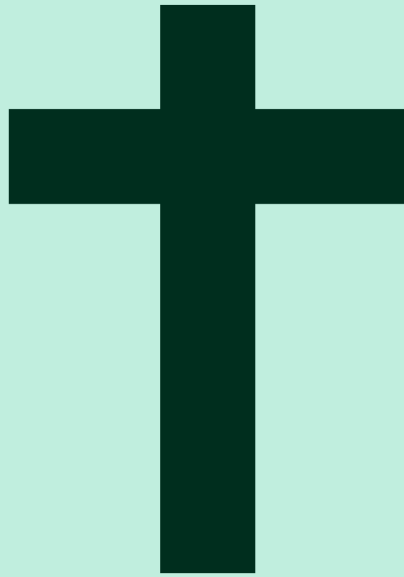

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829

Contents

Nek	1
Matayo	3
Maleko	62
Luka	98
Yoane	159

Nek Bible
New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

Nek Bible

New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

[nif]

Translation: 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem

yu ken givim kopi long narepela manmeri. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Table of Contents

Gĩngit manda kɨndem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutuli Yesu en Mesia * nĩmbi taleñguk endok soliilok kot sambat wĩn ñĩndiñ: Yesu endi ama wapmañ Devit endok sambat, tĩmbi Devit endi Ablaam dok sambat. ² Ablaam wĩn Aisak endok beu, Aisak wĩn Jekop endok beu, tĩmbi Jekop wĩn Juda gĩta dal kwayañii endok besi. ³ Juda wĩn Peles gĩta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tĩmbi Peles wĩn Heslon endok beu, Heslon wĩn Ram endok beu. ⁴ Tĩmbi Ram wĩn Aminadap endok beu, Aminadap wĩn Nason endok beu, Nason wĩn Salmon endok beu. ⁵ Tĩmbi Salmon wĩn Boas endok beu. (Meñlok koi wĩn Rahap.) Tĩmbi Boas wĩn Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tĩmbi Obet wĩn Jesilok beu, ⁶ Jesi wĩn ama wapmañ Devit endok beu.

Tĩmbi Devit wĩn Solomon endok beu. (Solomon meñ wĩn dama Ulielok tamĩn pakuk.) ⁷ Tĩmbi Solomon wĩn Reoboam endok beu, Reoboam wĩn Abia endok beu, Abia wĩn Asa endok beu. ⁸ Tĩmbi Asa wĩn Jeosafat endok beu, Jeosafat wĩn Jeolam endok beu, Jeolam wĩn Usia endok beu. ⁹ Tĩmbi Usia wĩn Jotam endok beu, Jotam wĩn Ahas endok beu, Ahas wĩn Hesekia endok beu. ¹⁰ Tĩmbi Hesekia wĩn Manase endok beu, Manase wĩn Amon endok beu, Amon wĩn Josaia endok beu. ¹¹ Tĩmbi Josaia wĩn Jeoiakin gĩta dal kwayañii endok besi. Nain wolonda Babilon nasili Isael amatam kaikan gĩngĩnembi, endok kwelan kuñgulok yanañgip ñañgĩliñ.

¹² Yesulok solii Babilon ña pakĩliñ, walinin bĩkap Yesu en indañguk endok kot sambat wĩn ñĩndiñ: Jeoiakin wĩn Sealtiel endok beu, Sealtiel wĩn Selubabel endok beu. ¹³ Tĩmbi Selubabel wĩn Abiut endok beu, Abiut wĩn Eliakim endok beu, Eliakim wĩn Asol endok beu. ¹⁴ Tĩmbi Asol wĩn Sadok endok beu, Sadok wĩn Akim endok beu, Akim wĩn Eliut endok beu. ¹⁵ Tĩmbi Eliut wĩn Eleasa endok beu, Eleasa wĩn Matan endok beu, Matan wĩn Jekop endok beu, ¹⁶ Jekop wĩn Josep endok beu. Tĩmbi Josepti tamĩn Malia tĩmbĩmbi, Maliali wakan Yesu apmĩnguk, koi Mesia kĩtiañ.

¹⁷ Wĩndiñda ama sambat Ablaam dok plon kusei kĩmĩpi bĩkap Devittok plon talelak wĩn 14, tĩmbi sambat wĩndiñgangot Devittok plon kusei kĩmĩpi bĩkap Babilon ñañgĩliñ endok plon talelak wĩn 14, tĩmbi walinin ama sambat nombo inda-ta-bĩmbi, Mesia indañguk endok kunakunatsi wĩn bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

¹⁸ Yesu Mesia indañguk wolok kasat wĩn ñĩndiñ. Endok meñ Malia Josepta gĩngit wĩlĩmĩngĩliñ. Endi gama yakan nĩm kuñĩlĩmbi, Dĩndĩm Woñdi kundit tĩmbĩmbi, Maliali gwañgwa mĩnjip tĩnguk. Wĩndiñ indañmĩnguk wĩn inda-dakleumbi, ¹⁹ gĩngitĩn Josep endi biup nandĩnguk. Gan endi ep tĩndĩn kĩndem kuñgukta siñgi mayek nĩm mĩup nandĩnĩpi, gitakan biup nandĩnguk. ²⁰ Wĩndiñ tĩmbepi nanandi kena ti-kuñĩlĩmbi, Wopum Anutuli añelo no ni-mulĩmbi, lat plon indañmĩmbi nĩnguk, “Josep, ama wapmañ Devit endok komblin, dik ñĩndiñ nandi: Malia gwañgwa mĩnjip tilak wĩn Dĩndĩm Woñ endoññan nanin, wala tĩmbi dik en tamga

* **1:1:** Anutuli ama wapmañ no amatamĩii epmehtok ni-mulehtok e-kwambĩn da tĩm biñguk. Ama wolok koi Juda amatam dok manda plon wĩn Mesia, tĩmbi Grik manda plon Klisto kĩtiañ.

timbep nım misiwıñ. ²¹ Gwañgwa apmekak en wakan amatamñii yomjılok toptop plon nanin epmekak, wala timbi koi Yesu kitıukañ.” Añelolı wındıñ nıñguk.

²²⁻²³ Wopumdı plofet ama no damañgan kuñguk endok man plon ñındıñ indauktok eñguk,

“Nandañ. Wembe sim ama gıta gama nım douñguk noli gwañgwa mınjıp timbi, gwañgwa apmıumbi, endok koi Emanuel kitınekalıñ.” ✧

(Kot wolok kusei wın ñındıñ, ‘Anutulı nın gıta kulak’). Manda walı bien indauktok nepek wındıñ Malialoñ indañmıñguk.

²⁴ Timbi Joseptı dounan nanin mılapi, Wopumdok añelolı molo manda nıñguk wolok tuop klembi tıñguk. Endı tamın Malia nañgımbi, ilnan ñağımık. ²⁵ Timbi endı wapat tamdok kuñgu gama nım kuñgımıknan Malialı gwañgwa apmıumbi, Joseptı gwañgwa wolok koi Yesu kitıñguk.

2

Soliña nandı-tale amalı Juda amatamdok ama wapmañ kombın kanepi bıñgılıñ

¹ Elottı Juda amatamdok ama wapmañ palıñımbi, Yesu gwañgwalı Betleem it kwelan, Judia distrik wandıñ indañguk. Timbi soliña nandı-tale amalı maim lambılak kandañ nanin bımbi, Jelusalem it kwelan tombi ² e-nandımbi eñgılıñ, “Gwañgwa Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endı kwet delok patak? Nındı endok soliña maim lambılaknan indaumbi kañbi, ‘Mılelem tıñmına’ embi kle bamıñ.”

³ Timbi ama wapmañ Elot endı manda wın nandımbi, nandum mılatañguk, timbi amatam Jelusalem kuñgılıñ gıtık endı bo wındıñgangot tıñgılıñ. ⁴ Timbi Elottı tapma ama biesı ba endıkñe manda nandı-tale ama kitı-semum bımbi e-nandı timbi enguk, “Mesia endı it kwet delok sınık indauktok een?” ⁵ Eumbi tambane nıñgılıñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama noli Anutulok manda no ñındıñ youp bıñguk patak,

⁶ ‘Betleem it kwet Judia kwelan, dıkok kandañ telak dama no indambi, Islael amatamnai yanağıpi yambi-dıkñeukak, wala timbi dık Juda it kwet damandama tañ dıwın endok pımbıñ nım. Nım sınık.’” ✧

⁷ Timbi Elottı manda wın nandımbi, soliña nandı-tale ama telak gitak en-tiañeum bımbi, soliña walı dawanda sınık indañguk wolok en-nandı-kılıñ eumbi nı-dakleñgılıñ. Nı-dakleum nandımbi, ⁸ Betleem ñanelıñdok en-mupi eñguk, “Sındı ñambi, e-lonjı tı-kılıñ embi, gwañgwa wın timbi indanekalıñ. Timbi indaumbi, nombo undane bım nanbım nandımbi, nak bo wındıñgangot ñambi, mılelem tıñmetat.”

⁹ Wındıñ eumbi, endı Jelusalem bımbi, Betleem ñağılıñ. Telak plon ñañıpi, soliña maim lambılaknan kandañ kañgılıñ walı bındambo indasembi, telak dama tı-semum ñambi, Betleem tomgılıñ. Tombımbi, solıñalı gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambıñ dam pakuk. ¹⁰ Palım kañbi, walenjı kındem daumbi, sılsılı wopum sınık timbi, ¹¹ it wolok gınañnan loñgılıñ. Lombi, gwañgwalı meñat palımbi kañgılıñ. Kañbi mılelem tıñımbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep bıñgılıñ wın jimbi, tımit pısapi, simba kındemda mıñgılıñ. Wın gol wakıt tuk mılıñ kındem sıñgin plon saplesaplelok, ba nepek mılıñ kındem sıñjılok wandın mıñgılıñ. ¹² Timbi

Anutulí doulat plon Elottok kandañ ním undane ñanelíñdok molo manda enbimbi, endí telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ñañgíliñ.

Anutulí Yesu gwañgwa tike-kamaiñguk

¹³ Soliña nandi-tale amalí ña-taleumbi, Wopumdok añelo noli doulat plon Joseptoñ indañmimbi niñguk, “Ama wapmañ Elot endí mik amañii gwañgwa ñin lonjimbi wíli kímnelíñdok en-mulepi tilak. Wala tímbi dík mílapi, gwañgwa meñat yanañgílimbi, Isip kwelan pi ñambi, wandíñ kunekalíñ, nak undane bímblók ganbetat wolok tuop.” ¹⁴ Eumbi, Joseptí mílapi, gwañgwa meñat yanañgílimbi, tim Isip kwelan ñanepi ñañgíliñ.

¹⁵ Ñambi, wandíñ pat-ta-kuumbi, Elottí sembiñguk.

Wopumdí plofet ama nolok man plon ñíndíñ indauktok eñguk, “Ñíñana Isip kwelan kuumbi kítíñmambi biñguk.” *

Wín manda walí bien indauktok wakan endí Isip kwelan ña kuñgíliñ.

¹⁶ Elottí solíña nandi-tale amalí juluíñ títíñmíñgíliñ wín ka-nandi-tombi, gimbit kolan tímbi, mik ama en-mulimbi, Betleem it kwelan ba kwet díwín ñasiñgan pakañ wandíñ ñañgíliñ. Ñambi, gwañgwa gwílat típet ním makleñgíliñ wín gítik yandípmum kím-taleñgíliñ. Neta, solíña nandi-tale amalí Elotta ñíndíñ niñgíliñda tímbi, “Ñíndí solíña wín ka-ta-bínambi, gwílat típet tilak.” ¹⁷ Nepek wíndíñ indaumbi, plofet Jelemaialí manda ñíndíñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Rama it kwelan kwawa indaumbi, mano kwílim wopum tañ.

Wín Resellok komblíñii endí gwañgwanjii gítik kím tale-síník tañgíliñda kut-blambla eumbi,

binelíñdok en-busumbusuk tí ním ka biañ.” *

¹⁹ Ama wapmañ Elottí sembiñgukta, Wopumdok añelo noli Joseptoñ Isip kwelan lat plon indañmimbi niñguk, ²⁰ “Gwañgwa wíli kímbehtok eñgíliñ endí ip gítikkan kím-taleñgíliñ, wala tímbi dík mílapi, gwañgwa meñat yanañgílimbi, Isíael kwelan undane ñawít.” ²¹ Eumbi mílapi yanañgípi, Isíael kwelan undane biñguk. Bí tombi, ²² ‘Elottok níñañ Akelao endí beulok kíñjan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-díkñelak’ gíñgít wín nandímbi, kwet wandíñ ña kuupi mísiñguk. Gan lat plon molo manda nandímbi, Galili distrik wandíñ ñambi, ²³ it kwet no koi Nasalet wandíñ ña pat-kuñguk. Plofet amalí Mesiala “Nasalet ama nínekalíñ” eñgíliñda tímbi Joseptí wandíñ ña papi kuñílimbi, manda walí bien indañguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena tíñguk wín endí Yesulok telak tí-díndímeñmíñguk

¹ Yesulí gama Nasalet it kwelan kuñílimbi, Yoane amatam tuk i-semliñguk endí Judia distrik wandíñ kwet sílanin kambaññan wandínnan ña kuñípi, amatam gíñgít manda ñíndíñ enguk, ² “Nain ním ombataumbi, Kunum Molomdí amatam gítik indañgan yambi-díkñeukak, wala tímbi síndí típañgípañgílembi, gíñañjít tambanewít!” ³ Wín Yoanelañgan plofet Aisaialí manda ñíndíñ embi youkuk patak,

“Kwet kambaññan sílaninnan ama noli ñíndíñ kítílak,

‘Wopumdok telak tí-ñimbi,

tí-díndíme kena tíñmínekalíñ.’ ” *

* **2:15:** Hosea 11:1 * **2:18:** Jeremaia 31:15 Damañgan Resel wín Jekoptok tamín kuñguk, Josep gít Benjamin endok meñjet. Juda amatamdí enda nandum endí endok menjí wandin tilak. * **3:3:** Aisaia 40:3

⁴ Yoaneli plofet ama no nomik dasidasin kamel domdi tindin win dasimbi, boñgiunan bit gwilapti tembi pa kuliñguk. Timbi endok nanañ win gotak gita bupit tuk koñgom kli ginañ nanin epbi pa naliñguk. ⁵ Timbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jodan tuk tombo tombonan nanin amatam asupgandi endoñ bimbibi, ⁶ yomji e-jamilaumbi, Jodan tuknan ginan tambatambatok tuk i-semliñguk.

⁷ Timbi endi Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepe bium yambimbi, ñindiñ enguk, “Sindi ama manji manbenji malet upmat nomik. Anutulí kolanjilok tuan ombi-samepi tilak. Sindi nokoñ bimbibi, ñindiñ nandañ ba, ‘Tuk inetamñda, endok gimbit wilambane-kotnetamñ?’ Nanandinji wali bien nim tilak! ⁸ Sindi ginañji tambaneñgilañda, wolok tuom ep tindinji kindem wolok bien daut nimumbi kana! ⁹ Nim kañbi, ginañjili manda julun ñindiñ eneliñ, ‘Nindi Ablaamdok sambatta timbi kolandok kinjan nim tikenekamñ.’ Nak sanba nandiwit: Anutulí gumañ eumbi, sindok kinjan kawat ñali Ablaamdok sambat indaneliñ! ¹⁰ Kapinoño ipkan komba kuseinan kimikimilin patak, wala timbi kombali bien kindem nim pa laliyañ win gitik jinimbibi, komba ginañ silok.

¹¹ Amatam diwisili ginañji tambaneñgilañ win sambi-nandineliñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no siñgina kandañ indaukak endi Dindim Woñ git komba dindin i-samekak. Endi loloñ sinik, nak kambak ñandin ñali kesi gwilap kiundilimettok tuop nim. ¹² Endi amatam kindem ba kolan ep danbepi tilak, win amali plaua nanañ minjip git gwilap ep danbi, bien wisikopi, gwilap ba kilikilik siu dilak, windiñgangot ama wali kindesi epbi, kolasi komba kimkim nimnat ginañ ep siu dinekaliñ.”

Yoaneli Anutulok Niñañ Yesu tuk iñmiñguk

¹³ Nain wolonda Yesuli Galili distrik bimbibi, Jodan tuknan ña tombi, Yoaneli tuk iñmektok niñguk. ¹⁴ Gan Yoaneli Yesulok kusei ka-nandi-tombi, “Windiñ nim” embi, kimsip ñimbibi niñguk, “Dik mek nak tuk i-nameñ ñak. Nitakta timbi nokoñ bilañ?” ¹⁵ Gan Yesuli tambane niñguk, “Man ñindiñgit nandi-nambi, nak elet windiñ ti! Windiñ tiñipi, Anutulí dindim kuñgula elak win tuopkan kimik-klendetamik.” Windiñ eumbi nandiñimbibi, ginan tambatambattok tuk iñmiñguk.

¹⁶ Iñmi-taleumbi, wolongan tuk pawan lambi ipi kañguk win: kunum tombimbi, Anutulok Woñdi mambaip wandin endok plon pumbi kañguk. ¹⁷ Kañilimbibi, kunum ginañ nanin manda no ñindiñ kitu pumbi eñguk, “Ñine nokok niñana sinik. Nak ginaññali en kasilembi, nandi-koñgom tiñmilet.”

4

Satandi Yesu ti-kuyuk tiñmiñguk

¹ Yesuli tuk i-taleumbi, Satandi ti-kuyuk tiñmektok Dindim Woñdi en nañgilañbibi, kwet kambaññan silaninnan ñañguk. ² Ñambi, tim sandap 40 nanañ gitik kimsip ti-talembi, nanañ gawat kuñguk. ³ Timbi ti-kuyuk amali endoñ bimbibi niñguk, “Tikap dik Anutulok Niñañ sinik kulañda, kusaka timbi dakleuktok kawat ñi pakañ enbimbibi, kinjan nanañ indawit.” ⁴ Eumbi, mandan wilambane-kopi tambane niñguk, “Anutulok mandan ñindiñ youyoulin patak, ‘Nanañliñgot kuñgu nim mlak. Nim. No en Anutulok man mandan kimik-klambi tañgonelakta endi wakan kuñgunat tilak.’ ” ☆

⁵ Winaña Satandi Yesu nañgipi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandiñ ñambi, tapma it pendim malap plon lo kimipi ⁶ niñguk, “Ale. Dik Anutulok Niñañ sɪnkta, dikopi ma pi! Nekta, manda ñindiñ youyoulin patak, ‘Anutuli añeloñii gambi-dikñenelindok enbimbi, dikok puñda kisli gepmumbi, kawat noli kesika no nim youlekak.’” *⁷ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nim. Manda nombo ñindiñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu endok gembɪn inda-dakleuktok ti-kuyuk nim tiñmekañ.’”

⁸ Wɪndiñda Satandi nombo nañgipi, kwet jañgin ombap sɪnk no wolok plon lo kimipi, kwet gitik wolok gembɪn ba paman daulimñguk. ⁹ Daulimbi niñguk, “Tikap dik naka milelem ti-nambi, nan-wowon timbetañda, nepenepek kalañ ñin gitik sɪnk dikok bi-gametet.” ¹⁰ Eumbi niñguk, “Satan, dik nambimbi ñau! Manda ñindiñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu en noñganda milelem ti-ñimbi, kuñguña endok giñgit wilimekani.’” *¹¹ Yesuli wɪndiñ eumbi, Satandi kak bim ñaumbi, añeloli bim timbi platañgɪliñ.

Yesuli amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut ti-semguk

Yesuli Kunum Molomdok kenan kusei kimikuk

¹² Yoane tikembi, it kwambiñ ginañ kimilim patak’ giñgit wali Yesulok pawañ ginañ piumbi, nain wolondañgan endi Judia distrik bimbi, Galili distrik undane ñañguk. ¹³ Gan endi il kusei Nasalet wandiñ nim kuñguk, endi Kapaneam it kwelan pit mlal timbektok wandiñ ñambi kuñguk. It kwet win Galili tuk guañ baliliñ patak. Kwet win sambat tipettoñ, win Sebulon git Naptali, endok kweset. ¹⁴ Plofet amalɪ nepek indauktok eñguk win inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam ñañguk. Neta, plofet Aisaiali ñindiñ youkuk,

¹⁵ “Sebulon gita Naptali endok kweset, win Galili kwet, wandiñ amatam asupti kuañ, Judalok sambat endiñgot nim. Kwet win telak Galili tuk guañnan ñalak wandiñ patak, Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandiñ kuañ enda ñindiñ elet:

¹⁶ amatam yomjɪlok kilim ginañ kuañ endi Anutuli enlok kolsalen wopum koli sale-semguk, timbi kimkimlok giñgit kuañ endok kañdañ bo saleñguk.” *

¹⁷ Yesuli wandiñ ña tombi, kusei kimipi, giñgit manda ñindiñ eu piñguk, “Nain nim ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indañgan yambi-dikñeukak, wala timbi sindi ti-pañgipañgilembi, ginañji tambanewit!”

¹⁸ Timbi nain nola Yesuli Galili tuk guañ baliliñnan ñañipi, pis tiatia ama tipet, dakwaya yambiñguk, win Simon koi no Petlo, tim kwayañ Andlu. Endi guañnan pis tiatia likset kop palimbi, ¹⁹ Yesuli yambim enguk, “Siti bimbi, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut ti-sametat.”

²⁰ Eumbi, wolongan likset bimbi, Yesu kle ña en gita kuñgimik.

²¹ Timbi Yesuli yousi ñañipi, ama dakwayañgot tipet nombo ep timbi indañguk, win Sebedilok niñañiit Yakobo git kwayañ Yoane. Endi beset Sebedi git kikeñ plon papi, pis tiatia lɪksi gilne-pakɪliñ. Timbi Yesuli kiti-semumbi, ²² wolongan beset git kikeñ kak bimbi, Yesu kle ña en gita kuñgimik.

²³ Timbi Yesuli Galili distrik tuop kle-gimbut kuñguk. Kuñipi, amatam it kiyauñji ginañ eni-daut ti-sembi, Anutuli amatam nittek yambi-dikñelak

wolok giñgít manda kindem eu piumbi, amatam jibat kusei kusei inda-semguk ep timbi kindem dañgíliñ. ²⁴ Endi windíñ timbimbi, koi giñgítí Silia provins tuop píndi dañguk. Timbi amatamdi jimbatsiat gitik endoñ yanañgipi biñgíliñ, win ama jibat ba piñgip gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjat, ba ama kim katap tañgíliñ, ba ama kesit kuñgulok tuop nim gitikkan endoñ yanañgip biumbi, ep timbi kindem dañgíliñ. ²⁵ Timbi amatam kimin wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jerusalem, Judia, ba Jordan tuk tambon kandañ nasi endi endoñ pa bimbi kle kuañgíliñ.

5

Kunum Molomdi amatam nitein yambi-dikñelak?

¹ Timbi Yesulí ama kimin wopum kle kuñgíliñ yambimbi, kwet kiminann lombi pipakuk. Pipalimbi, gwañgwañiili endoñ bim kimin timbimbi, ² kusei kimpipi, ñindiñ eni-daut ti-sembi enguk, ³ “Amatam Anutulok dainan nisila nandum pimbiñen tilak endi wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ⁴ Ti-blamblae timbi mano ti-kuañ endi wakan Anutulí en-busumbusuk ti-semekak, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ⁵ Kayombinembi kuañ endi wakan Anutulí kwet gitik endok giñgít wisem-taleñguk win kasilenekaliñ, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ⁶ Anutulok dainan dindim kuneliñdok nandi-koñgom wopum tañ endi wakan Anutulí ep timbi plap taumbi, wolok tuop tinekaliñ, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ⁷ Nosiila ginañ busuk ti-semañ endi wakan Anutulí windíñgot ginañ busuk ti-semekak, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ⁸ Ginañji Anutulañgot biñmañ endi wakan kunum ginañ ñambi, Anutu kanekaliñ, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ⁹ Mik gimbit nain plon kulan busuk timbi indañ endi wakan Anutulí ‘wembe gwañgwanai’ enbekak, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ¹⁰ Amatam Anutulok man tañgoneañda timbi, mlap kusei kuseili inda-semgak endi wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ¹¹ Kwapme kwapme amatamdi sindi giñgítí kuañda timbi kosi timbi kolaumbi, mlap kusei kusei sambí, julúñtí manda kolan kusei kusei sindok plon embi, siñgiñji siañ, nain wolonda sindi amatam diwin yapma kle-pakañ. ¹² Neta, tuanji wopum kunum ginañ pat-samlak, wala timbi walenji kindem daumbi, silisili tinekaliñ. Amatamdi plofet ama damañgan kuñgíliñ endi bo windíñgangot mlap kusei kusei ti-semmañgíliñ.”

Kunum Molomdok kapmainan nitek kulok?

¹³ Yesulí yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Palañdi* kena tilak wolok tuop sindi amatam gitiktok boñgipsinan windíñgangot tañ. Gan

* **5:13:** Palañ win monik manda plon sol.

palañdok koñgom pi-taleumbi, nek ñala bindambo koñgom dawik? Wíndiñ tîndilok tuop nîm. Palañ wandin walî kena nîmnat, wîñ slak kwet plon yalimulîm ñaumbi, ama kesîsîlî yali-pañgîpmañ.

¹⁴ It kwet no jañgînnan indañgan palîmbi, nepek nolî nîm masipmek. Wíndiñgangot sîndî kwelalok amatam endok kolsalen. ¹⁵ Ama nolî kolsalen pîndopi, kambottî tapliwîk ba? Nîm a. Endî wîñ indañgan kîmilîmbi, it gînañnan pit mîlat tañ gîtik enda kolî sale-semalak. ¹⁶ Wíndiñgangot sîndok kolsalenî amatam kolî sale-semsemlok. Kusei ñîndiñda wíndiñ tîlok: endî sîndok kunditsî kîndem ka-nandañda tîmbi, Bepsî kunum gînañ patak en nî-kîndem danekaliñ.”

¹⁷ Yesulî yousîmbi enguk, “Sîndî naka ñîndiñ nîm nandî-nambi enekaliñ, ‘Anutulî endîkñe manda Moselok kiinan kîmit-nîmguk, tîmbi plofet amalî manda nîni-daut tî-nîmgîlîñ. Yesulî manda wakan wialektok indañguk.’ Sîndî wíndiñ nîm enekaliñ. Nak manda wîñ wialettok nîm indañgut, tambo nak wolok kusei tîmba inda-dakleuptok indañgut. ¹⁸ Nak biañgan sînik sanba: kunum kwet patekamîk tuop endîkñe manda youp bîmbin pakañ walî gîtik papat kwambiñ patnekalîñ. Wîñ Anutulî nepek indauptok elak wîñ gîtik gama nîm indañîlîmbi, endîkñe manda lakat sînik nolî bo no nîm paitnekalîñ. Nîm sînik. ¹⁹ Wíndiñda tîkap sîndî endîkñe manda lakat sînik wandin no lapîpi, amatamdî wíndiñgangot tînelîñdok enî-daut sem tî-semañ, Kunum Molomdî sînda nandum gîñgîtîiilok boñgîpsînan pîmbîñen sîlanin sînik tîlak. Gan tîkap sîndî endîkñe manda gîtik tañgonembi, amatamdî wíndiñgangot tînelîñdok enî-daut sem tî-semañ, Kunum Molomdî sînda nandum gîñgîtîiilok boñgîpsînan loloñ tîlak.”

²⁰ Yesulî yousîmbi enguk, “Dîndîm kuñgula nak ñîndiñ sanlet: endîkñe manda nandî-tale ama gît Falisi ama endî endîkñe manda youyoulîñ patak wîñ gîtik kîmit-kle-kîlîñ eañ. Tîkap sîndî ama wîñ nîm yapma klembi, Anutu nîtek kunelîñdok nandîlak wíndiñ nîm kunekaliñda, sîndî Kunum Molomdok gîñgîtîiî nîm indanekaliñ.

²¹ Sîndî ama damasîla manda ñîndiñ enîenîñ wîñ nandî-taleañ, ‘Dîk ama no nîm wîlî kîmbekak. ✧ No en ama no wîlî kîmbekakta, endî manda plon kîmittok.’ ²² Gan natna ñîndiñ sanlet: no en nolla gîmbî tîlakta, en manda plon kîmittok. Ba no en nol manda wîñjît nîmbi nî-suambatak, en wakan ka-dîkñelok mîñ wopum gînañ kîmittok. Ba no en nol ñîndiñ nîlak, ‘Dîk ama kamen sînik’, endî jîmbîñdok komba gînañ nî-muttok. ²³ Wala tîmbi dîk tapma tîmbepî sisuetnan ña ipî, nokalî nandî-kola tî-gamek wîñ nandî-sîwîtañda, ²⁴ kak, nepenepeka sisuet kuseinan kîmîpi, dîndîmgan ña noka tîmbi indaumbi, en gîta manda e-sale tîmbi, not busuk tîndekamîk. Wíndiñ tî-tale-bimek, kîndem ñambi tapma tîmbekañ. ²⁵ Ba tîkap ama nolî manda plon gapîlep tîlakta, sîtî telak plon yakan ñandemîk, wolondañgan plapkan sînik tambon tî-dîndîmelok manda en gîta eum dîndîm eukak. Nîm kañbi, ama walî kañ-dan amalok kiinan gapîlîmbi, kañ-danlî bo tem dumanlok kiinan gapîlîmbi, endî gepmbi, it kwambiñ gînañ gapîlek. ²⁶ Nak biañgan sînik ganba: dîk it kwambiñ gînañ papi, mînem ombî-mîlok een wîñ ombî-taleumek gambiumbi pîukañ.

²⁷ Manda ñîndiñ damañgan een wîñ sîndî nandî-taleañ, ‘Dîk ama nolok tamîñ gîta telak joñgo nîm kuukañ.’ ✧ ²⁸ Gan natna ñîndiñ sanlet: ama nolî tam no ka-galkta tîlakta, en wakan ikan enlok gînan nanandîñ gînañ tam wîñ en gîta telak joñgo kulak. ²⁹ Wíndiñda tîkap dauka tombonlî gep tiañeumbi, yomdok sîsoñ plon pi pîwîñ ñala dauka wîñ gîtnei kopî, dauka

tombogot kuukañ. Nîm kañbi, gwîlapka gîtik jîmbîñ gep kolîm piûñ a. ³⁰ Ba tîkap kîka tombonlî gep tiañeumbi, yomdok sîsoñ plon pi piwîñ ñala kak dombî kopi, kîka tombogot kuukañ. Nîm kañbi, gwîlapka gîtik jîmbîñ ñauñ a.

³¹ Tîmbi damañgan ñîndîñ pa eñgîlîñ, ‘No endî tamîn kle-kolep tîlakta, wolok tuop kundit yout daklembi mîukak.’ ✧ ³² Gan natna ñîndîñ sanlet: tam telak joñgo nîm kuñguk en slakan nîm kle-kokottok. Neta, ama no en tamîn wandin kle kolîmbi, wapai komblin tîkewîkta, ama walî tamîn wakît endok wapai komblin yom plon yapîlîmbi, telak joñgo kundemîk.

³³ Sîndî ama damasîla ñîndîñgangot enîenîn wîn nandî-taleañ, ‘Dîk manda e-kwambîñ dañguñ wîn nîm maklembi tambîlekañ. Dîk Wop-umdok dainan nepek nek tîndîlok e-top tîñguñ wolok tuop tîmbekañ.’ ✧ ³⁴⁻³⁵ Gan natna ñîndîñ sanlet: e-kwambînda manda no nîm enekalîñ, wîn kunum ba kwet ba Jelusalem wolok plon nîm enekalîñ. Ñîndîñda: kunum gînañ Anutulî pipapî, amatam yambî-dîkñelak, tîmbi kwettî wîn kesîlok gembañ tîmbîmbi, kesi wolok plon kîmîtak. Tîmbi Jelusalem wîn Ama Wapmañ wopum endok il kwel. ³⁶ Tîmbi dîk kumbañga sak bip ba satnîn tîmbî indauktok tuop nîm, wala tîmbi kumbañgala bo nîm e-kwambîñ daukañ. ³⁷ Ama nolî nepek nola san-kaumbi, dîndîmngan tambanembi, ‘Oñ’ ba ‘Nîm’ nînekalîñ. Tîkap sîndî mandanjî tîmbî kwambîñ danelîñdok nandañ wîn Kolan Molomdok kandañ nanin bîlak.”

³⁸ Yesulî yousîmbi enguk, “Sîndî manda ñîndîñ damañgan een wîn nandî-taleañ, ‘No en ama nolok dai tîmbî kolaukta, endok dai bo tîmbî kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai wîlî gîloñmekta, endok man kwandai bo wîlî gîloñmîlok.’ ✧ ³⁹ Gan natna ñîndîñ sanlet: ama no kolan tîsamumbi, tambon nîm ombîñmînekalîñ. Nîm sînik. Tambon sîndî ñîndîñ tînekalîñ: tîkap ama nolî bumga tombon wîlektâ, tombon wîndîñgot wîlektok tambaneñmekañ. ⁴⁰ Ba tîkap ama nolî kiupîñga kasîleuktok manda plon gapîlepi nandîlakta, sauloñga wîndîñgot bîñmekañ. ⁴¹ Ba tîkap ama nolî kaikan gan-gîñgînembi, nepenepelî wîn kwet kîmîn noñgan † wolok tuop bembî ñañmeñdok elakta, dîk kwet kîmîn tîpet wolok tuop bembî ñañmekañ. ⁴² Ba tîkap ama nolî nepek nola gan-nandî tîlakta mîukañ, ba nepeka no nain dumangot tîke-kuup ganlakta nandîñmekañ.

⁴³ Sîndî damañgan ñîndîñ een wîn nandî-taleañ, ‘Dîk nokala gînañ kîndem tîñmekañ, tîmbi kanjîkkala nandî-kola tîñmekañ.’ ✧ ⁴⁴ Gan natna ñîndîñ sanlet: kanjîksiîla gînañ kîndem tî-semnekalîñ, ba ama mîlap kusei kusei tî-samañ enda Anutulî gwîlam tî-semektok nîmolo tî-semnekalîñ. ⁴⁵ Wîndîñ tîñîpi, sîndî kunum Bepsîlok wembe gwañgwa kuañ wîn indadakleukak. Neta, endî ama gîtikkan, wîn ama kîndem mandan kîmît-kleañ wakît ama kolan mandan wîkañ enda gîtik maim kolî sale-sembi, gwî nîmut-sem lak. ⁴⁶ Tîkap sîndî ama gînañ kîndem tî-samañ endañgot gînañ kîndem tî-semnelîñda, nektok kuseila Anutulî tambon ombî-samek? Wîn takis epep ama kolan † endî bo telak wakangot kleañ wîn! ⁴⁷ Ba tîkap sîndî nosîlañgot not tî-semañda, kunditsî walî amatam dîwîn endok kunditsî nîtek maklewîk? Amatam Anutu nîm nandîñmañ endî bo wîndîñ nîm tañ ba?”

✧ **5:31:** Lo 24:1 ✧ **5:33:** Wok Pris 19:12, Namba 30:3, Lo 23:22 ✧ **5:38:** Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 † **5:41:** Grik manda kesîk yalî ñañañ 1,000ndok tuop elak, wîn Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepep. ✧ **5:43:** Wok Pris 19:18 † **5:46:** Juda amalî takis epep amala nandum endî takis epîñpi, amatam julûñt tî-sembi, Judalok kanjîksi, wîn Roma ama, not tî-semañ, wala tîmbi endî Anutulok dainan ñanelîñdok tuop nîm.

⁴⁸ Yesulí wíndiñ embi yousímbi, dándim kuñgula manda eñguk wolok bien wín ñíndiñ enguk, “Kunum Bepsílok gínan nanandín ba ep tíndín wín gítik kindem ba dándim síníkgot. Wíndiñda tímbi síndok gínañ nanandínji ba ep tíndiñji bo gítik kindem ba dándim síníkgot palekak.”

6

Gínañ tiptok kena nitek tílok

¹ Yesulí yousímbi, gwañgwañiila enguk, “Síndi gínañji tiptok kena tíñipi ka-kíliñ embi, amatamdok dausínan ep tíndínji sambí-daklenelíñdok ním tínekalíñ. Ním kañbi, Besí kunum gínañ patak endí tuanjí tambon ním ombí-samek.

² Ama manjí manbenjí malet nomík endí it kiyau gínañ ba ipaka boñgípnan gíñgíli wopungan tíñipi, mínem nepenepek ama pímbíñesíla emañ, wín amatamdí kosi gíñgít tíke-loneliñdok wíndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endí tuanjí ikan kasíle-taleañ. Wala tímbi nain nola ba nola dík plap kena tíñipi, wíndiñ ním tímbekañ. ³⁻⁴ Dík ama pímbíñesi ep kímlíñipi, plap kenañga tílañ walí dausínan sembín palektok dík kíkka dándímdí nek tílak wín kíkka kepmala ním nímbekañ. Tímbi Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.

⁵ Ama manjí manbenjí malet nomík endí it kiyau gínañ ba telak balambalak ba pañga indanan ípi, nímolo tínepi nandañ, wín amatamdí yambí-daklenelíñdok wíndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endí tuanjí ikan kasíle-taleañ. Wala tímbi nain nola ba nola dík nímolo tíñipi, wíndiñ ním tímbekañ. ⁶ Dík nímolo tímbepe, dítnañgan doundou ika gínañ lombi, yamañga sípbi, Bepka kwet sembín patak enda nímolo tíñmekañ. Tímbi Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.

⁷ Amatam anutu juluñgan nímolo tí-semañ endí manda sílanin asup pinapi, ‘Nímolo ombapníla nandí-nímetak’ wíndiñ nandíñipi pa tañ. Gan síndi nímolo tínepi, ⁸ endok nímolonjílok telal ním klenekalíñ. Síndi Bepsíla nepek nola gamañ ním ní-nandíñlímbi, nekta lonjíañ wín endí ikan nandí-talelak. ⁹ Wíndiñda nímolo ñíndiñ tínekalíñ, ‘Kunum Bepní, díkok koka wín gíñgíñgan tí-gamlók.

¹⁰ Dík amatam gítik níp tímbi gíñgítgai indambi,

kunum gínañ kuañdí mañga tañgoneañ

wíndiñgangot nándi kwelan ñolok tañgoneneñ.

¹¹ Dík nanañ sandap ñolok tuop nímíñ.

¹² Nándi amatamdí yom tí-nímañ wín bí-semamíñ,

wíndiñgangot dík yomní bí-nímíñ.

¹³ Dík tí-kuyuk plon ním nímbiwíñ,

tambo kolandok kíinan nanin nípmíñ.’

¹⁴ Nandañ. Síndi amatam ep tíndínji kolan wín bí-semnelíñda, Bepsí kunum gínañ patak endí bo síndok yomjí bí-samekak. ¹⁵ Gan, tíkap síndi amatam ep tíndínji kolan ním bí-semnelíñda, Bepsí endí bo ep tíndínji kolan ním bí-samekak.”

¹⁶ Tímbi Yesulí yousímbi enguk, “Ama man manbenjí malet nomík endí nanañ gítik kímsíp tíñipi, dei blamblae ba tí-kolakola embi, nanañ kímsíp tañ wín amatam dausínan inda-daklenelíñdok. Nak biañgan sanlet: endí tuanjí ikan kasíle-taleañ. Wala tímbi nain nola ba nola síndi nanañ gítik kímsíp tíndílok telak kímit-kleñipi, wíndiñ ním tínekalíñ.

¹⁷ Dík nanañ gítik kímsíp tíñipi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ.

¹⁸ Wíndiñ tĩmbeñda, dĩk nanañ kĩmĩsip tĩlañ wĩn Bepka kwet sembĩn patak en noñganlañgot inda-daklewĩñ, amatamda nĩm. Tĩmbi Bepkali nepek dausĩnan sembĩn indalak wĩn kalakta endĩ tuan ombĩ-gamekak.”

¹⁹ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Kwelan ñolok kwĩnakam ba bapaptĩ nepenepek tĩmbĩ kolalak, tĩmbi kumbu amalĩ it wiapi, kumbu tañ. Wala tĩmbi sĩndĩ gwĩlaptok kenañgot tĩmbi, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nĩm tĩ-jumĩt tĩnekalĩñ. ²⁰ Tambon sĩndĩ tuanjĩ kĩndem wĩn kunum gĩnañ pat-samektok tĩ-jumĩt tĩnekalĩñ. Wĩn kunum gĩnañ kwĩnakam ba bapaptĩ nepek no nĩm tĩmbĩ kolalak, tĩmbi kumbu amalĩ bo it wiapi, kumbu nĩm tĩañ, wala tĩmbi tuanjĩ nĩm pailekak. ²¹ Kusei ñĩndĩñda tĩmbi wĩndiñ tĩndĩlok sanlet: nepek nekta sĩnĩk nandum loloñ tĩlak walañgot gĩnañ nanandĩnjĩli pat-samlak.

²² Daut endĩ tipala nomĩk, endĩ piñgĩpnĩlok kolsalen. Tĩkap daukali kĩndem patakta, kolsalenli piñgĩpka gĩnañ gĩtik kolĩ salelak. ²³ Gan, tĩkap dauka kolanla, piñgĩpka gĩnañ gĩtik kĩlĩme-patak. Wĩndiñda tĩmbi, tĩkap nepek gep kolĩ salelok wali kĩlĩm indañgukta, biañgan kĩlĩm mulum gĩnañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tĩñmĩlok

²⁴ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “Kena gwañgwa sĩlanin endĩ molom tĩpettok kena tĩ-semektok tuop nĩm. Wĩndiñ tĩmbekta, molomñĩn nola not tĩ-ñĩmbi tĩke-kwambiñ dambi, molomñĩn nola nandĩ-kunjĩt tambi, siñgi wĩlĩmek. Wĩndiñgangot sĩndĩ nepek tĩpelat, wĩn Anutu gĩt mĩnem kwĩlĩkwĩli, endok kena tĩnelĩñdok tuop nĩm.

²⁵ Wala tĩmbi ñĩndiñ sanba nandĩwit: sĩndĩ kuñgunjĩla ba gwĩlapsĩla nandĩmbi, nanañ tuk ba dasindasinjĩ tuop pat-samlak wala nandĩ-bendĩ nĩm tĩnekalĩñ. Biañgan sĩnĩk: nepek nek ñalĩ bien sĩnĩk? Wĩn kuñgunjĩli nanañ maklelak, tĩmbi gwĩlapsĩli dasindasinjĩ maklelak. ²⁶ Sĩndĩ monĩk yambĩ nandĩwit: endĩ nanañ tĩpĩmbi met-na wĩsi-kot wĩndiñ nĩm tañ, gan sĩndok Bepsi kunum gĩnañ patak endĩ ep towilak. Tĩmbi nĩtek? Sĩndĩ monĩk endok pĩmbiñ ba? Nĩm a! Sĩndĩ endok loloñ sĩnĩk, wala tĩmbi endĩ wĩndiñgangot sep towilak. ²⁷ Ba sĩndoññan nanin ama nin ñalĩ sĩnĩk kuñgunla nandĩ-bendĩ wopum tĩñĩpi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawĩk?

²⁸ Tĩmbi dasindasinjĩla nekta nandĩ-bendĩ wopum tañ? Sĩndĩ pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ wĩn ka nandĩwit: endĩ dasindasinjĩlok kena nĩm tañ, ²⁹ gan pamanjĩ wĩn kĩndem bien sĩnĩk. Nak wala ñĩndiñ sanlet: ama wapmañ Solomon endĩ dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama wĩn kli wolok paman nĩm makleñguk. ³⁰ Kli nepek pamanjĩ mangan indambi, desa yañetambi bĩndĩp pĩlak wĩn bo Anutu en dasindasinjĩ emlakta, nĩtek tĩmbi endĩ dasindasinjĩ nĩm tĩmbi inda-samek? Nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ lakat nĩm pat-samlak ba? ³¹ Wĩndiñda sĩndĩ nandĩ-bendĩ tĩmbi, ñĩndiñ nĩm enekaliñ, ‘Nĩndi nanañ tuk nek ep na tĩnekamĩñ?’ ba ‘Nĩndi dasindasin nek dasi kunekamĩñ?’

³² Ama nĩndi Anutu biañgan en nĩm nandĩñmañ endok gĩnañjĩ ba nanandĩnjĩli nepenepek gĩtik wandindokgot pat-semalak. Tĩmbi kunum Bepsiñli ñĩndiñ nandĩ-sam-talelak: sĩndĩ nepek gĩtik wĩn nĩm pat-samekta guma nĩm kuneliñ, wala tĩmbi nepek wala nandĩ-bendĩ wopum nĩm tĩnekalĩñ. ³³ Sĩndĩ gĩnañ nanandĩnjĩli dama nepek ñala kĩmĩlĩm pat-samekak: sĩndĩ Anutulok gĩñgĩtĩii indam kumbi, dĩndĩm kuñgu kunekaliñ. Wĩndiñ tĩnekalĩñda, nepek dĩwĩn gĩtik wandin wali bo inda-samekak.

³⁴ Wala tĩmbi sĩndĩ desa nek indauk wolok man nandĩ-bendĩ wopum nĩm

tinekaliñ, wïn desalok giñgít. Sandap nolok mïlap wïn sandap wolok tuop. Nïm kañbi, yousïmbi e-ta-ñ'aumbi mïlatauk.”

7

Sïndi amatamdi nek ti-samneliñdok nandañ, wïndiñgangot enda ti-semnekalïñ

¹ Yesuli manda yousïmbi ñïndiñ enguk, “Sïndi amatamdok ep tïndinji kañ-danbi, endi kolasi wïndiñ nïm enïnekalïñ. Nïm kañbi, Anutulï sïnda wïndiñgangot ti-samek. ² Nekta, telak nïtek plon sïndi amatam yambi-dan ti-semañ, wïndiñgangot Anutulï bo sambï-dan ti-samekak. Tïmbi kusei nïtektok tuop sïndi amatam yambi-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anutulï bo sambï-dan ti-samekak.

³ Dïk nïtek tïmbi nokalok dainan kïlikïlik mïnam wïn kalañ, gan dïtnalok dauka gïnañ komba bem pakamlak wïn nïm ka-daklelañ? ⁴ Dïtnalok dauka gïnañ komba bem wïndiñ patakta, nïtek nokala ñïndiñ tuop nïmbeñ, ‘Notna, nak dauka gïnañ kïlikïlik patak wïn klewa lambi-gamek.’ ⁵ Dïk ama julunjangdok. Dama dïtnalok dauka gïnañ komba bem patak wïn klekopmek, siñgi kïndem dei-kïliñ embi, nokalok dai gïnañ kïlikïlik mïnam patak wïn kle-kolekañ.

⁶ Sïndi nepek no Anutulok giñgít wïlimïmïn wïn tïkembali, kamotta nïm emnekalïñ. Nïm kañbi, kamottï undanembi, sïnla sep saineliñ. Ba sïndi sïnllok kokomji tuan lolon wïn bïtta nïm emnekalïñ. Nïm kañbi, bit kesïsiñ yali mïna dam kotneliñ.” *

⁷ Yesuli yousïmbi, nïmolo tïndïla ñïndiñ enguk, “Sïndi nepek nola tïpïkañ wala ni-nandi tinekalïñ, tïmbïmbi nandi-samekak. Sïndi nepek nola lonjïmbi tïpïkañ wala lolonji tinekalïñ, tïmbïmbi nepek wolok bien kanekaliñ. Sïndi yaman wïwit tinekalïñ, tïmbïmbi Anutulï pïsat-sambï sep plaptaukak. ⁸ Wïn kusei ñïndiñda: ni-nandiñ tuop nandi-semekak. Lonjïañ tuop bien kañ. Yama wïkañ tuop yama pïsat-semekak. ⁹ Sïndoññan nanin nindi nïñañ nanañla eumbi kawat mïwïk? Nïmbek noli tuop nïm. ¹⁰ Ba pïsla eumbi, malet no nïm nanalok kïndem mïwïk ba? Wïn bo tuop nïm. ¹¹ Sïndi ama yomat, gan nepenepek kïndem gwañgwa bisatsïla emneliñdok nandi-kïliñ eañ. Wïndiñda tïmbi, sïndi ñïndiñ sïnik nandiwit: Bepsi kunum gïnañ patak endi mek sapma klembi, nepenepek kïndem ama nindi enda ni-nandañ enda guma emekak.

¹² Sïndi amatamdi nek ti-samneliñdok nandi-koñgom tañ, wïndiñgangot enda ti-semnekalïñ. Manda wali wakan endikñe manda Moseli kïmït-nïmguk ba manda plofet amalï nïni-daut ti-nïmgïliñ wolok kusei tïmbi inda-daklelak.

¹³ Sïndi yama gik wandiñ lonekalïñ. Jïmbiñ ñañalok yama wïn wopum, tïmbi telak jïmbiñ kandañ ñalak wïn basakñanen, ba kesïtti ñañalok pañgïtnin, wala tïmbi amatam asupgandi telak wïn kleañ. ¹⁴ Gan kuñgu kwambiñ ñañalok yama wïn gik sïnik, tïmbi kuñgu wandiñ ñañalok telak wïn bo tip tïmbi gliñgliñnat. Wala tïmbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama wïn kañbi, gïnañ loañ.”

Ep tïndinji lok bien wali kusiasï tïmbi daklelak

¹⁵ Yesuli yousïmbi enguk, “Plofet ama julunjuluñ enda yambi-kïliñ embi kunekaliñ. Endi sipsip busukñanen wandin nomïk sïndoñ bañ, gan gïnañ nanandïnji wïn kamot moyen sañan wandin: endi sep tïmbi kolaneliñdok

* **7:6:** Yesuli e-yout manda wïndiñ eñguk wïn endi Anutulok giñgít manda kïndem wala nandum tïl tïlak ama wandisi wala nïm enendok eñguk.

nandiañ. ¹⁶ Sindi endok ep tindinji ba kenanjlok bien kañbi, kusasi kadindim enekaliñ. Kuañgimdi mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba ginjatti gip bien nanalok lalilak ba? Nim a. ¹⁷ Komba tipitipin kindem endi bien kindemgot lalilak, komba kolan endi bien kolan lalilak. ¹⁸ Komba kindem endi bien kolan lalilali win nim patak, ba komba kolan endi bien kindem lalilali win bo nim patak. ¹⁹ Timbi komba no bien kindem nim laliumbi jinbim giloumbi, komba ginañ silok. ²⁰ Windiñgangot sindi plofet ama julunjuluñ endok ep tindinji kañbi, kindem kusasi ka-daklenekaliñ.

²¹ Amatam 'Wopumna, Wopumna' pa naniañ endi gitikkandi Kunum Molomdok gingit nim indambi kunekaliñ. Win Bepna kunum ginañ patak endok man mandan tañgoneañ endiñgot kunum ginañ lonekaliñ.

²² Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asupti ñindiñ naninekaliñ, 'Wopum, win dikok kokala nindi plofet manda eñgimiñ, yal kolan ep kle-semgimiñ, timbi kundit gembinat engano asup tiñgimiñ yañ!'

²³ Windiñ eumbi, ñindiñ e-daklembi enbetat, 'Sindi Anutulok endikñe manda makleñgiliñ. Nak nim nandi-samlet. Sindi nambimbi ñawit!'

²⁴ Yesuli yousimbi enguk, "No en manda gitik ñin san-talelet win tike-kulakta, endi ama nanandinat ñandin: endi il kindilipi, ita mambi ilimbi, kawat ta kusei ginañ meli pumbi, gembinatkan youli gilim da-taleñguk. Windiñ timbi, il kindit-talem palimbi, ²⁵ nain nola gwi gwam wopum sinik it plon suañguk, tim sasaleli bo it pendit-talalimbi, dñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei ginañ meli pumbi youli gilim dañgukta nim giloñguk. ²⁶ Gan no en manda gitik ñin san-talelet win nandimbi nandikimkimnelakta, endi ama kamen ñandin: endi il kindilipi, ita kenanjat silanin plon mambi ikuk. It kindit-talem palimbi, ²⁷ gwi gwam wopum sinik it plon suambi, kñnanjat kindilimbi, sasaleli bo it pendip yout minjulimbi gilom pumbi, lili-me-taleñguk."

²⁸⁻²⁹ Yesuli amatam kimin wopum nanandi emguk, win endi endikñe nandi-tale amanjiili eni-daut ti-semmañgiliñ wolok tuop nim tiñguk. Nim, endi enlok man ba gembin plon eni-daut ti-sem ti-kuñguk, wala timbi manda eu taleumbi amatamdi nandi-gitiñgitiñ timbi, dambenji pumbi pakiliñ.

Ama Wapmañli gembin Juda amatamda daut semguk

8

Yesuli amatam asup ep timbi kindem dañguk

¹ Yesuli kwet jañginan nanin pi ñaumbi, amatam kimin wopumdi en kle ñañgiliñ. ² Timbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bumbi, milelem ti-ñimbi niñguk, "Wopum, tikap dik nep kimilep nandilañda, guma jimatna timbi taleumbi, kindem dawa." * ³ Eumbi, kii kot-suapi, ama win tike-kambi niñguk, "Nak nandi-gamlet. Dik kindem da" eumbi, wolongan wanda kwambiñ wali pailimbi kindem dañguk. ⁴ Timbi Yesuli ñindiñ niñguk, "Nandilañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nim ti-semekañ. Nim. Dik ñambi, gwilapka tapma amala daulimiumbi, jimatka talelak win gambi-dakleukak. Timbi dik amatamdi wandaña biañgan ip talek win gambi-nandineliñdok Moseli endikñe manda kiminimnguk wolok tuop tapma timbekañ."

* **8:2:** Juda amalok nanandi-kiliktinji ñindiñ pakuk: jimat ba ep tindin diwin wali ama ep timbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasañgan ñaneliñdok tuop nim.

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Kapaneam it kwelan ñańguk. Ña tombĩmbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanjĩ endĩ Yesuloń bĩmbi ni-gĩńgĩnembi ⁶ eńguk, “Wopum, kena gwańgwana jĩmbat wopum indańmumbi, kii kesi dalandaumbi, pińgĩp gawat wopum nandĩmbi, ilan patak.” ⁷ Eumbi nińguk, “Ale, nak ña tĩmba kĩndem dautak.” ⁸ Gan mik amalok telak damanjĩ tĩmbi nińguk, “Wopum, nak ama pińbińnenen, nĩtek dĩk nokoń ilan biwĩń? Dĩk mandańgot eumbi, kena gwańgwana kĩndem dawĩn. ⁹ Kusei ñĩndĩńda wĩndĩń elet: lolonalok kapmalnan wĩn natna kulet, tĩmbi nokok kapmalnan mik ama diwĩn noli kuań. Tĩmbi nak nola ‘Dĩk ñau!’ nińbambi ñalak, ba nola ‘Dĩk bo!’ nińbambi bilak, tĩmbi kena gwańgwana ‘Kena ñĩn tĩ!’ nińbambi, kena wĩn tilak.”

¹⁰ Yesulĩ manda wĩn nandĩmbi nandĩ silĩkĩnembi, amatam en kle ñańgĩliń endi ñĩndĩń enguk, “Yakĩnesi! Sĩndĩ ama ñĩn kawit! Biańgan sanlet: endi Juda ama nińm, gan endi nanandĩ-kĩlĩkti wopumnat! Nak Israeł sĩndok bońgĩpsĩnan nanandĩ-kĩlĩkti wandin nińm kańgut. ¹¹ Nak ñĩndĩń sanba: Kunum Molomdi kusei kĩmĩpi, amatamĩni indańgan yambi-dĩkĩnembi, nanań sina wopum ti-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanin endi bĩmbi, Ablaam, Aisak gĩt Jekop en gĩta nanań nanekaliń. ¹² Gan Anutulĩ Juda amatam dama gĩńgĩtĩni ep kasĩleńguk wĩn asup ep kleumbi, kĩlĩm gĩnań pińbi, wandĩń mano kwĩlĩm tĩmbi, manjĩ si-gĩlĩm danekaliń.” ¹³ Tĩmbi Yesulĩ mik amalok telak dama nińbi eńguk, “Dĩk ñau. Nanandĩ-kĩlĩkti tĩlań wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan sĩnĩk telak damalok kena gwańgwa jĩmbali taleumbi kĩndem dańguk.

¹⁴ Tĩmbi Yesulĩ Petloloń ilan ña lońguk. Lombi kańguk wĩn: Petlolok yapman tam pińgĩu komba diumbi, ipat plon dou-pakuk. ¹⁵ Tĩmbi Yesulĩ kii plon tĩke-kaumbi, jĩmbali taleumbi, tam wali mĩlapi, nanań tuk tĩmbi plaptańguk.

¹⁶ Maim pińbi, ama yal kolanjĩat asup yanańgĩpi, Yesuloń bińgĩliń. Bińbi, man mandalińgot yal ep kle-kopi, amatam jĩmbatsĩat gĩtĩk ep tĩmbi kĩndem dańgĩliń. ¹⁷ Wĩndĩń tĩńgukta, endi plofet Aisaiali kundit indauktok eńguk wolok tuop tĩńguk, wĩn ñĩndĩń, “Endi jĩmbat ba pińgĩp gawatni nińpma tĩkemi bem-nĩnguk.” ✧

Yesulĩ en kle-kuńgulok manda enguk

¹⁸ Amatam asupti Yesu kle-gĩmbup palĩm yambińbi, gwańgwańiili tuk guań tambon kandań ñańalok eni-dĩkĩneńguk. ¹⁹ Tĩmbi endi kĩne manda nandĩ-tale ama noli Yesuloń bĩmbi nińguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukań tuop nak gep kle-kuutat.” ²⁰ Eumbi tambane nińguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombańjĩat, tĩmbi monĩk endi bo isĩat, gan Amalok Nińań en il no nińm palmĩlak.” ²¹ Tĩmbi gwańgwańiiloń nanin ama noli Yesu ñĩndĩń nińguk, “Wopum, nandĩ-namumbi, dama ña bepna kĩndit tapli-bimek bińm gep kle-kuutat.” ²² Gan Yesulĩ nińguk, “Nińm a. Ama gĩnańjĩ tip kĩmkĩmĩn endi kĩndem nosi tĩke kĩmĩpi kĩnditnelĩ. Dĩkta bińm, nep kle.”

Yesulĩ sasale wopumda manda nińbińbi bińguk

²³ Tĩmbi Yesulĩ kĩkeń plon loumbi, gwańgwańiili en kle ñambi lońgĩliń. ²⁴ Tĩmbi tuk guań plon ñańĩlińbi, sasale wopum plapkan sĩnĩk pendĩpi, tuk munjulĩmbi, kĩkeń kot tapliupi tĩńguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk. ²⁵ Tĩmbi gwańgwalĩ Yesu tĩmbi silĩkĩnembi nińgĩliń, “Wopum, nińpmĩ plata! Kuńgunĩ taleupi tilak.” ²⁶ Eumbi enguk, “Nekta gembĩnjĩ pińbi mĩsĩań? Nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ lakat nińm pat-samlak ba?” Wĩndĩń embi mĩlapi, sasale

gít tuk enombi+umbi, sasaleli biumbi, tukti busukñanen dounguk. ²⁷ Timbi ama Yesu gíta pakiliñ endi ka silikñembi eñgiliñ, “Ama ñin nitein sinik, ñala sasale gít tukti mandan tañgoneamik?”

Yesuli ama tìpet endok yal kolan kle-semguk

²⁸ Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tìpet yal kolanjat endi sumnan pa kuñgimik. Endi ama sañasit sinikta timbi ama noli endi kuñgimiknan kandañ ñañambit tindilok tuop nim. Yesuli wolok ña tombimbi, ama tìpet endi sumnan nanin pimbi, en timbi indambi ²⁹ kítimbi niñgimik, “Anutulok Niñañ, dik nekta nindoñ bilañ? Kwelan kuñgulok nainnii gama nim dumalañlimbi, kena gim nimepi bilañ ba?”

³⁰ Bit kimin wopum no kambak mayañgan kuñipi, kwet minañ-pakiliñ. ³¹ Timbi yal kolan endi Yesuli nandi-semektok ni-giñginembi eñgiliñ, “Tikap dik nip kleup tilañda nandi-nimumbi, bit kimin da pakañ endok ginañji ginañ ña pina.” ³² Eumbi enguk, “Ale, pim ñawit!” Timbi wolongan yal kolan endi ama tìpet yambik bimbi, bit asup endok ginañji ginañ ña piñgiliñ. Pumbi, bit gitik endi gembinat woñepi, kwet yaliup jilopi, jimbini pimbi, tuk guañ ginañ tuk nañbi kim-taleñgiliñ. ³³ Timbi bit ka-dikñe ama endi pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bittok kasat ba ama tìpet yal kolanjat kuñgimik endok kasat gitik amatamda ti-semgiliñ. ³⁴ Windiñda timbi amatam it kwet wopumnan kuñgiliñ gitik endi Yesu bi kañbi, kwesi bim ñauktok ni-nandumbi nandi-semguk.

9

Yesuli ama no kii kesi dalandan endok yomin bimbi, timbi kindem dañguk

¹ Timbi Yesuli kikeñ plon lombi, tuk guañ tomo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk. ² Timbi ama diwindi ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ biñgiliñ. Biu yambimbi, nanandi-kiliktinjilok kusei kandi-tombi, ama tañgo plon pakuk enda ñindiñ niñguk, “Notna, waleña busukñeun: nak yomga gitik bi-gamlet.” ³ Windiñ eumbi, endikñe manda nandi-tale ama diwindi wala nandum pumbi, nisñgan ñindiñ eñgiliñ, “Ama ñali yom biñmektok elak endi Anutula en wandin eñipi ni-lakatalak yañ!”

⁴ Yesuli ginañ nanandinji ka-daklembi enguk, “Nekta ginañji ginañ nanandi kolan wandin ti-namañ? ⁵ Anutuli gembin nim namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘Dik mīlapi, kesitti ñau!’ windiñ nimbambi, bien kindem indauk ba? Nim a! ⁶ Windiñda Amalok Niñañ kwelan ñolok yom bimbilok gembin palmīlak win nak ñindiñ daut sametet.” Yesuli windiñ embi, ama kii kesi dalandanla niñguk, “Dik mīlapi, ipaka tikembi, ikanan ñau!” ⁷ Eumbi, wolongan mīlap ipi, ipal tikembi, ilnan ñañguk. ⁸ Timbi amatam kundit win kañgiliñ endi mīsimbi, Anutuli gembī wandin amala emguk wala ni-kindem dañgiliñ.

Yesuli yom ama gíta yakan nanañ nañguk

⁹ Timbi Yesuli walinin pi ñañipi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena ti-palimbi kañbi niñguk, “Dik bīmbi nep kle-kuukañ.” Nimbimbi, wolongan mīlapi kle ñañguk.

¹⁰ Timbi Yesu gít gwañgwañii endi it ginañ lo pipapi, nanañ nañgiliñ. Nañilimbi, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup diwindi bi yousimbi, en gíta nanañ yakan na-pakiliñ. Na-paliñlimbi, ¹¹ Falisi ama diwindi win

* **9:10:** Falisi amalī amatam diwindi endikñe manda nim kimit-kle-kiliñ eañgiliñ enda nandum yom ama tiñgiliñ.

kañbi, nandum pi-sinik taumbi, Yesulok gwañgwañii en-nandimbi eñgilañ, “Sandautsi endi neta takis epep ba yom ama en gita nanañ nalak?” ¹² Yesuli manda win nandimbi enguk, “Kidesi endi gwasap amalohn nim ñañ. Win jimbatsiat endiñgot gwasap amalohn ñañ. ¹³ Sindi ñambi, Anutulok mandan ñindiñ youyoulin patak win pinapi, bien ka-daklenekaliñ, ‘Nak ama ginañ busuk ti-semneliñdok nandiñlet, tapma ti-namañ wala nim.’ ✧ Windiñda nak yom ama en-tiañeuttok indañgut, ama nisila nandum dindim sinik tilak enda nim.”

Yesulok endaut manda komblin wakit ep tindin damanin win nim kiuttok

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tiñguk endok gwañgwañiili Yesuloh bimbibi ni-nandimbi eñgilañ, “Falisi ama gita nindi nanañ kimisip pa tamñ, gan nitakta dikok gwañgwañgaili winindiñ nim pa tañ?” ¹⁵ Eumbi, Yesuli gwañgwañiili kusei nekta ep tindin damanin nim kimik-kleñgilañ win eu dakleuktok eyout manda diwin enguk. Eñipi, enla ba gwañgwañiilok plon ñindiñ embi enguk, “Ama noli tamñ tilakta timbi, sina min nasililok nain indaumbi, noliili kindem blandok telak kleñpi, nanañ kimisip tineliñ ba? Wolok tuop nim. Gan ama win noliilok boñgipsinan nanin yapma ti-ke-ñaumek, noliili blandok telak klenepi, nanañ kimisip pa tinekaliñ.”

¹⁶ Yesuli winindiñ embi yousimbi enguk, “Ama noli dasindasin damanin dikñendikñen mambupmeupi sandum kusip komblin nim tikelak. Windiñ timbektaka, dasindasin wililimbi, sandum kusip komblin wali ña titambi, dasindasin damanin tiañeum blañganeumbi, ginañ wopungan sinik indauk. ¹⁷ Timbi wain tul komblin bo meme gwilap kawai ginañ nim wili gilolok. Windiñ timbektaka, wain tull bendi wopum dambi, meme gwilap kawai timbi tawa kolaumbi, wain kwelan lamit pi-talewik. Wala timbi wain tul komblin win gwilap komblin ginañ pa wili gilolok, timbi niset tipelat kindemgot patemik.”

Yesuli tam jimbalat no gembini timbi kindem daumbi, wembe sembisembin no timbi milakuk

¹⁸ Yesuli winindiñ eñilimbi, ka-dikñe ama noli endoñ bimbibi, kuañ kuseinan milelem tiñpi niñguk, “Wembana kombikan sinik sembilak. Gan wandingan dik bimbibi, kika endok plon kimilimbi, kuñgun nombo indañmun.”

¹⁹ Eumbi, Yesuli milapi, gwañgwañii gita ka-dikñe ama klem ilnan ñanepi ñañgilañ.

²⁰⁻²¹ Timbi tam no tam jimbat † indañmi palimbi, gwilat 12 taleñguk endi enla ñindiñ e-nandiñguk, “Nak Yesulok dasindasingot ti-ke-kautatta, kindem dautat.” Windiñ eñipi, endok siñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot ti-ke-kañguk. ²² Ti-ke-kaumbi, undanem tam kañbi niñguk, “Wembe, waleña kindem dawin. Nanandi-kiliktiñgalì gep timbi kindem dalañ.” Timbi nain wolondañgan tam wali kindem dañguk.

²³ Timbi Yesuli ka-dikñe ama endok ilnan ña tombi yambiñguk win: amatam asup kimin ti-palimbi, diwisili blandok kap paknuakti pendilimbi, diwisili mano timbi, losala wopungan tiñgilañ. Ti-palim yambimbi ²⁴ enguk, “Sindi milapi ña-talewit. Wembe tip endi nim sembi-k. Endi slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgilañ. ²⁵ Gan amatam ep kleum pawan pi-taleumbi, Yesuli wembe pakuknan lombi, kii plon ti-keum milakuk. ²⁶ Timbi kundit wolok giñgitti kwet wolok tuop sapañeñguk.

✧ 9:13: Hosea 6:6 † 9:20-21: Juda amatamdi nandum jimbata wali tam ep timbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasiñgan ñaneliñdok tuop nim.

Yesulí ama típet dauset sipm-ísipm-ín gít ama no man sipm-ísipm-ín ep tímbe k'indem dañg'ilíñ

²⁷ Yesulí waliningan pí ñañilímbe, ama típet dauset sisipm-ín endí síngi kandañ klembi kít-ñm-ím eñg-ímik, “Devittok Komblin, dík níta blan tí-n-ím-íñ.” ²⁸ Yesulí it g'inañ lo palímbe, ama típet walí endoñ bíñg-ímik. B'umbi en-nandímbe eñguk, “Nak gumañ sep tímbe k'indem dandem-ík wín sítí nandí-k'ilíktí tí-namam-ík ba?” Eumbi níñg-ímik, “Oñ, Wopum, wíndíñgan.” ²⁹ Eumbi, kiilí dauset tíke-kambi enguk, “Nítek nandí-k'ilíktí tí-namam-ík wolok tuop inda-samun.” ³⁰ Eumbi, dauset tombímbe, k'ím-ísip manda kwamb-íñ ñíndíñ enbí eñguk, “Sítí nepek ñín inda-samlak wín ama díwín nola ním eníndekam-ík.” ³¹ Wíndíñ eñguk, gan endí ñambi, Yesulok g'íngít wín kwet wolok tuop e-sapakñeñg-ímik.

³² Ama típet walí walínin pí ñañilímbe, amatamdí ama no yal kolanlí man tímbe sipm-ínguk wín Yesuloñ nañgíp bíñg-ilíñ. Nañgíp bíumbi, ³³ yal kolan kleñm-íumbi, man sisipm-ín endí kusei kím-ípi, manda eñguk. Tímbe amatamdí wín ka síl-íkñembi eñg-ilíñ, “Dama Isael kwelan nepek ñandin no ním inda'nguk.” ³⁴ Gan Falisi amalí ñíndíñ pa n'iañg-ilíñ, “Yal kolandok telak damanjilí gembí m'umbi, yal kolan pa ep kle-sem-lak.”

Ama Wapmañlí kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesulí kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena t'inelíñdok molo manda enbí en-mukuk

³⁵ Tímbe Yesulí it kwet wopum ba típet g'ít-ík kle-g'imbulepi ñañguk. Ñañ-ípi, amatam it kiyaj'í g'inañ ení-daut tí-sembe, Anutulí amatam yambí-d'íkñelak wolok plon g'íngít manda k'indem eu píumbi, amatam jímbat kusei kusei inda-semguk ep tímbe k'indem dañg-ilíñ. ³⁶ Tímbe endí ama kím-ín wopum yambíñguk wín endí sípsip ka-d'íkñen-í ním-nat ba tí-plaplaen-í ním-nat nom-ík kuumbi yambum mílataumbi blan tí-semguk. Blan tí-sembe, ³⁷ gwañgwañiila ñíndíñ enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama wín lakatgot. ³⁸ Wala tímbe síndí Anutu kena molom nímolo tíñmumbi, kena ama ep tímbe indaumbi, kenan g'inañ en-mul-ím ñambi, bien ep kím-ín kotnekalíñ.”

10

¹ Tímbe endí gwañgwañii 12 kít-í-semum bíumbi, yal kolan ep kle-semnelíñdok ba jímbat kusei kusei ep tímbe k'indem danelíñdok gembí emguk. ² Ama enmumul-ín 12 endok kosi ñíndíñ: dama Simon koi no Petlo, tímbe kwayañ Andlu, g'ít Sebedilok níñañiit Yakobo g'íta kwayañ Yoane, ³ Filip g'ít Batlomio, tímbe Tomas g'ít Matayo takis epep ama, tímbe Yakobo Alifialok níñañ g'ít Tadaio. ⁴ Tímbe Simon Selot * g'ít Judas Iskalot en Yesu bola tíñm-ínguk.

⁵⁻⁶ Tímbe Yesulí gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Israel amatam endí sípsip pait-pakañ wandin, wala tímbe síndí endoñgot ña yambí-nekalíñ. Síndí Samalia amatam endok isí kwesinan ním lonekalíñ, ba amatam Judalok sambat ním endoñ ním ñanekalíñ, Juda amatamdoñgot ñanekalíñ. ⁷ Ñañ-ípi, g'íngít manda ñíndíñ ení-nekalíñ, ‘Kunum Molomdí amatamñii yambí-d'íkñelak wín inda-dakleup tílak.’ ⁸ Tímbe jímbats'at ep tímbe k'indem danekalíñ, ba kím-kím-ín ep tímbe

* **10:4:** Selot ama endí Roma nasilí Juda amatam yambí-d'íkñeñg-ilíñ wín endok kwelan ep kleu ñanelíñdok nandímbe, mík tí-semg-ilíñ.

milatnekalíñ. Wanda kwambiñjiat ep tímbe gilíta-semnekalíñ, ba yal kolanjiat ep kle-kot-semnekalíñ. Gembí samsamín wín tuan nímnat, wala tímbe síndí kena tuan nímnat kenane-semnekalíñ.

⁹⁻¹⁰ Ama kena tilak enda tuan milok, wala tímbe síndí ñanepi, mímne gímín ba satnin ním mep ñanekalíñ. Síndí líksí ním tañginekalíñ. Tímbe kiupí típet wakít kesísí gwílap ba toña youtilok ním mep ñanekalíñ. ¹¹ Síndí it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekalíñ, wolonda ama kíndem nolí not tí-samektok e-lonjímbe en-nandí tínekalíñ. En-nandí tímbe, nísí inda-dakleumbi, en gíta ñambi, wandíñ patnekalíñ tuop endok ilnangot dou milat tínekalíñ. ¹² Endok ilnan loñípi, amatam ñíndíñ enínekalíñ, ‘Busuk síndok kandañ palekak.’ ¹³ Tíkáp it wolok gínañ pakañ endí not tí-samnekalíñda, busuk walí endok kandañ palekak. Nímnda, Anutu ní-nandumbi, busuk wín yapma tíkeukak. ¹⁴ Tíkáp it ba it kwet nolok ama nolí not no ním tí-samnelíñda ba mandanjí no ním nandínelíñda, yambinekalíñ. Yambinep tíñípi, dausínan kesísí plon kwíñí sapak wít sapleum píumbi, ‘Anutulí síngi wít-nímlak’ wíndíñ sambí-nandí-daklenekalíñ. ¹⁵ Nak biañgan sanba nandíwít: Anutulí amatam yambí-danbekak wolonda it kwet sínda síngi wít-samnekalíñ endok kolanjít wolok tuan walí amatam kolan papait nindí damañgan Sodom gít Gomola it kwelan kuñgíñ endok kolanjítlok tuan makleukak.” †

Yesulok gwañgwañii endí amatam yambí-kíliñ embi kulok

¹⁶ Yesulí yousímbe enguk, “Nandañ. Nak amatamdoñ san-mulam ñambi, kanjíknaílok boñgípsínan kunekalíñ. Endí kamot moyen sañan wandin, tímbe síndí sípsip gembínjí nímnat wandin. Endí sep tímbe kolanelíñdok nandañ, wala tímbe síndí nandí-kíliñ tímbe kuñípi, yom ním tínekalíñ. ‡

¹⁷ Síndí ama yambí-kíliñ embi kunekalíñ. Endí manda plon sep kímtínelíñdok ama biesílok kísinan sapílimbi, it kíyaunjí gínañ sep waipnekalíñ. ¹⁸ Endí naka tímbe ama wapmañ ba ka-díkñe ama endoñ mandala sanañgílimbi, telak inda-samumbi, gíñgít manda kíndem en ba díwín Juda ama ním enda bo enínekalíñ. ¹⁹ Mandala sep ñañílimbi, ‘Nek enetamíñ, ba manda telal nítek plon enetamíñ’ wala nandí bendí wopum ním tínekalíñ. Neta, manda plon ílimbi, wolongan Anutulí manda eelok daut samumbi enekalíñ. ²⁰ Manda enekalíñ wín sínlók ním. Wín Bepsí enlok Díndím Woñ endí sep tímbe pañgítaumbi enekalíñ.

²¹ Ama díwín nak ním nep kleañ endí dasí ba kwayañjii nandí-kílíktí namañ wín kanjíknaílok kísinan yapípi, yandípmí kímmnelíñdok. Ba besí díwíndí gwañgwañjí bísat wíndíñgangot tí-semnekalíñ. Tímbe wembe gwañgwalí menjí bepsíla wíndíñgot kanjík tí-sembe, amalí yandípmí kímmnelíñdok enekalíñ. ²² Tímbe nokok gíñgítñai kuañda tímbe amatam gítíktí nandí-kunjíta wopungan tí-sam tí-kunekalíñ. Gan no en mílap wandin indañmekak tuop nep kwambiñ dambi ním nambiukak, endí wakan Anutulí kuñgu taletalen nímnatnan tíke-kímílekak. ²³ Tímbe it kwet nolok nasilí mílap kusei kusei samnekalíñda, it kwet nolok pímbi ñanekalíñ. Nak biañgan sanba: síndí Israél it kwet patak tuop kenanjí gama ním tímbe taleñílimbi, Amalok Níñañ en bí tombekak.”

Yesulok gwañgwañii endí Anutu en noñganla mísí-ñímlok

† **10:15:** Sodom gít Gomola nasílok tímípmíle wandin wala Anutulí ep síu díñguk. (Stat 18:17–19:29)

‡ **10:16:** Grik manda plon Matayolí manda wín ñíndíñ youkuk, “Síndí malet nandí-daklenat ba mambaip yom nímnat wandin kunekalíñ.”

²⁴ Yesuli yousimbi enguk, “Mɪlaptok kandañ nak ñindĩñ sanlet: gwañgwalɪ nɪndaulin nɪm makle-patak, tɪmbi kena gwañgwa sɪlanin endi molomñin nɪm makle-patak. ²⁵ Wala tɪmbi amalɪ nɪndaut ba molom mɪlap nɪtek tɪ-semnekalɪñ, wɪndɪñgangot gwañgwan ba kena gwañgwanla tɪ-semnekalɪñda, wala endi manda nɪmnat. Endi naka Belsebul nangɪlɪñ, wɪn Satan. Sambatsiilok kumbamla wɪndɪñ nɪñgɪlɪñda, nɪtek tɪmbi sambatnai nɪm san-kolakolae sɪnik tɪ-samnelɪñ?

²⁶ Gan amala nɪm mɪsɪnekalɪñ. Nepek sembɪn patak wɪn sɪndɪ amatam enbɪ tawaumbi, ba manda sembɪn gɪtɪk wɪn eu inda-dakleukak. ²⁷ Manda tim sɪnlañgan sansanɪn wɪn maim plon amatam gɪtɪk enɪ-dakle-semnekalɪñ, ba manda janjat sanlet wɪn indañgan e-kolɪ pɪukak. ²⁸ Sɪndɪ amatamda nɪm mɪsɪnekalɪñ. Endi gwɪlapsɪñgot wɪpi, gɪnañjɪ tip wɪwɪttok gembɪ nɪm pat-semalak. Gan Anutu endi gwɪlap gɪt gɪnañ tip nɪset tɪpelatkan ep munjulɪm jɪmbiñ pɪndemɪktok gembɪ palɪmlak endañgot mɪsɪnekalɪñ.

²⁹ Monɪk tipnam tɪpet mɪnem kwandai gɪmɪn noñganlɪñgot tuatuan, gan noñgan piulekta, sɪndok Bepsɪlɪ wɪn nandɪ-talelak. Endi monɪk kambak wandɪn yambi-dɪkñelakta, ³⁰ sɪndɪ bo sambɪ-dɪkñelak, tɪmbi kumbanjɪ saktok kunakunat wɪn bo nandɪ-talelak. ³¹ Sɪndɪ Anutulok dainan loloñ sɪnik, monɪk tɪptip asupgan yapma kleañ, wala tɪmbi amatamda nɪm mɪsɪnekalɪñ.

³² Sɪndɪ amalok dausɪnan ‘Nak Yesulok gɪñgɪt kulet’ wɪndɪñ e-dakleañ, nak bo wɪndɪñgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda nɪ-dakleutat. ³³ Gan sɪndɪ naka amalok dausɪnan ‘Nak nɪm nandɪñmɪlet’ eañ, nak bo wɪndɪñgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda ‘Nak nɪm nandɪ-semlet’ eutat.”

Yesulok sambaliilɪ mɪlap bembɪmbi, no en epmɪ plap taukak enda tuan palmekak

³⁴ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindɪñ enguk, “Sɪndɪ ñindɪñ nɪm nandɪ-namnekalɪñ, ‘Endi kwelandok mik gɪtɪk tɪmbi taleupi indañgut’. Nak mik tɪmba taleuktok nɪm indañgut. Nɪm. Nak kakit nomɪk ³⁵ amatam ep tambɪleptok indañgut. Wɪndɪñda ama nolɪ beula kanjɪk tɪñmumbi, wiulɪ meñla kanjɪk tɪñmum, tamɪnlɪ nambɪn tamla kanjɪk tɪñmekak, ³⁶ wɪn ama nolok sambalii endi endok kanjɪkñii tɪnekalɪñ. ☆

³⁷ Nandañ. Ama no en gɪnañlɪ nak nep kasɪlelak, gan gɪnañlɪ meñ ba beu ep kasɪle-sɪnik talakta, nandɪñmam tuop nɪm tɪ-namlak. Tɪmbi ama no gɪnañlɪ nak nep kasɪlelak, gan gɪnañlɪ wemben ba gwañgwan kasɪle-sɪnik talakta, nandɪñmam tuop nɪm tɪ-namlak. ³⁸ Tɪmbi ama no kloñbalɪ nɪm bembɪ nep kle-kulakta, enda bo nandɪñmam tuop nɪm tɪ-namlak. ³⁹ Ama no kuñgun enlok biñmɪlak, endok kuñgun pailɪmekak. Gan ama no naka tɪmbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nɪmnat indañmekak.”

⁴⁰ Yesuli yousimbi enguk, “No en sɪnda not tɪ-samlak, endi naka not tɪ-namlak, tɪmbi no en naka not tɪ-namlak, endi Anutu nan-mukuk enda not tɪñmɪlak. ⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla tɪmbi not tɪñmɪlak, enda Anutulɪ plofeta tuan kɪndem mɪlak wɪndɪñgangot mɪukak. Tɪmbi no en ama dɪndɪm no endok dɪndɪm kuñgula tɪmbi not tɪñmɪlak, enda Anutulɪ ama dɪndɪmɪla tuan kɪndem mɪlak wɪndɪñgangot mɪukak. ⁴² Sɪndɪ gɪñgɪtnai kosɪ nɪmnat ñin endoññan nanin no ka-nandɪwit. Nak biañgan ñindɪñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembi, plap tɪñmɪlak ba tukgot gɪpi mɪlak endok tuan wɪn biañgan Anutulɪ kɪmɪlɪm palmekak.”

11

¹ Yesulí gwañgwañii 12 wíndiñ eni-dikñe-sem-talembi, walinin pi ñambi, Juda amatam eni-daut ti-sembi, gíngit manda kíndem enbektok it kwet pakiliñnan ñaṅguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba ním wala ginañ tipet tiñgiliñ

Yoane tuk ii-sem endi Yesulok telak dama tiñmñguk

² Tímbi Yoane tuk ii-sem kena tiñguk en it kwambiñ ginañ kímilim pakuk. Papi, Yesu Mesialí kundit kusei kusei tiñguk wolok gíngit nandiñgukta, gwañgwañii dîwín en-mulim Yesuloñ ñambi, ³ ñíndiñ nikañbi eñgíliñ, “Anutulí ama ní-mulim bí-nímektok een wín dik wakan ba? Ba nola mandí-ta-kunekamíñ?” ⁴ Eumbi, Yesulí tambanem enguk, “Síndi undane ñambi, kunditna dausíli kañ ba pawanjíli nandañ wolok kasat Yoanela ñíndiñ tiñmínekalíñ: ⁵ dausí sipsipmín endi deiañ, kesit ním kuañ endi kesit kuañ, wanda kwambiñjít endi wandanjí gílitlak. Pawanjí kamalañguk endi manda nandañ, kímgiñ endi nombo ep timba mílap kaik pakañ, ba pímbíñen enda gíngit manda kíndem enba nandañ. ⁶ Tímbi no en kusatna ka-nandumbi, nanandi-kílikín ním píplak, endi amatam dîwín yapma kle-patak.”

⁷ Tímbi Yoanelok gwañgwañiilí Yesu kañbim ñañlímbi, Yesulí amatam kímín tí-pakíliñda Yoanela ñíndiñ enguk, “Síndi kwet kambaññan sílaninnan ñaṅgíliñ, wín nek kanepi ñaṅgíliñ? Wín klinandok kundit no sasalelí pendílimbi ña-bít tímbím kanepi ñaṅgíliñ ba? ⁸ Tíkáp nímda, síndi nek kanepi ñaṅgíliñ? Ama no dasidasín kíndem pamanat kanepi ñaṅgíliñ ba? Nandañ: ama wandisí endi ama wapmañdok isínan pipat mílat tí-kuañ. ⁹ Wíndiñda nek kanepi ñaṅgíliñ? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kañgíliñ walí plofet sílanin no ním. Nak ñíndiñ sanlet: Yoane endi engano. ¹⁰ Endi Anutulok gíngit ee ama, wín enda wakan manda ñíndiñ youp bímbin patak, ‘Nandílañ, nak gíngit ee amana no ní-mulambi, telak dama tí-gambí, telak tí-díndime kena tí-gamekak.’ ✧ Wín Yoanela manda wíndiñ youp bímbin patak. ¹¹ Nak biañgan sanba: Yoanelí amatam gítik dama kuñgíliñ ba man ñíndiñgít kuañ endok loloñ sínik yañ, gan ama pímbíñesí gítik Kunum Molomdok gíngitíñii kuañ endi bo Yoane makleañ.

¹² Yoanelí tuk ii-sem kena kusei kímípi tiñguk walinin bíkap man ñíndiñgít nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endi Kunum Molomdí amatamñii nítek yambí-díkñelak wolok endaut manda wín mik tí-ñímbi, tímbi kolanelíñdok gíngíne kena tañ. ¹³ Yoanelí kenan gama ním kusei kímíliñlímbi, Mose gíta plofet ama gítik endi Kunum Molomdí amatamñii telak nítek yambí-díkñeukak wolok plon manda youkíliñ. ¹⁴ Tíkáp síndi manda ñín tíke-dasinelíñdok tuopta wín ñíndiñ: plofet amalí Elia Mesialok telak dama indauptok eñgíliñ wín Yoane wakan. ¹⁵ No en pawañnat endi mandana nandímbi nandí-kíliñ eukak.”

Amatamdi Yesulok kenanla nandum tlal tiñgukta enombíñguk

¹⁶ Yesulí yousímbe enguk, “Nak amatam man ñíndiñgít kuañ sínda nítek ewít? Síndi wembe gwañgwa wandin ipakanan pipapi, nosiila ñíndiñ kí-tí-semañ, ¹⁷ ‘Pakñuak pendítnambi, síndi kap ním tíliñ. Ba níndi kap blan tinambi, mano ním tíliñ.’ ¹⁸ Kusei ñíndiñda tímbi sínda wembe gwañgwa sanlet: Yoanelí indambi, nanañ gítik kímísipbi, wain tuk no ním pa nalak, tímbi síndi ‘Yal kolanlí píñmílak’ pa níañ. ¹⁹ Tímbi Amalok Níñañ endi

✧ 11:10: Kisim Bek 23:20, Malakai 3:1

indambi, nanañ gít wain tuk pa nalak, tímbe sándi ñíndiñ pa níañ, ‘Wí kawít! Endí nanañ gít wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not tí-semalak!’ Gan amatam Anutulok nanandí kleñípi kundit kíndem tañ endí nanandí wín dándim síník tímbe dakleañ.” Yesulí wíndiñ eñguk.

²⁰ Endí dama it kwet díwínnan kundit engano gembínat síník asupgan tíñguk, gangan wínasilí gínají ním tambaneñgíliñ, wala tímbe endí kusei kímípi, it kwet wín enombímbe eñguk, ²¹ “Kolasin gít Betsaida nasi sándi kilañmet! Anutulí mek salamílekak! Nak kundit engano gembínat asup síndok kandañ tíngut, gan sándi gínají ním tambaneñgíliñ. Kundit wín Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endí gínanjí tambaneañ wín inda-daklenepi blandok dasindasin dasimbi, kwíliñ plon pipatnelíñ. * ”

²² Wíndiñda sanba nandíwít: Anutulí amatam sambí-danbekak wolonda síndok kolanjíllok tambon walí Tilo gít Sidon nasilok tambon wín makleukak.

²³ Tímbe Kapaneam nasi, sándi ‘Anutulí kunum gínají níp loukak’ wíndiñ ním nandínekalíñ! Ním síník, sándi jímbeñ sep kolí pímbílokgot. Nekta, nak kundit engano gembínat asup síndok kandañ tíngut, gan sándi gínají ním tambaneñgíliñ. Kundit wín Sodom kwelan indaumda, wínasilí gínají tambaneumbi, Anutulí it kwet wín ním tímbe kolaumbi, ñíndíngít guma palek. ²⁴ Wíndiñda sanba nandíwít: Anutulí amatam sambí-danbekak síndok kolanjíllok tambon walí Sodom nasilok tambon wín makleukak.”

Amatamdí Yesu enloñ bínelíñdok enguk

²⁵ Nain wolonda Yesulí ñíndiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñíndiñda gan-kíndem dalet: dík nanandíñga díwín ama nanandínjíat ba nandí-daklenjíat enda kímísembíñguñ, gan nanandí sembín wín amatam nanandínjí nímnat enda tímbe dakle-semguñ. ²⁶ Bep, biañgan síník, dík wíndiñ indauptok nandíñguñ.” ²⁷ Eñípi yousímbi, amatamda enguk, “Bep-nalí gembín nanandín gítík wín naka nam-taleñguk, tímbe en noñganlíngot Níñañ nandí-namlak. Tímbe Bep wín nindí nandíñmañ? Wín Níñañ en ba ama nin endí epmbi, Bep daut semlak endíngot Bep nandíñmañ.

²⁸ Kena gím tímbe mílap bemañ sándi gítík nokoññan bí-talewít. Bíumbi, nak pat-nandí samambi, símbasi busukñewín. ²⁹ Nak kulan busuk molom, natnala ním ewa lolak, wala tímbe sándi nambium sanañgílambi, manda san-daut tí-samlet wín tañgonenekalíñ. Wíndiñ tí-kuñípi, gínajíli busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgonenelíñdok samlet wín tíkembali tañgonenekalíñ. ³⁰ Wín mílap ním, wín pañgítninga n.”

12

Yesulok mandalí endíkñe manda damañgan youkíliñ wín maklelak

¹ Sabat pat-nandí nain nola Yesulí plaua nanañ kena boñgípnan ñañílimbi, gwañgwañii en kle-ñañgíliñ endí nanañjía tímbe, kusei kímípi, plaua mánjíp mep nañgíliñ. ² Tímbe Falisi ama díwíndí wín kañbi, Yesu nímbe eñgíliñ, “Wí ka. Gwañgwañgailí Sabat pat-nandí naindok endíkñe manda maklembi, kena tañ.” ³ Eumbi enguk, “Devít gít nolii en gíta pakíliñ endí nanañ gawat inda-semgukta Devítí nítek tínguk? Sándi kasat wín pinapi nandañ, gan nandí-kamalañ bek? ⁴ Endí Anutulok sel it gínají lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tíñmímín wín mep píumbi, sambalíi gíta nañgíliñ. Plaua wín tapma ama endíngot nanalok, gan Devít gít nolii endí kímísisip manda maklembi nañgíliñ.

* **11:21:** Kolasin gít Betsaida nasi endí Juda amatam, Tilo gít Sidon nasi endí Judalok sambat ním.

⁵ Tĩmbi endikĩne manda Moseli youkuk wali ñĩndiñ nini-daut nĩmlak wĩn sĩndi wĩndiñgangot pinat nandĩmbi kamalañ bek: Sabat pat-nandĩ nainnan tapma amalĩ tapma it gĩnañ kena tiñipi, Sabattok endikĩne manda makleañ, gan wali Anutulok dainan yom nĩm indalak. ⁶ Tapma ittok kandañ nak ñĩndiñ sanlet: nepek ñĩ patak wolok loloñli tapma it maklelak. ⁷ Tĩmbi Anutulok mandali ñĩndiñ elak, ‘Nak ama gĩnañ busuk ti-semnelĩndok nandilet, tapma ti-namañ wala nĩm.’ Sĩndi manda wolok kusei nandĩkĩliñeumda, ama yom nĩm tañ en yom plon nĩm yapĩtneliñ. ⁸ Nekta, Amalok Nĩñañ Anutuli nĩ-mukuk endi Sabat pat-nandĩ nain wolok molom.”

⁹ Yesuli waliningan yousim ñambi, it kiyaunjĩnan loñguk. ¹⁰ Tĩmbi ama no kii tombon dalandan endi wolok bĩm pakuk. Wĩndiñda ama diwĩsili Yesu manda plon kimĩtnepi nĩ-nandĩmbi eñgĩliñ, “Dĩk nĩtek nandĩlañ? Ama noli Sabatta ep tĩmbi kĩndem da wĩn kĩndem tĩmbek ba nĩm?” ¹¹ Eumbi enguk, “Sĩndoññan nanin no endok sipsip noñgangot palmek wali Sabat nainnan ban gĩnañ pĩmbi, endi nĩtek tĩmbek? Endi sipsip wĩn tĩke tiañeumbi lambiuk bek. ¹² Gan amalĩ loloñ sĩnik, sipsip maklelak yañ! Wala tĩmbi Sabat nainnan kundit kĩndem ti-semeñ wĩn kĩndem.” ¹³ Eñipi, ama wala ñĩndiñ nĩnguk, “Kĩka kot-suat” eumbi, amalĩ wĩndiñ tĩmbĩmbi, kiili bĩnda kĩndem dambi, tombon wandin tĩnguk. ¹⁴ Gan Falisi amalĩ mĩlapi pi ñambi, kimĩn tĩmbi, telak nĩtek plon Yesu wĩli kimnelĩndok manda e-lonji tĩngĩliñ. ¹⁵ Yesuli wĩn nandĩ-daklembi, walinin pĩm ñañguk.

Yesu en nindok kena ama?

Tĩmbi amatam asupti Yesu kle ñaumbi, jĩmbatsiat gĩtik ep tĩmbi kĩndem daumbi, ¹⁶ kena tĩnguk wolok gĩngĩt joĩgo nĩm eu satauktok e-kĩmĩsip ti-semguk. ¹⁷ Endi wĩndiñ tĩmbĩmbi, Anutuli plofet Aisaialok man plon Mesialok manda ñĩndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Ñĩn nokok kena gwañgwa nak en natnalok kasĩleñgut.

En wakan nak gĩnañnalĩ kasĩlembi, nandĩ-koñgom ti-ñĩmbi, endoññan
Woñna kimĩliĩmetat.

Tĩmbi nak telak nĩtek plon amatam ep tĩmba dĩndĩmenekaliñ wĩn endi
kwelalok amatamda eni-dakle-semekak.

¹⁹ Endi gĩmbĩt ba manda kwambĩñlok nĩm,

tĩmbi endi pañga indanan manda nĩm eu pĩukak.

²⁰ Endi klinandok kundit gembĩn nĩmnat gĩloup tĩlak wandin no nĩm
ombekak,

ba tipalalok kolsalen duat pĩtpĩt tĩlak wandin no nĩm pendĩlim kĩmbekak.

Endi kenane-palĩmbi, amatam dĩndĩm indanelĩndok telak wali inda-
dakleukak wolok tuop.

²¹ Tĩmbi kwet tuop ama wali bĩmbi epmektok en mandĩ-patnekalĩñ.” ✧

²² Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgĩp bĩngĩliñ, wĩn yal kolanĩ
piñmĩngukta tĩmbi man ba dai tĩpelatkan sipgĩmĩk. Tĩmbi Yesuli tĩmbi
kĩndem daumbi, nepenepek kañbi manli manda eelok salaktañmĩnguk.

²³ Tĩmbi amatam gĩĩktĩ kundit wĩn ka siliĩkĩmbi, nĩsĩñgan e-nandĩ tĩmbi
pa eñgĩliñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bĩmbĩlok e-ta-bañ wĩn ñakan
bek?” ²⁴ Gan Falisi amalĩ manda wĩn nandĩñgĩliñda tĩmbi Yesula ñĩndiñ
eñgĩliñ, “Wĩn yal kolandok telak damanjĩ Belsebul endok gembĩnlañgot yal
kolan ep kle-semalak.” ²⁵ Yesuli nanandĩnji ka-nandĩngukta ñĩndiñ enguk,

“Ama wapmañ nolok gĩngĩtĩiilĩ tambĩpi nĩsĩñgan miañ endi kola sĩnik tañ.
Ba it kwet ba sambat noli wĩndiñgangot tañ endi nĩm dĩndam patnelĩñ.

26 Wɨndiñgangot Satandok giñgɨt nolɨ enlok nol no kle kolɨmda, Satandi enla mik tiñmumbi, endok ka-dɨkñenli plakan talewɨk.

27 Sɨndi ‘Ama walɨ Belsebullok gembɨnla yal kolan ep kle-kot pa tɨlak’ wɨndiñ naka nanɨañ. Manda wɨn bien timbekta, nindi sɨndok gwañgwanjii gembɨ emumbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? Nɨmda, manda nokok gembɨnalok kuseila eañ wolok bien nɨm inda-daklelak yañ. 28 Wɨn Anutu enlok Woñdɨ nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebuli nɨm. Wɨndiñda ñɨndiñ inda-daklelak: Anutuli ikan sɨndok boñgɨpsɨnan amatam yambi-dɨkñelak. 29 Ba ama nolɨ ama gembɨnat nolok it gɨnañnan slak lombi, giñgɨtñii joñgoñgan epmektok tuop ba? Nɨm ya! Dama endɨ ama gembɨnat wɨn tɨkembali, toali ap imbi bium palmek, nepek nek it gɨnañ pakañ wɨn gumañ ep talewɨk.

30 Ama no nak not nɨm ti-namlakta, endɨ kanjik ti-namlak. Timbi ama no nak nɨm nep platambi, Anutuloñ amatam nɨm ep kimɨn tɨlakta, endɨ ep kleum papuseneañ. 31 Wɨndiñda ñɨndiñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu ni-kolayañ, endok yomji gɨtik Anutuli gumañ bi-semekak, gan ama no Dɨndɨm Woñ ni-kolalakta, endok yomɨn Anutuli nɨm biñmekak. 32 Timbi ama no Amalok Niñañ enda manda kolan elakta, endok yomɨn Anutuli gumañ biñmekak, gan ama no Dɨndɨm Woñ gembɨn namlak, enda manda kolan elakta, endok yomɨn Anutuli man ñɨndiñgɨt ba nain taletalenan bo nɨm biñmekak. Wɨndiñda kusatnala gɨnañ tɨpet nombo nɨm tɨnekalɨñ. 33 Komba no kindemda, endɨ bien kindemgot pa lalilak, timbi komba no kolanda, endɨ bien kolangot pa lalilak. Wɨn komba walɨ kolan ba kindem wɨn bienli mek daut samlak.

34 Sɨndi manji manbenji malet upmat nomɨk. Ama kolanda, nittek timbi manda kindem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok gɨnañnan tokñelakta, wakan eu lambɨlak. 35 Ama kindem nepek kinde kindem gɨnan gɨnañ pa wɨsi-kotak, endɨ nepek kindemgot pa tɨlak, timbi ama kolan nepek kola kolan gɨnan gɨnañ pa wɨsi-kotak, endɨ nepek kolangot pa tɨlak. 36 Nak ñɨndiñ sanba: Anutuli amatam sambɨ-danbekak nain wolonda endɨ manda kolan gɨtik eñgɨliñ wolok kusei e-dakleneliñdok sanbekak. 37 Neta, Anutuli mandañga kañ-danbi, wolok tuop dɨk ama dɨndɨm ba ama kolan ganbi indaukak.”

Yesu en enlok kusai timbi dakleuptok kundit engano no timbɨm kaneliñdok niñgɨliñ

38 Timbi endɨkñe manda nandi-tale ama gɨta Falisi ama endoññan nanin dɨwɨndi Yesu niñgɨliñ, “Endaut, dɨk nandi-nɨmbi, kundit engano sɨnik no timbɨmbi kanetamiñ.” 39 Gan endɨ ñɨndiñ tambane enguk, “Amatam man ñɨndiñgɨt kuañ sɨndi kolan timbi, Anutu bi-sɨnik tañ. Sɨndi kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundiliñgot daut samum kanekaliñ. 40 Yonalɨ tim sandap tɨpet gɨt no tuk gaut wopumdok mɨnjɨp gɨnañ pakuk. ✧ Wɨndiñgangot Amalok Niñañ endɨ bo maim tɨpet gɨt no kwet gɨnañ palekak kanekaliñ.

41 Nandañ: Anutuli amatam manda plon yapɨlekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandiñgɨliñ endɨ amatam man ñɨndiñgɨt kuañ sɨn gɨta yakan mɨlapi, sɨndok kusasi timbi dakleukak. Neta, endɨla Yonalok mandala gɨnañji tambaneñgɨliñ, gan sɨndɨla ama nin Yona maklelak endok manda nandiɨmbi, gɨnañji nɨm tambaneñgɨliñ. 42 Wɨndiñgangot Anutuli amatam manda plon yapɨlekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endɨ bo amatam man ñɨndiñgɨt kuañ sɨn gɨta yakan mɨlapi,

✧ 12:40: Yona 1:17

sindok kusasi tĩmbi dakleukak: endila ama wapmañ Solomondok nanandi kindem nandiuktok kwet mayañgan nanin sinik wali endoñ biñguk, gan sindila ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kimneñgiliñ.”

⁴³ Yesuli yousĩmbi enguk, “Yal kolan noli ama no ka-misim poñawikta, endi kwet kasatnan ña bit tĩmbi, pipapat komblin lonjĩwik. Lonjim nim kañbi, ⁴⁴ enla ñĩndiñ ewik, ‘Nak bĩndambo undane it dama pakutnan ñawa’. Embi ña kawik win: it win jamimbi ti-kiliñem biumbi, itgot palek. ⁴⁵ Kañbi pi ñambi, yal kolan kit tambon tambon tĩpet endok gembĩnjili en makleañ ep tĩmbi indambi yanañgĩlim, it wolok gĩnañ lombi pi pat mĩlat tĩneliñ. Wĩndiñda tĩmbi damañgan ama wala mĩlap lakat indañmĩñguk, gan man mĩlap wopum sinik indañmek. Enda indañmĩñguk, wĩndiñgangot amatam man ñĩndiñgit kolan ti-kuañ sindoñ inda-samekak.”

Yesulok sambalii win nin?

⁴⁶ Yesuli amatam manda en-paliñĩmbi, meñ git kwayañii endi bi tombi, pawan ipi, en gĩta manda e-nandi tĩneliñdok eñgiliñ. ⁴⁷ Tĩmbi ama noli Yesu nĩmbi eñguk, “Nandiñ. Meña kwayañgai pawan bi ipi, dikita manda e-nandi tĩnepi nandañ.” ⁴⁸ Gan Yesuli ama wala ñĩndiñ tambane niñguk, “Mena kwayanai win nin?” ⁴⁹ Eñpi, gwañgwañiila kit yout ti-sembi niñguk, “Ñi ka: mena kwayanai ñi pakañ. ⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum gĩnañ patak endok man tañgonelakta, endi wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ.”

Ama Wapmañi amatamñii nitek yambi-dikñelak wala Yesuli e-yout manda enguk

13

Gĩngit manda kindem win nanañ mĩnjip ama noli kena gĩnañ kokuk wandin

¹ Sandap wolonda Yesuli it bimbi, tuk guañnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk baliliñnan ña pipakuk. ² Tĩmbi amatam asupti endoñ bi kimin tĩngĩliñda tĩmbi, endi kikeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipalĩmbi, amatam kimin wopum endi tuk pawan ilĩmbi, ³ e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñipi ñĩndiñ enguk, “Nandañ. Ama noli nanañ mĩnjip kokotta kenañ gĩnañ ñañguk. ⁴ Ñambi, mĩnjip kot-ti-kot-ti-ñañĩmbi, mĩnjip diwin telak plon piumbi, monikti bim na-taleñgiliñ. ⁵ Tĩmbi mĩnjip diwĩndi kawatti salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piñgiliñ. Mĩnjip kwet plongot pakĩliñda tĩmbi mindin plakan tawa lambiñgiliñ. ⁶ Gan kakaili sua embi, kwet nim tike gembĩlaumbi, maimdi lambi ep diumbi, yañetambi kim-taleñgiliñ. ⁷ Mĩnjip diwĩndi kwet koselek mĩnjip pakuknan piñgiliñ endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendĩmbi ep tapliumbi kim-taleñgiliñ. ⁸ Mĩnjip diwĩndi kwet galk gĩnañ piñgiliñ wali lambim wopum dambi, bien laliñgiliñ. Kusei diwĩndi bien 100 100 laliñgiliñ, diwĩndi bien 60 60 laliñgiliñ, tĩmbi diwĩndi bien 30 30 wĩndiñ lali-ta-ñañgiliñ. ⁹ No en pawañnat endi mandana nandiĩmbi nandi-kiliñ eukak.”

¹⁰ Papalẽmbi, Yesulok gwañgwañiili endoñ biĩmbi ni-nandiĩmbi eñgiliñ, “Amatam manda enlañ win kusei nitekta tĩmbi e-yout manda gĩta pa enlañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak nitek yambi-dikñelak win damañgan pat-sembin pakuk. Nepek win endi sinda sanbi dakle-talelak, gan amatam diwĩnda nim. ¹² Neta, no en nepek palmilak win tike-kuumbi, enda nombo yousi-mĩmbi, asupgan palmekak.

Gan no en nepek palmilak wala nandum tlal tilakta endok nepek lakat palmilak wɪn apma tikeñmɪmbi, slak palekak. ¹³ Ama wandisi wali dautsɪli kañ, gan nɪm ka-dɪndɪm eañ, ba pawanjɪ kɪmɪkañ, gan nɪm nandañ ba nɪm nandi-dakleañ, wala tɪmbi nak manda e-yout manda gɪt pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaiali nek indauktok eñguk wɪn man ñɪndɪñgɪt amatam wandisiloñ inda-semalak. Endi Anutulok mandan ñɪndɪñ eñguk, ‘Am-atam ñali manda nandɪnekalɪñ, gan nɪm nandi-daklenekalɪñ, ba dautsɪli kanekalɪñ, gan nek kañ wɪn nɪm ka-nandi-tomnekalɪñ. ¹⁵ Nekta, endok gɪnañ nanandɪnjɪli kwambiñ dañgukta, pawanjɪli manda nandɪnepi kunjɪt tañ, ba dautsɪli nɪm kanelɪñdok masipmañ. Wɪndɪñ nɪm tɪmbɪmda, endi dautsɪli kañbi, pawanjɪli nandɪmbi, gɪnañjɪli nandɪ-tombi, gɪnañjɪ tamba-neumbi, nak ep tɪmba kɪndem danelɪñdok nokoññan bɪnelɪñ.’ ✧ Anutulɪ amatamdok plon manda wɪndɪñ eñguk. ¹⁶ Gan sɪndɪla dautsɪli kɪndem kañ, tɪmbi pawanjɪli guma nandañ, wala tɪmbi amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ. ¹⁷ Nak biañgan sɪnɪk sanba: plofet ama gɪta ama dɪndɪm damañgan kuñgɪlɪñ endi nepek sɪndɪ kañ wɪn kanepi nandɪ-koñgom tɪñgɪlɪñ, gan nɪm kañgɪlɪñ, ba manda sɪndɪ nandañ wɪn nandɪnepi nandɪ-koñgom tɪñgɪlɪñ, gan nɪm nandɪñgɪlɪñ.”

¹⁸ Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Sɪndɪ pawanjɪ kɪmɪpi, mɪnjɪp kokottok e-yout manda sanɪt wolok kusei san-daklewambi nandɪwɪt. ¹⁹ Nanañ mɪnjɪp telak plon pɪñguk manda wolok kusei wɪn ñɪndɪñ: amalɪ Anutulɪ amatamñii nɪtek yambi-dɪkñelak wolok gɪñgɪt manda nandɪmbi nɪm tɪke-kulak, tɪmbi kolan molomdɪ bɪmbi, manda gɪnañnan kokolɪn wɪn apma tikeñmilak. ²⁰ Mɪnjɪp kawat plon pɪñguk manda wolok kusei wɪn ñɪndɪñ: amalɪ gɪñgɪt manda sɪlɪsɪlɪnat nandɪmbi, plakan gɪnan gɪnañ dasilak, ²¹ gan manda gɪnan gɪnañ pɪlak wali nɪm pa kwambiñ dalak. Nɪm, wali nain dumangot papi pailɪmlak. Wɪn kuñgunlok plon mɪlap indañmilak, ba Anutulok manda tɪke-kuañ endok plon mɪlap kusei kusei inda-semum yambɪlak, nain wolongan nanandɪ-kɪlɪktɪn pɪ pɪlak. ²² Ba mɪnjɪp kwet koselek mɪnjɪp pakuknan pɪñguk manda wolok kusei wɪn ñɪndɪñ: amalɪ gɪñgɪt manda wɪn nandɪlak, gan kwelalok mɪlap ba mɪnem kwɪlɪkwɪlɪ wolok nandɪ-koñgomlɪ gɪnañ tɪmbɪ pailɪmbi, manda nandɪlak wolok bien nɪm indañmilak. ²³ Mɪnjɪp kwet galk gɪnañ pɪñgɪlɪñ manda wolok kusei wɪn ñɪndɪñ: amalɪ gɪñgɪt manda wɪn nandɪmbi nandɪ-kɪlɪñ embi, kɪmɪt kle kuañ. Endok bien wɪn 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dɪkñe kena kanjɪk nat, gan wandingan embi sapañelak

²⁴ Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi, e-yout manda no amatamda ñɪndɪñ enguk, “Kunum Molomdɪ gɪñgɪtñii yambi-dɪkñelak wɪn ñɪndɪñ: ama nolɪ kenan gɪnañ nanañ kɪndemlok mɪnjɪp kokuk, ²⁵ gan tim boñgɪpnan ama gɪtɪktɪ dou-palɪñɪlɪmbi kanjɪkñɪlɪ kena wolok ñambi, kli kolandok mɪnjɪp kopi pi ñañguk. ²⁶ Pakapi, mindin tawa lambɪmbi, bien indaup tɪmbɪmbi, kli kolandɪ bo inda-dakleñgɪlɪñ. ²⁷ Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiilɪ wɪn kañbi, molomloñ ñambi nɪñgɪlɪñ, ‘Wopum, dɪk kenañga gɪnañ mɪnjɪp kɪndemgot kokuñ. Gan nɪtek tɪmbi, kli kolanlɪ indalak?’ ²⁸ Wɪndɪñ nɪ-nandumbi enguk, ‘Wɪn kanjɪkna nolɪ kolɪmbi lambɪlak.’ Eumbi nɪ-nandɪmbi eñgɪlɪñ, ‘Wɪndɪñda nɪndɪ ña kli wɪn tamat kotnetamɪñ ba?’ ²⁹ Eumbi enguk, ‘Wɪndɪñ nɪm. Kak biu palen. Nɪm kañbi, kli tamat kokamɪñ embi, nanañ wakɪt tamatnelɪñ a. ³⁰ Biumbi, nanañ gɪta kli nɪset

✧ 13:15: Aisaia 6:9-10

tipelatkan lambi+ndekamik. Timbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba ginañ sium diukak. Timbi nanañ bien win wisikot itna ginañ ep wisi-kolim palekak.’ ”

³¹ Yesuli e-yout manda no ñindiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundi+kñe kena win mastat m+njip * ama noli kenan ginañ kokuk wandin. ³² Mastat m+njip win yaya m+njip tip m+nam sinik yañ, gan tawa lambilak wolonda yaya wali diwin yapma klembi, komba nomik wopum dalak, wala timbi yaya wolok gayam plon monikti bimb, isi tañ.”

³³ Yesuli yousimbi, e-yout manda no ñindiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundi+kñe kena win ñindiñ: tam noli kimili bendi lakatgot tikembi, plaua kwilan wopungan wakit tambanembi, papalem kaumbi, plaua wali gitik bendimbi lambilak.”

³⁴ Yesuli amatam kimin wopumda manda gititngititk enguk win endi telal no git nim eñguk, endi e-yout mandalitngot enguk. ³⁵ Endi windiñ timbimbi, plofet ama noli manda ñindiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk, “Nak e-yout mandalitngot manda enbi, nanandi sembin kwet kusei kimikimilinan nanin pat-ta-bañ win enba dakleutat.” ✧

³⁶ Timbi Yesuli amatam kimin wopum yambik bimbi, gwañgwañii git ilan ñañguk. Ña paliñilimbi, gwañgwañiil endoñ bimb nikañbi eñgilitiñ, “Dik e-yout manda eñañ win - kli moyen kena ginañ lambilak - wolok kusei nittek? Win ninimb nandina.” ³⁷ Eumbi enguk, “Ama m+njip kokuk win Amalok Nñañ en wakan. ³⁸ Kena win kwet ñin man pakamitñ wolok walan, timbi nanañ m+njip win Kunum Molomdok gititngititii. Timbi kli kolan win kolan molomdok gititngititii, ³⁹ timbi kanjik kli kolan m+njip ep kokuk win kolan molom Satan en. M+njip bien mepmet win kwet nain taletalenan wolonda indaukak, timbi kena tindi ama win Anutulok añeloñii. ⁴⁰ Kli kolan tamap wip siañ windiñgangot nain taletalenan kolan molomdok gititngititii enda inda-semekak. ⁴¹ Nain wolonda Amalok Nñañ endi añeloñii en-mulimbi, kwet tuop gititngititii endoñnan nanin ama kolan tañ en ba diwin no ep tiañeumbi yom tañ endi wakit ep kimin timbi, ⁴² jimbifndok komba kwambitñ ginañ ep kolit pinekaliñ. Wanditñ endi mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ. ⁴³ Gan amatam Bepslok man tañgoneñgilitiñ endi kunum ginañ lombi, maim duatak windiñ duapi, indañgan endok kapmainan kuumbi yambid+kñeukak. No en pawañnat endi mandana nandimbi nandi-kilitiñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundi+kñe kenala Yesuli e-yout manda diwin no enguk

⁴⁴ Yesuli yousimbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundi+kñe kena wolok walan win nepek tuan wopungan sinik kena ginañ kimisembum pakuk wandin. Ama noli nepek win timbi indambi, taplim bium pakuk. Timbi silisili wopum indañmñgukta endi nepenepeli gitik ña tuatualok kimilim tua-taleumbi, m+nem walinin tikembi, nepek tuan wopum win endok indañmektok kwet win ña tua kleñguk.

⁴⁵ Timbi Kunum Molomdok kaundi+kñe kena wolok walan no kawat tuan wopum wandin: ama noli kawat tuan wopumgot win tuaup yolonjñguk. Yolonjimbi, ⁴⁶ kawat kindem sinik no kañbi, ña nepenepeli gitik tuatualok kimilim tua-taleumbi, m+nem walinin tikembi, kawat win ña tuañguk.

⁴⁷ Timbi Kunum Molomdok kaundi+kñe kena wolok walan no win ñindiñ: pis tiatia lik wopum tuk ginañ kolit pumbi, pis kusei kusei epgilitiñ. ⁴⁸ Lik tokñeumbi tiañe pawan lambi pipapi, pis kañ-dan titngilitiñ, win pis nanalok

* 13:31: Mastat m+njip win wambitñ m+njip wandin. ✧ 13:35: Kap 78:2

kíndem kambot ginañ ep kímipi, pis kolan wín ep kokilíñ. ⁴⁹ Kwet nain taletalenan wíndíñ wakan indaukak: Anutulí añeloñii en-mulím bímbi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgípsinan nanin ama kolan epbi, ⁵⁰ jímíñdok komba kwambíñ ginañ ep kolí pínekaliñ. Wandíñ mano kwílím tímbi, manjí sí-gílím danekaliñ.”

⁵¹ Yesulí e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandímbi eñguk, “Síndí e-yout manda gítík sanlet wolok kusei nandí-dakleañ ba?” Enbímbi, endí “Oñ, nandamíñ” níñgíliñ. ⁵² Eumbi enguk, “Wíndíñda endíkñe manda nandí-tale amalí Kunum Molomdok gíñgít indambí kuañ endí ama nepek kíndem wísíkot isinan kímílím patakñan nanin epmañ wandin: endí Anutulí nanandí damañgan eñguk ba man elak wín nandí-daklembi, wolok tuop amatam ení-daut tí-semañ.”

Yesulí en Ama Wapmañ engano wín Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasilí síñgi wílím gíliñ

⁵³ Yesulí e-yout manda wín eu taleumbi, walinin pí ñambi, ⁵⁴ il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyauñjí ginañ lombi, amatam ení-daut tí-semguk. Tímímbi amatam mandan nandíñgíliñ endí nandí-gítíñgítík embi, nísíñgan ñíndíñ eñgíliñ, “Ama ñalí nanandí wandin ba kundit engano síník tíndílok gembí wín denanin tíkeñguk? ⁵⁵ Níndí endok kusei nandamíñ yañ! Endíla it kíndíkíndít ama endok níñañgot. Meñlok koi wín Malia, kwayañii wín Jekop, Josep, Simon gít Judas, ⁵⁶ tímímbi endok wíwii wín nín gíta yakan kuamíñ. Wíndíñda nanandín gít gembín wandin wín nindí daulmíñguk?” ⁵⁷ Wíndíñ eñípi, endok mandan ba ep tíndín wala nandum tlal tíñguk. Tímímbi Yesulí enguk, “Amatam díwíndí plofet ama gíñgíñgan tíñmañ, gan enloñ nasii ba nolilí wíndíñ ní m tíñmañ.” ⁵⁸ Wíndíñ embi, ní m nandí-kíliktí tíñmíñgíliñda tímímbi kundit engano asup wandíñ kandañ ní m tíñguk

14

Elottí Yesula nandum en Yoane kímnan nanin mílakuk wíndíñ tíñguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot endí Yesu koi gíñgít nandímbi, ² kena amañii ñíndíñ enguk, “Endí Yoane tuk íi-sem en wakan. Kímnan nanin mílakukta tímímbi kundit engano tímbektok gembín wopumgan palmílak.” ³⁻⁴ Kusei ñíndíñda Elottí wíndíñ nandíñmíñguk: damañgan endí enlok kwayañ Filip endok tamín Elodia apma tíkeñguk. Apma tíkeumbi, Yoanelí ñíndíñ pa níliñguk, “Dík Elodia tamga tíkeñguñ wín níndok endíkñe manda maklelañ.” * Wíndíñda Elottí eumbi, Yoane tíke imbi, it kwambíñ ginañ kímíkíliñ. ⁵ Elottí Yoane wílí kímbektok nandíñguk, gan amatamda mísíñgukta wíndíñ ní m tíñguk. Neta, Juda amalí Yoanela nandum plofet no tíñgukta tímímbi.

⁶ Gan wínaña ñíndíñ indañguk: Elottok indáinda nain indaumbi, yokñíilok nanañ sinat tí-semumbi, Elodialok wembanlí bí endok dausínan kap tíñguk. Kap tíumbi, Elottí wembe wolok kapta nandí-koñgom tíñgukta tímímbi, ⁷ manda ñíndíñ e-kwambíñ dambí níñguk, “Biañgan síník. Dík nepek nola ba nola nan-kautañ wolok tuop gametet.” ⁸ Wíndíñ eumbi, meñloñ ñaumbi, nanandí ñíndíñ míumbi, Elottoñ undane ñambi níñguk,

* **14:3-4:** Endíkñe mandalí amalí enlok dal ba kwayañlok tamín tíkeuktok kímísip tíñmílak. Dal ba kwayañ endí yamín pap sembíñguk wolondañgot kíndem wíndíñ tímbe. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

“Dik eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim domb+mbi, kumbam jawañ plon k+mpi bi namit.” ⁹ Ama wapmañd+ manda win nand+mbi nandum m+latañguk. Gan manda yokñiilok daus+nan e-kwamb+ñ dañgukta t+mbi end+ nand+ñm+mbi, wembel+ eñguk wolok tuopkan t+nel+ñdok eñguk. ¹⁰ T+mbi it kwamb+ñ g+nañ ñambi, Yoanelok bim domb+mbi, ¹¹ kumbam jawañ plon k+mpi b+m wembe m+umbi, meñloñ t+ke ñañguk. ¹² T+mbi Yoanelok gwañgwañiil+ b+m dalandan bem ña kindik+liñ. Windiñ t+talembi, siñgi ña Yesu kasat t+ñmumbi nand+ñguk.

Yesul+ ama 5,000 g+ta tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

¹³ Yoane wil+ k+m+ñguk wolok g+ñg+it Yesul+ nand+ñgukta end+ gwañgwañii g+it walinin pi ñanel+ñdok k+keñ nolok plon lombi, kwet ama n+mnatnan n+siñgan kunepi ñañg+liñ. Ñaumbi, amatamd+ g+ñg+it win nand+mbi, isi kwesi bimbi, kesitti en klem, tuk baliliñ ñañg+liñ. Ñakap, Yesul+ ñaupi nand+ñguknan ña tomg+liñ. ¹⁴ T+mbi Yesul+ k+keñ plon nanin piñ+pi, amatam k+m+n wopum yamb+ñguk. Yamb+mbi, blan t+sembi, jimbatsiat ep t+mbi kindem dañguk.

¹⁵ Kwet timlala t+mb+mbi, gwañgwañiil+ Yesuloñ b+mbi n+ñg+liñ, “Kwet kilim elak. T+mbi ñ+n kwet ama n+mnatnan pakamiñ, w+ndiñda dik amatam en-mul+mbi, it kwelan ñambi, nanañ+ tua nambit.” ¹⁶ Eumbi enguk, “Nekta ñanel+ñdok eañ? Sin nanañ ep towiwit.” ¹⁷ Eumbi, jip jup t+mbi n+ñg+liñ, “N+ndok plaua nanañ kit tombon g+it pis t+pet wal+ñgot pat+n+mlak.” ¹⁸ Eumbi enguk, “Win nokoññan mep b+wit.” ¹⁹ Windiñ embi, amatam enb+mbi, kli yali g+mbañ dambi pipak+liñ. T+mbi Yesul+ plaua nanañ kit tombon g+it pis t+pet win epbi, kunum plon deium loumbi, Anutu weñm+mbi, plaua win omb+mbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, end+ ep papusenembi, amatam em-taleumbi, ²⁰ g+it+kti nambi na-tokñe t+ñg+liñ. T+mb+mbi, d+ip pakuk win gwañgwañiil+ epmbi, sandiñ lik 12 wolok g+nañnan dasium tokñeñguk.

²¹ Nanañ ñañg+liñ win ama 5,000 nitepek, gan tam g+it wembe gwañgwa n+m ep kunak+liñ.

Yesul+ tuk guañ plon yaliyali ñañguk

²² Ama k+m+n g+it+kti nanañ nambi taleumbi, Yesul+ gwañgwañii en-g+ñg+nembi, n+siñgan k+keñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ damandama ñanel+ñdok en-mukuk. En-mul+m ñañ+li+mbi, amatam k+m+n g+it+k is+nan en-mulepi pakuk. ²³ Papi, amatam en-mul+m ña-taleumbi, Yesu en engan n+molo t+mbepi jañg+nnan lo pakuk. Kwet kilim eumbi, jañg+nnan engan pal+mbi, ²⁴ gwañgwañiilok k+keñdi ña tuk guañ boñg+pnan tomguk. Tomb+mbi, sasale+ ñañg+liñ kandañnan b+ñgukta, tukti k+keñ munjupi, t+ke lombi p+mbi t+ñguk.

²⁵ Kwet gama n+m salañ+li+mbi, Yesul+ guañ plon yali ta-ñakap gwañgwañii ep t+mbi dumalañguk. ²⁶ T+mbi gwañgwañiil+ tuk plon yaliyali b+umbi kañbi, “Asil+ b+lak!” embi, gemb+nj+ p+umbi, m+si+mbi kwawa t+ñg+liñ. ²⁷ T+mbi wolongan Yesul+ en+daklembi eñguk, “N+m m+si+wit, natna bilet, walenj+ busukñew+n.”

²⁸ T+mbi Petloli n+ñguk, “Wopum, biañgan d+tna bilañda, nanb+mbi, tuk plon yalim d+koñan b+wa.” ²⁹ Eumbi n+ñguk, “Natna ya, bo!” N+mb+mbi, k+keñ plon nanin pi tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ Ñañ+pi, sasale wopum wikukta tuk m+lakuk win kañbi, m+si+m+si ñakap tuk g+nañ pi+pup t+mbi, kit+mbi eñguk, “Wopum, nepmiñ.” ³¹ Eumbi, wolongan Yesul+ ki kot-suap t+kembi n+ñguk, “Nanandi+k+li+kt+ñga lakat pakamlak. Nekta g+nañ

tipet tilañ?” ³² Wíndiñ eñipi, Petlo nañgílimbi, kikeñ plon loñlímímbi, sasalei kílíp eñguk. ³³ Tímímbi gwañgwa kikeñ plon pakíliñ endi Yesuloñ mílelem tímímbi nañgíliñ, “Biañgan dik Anutulok Níñañ.”

³⁴ Tuk guañ díkñe-talembi, Genesaleit it kwet kandañ lo suañgíliñ. ³⁵ Suaumbi, wínasíli Yesu ka-daklembi, manda kímílimbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdi ama jímímbatsiat gítik yanañgíp endoñ bíñgíliñ. Bímbi, ³⁶ Yesu dasindasin kusipgot tíke-kanelíñdok ní-nandi tíñgíliñ. Ní-nandumbi nandi-semumbi, tíke-kañgíliñ tuop kínde madañgíli?

15

Anutulok dainan nek ñali ama tímímbi kolalak wín Yesuli eni-daut tí-semguk

¹ Tímímbi Falisi ama gít endikñe manda nandi-tale ama díwíndi Jelusalem bímbi, Yesuloñ bíñgíliñ. Bímbi, ñíndiñ ní-nandiñgíliñ, ² “Nítek tímímbi, gwañgwañgaili bep pañnielok telak ñín makleañ? Endi nanañ nanepi, telak níni-daut tí-nímíngíliñ wolok tuop kisi nímbi wílipi pa nañ.” ³ Eumbi tambane enguk, “Nítek tímímbi, síndi sínlók ep tíndiñ klenelíñdok Anutulok endikñe manda makleañ? ⁴ Neta, Anutu en endikñe manda típet ñíndiñ kímít-nímínguk, ‘Dik meñga beka giñgiñgan tí-semekañ’, tímímbi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wíli kímlok.’” ⁵ Gan síndi endikñe manda típet wín maklembi, amatam ñíndiñ eni-daut pa tí-semañ: tíkap ama no meñ ba beu epímbi plaptauktok nepek no palmílak, gan ‘Nak nepek wín ikan Anutulok giñgít wílimíngut’ wíndiñ enlakta, ⁶ endi kíndem beu nímbi nandi-ñímbi, nímbi tímímbi plaptalak. Wíndiñ tíñipi, endi beu giñgiñgan nímbi tí-ñímbi, endikñe manda maklelak. Wíndiñda síndi sínlók ep tíndiñ klenelíñdok Anutulok endikñe manda tímímbi lakatalak.

⁷ Yakñesi! Síndok manji manbenji malet nomík! Anutulí plofet Aisialok man plon ñíndiñ embi, síndok kolanjilok walan e-kíliñ eñguk,

⁸ ‘Amatam ñali manjilíngot kotna giñgít e-tíke-loañ, gan gíñañ nanandíngilí mayañgan sínik pat-semílak.

⁹ Endi amalok nanandi wín nokok endikñe manda wandin eni-daut tí-semañ, wala tímímbi endi nan-wowoñ tañ wín sílaningot.’” ¹⁰

¹⁰ Tímímbi Yesuli amatam kímín gítik kítí-semum bímbi enguk, “Síndi pawanji kímipi nandi-kíliñ ewít. ¹¹ Nepek nek ñali ama tímímbi, Anutulok dainan díndím palektok tuop nímbi? Wín nepek nanambi, mánjipní gíñañ pílak walí nímbi. Wín nepek kolan gíñañ gíñañ papi, maní plon lambí pílak walí mek ama tímímbi kolalak.”

¹² Papalembi, Yesu gwañgwañiili endoñ bímbi bíñgíliñ, “Ba dik Falisi amali mandañga wín nandi-ñímbi, nandi-kola tí-gamlíñ wín nandi-lañ ba?”

¹³ Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endi klan kolan kena gíñañ nímbi lamba wandin. Tímímbi Bepna kunum gíñañ patak endi kenan gíñañ nepek nímbi típiñguk wín kakasiat gítik ep tamat-taleukak. ¹⁴ Síndi yambium patnelíñ. Ama dautsí sípsipmín endi nosii telak daut semnepi pa tañ. Tímímbi dai sípsipmín nolí dai sípsipmín no telak daulímekta, níset típelatkan dímat gíñañ píndemík.”

¹⁵ Tímímbi Petloli Yesu níñguk, “Dik e-yout manda manílok plon eñañ wolok kusei kíndem nímbi dakleutak.” ¹⁶ Eumbi enguk, “Gwañgwanai síndi bo nítek tímímbi nandi-daklenelíñdok gamañgot típíkañ? ¹⁷ Síndi ñín nímbi nandi-dakleañ ba? Nepek maní gíñañ pílak walí tem meñ gíñañ pímbi,

temdok telak plon ñambi, tem koñ ginañ pilak. ¹⁸ Gan nepek maní ginañnan nanin lambimbi pilak walí ginañni ginañ nanin lambilak. Timbi walí mek biañgan ama Anutulok dainan timbi kolalak. ¹⁹ Nak nepek ñandinda elet: wín ama ginañji ginañ nanandi kolan kusei kusei indaumbi tañ wín ñindiñ: ama wíli kím tañ, ba nolok wapai ba tamín kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosi eu kolayañ. ²⁰ Kundit wandin walí mek timbimbi, amali Anutulok dainan dindim patneliñdok tuop ním. Gan endi Falisi amalok ep tindinji ním kimit klembi, kisi ním wílipi ep na-tañ walí ním ep timbi kolalak.”

Yesulí kwet diwindok amatam gembín daut semguk

Yesulí Kenan tam no endok wemban yal kolannat timbi kindem dañguk

²¹ Timbi Yesulí gwañgwañii gít walinin pí ñambi, Tilo gít Sidon it kwet tìpet pakamíkñan ñañguk. ²² Ña tombimbi, Kenan tam no kwet wandiñ kuñguk endi endoñ bimbí, kitiñmi-giñginembi niñguk, “Wopum, Devittok Komblin, dik blan timbi, mandana nandi-namiñ. Yal kolandi wembanalok ginan ginañ pumbi, kola-sinik talak.” ²³ Eumbi, Yesulí nandi-kimnembi ñañguk. Timbi gwañgwañiili Yesuloñ bimbí ni-giñginembi eñgíliñ, “Tam walí kiti kitiñipi níp klelak, wala timbi dik kak ni-mulim ñaun.” ²⁴ Nimbimbi enguk, “Nak Israel amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mulim bí indañgut.”

²⁵ Yesulí windiñ eñguk, gan tam walí endoñ bimbí, kesinan mílelem timbi niñguk, “Wopum, nep kimit.” ²⁶ Windiñ eumbi niñguk, “Wembe gwañwalok nanañji yapma tikembi, kamotta emem wín tuop ním.” ²⁷ Eumbi niñguk, “Wopum, wín kindem elañ, gan molomjili nanañ nambimbi dip pilak wín kamotti wakan pa nañ wín.” ²⁸ Windiñ eumbi nimbí eñguk, “Tam, nanandi-kiliktiñga wín wopum. Nandiñlañ, wolok tuop inda-gamin.” Eumbi, wolongan wemban kindem dañguk.

Yesulí amatam jimbatsiat asup ep timbi kindem dañgíliñ

²⁹ Timbi Yesulí walinin píam ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet kímín no wolok lombi pí pakuk. ³⁰ Timbi amatam asupgandi endoñ biñipi, amatam jimbatsiat yanañgip biñgíliñ, wín ama kesik ním kuañ wakít ama kisi ba kesisi dalandan, ba dausi sipsipmín ba manji sipsipmín, ba jimat diwín noli epmí epmín wakít asup yanañgip bimbí, Yesulok kuañ kuseinan ep bí kímín kolimbi, ep timbi kindem dañguk. ³¹ Ep timbi kindem daumbi, amatamdi yambíñgíliñ wín: ama manji sipmín kuñgíliñ endi manda eñgíliñ, ama kisi ba kesisi dalandan endi kindem dañgíliñ, ama kesitti ním kuñgíliñ endi kesitti kuñgíliñ, timbi ama dausi sipsipmín endi deiñgíliñ. Wín yambimbi yambí silikñembi, Israel amatamdi Anutu ni-wowoñ tiñmañ en ni-kindem dañgíliñ.

Yesulí ama 4,000 gíta tam gwañgwanjii nanañ ep towíñguk

³² Yesulí gwañgwañii kiti-semum bumbi enguk, “Amatam ñali sandap tìpet gít no nakita palimbi, nanañji talelak, wala timbi nak blan ti-sembi, slak en-mulam ñaneliñdok ním nandilet. Ním kañbi, telak plon dautsi kolimbi, katap tñeliñ.” ³³ Eumbi, gwañgwañiili niñgíliñ, “Ñolok it kwet no ním pakañ, wala timbi nindi nanañ denanin ep bimbí, amatam kímín wopum ñín ep towinambi, tuop ti-semek?” ³⁴ Eumbi, Yesulí en-nandimbi eñguk, “Sinlok plaua nanañ nitek pat-samlak?” Timbi endi eñgíliñ, “Plaua kít diwín tìpetgot, timbi pis titip lakat sinik pat-nímlak.”

³⁵ Wɨndiñ eumbi, Yesuli amatam enbim nandimbi, kwelan pipakiliñ.
³⁶ Timbi endi plaua nanañ kit tombon tipet wakit pis win epmbi, Anutu weñmimbi ombimbi, gwañgwañiila emumbi, amatam em-ta-ñañgiliñ.
³⁷ Timbi endi gitik nanañ win nañbi na tokñeñgiliñ. Na tokñeumbi, dip pakuk win gwañgwañiili ep dasiumbi, sandiñ lik wopum kit tombon tipet tokñeñguk. ³⁸ Win ama 4,000 nitepek endi nanañ nañgiliñ, gan tam ba wembe gwañgwa endok kunakunatsi nim epgiliñ. ³⁹ Yesuli wɨndiñ titalambi, amatam en-mulim ñaumbi, en kikeñ plon lombi, gwañgwañiili git Magadan ka ndañ ñañgu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleñguk

16

Yesulok kusei gama nim ka-nandi-tomgiliñ

¹ Timbi Falisi git Sadusi ama diwin Yesuloñ biñgiliñ endi sison tñimneliñdok ñindiñ niñgiliñ, “Kunum Molomdok gembin pakamlakta win ninda daut nimeñdok dik kundit engano sinik no timbimbi kana.”

² Eumbi tambane enguk, “Maimdi pi sembep timbimbi, kunum gim daumbi, sindi ñindiñ pa eañ, ‘Desa nain kindem indaukak.’ ³ Kwet salaumbi, mulukuali kunum masipmlak wala sindi ñindiñ pa eañ, ‘Gwi sasale inda-nimetak.’ Wɨndiñda sindi kunum kañbi, maim iletak ba gwi wiletak win kindem ka-dakleañ. Gan sindi man ñindiñgit nepek nek indalak win kañbi, wolok kusei nim ka-nandi-dakleañ. ⁴ Nitek timbi ama man ñindiñgit kuañ sindi kolan timbi, Anutu bi-sinik tañipi, kundit engano kanep kit-nandañ? Gan kundit no nim daut samum kanekaliñ. Nim. Ñin noñgangot kanekaliñ: win plofet Yona indañmiñguk wɨndiñgangot indanamekak.” Yesuli wɨndiñ embi yambimbi pim ñañguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ timbi dumalaneliñdok ñañipi, gwañgwañiili kamalambi, plaua nanañ no nim ep ñañgiliñ. ⁶ Timbi Yesuli enguk, “Sindi Falisi gita Sadusi endok plaua kimili bendila ka-kiliñ enekaliñ.” *

⁷ Wɨndiñ eumbi, nisñgan e-nandi timbi eñgiliñ, “Plaua nanañ nim tikebimiñ wala elak bek.” ⁸ Yesuli win yambi-nandimbi enguk, “Nekta singan ‘Plaua nim pat-nimlak’ wɨndiñ e-nandi-tañ? Biañgan nanandi-kilikinji win lakat sinik pat-samlak. ⁹ Kusatna gama nim nandi-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kit diwingot win tambipi, ama 5,000 ep towiwambi, sindi dip palimbi, sandiñ lik 12 dasium tokñeñguk win sindi nim nandi-tomañ ba?

¹⁰ Ba plaua kit tambon tipet wali ama 4,000 ep towiwambi, dip palimbi, sandiñ lik wopum nitek dasiñgiliñ? ¹¹ Nitekta timbi, sindi mandana nim nandi-dakleañ? Nak plaua nanañla nim et, win nak Falisi git Sadusi endok plaua kimili bendila ka-kiliñ eneliñdok sanit.” ¹² Wɨndiñ eumbi, kombikmek ñindiñ nandi-dakleñgiliñ: endi nanandi Falisi git Sadusili amatam emañ wala ka-kiliñ eneliñdok enguk, plaua kimili bendi wala nim.

Yesu en nin sinik win Petloli e-dakleñguk

¹³ Timbi Yesuli gwañgwañiili git it kwet no koi Sisalia Filipai wandiñ kandañ ñañguk. Ña tombi, gwañgwañiila en-nandi timbi eñguk, “Amatamdi Amalok Niñañ enda nin sinik pa eañ?” ¹⁴ Eumbi niñgiliñ, “Diwɨndi Yoane tuk ii-sem eumbi, diwɨndi plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek

* **16:6:** Juda amatam endok nanandinji ginañ ‘kimili bendi’ win nepek no wali diwin timbi tambane wolok walan. Yesuli ñolok kimili bendila eñguk endi Falisi git Sadusi amal amatam endaut manda julufgan enbimbi nanandinji kamalañguk wolok plon e-yout tñguk.

eumbi, diwindi plofet Jelemaia ba plofet no damañgan kuñguk en windiñ pa ganiñ.”¹⁵ Windiñ eumbi eni-nandimbi eñguk, “Timbi sinila naka nin sinik pa nanañ?”¹⁶ Eni-nandumbi, Simon Petloli niñguk, “Dik Mesia, Anutu kuñgu molom endok Niñañ.”¹⁷ Eumbi, Yesuli niñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik amatam diwin yapma kle-patañ. Nanandi win amalok nanin nim. Bepna kunum ginañ patak endi ganbim dakleñguk.

¹⁸ Windiñda nak ñindiñ ganlet: koka komblin Petlo kitilet, win Kawat. Timbi nak kawat wolok plon kikesiminnai yaplam gembilambi bendi wopum danekaliñ. Bendi wopum daumbi, kmdok gembini bo kikesiminnai ep timbi piuktok tuop nim.¹⁹ Timbi Kunum Molomdok amatamñii yambi-dikñewiñdok nak gembim gamlet. † Dik nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot wiawiat indaukak, timbi dik nepek nola e-wiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot gama pat-semekak.”²⁰ Windiñ eñipi, kimsip kwambiñ ti-sembi, enla en Mesia, Anutuli ama wapmañ ni-mulektok e-kwambiñ dañguk win joñgo nim eelok enguk.

Yesu en mlap bembim kimbekak wala gwañgwañiila enguk

²¹ Nain wolonda Yesuli kusei kimpipi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñindiñ en-siwikuk: endi Anutulok man tañgoneuptok Jelusalem it kwelan loubi, Juda ama biesi gita tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi mlap kusei kusei tiñminkaliñ. Tiñmumbi, Roma amali wilim kimbimbi, sandap tipet git no timbimbi, Anutuli timbi mlalekak.²² Windiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgipi, ña ni-ñombimbi ni-kimsip tiñipi, Anutuli kamaiuktok embi niñguk, “Wopum, mlap wandin sinik bo nim inda-gamekak.”²³ Eumbi tambanem, Petlola ñindiñ niñguk, “Satan, dik wi! Dik Anutulok nanandi nim klelañ. Nim. Dik amalok nanandi klembi, telak masip ti-namlañ.”

²⁴ Windiñ embi, gwañgwañii gitikta enbi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandilakta, endi enlok nanandinla nandum tlal timbimbi, endi kloñbatli tike bembim, nep kle kuuktok sanlet.”²⁵ Neta, no en kuñgun enlok kasileupi nandilakta, endok kuñgun pailimekak, gan no en naka timbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nimnat indañmekak.²⁶ Tikap ama noli kwelalok nepenepek gitik kasilewik, gan siñgi en jimbim piwik, nain wolonda nepek wali nittek tike-kimlek? Timbi kuñgun taletalen nimnat win bñdambo nittek kasilewik? Win tuop nim.²⁷ Kusei ñindiñda windiñ elet: Amalok Niñañ endi Beulok gembim walalannat añeloñii yanañgipi undane biupi tilak. Undane bimek, amatam gitikti ep tindinji nek tiñgñiñ wolok tuopkan tuanji emekak.²⁸ Nak biañgan sinik sanba: ama ñi pakañ sindok boñgipsinan nanin diwindi gamañgot kwelan kuñlimbi, Amalok Niñañdi amatam yambi-dikñeuktok bi indaumbi kanekaliñ.”

17

Yesulok kusei win plofet ama git Anutu endi e-kwambiñ dañgñiñ

¹ Maim kit tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tipet git no, win Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane, yanañgñimbi, kwet jañgin ombap no wolok lombi, nisñgan pakiliñ.² Pakapi, gwañgwañiili kañlimbi, Yesulok

† **16:19:** Grik manda plon Matayoli ñindiñ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gametat.” Manda wolok walan win ñindiñ: Petlo git kikesiminnai endi Anutulok man tikembi, kwelan ñolok amatamdok yomji e-wiat ti-semañ ba kimsip pat-semektok eañ.

piñg+u walan engano tikileñguk, w+n timan dai maim daut wandin, timbi dasindasin w+n kolsalen walalan sinik saleñguk. ³ Timbi platik sinik plofet ama tipet damañgan kuñg+mik, w+n Mose g+it Elia, endi gwañgwañiiloñ indambi, Yesu g+it manda e-nandi tiñg+liñ. ⁴ W+indiñ timb+mbi, Petlo+i Yesula niñguk, “Wopum. N+indi ñi pakam+iñ w+n kindem sinik. Wala timbi dik niñd+iñ nandi+w+iñda, nak it jala tipet g+it no kindiletet, w+n no dikok, no Moselok, no Elialok.”

⁵ Petlo+i manda w+indiñ eñ+limbi, mulukua walalan sinik wali platik sinik ep tim+limbi, mulukua g+inañ nanin manda no niñd+iñ k+tiu pi+umbi eñguk, “Ñ+ne nokok niñana sinik. Nak g+inañnali en kasilembi, enda wale kindem tiñm+let, wala timbi sindi endok mandan nandi+mbi kim+it-klenekaliñ.” ⁶ Timbi gwañgwañiil+ manda w+n nandi+mbi, gemb+inji pi+umbi, gapok pi+mbi, timanji daut kwelan piñg+liñ. ⁷ Gan Yesuli endoñ ñambi, ep kañbi enguk, “M+ilale! Sindi nim mis+inel+iñ.” ⁸ W+indiñ enb+mbi, endi deimbi kañg+liñ w+n: Yesu en noñgan ilimbi kañg+liñ.

⁹ Walinin kwet jañg+n plon nanin piñ+pi, Yesuli gwañgwañii e-k+misip ti-sembe enguk, “Nepek ñin kaliñ wolok kasat ama nimbek nola nim en+nekal+iñ. Gamamek, Amalok Niñañ endi kimnan nanin m+ilalekak, wolondamek kindem en+nekal+iñ.”

¹⁰ Timbi gwañgwañiili ni-nandi+mbi eñg+liñ, “W+indiñda kusei neka endi+kne manda nandi-tale amali niñd+iñ pa eañ, ‘Plofet Eliali Mesialok telak dama timbi bi+ukak?’” ¹¹ Eumbi enguk, “Biañgan Eliali dama undane b+mbi, amatam ti-pañg+pañg+le ti-semekak. ¹² Gan natna niñd+iñ sanlet: plofet no Elia wandin endi ikan biñguk, gan amali endok kusei gama nim ka-nandi-dakleñg+liñ. Endi nis+ilok nanand+inji klembi, kundit kolan kusei kusei tiñm+iñg+liñ. Timbi Amalok Niñañla kolan w+indiñgangot tiñm+nekal+iñ.” ¹³ W+indiñ eumbi, gwañgwañiili Yesuli Yoane tuk ii-sem ti-kuñguk endok plon e-yout timbi eñguk w+n nandi-tomg+liñ.

Yesuli nanandi-kiliktila nepek bien sinik enguk

¹⁴ Yesu g+it gwañgwañii tipet g+it no endi amatam asupti kim+n ti-pakiliñnan pi tomb+mbi, ama noli Yesuloñ b+mbi, kesiinan m+ilelem ti-ñ+mbi niñguk, ¹⁵ “Wopum, dik niñanala blan tiñm+iñ. Gwañgwa ñali kwap-meñgan g+inañ kamalalak nain w+n ti+keumbi, kim katap timbi, komba g+inañ ba tuk g+inañ pa pi+umbi, piñg+u kola sinik talak. ¹⁶ Nak gwañgwañgaili timbi kindem danel+iñdok nañg+pi biñat, gan endi ti-tlap bium patak.” ¹⁷ W+indiñ eumbi, Yesuli tambane eñguk, “Amatam man niñd+iñg+it kuañ sindi nanandi-kiliktil+inji nim pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sin g+ita papata kunj+it tilet! Nain nit+ek sinik sin g+ita gamañgot kuwambi, nandi-kiliktil+ namnekal+iñ?” W+indiñ embi, “Gwañgwa w+n nokoñ nañg+ip bi+w+it!” enguk. ¹⁸ Nañg+ip b+mbi, Yesuli yal kolan gwañgwalok g+nannan pakuk w+n ni-ñomb+mbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa wali kindem dañguk.

¹⁹ Nis+iñgan pal+iñ+pi, gwañgwañiili Yesuloñ b+mbi ni-nandi+mbi eñg+liñ, “Kusei nit+ekta timbi n+indi yal kolan w+n kle-kotneñdok ti+pi+kam+iñ?” ²⁰⁻²¹ Eumbi enguk, “Nanandi-kiliktil+inji lakat sinik wali tuop nim. Nak biañgan sinik sanba: nanandi-kiliktil+inji wambiñ m+inji+ip tip m+inam wandin pat-samekta, kundit g+itik ti+nep nandañ w+n kindem eumbi indauk, w+n

kwet jañgín ñala bo k'ndem n'neliñ, 'D'ik m'lapí da wolok ñau!' n'mb'mbi, wolok tuop tímbeK." *

Yesulí enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta t'i-semguk

²² Yesulok gwañgwañii g'it'ik endí Galili distrik k'imín t'i-pal'mbi, ñ'ndiñ enguk, "Nain n'im ombataumbi, Amalok N'ñañ kanj'kñiilok k'is'nan k'im'limbi, ²³ w'li k'imb'mbi, sandap t'ipet g'it no ñaumbi, Anutulí k'imnan nanin tímbi m'ilekak." W'ndiñ eu nand'mbi, g'inañj' m'lapa s'nik tañguk.

²⁴ T'mbi Yesu g'ita gwañgwañii endí Kapaneam it kwelan ña tomg'il'ñ. Tomb'mbi, ama m'nem tapma it t'i-d'indim eelok epmañg'il'ñ endí Petloloñ b'mbi n'i-nand'mbi eñg'il'ñ, "Endauts' endí tapma ittok takis m'nem pa k'im'itak ba n'im?" ²⁵ Eumbi n'ñguk, "Ba! K'im'itak ñak." W'ndiñ embi, it g'inañ loñguk.

Lombi, manda gama n'im eñ'limbi, Yesulí n'i-nand'mbi eñguk, "Simon, d'ik n'itek nand'ilañ? Kwelalok ama wapmañd' kena kusei kuseilok m'nem pa mekañ w'in denanin? W'in n'ñañj'iloñ nanin mekañ ba ama d'iw's'iloñ?"

²⁶ Eumbi, Petloli eñguk, "Ama d'iw's'iloñ." Eumbi n'ñguk, "W'ndiñda n'ñañj'ili slak papi, takis m'nem n'im pa k'im'ikañ. ²⁷ Gan n'im kañbi, g'inañj' t'inda kolaumbi, gimbit t'i-n'imneliñ. W'ndiñda d'ik ñambi, tuk gwañnan pis tiatia toa no kolim p'w'in. T'mbi pis dama tiañeutañ endok man tamb'ipi, m'nem kwandai no man g'inañ paletak kautañ w'in t'ike b'mbi, enda emekañ. M'nem walí n'itettok takislok tuop tímbeK."

Yesulí Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii eni-daut t'i-semguk

18

Kunum Molomdok g'ñg't'ñii pakañ endok boñg'ps'nan nindi loloñ s'nik yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwalí Yesuloñ b'mbi n'i-nand'mbi eñg'il'ñ, "Kunum Molomdok g'ñg't' boñg'p'n'nan nindi loloñ s'nik yañ?" ² Eumbi, Yesulí gwañgwa tip no k'it'ñmum b'umbi, boñg'ps'nan k'im'ipi ³ enguk, "Nak biañgan s'nik sanba: t'ikap s'ndí g'inañ nanand'nj' n'im tambanembi, gwañgwa bisat nom'ik n'im indanel'ñda, s'ndí Kunum Molomdok g'ñg't'ñii n'im indanekaliñ. ⁴ No en kayomb'nembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok g'ñg't'ñiilok boñg'ps'nan loloñ s'nik patak yañ.

⁵ No en naka nand'mbi, gwañgwa ñandin nola not t'ñm'lakta endí wakan naka not t'i-namlak. ⁶ Gan no en gwañgwa koi n'imnat ñandin ñalí nand'k'likt' t'i-namlak wandin no n'i-tiañeumbi, yom plon pip'lakta ama walí blangandok. Neta, Anutulí m'lap wopumgan m'ukakta t'mbi. Endí kundit wandin gama n'im t'ñ'limbi, kawat wopum no bim plon topmbi, t'ike kolim tuk kimb'ñ g'inañ p'umda walí m'lap lakat indañmek. ⁷ Kwelalok amatam endí blas'ñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseilí yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin w'in nindi t'mbi inda-semalak en Anutulí mek t'i-lam'ilekak.

⁸ W'ndiñda d'ik k'ika ba kes'ika tombonl' yomdok s'isoñ plon gap'lim pip'lañda, kak dombi kolim ñaumbi, k'ika ba kes'ika tombongot kumbi, kuñgu taletalen n'imnatnan loukañ. N'im kañbi, k'ika ba kes'ika t'ipelatkan kukapi, komba n'im pa k'imlaknan wandiñ gep kolim p'uañ a. ⁹ Ba d'ik

* **17:20-21:** Nand'tale ama d'iw'ndí manda kusip no gamañgot patak eañ. W'in ñ'ndiñ, "Ama nanañ g'it'ik k'im's'ip t'ñ'ipi, n'imolo tañ end'ñgot yal kolan ñandis' gumañ ep kle-semnel'ñdok, telak no n'im patak."

dauka tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, dauka win gitnei kolli ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, dauka tipelatkan kukapi, jimbñndok komba galk ginañ gep kolim puñ a.

10-11 Sindi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, gwañgwa kosì nimnat wandin endoññan nanin nola nandum tlal timbimbi, en timbi kolaneliñ. Neta, nak ñindiñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-dikñeañ endi kunum ginañ kumbi, enda timbi kwapmeñgan Bepna kunum ginañ patak endoññan kindem ña indañ. *

12 Sindi nitek nandañ? Tikap ama nolok sipsip 100 palmek, timbi noñgan no pailim kak biwik ba? Nim a. Endi 99 yambium kwet jañgñnan palimbi, ña noñgan no pait-patak win lonjiwik. 13 Nak biañgan sanba: endi sipsip 99 enda silisili tilak, gan noñgan pailim timbi indalak enda silisili wopum sinik tilak. 14 Windiñgangot Bepsi kunum ginañ patak endi gwañgwa koi nimnat wandin endoñ nanin no nim pailektok nandilak.”

Sambatnii git manda ti-dindim eelok telak

15 Yesuli yousimbi enguk, “Nokok sambatnai sindoñ nanin noli yom ti-gamumbi, dik ñam sitekan papi, kusei daulmekañ. Timbi endi mandaña nandim ti-ke-kiliñ elakta, endi bindambo not ti-gambi, dikok sambat indaukak. 16 Ba endi mandaña wilekta, ama noñgan ba tipet yanañgilimbi endoñ ñanekaliñ. Timbi nokaili manda gitik ama wolok plon kit yout tìlañ win e-gembìlanekaliñ, endikñe mandali molo manda elak wolok tuop. ✧ 17 Ba endi mandanji wit kak kolekta, ama win kikesimindok kisinan kimilekañ. Kikesimindok manda windiñgangot wit kak kolekta, enda nandiñmumbi, endi takis epep ama ba ama Anutu nim nandi-kilikti tiñmañ endok tuop timbekak.

18 Nak biañgan sanba: sindi nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot wiawiat indaukak, timbi sindi nepek nola e-wiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot gama pat-semekak. 19-20 Timbi nak yousimbi ñindiñ sanba: ama tipet ba tipet git no endi nokok kotna plon kimin tañda, nak en gita patet, wala timbi sindoñ nanin ama tipet endi kwelan ñolok ginañjet kiulim noñgan timbim, nepek nola ba nola nimolo timbimbi, Bepna kunum ginañ patak endi nandi-semekak.”

Notniilok yomji nain tuop bi-semlok

21 Timbi Petloli Yesuloñ bimbi nikañbi eñguk, “Wopum. Notna noli yom pa ti-namumbi, nain nitek yomin biñmetat? Nain 7got biñmet wali tuop ba?” 22 Eumbi niñguk, “Nain 7got nim a. Dik 70 im 7 biñmi-ta-ñaukañ, win yom bimbi tiñipi nim kunakunattok elet.

23 Kusei ñindiñda timbi windiñ elet: ama wapmañ noli nepek tiñguk windiñgangot Kunum Molomdi giñgitiñi yambi-dikñielak. Ama wapmañ wali kena amañiilì nepek slak epgilìñ wolok kinjan ombiñminelìñdok entiañeñguk. 24 En-tiañembi, kena kusei kimilimbi, ama no nañgip biñgilìñ endoñnan kinjan ombiñmektok palmiñguk win minem 45 milion. † 25 Endi minem win ombiñmektok tuop nim, wala timbi ama wapmañdi minem diwin epmektok nandiñipi, kena gwañgwañii ñindiñ tinelìñdok enguk: endi ama en wakit tam gwañgwañii ba nepenepek gitik palmilak win

* **18:10-11:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Neta, Amalok Niññañ endi amatam yomjila timbi pait-pakañ epmektok indañguk.” ✧ **18:16:** Lo 19:15 † **18:24:** Yesuli minem kunakunat eñguk win wopum sinik. Minem wali ama 10,000 endi gwilat 15 gitik kena tiñgilìñ endok tuanji.

epbi, tualok kimitnelñndok enguk. ²⁶ Wíndiñ eumbi, kena ama wali ama wapmañdok kesinan mīlelem tĩmbi, ñĩndiñ ni-blambla eñguk, ‘Ama wapmañna, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak kinjan tuopkan ombi-gam-taleutat.’ ²⁷ Tĩmbi ama wapmañdi ama wala blan ti-ñĩmbi, kinjan wopum palmiñguk wĩn gĩtik biñmĩmbi, kak slak bium ñañguk.

²⁸ It gĩnañ nanin pi ñañipi, kena gwañgwa nol no tĩmbi indañguk, endoñan kinjan ombiñmektok palmiñguk wĩn mĩnem 100. † En wakan tĩmbi indambi, bim plon tĩke kandipi niñguk, ‘Dĩk mĩnem slak tĩkeñguñ wĩn ñĩndiñgĩtañgan ombi-namĩñ!’ ²⁹ Tĩmbi nollĩ kesinan mīlelem ti-ñĩmbi, ñĩndiñ ni-blambla eñguk, ‘Dĩk nandi-nambi, nain namumbi, nak kinjan ombi-gametata.’ ³⁰ Eumbi nandi-kimnembĩ, it kwambiñ gĩnañ nañgip ña kĩmĩpi ñĩndiñ niñguk, ‘Kinjan ombi-tale-namumek gep pĩsattok’.

³¹ Tĩmbi noliĩ kundi wĩn ka-nandiĩmbi, gĩnañji biañgan mĩlataumbi ña ama wapmañ kasat tĩñmi-taleñgĩliñ. ³² Tĩñmi-taleum nandiĩmbi, kena ama wĩn bĩndambo ni-tiañembĩ ñĩndiñ niñguk, ‘Ama kolan papait, dĩk nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kinjanna wopum wĩn kak bi-gamĩt. ³³ Nĩtek tĩmbi, nak bi-gamĩt, gan dĩk wĩndiñgangot nokala blan nĩm tĩmbi biñmĩñañ?’ ³⁴ Wĩndiñ embi, gĩnañ komba dũmbi, mik amaloiñ nañgip ñambi enguk, ‘Sĩndi nain tuop kena gĩm mĩumbi, endi kinjanna wopum wĩn ombi-nam-taleumek, wolonda sĩndi kañbiumbi piukak.’” ³⁵ Yesulĩ e-yout manda wĩndiñ en-talembi eñguk, “Sĩndi noñgan noñganli gĩnañji gĩtikĩtĩ nosiĩlok yomji nĩm bi-sem-taleneliñda, Bepna kunum gĩnañ patak endi wĩndiñgangot noñgan noñgan sĩndok yomji nĩm bi-sameka k.”

19

¹ Yesulĩ manda wĩndiñ e-talembi, Galili distrik bĩmbi, Juda amatamdok kwelan Jodan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk. ² Tĩmbi amatam asupgandi en kle ñaumbi, jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem dañgĩliñ.

Wapatam Anutulĩ ep kiukuk wĩn amalĩ nĩm tambĩktok

³ Tĩmbi Falisi ama diwĩndi Yesuloiñ bĩmbi, ti-kuyuk tĩñmĩnepi ni-nandiĩmbi eñgĩliñ, “Dĩk nĩtek nandiĩlañ? Damañgan Moseli endiĩkñe manda kĩmit-nĩmguk wolok tuop ama nolĩ enlok nanandiĩla nepek kusei wala ba wala tamĩn kle-kolek ba nĩm?” ⁴ Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulĩn ñĩn patak wĩn sĩndi pinat nandiĩmbi kamalañ bek. Nain kusei kĩmĩkĩmĩlinan Anutulĩ ama ep tĩmbi indañguk wolonda endi ama gĩt tamĩn ep tĩmbi indañgĩmĩk. ✧ ⁵ Tĩmbi ñĩndiñ eñguk, ‘Kusei wĩndiñda amalĩ meñ beu yambĩmbi, tamĩnnat gali-kwambiñ daumbi, piñgĩpset noñgan indayamĩk.’ ✧ ⁶ Wĩndiñda nak ñĩndiñ sanlet: endi piñgĩp noñgan indambi, nombo tĩpet nĩm tamĩk. Wala tĩmbi wapatam Anutulĩ ep kiukuk wĩn amalĩ nĩm tambĩktok.”

⁷ Tĩmbi Falisi amalĩ ñĩndiñ niñgĩliñ, “Tĩkap wĩndiñda, nĩtek tĩmbi Moseli endiĩkñe manda ñĩndiñ kĩmĩkuk: ama no tamĩn kle-kolektok nandiĩlakta, endi manda no wolok tuop youp mĩmbi kleum ñaukak?” ✧ ⁸ Eumbi enguk, “Sĩn bamba bep pañjiĩlok gĩnañ kwambiĩndanji la tĩmbi Moseli nandi-sambi, tam kĩndem ep kleneliñndok eñguk. Gan nain kusai kĩmĩkĩmĩlinan wĩn wĩndiñ nĩm pakuk. ⁹ Wĩndiñda tĩmbi nak ñĩndiñ sanba: ama no tamĩn telak joñgo nĩm kuñguk wĩn kleum ñaumbi, komblĩn tĩlak endi telak joñgo kulak.”

† 18:28: Yesulĩ mĩnem kunakunata eñguk wĩn lakat sĩnik, sandap 100 wolok kenalok tuangot.

✧ 19:4: Stat 1:27, 5:2 ✧ 19:5: Stat 2:24 ✧ 19:7: Lo 24:1

¹⁰ Tĩmbi gwañgwañiilĩ tam kle-kokottok plon Yesu ñĩndiñ nĩmbi eñgĩliñ, “Tĩkap wĩndiñda, amalĩ tam nĩm tĩmbi slak palekta wĩn kĩndem.” ¹¹ Eumbi enguk, “Ama Anutulĩ ep tĩmbi pañgĩtalak endiñgot manda wĩn guma tĩkeañ, ama gĩtĩkkandi nĩm. ¹² Nandañ. Kusei ñĩndiñda ama diwĩsĩli tam nĩm epmañ: wĩn diwĩn nolok piñgĩpsi kolan indañgĩliñda tĩmbi slak pakañ. Tĩmbi diwĩn nolok piñgĩpsi kombliin inda-satalok gembĩn wĩn ama nĩsĩ dombu kokĩliñ, wala tĩmbi tam nĩm tĩkem slak kuañ. Tĩmbi ama diwĩn noli Kunum Molomdok kenan tĩneliñdok tam nĩm tĩmbi slak pakañ. No en manda ñĩn nandi-daklelakta endi tĩkeukak.”

Kunum Molomdok gĩngĩt wĩn nin?

¹³ Tĩmbi amatamdi gwañgwa bisat Yesuli kii endok plon kĩmĩpi nĩmolo tĩsemektok endoñ yanañgĩp biñgĩliñ. Biumbi, gwañgwañiilĩ enombiñgĩliñ, ¹⁴ gan Yesuli ñĩndiñ enguk, “Kunum Molomdi ama ñandisi enlok gĩngĩtĩi yambi-dĩkñelak, wala tĩmbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ biwĩt, telak masip nĩm tĩ-semneliñ.” ¹⁵ Wĩndiñ embi, kii gwañgwa bisattok plon kĩmĩpi, gwĩlam tĩ-sem-talembi, walinin piñ ñañguk.

¹⁶ Tĩmbi ama noli Yesuloñ biñbi niñguk, “Endaut, nak kuñgu taletalen nĩmnat kasĩleuttok ep tĩndĩn kĩndem nek tĩmbettok nandiñlañ?” ¹⁷ Eumbi niñguk, “Kusei nekta diñ nokoñ biñbi, nepek nek ñali kĩndem siñik wala nan-kalañ? Anutu en noñgangot endi kĩndem, wala tĩmbi diñ en gĩta nain taletalen nĩmnat kuuñdok nandiñda, endiñkñe mandan tañgonembi kleukañ.” ¹⁸ Eumbi, ama wali Yesu ñĩndiñ ni-nandiñguk, “Diñ endiñkñe manda dek ñala siñik elañ?” Eumbi niñguk, “Endiñkñe manda ñala elet: diñ ama nĩm wĩli kĩmbekak, telak joñgo nĩm kuukañ, kumbu nĩm tĩmbekañ, ama no manda plon patak endok siñgin joñgo nĩm siukañ, ¹⁹ meñga beka giñgiñgan tĩ-semekañ, tĩmbi diñnala nandiñlañ wĩndiñgangot nokaila nandukañ.” ☆ ²⁰ Eumbi, ama sim endi niñguk, “Endiñkñe manda gĩtik wĩn nak ikan tañgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala siñik gamañ tĩpĩkalet?” ²¹ Eumbi niñguk, “Tĩkap diñ Anutulok nanandĩn gĩtik kle-taleup nandiñda, diñ ña nepenepeka gĩtik tuatualok kĩmĩlim tua-taleumbi, mĩnem wĩn epmbi, ama piñbiñesiñla em-taleumbi, tuañga kunum gĩnañ inda-gamekak. Wĩndiñ tĩ-talembi, biñ nep kle kuukañ.” ²² Ama simdi manda wĩn nandiñbi, nepenepek asup palmiñgukta tĩmbi gĩnañ kolaumbi gwĩliñlambi bim ñañguk.

²³ Tĩmbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nak biañgan siñik sanba: ama mĩnem kwĩlikwĩlinat noli Kunum Molomdok gĩngĩt indauktok nandiñlakta endi gliñgliñnat. ²⁴ Nak biñdambo ñĩndiñ sanba: kamel noli liñ bemdok gĩnañ gik wolok ña tombep nandiñwĩkta endi kena kwambiñ tĩmbek. Tĩmbi ama kwĩlikwĩlinat no Anutulok gĩngĩt indaup nandiñlakta endi wĩndiñgangot kena kwambiñ tĩmbekak, gan endok kenan wĩn kamellok kenan maklelak.” ²⁵ Gwañgwañiilĩ manda wĩn nandiñbi, kolan siñik siñikñembi eñgĩliñ, “Tĩkap wĩndiñda, nindiñ Anutulok gĩngĩt tuop indauk?” ²⁶ Wĩndiñ eumbi, Yesuli diñdiñgan yambiñbi enguk, “Amalĩ wĩndiñ tĩndiñlok tuop nĩm, gan Anutulĩ nepek gĩtik wĩn tuop tĩ-taleuk.”

²⁷ Tĩmbi Petloliñ tambanembi niñguk, “Kalañ. Nĩndiñ nepenepekniñ gĩtik bi-talembi biñbi, diñ gep kle kuamiñ, wala tĩmbi nĩndiñ tuan nek tĩkenekamiñ?” ²⁸ Eumbi enguk, “Nak biañgan siñik sanba: Anutulĩ nepek gĩtik tĩmbi kaitaumek, Amalok Niññañ endiñ ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei kĩmĩpi, amatam gĩtik yambi-dĩkñeukak. Wolonda ama 12 nep

kle kuañ sɪndi bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Israel ama sambat 12 yambi-dikñenekaliñ. ²⁹ Tɪmbi no en naka tɪmbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisali ba nanañ kenan ba nepek win gɪtik bi-taleñgukta, Anutulɪ wolok tambon nain asupgan yousɪñmi-ta-ñambi, kuñgu taletalen nɪmnat wakɪt mɪukak.”

Kunum Molomdi gɪñgɪtñii sɪloñ tɪ-semalak

³⁰ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Nain taletalenan ñɪndiñ indaukak: ama asup nin endɪ man ñɪndiñgɪt ama dɪwɪsɪlok dausɪnan damandama tañ endɪ siñgi sɪnik itnekalɪñ, tɪmbi siñgi sɪnik bañ endɪ d amandama itnekal ññ.

20

¹ Nekta, Kunum Molom win endɪ wain kena molom noli kena gwañgwañii en-tiañembi yambi-dikñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom wali kɪmɪn kwelan ñambi, kena gwañgwa dɪwin epmepi, ² kena nain noñgan wolok tuan en-indaumbi nandum tuop tɪmbɪmbi, kena gɪnañ en-mulɪm ñañgɪliñ. ³ Tɪmbi kwet ip sala-sɪnik taumbi, ama wali nombo ñambi, ama dɪwin kenala nɪm ñañañ kɪmɪn kwelan slak palɪmbi yambɪmbi, ⁴ ñɪndiñ enguk, ‘Sɪndi bo ña wain kenana tɪmbɪmbi, kena tɪnetañ wolok tuan sametet.’ Wɪndiñ eumbi, wain kena tɪndɪla ñañgɪliñ. ⁵ Tɪmbi maim boñgɪp palɪmbi, kena molomdi bɪndambo ña ama dɪwin kena tɪñmɪnelɪñdok en-mukuk. Tɪmbi maimdi gama nɪm pɪ-semɪñɪlɪmbi endɪ wɪndiñgangot tɪñguk. ⁶ Tɪmbi kwet kɪlɪmekɪlɪmelok tɪmbɪmbi, bɪndambo ñambi, ama dɪwin kena nɪm tɪndɪn slak pakɪliñ ep tɪmbi indaumbi enguk, ‘Sɪndi nekta sandap ombap kena nɪm tɪmbi slak palɪmbi, tɪmlala tɪlak?’ ⁷ Eumbi nɪñgɪliñ, ‘Nimbek noli kena no nɪm nɪmɪk.’ Eumbi en-mupi enguk, ‘Ale, sɪndi bo ñambi, wain kenana gɪnañ kena tɪmbɪt.’

⁸ Kwet kɪlɪm eumbi, wain kena molomdi kena ka-dikñe amala nɪmbi eñguk, ‘Dik kena gwañgwa kɪtɪ-semum bɪumbi, tuanji emiñ. Emepi, siñgi bɪliñ endoñan kusei kɪmɪpi em ta-ña, dama bɪliñ enda siñgi emu talewin.’ ⁹ Tɪmbi kena ka-dikñeli ama kwet bɪpmem tɪmbɪmbi, kena kusei kɪmɪkɪliñ enbɪm bɪumbi, kena nain noñgandok tuan em-taleñguk. ¹⁰ Emumbi, dama bɪñgɪliñ endɪ ‘Tuan tɪke lo nɪmetak bek’ em nandɪñgɪliñ, gan ka-dikñeli ama noñgan noñgan enda bo kena nain noñgandok tuan emguk. ¹¹ Tuanji tɪkeñɪpi, kusei kɪmɪpi, kena molomda em balep tɪ-ñɪmbi ¹² eñgɪliñ, ‘Siñgi bɪliñ endɪ kena nain dumangot tɪliñ, gan nɪndɪ sandap ombap maim kwambɪñ gɪnañ kena pɪñgɪp gawalat tɪ-patnambi kɪlɪm elak. Nekta sɪnik siñgi bɪliñ en gɪta tuan walan noñgangot nɪmlañ?’ ¹³ Wɪndiñ eumbi, kena molomdi endoñnan nanin nola ñɪndiñ nɪñguk, ‘Notna, nak kolan nɪm tɪ-gamlet. Dik kena nain noñgandok tuanla gan-nandɪwambi, nandum tuop tɪk win. ¹⁴ Wala tɪmbi mɪnemga tɪkembɪ ñau. Nak mɪnem gamɪt, wɪndiñgan siñgi bɪliñ emepi nandɪt. ¹⁵ Nak natnalok mɪnem wɪndiñ ba wɪndiñ tɪmbep nandɪmbi, kɪndem tɪmbet. Nak gɪnañ sɪloñ tɪ-semlet, wala dik nɪsɪlok tañgan yambi-gimbɪt tɪlañ ba?’ ”

¹⁶ Yesulɪ e-yout manda wɪndiñ embi enguk, “Wɪndiñda ama man ñɪndiñgɪt siñgi sɪnik bañ endɪ damandaman itnekalɪñ, tɪmbi damandaman bañ endɪ siñgi sɪnik itnekalɪñ.”

Ama Wapmañ Yesulɪ indañgan il kwelan Jerusalem loñguk

Ama Wapmañ Yesu endɪ kena nek tɪmbektok indañguk?

17 Tĩmbi Yesuli Jelusalem lo ñaupi, gwañgwañii 12 kiti-semum biumbi, nisiñgan telak telak ñañipi enguk, 18 “Nandañ! Nĩndi lokap, Jelusalem tomnambi, Amalok Niñañ tikembi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endok kisi plon kimilim loukak. Tĩmbi endi manda plon kimipi, wili kimbektok manda embi, 19 Roma amalok kisi plon kimilimbi, endi Amalok Niñañ endok plon ni-sasale manda embi waipmbi, tikem kloñbat plon wili kimbekak. Tĩmbi maim tipet git no timbimbi, Anutuli en kimnan nanin timbi milalekak.”

20 Tĩmbi Yesuli kimbektok en-taleumbi, Sebedilok tamın endi niñañiit tipet, win Yakobo git Yoane, en gita Yesuloñ bimbi, milelem ti-ñimbi, nepek no nandiñmektok niñguk. 21 Tĩmbi Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Dik nekta nandiñañ?” Eumbi niñguk, “Dik ama wapmañ indambi, amatam yambi-dikñeukañ nain wolonda nandi-nambi, niñanait tipet ñali bo ama wapmañ indambi, kika dindim ba kepmanan pipatemiktok nandiñlet.”

22 Eumbi, Yesuli niñañiit niñdini enguk, “Siti nitakta eamik win nim nandi-dakleamik. Nak mlap bemetat * win siti tuop bemdekamik ba?” Eumbi niñgimik, “Niti tuop.” 23 Wĩndini eumbi enguk, “Siti biañgan nokok mlap bemdekamik, gan nidi kina dindim ba kepma kandañ pilekak win natna ewa taleuktok tuop nim. Pipapat win Betnali ama dek endi engan epmep nandiñlak enda ti-wili dikne ti-semguk.”

24 Tĩmbi gwañgwañii 10 endi manda win nandiñgilañda, dakwaya tipetta ginañji komba diñguk. 25 Gan Yesuli gwañgwañii gitik kiti-semum biumbi enguk, “Sindi kwelalok yambi-dikne ama endok ep tindinji nandi-taleañ: amatamdok kuñgun ba kim win ama wapmañjlok kiinan patak, timbi ama loloñdi pimbiñesila endikne mandanji kwambiñ enbi, tañgonem kleneliñdok giñgineañ. 26 Gan sindok boñgipsinan wĩndini nim tlok. Nim sinik. Sindoñnan nanin no en wopum kuuktok nandiñlakta, endi noliilok tiplaplaenji kuukak. 27 Tĩmbi no en sindok telak damanji kuuktok nandiñlakta, endi kena gwañgwañji silanin kumbi, 28 Amalok Niñañ tiñguk wolok tuop timbekak. Endi amatam asup ep timbi platambi, endok kinjan kimbektok ama sinik indañguk, endi en timbi plataneliñdok nim.”

Ama tipet dautset sisipmın endi Yesu en ama wapmañ win nandi-dakleñgimik

29 Yesuli gwañgwañii git Jeliko it kwet bim ñañilimbi, amatam kimin wopumdi en kle ñañgilañ. 30 Tĩmbi ama tipet dauset sisipmın endi telak pawan pi pakimik. Endi Yesuli yapma kleup timbim nandimbi, wolongan kitimbi niñgimik, “Devittok Komblin, dik nita blan ti-nimiñ.” 31 Endi wĩndini kitimbi, amatam asupti enombimbi, en-kimisip tiñgilañ, gan endi wopungan kitimbi niñgimik, “Wopum, dik Devittok Komblin, nita blan ti-nimiñ.” 32 Eumbi, Yesuli wiñga ipi kiti-sembi enguk, “Siti nitak ti-samettok nandamik?” 33 Eumbi niñgimik, “Wopum, niti dik dautnet timbi tom-nimeñdok nandamik.” 34 Tĩmbi Yesuli blan ti-sembi, dauset kiili tikekaumbi, wolongan dauset tombimbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgim ik.

21

Yesuli ama wapmañ nomik Jelusalem loñguk

1 Yesu git gwañgwañii endi Jelusalem it kwet timbi dumalaumbi, Oliv kwet jañginan lombi, Betfage it kwelan tomgilañ. Tomñilimbi,

* 20:22: Yesuli mlap bembemla eñguk win endi Grik manda plon niñdini eñguk, “Nak tuk wina tike lombi nambetat win siti tuop tike lombi nandekamik ba?”

Yesulí gwañgwañiit t̄pet en-mupi ² enguk, “S̄iti it kwet da patak wolok ñandekam̄ik! Ñam tombi, wolongan doñki niñaññat toali ep top yambiyambin kandetam̄ik. Kañbi p̄sap yanañḡipi b̄w̄it! ³ T̄ikap nimbek noli samb̄mbi san-kaumbi, ñ̄indiñ n̄ndekam̄ik, ‘Molomdi doñki kena emektok nand̄ilak. Timbi plastik s̄in̄ik yambiumbi yanañḡil̄mbi b̄ndetam̄ik.’ ”

⁴ Yesulí doñkila eñguk w̄in endi p̄lofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk wali bien inda-dakleuktok t̄ñguk. Manda w̄in ñ̄indiñ,

⁵ “Saiondok * amatam ñ̄indiñ enb̄m nand̄iw̄it: Ama wapmañj̄i endi s̄ind̄i sepmehtok b̄-samlak. Endi kayomb̄nembi, doñki plon pipatak, w̄in doñki sim wolok plon pipapi b̄ilak.” ✧

⁶ T̄imbi gwañgwa t̄pet endi ñ̄ambi, Yesulí kena manda enguk wolok tuop t̄imbi, ⁷ doñki me niñañ yanañḡipi, Yesuloñ b̄ñḡim̄ik. B̄mbi, sauloñjet kiundepi, doñki plon k̄im̄il̄mbi, Yesulí wolok plon lo pipapi ñ̄añguk. ⁸ T̄imbi amatam k̄im̄in wopum endoññan nanin asupgand̄i endok koi ḡiñḡit t̄ikelonel̄ñdok sauloñj̄i telak plon samba eñ̄il̄mbi, d̄iw̄indi komba sak kiyat domb̄mbi mep b̄m, w̄indiñgot telak plon ipane-ta-ñ̄añḡil̄ñ. ⁹ T̄imbi amatam Yesu siñgi dama t̄imbi kleñḡil̄ñ endi enda Mesia n̄mbi, ñ̄indiñ yousiyousiñgan k̄it̄imbi eñḡil̄ñ,

“Ama wapmañ Devit endok Komblin b̄ilak, koi t̄ike-lowit!

Molomdi ama ñ̄in ama wapmaññi kuuktok ni-mukuk en wakan gw̄lam t̄ñmen!

Anutu kunum ḡinañ patak endok koi t̄ike-lona!” ✧

¹⁰ Yesulí Jelusalem it kwelan ama wapmañ nom̄ik lo tomb̄mbi, w̄inasi ḡit̄ikt̄i w̄in ka s̄il̄ikñembi, “W̄in nin?” e-nand̄iñḡil̄ñ. E-nandumbi,

¹¹ amatam k̄im̄in wopumdi tambane e-ta-ñ̄añḡil̄ñ, “Ñ̄in p̄lofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesulí tapma ilan gemb̄in daut semguk

¹² T̄imbi Yesulí tapma it sañ jimba ḡinañ lombi, k̄im̄il̄i tua t̄imbi, m̄inem kena t̄i-pak̄il̄ñ lo yamb̄mbi, nandum tuop n̄m t̄ñguk. W̄indiñda endi ama tapma t̄ind̄ilok nepenepek k̄im̄il̄im tuañḡil̄ñ ḡit̄ik ep klembi, ama m̄inem tambo m̄iñ kena t̄ñḡil̄ñ endok k̄im̄ik̄im̄itsi wak̄it monik tuatualok k̄im̄ik̄il̄ñ endok pipapatsi w̄il̄i tombol̄mbi, ¹³ ñ̄indiñ enguk, “Anutulok manda no ñ̄indiñ youyoul̄in patak, ‘Nokok itna w̄in nan-wowoñ t̄ind̄ilok it een’. ✧ Gan k̄im̄il̄i tua ama s̄ind̄i it ñ̄in t̄imb̄im kumbu amalok pat-sem̄bi it nom̄ik t̄ilak.”

¹⁴ Yesulí tapma it sañ jimba ḡinañnan pal̄iñ̄il̄mbi, ama kesit n̄m kuñḡil̄ñ ḡit̄i ama dausi sipm̄isipm̄in endi endoñ b̄umbi, ep t̄imb̄i k̄indem dañguk.

¹⁵ T̄imbi wembe gwañgwa wand̄iñ pak̄il̄ñ endi ñ̄indiñ k̄it̄iñḡil̄ñ, “Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi t̄ike-lowit!” Tapma ama biesi ḡit̄i endi k̄iñe nand̄i-tale ama endi manda w̄in nand̄imbi, Yesu kundit k̄indem engano asup t̄ñguk w̄in kañbi, ḡinañj̄i komba d̄umbi, ¹⁶ ñ̄indiñ ni-nand̄iñḡil̄ñ, “Endi Mesia ganañ w̄in d̄ik nand̄il̄añ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba w̄in nand̄ilet ñak. Gan s̄ind̄ila Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñ̄indiñ niñguk w̄in pinapi nand̄i-kamalañ bek, ‘D̄ik wembe gwañgwa tip ba wopum ep t̄imb̄i pañḡitaumbi, gan-t̄ike-loumbi k̄indem dalak.’ ” ✧

¹⁷ W̄indiñ embi, ama biesi yambimbi, Jelusalem nanin Betani it kwelan ñ̄ambi, wand̄iñ douñguk.

* **21:5:** Jelusalem it kwet koi no w̄in Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endi Jelusalem nasi ba Israēl amatam ḡit̄ik endok plon ep yoūt t̄ñguk. ✧ **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9 ✧ **21:9:** Kap 118:25-26 ✧ **21:13:** Aisaia 56:7 ✧ **21:16:** Kap 8:3

Yesulí komba fik no n+suambalimbi yañetañguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesulí Jelusalem undane ñañ+pi, nanañ gawat tñguk. ¹⁹ T+mbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palimbi kañguk. Kañbi, ñas+ñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonj+ ka-t+lap, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik n+suambapi eñguk, “D+ik bienga nombo n+m laliukañ, n+m s+n+ik.” Eumbi, wolongan komba fik wal+ yañetambi k+m+ñguk.

²⁰ Gwañgwañiili w+n ka s+likñembi eñg+liñ, “N+itek t+mbi, komba fik ñal+ platik s+n+ik k+mbi yañetalak?” ²¹ Eumbi, Yesulí tambanembi enguk, “Nak biañgan s+n+ik sanba: t+kap s+nd+ g+nañ t+pet n+m t+mbi, Anutu biañgan nand+ki+likt+ t+ñmi-kuneliñda, nak kundit komba fik ñala t+it w+nd+ñgangot s+nd+ bo t+neliñ. T+mbi wakangot n+m ya. T+kap s+nd+ kwet jañg+n ñala ‘M+lap, tuk kimb+ñ g+nañ p+!’ n+mb+mbi, gumañ wolok tuop indaw+ik. ²² S+nd+ Anutula nepek no ba no t+mbektok n+molo t+ñ+mbi, nand+samektok nand+ki+likt+ tañda, w+nd+ñ inda-samekak.”

Yesulí nindok manla kena pa tñguk wala n+nand+ñg+liñ

²³ Yesulí tapma it sañ jimba g+nañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Eni-daut ti-sem-pal+ñ+li+mbi, tapma ama bies+ g+ta Islael amalok ama bies+ end+ endoñ b+mbi, n+kañbi eñg+liñ, “Nind+ ganb+mbi, kundit ñandin pa t+lañ? Ba nindok mandanla ba gemb+nla w+nd+ñ pa t+lañ?” ²⁴ Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. D+nd+im tambane nan+netañda, nak bo nindok mandala kundit wandin s+n+ik pa t+let w+n sanbetet. ²⁵ Nind+ Yoane n+mb+mbi, amatam tuk i-semguk? W+n Kunum Molomdi ba ama nol+?” W+nd+ñ eumbi, kusei k+m+pi, n+siñgan domb+ tañan t+mbi eñg+liñ, “N+nd+ ‘Kunum Molomdi’ w+nd+ñ eneñda, end+ ñ+nd+ñ n+n+nandutak, ‘W+nd+ñda s+nd+ nekta Yoanelok mandan n+m nand+das+ñg+liñ?’ ²⁶ Gan n+nd+ ‘Ama nol+ Yoane n+mb+im kena tñguk’ w+nd+ñ eneñda, amatam k+m+n wopum Yoanela plofet nand+ñmañ end+ n+tek t+n+imneliñ walañgot mis+netam+ñ.” ²⁷ W+nd+ñda end+ Yesu ñ+nd+ñ tambane n+ñg+liñ, “Nind+ Yoane n+mb+mbi, tuk i-semguk w+n n+nd+ n+m nandam+ñ.” Eumbi enguk, “Ale, w+nd+ñda nak bo nind+ nanb+mbi, kundit pa t+let w+n n+m sanbetet.”

Yesulí Juda ama bies+lok g+nañ kwamb+ñj+ e-dakleñguk

²⁸ Yesulí yous+mbi, Juda ama bies+la enbi eñguk, “S+nd+ kasat ñala n+tek nandañ? Ama nolok n+ñañiit t+pet kuñg+m+ik. T+mbi tualoñ ña ñ+nd+ñ n+ñguk, ‘Tua, d+ik man ñambi, wain kena t+!’ ²⁹ Eumbi, jip jup tñguk, gan siñgimek end+ g+nañ tambaneumbi, ña kena tñguk. ³⁰ T+mbi besetti monaloñ ña w+nd+ñgangot n+mb+mbi, beula n+ñguk, ‘Ale, ñautet.’ End+ w+nd+ñ eñguk, gan n+m ñañguk. ³¹ S+nd+ n+tek nandañ, gwañgwa nind+ beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, end+ eñg+liñ, “Tual+.”

T+mbi Yesulí enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok end+ s+ndok kwes+ k+njannan Anutu enlok g+ñg+it indaumbi yamb+ d+ikñelak. ³² Kusei ñ+nd+ñda t+mbi w+nd+ñ indalak: Yoanel+ b+mbi, d+nd+im kuñgulok telak daut samumbi, s+nd+la mandan nandum t+al tñguk, gan takis epep ama g+it tam telak joñgolok end+la mandan w+n nand+mbi t+ke-k+liñ eñg+liñ. S+nd+ nepek w+n kañg+liñ, gan g+nañj+ n+m tambanembi, Yoanelok mandan nand+mbi n+m t+ke-k+liñ eñg+liñ.”

Yesulí tapma ama bies+ g+it Falisi ama end+ wain kena ka-d+ikñe ama kolasi wandin eñguk

³³ Yesulí yous+mbi, tapma ama bies+ ba Falisi amala enbi eñguk, “Nak e-yout manda no sanbambi nand+w+it. Kena molom nol+ wain kap kwet nolok t+piñguk. T+pi-talembi, sañ im g+imbunembi, wain tul w+si-dottok kwet no

kɪndipi, kena ka-dɪkɲelok it ombap kloñ no kawattɪ kɪndilɪm ikuk. Wɪndiñ tɪ-talembi, kenan wɪn ka-dɪkɲelok kɪsɪ plon kɪmɪpi, kwet mayaŋgan nolok ñaŋguk. ³⁴ Ña kuñɪɪmbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwaŋgwañii dɪwɪndɪ wain bien enlok mepmettok ka-dɪkɲeloni en-mulɪm bɪmbi, wain kena gɪnañ tomgɪliñ. ³⁵ Tɪmbi ka-dɪkɲe endɪ gwaŋgwa en-mumulɪn wɪn epmbi, no wɪpi, no wɪli kɪmbɪmbi, no kawattɪ wɪkɪliñ. ³⁶ Wɪndiñ tɪmbɪmbi, kena molomdɪ gwaŋgwa dɪwɪn nombo en-mukuk. Kunakunatsɪ wɪn gwaŋgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mulɪmbi bɪ tombɪmbi, kundit wɪndiñgangot tɪ-semgɪliñ.

³⁷ Siŋgi sɪnɪk endɪ enlok nɪñañ sɪnɪk nɪ-mupi, ñɪndiñ nandɪñguk, ‘Nɪñanalɪ ña tombɪmbi kañbi, giŋgiŋgan tɪñmɪnekaliñ.’ ³⁸ Tɪmbi ka-dɪkɲeli nɪñañ wɪn kañbi, nɪsɪŋgan ñɪndiñ eŋgɪliñ, ‘Gamanda endɪ wakan kena ñolok molom tɪmbekak, wala tɪmbi nɪndɪ en wɪpi, kenan ñɪn nɪnlok gɪŋgɪt kasɪlena.’ ³⁹ Wɪndiñ embi tɪkeñɪpi, kena gɪnañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wɪli kɪmguk.” ⁴⁰ Yesulɪ wɪndiñ embi en-nandɪmbi eŋguk, “Wain kena molomdɪ undane bɪmek, ka-dɪkɲe wɪn nɪtek tɪ-semekak?” ⁴¹ Eumbi nɪŋgɪliñ, “Nepek kolan sɪnɪk tɪŋgɪliñda tɪmbi endɪ bo kolan sɪnɪk yandɪpmum kɪm-talenekaliñ. Tɪmbi endɪ kena ka-dɪkɲe komblin kɪndem ep kasɪlembi, kenan endok kɪsɪnan kɪmɪɪmbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endɪ bien dɪwɪn enlok melɪm tɪ-kunekaliñ.”

⁴² Tɪmbi Yesulɪ enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyouɪn patak ñɪn sɪndɪ pinat nandɪmbi kamalañ bek, ‘Molom en ñɪndiñ tɪmbi indaŋguk: it kɪndikɪndit amalɪ ita kawattɪ tɪndɪn nola kena nɪmnat embi siŋgi wɪliŋgɪliñ,

gan kawat walɪ ta dɪwɪn gɪtɪk yapma klelak.

Nɪndɪ wɪn kanambi, kundit gɪtikɲin tɪlak.’ ✧

⁴³ Manda wolok tuop it kɪndikɪndit amalɪ kawat wɪn siŋgi wɪliŋgɪliñ, wɪndiŋgan sɪndɪ nak siŋgi wɪt-namgɪliñ, wala tɪmbi nak ñɪndiñ sanba nandɪwɪt: Sɪndɪ Anutulok gɪŋgɪtɲii ku-ta-bañ, gan endɪ pipapipat wɪn sapma tɪkembɪ, amatam no nɪndɪ endok manda taŋgonembɪ bien tɪmbɪ indañ enda emekak. ⁴⁴ Ama nolɪ kawat wolok plon pi wɪlekta en wɪli mɪnanda taleuk. Ba kawat walɪ ama nolok plon pɪwɪkta, kawat walɪ ama wɪn wɪli gɪkɲe-taleuk.” † ⁴⁵ Tapma ama biesɪ gɪt Falisi ama endɪ Yesulɪ e-yout manda eŋguk wɪn nandɪmbi, “Nɪndaŋgan elak” wɪndiñ nandɪmbi, ⁴⁶ tɪkenepi nandɪñgɪliñ. Gan amatam kɪmɪn wopum endɪ Yesula plofet no wɪndiñ nandɪñmɪŋgɪliñ, wala tɪmbi Falisi amalɪ amatamdɪ mik tɪ-semneliñ wala mɪsɪmbi, nɪm tɪkeŋgɪliñ.

22

Kunum Molomdɪ en-tiañelak wɪn Yesulɪ nɪm nandɪ-kɪmkɪmneliñdok eŋguk

¹ Yesulɪ yousɪmbi, nombo ama biesɪla e-yout mandalɪ manda enɪñɪpi, ñɪndiñ eŋguk, ² “Kunum Molomdɪ gɪŋgɪtɲii yambɪ-dɪkɲelak wɪn ñɪndiñ: ama wapmañ nolok nɪñañli tamɪn tɪkeup tɪmbɪmbi, wapmalɪ kena gwaŋgwañiɪli nanañ sina wopum tɪñmɪneliñdok embi, ³ manda kɪmɪpi, yoktɪ nanañ wɪn naneliñdok en-tiañeŋguk. Tɪmbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokñiɪli bɪneliñdok kena gwaŋgwañii en-mulɪmbi ñaŋgɪliñ. Gan yokñiɪli bɪmbɪla kunjɪt tambɪ, nɪm embi gɪŋgɪnem pakɪliñ.

✧ **21:42:** Kap 118:22-23 † **21:44:** Nandɪ-tale ama dɪwɪndɪ ñɪndiñ eañ: Matayo en sambat wɪn nɪm youkuk.

⁴ Tĩmbi ama wapmañdi bĩndambo kena gwañgwa dıwın bo en-mupi, yokñii ep tiañeñguk enda ñĩndiñ enĩneliñdok enguk, ‘Nandañ. Nak nanaña ip ti-wılı dikñet. Nokok bulmakau wapai sim ba niñañ dıwın no gwok galkñat yandıp si-talembi, nepek gıtik ti-jumıt ti-sam-talemıñ. Sındi bımbi, niñanalı tam tımbetak en gıta na silisili tına!’ ⁵ En-mulımbi, kena gwañgwañiili ña manda eñguk wındiñ engıliñ, gan yokñiili mandanjı nandi-kımnembi ñañgıliñ. Dıwındi nanañ kenanjınan ñañgıliñ, dıwındi mınem kenanjıla ñañgıliñ. ⁶ Tĩmbi dıwındi ama wapmañdok kena gwañgwa wın epbi kolan ti-sembi yandıp kımğıliñ. ⁷ Wındiñ tımbımbi, ama wapmañdi gınañ komba dımbi, mik amañii en-mulımbi ña ama kena gwañgwa yandıpğıliñ wın yandıp talembi, isi kwesi wakıt sium dıñguk.

⁸ Tımbımbi ama wapmañdi kena gwañgwañii dıwında ñĩndiñ enguk, ‘Yoknailok nanañ sina ti-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endi kındesi nım. ⁹ Wındiñda sındi telak mannan ñambi, amatam yambınetañ tuop en-tiañeum bımbi, wapatamdok sina dum nanañ nambıt.’ ¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañiili enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam kındesi ba kolasi yambıñgıliñ gıtik ep kımın tımbi yanañgıliñ, nanañ nanala bımbi, it gınañ tokñeñgıliñ.

¹¹ Amatam it gınañnan lo pi palıñıliñ, ama wapmañdi yambep loñguk. Lombi yambıñıpi kañguk wın: ama nolı dasindasin nain wolok dındım sınık yokñiila emğıliñ wın nım dasimbi, bı pipalım kañbi ¹² ni-nandıñguk, ‘Notna, nıtek tımbi dik dasindasin gamıt wın nım dasimbi bıñ?’ Eumbi, ama walı manda nımnat palımbi, ¹³ ama wapmañdi kena gwañgwañii enbi eñguk, ‘Sındi kii kesi toalı topbi, pawan kolı pımbi, kılım gınañ palen.’” Yesulı e-yout manda wandin embi yousımbi eñguk, “Kılım gınañ amalı mano kwılıñ tımbi, manjı sı-gılıñ danekalıñ. ¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdi amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandımbi bañ endiñgot ep kasılelak.”

Falisi amalı Yesu sısoñ tıñmınep nandımbi, takis mınem kımıkamıttok plon ni-nandıñgıliñ

¹⁵ Tĩmbi Falisi amalı Yesu manda plon kımıtneliñdok nandımbi, ña kımın tımbi, mandalı sısoñ tıñmınepi e-sambat tıñgıliñ. Ti-talembi, ¹⁶ nisılok gwañgwanjii dıwın gıt ama wapmañ Elot endok sambalı dıwın * en-mulımbi ñambi niñgıliñ, “Endaut, nındi dikok kusaka nandamıñ, dik julun manda nım embi, biañgangot pa elañ, Anutulı nındi nıtek kuneñdok nandılak wın lolon ba pımbın gıtik mısımısi nımnat tuopkan nını-daut nım ti-nımlañ. ¹⁷ Wala tımbi gan-nandıñnambi nınbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis mınem mamıñ wala nandum dındım elak ba nıtek?”

¹⁸ Wındiñ eumbi, Yesulı kolan tıñmınepi nandıñgıliñ wın ka-nandımbi enguk, “Sındi ama manjı manbenjı malet nomık, mandalı sısoñ ti-namnepi bañ ba? ¹⁹ Takis mınem pa kımıkamıñ mınem wın no dauť namıt” eumbi, mınem kwandai satnin no ña tıke bı daulmıñgıliñ. ²⁰ Tĩmbi Yesulı en-nandımbi eñguk, “Mınem plon ama walan gıt kot kundıt wın nındoñ?” ²¹ Eumbi niñgıliñ, “Wın Sisaloñ”. Wındiñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok gıñgıt wın Sisala tambane mınekalıñ, tımbi Anutulok gıñgıt wın Anutula tambane mınekalıñ.” ²² Wındiñ eumbi, nandı pişat tımbi bımbi pi ñañgıliñ.

* **22:16:** Falisi amalı takis mınem Roma ama wapmañda mımın wala nandum pımbi, Elottok sambalıli wala nandum kındem dañguk.

Sadusi amali Yesu sisoñ tiñm+nep nandimbi, kimnan nanin mīlamīlattok plon ni-nandiñgīlīñ

²³ Sandap wolondañgan Sadusi ama diwīn endi Yesuloñ biñgīlīñ. (Ama wali ‘Ama sembañ endi nim mīlamīlattok’ wīndiñ pa eañ.) Endi Yesuloñ bīmbi, ñīndiñ ni-nandimbi ²⁴ eñgīlīñ, “Endaut. Endikñe manda Moseli kimīt-nīmguk wali ñīndiñ elak: ama noli yamīn pap sembilakta, endok sambat nim taleneliñdok kwayañli endok tamīn kanjali tikembi, dallok kinjan gwañgwa bisat ep timbi indanekaliñ. ✧ ²⁵ Wīndiñda, dakwaya kit tambon tipet endi ñolok kuñgīlīñ. Timbi tualī tam no tikembi kukap, komblin nīmnat yamīn papi sembiñguk. Sembumbi, monali tam wakangot tikeñguk. ²⁶ Tikembi, endi bo wīndiñgangot yamīn papi sembiñguk. Timbi gwīk endi bo wīndiñgangot tiñguk. Timbim ña gwīk konjok endok plon taleñguk. ²⁷ Endi gītīkkandi sembi-taleumbi, siñgi sinīk tam wali bo sembiñguk. ²⁸ Ale, dik eumbi nandina: dakwaya endi gītīktī tam wīn tikeñgīlīñ, wala timbi ama sembiñgīlīñ endi mīlamīlat nainnan mīlalīmbi, ama kit tombon tipet endoñ nanin ama nindi sinīk tam wīn tikeukak?”

²⁹ Eumbi tambane enguk, “Sīndi Anutulok mandan youyoulīn patak wolok kusei ba endok gembīn nim nandi-dakleañ, wala timbi mīlamīlatta nandumbi kamalalak. ³⁰ Amatamdi kimnan nanin mīlatmek endi kunumdok añelo nomīk wapatam nim pa tīnekalīñ. ³¹ Timbi ama sembiñbi mīlatnekalīñ wolok kandañ Anutuli manda ñīndiñ sanguk wīn sīndi pinat nandimbi kamalañ bek, ³² ‘Natna Anutu wakan Ablaam wakīt Aisak ba Jekop endi nan-wowoñ ti-namañ.’ ✧ Endi bep pañnii kwelan nombo nim kuañ endok plon wīndiñ eñguk. Timbi ama kaik kuañ endiñgot Anutu ni-wowoñ tañ, ama sembi-sembin endi nim.” ³³ Amatamdi Yesuli nanandi emguk wīn nandimbi, nandi-gītīñgītīk e tiñgīlīñ.

Falisi amali Anutulok mandan plon Yesu sisoñ tiñmīnepi ti-tīlakīlīñ

³⁴ Yesuli Sadusi amalok manji masipmīñgukta, Falisi amali wīn nandimbi, bi kimīn timbi, Yesuloñ biñgīlīñ. ³⁵ Endoññan nanin no endi endikñe manda nandi-tale ama. Endi Yesu sisoñ tiñmep ni-nandimbi eñguk, ³⁶ “Endaut. Endikñe manda nek ñali sinīk dama timbi, loloñ sinīk tīlak yañ?”

³⁷ Eumbi niñguk, “Sīndi gīnañji wakīt gīnañji tip ba nanandīnji gītīk Wopum Anutunji endok biñmīnekalīñ.” ✧ ³⁸ Endikñe manda wali dama sinīk timbi, loloñ sinīk yañ. ³⁹ Timbi endikñe wandiangot no wīn ñīndiñ, ‘Dik dītnala nandīlañ, wīndiñgangot nokala nandiñmekañ.’ ✧ ⁴⁰ Moseli endikñe manda gītīk kimīt-nīmguk ba plofet amali nanandi nīmgīlīñ wolok bien endikñe tipet wali nīnī-dakleamīk.”

⁴¹ Falisi amali kimīn ti-palīñlīmbi, Yesuli ñīndiñ en-nandimbi ⁴² eñguk, “Mesia Anutuli amatamñii epeplok nīmbi taleñguk wīn sīndi enda nītek nandañ? En nīndok komblin?” Eumbi niñgīlīñ, “Endi ama wapmañ Devit endok komblin.” ⁴³ Eumbi enguk, “Wīndiñda kusei nītektok Dīndīm Woñdi Devittok gīnan nanandīn timbi daklembi, enlok komblin wīn ‘Wopumna’ kitīmbi, ñīndiñ eñguk, ⁴⁴ ‘Wopum Anutuli Wopumnala ñīndiñ niñguk, Dik kitna dīndīm kandañ pipalīmbi, nak kanjīkkai dikok kapmainan yapīlambi patnekalīñ wolok tuop.’ ✧ ⁴⁵ Manda wolok tuop Devitti Mesiala ‘Wopumna’ kitīñguk, wala timbi Mesialī nītek Devittok kombingot timbek?” ⁴⁶ Eumbi, ama biesi gītīktī manda tambon no tambane nīnelīñdok tuop nim. Timbi

✧ 22:24: Lo 25:5, Stat 38:8 ✧ 22:32: Kisim Bek 3:6,15,16 ✧ 22:37: Lo 6:5 ✧ 22:39: Wok Pris 19:18 ✧ 22:44: Kap 110:1

nain wolondañgan kusei kimipi, mandali sisoñ tñminepi ekaeka diwin tinep misimbi kak biñgiliñ.

23

Yesuli Falisi gita endikñe manda nandi-tale amalok ep tindinji juluñgan win e-dakleñguk

¹ Timbi Yesuli gwañgwañii gita ama kimin wopum ti-pakiliñ enda ñindiñ enguk, ² “Falisi git endikñe manda nandi-tale ama endi Moselok kinjan ipi, endikñe manda san-daut ti-samañ. ³ Wala timbi manda sanañ win gitik tike-kunekaliñ, gan ep tindinji nitek tañ win nim kimik-klembi tinekaliñ. Nekta, endi endikñe manda san-daut ti-samañ, gan nisi manda win nim tike-kuañda timbi. ⁴ Endikñe manda sinda san-daut ti-samañ win nepek milap win sindiñgot tañgoneneliñdok samañ wandin. Gan nisi sep timbi pañgitaneliñdok kit kimik no tinepi nim nandañ.

⁵ Nepek tañ gitik win endi amali yambimbi e-kindem da ti-semneliñdokgot pa tañ. Sindi Falisi git endikñe nandi-tale ama endok kama besañ ba dama immisi win kañ ba? * Win wopum sinik! Timbi kuñgunji Anutu biñmañ win inda-dakleuptok endi dasindasinji kusip bleblemat ombapli tindin win pa dasiañ. ⁶ Timbi sina wopum indalaknan ba it kiyau ginañ endi pipapat damandama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ, ⁷ timbi amatam kimin kwelan yambañ endi we sembi giñgiñgan ti-semneliñdok ba kosi eu loumbi, ‘endaut’ pa enineliñdok nandañ.

⁸ Nandiwit: ama noñgan endiñgot sindok sandautsi sinik, timbi sindi gitik dakwayañgot, wala timbi amatamdi sindok kosi eu loneliñdok ‘ninindaut’ windiñ nim saninekaliñ. ⁹ Windiñgangot sindi kwelan ñolok ama nola ‘Bepni’ nim kitinekaliñ. Bepsi noñgangot endi kunum ginañ patak. ¹⁰ Timbi bo amatamdi sinda ‘telak damani’ nim saninekaliñ. Nim. Sindok telak damanji win noñgan endiñgot, win Mesia Anutuli en sepmektok ni-mukuk en wakan. ¹¹ Sindok ama lolonjili sindok kena gwañgwanji kuukak. ¹² No en enlok koi tike lolakta, Anutuli endok koi tike piukak. Timbi no en kayombinembu kulakta, Anutuli endok koi tike loukak.”

¹³⁻¹⁴ Yesuli yousimbi enguk, “Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi amatam kunumdok yama sip semañ, win sin Kunum Molomdok giñgit nim indañ, gan amatamdi endok giñgit indanep nandañ win telak masip ti-semañ, wala timbi Anutu en mek sambekak. †

¹⁵ Endikñe nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi gwañgwañji noñgangot timbi indaneliñdok kwet tuop ba tuk kimbñ dikñembi ku-taleañ. Sindi kolandok giñgit tañ, timbi ama noli gwañgwañji indambi, nanandinji git ep tindinji kimik-kle-talelak sindi en timbim kolandok giñgit tiñipi, sapma klembi, kola sinik talak.

¹⁶ Ama dautsi sisipmin nosiila telak daut semañ sindi kilañmet! Sindi ñindiñ eni-daut ti-sembi tañ: tikap ama noli ñindiñ eup nandilak, ‘Nak

* **23:5:** Juda amali kama besañ ba dama immisi bit gwilapti timbi, Anutulok manda diwin (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolo ginañ dasimbi, nimolo tindilok nainnan dasiañgiliñ. † **23:13-14:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi nimolo ombap amali sambinandi tineleñdok tañ, gan tam kanjak juluñti ti-sembi, isi yapa tikeañ, wala timbi kolanjilok tuan ombitikenekaliñ win ama diwindok tuan makleukak.”

Anutulok dainan wɪndiñ ba wɪndiñ tɪmbettok e-kwambiñ da tɪlet', gan endi Anutulok koi kitɪup misɪmbi, tapma ittok plon e-gembɪlalakta, endi manda wɪn kɪndem lapɪlektok tuop. Gan tɪkap endi nepenepek gollɪ tɪndɪn tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda wɪn lapɪlektok tuop nɪm. Sɪndi wɪndiñ pa eni-daut tɪ-semañ. ¹⁷ Sɪndi ama dausi sisipmɪn gɪta kamasɪ! Anutulok dainan nek ñali loloñ sɪnik? Wɪn nepek gollɪ tɪndɪn wali loloñ sɪnik, ba tapma it wali loloñ sɪnik? Nepek gollɪ tɪndɪn wali tapma ilan nɪm palɪmda, wali loloñ nɪm tɪmbek yañ. ¹⁸ Tɪmbi bo ñɪndiñ eni-daut tɪ-semañ, 'Amali sisuet plon manda e-kwambiñ dalak, endi manda wɪn kɪndem lapɪlektok tuop. Gan tɪkap endi tapma no sisuettok plon kɪmɪlɪm patak wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda wɪn lapɪlektok tuop nɪm'. ¹⁹ Sɪndi dausi sipmɪn. Anutulok dainan nek ñali loloñ sɪnik? Wɪn tapma wali loloñ sɪnik, ba sisuet wali loloñ sɪnik? Tapma wɪn sisuettok plon nɪm kɪmɪlɪm palɪmda, wali loloñ nɪm tɪmbek yañ. ²⁰ Wala tɪmbi no en sisuettok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi sisuet wakɪt nepek gɪtik wolok plon kɪmɪlɪm pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambiñ dalak. ²¹ Tɪmbi no en tapma ittok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi tapma it wakɪt Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambiñ dalak. ²² Tɪmbi no en kunumdok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi kwet wolok Anutuli pipapi, kunum kwet yambi-dɪkñelak wakɪt Anutu enlok plon manda e-kwambiñ dalak.

²³ Endikñe nandi-tale ama gɪta Falisi ama sɪndi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nomɪk sɪndi nepek gɪtik kasɪleañ wɪn danbɪm, kit tambon tambon tɪmbɪmbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, wɪn nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nɪmnat wɪn bo sɪndi nɪm kamalañ. Wɪndiñgan sɪndi endikñe manda wandin kambak kɪmɪt-kleañ, gan endikñe manda Anutu enlok dainan loloñ sɪnik wɪn pa lapɪkañ. Endikñe manda loloñ sɪnik wali nosii kundit dɪndɪm ba mamasɪ tɪ-semnelɪñdok, tɪmbi Anutu tɪke-kwambiñ danelɪñdok pa sanañ. Wɪndiñda sɪndi gembɪ kopi, endikñe manda loloñ wɪn kɪmɪt-klenekaliñ. Tɪñpi, endikñe manda dɪwɪn gɪtik wɪn bo nɪm nandi-kɪmnenekaliñ. ²⁴ Sɪndi ama dausi sisipmɪn wandin wali nosiila telak daut sembi, ñɪndiñ tañ: sɪndi endikñe manda tip mɪnam wɪn ka-kiliñ em kleañ, gan endikñe manda bien wopum sɪnik wɪn nɪm pa ka-nandi-dakleañ. Wɪndiñda sɪndi ama nolɪ kwɪnakam tip mɪnam sɪnik tuk wɪtna gɪnañ nanin tɪke kotak, gan kamel wopum wolok patak wɪn nɪm kañbi, tuk tɪke lombi, wakɪtañgan kɪmo elak en wandin!

²⁵ Endikñe nandi-tale ama gɪt Falisi ama sɪndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomɪk sɪndi jawañ ba kambot pawañgot wɪlɪt-kɪliñ tɪndɪn wandin, gan nepek kolan kusei kusei gɪnañji gɪnañ tokñe-patak, wɪn sɪndi ep tɪndɪnji kɪndem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen sɪndi gɪnañji gɪnañ sɪnɪlañgot pa nandañ. ²⁶ Falisi dausi sisipmɪn sɪndi dama gɪnañji kambot gɪnañ nomɪk wɪn wɪlɪlɪmek, wolondamek pawan kɪndem daukak.

²⁷ Endikñe nandi-tale ama gɪta Falisi ama sɪndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomɪk sɪndi ama sum no kawatti masipbi, pama satnin wali sapleñgɪliñ wandin. Pawan ka kɪndem danat, gan wolok gɪnañ ama kwandat gɪt nepek dañgalan wali tokñe-patak. ²⁸ Wɪndiñgangot sɪndi amalok dausɪnan ep tɪndɪnji dɪndɪm walan tañ, gan ep tɪndɪnji juluwɪ ba tɪmɪpmɪleli gɪnañji gɪnañ tokñe-patak.

²⁹ Endikñe nandi-tale ama gɪta Falisi ama sɪndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomɪk sɪndi plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan dɪndɪm kuñgɪliñ endok sum wɪn tɪ-kɪndem dam tɪ-jamilambi, sumnan

pama kindem kindem kimipi, ³⁰ juluñgan ñindiñ pa eañ, ‘Bep pañniilok nainnan kunemda, nini ep timbi platambi, plofet ama nim yandip kimneñ.’

³¹ Manda windiñ pa eañ win ñindiñ inda-daklelak: bep pañjiili plofet yandipgiliñ, timbi endok komblinjii sindi enis+ nomik kuañ. ³² Wala timbi kindem a, bep pañjiili plofet yandip kim kena kusei kimikiliñ win yousimbi, sindi ña timbi taleukak!

³³ Sindi malet upmat wandin! Anutuli manda plon sep kimilimbi, jimbindok giñgit tinekaliñ win sindi nitek maklenekaliñ? Wali tuop nim.

³⁴ Windiñda ñindiñ sanba: nak plofet ama wakít ama nanandinjat ba ama Anutulok telak san-daut tañ sindoñ en-mulambi bañ. Gan sindi diwin yandip kimbí, diwin kloñbat plon yandip kimnekalíñ. Diwin it kiyauñji ginañ ep waipbi, diwin it kwet ñanekaliñ tuop ep klem gimgim embi, yandip kimmnelindok. Sindi kolan windiñ pa ti-semnekalíñ, ³⁵ wala timbi damasili ama dindim gitik yandipmiu kimgiliñ wolok tuan win sindi ombi-tikenekaliñ. Ama yom nimnat damandama wili kimguk win Abel. Timbi siñgi endi ama dindim asup yandip-ta-ñambi, siñgi sinik endi Sekalaia Belekialok niñañ tapma it wakít sisuet wolok boñgipsetnan wili kimguk. ³⁶ Nak biañgan sinik sanba: yandipmiu kimgiliñ wolok tuan win amatam man ñindiñgita kuañ sindi ombi-tikenekaliñ.”

³⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Jelusalem Jelusalem amatam sindi plofet ama yandip kimañ, timbi ama Anutuli sindoñ en-mulim bañ win kawatti yandip kim pa ti-semañ. Puput meñli niñañii ep kamañlak, windiñgangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandíngut, gan sindi nim nandi-tale-namgiliñ. ³⁸ Nandañ: Anutuli tapma isi biumbi, itgot pat-samekak. ³⁹ Nak ñindiñ sanlet: sindi ñindiñ naninekalíñ, ‘Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gwilam tiñmen!’ ✧ windiñ naninekalíñ, wolondam ek nombo nambinekalíñ, damala nim.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesuli undane tombekak

24

Kwettok nain taleupi tilak win nitek ka-nandilok?

¹ Yesuli tapma it bimbi, pi ñañilimbi, gwañgwañiili endoñ bimbi, it gitik tapma it sañ jimba ginañ pakiliñ win kauktok niñgiliñ. ² Eumbi enguk, “Ale. Nindi it kindem ñin gitik kana. Nak biañgan sinik sanba: nain indaumbi, it gitik kawat wopumdi tindin ñin ep wialimbi, kawat papuseneumbi, kawat noli nolok plon no nim gali-palekak.”

³ Timbi Yesuli Oliv kwet jañgin wolok lom pipalimbi, gwañgwañiili enisingan endoñ bimbi ni-nandimbi engiliñ, “Nain nekta sinik windiñ indaukak win ninimbim nandina. Timbi nek kundit no indaumeke win ñindiñ ka-nandinekamíñ: dikok undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleup tilak?” ⁴ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Sindi ka-kiliñ embi kunekealiñ. Nim kañbi, ama noli sinda juluñit ti-samek. ⁵ Neta, ama asupti nokok kotna plon bi indambi, ‘Natna Mesia Anutuli nan-mulektok e-kwambiñ dañguk win nak ñakan’ windiñ embi, amatam asup juluñit ti-semnekalíñ. ⁶ Nain wolonda sindi mik ñasiñgan tañ wolok giñgili wakít mik mayañgan tañ wolok giñgit nandinekalíñ, gan nim misinekalíñ. Nepek win gitik indaindalok elet, gan kwet taletalelok nain win gamamek indaukak. ⁷ Ama sambat noli sambat no git mik minekalíñ, ba ama wapmañ noli ama wapmañ no git mik minekalíñ, ba kwet nolok ba nolok

nanañ map wopum indaukak, ba kwet m+injam+injat t+imbekak. ⁸ Gan nepek w+in g+itik indaukak w+in tamdi gwañgwa t+ikenepi dama siñgin gawat lakalakat nandañ wandin. Siñgin gawat wopungan w+in siñgimek indaukak.

⁹ Nain wolonda s+indi gwañgwana kuañda t+imbi amatam g+it+ikti nandi-kunj+it wopungan t+isambi sepmbi, kanj+iksiilok k+is+inan sap+ilimbi, di+w+in kena g+im samnekal+ñ, di+w+in sand+ip k+imnekal+ñ. W+indiñ t+isam t+ikuumbi, ¹⁰ s+indoñnan nasi asupt+ nanandi-k+il+ikt+inj+ biu p+umbi, tambon tambon bola t+isembi, nandi-kunj+it wopungan t+isem-kunekal+ñ. ¹¹ T+imbi plofet julunjuluñ asupt+ indambi, amatam asup juluñ+it t+isemnekal+ñ. ¹² T+imbi amatamdi t+im+pm+le wopungan s+in+ik t+inekal+ñda t+imbi asupgandi nosiila g+inañj+ tombo m+ tañ w+in nombo n+im t+inekal+ñ. ¹³ Gan no en wandingan embi g+ing+inemb, diñ+indam palekak, en wakan Anutul+ nain taletalen indaumbi enlok t+ike-k+im+lelak. ¹⁴ T+imbi amatam g+itik Anutul+ yambi-d+ikñeukak w+in nandi-daklenel+ñdok end+ g+ing+it manda k+indem ñ+in kwet tuop eu sapakñelok nandi+lak. Sapakñe-taleumek, nain taletalen w+in indaukak.”

M+ilap wopum s+in+ik indaukak

¹⁵ Yesul+ yous+imbi enguk, “Nepek kolan papait tapma it t+imbi kolaukak wolok plon plofet Danielli manda no youp biñguk patak. ✧ (No en manda youtet ñ+in pinalekak end+ wolok kusei nandi-k+iliñ ew+in.) W+indiñda s+indi nepek kolan w+in Anutulok ilnan kwel k+injannan il+im kanekal+ñ, ¹⁶ Judia distrik pakañ end+ kwet jañg+innan pi ñanel+ñdok elet. ¹⁷ T+imbi kwet plon pakañ end+ nepenesii metnepi is+ g+inañnan n+im loneliñ, ¹⁸ ba kena g+inañ pakañ end+ saulonj+ t+ikenepi is+inan n+im undane ñanel+ñ. ¹⁹ T+imbi nain wolonda tam m+inj+ps+at ba gwañgwa num pa emañ end+ blas+ingandok. ²⁰⁻²¹ Nain wolonda amatamdi m+ilap wopum s+in+ik bemnekal+ñ, wala t+imbi s+indi nain wolokta n+imolo pa t+inekal+ñ. N+im kañbi, m+ilap w+in gwi sasale ba Sabat pat-nandi nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak k+im+isip t+isamek, ñala. M+ilap wandin w+in kwet kusei k+im+ik+im+il+inan nanin b+ikap man ñ+indiñg+ita no n+im indaindan, g+itikñin s+in+ik indaukak. T+imbi wolok siñgi kandañ bo m+ilap wandin nombo n+im indaukak. ²² T+ikap Anutul+ nain w+in ikan n+im t+imbi dumalaumda, amatam g+it+ikti talenel+ñ. Gan end+ amatam ep danbi enlok g+ing+it kas+ileñguk enda t+imbi nain w+in t+imbi dumalaukak.

²³⁻²⁴ Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan end+ indambi, n+is+ilok kusasi t+imbi dakle-semnel+ñdok amatam daus+inan kundit gemb+inat engano s+in+ik t+imbi, juluñ+it t+isemnekal+ñ. T+ikap ama wandisi end+ tuopta, end+ amatam Anutul+ ep danbi enlok g+ing+it kas+ileñguk enda bo juluñ+it t+isemnel+ñdok nandi+nekal+ñ. W+indiñda t+ikap ama nol+ ñ+indiñ sanbekta, ‘Yakñes+! Mesial+ ñ+ patak!’, ba ‘W+ kaw+it! End+ da patak’ w+indiñ sanb+imbi, manda wala nandum t+al t+imbekak. ²⁵ Nandañ. Nak nepek wandin indaukak w+in itañgan san-talelet, ²⁶ wala t+imbi t+ikap end+ ‘Yakñes+! Mesial+ kwet kambañnan s+ilaninnan b+ patak’ w+indiñ san+inekal+ñda, wandiñ n+im ñanekal+ñ. Ba ‘End+ it ñolok g+inañ patak’ w+indiñ sanb+imbi, mandanj+ nandum t+al t+imbekak. ²⁷ Kusei ñ+indiñda w+indiñ sanlet: Amalok N+inañ endok tomtom w+in p+isap+isat wandin, wala t+imbi kwet k+im+il+ taleñguknan amatam g+it+ikkandi w+in kanekal+ñ.” ²⁸ Yesul+ w+indiñ embi, e-yout manda no ñ+indiñ eñguk, “Nepek wil+ k+inguk patakñan klekakakt+ k+im+in t+imb+imbi, delok patak w+in inda-daklelak.”

✧ 24:15: Danyel 9:27, 11:31, 12:11

Amalok Niñañ endi indañgan tombekak

²⁹ Yesulí yousímbe eñguk, “Mílap wopum nain wolonda indaukak walí taleumek, maimdí bipmíumbi, yakípti ním saleukak, tímbe domboñgípti kwesí bimbi bululup em pínekalíñ. Tímbe nepek kwambiñ díwín bamup sílaninnan pakañ ep mánjalímbe jílop talenekalíñ. ³⁰ Wolongan nepek díwín no kunum plón indambi, Amalok Niñañlí tombepi tílak wín tímbe dakleukak. Indaumek, kwelalok amatam gítikkandi wín kañbi, mísím mano tímbe kanekalíñ wín: Amalok Niñañ en Anutulok gembín ba kolsalen wopumnat mulukua plón pímbi tombekak. ✧ ³¹ Tímbe mumumlí wopungan pendílm kítímbe, endi añeloñii en-mulím ñambi, kunum kwet kímilí taleñguknan amatam enlok gíngít ep danbi kasíleñguk wín ep kiut-talenekalíñ.

³² Síndi komba konelok plón nanandi ñín epnekalíñ: endi sak kawai pí-taleumbi pakap, kii gayamdí tukñat tímbe, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tílak wíndíñ nandañ. ³³ Wíndíñgangot síndila nepenepek gítik sanít walí indaum kañmek, Amalok Niñañlí yamanan papi tombepi tílak wíndíñ ka-nandínekalíñ. ³⁴ Nak biañgan síník sanba: ama sambat ñíndíngíta kuañ endi gama ním sembí-taleñlímbi, nepek gítik walí indaukak. ³⁵ Kunum kwet paitekamík, gan mandanalí ním paipi, papat kwambiñ palekak.”

Amalok Niñañ endok tomtomñíla tí-pañgípañgíle kena tí-kuñgunlok

³⁶ Tímbe Yesulí yousímbe, gwañgwañíila enbi eñguk, “Nepek wín dawanda síník indaukak wín ama nolí ním nandílak. Kunumdok añelo gíta Anutu enlok Niñañ endi bo wín ním nandañ, wín Bep en noñgandíñgot nain wín nandílak.

³⁷ Amalok Niñañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak wín nepek Noalok nainnan indañguk wandin. ³⁸ Tuk gwam gama ním indañlímbi, amatamdí nanañ tuk sina tímbe, wapa tam pa tíngílíñ. Wíndíñ tí-kuñlímbi ñakap, Noa en kíkèñ wopum kíndikuknan loñguk. ³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gítik ep walíñguk nain wolondañgangot endi nek inda-semguk wín ka-nandí-tomgílíñ. Wíndíñgangot Amalok Niñañ endok tomtom naindí amatam ním mandí-palímbe kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama típet endi kena gíñañ yakan palíñlímbi, no bimbi, no matíkeukak. ⁴¹ Tímbe tam típet endi yakan nanañ mándí-palíñlímbi, no bimbi, no matíkeukak. ⁴² Síndi Wopumjílí nain nekta síník bí tombekak wín ním nandañ, wala tímbe ka-kíliñ embi kunekalíñ. ⁴³ Síndi manda ñín ním nandí-kamalanekalíñ: it molomdí kumbu amalí tim nain nekta síník bíup eñguk wín nandíwímda, endi kaik papi, kumbu ama mandí-palímbe, endi bíim il wíli blañganeumbi, gíñañ louktok tuop ním. ⁴⁴ Ním kañbi, síndi nain no ‘Endi ním bíutak bek’ wíndíñ nandíñlímbi, wolondamek en bí tombek, wala tímbe síndi nain tuop endok tomtomñíla tí-pañgípañgíle tí-ta-kunekalíñ.”

⁴⁵ Yesulí yousímbe enguk, “Síndi kena gwañgwa nanandi kíndem ba matañgotañgonat wandin kunekalíñ. Molomdí kena gwañgwa wandin nola kena gwañgwa díwín yambí-díkñeuktok kímípi, nanañ dandan nainnan síník nanañ dan-semektok nímbe, molom en kwet nolok ñawík. ⁴⁶ Ña kukap, ilnan undane bímek kawík wín: kena gwañgwa walí molomdí níñguk wolok tuop tímbeímbe kaumbi, kíndem dañmek. ⁴⁷ Nak biañgan síník sanba: molomdí kena gwañgwa wín enlok nepenepelí gítik ka-díkñeuktok nímbe taleukak. ⁴⁸ Gan tíkap kena gwañgwa walí ama kolanda, endi gíñañlí

‘Molomna plakan nīm undane b̄ukak’ w̄indiñ nand̄imbi, ⁴⁹ kusei k̄im̄ipi, kena gwañgwa nolii yand̄ipmek, t̄imbi ama tuk sañan nanalok en ḡita nanañ tuk nambek. ⁵⁰ Endi molom nain nekta s̄in̄k undane b̄ukak w̄in nīm nand̄ilakta, endi nīm mand̄i-pal̄imbi, kaikan b̄i tombekak. Tombi, ⁵¹ kena gwañgwa w̄in ti-lam̄ipi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en ḡita k̄im̄il̄imbi, mano kw̄il̄im t̄imbi, man si-ḡil̄im daukak.”

25

¹ Yesuli yous̄imbi enguk, “Amalok N̄iñañ tombekak wolonda Anutuli amatam yambi-d̄ik̄ñeukak wolok walan no ñ̄indiñ: ama no tam t̄ind̄ilok nain tomb̄imbi, tam sim k̄it tombon tombon endi tipalan̄ji t̄ikembi, tam nos̄i wapai t̄imbepi t̄iñguk endok ilan ñ̄añḡil̄iñ. Ñam papi, wapail̄i b̄im enlok ilnan yanañḡilektok mand̄iñḡil̄iñ. ²⁻⁴ Tam sim k̄it tombon endi kamas̄ila t̄imbi, tipalan̄jiñgot t̄ikembi, tul w̄il̄iñḡilo ḡinañ no nīm w̄ipi t̄ikeñḡil̄iñ. T̄imbi tam sim k̄it tombon endi nanand̄inj̄iat, wala t̄imbi tipalan̄ji t̄ikembi, tul wak̄it w̄il̄iñḡilo ḡinañ w̄ipi t̄ikeñḡil̄iñ. ⁵ T̄imbi endi ama w̄in mand̄i ka-t̄ilapi, gwasaeḿ douñḡil̄iñ.

⁶ Dou-pal̄iñ̄il̄imbi, tim bomup t̄imb̄imbi, k̄it̄ik̄it̄i no ñ̄indiñ indañguk, ‘Ama b̄imb̄ilok een en ip tam̄in nañḡip, ilnan ñ̄auktok b̄ilak, ipa m̄ilap p̄im b̄imbi t̄imbi indawit!’ ⁷ T̄imbi tam sim endi nand̄i s̄il̄ik̄ñem m̄ilapi, tipalan̄ji t̄ikembi ti-d̄ind̄im t̄iñḡil̄iñ. ⁸ T̄imbi kamas̄il̄i nanand̄inj̄iat enda ñ̄indiñ enḡil̄iñ, ‘N̄indok tipalan̄i k̄imlak, wala t̄imbi s̄ind̄i tul kambak w̄it-n̄im̄it.’ ⁹ Eumbi, nanand̄inj̄iat endi ñ̄indiñ enḡil̄iñ, ‘W̄in n̄itek t̄ineñ? N̄indok tipala tul w̄in tipala t̄ipettok tuop nīm, wala t̄imbi s̄ind̄i tuatua ilan ñ̄am s̄inlok tuawit.’ ¹⁰ T̄imbi endi tul tuanep ñ̄añ̄il̄imbi, ama wal̄i tam ḡiñḡit w̄il̄im̄iñḡil̄iñ enda b̄i tombi, tam̄in wak̄it tam sim ti-jum̄it ti-pak̄il̄iñ w̄in enlok ilnan yanañḡil̄imbi ñ̄añḡil̄iñ. Ña amal̄i tam t̄imbepi nanañ si-jum̄it t̄iñguknan it wolok loum, yama sipmu kwamb̄iñ daumbi, nanañ tuk napak̄il̄iñ. ¹¹ Pal̄iñ̄il̄imbi, tam kamas̄i k̄it tombon endi bo b̄imbi k̄it̄imbi, ñ̄indiñ eñḡil̄iñ, ‘Ama wopum, ama wopum, yama p̄isat-n̄im̄iñ.’ ¹² K̄it̄imbi enguk, ‘Nak biañgan sanba: nak s̄ind̄i nīm nand̄i-samlet.’”

¹³ Yesuli e-yout manda w̄indiñ embi yous̄imbi enguk, “S̄ind̄i Amalok N̄iñañ endi dawanda s̄in̄k b̄i tombekak w̄in nīm nand̄iañda t̄imbi ka-k̄il̄iñ embi mand̄i-kunekal̄iñ.”

Amalok N̄iñañ̄il̄i gamañ nīm tom̄il̄imbi, kenangot ti-kulok

¹⁴ Yesuli yous̄imbi, Amalok N̄iñañ̄il̄i tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñ̄indiñ enbi eñguk, “Ama nol̄i kwet nolok ñ̄aupi, kena gwañgwañii en-tiañeum b̄umbi, nepenepel̄i tamb̄ipi, ka-d̄ik̄ñeñ̄im̄inel̄iñdok emguk. ¹⁵ T̄iñ̄ipi, ama nola m̄inem kwandai 5,000 m̄iñguk, nola 2,000 m̄iñguk, t̄imbi nola 1,000 m̄iñguk, w̄in kena tañ gemb̄inj̄i yambi-nand̄ilak wolok tuop ka-d̄ik̄ñeñ̄im̄inel̄iñdok emguk. Em-talembi, en yambimbi ñ̄añguk. ¹⁶ Ñañ̄il̄imbi, ama m̄inem 5,000 epguk endi wolongan kusei k̄im̄ipi, m̄inem kena m̄umbi yous̄iñ̄m̄umbi, m̄inem 5,000 nombo indañm̄iñguk. ¹⁷ Noll̄i no m̄inem 2,000 epguk endi bo m̄inem kena m̄umbi, m̄inem 2,000 nombo indañm̄iñguk. ¹⁸ Gan ama m̄inem 1,000 epguk endi w̄ine molomlok m̄inem w̄in ep ñ̄ambi, kwet ḡinañ k̄indit taplium pakuk.

¹⁹ T̄imbi molomd̄i nain ombap kukap undanem b̄iñguk. B̄imbi, kena gwañgwañii m̄inem emguk wala ep k̄im̄in t̄iñguk. ²⁰ T̄imbi ama m̄inem 5,000 m̄im̄in endi b̄imbi, m̄inem 10,000 daulm̄imbi eñguk, ‘Molom, d̄ik̄ m̄inem 5,000 namguñ. T̄imbi nak w̄in epbi, kena m̄iwambi nombo yousumbi, 5,000 nombo indañguk.’ ²¹ Eumbi, molomñ̄il̄i ñ̄indiñ n̄iñguk,

‘Dik kena gwañgwa k’ndem matañgotañgoñganat. Dik nepek lakattok ka-dikñe k’ndem kuñguñda t’mbi, nak nepek asup gamambi ka-dikñeukañ. Wala t’mbi dik b’umbi, silisili t’na!’ ²² W’ndiñ eumbi, kena gwañgwa m’nem 2,000 m’min endi bo b’ t’mbi, m’nem daulm’mbi n’ñguk, ‘Molom, dik m’nem 2,000 namguñ, t’mbi nak m’nem w’in kena m’wambi yousumbi, m’nem 2,000 nombo indañguk.’ ²³ Eumbi, molomñili ñ’ndiñ n’nguk, ‘Dik kena gwañgwa k’ndem matañgotañgoñganat. Dik nepek lakattok ka-dikñe k’ndem kuñguñda t’mbi nak nepek asup gamambi ka-dikñeukañ. Wala t’mbi dik b’umbi, silisili t’na!’

²⁴ T’mbi ama m’nem 1,000 m’min endi bo b’ t’mbi eñguk, ‘Molom, nak kusaka ñ’ndiñ ip nandilet: dik ama kunduwat. Dik nanañga n’im t’pi nalañ, amal’ t’mbi indaumbi gamneliñdok pa elañ. Tiñ’pi, amal’ kwet nolok nanañ t’pium indalak w’in yapma tikelañ. ²⁵ Wala t’mbi nak dikok m’nemga n’im kañbi pailek wala m’i’mbi, kwet k’ndipi, tapli sembam pakuk ñ’in t’ke gam b’let.’ ²⁶ W’ndiñ eumbi, molomñili manda ñ’ndiñ tambane n’ñguk, ‘Dik kena gwañgwa kolan ba kunjitan! Dik kusatna ñ’andin bek w’in nandilañ: nak nanañna n’im t’pi nalet, amal’ t’mbi indaumbi namneliñdok pa elet. Tiñ’pi, kwet nolok amal’ nanañ t’pium indalak w’in yapma t’kelet. ²⁷ W’ndiñda n’itek t’mbi m’nemna w’in m’nem it g’inañ n’im k’imikuñ? Wand’ñ k’imilimda, nak b’mbi, m’nemna w’in m’nem it g’inañ nanin epmep ewambi, lakat yousi-namneliñ.’

Molomli w’ndiñ embi, ²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa diw’isila ñ’ndiñ enguk, ‘Ama g’it’k nepek diw’in pat-semalak w’in t’ke-kuañ, enda nombo yousim emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmilak wala nandum t’lal t’mb’mbi n’im t’ke-kulakta, nepek lakat palmilak w’in apma t’keñmambi slak palekak. Wala t’mbi s’ndi m’nem 1,000 ñ’in apma t’kembali, ama m’nem 10,000 ep patak enda m’wit. ³⁰ T’mbi kena gwañgwa kena n’imnat ñ’in t’ke kolim pawan kilim g’inañ p’w’in. Wand’ñ amal’ mano kw’ilim t’mbi, manji si-g’ilim danekaliñ.’”

Amalok N’ñañ endi nain taletalenan amatam g’it’k ep danbekak

³¹ Yesuli yousimbi enguk, “Amalok N’ñañli añeloñii g’it’k en g’ita b’ t’mbi, ama wapmañ gemb’in walalannat inda-dakleumek, endi amatam g’it’k ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak. ³² T’mbi añeloli amatam kwelan damañgan kuñg’iliñ ba man ñ’ndiñg’it kuañ g’it’k w’in endok dainan k’min t’mb’mbi yambi-danbi, sambat t’pet ep samba eukak. Meme sipsip yambi-dikñe amal’ tañ w’ndiñ ep danbi, ³³ amatam d’ndim kit d’ndimnan yambimbi, diw’in kit kepmanan yambiumbi patnekal’ñ.

³⁴ T’mbi amatam kit d’ndimnan patnekal’ñ enda ñ’ndiñ enbekak, ‘Bep-nalok gw’ilam s’ndok plon patak s’ndi b’mbi, kuñgu k’ndem kasilewit! Kuñgu w’in Anutul’ kunum kwet kusei k’imikuknan ti-jumit ti-sam-taleñguk. ³⁵ Kusei ñ’ndiñda s’ndi kuñgu w’in kasilenekaliñ: nak nanañnala map palambi, s’ndi nanañ namg’iliñ. Ba tuknala k’imbambi, tuk namg’iliñ. Nak nosi n’im, gan s’ndi not ti-nambi, isinan nanañg’ip ñañg’iliñ. ³⁶ Sandumna n’imnat t’mbambi, s’ndi sandum namg’iliñ. J’mbat inda-namumbi nambi-dikñeñg’iliñ. It kwambiñ g’inañ palambi b’ nambiñg’iliñ.’ ³⁷ Amatam d’ndim endi manda w’in nand’mbi, tambon ñ’ndiñ n’nekal’ñ, ‘Wopum, dawanda nanañgala pal’mbi gamb’mbi, nanañ gamg’im’ñ? Ba dawanda tukkala k’imbambi, tuk gamg’im’ñ? ³⁸ Dawanda dik notni n’im, gan not ti-gambi, itninan ganañg’ip ñañg’im’ñ? Ba sandumga n’imnat gamb’mbi, sandum gamg’im’ñ? ³⁹ Dawanda j’mbat tiñguñ ba it kwambiñ g’inañ pakuñ, t’mbi ña gamb’ñg’im’ñ?’ ⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañli ñ’ndiñ

tambane enbekak, ‘Nak biañgan sɪnɪk sanba: sɪndɪ nepek no nokok notnai kosi gɪŋgɪl nɪmnat endoñnan nanin nola tɪñmɪŋgɪlɪñ wɪn wakan naka tɪ-namgɪlɪñ tɪlak.’

⁴¹ Wɪndɪñ eñɪpi, amatam kii kepmanan ñɪndɪñ enbekak, ‘Anutulok yala sɪndok plon patak sɪndɪ wi-nambi, komba galk gɪnañ ña-talewit. Komba taletalen nɪmnat wɪn Anutulɪ Satan gɪt endok añeloñiilok tɪ-jumɪt-semguk. ⁴² Kusei ñɪndɪñda sɪndɪ komba galk gɪnañ ñanekalɪñ: nak nanañ map palambi, sɪndɪ nanañ nɪm namgɪlɪñ. Tuknala kɪmbambi, tuk nɪm namgɪlɪñ. ⁴³ Nak nosɪ nɪm, tɪmbi sɪndɪ not nɪm tɪ-nambi, isɪnan nɪm nanañgɪp ñañgɪlɪñ. Sandum nɪmnat palambi, sɪndɪ sandum no nɪm namgɪlɪñ. Jɪmbat tɪ-palambi ba it kwambiñ gɪnañ palambi, sɪndɪ nɪm bɪ nambiñgɪlɪñ.’ ⁴⁴ Tɪmbi endɪ bo tambane ñɪndɪñ nɪnekalɪñ, ‘Wopum, dawanda nɪndɪ gambɪnambi, dɪk nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dɪk notnɪ nɪm, ba sandumga nɪmnat pakuñ, ba jɪmbat tɪ-pakuñ, ba it kwambiñ gɪnañ pakuñ, tɪmbi nɪndɪ plap nɪm tɪ-gamgɪmɪñ?’ ⁴⁵ Tɪmbi endɪ bo ñɪndɪñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sɪnɪk sanba: sɪndɪ ama kosi nɪmnat ñɪn endoñnan nanin ama no plap nɪm tɪñmɪŋgɪlɪñ wɪn wakan nak tɪ-namgɪlɪñ tɪlak.’”

⁴⁶ Yesulɪ wɪndɪñ embi yousɪmbi enguk, “Ama wɪndɪñ tɪñgɪlɪñ endɪla pɪ ñambi, kuñgu kolan taletalen nɪmnat tɪkeumbi, pɪñgɪp gawat papat kwambiñ inda-semekak. Gan amatam dɪndɪm endɪla kuñgu kɪndem taletalen nɪmnat kas ɪlembi, Ama Wapmañ en nakan kunekalɪñ.”

Ama Wapmañ Yesu wɪlɪ kɪmbi, kɪmnan nanin mɪlakuk

26

Yesu kɪmkɪmlok tɪ-pañgɪpañgɪle tɪñmɪŋgɪlɪñ

¹ Yesulɪ manda wɪn gɪtɪk eu taleumbi, gwañgwañiila ñɪndɪñ enguk, ² “Sandap tɪpet tɪmbɪmbi, kamaikamai gwɪlat * indaukak wɪn sɪndɪ nandɪ-taleañ. Nain wolonda Amalok Nɪñañ kanjɪkñiilok kɪsɪnan kɪmɪlɪmbi, kloñbat plon wɪlɪ kɪmbekak.” ³ Yesulɪ wɪndɪñ eñɪlɪmbi, tapma ama biesɪ gɪt Juda ama biesɪ endɪ tapma amalok telak damanjɪ koi Kaiapas endok ilan kɪmɪn tɪmbi, ⁴ Yesu telak gitak tɪkembɪ wɪlɪ kɪmbektok e-sambat tɪñgɪlɪñ. ⁵ Tɪñɪpi, ñɪndɪñ pa eñgɪlɪñ, “Nɪndɪ gwɪlat gɪnañ wɪndɪñ nɪm tɪna. Nɪm kañbi, amatamdɪ nɪmbɪ-nandɪmbi, gɪmbɪt tɪm mik tɪ-nɪmnelɪñ.”

⁶ Yesulɪ Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambiñ indañmɪñguk endok ilan ña pakuk. ⁷ Endɪ nanañ na-palɪñlɪmbi, tam nolɪ tuk mɪlɪñ kɪndem tuan wopum sɪnɪk wɪn tɪkem endoñ ña indambi, kumbam plon yalɪmukuk. ⁸ Gwañgwañiilɪ wɪn kañbi, gɪnañjɪ komba dɪumbi eñgɪlɪñ, “Tuk tuan wopum wandin nekta tɪmbɪ kolalak? ⁹ Nɪndɪ tuk wɪn kɪndem tualok kɪmɪtnamda, mɪnem walinin tɪkembɪ, ama pɪmbɪñesɪla emneñ.”

¹⁰ Yesulɪ mandanjɪ nandɪ-daklembi enguk, “Tam ñala mɪlap nekta mañ? Endɪ nepek kɪndem sɪnɪk tɪ-namlak ee. ¹¹ Ama pɪmbɪñesɪlɪ nain tuop sɪn gɪtañgan kunekalɪñ, gan natna sɪn gɪta nain tuop nɪm kuutat. ¹² Tam ñalɪ tuk mɪlɪñnot i-namlak wɪn nak kɪmbambi nep kɪnditnekalɪñ wolok itañgan pɪñgɪpna tɪ-pañgɪpañgɪle tɪ-namlak. ¹³ Nak biañgan sanba: amalɪ dembek

* **26:2:** Kamaikamai gwɪlat wolok kusei wɪn ñɪndɪñ: damañgan Israeɪ amatam endɪ Isip kwelan kena gwañgwa sɪlanin kuñgɪlɪñ. Kuumbi, amatamñii Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma epmektok Anutulɪ añelo no nɪ-mulɪmbi, Israeɪ amatam sipsip nɪñañdok wekai yamanjɪnan sipleñgɪlɪñ yapma klembi, Isip amatamdok gwañgwa telak damanjɪ yandɪp kɪm-taleñgɪlɪñ. (Kisim Bek 12).

dembek ñambi, Anutulok kaundi-kñelok plon giñgít manda kindem ñin kwet tuop enekaliñ, wandiñ endi tam ñali nepek ti-namguk wolok kasat wakít ti-semumbi, tam ñin nandi-siwitnekalíñ.”

¹⁴ Timbi gwañgwa 12 endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot endi tapma ama biesiloñ ñambi, ¹⁵ eni-nandiñbi eñguk, “Tikap nak Yesu sindok kisinan kimiletta, sindi nek namneliñ?” Eumbi, wolongan minem kwandai satnin 30 miñgiliñ. † ¹⁶ Miumbi, kusei kimpipi, Yesu bola tiñmektok nain kindem dawan indauktok wala kimít-nandi tiñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

¹⁷ Plaua nanañ kimpili bendi nimmnat nanalok gwilat kusei kimpilimbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbibi niñgiliñ, “Dik gwilattok nanañ delok ti-jumit ti-gamnambi nambep nandiñ?” ¹⁸ Eumbi, Yesuli ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoñ ñam ñindiñ ninekaliñ, ‘Ninindautti dika ñindiñ elak, nokok nainnalí indalak, wala timbi nak gwañgwanai gita dikoiñ ilan bimbibi, gwilattok nanañ nanetamiñ.’” ¹⁹ Timbi gwañgwalí Yesuli eñguk wolok tuop timbi, gwilattok nanañ tuk ti-jumikiliñ.

²⁰ Kwet kilim eumbi, Yesu git gwañgwañii 12 endi nanañ nanepi pi pakiliñ. ²¹ Nanañ na-palimbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sinik sanba: sindoñ nanin noli kanjiknailok kisinan napiletak.” ²² Wandiñ eu nandiñbi, ginañji kola sinik taumbi, kusei kimpipi, noñgan noñganli Yesu ni-nandiñbi eñgiliñ, “Wopum, nakta nim bek?” ²³ Eumbi tambane enguk, “Ama no nakita yakayakan nanañ tikendepi, kitnet jawañ ginañ kot-suakamik endi napiletak. ²⁴ Amalok Niñañdi Anutulok mandali telak nittek kimbektok elak wandiñgan kimbekak. Gan ama nin en bola tiñmetak endi blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñdi nim apmumda, win kindem dañmek.” ²⁵ Eumbi, bola tindi ama Judasli Yesu ni-nandiñbi eñguk, “Ninindaut, nakta nim bek?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ wandiñgan.”

²⁶ Nanañ na-paliniñlimbi, Yesuli plaua nanañ no tikembi, Anutula weñmimbi ombim gwañgwañiila plaua win embi enguk, “Sindi tike nambit. Ñin nokoñ piñgipna.” Nambimbi, ²⁷ wain wina no tikembi, Anutu weñmimbi, wain win embi enguk, “Sindi gitikkandi ñin nambit. ²⁸ Wain tuk ñin nokoñ wekatna. Amatam asup endok yomji bi-sem-bi-semlok nak win lamit-semlet. Toptop ñin Anutuli amatamñii git tilak win wekatnali timbi kwambin dalak. ²⁹ Nak ñindiñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo nim nambetat. Nim sinik. Pakapmek Bepnalok kunum nilinilin ginañ nak wain tuk win kombilin sin gita yakayakan nanekamiñ.” ³⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi kap no tiñgiliñ. Tiu taleumbi, walinin pi ñambi, Oliv kwet jañginan lonepi ñañgiliñ.

³¹ Ñañilimbi, Yesuli gwañgwañii enguk, “Anutulok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nak sipsip ka-dikne ama wilambi, kikesimin ginañ kuañ endi papusenenekaliñ.’” ✨ Nepek inda-nametakta timbi manda wolok tuop sindi gitik tim ñolondañgan nanandi-kiliktinji pi putak. ³² Gan Anutuli nak kimmnan nanin nepmum milatmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sindi siñgi bi nambinekalíñ.” ³³ Eumbi, Petloli tambane niñguk, “Nepek inda-gametakta timbi diwandi nanandi-kiliktinji pi pumbi gambinetañ bek, gan nakta nim sinik.” ³⁴ Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok ginañnangan puputti gama nim kitiniñlimbi, dik nain tipet git no ‘En nim nandiñmilet’ wandiñ eutañ.” ³⁵ Timbi Petloli niñguk, “Tikap endi dikita nitnittok nani-nandiñneliñda, ‘Nak nim nandiñmilet’ wandiñ

† 26:15: Minem kwandai satnin 30 win kena nain 120 wolok tuan. ✨ 26:31: Sekeraia 13:7

nim eutet. Nim sinik.” Timbi gwañgwa diwin gitik endi bo windiñgan e-taleñgilañ.

Yesuli en kimbepi nimolo timbi ti-pañgipañgile tiñguk

³⁶ Timbi Yesuli gwañgwañii git kwet no koi Getsemane wandiñ ñañguk. Ña tombi, ñindiñ enguk, “Sindi ñolok pi palit, timbi nak dakdan ñambi, nimolo timbetet.” ³⁷ Windiñ embi, Petlo gita Sebedilok niñañiit tipet yanañgipi ñañguk. Ñañipi, walen kolaumbi, ginan mlataum ³⁸ enguk, “Walena kola sinik taumbi, kimbepi nandiñlet. Sindi nakita ñiñgan kaik palit.” ³⁹ Eñipi, lakat ñaña embi, gapok pimbi, nimolo ñindiñ tiñguk, “Ambep, tikap dik tuopta, nandi-nambi, mlap ñin napma tike. Gan dik ditnalok nanandiñgañgot kimit-kle, nokoñ nim.”

⁴⁰ Nimolo ti-talembi, gwañgwañii tipet git no endoñ undane ñambi, yambum endi dou-palimbi, Petlo ñindiñ ni-nandiñguk, “Nitekta timbi, sindi nain duman ñin nakita kaik patneliñdok tuop nim? ⁴¹ Sindi kaik papi, nimolo ti-palit. Nim kañbi, ti-kuyuk inda-samumbi pi pineliñ. Biañganak. Ginañjili kundit kindem tindilok nandilak, gan piñgipsili mlatalak.” ⁴² Windiñ embi, nombo ñam nimolo ñindiñ tiñguk, “Bepna. Mlap ñin napma kleuktok telal no nim patakta, nak mlap win bemettok nandilañ, windiñgan inda-namen.” Nimolo ti-talembi, ⁴³ nombo undane gwañgwañiiloñ ña yambiñguk win: dausi mlataumbi dou-pakiliñ. Windiñ yambimbi, ⁴⁴ bindambo yambim ñambi, nimolo dama tiñguk wakangot nombo timbimbi, nain tipet git no tiñguk. ⁴⁵ Timbi nombo undane ñam yambum dou-palimbi, ñindiñ enguk, “Sindi gamañgot doumbi, pat-nandi ti-pakañ ba? Yakñesi. Amalok Niñañ bola tiñmumbi, yom amalok kisinan piuktok nain inda-talelak. ⁴⁶ Mlalimbi ñana. Da kawit: ama bola tinamnamlok ip ñasiñgan bilak.”

Yesu tikeñgilañ

⁴⁷ Yesuli windiñ eñilimbi, gwañgwañii 12 endoññan nanin ama no koi Judas endi biñguk. Timbi tapma ama biesi ba Juda ama biesi endi ama kimin wopum no en-mulimbi, endi kakit ba dimbanji epmbi, Judas gita biñgilañ. ⁴⁸ Endi gama nim biñilimbi, bola tindit ama wali kundit no daut semepi ñindiñ enguk, “Ama nak nandi-koñgom ti-ñimbi weñmetet † win ama sindi lonjiañ en wakan. En tikenekaliñ!”

⁴⁹ Judasli bi tombi, wolongan Yesuloñ bimbi, “Ninindaut, we gamlet!” nimbi, nandi-koñgom ti-ñim weñmñguk. ⁵⁰ Timbimbi Yesuli niñguk, “Notna, nek timbeñdok nandilañ win platik ti.” § Eumbi, amal Yesuloñ bim kisi kot-suapi tikembi, tike-kwambiñ dañgilañ. ⁵¹ Wolongan ama Yesu git pakiliñ endoññan nanin noli kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin nolok pawan wilalim dikñe piñguk. ⁵² Windiñ timbimbi, Yesuli niñguk, “No en kakitti mik tilakta, en bo kakitti wili kimbekak, wala timbi kakitka il ginañ kimili ñawin. ⁵³ Nak guma Bepna kitñmambi, wolongan añelo kunakunatsi nimnat endi nep timbi plataneliñdok en-mulek win dik nim nandilañ ba? ⁵⁴ Gan windiñ indaukta, nepek gitik Anutulok mandali natnala inda-namektok elak wali bien nim indawik.” ⁵⁵ Timbi Yesuli yousimbi, ama kimin en tikeneipi biñgilañ enda ñindiñ enguk, “Nitek timbi sindi kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba ginañ pipapi,

† **26:48:** Win Juda amatamdi nosi we semñipi simumu ti-semañ. § **26:50:** Nandi-tale ama diwindi Grik manda ñolok walan win ñindiñ nandañ, “Notna, nekta ñolok bilañ?”

amatam eni-daut ti-sem tĩmbambi, sindi nim nepgiliĩ. ⁵⁶ Gan plofet amali manda youkiliĩ wolok bien indauktok nepek gitik ñin inda-talelak.” Tĩmbi gwañgwañii gitikti Yesu bimbi, pi ña-tiliĩngiliĩ.

Yesu manda plon kimkiliĩ

⁵⁷ Tĩmbi ama Yesu tĩkeñgiliĩ endi en nañgipi, tapma ama telak damanji Kaiapas endok ilnan ñaĩngiliĩ. (It wolok ginaĩ endikĩe manda nandi-tale ama git Juda ama biesi endi kimin ti-pakiliĩ.) ⁵⁸ Ñaĩlĩmbi, Petloli siĩgi kandañ giĩngiĩngan ep kle ñambi, tapma ama telak damanji endok it sañ jimba ginaĩ loĩngiliĩ wolok ñambi loĩnguk. Lombi, Yesu nek indañmetak wĩn kaup nandiĩmbi, mik ama gita pi pakuk.

⁵⁹ Tapma ama biesi git Juda ama biesi diwĩn endi gitikti Yesu wili kimnelĩndok nandiĩngiliĩnda tĩmbi, ama nindi Yesulok siĩgin joĩgo simbi, kusei juluĩngan eu indauktok yolonjiĩngiliĩ. ⁶⁰ Tĩmbi ama asup endi bĩmbi, manda juluĩngan embi youkiliĩ, gan endi wili kimkimlok yom bien no nim eu indaĩngiliĩ. Siĩngimek ama tĩpet no endi bĩmbi ⁶¹ eĩngimik, “Ama ñali manda no ñĩndiĩ eĩnguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tĩpet git no wolok ginaĩnan bĩndambo tĩmba kaitam mĩlalekak.’” ⁶² Wĩndiĩ eumbi, tapma amalok telak damanji endi mĩlap ipi, Yesu ni-nandiĩmbi eĩnguk, “Nĩtek? Mandalĩ gep youkamik wĩn biaĩngan ba juluĩngan? Ba dik manda no tambane ewĩndok tuop nim ba?” Endi wĩndiĩ eumbi, ⁶³ Yesuli yom nimnat, gan wandingan embi, manda tambon no nim niĩnguk. Tĩmbi telak damanji niĩnguk, “Anutu kuĩngu molom endok dainan manda biaĩngan eumbi nandiĩna: Mesia wĩn Anutuli ni-mulĩmbi, bi-nimektok een wĩn dik wakan ba? Dik Anutulok Nĩñaĩ sĩnik ba?” ⁶⁴ Eumbi niĩnguk, “Elaĩ wakan. Gan nak ñĩndiĩ sanba: gamanda sindi kanekaliĩ wĩn: Amalok Nĩñaĩ endi Anutu Gembĩ Molom endok kii dĩndimnan pipapi, kunum ginaĩ nanin mulukua plon pũkak.” ✨

Yesuli en Anutulok tuop sĩnik wĩndiĩ eĩngukta tĩmbi, ⁶⁵ tapma amalok telak damanji endi ginaĩ komba diumbi, kiupĩn blaĩnganembĩ eĩnguk, “Endi Anutu ni-tĩke-pĩm yalilak yaĩ! Ama sĩlanin ñali Anutu ni-suambatak wĩn sindi ip ka nandaĩ, wala tĩmbi ama noli ama wolok kusei eu indauktok nombo nim tĩpĩkamĩ. ⁶⁶ Sindi enda nĩtek tĩĩmĩlok nandaĩ?” Eumbi tambane niĩngiliĩ, “Yomĩnla tĩmbi kimkimdok nandamĩ.” ⁶⁷ Wĩndiĩ eumbi, ama diwĩndi timan dai plon manji iwĩt suambapi, kit ombĩmbi wĩkiliĩ, tĩmbi diwĩndi kit pĩndĩmdĩ wĩpi ⁶⁸ niĩngiliĩ, “Dik Mesia sĩnikta, plofet manda embi, wĩn nindi gwĩtak wĩn nĩnbĩ nandiĩna!”

Petloli Yesula ‘Nak en nim nandiĩmĩlet’ eĩnguk

⁶⁹ Yesu manda plon kimĩliĩĩlĩmbi, Petloli sañ jimba ginaĩ it pawan pipakuk. Pipalĩmbi, kena wembe noli endoĩ bĩmbi niĩnguk, “Dik bo Yesu Galili nanin endok sambat.” ⁷⁰ Gan Petloli ama gitik endok dausĩnan e-sembĩmbi niĩnguk, “Nak dik manda elaĩ wĩn nim nandiĩlet.” ⁷¹ Wĩndiĩ embi mĩlapi, sañ jĩmbalok yamanan ñaumbi, kena wembe noli kaĩbi, wĩ pakiliĩ endi ñĩndiĩ eĩnguk, “Ama ñin Yesu Nasalet nanin endok nol no.” ⁷² Eumbi, Petloli nombo e-kimĩsembĩmbi eĩnguk, “Anutulok dainan biaĩngan elet. Nak ama wĩn en nim nandiĩmĩlet.”

⁷³ Nain nim ombataumbi, wolok ikiliĩndi Petloloĩ bĩmbi niĩngiliĩ, “Biaĩngan sĩnik, dik endok sambat. Maĩnga malapti e-daklelak.” ⁷⁴ Eumbi, Petloli manda kwambĩngan embi, ñĩndiĩ eĩnguk, “Biaĩngan sĩnik, nak

✨ 26:64: Kap 110:1, Danyel 7:13

en nīm nandīñmilet. Juluñgan eletta, Anutulī kindem nep tīmbi kolawīn.” Endī wīndīñ eu taleumbi, wolongan puputti kitīñguk. Kitīumbi,⁷⁵ Yesulī Petlo manda ñīn niñguk wīn nandī-sīwīkuk, “Puputti gama nīm kitīñlīmbi, dīk nain tīpet gīt no ‘Nak en nīm nandīñmilet’ eutañ.” Wīn nandī-sīwīpi, pawan pī ñāmbi, sīmba gawat wopum tīmbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañgip ñaumbi, Judasli toa topmbi kimguk

¹ Kwet salaumbi, tapma ama biesī gītīk gīta Juda amalok ama biesī endī Yesu wīlī kimbektok e-sambat tīm, ² Yesu toalī top nañgip ñāmbi, Pilato wīn Roma amalī Judia distrik ka-dīkñeuktok nīmbi taleñgīlīñ endok kiinan kīmīkīlīñ.

³ Judas Yesu bola tīñmīñguk endī ama biesīlī Yesu manda plon kīmīpi, wīlī kimbektok eu taleñgīlīñ wīn yambīñguk. Yambīmbi, nepek tīñguk wala nandum mīlataumbi, mīnem kwandai satnin 30 tapma ama biesī gīta ama biesī dīwīn endī mīñgīlīñ wīn epbi, bīndambo tambane emepi ñāñguk. Ñam tombi ⁴ enguk, “Nak yom tīmbi, ama yomīn nīmnat sīndok kīsīnan kīmīlatta tīmbi en ip wīlī kīmīnepi tañ.” Wīndīñ eumbi niñgīlīñ, “Wīn nīndok nepek nīm. Wīn dītnalok nepek yañ.” ⁵ Wīndīñ eumbi, Judasli mīnem kwandai satnin wīn tapma it sañ jīmba gīnañ kolī pīumbi, en walinin pīm ñāmbi, toa topmbi kimguk.

⁶ Tīmbi tapma ama biesīlī Judasli mīnem kolī pīñguk wīn gamapi eñgīlīñ, “Mīnem ñīn ama wīlī kīmbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok mīnem gīt yousīnetamīñda, endīkñe manda maklenetamīñ.” ⁷ Wala tīmbi endī manda e-topmbi, mīnem walī ama no kwet kambot pa tīlīñguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan nasi nindī Jelusalem pap sembīnekālīñ endok amasum palektok eu taleñguk. ⁸ Endī kwet wīn Yesu kīmīkīmlōk tuanlī tuañgīlīñda tīmbi, amatamdī kwet wolok koi Kwet Wekaiat wīndīñ kitīñgīlīñ, wīn ñīndīñgīt gamañgot pa kītañ. ⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesīlī wīndīñ tīñgīlīñ, wīn plofet Jelemaialī indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endī Mesialok plon ñīndīñ embi youp biñguk patak, “Israel amalī mīnem kwandai satnin 30 walīñgot ama wīn tuanep e-topmīumbi, mīnem walīñgan epbi, kwet kambot tīndī amalok kwet no tuañgīlīñ, wīn Wopum Anutulī molo manda nanguk wolok tuopkan tīñgīlīñ.” ✧

Pilatoli Yesu manda plon kīmīpi, kloñbat plon wīlī kimbektok eñguk

¹¹ Tīmbi Yesulī ka-dīkñe ama Pilato endok damanan ilīmbi, ka-dīkñelī nī-nandīmbi eñguk, “Juda ama endok Ama Wapmañ dīk ñākan ba?” Wīndīñ eumbi niñguk, “Ip elañ wīndīñgan.” ¹² Gan tapma ama biesī gīt Juda ama biesī dīwīndī manda kusei kusei nī-youkīlīñ, wolonda Yesulī manda tambon no nīm tambanem enguk. ¹³ Tīmbi Pilatoli nī-nandīmbi eñguk, “Manda gītīk gep youpi eañ wīn dīk nīm nandīlañ ba?” ¹⁴ Gan endī man galī kwambīñ dāmbi, nepek nola manda tambon no nīm tambane niñguk. Wīndīñ tīñgukta, Pilatoli sīlīkñēmbi, nandī-gītīñgītīkñe tīñguk.

¹⁵ Kamaikamai gwīlat nain tuop ka-dīkñelī ñīndīñ pa tīñguk: endī amatam kīmīn wopum nandī-sembi, ama nolok koi kitīañgīlīñ en wakan it kwambīñ gīnañ nanin pīsāt-semliñguk. ¹⁶ Nain wolonda ama kolan no koi gīñgīlat it kwambīñ gīnañ kīmīlīm pakuk, koi Balabas. ¹⁷ Wīndīñda amatam asuptī kīmīn tī-taleumbi, Pilatoli enī-nandīmbi eñguk, “Sīndī

✧ 27:9-10: Sekeraia 11:12-13, Jeremaia 32:6-9

ama ninda nak pisat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia ninin enda eañ?”¹⁸ Kusei ñindiñda endi wíndiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta tñgíliñda tímbi, ama biesíli en ka-gimbit tñpi tikembi, ka-dikñelok kiinan kímíliñda, kusasí yambí-daklembi, wíndiñ eñguk.

¹⁹ Tímbi endok kusei no ñindiñ: endi ama yambí-dan kena pa tñgíliñguk wolok pipalíñliñda, tamínlí manda ñindiñ kímíliñda endoñ loumbi eñguk, “Dík ama ñin kolan no nim tñguk wín biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandíwam mílatak.” Pilatolok tamínlí wíndiñ eñguk,²⁰ gan tapma ama biesí ba Juda ama biesí díwín endi amatamda engíliñ, “Síndi Pílatola ñindiñ nínekalíñ, ‘Dík Balabas kak bimbi, Yesu wíwíttok eukañ!’ ” Wíndiñ embi, ení-gíñgíneumbi, wolok tuop níñgíliñ.²¹ Tímbi ka-díkñelí amatam nombo en-nandímbi eñguk, “Ama típet endoññan nanin nin písaliñmettok eañ?” Eumbi, “Balabas” níñgíliñ.²² Eumbi enguk, “Tímbi Yesu Mesia ninin enda nítek tñmetet?” Eumbi, gítíkkandi kítímbi níñgíliñ, “Kloñbat plon lowín!”²³ Tímbi Pilatolí enguk, “Nítekta? Endi kolan nek tñguk?” Eumbi, wopungan kítímbi, nain asupgan ñindiñ eñgíliñ, “Kloñbat plon lowín! Kloñbat plon lowín!”

²⁴ Wíndiñ tímímbi, Pilatolí ka-nandíñguk wín: en Yesu nepek no tñmílok tuop ními. Tombon amatamdi gimbit tímbi, mik tñepi tñgíliñ. Wíndiñda Yesulok kímíliñ wín Pilatolok yomín ními indauktok endi ñindiñ tñguk: endi Juda amalok ep tñdiñ no klembi, tukta eumbi, tuk tíke bí mímbi, dausínan kii wílipi enguk, “Ama endok kímíliñ mílap walí nokok plon ními loukak, wín sínok nepek.”²⁵ Eumbi, amatam gítík endi manjí noñgan kítí kolí ñaumbi níñgíliñ, “Kím wín níndi ba komblinní níndok plon loukak!”²⁶ Tímbi Pilatolí amatamdok manda kímítí-klembi, Balabas písat-sembi, Yesu waipnelíñdok eñguk. Eumbi, wíndiñ tímímbi taleumbi, mik amalí kloñbat plon wítnelíñdok kísinan kímíliñ.

Mik amalí Yesu ní-lakalakaé tí-ñímí, kloñbat plon wíkiñliñ

²⁷ Tímbi ka-díkñelok mik amalí Yesu nañgíp pímbi, ka-díkñelok ilan ñam nísi kuñgíliñnan wandíñ lombi, nosii gítík en gíta kímín kokíliñ.²⁸ Tíñpi, Yesu enlok dasindasin kiundípi, mik amalok sauloñ gímín no dasi-mímbi,^{*}²⁹ toa písikñat bondíneumbi, kumbam plon dasi-mímbi, toña no kii díndím kandañ kímíliñ níñgíliñ. Wíndiñ tñpi, ña mílelem tímbi, ní-lakalakaé tí-ñímí eñgíliñ, “We, Juda amalok ama wapma!”³⁰ Eñpi, iwít endok plon suambapi, toña lom tikembi, walíñgan kumbam plon nombo nombo wíkiñliñ.³¹ Nepek kusei kusei wíndiñ tñmí-talembi, mik amalok sauloñ kiundípi, enloñ dasindasin nombo dasi-mím pímbi, kloñbat plon wítnepi nañgíp pí ñañgíliñ.

³² Pí ñañpi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña tímímbi indañgíliñ. Tímímbi indambi, en ní-gíñgíneum Yesulok kloñbat bembímbi ñañgíliñ. Nambi,³³ kwet no koi Golgata wandíñ ña tomgíliñ. (Kot walan ñindiñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.)³⁴ Ña tombi, wain tuk gíta gwasap kímíñ wakít ep kiukiulín wín tíke mími na-nandímbi, kunjítam bíñguk.³⁵ Tímímbi kloñbat plon wíli taleumbi, dasindasin tíkenepi satu sañala kopi, dasindasin danbí epgíliñ.³⁶ Wíndiñ tímímbi, pipapi ka-díkñe-pakíliñ.³⁷ Tímímbi kumbam mindín plon kusei neta wíkiñliñ wolok manda ñindiñ youp kímíkiñliñ, “Ñin Yesu, Juda amalok Ama Wapmañjí.”³⁸ Tímímbi ama

* **27:28:** Ama wapmañ endi bo sauloñ gímín dasiañgíliñ, wala tímímbi mik amalí Yesu en ama wapmañ sínik wolok walan julúñgan tñnelíñdok mik amalok sauloñ gímín dasi-míñgíliñ.

piñpiñen tipet en gita yakan yandiþbi, no tombon no tombon ep mambi ikimik.

³⁹ Tĩmbi ama wandiñ ñañambit tiñgiliñ endi Yesula kumbanji diñguneñipi ni-suambapi ⁴⁰ niñgiliñ, “Nitekta? Dik tapma it wiapi, nain tipet git no wolok ginañnangan timbi kaitauktok eñguñ win. Nitek timbi ditnalok piñgipka nim tike-kimitañ? Dik Anutulok Niñañ sinikta, kloñbat plon nanin pi!”

⁴¹ Tĩmbi tapma ama biesi wakıt endikñe nandi-tale ama ba Juda ama biesi diwin endi bo wındiñgot ni-kolakola embi eñgiliñ, ⁴² “Ama diwisi ikan ep kimikuk, gan enlok piñgiu tike-kimilektok tuop nim. En Israeł ama nındok ama wapmañ sinikta, kloñbat plon nanin piwin! Piwimek, endi Mesia bimbındok een ip wakan win nandi-kilikti tiñminetamiñ. ⁴³ Endi Anutulok plon panjañganembi, endok Niñañ sinik wındiñ elak. Tikap wındiñda, papa kana: Anutuli tike-kimilektok nandilak ba nim.” ⁴⁴ Ama piñdasi tipet Yesu git yandiþgiliñ endi bo wındiñgot nımbi kolañgimik.

Yesu kimıñguk

⁴⁵ Kwet nain boñgıp timbımbi, kwet tuop kilim indañguk. Inda-palimbi ñakap, 3 kilok tiñguk. ⁴⁶ Wolongan Yesuli wopumgan kitımbi eñguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Win ñındiñ, “Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?” ⁴⁷ Tĩmbi wandiñ pakiliñ endoññan nanin diwındi manda win nandimbi eñgiliñ, “Endi plofet Elia kitıñmilak.” ⁴⁸ Wolongan mik ama noli woñep ñambi, nepek busukñanen wali tuk kındem tiañewik no tike bımbi, wain tuk kimbıñ gınañ wisımbi, komba bem kusip plon topbi, Yesuli nanalok miñguk. ⁴⁹ Gan diwisili eñgiliñ, “Biukın, Eliali tike-kimilepi bıutak bek, win kañmek.” ⁵⁰ Tĩmbi Yesuli nombo wopumgan kitımbi, engan kimıt nandum, woñ poñaumbi kimıñguk.

⁵¹ Wolongan nepek ñındiñ indañguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tiñgiliñ win boñgıpgan tawam blañganembi, gwat nanin pi lap taleñguk, timbi kwet mınjat mınjat timbımbi, kawat jıñgin diwin tawa piñgiliñ. ⁵² Tĩmbi sumlok yama pisalımbi, Anutulok giñgit damañgan kim-taleñgiliñ asupti mlapi, ⁵³ sumji biñgiliñ. Bimbi, Yesuli kimnan nanin mlalımbi, wolonda endi Anutulok it kwet dındım engano, win Jelusalem, wandiñ lombi, amatam asuptoñ inda-semgiliñ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama git amañii Yesu ka-dikñe-pakiliñ endi mınjamınjat ba nepek kusei kusei indañguk win kañgiliñ endi kolan misımbi eñgiliñ, “Biañganak. Ñıne Anutulok Niñañ sinik.”

⁵⁵ Yesuli Galili distrik nanin Jelusalem biñguknan tam asupti en gita yakan bımbi, timbi plata pa ti-ta-kuñgiliñ. Yesu wili kımguke sandap wolondañgan endi bo Golgata bi pakiliñ, gan endi mayañgan ipi, dei posnembi kañgiliñ. ⁵⁶ Win endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. Tĩmbi Malia no, Jekop git Josep endok menjet. Tim no win Sebedilok niñañiit endok menjet.

Yesu kındikiliñ

⁵⁷ Ama mınemmat no Alimatia nanin endi bo Yesulok gwañgwa no, koi Josep. Maim piup timbımbi, ⁵⁸ endi Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanda eñguk. Eumbi, Pilatoli nandiñmımbi, tike mınelıñdok enguk. Eumbi, wolok tuop mıumbi tikeñguk. ⁵⁹ Tikembi, sandum satnin bambıum nimnat wali timıpi, ⁶⁰ tike ñambi, enlok sum gınañnan kimikuk. Sum win kombın sinik, kawat gınañ win Josep enlok kulup bimbin. Josepti Yesulok dalandan

wolok k+m+ipi, kawat wopum no munjulim bi yama masipm+inguk. W+ind+ñ ti-talembi, walinin pi ñañguk. ⁶¹ Josepti dalandan sumnan k+m+il+ñ+imbi, Malia Makdala nanin en g+ita Malia no endi sum dat kandañ pipapi ka-tuak+m+k.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandi nain t+imb+imbi, tapma ama biesi git Falisi ama endi yakan Pilatoloñ ñam ⁶³ n+imbi, Yesulok plon ñ+nd+ñ eñg+il+ñ, “Ama wopum, n+ndi ama julunjuluñdok wali gama kaik kuñ+ipi, manda no eñguk w+in nand+ina siw+itak. Endi ñ+nd+ñ eñguk, ‘Nain t+pet git no ñaumek, k+mnan nanin m+ilaketat.’ ⁶⁴ Wala t+imbi dik eumbi, sum w+in ka-d+ikñe-k+iliñ e-pal+imbi, nain t+pet git no w+in taleukak. N+im kañbi, gwañgwañiili ña dalandan kumbu tim t+ike ñambi, amatamda juluñgan ñ+nd+ñ en+nel+ñ a, ‘Yesu en ip k+mnan nanin m+lakuk.’ W+ind+ñ enel+ñda, juluñt manda kombli wali Yesuli juluñt manda eñguk w+in maklew+k.” ⁶⁵ Eumbi, Pilatoli nandi-sembi enguk, “K+ndem a. S+ndi mik ama d+iw+in epmbi, sumnan yanañg+ip ñaum, sum masip kwamb+ñ danel+ñdok n+tek t+nep nandañ wolok tuop t+nekal+ñ.” ⁶⁶ W+ind+ñ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwamb+ñ danel+ñdok kawatti sum dai masipm+inguk wolok plon n+si+lok k+m+isip no k+m+ipi, ka-d+ikñe nel+ñdok mik ama wand+ñ yambium pak+il+ñ.

28

Yesuli k+mnan nanin m+lakuk

¹ Sabat patnandi nain taleumbi, kena nain kusei k+m+k+m+il+nan kwet salawa salawa t+imb+imbi, Malia Makdala nanin git Malia noli endi Yesulok sum kandepi ñañg+m+k. ² Timbi platik s+n+k kwet m+injam+injat wopum s+n+k m+injal+imbi, wolonda Wopumdok añelo noli kunum g+inañ nanin p+imbi, kawat sum masipm+inguk w+in manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk. ³ Endok walan w+in p+isap+sat walalan wandin, timbi dasindasin w+in satnin s+n+k. ⁴ Timbi ama sum ka-d+ikñe-pak+il+ñ endi en kañbi, kolan m+is+ñg+il+ñda t+imbi k+is+ kes+is+ blañblañ t+imb+imbi, amal+ k+imañ wandin kwelan pi pak+il+ñ.

⁵ Timbi añeloli tam t+petta enguk, “N+im m+is+ndem+k. Nak nandi+let s+ti Yesu kloñbat plon w+ik+il+ñ en kandepi bam+k. ⁶ Gan endi ñ+ n+im patak. Endi damañgan manda sanguk wolok tuop Anutuli t+imbi m+lalak. Kwel k+injangot ñ+ bi kawit. ⁷ Timbi s+ti plapkan ñambi, gwañgwañiila ñ+nd+ñ enb+it, ‘Endi k+mnan nanin ikan m+lalak, man ñ+nd+ñg+it dama Galili kwelan ñaumbi, s+ndi wand+ñ ña kanekal+ñ.’ Manda ip wakan sanlet.” ⁸ W+ind+ñ eumbi, endi m+is+ñg+m+k, gan s+is+il+ wopumdi g+inañjet g+inañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, g+ñg+it manda gwañgwañiila endepi woñep ñañg+m+k. ⁹ Ñañ+il+imbi, platik s+n+k Yesuli ep t+imbi indam we semumbi, endi endoñ kes+nan ña m+ilelem timbi, t+ike-kañ+ipi ni-wowoñe t+ñg+m+k. ¹⁰ Timbi Yesuli enguk, “N+im m+is+ndem+k, ña notnai Galili ñanel+ñdok enb+imbi, wand+ñ ñam namb+nekal+ñ.”

¹¹ Tam t+pet endi gwañgwañiiloñ ñañ+il+imbi, mik ama sum ka-d+ikñeñg+il+ñ endoññan nanin d+iw+nd+ it kwelan undane ñambi, nepek git+k sumnan indañguk wolok kasat w+in tapma ama bies+la ti-semg+il+ñ. ¹² Timbi tapma ama bies+li Juda ama bies+ d+iw+in en g+ita k+m+n timbi, ñ+nd+ñ t+nel+ñdok e-topbi, wolok tuop t+ñg+il+ñ: endi m+inem asupgan mik amala embi ¹³ eng+il+ñ, “S+ndi amatamda ñ+nd+ñ en+nekal+ñ, ‘N+ndi dou-patnambi, gwañgwañiili tim b+imbi, dalandan kumbu t+ikembi ñal+ñ.’ W+ind+ñ enekal+ñ. ¹⁴ T+ikap manda w+in Pilatolok pawan g+inañ p+ukta, n+ndi mek ñam kamb+imbi, nepek

ñin ti-dindim enambi, milap no nim inda-samekak.” * 15 Eumbi, mik amali minem wopum win ep ñambi, ama biesili manda eñgiliñ wolok tuop tñngiliñ. Timbi manda wali Juda amatamdok boñgipsinan eu sapakñe-tikebñguk.

Yesuli gwañgwañiloñ inda-sembi, kena tñneliñdok enguk

16 Timbi Yesulok gwañgwañii 11 endi Galili distrik ñambi, damañgan endi molo manda no enguk kwet jañgin wolok loñgiliñ. 17 Loumbi, Yesuli wandiñgan inda-semum kañbi mñlelem tñmñngiliñ. Gan diwisili “Yesu en kamiñ ba?” embi, gñnañ tñpet tñngiliñ. 18 Timbi Yesuli gwañgwañiloñ ñasñgan ñambi enguk, “Bep Anutulì kunum kwet yambi-dìkñeuttok gembì gñtik win naka nam-taleñguk. 19 Wala timbi sindi kwet tuop ñambi, amatam gñtik nokok gwañgwanai ep tñmbi indanekaliñ, win Bep, Nññañ gñt Dindim Woñ endok kosi plon yatnañ tuk i-sembi, 20 endikñe manda san-daut tñsam-kuñgut win gñtik eni-daut tñsemumbi tañgone-talenekaliñ. Nandañ: nak nain tuop sñn gñta ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

* **28:14:** Mik ama kena tññipi douañgiliñ win yandipmi kñmyañgiliñ.

Giñgít manda kîndem Malekoli youkuk Mesialî indañguk

*Yoanelî Mesialok * telak ti-dîndîm e kena tiñguk*

¹ Yesu endî Mesia, Yambattok niññañ. Giñgít manda kîndem endok plon ñîndîñ kusei kîmîtak.

² Manda no Yambattî Mesiala niñguk wîn plofet Aisaialî ñîndîñ youp biñguk patak,

“Nandîlañ! Nak tîplaplatna no kîmîlam ñambi, dîkok telak dama tîmbi, telak ti-dîndîm e-gamekak.

³ Ama no kwet ama ni-mnatnan ñîndîñ kîti-kolî ñalak, ‘Wopumdok telak ti-dîndîm ti-ñîmît!

Telak kelam ti-dîndîm ti-ñîmnekalîñ!’ ”

⁴ Tîmbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tiñguk, koi Yoane, endî kwet ama ni-mnatnan ña-indañguk. Indambi, ñîndîñ eu pîumbi eni-ta-kuñguk, “Sîndî gînanjî tambanembi, kuñgu kolan bi-talembe, miti tuk inekalîñ. Wolondamek Yambattî yomjî bi-samekak.” ⁵ Tîmbi amatam Judia kwelan ba Jelusalem it kwelan pakîlîñ endî gîtikandi isî kwesî bimbi, Yoaneloñ ña indambi, yomjî e-jamilaumbi, Joldan tuk gînañ miti tuk i-sem-ta-kuñguk.

⁶ Yoanelok dasindasin wîn plofet amalok dasindasinjî wandîñ, wîn kamel domdî tîndî, tîmbi endî boñgîunan bît gwîlaptî tem kulîñguk. Nanañ tuk wîn gotak gît bupit mînjîp tuk koñgom kli gînañ nanin na-kulîñguk.

⁷ Tîmbi endî ñîndîñ eu pîumbi, amatam eni-ta-kuñguk, “Ama no nokok siñgina kandañ indaup tîlak endî nak nomîk ni-m, endî ama loloñ sînik. Ama pîmbîñen, nak kambak ñandin ñalî nepek no tuop ni-m ti-ñîmet. ⁸ Nak tuk sîlaningot i-sam-ta-kulet, gan endî Dîndîm Yallî i-samekak.”

Yesu en Mesia inda-dakleñguk

⁹ Yoanelî kena kusei kîmîlîñîlîmbi, Yesulî Nasalet it kwet Galili provins gînañ pakuk. Pakapî, il kusei bimbi, Joldan tuknan ña-tombîmbi, Yoanelî tuk i-ñîmîñguk. ¹⁰ Tuk i-ñîm-taleumbi, Yesulî tuk pawañ loñîpi dei loumbi kañguk wîn: kunum pîsalîmbi, Dîndîm Yallî monîk koi mambaip wandîñ walî endok plon pîñguk. ¹¹ Pîñîlîmbi, kunum gînañ nanin manda no ñîndîñ kîti-u pîñguk, “Dîk niñana noñgan sînik. Nak gambî-galk tambî, nandî-koñgom tî-gamlet.”

¹² Tîmbi wolondañgan Dîndîm Yallî Yesu kwet sîlaninnan ni-mulîmbi ñañguk. ¹³ Kwet wandîñ ama ni-mnat, gaut moyendîñgot kuñgîlîñ. Yesulî wandîñ ñambi, tim sandap 40 pakuk. Palîñîlîmbi, Satañdî endoñ bîmbi, tue-kañbi ti-ñîm-ta-ku wît ni-m kañbi bim ñañguk. Tîmbi añelolî bîmbi, Yesu tîmbi platañgîlîñ.

¹⁴ Yoane it kwambîñ gînañ kîmîkîlîñ wolok siñgi kandañ Yesulî Galili kwelan undane-ñambi, Yambattok giñgít manda kîndem eu pîumbi, ¹⁵ ñîndîñ eni-ta-ñañguk, “Yambattî nain wopum amatamñii yambî-dîkñeuktok kîmîkuk. Nain wîn ip indalak, wala tîmbi sîndî gînanjî tambanembi, kuñgu kolan bimbi, giñgít manda kîndem ñîñ nandî-kwambîñ danekalîñ!”

* 1:: Damañgan Yambattî Isael amatam ñîndîñ eni-kwambîñ dañguk: endî ama no amatamñii ep mektok ni-mulekak. Juda amalî ama wolok koi Mesia kîtîmbi, endok indainda nain mandî-ta-kuñgîlîñ.

Yesuli gembin Juda amatam daut semguk

Yesuli gwañgwañii tìpet tìpet kiti-semguk

¹⁶ Tìmbi Yesuli Galili tuk guañ baliliñ ñañipi, Simon gít kwayañ Andlu yambiñguk: endi tuk guañ ginañ ipi, pis lik molom molom kop tiañe tìngimik. Pis epep kena wìn endok minemjet kena wakan. ¹⁷ Yesuli yambiñbi kiti-sembi eñguk, “Siti biwit!” embi enguk, “Siti pis epep kena ti-ta-bamik. Kena wìn bimbi bim, nak nep kle-kuumek, nak sep tìmba pañgitaumbi, Yambattok amatam epep kena ti-kundekamik.” ¹⁸ Enbimbi, platik sinik pis ba pislik bimbi, wolongan kusei kimipi, Yesu kle-ñañgimik.

¹⁹ Tìmbi Yesuli kambak jìlop ñañipi, dakwaya tìpet, Sebedilok nñañiit Yakobo gít Yoane, yambiñguk: endi nosiit gita kikeñ plon papi, pis lik wopumji ti-dindim e kena tìngimik. ²⁰ Yesuli yambiñbi, wolongan en kle-kundemiktok kiti-semumbi, beset Sebedi gít kena gwañgwañii kikeñ plon yambimbi, Yesu kle-ñañgimik.

Yesuli yal kolan no kle-kokuk

²¹ Tìmbi Yesuli gwañgwañii gít Kapaneam it kwelan ña-kuñguk. Tìmbi Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau ginañ lombi, kusei kimipi, amatamda eni-daut ti-sembi, nanandi emguk. ²² Endi endikñe manda nanditale amalì eni-daut ti-semmañgìlìñ wìndiñ nim tìnguk. Endi ama kosi gñgìlat nomik manda gembinat sinik eñguk, wala tìmbi amatam mandan nandìngìlìñ endi nandi-silikñe-tìngìlìñ.

²³ Tìmbi ama no yal kolannat it kiyau ginan pakuk ²⁴ endi Yesula kitiñimbi eñguk, “Yesu Nasalet nanin, dik nekta nìndok kandañ biñ? Dik nìp tìmbi kolaneñdok biñ ba? Nak dik nandi-gamlet: dik ama dindim Yambattoñ nanin.” ²⁵ Wìndiñ eumbi, Yesuli yal kolan ni-ñombimbi nìnguk, “Maña galimbi, ama ñin kañbimbi poñau!” ²⁶ Nimbimbi, yal kolandi ama minjamijnat tìñipi, kwawa wopumgan tìmbi, amalok ginañ nanin ka-misim poñañguk. ²⁷ Wìndiñ tìmbimbi, amatam gítikti ka-silikñembi misinipi, nisìngan ñìndiñ e-nandi-tìngìlìñ, “Nepek nek ñandin indalak? Nandinandi ñin gítikñin ba gembinat bien! Endi yal kolan wakìt manda kwambim enbimbi, mandan nandimbi tañgoneañ.” ²⁸ Tìmbi Yesulok koi gñgìt platik sinik Galili kwet tuop eu satañguk.

Yesuli amatam asup ep tìmbi kindem daumbi, Galili kwelan gñgìt manda enguk

²⁹ Tìmbi Yesu gít gwañgwañii endi it kiyau bimbi, pawañ pi-ñañgìlìñ. Pi-ñaumbi, wolongan Simon gít Andlu endi Yesu, Yakobo gít Yoane yanañgìlìm ñambi, isetnan loñgìlìñ. ³⁰ Lo-tombimbi Yesu nìngìlìñ, “Simon yapman tam jìmbat piñgìu kunduwat sinik wali tìkeumbi dou-patak.” Wìndiñ nimbimbi, ³¹ endoñ ñañguk. Ñambi, kii plon tikem tìmbim mìlalimbi, jìmbali wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

³² Tìmbi maim daut pi-sembumbi, patnandi nain taleumbi, amatam jìmbasiat gít ama yal kolanjiat gítik Yesuloñ yousiyosiñgan yanañgìlìm biñgìlìñ. ³³ Tìmbi Kapaneam nasi gítikkandi it yamanan kimin tìngìlìñ. ³⁴ Tìmbi Yesuli amatam jìmbat kusei kuseilì ep mìnguk asupgan ep tìmbi kindem daumbi, yal kolan wakìt kle-kot-semguk. Wìndiñ tìmbimbi, yal endi en nin wìn nandi-dakle-ñimumbi, manda nim eneliñdok e-kimìsip tì-semguk.

³⁵ Tìmbi Yesuli kilim mulum ginañ mìlapi, kwet ama nimnatnan pi-ñambi, wandiñ nimolo tìnguk. ³⁶ Nimolo ti-palimbi, Simon gita nolilì

mɪlapi, Yesu lonjɪmbi, lonji-ta-ñakap ³⁷ tɪmbi indaumbi niñgɪlɪñ, “Kapaneam amatam gɪtɪkti gambine eñipi gep lonjañ!” ³⁸ Nɪmbɪmbi enguk, “Nandilet. Gan nak gɪngɪt manda kindem ewa piuptok sinik indaŋgut, wala tɪmbi it kwet diwɪn ñasiñgan pakañ wandiñ ñana.” ³⁹ Wɪndiñ embi, Galili kwet tuop kuñipi, it kiyausi gɪnañ gɪngɪt manda enenɪ kena tɪñipi, yal kolan wakɪt ep kle-kot-ti-sem-ta-kuñguk.

Yesulɪ ama wanda kwambiñnat no tɪmbi kindem dañguk

⁴⁰ Tɪmbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bɪmbi kakukule-eñipi, mɪlelem ti-ñɪmbi, kumbam diñgunembi niñguk, “Tɪkap dik nep tɪmbi kindem dawittok nandiñanda, dik tuop.” ⁴¹ Eumbi, Yesulɪ enda blan wopum ti-ñɪmbi, kii kosuap tikeñipi niñguk, “Nak nandi-gamlet, dik nombo kindem da!” ⁴² Nɪmbɪmbi, platik sinik wandan kwambiñ pailɪmbi, kindem dañguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tɪmbi Yesulɪ ni-kɪmɪsip kwambiñ ti-ñɪmbi niñguk, “Nandiñañ. Dik nimbek nola nepek inda-gamɪk wolok kasat joñgo nɪm enbekañ. Nɪm sinik. Dik ñambi, piñgɪpka tapma ama daulɪmɪumbi, kindem dañ wɪn gambi-nandukak. Tɪmbi Moselɪ endikñe manda eñguk wolok tuop dik tapma tɪmbɪmbi, amatam gɪtɪkti jɪmbatka talelak wɪn gambi-nandinekaliñ.” Yesulɪ manda wɪndiñ embi, diñdingan ni-mulɪmbi ⁴⁵ ñañguk. Gan endi kusei kɪmɪpi, kundit nek endok plon inda-ñɪmɪñguk wolok kasat amatamda ti-sem-ta-kuñipi eu satañguk. Wɪndiñda tɪmbi Yesulɪ it kwelan indaŋgan ñañala nandum mɪlataumbi, kwet ama nɪmnatnan ña-pakuk. Ña-palɪñɪlɪmbi, amatam kwet tuop endoñ bi-teleñgɪlɪñ.

2

Yesulɪ yom bimbilok gembɪ palmɪlak

¹ Sandap diwɪn taleumbi, Yesulɪ bɪndambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. Tɪmbi amatam diwɪndi “Endi bɪk, ilan patak” eu sataumbi, ² amatam asupgandi endoñ biñgɪlɪñ. Bɪmbi, it gɪnañ lo-pilɪ tokñeumbi, yamanan wakɪt pipap masip mɪumbi, gɪngɪt manda enguk. ³ Gɪngɪt eñɪlɪmbi, ama diwɪn nolɪ endoñ biñgɪlɪñ, endoñnan nanin ama tɪpet gɪt tɪpet endi nosɪ no kii kesi dalandan tañgo plon bembɪ biñgɪlɪñ. ⁴ Bɪmbi, Yesulok kuañ kuseinan kɪmɪtnelɪñdok ama kɪmɪn gɪnañ ñam wɪt nɪm kañbi, it pendɪm bat plon loñgɪlɪñ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandañ pendɪm gɪnañ tɪmbi tombɪmbi, ama kii kesi dalandandok tañgo plon toalɪ topbi, it pendɪm plon nanin kɪmɪlɪm piñguk. ⁵ Wɪndiñ tɪmbɪmbi, Yesulɪ nanandi kɪlɪktɪnjɪlok kusei ka-nandi-tombi, ama kii kesi dalandanla nɪmbi eñguk, “Notna, yomga bi-gamlet.”

⁶ Tɪmbi endikñe manda nandi-tale ama diwɪn wɪñgan pipakɪlɪñ endi gɪnanjɪ gɪnañ ñɪndiñ kɪmɪt-nandiñgɪlɪñ, ⁷ “Nekta ama sɪlanin ñalɪ ‘Yomga bi-gamlet’ embi, Yambat ni-tike-pi-yalɪlak? Yom bimbilok gembɪ wɪn Yambattoñgot palɪmlak.” ⁸ Wɪndiñ kɪmɪt-nandiñɪlɪmbi, Yesulɪ wɪ ipkan gɪnañlɪ yambi-nandi-daklembi enguk, “Gɪnanjɪlɪ neta wɪndiñ nandi-kunakunaeañ? ⁹ Tɪkap nak ama ñala ‘Mɪlapi, ipatka tɪkembɪ ñau!’ nɪmbambi, kindem dawɪkta, nak ‘Yom bi-gamlet’ nɪt walɪ wɪndiñgot kindem indañmek. ¹⁰ Wɪndiñda kwelan ñolok yom bimbilok gembɪ wɪn Ama Sɪsiniktoñ palmɪlak wɪn daut samettok ¹¹ nak ama kii kesi dalandan ñala ñɪndiñ nɪlet, ‘Mɪlapi, ipatka tɪkembɪ, ikanan ñau!’ ” ¹² Yesulɪ wɪndiñ nɪmbɪmbi, ama walɪ mɪlapi, wolongan ipal tɪkembɪ, amatam dausɪnangan

poñañguk. Tĩmbi amatam gĩtĩkti ka-gĩtip gĩtip tĩmbi, Yambat ni-kindem dambi eñgĩliñ, “Nepek ñandin damañgan no nĩm kañgĩmiñ.”

Yesulok nanandĩnli amalok nanandĩnji maklelak

¹³ Tĩmbi Yesuli bĩndambo tuk guañ baliliñnan pi-ñañguk. Ñaumbi, amatam kĩmĩn wopumgandĩ endoñ bĩumbi enĩ-daut ti-semguk. ¹⁴ Tĩmbi walinin yousĩm ñañĩpi, Alifaialok niñañ Livailĩ takis epep ilan pipalĩmbi kañbi nĩnguk, “Bĩm nep kle-ku!” Nĩmbĩmbi, kenan bĩmbi mĩlapi, kusei kĩmĩpi kle-ñañguk.

¹⁵ Tĩmbi Livailĩ Yesu ni-tiañeum ilnan loumbi, nana towiñguk. Tĩmbi takis epep ama gĩta ama endĩkñe manda nĩm kĩmit-kle-kĩliñ eañ (ama wandisi asupgandĩ Yesu kleñgĩliñ) endĩ bo Yesu gĩt gwañgwañii en gĩta lombi, nana yakan nañgĩliñ. ¹⁶ Tĩmbi Falisi ama endok boñgĩpsĩnan nanin endĩkñe manda nandĩ-tale ama diwĩn endĩ Yesu en gĩta pipapi, nana nambĩmbi kañbi, nandu mĩlataumbi, gwañgwañiila enbi eñgĩliñ, “En neta takis epep ama ba ama endĩkñe manda nĩm kĩmit-kle-kĩliñ eañ en gĩta papi, nana nalak?” ¹⁷ Eumbi, Yesuli manda wĩn nandĩmbi, ñĩndĩñ enbi eñguk, “Kĩndemsi endĩ gwasap amaloiñ silakan nĩm ñañ. Wĩn jĩmbasiat endĩngot gwasap amaloiñ ñañ. Wĩndĩñgangot nak ama dĩndĩm enda nĩm bĩngut. Nĩm a. Nak ama yomsiat enĩ-tiañeupi bĩngut.”

Yesulok nanandĩnli sosĩlok nanandĩnji maklelak

¹⁸ Tĩmbi nain nola Yoane tuk i-sem-i-sem kena tĩnguk endok gwañgwañii gĩt Falisi ama endĩ sosĩlok telak kleñĩpi, nana gĩtik kĩmĩsip tĩngĩliñ. Tĩñĩlĩmbi, ama diwĩn endĩ Yesuloñ bĩmbi ni-kañbi eñgĩliñ, “Yoanelok gwañgwañii ba Falisi ama endok gwañgwanjii endĩ nana kĩmĩsip tĩmbĩmbi, neta dikok gwañgwañgailĩ wĩndĩñ nĩm tañ?” ¹⁹ Ni-nandumbi, Yesuli enlok ba gwañgwañiilok plon ñĩndĩñ embi enguk, “Tĩkap ama nolĩ tam tĩmbektok nana sina wopum tĩmbĩmbi, nolii kiti-semum bĩngĩliñ endĩ kindem nana kĩmĩsip tĩnelĩñ ba? Nĩm a. Ama walĩ nolii gĩta palĩñĩlĩmbi, nana kĩmĩsip kindem nĩm tĩnelĩñ. ²⁰ Gan nain wĩn indaumbi, ama enĩ-tiañeñguk en nolii lok boñgĩpsĩnan nanin yapma tĩke-ñaumbi, wolondamek noliiĩ nana kĩmĩsip tĩnekalĩñ.”

²¹ Yesuli wĩndĩñ embi, sosĩloñ telak gĩt enloñ telak wolo eyout manda tĩpet embi, ñĩndĩñ enguk, “Nĩmbek nolĩ dasindasi damanin dikñendĩkñen plon sandum kusip komblin nĩm kĩmit takapbi youlek. Wĩndĩñ tĩmbekta, kaik walĩ damanin tiañeumbi blañganeumbi, gĩnañ wopumgan sĩnik indauk. ²² Tĩmbi bo wain tul komblin wain gwĩlap kawai gĩnañ nĩm wĩli gĩlowik. Wĩndĩñ tĩmbekta, tullĩ bendĩ-wopum dambi, gwĩlap tĩmbi tawaumbi, tul gĩta gwĩlap kolandemik. Wala tĩmbi wain tul komblin wĩn gwĩlap komblin gĩnañ wĩli gĩlolok.”

Yesulok nanandĩnli Moselok endĩkñe manda maklelak

²³ Tĩmbi Sabat patnandĩ nain nola Yesuli plaua kena boñgĩp dikñe-ñaupi ñaumbi, gwañgwañiilĩ en kle-ñañgĩliñ. Ñañĩpi, kusei kĩmĩpi, plaua mĩnjĩp met-nañgĩliñ. ²⁴ Tĩmbi Falisi amalĩ yambĩmbi, Yesu nĩmbi eñgĩliñ, “Wĩ ka! Neta endĩ kĩmĩsip manda maklembi, patnandĩ nainda kena tañ?” ²⁵⁻²⁶ Eumbi tambane-enguk, “Nain wolonda Abiatilĩ tapma amalok telak damanjĩ palĩñĩlĩmbi, Devit gĩt amañii nananjĩla gawat ti-palĩmbi, Devitĩ nĩtek tĩnguk? Sĩndĩ kasat wĩn nĩm pinat-nandĩngĩliñ bek? Devit endĩ Yambattok it gĩnañ lombi, plaua Yambatta mĩmĩn mepi nañguk. Plaua wĩn tapma amalĩngot nanalok, gan Devitĩ kĩmĩsip manda maklembi, plaua nañbi, noliiila bo mep emumbi nañgĩliñ.”

²⁷ Yesulí wíndiñ embi eni-daklembi eñguk, “Yambatti ama Sabatta tímbi ním tímbi indañguk. Ním sinik. Endi Sabat patnandi nain win amatam ep tímbi pañgítaneliñdok kímikuk. ²⁸ Wala tímbi nak, Ama Sisínikti, amatamdi Sabat patnandi nainda nek nek kindem tindilok ewa talelak.”

3

¹ Tímbi Sabat patnandi nain nola Yesulí bándambo it kiyau ginañ loumbi, ama kii dalandan noli wolok pipakuk. ² Palímbi, Yesulok kanjikkii endi Yesu manda plon kímítneliñdok nandiñgiliñ, wala tímbi endi Yesu Sabattok sambat kleñipi, ama win kañbiutak, ba kímisip makleñipi, ama win tímbi kindem dautak wala ka-tuakiliñ. ³ Wíndiñ ka-tualiñlímbi, Yesulí ama kii dalandan nítiañembi nñguk, “Mílapi indangan it!” Wíndiñ embi, ⁴ Falisi amala eni-kañbi eñguk, “Sabattok endikñe manda walí nitek elak? Patnandi nainda kindem ba kolan tìlok, ama ep tímbi kindem dalok ba ep tímbi kímlok?” Yesulí wíndiñ eni-kaumbi, manda tambon ním tambane-nímbi, silak nambim ñaumbi pakiliñ.

⁵ Tímbi Yesulok ginañ díkokop eneumbi tambane-yambímbi, ginañ kwambíndanjíla walén kolaumbi, ama wala ñíndiñ nñguk, “Kíka kosuat!” Eumbi, kii kosuapi, kindem dañguk. ⁶ Tímbi Falisi ama endi it kiyau bímbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elottok sambatñii gít kímín tñngiliñ. Kímín tímbi, kusei kímipi, nitek tímbi wítneñ eñipi, manda e-lonji-tñngiliñ.

Amatam kímín gítikti Yesu kleñgiliñ

⁷ Yesu gít gwañgwañii endi píñambi, Galili tuk guañ baliliñ ñañgiliñ. Ñañlímbi, ama kímín wopungan endi Yesu kleñgiliñ. Endi Galili kwelan naningot ním a. Amatam Judia kwelan ⁸ ba Jelusalem it kwelan, ba Idumaia kwelan ba Joldan tuk tambon kanda, ba Tilo gít Saidon it kwet kandañ pakañ, amatam asupgan endi Yesu kundit neknek tíkuñguk wolok gíñgít nandiñgiliñda tímbi endoñ bíñgiliñ. ⁹⁻¹⁰ Endi amatam asup ep tímbi kindem dañgukta, wala tímbi ama jímbsiat ba wandanjíat endi tíke-kaneliñdok kle-gímbupi, tambo kle-kot-tñngiliñ. Wíndiñ tñngiliñda tímbi, Yesulí kíkèñ plon loup nandiñbi, gwañgwañiila enguk, “Ním kañbi, amatamdi nep kamaineliñ, wala tímbi kíkèñ tipnam no bímbi namandi palen.” ¹¹ Tímbi ama yal kolanjíat Yesu kañgiliñ endi kesinan mílelem tímbi díñgunembi, ñíndiñ kítñngiliñ, “Dík Yambattok Níñañ sinik.” ¹² Wíndiñ kítñlímbi, Yesulí enlok kusei ním e-dakleneliñdok eni-kímisip kwambiñ tísemguk.

Yesulí telak netek plon Yambatti gíñgítñii yambi-díkñelak wala eni-daut tísemguk

Yesulí eni-mumulín 12 ep danguk

¹³ Tímbi Yesulí kwet kímín nolok lombi, ama epmep nandiñguk wakan eni-tiañeum bíñgiliñ. ¹⁴ Búmbi, endoñnan nanin ama 12got epbi, kosi ‘eni-mumulín’ kítímbi enguk, “Sindi nakíta kuneliñdok sep danlet. Danbi sanímulambi, gíñgít mandana e-ta-kunekaliñ. ¹⁵ Tímbi yal kolan ep kle-kot-tísemneliñdok gembí pat-samekak.” ¹⁶ Ama 12 Yesulí ep danguk endok kosi ñíndiñ: Simon (koi no Petlo kítñnguk). ¹⁷ Tímbi Sebedilok níñañiit Yakobo gít Yoane (endok koset komblin Boanelges ep kítñnguk, nínílok manda plon ‘Endi dílímat wandiñ’). ¹⁸ Tímbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyo, Tomas, Yakobo Alifaialok níñañ, tímbi Tadaio, ba Simon Selot. ¹⁹ Tímbi Judas Iskaliot, ama endi Yesu bola tíñinguk.

Yesulok sambat bien sɪnɪk wɪ nin?

²⁰ Tɪmbi Yesulɪ gwaɳgwaɳii gɪt ilan ñaɳguk. Ñaumbi, bɪndambo amatam asuptɪ endoɳ bɪ kɪmɪn tɪɳgɪlɪɳ. Nain tuop wɪndɪɳ tɪɳgɪlɪɳda tɪmbi, Yesu gɪt gwaɳgwaɳii endok nana tuk ep na nain no nɪm inda-semguk. ²¹ Tɪmbi Yesulok wekal sambat endɪ gɪɳgɪt wɪn nandɪmbi, “Gɪnaɳ kamalalak” embi, isɪ kusei bimbi, tɪkenelɪɳdok ñaɳgɪlɪɳ.

²² Ñaɳɪlɪmbi, endɪkɳe manda nandɪ-tale ama dɪwɪn Jelusalem it kwelan pakɪlɪɳ endɪ Yesu pakuknan bɪmbi ñɪndɪɳ eu sataɳguk, “Belsebul endɪ Yesulok gɪnaɳnan patak”, ba “Yal kolandok yambɪ-dɪkɳenjɪlɪ gembɪ mɪumbi, yal kolan ep kle-kotak.” ²³ Eumbi, Yesulɪ kɪtɪ-semum bɪumbi enguk, “Kusei nekta Sataɳdɪ enlok yalɳii ep kle-kolek?” ²⁴ Tɪkap it kwet nolɪ tambɪpi, nɪsɪɳgan mimbi, tambo wɪt-tɪnelɪɳda, it kwet walɪ nɪm kwambɪɳ dambi palek. ²⁵ Ba sambat nolɪ tambɪpi, nɪsɪɳgan mimbi, tambo wɪt-tɪnelɪɳda, sambat walɪ nɪm kwambɪɳ dambi patnelɪɳ. ²⁶ Wɪndɪɳgangot Sataɳdɪ ikan yalɳiila kanjɪk tɪmbi, ep tambɪlɪmda, endɪ kwambɪɳ dambi ilektok tuop nɪm. Endɪ tale-sɪn tawɪk. ²⁷ Tɪmbi Sataɳ endɪ ama no gembɪnat nomɪk. Ama nolɪ endok it gɪnaɳ gembɪnat lombi, gɪɳgɪtɳii joɳgoɳgan ep mektok tuop nɪm. Dama endɪ ama gembɪnat wɪn tɪkembɪ, toalɪ ap imbi bium palɪmek, gɪɳgɪtɳii palɪmlak wɪn kɪndem ep talewɪk.”

²⁸ Yesulɪ wɪndɪɳ embi yousɪmbi enguk, “Nak biaɳgan sanlet: amatamdɪ dɪwɪsɪla ba Yambatta kolan tɪ-ɳɪmbi yom taɳda, yom wɪn gɪtɪkkan Yambattɪ kɪndem bi-semekak. ²⁹ Gan no endɪ Dɪndɪm Yal nɪ-kolalakta, endok yomɪn biɳɪm-biɳɪmlok tuop nɪm patak, yomɪn walɪ papat kwambɪɳ palɪmekak.”

³⁰ Endɪkɳe manda nandɪ-tale amalɪ Yesulok gɪnaɳnan yal kolan patak embi, Dɪndɪm Yallok kenan wɪndɪɳ e-kolakola e-ta-kuaɳgɪlɪɳda tɪmbi manda wɪndɪɳ eɳguk.

³¹ Tɪmbi Yesu meɳ kwayaɳii endɪ tombi, it pawan ipi, Yesu gɪt e-nandɪ-tɪnelɪɳdok manda kɪmɪlɪm loɳguk. ³² Loumbi, amatam Yesu kle-gɪmbupi pipakɪlɪɳ walɪ Yesu nɪmbi eɳgɪlɪɳ, “Meɳga nokai pawan bɪ ipi, gambɪnep nandɪmbi eaɳ.” ³³ Eumbi tambane-enguk, “Mena notnai wɪ nin?” ³⁴ Wɪndɪɳ embi, amatam kle-gɪmbup pipakɪlɪɳ yambɪɳɪpi enguk, “Kawɪt! Nokok mena, notnai ñɪ pakaɳ. ³⁵ No endɪ Yambattok man taɳgonelakta, walɪ wakan nokok mena notnai sɪnɪk.”

4

Yambattok mandalɪ telak nɪtek plon pɪndɪ dam ñalak

¹ Tɪmbi Yesulɪ tuk guaɳ balilɪɳ ña-papi, bɪndambo kusei kɪmɪpi, amatam enɪ-daut tɪ-semguk. Nain wolonda amatam endoɳ bɪ kɪmɪn tɪɳgɪlɪɳ wɪn wopungan sɪnɪk, wala tɪmbi Yesulɪ kɪkeɳ nolok plon lo pipalɪmbi, kambak munjulɪm ñaɳa eɳguk. Tɪmbi amatam kɪmɪn gɪtɪktɪ tuk bambalnan pipakɪlɪɳ.

² Tɪmbi Yesulɪ nepek asuptok plon eyout manda embi, enɪ-daut tɪ-semguk. Tɪɳɪpi enguk, ³ “Nandɪwɪt! Ama nolɪ nana mɪnjɪp kokota kena gɪnaɳ ñaɳguk. ⁴ Ñambi, mɪnjɪp kot-tɪ-kot-tɪ-ɳaɳɪlɪmbi, dɪwɪn telak plon pɪumbi, monɪktɪ bɪmbi, yout-na-taleɳgɪlɪɳ. ⁵ Tɪmbi mɪnjɪp dɪwɪndɪ kwet lakatgot kawattɪ salaiɳguknan pɪɳgɪlɪɳ. Wolok kwet lakat pakukta, mɪnjɪptɪ platikan tawa-lambɪɳgɪlɪɳ, ⁶ gan endɪ kakai plongot pakukta, maimdɪ lambɪ ep dɪumbi yaɳetambi kɪm-taleɳgɪlɪɳ. ⁷ Tɪmbi mɪnjɪp dɪwɪndɪ koselek mɪnjɪp boɳgɪpsɪnan pɪɳgɪlɪɳ endɪ yakayakan tawa-lambumbi, koselektɪ gembɪnjɪat lambɪ ep tapli-taleumbi, bien nɪm laliɳgɪlɪɳ. ⁸ Tɪm mɪnjɪp dɪwɪndɪ kwet galk plon pɪɳgɪlɪɳ endɪ tawa-lambɪmbi, bien kɪndem

sɪnɪk laliŋgɪliñ. Kwandai dɪwɪndoñ bien lakat, dɪwɪndoñ kambak asup, dɪwɪndoñ asup sɪnɪk wɪndiñ laliŋgɪliñ.”

⁹ Yesuli eyout manda wɪndiñ embi yousɪmbi enguk, “No en pawañnat endi mandana nandiɪmbi tɪke-kɪliñ eukak.”

¹⁰ Tɪmbi amatam kɪmɪn gɪtɪk endi ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 gɪta nosii dɪwɪn nɪsɪñgan pakɪliñ. Papi, eyout manda gɪtɪk eñguk wolok kusasɪla nɪ-kaumbi ¹¹ ñɪndiñ enguk, “Telak nɪtek plon Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wɪn damañgan pat-semɪn pakuk, gan nak man sɪnda wakan sanba dakleumbi, kɪsɪ plon kɪmɪt-talelet. Gan amatamdi nokok gɪñgɪt nɪm inda-taleañ enda wakan nak nandiɪnandi gɪtɪk wɪn eyout mandaliñgot eni-daut ti-semlet. ¹² Wɪndiñ tɪmbambi, endi deimbi kañ, gan nɪm kadakleañ, ba pawanjɪ kɪmɪpi nandañ, gan nɪm nandi-dakleañ. Endi kanandi-daklenelɪnda, gɪnanjɪ tambaneumbi, Yambatti yomjɪ kɪndem bi-semek.”

¹³ Tɪmbi Yesuli yousɪmbi eni-kañbi eñguk, “Eyout manda sanɪt wolok kusei nɪm nandi-dakleañ ba? Wɪndiñda eyout manda gɪtɪk nɪtek nandi-talenelɪñ? ¹⁴ Nandañ! Ama nana mɪnjɪp kotak endi Yambattok manda e-kolɪ pɪlak. ¹⁵ Mɪnjɪp telak plon pɪlak wolok walan ñɪndiñ: manda wɪn nandumbi, gɪnanjɪ gɪnañ pɪumbi, Satañdi platikan bi manda yapma tɪke-semhlak. ¹⁶ Ba mɪnjɪp kwet kawatgot plon pɪlak: endi manda wɪn nandiɪmbi nandi-koñgom tɪmbi nandi-dasiañ. ¹⁷ Gan manda wɪn gɪnanjɪ gɪnañ kakai nɪm tɪlakta, nain dumangangot tɪke-kuañ. Gɪñgɪt mandala tɪmbi mɪlap ba kanjɪk endok plon indaumbi, endi platikan sɪnɪk pipɪmbi biañ. ¹⁸ Ba mɪnjɪp koselek mɪnjɪp boñgɪpsɪnan pɪlak: ama dɪwɪn manda wɪn nandi-taleañ, ¹⁹ gan kwelalok mɪlap, ba mɪnem kwɪlɪkwɪlɪ wolok nandi-koñgom juluñgan, ba nepek kusei kusei dɪwɪsɪ wolok galkti gɪnanjɪ tokñeumbi, manda nandiɪmbi, platik kamalaumbi, bien nɪm indalak. ²⁰ Ba mɪnjɪp kwet galk plon pɪlak wolok walan wɪn ñɪndiñ: ama endi wakan manda nandiɪm kasɪlembi tɪke-kuañda, bien ep tɪndɪnjɪ plon inda-ta-ñalak: dɪwɪndi lakat, dɪwɪndi kambak asup, dɪwɪndi asup sɪnɪk laliañ.”

Yambattok mandali telak nɪtek plon bien indalak

²¹ Tɪmbi Yesuli Yambattok mandala ñɪndiñ enbi eñguk, “Ama nolɪ sipala it gɪnañ tɪke-lombi, kambotti tapliwɪk ba pipat doundou kapmainan kɪmɪlek ba? Nɪm a! Endi it gɪnañ tɪke-lombi, indangan kɪmɪlɪmbi kolɪ salewɪk. ²² Wolok tuopgan manda gɪtɪk pat-semɪn patak wɪn eu inda-daklelok. Tɪmbi nepek gɪtɪk wɪt-tapliñgɪliñ patak wɪn tɪmbi inda-daklelok. ²³ No en pawañnat endi mandana ñɪn nandiɪmbi tɪke-kɪliñ eukak.”

²⁴ Yesuli wɪndiñ embi enguk, “Pawanjɪli manda nɪtek nandañ wɪn nandiɪmbi tɪke-kɪliñ enekaliñ. Manda nɪtek nandiɪmbi tañgoneañda, Yambatti wolok tuopgan nanandi sambɪ, nombo yousɪmbi samɪ-sɪnɪk taukak. ²⁵ Neta, no endi nanandi Yambatti miñguk wɪn tɪke-kulakta, endok nanandiɪn wɪn tɪmbɪm wopum daukak. Gan no endi nanandi wɪn nandi-kɪmɪnɪmbi nɪm tɪke-kulakta, nanandiɪn palɪmlak wɪn apma tɪke-ñɪmɪumbi, sɪlak palekak.”

Yambatti telak nɪtek plon gɪñgɪtñii yambi-dikñeumbi inda-sata-tañ

²⁶ Tɪmbi Yesuli yousɪmbi enguk, “Yambatti enlok gɪñgɪtñii telak nɪtek plon yambi-dikñeumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no ñɪndiñ sanba nandiɪwɪt: ama nolɪ kena gɪnañ nana mɪnjɪp kot-ti-kot-ti-tɪlak. ²⁷ Kot-talembi, ilan ñambi, tim sandap dou-mɪlat-ta-kuumbi, mɪnjɪp walɪ bendi-wopum dambi, mɪndiñ lambɪlak. Gan telak nɪtek plon lambɪlak wɪn en

nim nandilak. ²⁸ Kwet en kena timbimbi, bien indalak. Dama mindiñ lambi-indaumbi, sap kimilimbi, siñgi kandañ bien indalak. ²⁹ Bien gilita-taleumbi, epep nain indaumbi, ama wali bien ep mlak.”

³⁰ Yesuli yousimbi enguk, “Yambatti telak nittek plon enlok gñgittñii tìpet sìnìk wìngan yambi-dikñeumbi inda-sata-tañ? Kusei wolok plon nandi eyout manda nek enambi dakleutak? ³¹ Yambattok kikesipmìn wolok bendimbendìn wìn wambiñ minjip nomik. Minjip wìn tipnam sìnìk, minjip diwìn kena ginañ kokañ wìn wolok tuop nim. ³² Kwet plon kotnambi, lambi bendi-wopum dambi, yaya diwìn gitik wìn yapma klelak. Kii gayam wopungan timbimbi, monìktì kindem wolok plon isì timbi, pitiñ patneliñ.”

³³ Yesuli manda eni-ta-kumbi, eyout manda wandiñ asupgan eñguk; wìn amatam nandinandinjìlok tuop enbi, ³⁴ kwapmeñgan eyout mandaliñgot enliñguk. Gan eyout manda wolok bien gwañgwañii nìsiñgan palimek edakle-tì-semliñguk.

Yesuli gembìn gwañgwañiila daut semguk

Yesuli sasale git tuk enbimbi, kìlp eñgimik

³⁵⁻³⁶ Sandap wolonda kwet kilm eumbi, Yesuli kikeñ plon pipapi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nandi tuk guañ dikñembi, dat kandañ ñana.” Eumbi, gwañgwañiili ama kimin gitik yambimbi, kikeñ plon lombi, Yesu joñgo nañgìpi, tuk tambon kandañ ñañgìliñ. Timbi ama diwìndi kikeñjì tikembi, ep klembi ñañgìliñ. ³⁷ Ñañilimbi, sasale wopumgandi kusei kimpìpi, tuk pendilim mlapi, kikeñjì ginañ pumbi tokñeup tiñguk. ³⁸ Gan Yesuli joñgo wiñgan kikeñ temik siñgi kandañ kumba gamba kimpìpi dou-pakuk. Timbi gwañgwañiili timbi sliikñembi nìñgìliñ, “Ninindaut. Tuk guañ ginañ pinèpi tamañ. Wìn nim nandi-nimlañ ba?” ³⁹ Nimbimbi mlapi, sasale nì-ñombimbi, tuk guañda nìñguk, “Gitak! Busukñane!” Eumbi, sasaleli kìlp eumbi, tukti busukñembi pakuk.

⁴⁰ Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Neta gembìnjì pilak? Nitakta timbi, nakita kuañ, gan gama nim nandi-kilik tì-namañ?” ⁴¹ Eumbi, dambe taletalet timbi, nìsiñgan e-nandi-timbi eñgìliñ, “En ama nitnein, ñala sasale git tuk guañdi man tañgoneamìk?”

5

Yesuli eumbi, yal kolan asup endi bit ginanjì ginañ pìñgìliñ

¹ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, tambon kandañ, Gelasa amatamdok kwelan, ña-tomgìliñ. ² Tombi, Yesuli kikeñ bimbi, kwambiñ loumbi, ama no yal kolannat amasumnan pakuk endi yambimbi Yesuloñ biñguk. ³⁻⁴ Ama wìn toa kwambiñ ba aindi kii kesi nain nain immañgìliñ, gan ama nolì endok gembìn tìke-pìuktok tuop nim. Endi toa pat-timbi dikñeumbi, ain wìp mindi-palimbi pa gloliñguk. Timbi endi sañan daumbi, kii kesi toa ba aindi nombo imneliñdok tuop nim kaañgìliñda kak biumbi, sumnan dou-milat-pat-tìliñguk. ⁵ Tim sandap tuop endi sumnan ba kwet jañgìn plon papi, kwawa wopum timbi, kawatti siñgin gwìlap wìpi dombimbi pa kulìñguk.

⁶⁻⁸ Ama endi wakan mayañgan ipi, Yesu kañbi, endoñ woñep bumbi nìñguk, “Yal kolan, dik ama ginañ nanin poñau!” Nimbì nì-giñgìneumbi, bi-tombi, kesinan milelem tì-ñimbi, kwambiñgan kitimbi nìñguk, “Yesu, Yambat Loloñ Sìnìk endok Nìñañ, dik nek tì-namepi bilañ? Nak Yambattok koi plon ganlet: dik kena gim nim namekañ.” ⁹ Nimbimbi, Yesuli “Koka

nin?” ni-nandumbi tambane-niñguk, “Kotna Kimin Gitik. Nindi asupgandi kuamñ, ñala.” ¹⁰ Endi windiñ embi giñginembi niñguk, “Nindi kwet ñin bineñdok nim nini-mulekañ.” ¹¹ Timbi kamañgan bit asup kimin wopungandi kloñnan kumbi, kwet mina-pakiliñ. ¹² Windiñda yal kolan endi Yesuli nandi-semumbi, bit ginanji ginañ pineliñdok ni-nandiñgiliñ. ¹³ Ni-nandumbi nandi-semum ama ginañ nanin lambi poñambi, bit ginanji ginañ piñgiliñ. Pumbi, bitti kloñnan woñep pumbi, kwet bambalnan jilopi, tuk guañ ginañ piñgiliñ. Bit lakat nim, 2000 netepep gitik endi pumbi, tuk nam kim-taleñgiliñ.

¹⁴ Timbi bit kauli-dikñe ama endi pimbi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanji ginañ pakiliñ tuop kasat ti-semgiliñ. Ti-semumbi, endi nepek nek indañguk win kaneliñdok biñgiliñ. ¹⁵ Bimbi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandiñgiliñ win: ama yal kolan kimin gitiknat kuñguk endi ginañ nanandin tombimbi, dasindasi kimipi, busukñanengan pipakuk. Amatamdi daut gitikñin wi kañbi misñgiliñ. ¹⁶ Nepek ka-nandi-tiñgiliñ endi ama yal kolannat kuñguktok plon ba bittok kandañ nepek indañguk wolok kasat ti-semgiliñ. ¹⁷ Kasat win nandi-talembe, winasili wolongan Yesuli kwesi win bim ñawiktok ni-nandi-timbimbi nandi-semguk.

¹⁸ Timbi Yesuli kikeñ plon loñilimbi, ama yal kolan kle-kolimguk endi kle-ñawiktok ni-nandi-tiñguk. ¹⁹ Gan Yesuli nim embi niñguk, “Dik ika kwekanan ñambi, nokai gita kuñipi, Wopumdi telak nittek plon blan tigambi nandi-gambi, nepek wopum ti-kindem da-gam-talek wolok kasat ti-semekañ.” ²⁰ Eumbi, ama wali it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei kimipi, Yesuli nepek ti-ñimguk wolok kasat ti-sem-kuumbi, amatam gitikti nandimbi nandi-gitip gitip tiñgiliñ.

Yesuli wembe sembisembin git tam jimbalat ep timbi kindem dañgimik

²¹ Timbi Yesu git gwañgwañii endi kikeñ plon lombi, bindambo tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk baliliñnan paliñilimbi, amatam asupgandi endoñ bimbi, kimin tiñgiliñ. ²² Tiñilimbi, it kiyau kauli-dikñe ama no koi Jailus endi bimbi Yesu kañbi, kesinan milelem timbi ²³ diñgunembi ni-kukulembi eñguk, “Wembana tipminam endi sembupi tilak. Ñala dik kindem bimbi, kikali endok plon kimilimbi, kindem dambi palen.” ²⁴ Nimbini nandimbi, en gita ñañguk.

Ñañilimbi, amatam kimin wopum endi kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñipi ñañgiliñ. ²⁵ Endok boñgipsinan tam no ñañguk, endi tamdok jimbati-ta-kuumbi, gwilat 12 tiñguk. ²⁶ Timbi gwasap ama asupti gwasap kusei kusei mumbi wali mlap yousi mumbi, siñgi gawat wopum sinik nandimbi kuñguk. Timbi kena tiñgiliñ wolok tuan minem kwilikwili palimguk gitik win em-taleñguk, gan jimbali nim pañgitañguk. ²⁷⁻²⁸ Tam endi wakan Yesulok giñgit nandiliñgukta timbi ñindiñ kimiti-nandi-tiñguk, “Nak dasindasingot tike-kautetta, gumañ kindem dautet.” Windiñ nandimbi, amatam kimin gitik ñañgiliñ boñgipsinan Yesulok siñgi kandañ ñambi, dasindasin tike-kañguk. ²⁹ Tike-kaumbi, wolongan wekaili kala daumbi, piñgiu pañgita-taleumbi nandiñguk.

³⁰ Timbi Yesulok gembin noli tiañeum nandimbi, wolongan tambanembi eni-nandimbi eñguk, “Nindi dasindasina tike-kalak?” ³¹ Eñilimbi, gwañgwañiili niñgiliñ, “Kalañ: amatam kimin gitikti gep kle-gimbupi tambo kle-kot-tañ. Neta ‘Nindi neplak?’ elañ?” ³² Gan Yesuli ‘Nindi sinik nep mik?’ win ka-daklewiktok yambi-ta-ñañguk. ³³ Windiñ timbimbi, tam endi piñgiu plon kundit indañguk wala nandi-misimbi, blañblañ tiñipi

Yesuloñ bñnguk. Bimbi, kuañ dombinnan milelem ti-ñimbi, enlok kusei eu tawaumbi nñnguk. ³⁴ Nimbimbi, Yesuli nñnguk, “Wembe, nanandi kwambindañgala kindem dalañ. Milapka taleumbi, waleña kindem daumbi, ña kindemgot kuukañ.”

³⁵ Yesuli tam manda wñdññ ni-paliññimbi, it kiyau kauli-dikñelok ilnan nanin ama dñwñn manda ti-ke-bimbi, nosi kañbi nñngilññ, “Wembaña ip sembilak. Ñala endaut amali silakan nektok ikanan kesit gawat ñautak?”

³⁶ Gan Yesuli manda wñn nandi-kimnembimbi, kauli-dikñela nñnguk, “Nim misiwññ, silak nandi-kilik ti-nami-ta-ñaukañ!” ³⁷ Wñdññ embi, amatam gita gwañgwañii dñwñn en nim kleneliñndok eni-kimisip ti-sembi, Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane endiñgot yanañgipi ñañguk. ³⁸ Ñambi, kauli-dikñelok ilan tombi, amatam kimin gñngilñ ba mano kulim timbi kut-palimbi yambñnguk. ³⁹ Yambi-nandimbi, it gñañ lombi enguk, “Sindi nekta gñngilñ wopum timbi kut-pakañ? Wembe ñin nim sembik, endi silak dou patak.” ⁴⁰ Wñdññ eu nandimbi, kolan ka-kwalepgilññ.

Gan Yesuli amatam gitik ep kleum pawan pumbi, wembe meñ beu gita gwañgwañii tipet git no wñn yanañgipi, wembe pakuknan loñguk.

⁴¹ Lombi, wembe kii tikembi, nisilok manda plon “Talita kumi” nñnguk, wñn ñindññ, ‘Wembe tip, mlal ganlet.’ ⁴² Eumbi, wolongan wembe wali mlapi, ñañambit tiñnguk. (Wembe wolok gwilali 12.) Timbi amatam wolok pakilññ endi nepek wñn ka-silikñembimbi, nanandinji nim nandi-dakleñgññ.

⁴³ Timbi Yesuli kasat ama dñwñnda nim enneliñndok kimisip kwambññ ti-sembi, wembe wñn nana mumbi nambektok enguk.

6

Nasalet nasili Yesulok gembñnla nandum tlal tiñnguk

¹ Timbi Yesuli kwet walinin ñambi, gwañgwañii gita il kuseinan ñam pakuk. ² Pakap, Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau gñañ lombi, kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semumbi nandiñgññ. Timbi asupti nandi-gitip gitip timbi eñgññ, “Ama silanin ñali manda gitik ñin denanin indaññmñnguk? Nanandi wopuwopum ñin indaññmñnguk wñn netepein sinik? Ba kundit tñdñn walan wñn engano sinik! ³ Endi it tñdi ama silanin wñn! Malialok niñañ, ba Yakobo, Jose, Juda gita Simon, endok dasi. Timbi wiwii endi ñin gita kuañ.” Wñdññ embi nandi-ñimum pi-sinik tañguk. ⁴ Timbi Yesuli enguk, “It kwet dñwñn endi plofet ama nola nandum loloñ tñlak, gan ilnan nasi ba nolii ba wekal kusipñii endi ka-misi-ti-ñimañ.”

⁵ Wñdññ tiñgññda timbi, kundit engano timbepi nandum mlataumbi, silak ama jimbawat tipet sinik kiilñ ep kaumbi, kindem dañgññ. ⁶ Tiñipi nandiñnguk, “Nekta sinik timbi, kenanala nandum tlal tñlak?” Wñdññ nandiñipi, eni-daut ti-semektok it kwet kle-gimbut-ñañguk.

Yesuli endok kusei gwañgwañiila daut semguk

Yesuli gwañgwañii 12 kenala eni-mupi, endikñe ti-semguk

⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-tiañeum bumbi, kena tñneliñndok ama tipet tipet eni-mupi, yal kolan ep kle-semneliñndok gembñ emguk. ⁸ Timbi enguk, “Sindi ñanepi, nepek no nim ti-ke-ñanekaliñ, toñanjñgot. Nana ba lik wñn nim ti-ke-ñanekaliñ, ba minem kwandai gimin no dasindasinji gñañ nim dasinekaliñ. ⁹ Kesisilok gwilap wñnda tikenekaliñ, dasindasi tipet wñ nim, noñgangot dasinekaliñ.” ¹⁰ Wñdññ embi enguk, “It kwet nolok tombimbi, ama noli sani-tiañeumbi, endok il gñañ londekamik, it kwet wolok patekamik tuop endok ilnangot dou-mlal-ti-patekamik.

11 Tíkapi it kwet nolok tombimbi, wínasili not ním ti-sambi, mandanji ním nandínekalínda, yambimbi ñanekalíñ. Ñanepi, kesisi plon kwilíñ sapak wít-sapleum píukak. Wíndíñ tímimbi, kundit kolan tíngilíñ wín kandi-tomnekalíñ.”

12 Yesulí wíndíñ eumbi, gwañgwañiili ñambi, amatam gínanji tambaneníndok gíngit manda engilíñ. 13 Tíñipi, yal kolan asup ep kle-kot-semgíliñ, ba jímbasat asup gwasap tullí saple-sembi, ep tímí kindem dañgíliñ.

Elottí Yesulok gembín nandí-tomguk

14 Tímí Yesulok koi gíngit píndí dañgukta tímí, ama wapmañ Elot endí bo wín nandínguk. Ama díwísili Yesula ñíndíñ eañgíliñ, “Yoane, tuk í-sem-i-sem ama en wakan bíndambo kímnan nanin mílakuk, wala tímí endí kena gembínat tímí kulak.” 15 Ba díwíndí Yesula “En Elia” eañgíliñ, ba díwíndí “Endí plofet ama no, plofet ama damanin wandíñ nomík” eañgíliñ. 16 Wíndíñ eumbi, Elottí wín nandímbi pa eñguk, “Yoane, ama wín damañgan natna ewa bim dombum kímnguk, en wakan mílapi kulak.”

17-18 Elot endí kusei ñíndínda wíndíñ eñguk: endí bo enlok kwayañ Filip endok tamín koi Elodia apma tíkeumbi, Yoanelí gíngit wín nandímbi nínguk, “Dík kwayañgalok tam matíke-patañ wín kímísip manda maklalañ.” Endí wíndíñ níliñgukta, Elottí bo tamín nandíñimbi, kena gwañgwañii ení-mulímí ñambi, Yoane tíkembí, it kwambíñ gínañ im kímilímí pakuk.

19 Tímí Elodialí Yoanela gimbit gínan gínañ tíke-papi, wílektok nandínguk. Gan endí tuop ním, 20 neta Elottí Yoane tíke-kamaiñguk. Endí Yoanela nandum ama díndím síník, Yambattok kena tíndílok ama no tímimbi, enda ka-mísímísi e-tí-ñímguk. Tímí endí Yoane ní-tiañembi, mandan nandíliñguk. Nandíñipi, “Nítek tímíbet?” embi, gínañ típet tímí nandí-bendí-tíliñguk. Gan endí Yoanelok mandan nandí-koñgom tíliñguk.

21 Tímí Yoane wíli kímbehtok telak no Elodiala ñíndíñ inda-ñímínguk. Elottí indaíndan nain indaumbi, amañii loloñ ba ama sañanjílok telak dama ba Galili kwettok ama biesí ep kímín tí-talembi, nana sina wopum tí-semguk. Tímí endí kímín tímí nana na-palímí, 22 Elodia enlok wemban endí amalóñ ña tombi, dausínan kap tínguk. Kap tíumbi, Elot gít yokíii endí kañbí nandí-kindem dañgíliñ. Tímí Elottí wembe sim nínguk, “Dík nepek wala ba wala eumbi gametet.” 23 Embi e-kwambíñ dambí nínguk, “Nepek wala ba wala eumbi, kindem gametet. Nak kwet ñín ka-díkñelet wala bo eumbi, kindem tambípi, tambon gametet.”

24 Wíndíñ eumbi, wembelí meñloñ ñambi ní-nandímbi nínguk, “Nak nektok síník eutet?” Eumbi, meñlí nínguk, “Yoane miti tuk í-sem-i-sem tínguk endok kumbamla e!” 25 Eumbi, wolongan platik síník ñambi, Elottoñ tombi nínguk, “Dík ñíndíngítañgan Yoanelok kumbam jawañ plon kímípi namíñ!” 26 Eumbi, Elottí nandum kola-síník tañguk. Gan endí yokíiílok dausínan manda e-kwambíñ da-ñímíngukta tímí, mandan wín pí-píwíktok tuop ním nandínguk. 27 Ním nandíñímlok, gan jóngo nandíñimbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam tíke-bíuptok ní-mukuk. Ní-mulímí, it kwambíñ gínañ ñambi, Yoanelok bim dombímí, 28 kumbam jawañ gínañ kímípi tíke-bí wembe míumbi, meñínlí kauptok tíke-ñam mínguk.

29 Tímí Yoane gwañgwañiili gíngit wín nandímbi, it kwambíñnan ñambi, Yoanelok dalandan tíke-ñambi kíndikíliñ.

Yesuli Juda ama 5000 nana ep towiñguk

³⁰ Tĩmbi Yesuli gwañgwañii 12 wĩn kenala eni-mukuk endi undane-bĩmbi, enloñ kimin tĩmbi, kena tiñgiliñ ba giñgit manda eni-daut ti-semgĩliñ wolok kasat gitik ti-ñĩmgĩliñ. ³¹ Tĩmbi amatam asup sinik wali yousiyousi ñañambit ti-palĩmbi, Yesu gĩta gwañgwañii endi nana tuk naneliñdok nandiñgiliñ, gan nain no nim inda-semguk, wala tĩmbi Yesuli enguk, “Bĩmbi, ninĩngan kwet ama nimnatnan ñana! Nain duman wandiñ ñakunambi, siñginji busukñanewin.” ³² Windiñ eumbi, endi kikeñ plon lombi, nisĩngan tuk guañ dikĩnemi, kwet ama nimnat tĩmbi dumalaneliñdok ñañgiliñ. ³³ Ñañilĩmbi, amatam asupti yambĩmbi yambi-nandi-tomgiliñ. Tĩmbi amatam it kwet tuop nanin biñgiliñ endi bo kesiti woñep ñambi, Yesuli ñanepi nandiñguknan dama ña-tomgiliñ.

³⁴ Tĩmbi Yesuli wolok ña-tombi, kikeñ plon nanin piñipi, amatam kimin wopum yambĩmbi, gĩnañli ñindiñ nandiñguk, “Sipsip yambi-dikĩnenji nimnat nomik tañ”. Windiñ yambi-nandiĩmbi, blan ti-sembi, kusei kimipi, nepek asup eni-daut ti-semguk. ³⁵ Eni-daut ti-semumbi, maim daut ip pi-sembepe tiñgukta tĩmbi, gwañgwañiili endoñ bĩmbi niñgiliñ, “Ñin kwet ama nimnatnan patnambi, maim daut ip piupi tilak. ³⁶ Wala dik amatam eni-mulĩmbi, it kwet ba it jala ñasiĩngan pakañnan wolok ñambi, nananji tua nambit.” ³⁷ Eumbi tambane-enguk, “Sĩngan nana ep towiut!” Eumbi nandi-piasat tĩmbi niñgiliñ, “Dik nek elañ? Nindi ñambi, minem nek ñali nana tuam bĩmbi emneñ? Minem 200 wolok tuop nim!” * ³⁸ Eumbi enguk, “Sĩnlok nana nitek pat-samlak ña kawit!” Eumbi ña kañbi undane-bĩmbi niñgiliñ, “Plaua kit tambongot tim tuk gaut tipetgot pat-nimlak.”

³⁹⁻⁴⁰ Eumbi, Yesuli amatam kli kindem plon samba sambat pipatneliñdok enbĩmbi, diwindi 100, diwindi 50 windiñ pipakiliñ. Pipalĩmbi, ⁴¹ Yesuli plaua kit tambon gĩta tuk gaut tipet win epmbi, kunum plon dei loumbi, Yambat we ñĩnguk. We ñĩm-talembi, plaua ombĩmbi, gwañgwañii em-tañambi, endi bo tike-papusenemi, amatam emgiliñ. Tĩmbi Yesuli tuk gaut tipet win windiñgot ep danbĩmbi, amatam gitikkan emumbi, ⁴² gitikkandi nañbi na-tokñeñgiliñ. ⁴³ Windiñ tĩmbĩmbi, plaua ba gaut win na-tlatlap tim biñgiliñ win ep dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñguk. ⁴⁴ Amatam nana nañgiliñ endoñnan nanin amalok kunakunasi win 5000.

Yesuli tuk guañ plon ñañguk

⁴⁵ Tĩmbi wolongan Yesuli gwañgwañii eni-giñginemi, kikeñ plon lombi, tuk guañ dikĩnemi, Betsaida it kwelan damandama ñaneliñdok eni-mukuk. Eni-mulim ñañilĩmbi, Yesu en amatam isinan eni-mulepi pakuk. ⁴⁶ Papi eni-mut-talembi, nimolo timbektok kwet jañginnan loñguk.

⁴⁷ Tĩmbi kwet kilim eumbi, gwañgwañiilok kikeñdi tuk guañ boñgipnan ñañilĩmbi, Yesu en engan kwambiñnan papi, ⁴⁸ yambiñguk win: sasaleli ñañgiliñ kandañ biñgukta, kikeñ plon papi tuk kindit-tlalĩmbi yambiñguk. Kwet gama nim salañilĩmbi, Yesuli tuk guañ plon kesiti ñambi ep tĩmbi dumalambi, yapma kle-ñaupi nandiñguk.

⁴⁹⁻⁵⁰ Tĩmbi gwañgwañiili Yesu tuk guañ plon bĩmbi kañbi, “Walen tip no kamaiñ” windiñ kimit-nandiñgiliñ. Endi gitikkandi en kañbi misĩmbi, gembĩnji piumbi, kwawa tiñgiliñ. Gan Yesuli manda embi enguk, “Ñin natna ya, simbasi busukñaneumbi nim misĩneliñ.” ⁵¹ Windiñ embi, kikeñ

* **6:37:** Minem denali 200 win kena nain 200 wolok tuan.

plon loumbi, sasaleli kulp eumbi, ka-silikñembi nanandinjì nìmbi nandì-dakleñgìlìñ. ⁵² Gìnaiñ kwambiñ kuñgìlìnda tímbi endì Yesulì plauali kundit engano tìnguk wolok kusei nìmbi nandì-tomgìlìñ.

Yesulì amatam nandì-kilik tì-nìmbiñgìlìñ ep tímbi kìndem dañguk

⁵³ Tuk guañ dikñe-talembi, Genesalek kwelan tombi, kikeñ tìke-kwambiinda-kolì pìnguk. ⁵⁴ Tìmbi kikeñ plon nanin pìmbi, wolongan amatam Yesu ka-dakleñgìlìñ endì ⁵⁵ it kwet tuop woñep ñambi, kusei kìmipi, jìmbasat tañgo plon ep kìmipi, Yesulì wandìñ ba wandìñ ñañguk tuop nandìmbi, endoñ ep bìngìlìñ. ⁵⁶ Endì it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ñaumbi, amatamdi jìmbasat endoñ ep bìmbi, ini plon yapikìlìñ. Yapipi nì-nandì-tìmbi, dasindasin kusipgot tìke-kaneliñdok nandìmbi nì-nandìñgìlìñ. Tìmbi nandì-semum tìke-kañgìlìñ tuop kìndem dañgìlìñ.

7

Yesulì nepek nek ñali Yambattok dainan ama tímbi kolalak wala enì-dakleñguk

¹ Tìmbi Falisi ama gìt endikñe manda nandì-tale ama dìwìn Jelusalem nanin bìngìlìñ endì bì Yesuloñ kìmìn tìngìlìñ. Kìmìn tímbi ² kañgìlìñ wìn: Yesulok gwañgwañii dìwìn endì sosìlok telak nandì-kìmnembi, kisi nìmbi wìlìpi, nana sìlak ep nambìmbi yambìñgìlìñ. Yambìmbi nandum tuop nìmbi tì-semguk. ³ Neta, Falisi ama gìt Juda ama dìndìmbi kunepi nandañ endì gìtik sosìlok ep tìndìnjì ep kwambiñ dambi kuneliñdok enì-daut tì-semañ. Ep tìndì no wìn endì kisi nìmbi wìlìkañda, nana nìmbi nañ. ⁴ Tìkap endì kìmìlì tuannanan ñambi bañ, nain wolonda tuk nìmbi iyañda, endì nana nìmbi nañ. Endì Yambattok dainan kìndem patneliñdok jawañ kambot gita nepenepek dìwìn no pat-wìlìkañ, ba sosìlok ep tìndì wandìngot dìwìn asupgan kìmìt-klembi tañ.

⁵ Wìndìnda Falisi ama gita endikñe manda nandì-tale ama endì Yesu ñìndìñ nì-kañgìlìñ, “Nìteka tímbi, gwañgwañgailì sosìlok ep tìndì nìmbi kìmìt-klembi, kisi nìmbi wìlìpi nana nañ?” ⁶ Nìkaumbi enguk, “Ama man manbenjì tìpelat! Eu inda manda no plofet Aisaialì youkuk wìn sìndok juluhìtsìlok kusei inda-dakle-kìlìñ elak. Yambattok manda wìn ñìndìñ youyoulìn patak,

‘Amatam ñali manjìlìngot kotna tìke-loañ,
gan gìnaiñ nanandìnjìlì mayañgan sìnìk patak.

⁷ Endì mandana nandì-kìmnembi,
ama sìlanindok nandìnandì enì-daut tì-semañ.
Wìndìnda endì kap nìmbi tímbi nanì-kìndem da-tañ wìn sìlanin.’

⁸ Manda wolok tuop sìndì Yambattok endikñe manda bimbi, amalok ep tìndìnjì tìke-kwambiñ dambi kleañ.”

⁹ Tìmbi Yesulì yousìmbi enguk, “Sìndì sosìlok ep tìndìnjì kìmìt-kleneliñdok nandìmbi, Yambattok endikñe mandan wìlambane-kokotok kundit tì-kìndem dañ. ¹⁰ Neta, Moselì manda ñìndìñ embi youp bìnguk patak, ‘Dìk meñga bekala nandum loloñ tìmbekak’, ba ‘No en meñ beula manda enì-suambat-tìlakta, wìlì kìmbekak.’ Moselì wìndìñ eñguk, ¹¹ gan sìndok kandañ wìn ñìndìñ sìnìk: ama no meñ ba beula ñìndìñ nìlak, ‘Nepek nek pat-namlak wìn Yambat mìuptok e-kwambiñ dañgut, wala tímbi gep kìmìlettok tuop nìmbi.’ Endì wìndìñ nìmbìmbi, ¹² sìndì kìmìsip tì-ñìmbi ñìndìñ nìñañ, ‘Dìk meñga ba beka bìndambo nìmbi tìke-kìmbekak.’

¹³ Wìndìngangot sìndì sosìlok ep tìndìnjìla yanañgìp pìmbi, Yambattok

endi-kñe manda tĩmbi lakatalak. Tĩmbi sĩndi kundit kolan wandisi asupgan pat-taĩ.”

¹⁴ Tĩmbi Yesuli bĩdambo amatam kiti-sembi enguk, “Sĩndi gitikkan mandana ñĩn nandĩmbi nandĩ-kĩliĩ ewit. ¹⁵⁻¹⁶ Nepek gitik nambĩmbi mĩnjĩpsi gĩnaĩ pĩlak wali sep tĩmbi kolaupok tuop nĩm. Gan nepek gĩnanjĩ gĩnaĩ papi lambi-lamĩtak wali mek sep tĩmbi kolayaĩ.”

¹⁷ Tĩmbi Yesuli amatam kĩmĩn gitik yambimbi, gwaĩngwaĩii gĩta it gĩnaĩ lo-pakuk. Palĩmbi, gwaĩngwaĩiĩ eyout manda eĩguk wala ni-kaĩngĩliĩ. ¹⁸ Ni-kaumbi enguk, “Sĩndi wĩndĩĩngot nanandĩnjĩ nĩmnat bek? Nana walan kusei kusei nambĩmbi, mĩnjĩpsi gĩnaĩ pĩlak wali sep tĩmbi kolaupok tuop nĩm. Wĩn nĩm nandaĩ ba? ¹⁹ Nepek wandiĩ wali amalok gĩnanjĩ gĩnaĩ sĩnik nĩm pĩlak. Nĩm sĩnik. Wali tem meĩ gĩnaĩ pĩmbi, temdok telak plon dĩndĩmgan ñambi, tem koĩ gĩnaĩ pĩlak.” (Yesuli wĩndĩĩ embi, nana gitik Yambattok dainan kĩndem gitikgot embi eni-dakle-ti-semguk.)

²⁰ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Nepek amalok gĩnanjĩ gĩnaĩ papi lambi-lamĩtak wali biaĩgan ep tĩmbĩm kolayaĩ. ²¹ Nekta, wĩn amalok gĩnanjĩ gĩnaĩ nanin sĩnik nanandĩ kolan wali lambi-lamĩmbi ñĩndĩĩ taĩ: endi telak joĩgo kuaĩ, ba kumbu taĩ, ba ama yandĩp kĩm-taĩ, ba tam ba wapat noloĩ kumbu taĩ, ²² ba ka-galkta taĩ. Wĩndĩĩ tĩmbi, tĩmĩpmĩle kusei kusei taĩ. Tĩmbi endi not juluĩĩt taĩ, ba siĩgi mĩsi ba mayek nĩmnat sasaleaĩ, ba not ka-gimbĩt taĩ, ba manda winjĩt eaĩ, ba nĩsĩla nandum loloĩ tĩlak. Wĩndĩĩ tĩĩpi, nandĩ-kamalambi kuaĩ. ²³ Nepek kolan gitik wali amalok gĩnanjĩ gĩnaĩ papi lambĩmbi lamĩtak wali biaĩgan Yambattok dainan ep tĩmbi kolayaĩ.”

Yesuli enlok kusei ama dĩwĩnda daut semguk

Yesuli Fonisia tam no endok wembanlok gĩnaĩ yal kolan ni-kleĩnguk

²⁴ Tĩmbi Yesuli mĩlapi, gwaĩngwaĩii git Juda amatamdok kwet bimbi, Tail it kwet kandaĩ ñaĩnguk. Ñambi, sĩlak pat-nandĩ-tĩmbepi it nolok gĩnaĩ lombi, amalĩ en wandiĩ patak wĩn nĩm nandĩ-ñĩmnelĩndok nandĩnguk, gan endi pat-sembektok tuop nĩm. ²⁵ Nĩm sĩnik. Wembe no yal kolannat endok meĩli ‘Yesu wandiĩ patak’ nandĩmbi, wolongan endoĩ bĩmbi, kesinan mĩlelem tĩmbi, ²⁶ dĩĩngunembi, wembanlok gĩnaĩ yal kolan kle-ñĩmektok ni-gĩngĩneĩnguk. Tam wĩn endi Juda tam nĩm. Endi Fonisia nanin, Silia kwelan indaĩnguk, ²⁷ wala tĩmbi Yesuli ñĩndĩĩ niĩnguk, “Gwaĩngwa bĩsat endi nana dama na-tokĩnekalĩ. Nĩm kaĩbi, endok nana wĩn yapma tĩkembali, kamotta ep kot-semneĩ.” ²⁸ Eumbi, tamdi tambane-nĩnguk, “Wopum, biaĩgan elaĩ. Gan gwaĩngwa bĩsat endi nana nambĩmbi dĩp kwelan pĩlak wĩn kamotti naaĩ.” ²⁹ Eumbi, Yesuli nanandĩ kiliĩktĩnlok kusei ka-nandĩ-tombi niĩnguk, “Dĩk wĩndĩĩ elaĩ, wala tĩmbi kĩndem a, ñau! Yal kolan endi wembaĩga ip kambimbi ñalak.” ³⁰ Eumbi, ilnan ñambi kaĩnguk wĩn: biaĩgan yal kolan wali wemban kak ñaumbi, ipal plon pat-nandĩ-tĩnguk.

Yesuli ama kaman no tĩmbi kĩndem daĩnguk

³¹ Tĩmbi Yesuli gwaĩngwaĩii git Tail it kwet kandaĩ pi-ñambi, Saidon it kwet dĩkĩnembi, Dekapolis kandaĩ ñambi, Galili tuk guaĩnan tomguk. ³² Tombĩmbi, ama no naĩngĩp bĩmbi, Yesuli kii endok plon kĩmĩlektok ni-nandĩngĩliĩ. Ama wolok pawañ sipsipmĩn, tĩmbi man manben mĩlap, manda dĩndĩm ewĩktok tuop nĩm.

³³ Tĩmbi Yesuli amatam kĩmĩn gitik wĩn yambimbi, ama wĩn tĩke-naĩngĩpi ña nĩsetkan pakĩmĩk. Palĩĩpi, Yesuli kii niĩnaĩ tĩpetti endok pawañ gĩnaĩ sua embi iwĩt suambi, man manben tĩke-kaĩnguk. ³⁴ Tĩke-kaĩpi, kunum

plon dei loumbi yayakñembi, enlok mandan plon “Efata” eñguk, w+n “D+k tom!” ³⁵ Eumbi, ama wolok pawañ tomb+mbi, man manben salaktaumbi, kusei k+m+pi, manda d+ndim nand+mbi eñguk.

³⁶ T+mbi Yesul+ amatamda kasat w+n n+m eu sataw+ktok enbi, k+m+isip kwamb+m ti-semguk. Nain asup k+m+isip wandiñgot ti-semliñguk, gan n+m, endi giñginembi pa eu satañguk. ³⁷ T+mbi kasat w+n nandiñg+liñ endi biañgan nandi-silikñembi eñg+liñ, “Kundit g+tik ti-kulak w+n k+ndem g+tikgot. Endi ep t+mb+mbi, pawanj+ kaman endi bo nandi-tomañ, t+mbi manj+ galiñguk endi manda eañ.”

8

Yesul+ amatam 4000 nana ep towiñguk

¹ T+mbi nain wolonda b+ndambo amatam k+m+n wopum noli Yesu g+ta papi, nananj+ taleumbi s+lak pak+liñ. Pal+mbi, Yesul+ gwañgwañii ep k+m+n t+mbi enguk, ² “Amatam nain t+pet g+it no nak+ta papi, nananj+ taleumbi, blan ti-semlet. ³ T+kap nak s+lak is+nan eni-mulam ñanetañda, telak boñg+pnan daus+ diman t+mb+mbi k+m-katap t+neliñ. Di+w+n noli kwet mayañgan nanin b+mb+n.” ⁴ Eumbi tambane-niñg+liñ, “Kwet ñolok it kwet n+mnat. N+ndi nana tuop denanin t+kembi ep towinetam+ñ?” ⁵ Eumbi eni-kañguk, “S+nlak nana n+tek pat-samlak?” Eumbi niñg+liñ, “Plaua kit tambon t+petgot pat-n+mlak.”

⁶ T+mbi Yesul+ amatam enb+mbi, kwelan pi-pak+liñ. Pipal+mbi, endi plaua kit tambon t+pet ep papi, Yambat we ñ+mbi ep tamb+pi, gwañgwañiila emguk. Emi-ta-ñ+mbi, dan+papusenembi emneliñdok enb+mbi, wolok tuop t+mbi emg+liñ. ⁷ T+ñ+pi, Yesul+ tuk gaut tiptip t+pet s+n+k pat-semguk w+ epbi, Yambat we ñ+mbi, w+n bo dan+papusenembi emneliñdok enb+mbi emi-ta-ñ+ng+liñ.

⁸ T+mbi amatamdi nana w+n nañbi na-tokñeñg+liñ. T+mbi nana na-tlatlap t+mb+mbi di+p pakuk w+n ep dasiumbi, sandiñ lik wopum kit tambon t+pet tokñeñguk. ⁹ Amatam nana nañg+liñ w+n 4000 netepok. T+mbi Yesul+ eni-mul+m ñaumbi, ¹⁰ wolongan endi gwañgwañii g+it k+keñ plon lombi, Dalmanuta kwet kandañ ñañg+liñ.

Yesul+ gwañgwañii en Mesia t+mb+ dakleñguk

Yesulok kusei gama n+m nandi-tomg+liñ

¹¹ T+mbi Falisi ama endi Yesu tue-kambi ti-ñ+mnepi endoñ b+mbi, en g+ta e-taña-tamb+it t+mbi giñginembi, Yambatti endok kusei t+mb+ daklew+ktok nand+mbi, kundit no t+mb+m kaneliñdok niñg+liñ. ¹² N+mb+mbi, Yesul+ g+inañ kwamb+ndanj+ila nandum m+lataumbi enguk, “Neta amatam ñali kundili kanepi eañ? Nak biañgan sanlet: kundit wandiñ no n+m daut samum kanekaliñ. N+m s+n+k.” ¹³ Yesul+ w+ndiñ embi, Falisi ama yambimbi, gwañgwañii g+ta b+ndambo k+keñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ ñanepi ñañg+liñ.

¹⁴ Ñañ+pi, gwañgwañiili kamalambi, nana no n+m ep biñg+liñ, gan plaua noñgangot k+keñ plon pat-semguk. ¹⁵ T+mbi Yesul+ nand+nand+ moyendi gwañgwañiilok g+nanj+ g+inañ bendi-wopum daw+ik wala m+si+mbi, molo manda eyout plon k+m+pi enguk, “S+ndi Falisi ama ba ama wapmañ Elot endok plaua k+m+li bend+la ka-k+liñ enekaliñ!” ¹⁶ Eumbi, gwañgwañiili n+siñgan “Nana n+m pat-n+mlakta wala elak bek” embi e-nandi-tiñg+liñ.

¹⁷ T+mb+mbi Yesul+ w+n nand+mbi eni-kañbi eñguk, “S+ndi nana n+m w+n neta e-nandi-tañ? S+ndi kusatna gama n+m nand+mbi nandi-tomañ bek?”

Wĩndĩĩ gĩnanjĩ kwambiĩĩ daĩguk bek? ¹⁸ Sĩndĩ dausat, gan nĩm kaĩ, ba pawanjat, gan manda nĩm nandaĩ, ba sĩndĩ nandĩ-kamalayaĩ bek? ¹⁹ Nak plaua kit tambogot wĩn tambĩpi, ama 5000 ep towiwambi, nambĩm dĩp pakuk wĩn sĩndĩ sandĩĩ lĩk nĩtek dasium tokĩeĩguk?” Yesulĩ wĩndĩĩ enĩ-kaumbi, “Lĩk 12 tĩna tokĩeĩguk” nĩĩgĩlĩĩ. ²⁰ “Ba nak plaua kit tambon tĩpetgot walĩ amatam 4000 ep towiwambi, nambĩm dĩp pakuk wĩn sĩndĩ sandĩĩ lĩk wopum nĩtek dasium tokĩeĩguk?” Eumbi, “Lĩk kit tambon tĩpet tĩna tokĩeĩguk” nĩĩgĩlĩĩ. Nĩmbĩmbi, ²¹ nĩndĩĩ enguk, “Sĩndĩ kusatna gamaĩgot nĩm nambĩ-nandĩ-dakleaĩ bek?”

Yesulĩ ama no dai kolan tĩmbĩ kĩndem daĩguk

²² Tĩmbi Yesulĩ gwaĩgwaĩĩ gĩta Betsaida it kwelan ña-tomguk. Tombĩmbi, ama dai kolan no endoĩ naĩgĩp bĩmbi, tĩke-kauptok nĩ-nandĩĩgĩlĩĩ. ²³ Tĩmbi Yesulĩ ama en kii plon tĩkembĩ naĩgĩlĩmbi, it kwet pawaĩ piĩgĩmĩk. Tĩmbi Yesulĩ ama wolok dai plon iwĩt suambi, kiilĩ endok plon kĩmĩpi nĩ-kaĩguk, “Dĩk nepek no kalaĩ ba nĩm?” ²⁴ Nĩmbĩmbi deimbi eĩguk, “E. Nak ama dĩwĩn yambĩlet. Gan nak yambĩwambi, kombalĩ ñaĩ nomĩk tĩlak.” ²⁵ Eumbi, nombo kii dai plon kĩmĩlĩmbi, dai gembĩnat deimbi, kĩndem daĩguk. Kĩnde daumbi, nepenepek gĩtĩk wĩn ka-dakleĩguk. ²⁶ Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn it kwelan nombo louptok nĩ-kĩmĩsipbi, dĩndĩmgan ilnan ñaũktok nĩ-mukuk.

Yesulĩ enlok kusei tĩmbĩ dakleĩguk

²⁷ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩgwaĩĩ gĩta pi-ñambi, it kwet tiptip Sisalia Filipai it kwet wopum kle-gĩmbupi pakĩlĩĩ wandĩĩ ñaĩguk. Telak plon ñaĩpi, gwaĩgwaĩĩ enĩ-kaĩbi eĩguk, “Amatamdi naka nin sĩnĩk pa nanĩañ?” ²⁸ Eumbi nĩĩgĩlĩĩ, “Dĩwĩndĩ dĩka Yoane amatam miti tuk i-sem-ta-kuĩguk en ganiĩ. Tĩmbi dĩwĩndĩ dĩka Elia ganiĩ, wĩn plofet ama damanin endĩ bĩndambo indaup een ip wakan bek. Ba dĩka plofet damanin no pa ganiĩ.” ²⁹ Eumbi, Yesulĩ enĩ-nandĩmbi eĩguk, “Gan sĩnla naka nin sĩnĩk nanĩañ?” Eumbi, Petlolĩ manda nĩndĩĩ tambane-nĩĩguk, “Dĩtna Mesia wakan.” ³⁰ Eumbi, Yesulĩ kĩmĩsip tĩ-sembi, gama enlok kusei ama nola nĩm ennelĩĩndok enguk.

³¹ Tĩmbi wolongan Yesulĩ kusei kĩmĩpi, Yambattok nanandĩ kwambiĩĩ Mesia enlok plon nĩndĩĩ enĩ-daut tĩ-sembi enguk, “Amalok Nĩĩnan endĩ mĩlap ba siĩgi gawat kusei kusei inda-ñĩmektok. Ama bĩesi, tapma ama biesĩ gĩt endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endĩ kusalĩ kaumbi, tuop nĩm tĩmbĩmbi, siĩgi wĩlĩmĩmbi wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbi sandap tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, bĩndambo kĩmnan nanin mĩlalekak.”

³² Yesulĩ wĩndĩĩ eĩpi enĩ-dakle-ta-ñĩĩguk. Eu dakleumbi, Petlolĩ engan tiaĩnem ñambi, kusei kĩmĩpi, manda wolok nĩ-ñombĩĩguk. ³³ Gan Yesulĩ tambanembi, gwaĩgwaĩĩlok dausĩnan Petlo nĩ-ñombĩmbi eĩguk, “Sataĩ, dĩk nambi ñau! Dĩk amalok nanandĩĩgot klelaĩ, Yambattoĩ nĩm.”

Yesulĩ en kle-kuĩgulok manda enguk

³⁴ Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn wopum wakĩt gwaĩgwaĩĩ kiti-semum bĩmbi enguk, “Ama no endĩ nak nep kle-kuupi nandĩlakta endĩ enlok nanandĩn ba galk siĩgi wĩpi, kloĩbalĩ tĩke-lo-bembi, nep kle-kuũktok elet. ³⁵ Neta, no endĩ natnala ba gĩĩgĩt manda kĩndemnalok kuĩgun bi-namlak, endĩ wakan kunumdok kuĩguĩ taletalen nĩmnat inda-ñĩmekak. Gan no endĩ kwelalok kuĩguĩ enlok tĩke-kĩmĩlep nandĩlakta, endĩ kunumdok kuĩguĩ kola-ñĩmekak. ³⁶ Kola-ñĩmĩmbi, kwelalok nepenepek kusei kusei

gítik ep kasileñguk walí nitek tímbe tímbe londaukak? ³⁷ Endí kuñgun kolañguk wín nek ñali tuambi, bindambo kasileukak? Wín tuop ním.

³⁸ Man ñíndíñgíta Yambat siñgi wílimímbi, yomsiat kuañ, ba díwíndí naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalenan Ama Sisíníkti díndím añelo yanañgípi, Beulok gembí ba kolsalennat indangan indaukak wolonda endí bo en maeta-ñímgíliñ wín maeta-semekak.”

9

¹ Yesulí wíndíñ embi enguk, “Nak biañgan síník sanlet: Yambattí nain kímíkkuk wín indaumbi kusei kímípi, amatam gítik ini plon gembínat yambi-díkñeukak. Tímbe biañgan ñí pakañ síndoñnan nanin díwín endí gama kaik kuñlímbi indaumek kanekaliñ.”

Yambat, Mose gíta Elia endí Yesulok kusei tímbe kwambiñ dañguk

² Kena nain kít tambon noñgan taleumbi, Yesulí gwañgwañii típet gít no, wín Petlo, Yakobo gít Yoane yanañgíliñ, kwet jañgín ombap nolok lombi, wadíñ nisíñgan pakíliñ. Palímbi, gwañgwañiilok dausínan Yesulok siñgin walan tíkíleumbi, ³ dasindasin salembi, walalan bien síník indañguk. Kwelan ñolok ama nolí sandum satnin wadíñ tímbektok tuop ním.

⁴ Tímbe gwañgwañiilí plofet ama damanin típet, Elia gít Mose, endí indambi, Yesu gíta manda e-nandí-tímbeímbe yambiñgíliñ. ⁵⁻⁶ Yambiímbe, kolan mísíumbi, Petlolok nanandín kamalaumbi, “Manda nitek ewít?” embi, Yesula ñíndíñ nínguk, “Níníndaut! Ñí pakamiñ wín kíndem síník. Wala tímbe it jala típet gít no mana! Díkok no, Moselok no, Elialok no.”

⁷ Tímbe mulukua nolí pímbi ep tímíliñ, Yambattí mulukua gíñañ nanin kítiú pímbi enguk, “Ñíne nokoñ níñana noñgan síník. Nak en ka-galkta tí-ñímlet. Síndí endok manda tíke-kwambiñ dambi kunekaliñ!” ⁸ Eumbi, gwañgwañiilí wolongan deimbi kañgíliñ wín: Mose gít Elia endí ikan pailímbi, Yesu en noñgan palímbi kañgíliñ.

⁹ Tímbe endí kwet jañgín plon nanin píñípi, Yesulí nepek wí kañgíliñ wolok manda kasat ama nola joñgo ním ennelíñdok e-kímísip tí-semguk, kasat wín Amalok Níñan endí kímnan nanin mílalekak wolondamek kíndem enelíñdok enguk. ¹⁰ Eumbi, endí Yesulok manda wín nandí-kwambiñ dambi, nisíñgan “Kímnan nanin mílatmílat wín nitek?” embi e-nandí-tíngíliñ.

¹¹ Tímbe endí Yesu ní-kañbi eñgíliñ, “Kusei nektok endíkñe manda nandí-tale amalí Elia Mesialok telak dama bíuptok pa eañ?” ¹² Eumbi, Yesulí Yoane miti tuk í-sem-ta-kuñguk endok plon ñíndíñ e-youpi enguk, “Elia endí biañgan Mesialok telak dama bímbi, amatam gínanjí tímbe kaitanelíñdok bíukak. Gan nitekta tímbe, Ama Sisíníkta bo ñíndíñ youyoulín patak: endí siñgin gawat kusei kusei bembímbi, amalí ní-tíke-pí síník tanekaliñ? ¹³ Gan nak Eliala ñíndíñ sanba: endí bo ikan bíumbi, amalí nisílok nanandí klembi, manda endok plon youyoulín patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan tí-ñímgíliñ.”

Yesulí ama gwañgwa no yal kolannat tímbe kíndem dañguk

¹⁴ Tímbe Yesu gít gwañgwañii típet gít no endí kwet jañgín bímbi píñambi, gwañgwañii díwín pakíliñnan tomgíliñ. Tombi yambumbi, amatam kímín wopumdí ep gímímbi pakíliñ, tímbe endíkñe manda nandí-tale ama díwíndí gwañgwañii gíta e-tañan tíngíliñ. ¹⁵ Tímbe ama kímín gítik endí Yesu bíumbi kañípi, ka-sílikñeumbi, endoñ woñep ñambi, we ñímgíliñ.

¹⁶ Tímbe Yesulí ení-nandímbi eñguk, “Síndí neta e-tañan tañ?” ¹⁷⁻¹⁸ Eumbi, amatamdok boñgípsínan nanin ama nolí Yesula ñíndíñ

tambane-niñguk, “Endaut. Nak niñana yal kolan nat dik timbi kindem dawiktok nañgipi bit, gan dik nim palañda gwañgwañgaili yal kolan win kleklelok enit, gan endi ti nim kañbi biliñ. Yal kolan wali endok man manben timbi galumbi, manda nim pa elak. Nainñin inda-ñimlak tuop yalli niñana timbi kolakolalok tike-kolimbi pa pilak. Timbi man payak lambumbi, man si-gilim dambi, piñgiu diñdñ pat-tilak.”

¹⁹ Yesuli manda win nandum milataumbi enguk, “Nak ginañ kwambindanjila kunjit tilet. Nain nittek sinik nak nombo sin gita palambi, nandi-kilikti ti-namnekalñ? Gwañgwa win nokoñ tikem biwit.” ²⁰ Eumbi nañgip bumbi, yal kolan wali Yesu kañbi, wolongan gemb kop, kwelan kol piumbi, tikile-binjat timbimbi, man payak lambiñguk.

²¹ Timbi Yesuli beu ni-kambi eñguk, “Nain nittek sinik kundit ñindiñ ti-ta-bilak?” Eumbi niñguk, “Damañgan gwañgwa tip palimbi inda-ñimñguk.

²² Nain asup yal kolan wali niñana komba galk ginañ ba tuk ginañ tike-kolimbi pa piumbi, wali kimbektok tuop pat-tilak. Gan, tikap dik tuopta, ninda blan nandi-nimbi, nip kimilekañ.” ²³ Windiñ eumbi Yesuli niñguk, “Netekta ‘tikap dik tuopta’ nanilañ? Dik nandi: no en nandi-kiliktinat kulakta Yambatti nek inda-ñimektok nandilak wolok tuopgan ti-ñimlak.”

²⁴ Eumbi, wolongan gwañgwa beuli kitimbi niñguk, “Nak nandi-kilik ti-gamlet. Gan nandi-kiliktina lakalakaen, wala timbi nep timbi pañgitawa.”

²⁵ Timbi Yesuli amatam asupti endok kandañ woñep biñgilañ win yambimbi, yal kolanli gwañgwa wolok man ba pawañ masip miñguk wakan ni-ñombimbi niñguk, “Natna gani-sipbi ganlet: poñambi, bindambo nim undane-bimbi piukañ.” ²⁶ Eumbi, yal kolandi kwawa embi, gwañgwa timbi wopungan gemb kolimbi, yal kolan en bim poñañguk. Poñaumbi, kwelan pi wipi, dalandan nomik palimbi, amatam kañgilañ endoñnan nanin asupti “Kimlak” eñgilañ. ²⁷ Gan Yesuli gwañgwa kii plon tike-milalimbi milapi ikuk.

²⁸ Timbi Yesuli it ginañ lombi, gwañgwañii git nisiñgan papi ni-kañbi eñgilañ, “Kusei neta nindi yal kolan win klenep ti pi kamñ?” ²⁹ Eumbi enguk, “Yal kolan ñandisi endi nimololiñgot gumañ ep klelok, nepek noli nim.”

Yesuli kimbektok manda enbimbi, nain tipet tiñguk

³⁰⁻³¹ Timbi Yesu git gwañgwañii endi winanin ñambi, Galili kwet dikñembi ñañgilañ. Ñañipi, Yesuli gwañgwañii eni-daut ti-semep nandiñgukta timbi amali en wandiñ patak win nim nandi-ñimneliñdok nandiñgukta. Ñañipi, ñindiñ eni-ta-ñañguk, “Amalok Niñan en kanjikñii endok kisi plon kimilimbi wali kimbekak. Timbi kena nain tipet git no timbimbi, kimnan nanin milalekak.” ³² Gan gwañgwañii endi manda eñguk wolok kusei nim nandi-daklembi, ni-kaneliñdok misimbi biñgilañ.

Yesuli kuñgulok manda gwañgwañiila eni-daut ti-semguk

Kiupi kuñgulok manda

³³ Timbi ñakap, Kapaneam it kwelan tombi, it ginañ lo-taleumbi, Yesuli gwañgwañii eni-nandimbi eñguk, “Telak plon nekta e-tañan tilañ?” ³⁴ Eni-nandumbi, endi telak plon “Gwañgwa ñindok boñgipninan nindi sinik nip maklembi, dama tilak?” embi, e-kle-kot-tiñgilañda timbi, manda nim embi gitakan pakilañ.

³⁵ Timbi Yesuli pipapi, gwañgwañii 12 kit-semum bumbi enguk, “Tikap ama noli telak dama kuupi nandilakta, en wakan enla nandum piimbñ

timbimbi, nolii gitik endok siñgi kle-kumbi, tiplaplainji kuukak.”³⁶ Windiñ embi, gwañgwa tip no nañgip bimbibi, boñgipsinan kimipi, kiili kamai-papi enguk,³⁷ “No endi naka timbi gwañgwa ñandingan no not ti-ñimekta, endi nak not ti-namek. Timbi no endi nak not ti-namekta, nakgot nim a, nin nani-mukuk en not ti-ñimek.”

³⁸ Timbi Yoaneli Yesula “Ninindaut” embi niñguk, “Nain nola nindi ama noli dikok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kañgimiñ. Gan endi nindoñnan nanin nim, wala timbi nindi kimsip ti-ñimkap nim kañbi biñgimiñ.”³⁹ Eumbi enguk, “No en kotna embi, kundit gembinat tilak, wandiñ wali nittek plon pañgitambi, platik nani-kolauk? Windiñ tindi lok tuop nim, wala timbi nim kimsip ti-ñimnekalin.”⁴⁰ Neta, no en nindok kenanila kanjik nim ti-nimlakta endi nindok notni tilak.

⁴¹ Timbi no endi Mesialok sambatñii kuañda timbi tukgot gipi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambatti plap kena kambakan wandiñ wolok tuan biañgan ombi-ñimekak.⁴² Timbi no endi giñgita koi nimnat ñandin no timbi pipimbi yom tilakta, en blangandok. Endi kundit kolan wandiñ gama nim tiñilimbi, noli kawat wopum no tikembi, bim plon tembimbi, tuk kimbini ginañ munjut-kolim pimbibi kimbimda win kindem. Nim kañbi, kundit kolan wandiñ timbimbi, Yambatti kinjan mlap wopum ombi-ñimekak.

⁴³⁻⁴⁴ Tikap kikali gep timbi pipimbi yom tlañda, kika win dombekañ. Windiñ timbi, kika tambongot kukapi, kuñgu taletalen nimnat ginañ ñaukañ. Nim kañbi, kika tipelatkan kukapi, jimbiniñdok komba galk taletalen nimnat ginañ piwini.⁴⁵⁻⁴⁶ Ba tikap kesikali gep timbi pipimbi yom tlañda, kesika win dombekañ. Windiñ timbi, kesika tambongot kukapi, kuñgu taletalen nimnat ginañ ñaukañ. Nim kañbi, kesika tipelatkan kukapi, jimbiniñnan gep kol piwini.⁴⁷ Ba tikap daukali gep timbi pipimbi yom tlañda, dauka win gitnei kolekañ. Windiñ timbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuñgu taletalen nimnat ginañ ñaukañ. Nim kañbi, dauka gitik kukapi, jimbiniñnan gep kol piwini.⁴⁸ Jimbiniñ wandiñ siñgin gawat taletalen nimnat palekak: wandiñ binem amalok gaumji nañ endi nim kimnekalin, ba kombali papat kwambini dimbi ei-ta-ñaukak.”

⁴⁹ Yesuli windiñ embi enguk, “Siundilo tiñipi, simu tapma plon kimitakañ wali Yambattok dainan tapma timbi kindem dalak. Windiñgangot Yambattok dainan kindem daneñdok komba dindinli amatam nindi gitik indanimlak.⁵⁰ Simu win nepek kindem sinik. Gan, tikap simulok koñgom gembin pailekta, nombo kindem dawiktok nepek no tuop nim tineñ. Wala timbi sindi nosiilok boñgipsinan simu koñgom gembinnat nomik kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekalin.”

10

Wapatam tambitambitok manda

¹ Timbi Yesuli gwañgwañii git kwet winanin yousim ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñañguk. Ñañlimbi, amatam kimin no kimin no bindambo endoñ bimbibi kimin tiañginiñ. Timbi kena pat-tilñguk windiñgangot bindambo eni-daut ti-sem-ta-kuñguk.

² Timbi Falisi ama diwindi bimbibi, Yesu tue-kañbi ti-ñimnep nandiñipi nikañbi eñginiñ, “Endikne mandali ama noli kindem tamn kle-kolektok elak ba nittek?”³ Eumbi manda tambane-enguk, “Moseli sosiila endikne manda nittek kimit-semguk?”⁴ Eumbi niñginiñ, “Moseli ñindiñ nandi-semguk: ama no endi tamn biup nandimbi, endok kusei pepa plon youp mimbibi,

k'indem ni-kleuk.” ⁵ Eumbi tambane-enguk, “G'inañ kwamb'indanjila Moseli endik'ne manda win youpi kim'it-samguk. ⁶ Gan nain kusei kim'ikim'ilinan win windiñ nim pakuk. Moseli ñ'indiñ youkuk, ‘Yambatti ama ep timbi inda'nguk wolonda endi ama git tam inda'ng'iliñ. ⁷ Kusei wala timbi amal' meñ beu yambimbi, tam'nloñ gali-kwamb'iñ daumbi, ⁸ p'i'ng'ip no'ngan indayam'ik.’ Windiñ youyoulin patakta timbi, ama git tam endi nombo tipet nim t'ndem'ik. Endi wapatam timbi, p'i'ng'ip no'ngan patem'ik. ⁹ Wala timbi wapatam Yambatti ep kiukuk win amal' nim tamb'ilek.”

¹⁰ Timbi Yesuli gwa'ngwañii git b'indambo ilan ña-paliñ'ipi, wapatam tambo ka-m'isi-tañ wolok ni-nandumbi ¹¹ tambane-enguk, “No endi tam'n ka-m'is'imbi, tam komblin tilakta, ama wali wakan tam'n kolan ti-ñ'imbi, Yambattok dainan telak jo'ngo kulak wakan. ¹² Ba tam noli wapai ka-m'is'imbi, ama komblin tilakta, endi bo windi'ngangot telak jo'ngo kulak wakan.”

Nindi Yambattok ku'ngu kwamb'iñ kas'ileukak?

¹³ Timbi amatamdi wembe gwa'ngwa tiptip Yesuli ep kaw'iktok yana'ng'ip b'i'ng'iliñ. Biñ'il'imbi, gwa'ngwañiili kim'isip ti-sembi enomb'i'ng'iliñ. ¹⁴ Windiñ timb'imbi, Yesuli yamb'im g'inañ komba d'umbi enguk, “S'indi wembe gwa'ngwa yambiumbi nokoñnan b'wit! Yambatti ama ñandisi wakan enlok gi'ng'it yambi-d'ik'nelak, wala timbi nombo nim kim'isip ti-semnekaliñ! ¹⁵ Nak bia'ngan sanlet: no endi wembe gwa'ngwalok tuop Yambattok kapmainan nim kulakta, endi wakan Yambattok gi'ng'it nim.” ¹⁶ Windiñ embi, wembe gwa'ngwa no'ngan no'ngan ep ya-apbi, kiili kumbanji plon kim'ipi, ep gw'ilam ti-semguk.

¹⁷ Timbi Yesuli gwa'ngwañii git telak kusei kim'ip ñanep tiñ'il'imbi, ama noli endoñ wo'nep b'imbi m'ilele-ti-ñ'im ni-nand'imbi e'nguk, “Endaut k'indem. Nak nitek timbi, ku'ngu taletalen nimnat kas'ileutat?” ¹⁸ Eumbi tambane-n'i'nguk, “Kusei nekta naka k'indem nan'ilañ? Ama noli k'indem nim, Yambat en no'ngandi k'indem. ¹⁹ D'ik endik'ne manda Yambatti kim'it-nim'i'nguk wolok kusei ip nand'ilañ: ‘D'ik ama wali kim' nim timbekañ. Telak jo'ngo nim kuukañ. Kumbu nim timbekañ. Ama jo'ngo si'ngin nim siukañ. Ama nolok nepek jo'ngo nim timbi pail'im t'ike-ñ'imekañ. D'ik nain tuop me'nga bekala nandi-semum loloñ t'ndekam'ik.” ²⁰ Yesuli windiñ eumbi n'i'nguk, “Endaut. Nak gwa'ngwa sim papi kusei kim'ip, endik'ne manda win git'ik ikan ta'ngonembi kim'it-kle-ta-b'ilet.”

²¹ Yesuli d'indim'gan kamb'i, wale k'indemda nandi-ñ'imbi n'i'nguk, “D'ik nepek no'ngan wala'ngot tip'kalañ. Wala timbi d'ik ñam nepenepeka git'ik tualok kim'it-taleumbi, m'nem gamnekaliñ win epmbi, ama p'imbiñ'esila emumek, tuan wopum kunum g'inañ pat-gamekak. Windiñ t'mek b'imbi, nak nep kle-kuukañ.” ²² Ama wali mandan win nandum m'lataumbi, timan dai kola'nguk. Endi il ba kenañ asup pal'imguk w' nim biuptok nandim g'inañ m'lataumbi, kak bim ña'nguk.

²³ Timbi Yesuli gwa'ngwañii tik'ile-yamb'imbi enguk, “Ama kw'il'kw'il'injiat Yambattok gi'ng'it indanep nandañda endi kena kwamb'iñ t'nekaliñ.”

²⁴ Windiñ eumbi nandim nandi-s'il'ik'ne'ng'iliñ. Timbi Yesuli yousim “N'iñanai” embi, nombo ñ'indiñ enguk, “No endi Yambattok gi'ng'it indaup nand'ilakta endi kena kwamb'iñ timbekak. ²⁵ Kamel noli lik bem g'inañ tip wolok ña tombepi nandiw'imda, endi kena kwamb'iñ timbek. Timbi ama kw'il'kw'il'in wopum no endi Yambattok gi'ng'it indaup nand'ilakta, endi windi'ngot kena kwamb'iñ tilak, gan endok kenañli kamellok kenañ maklembi m'lata-ñ'imekak.” ²⁶ Eumbi, gwa'ngwañiili kolan s'il'ik'ne'ng'iliñ,

nisiñgan e-nandi-timbi eñgiliñ, “Mìlap wandiñda, nindi kuñgu taletalen nìmnat wìn tuop kasilewìk?” ²⁷ Timbi Yesuli dindimngan yambimbi enguk, “Ama endi nisilok gembinjila tuop nìm, gan Yambatti kindem ep mek. En wakan nepenepek gítik tuop tí-taleuk.”

²⁸ Wolongan Petloli niñguk, “Yakñe! Nìndok kandañ nìtek? Nìndi nepenepekni gítik bi-talem bìmbi, dik gep kle-kuamiñ wìn.” ²⁹ Eumbi enguk, “Nak biañgan sanba: no endi natnala ba giñgít manda kindemla tímbi il ba dalii ba kwayañii ba dalañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisatñii ba nana kenañ gítik bi-taleñguk, ³⁰ endi wakan il gít dalii gít kwayañii gít dalañii gít wiwii gít meñii gít gwañgwa bisatñii gít nana kenañ inda-ñimbi, yousìm nombo wopumngan inda-ñimekak. Tìñipi, man kwelan ñolok naka tímbi kena gìm mùmbi, kunumdok kuñgu kusei kìmìlekak wolonda kuñgu taletalen nìmnat inda-ñimekak. ³¹ Nain wolonda ama man ñìndiñgít amatamdok dausìnan damandama tañ endoñnan nanin asupti siñgi patnekalìñ. Tímbi siñgi sìnìk endok kandañ asupti dama patnekalìñ.”

Yesuli kìmbi mìlalekak wolok bìndambo enbimbi, gama nìm nandi-dakleñgiliñ

³² Tímbi endi Jelusalem it kwelan loneliñdok telak klem ñañgìliñ. Yesu endi telak dama tí-semumbi, gwañgwañiilì endok kundit wì kañ nandi-bendi-timbimbi, amatam ep kle-ñañgìliñdì mìsìmìsì plon ñañgìliñ. Ñakap, Yesuli gwañgwañii 12 nisiñgan bìndambo ep kìmìn tímbi, enlok plon nepek inda-ñimekak wolok manda eni-dakle-semguk. Eni-dakle-semñipi, ³³ ñìndiñ enguk, “Sìndi nandañ. Nìndi Jelusalem it kwelan loamiñ. Lotomnambi, Amalok Nìñan wìn tapma ama biesì ba endikñe manda nandi-tale ama endok kisi plon kìmìlìmbi, wìlì kimbektok manda eu talembi, Roma amalok kisi plon kìmìtnekalìñ. ³⁴ Kìmìlìmbi tí-lakalaka e-tì-ñimbi, manjì iwittì suambap bìt gwìlap pìsikñattì waipbi wìlì kimbekak. Tímbi maim tìpet gít no tímimbi, kìmnan nanin mìlalekak.”

³⁵ Tímbi Sebedilok niñañiit tìpet, Yakobo gít Yoane, endi Yesuloñ bìmbi niñgìmik, “Nìnìndaut. Nìtì nepek nola ba nola endetamik wìn dik nandimbi tí-nimeñdok nandamik.” ³⁶ Eumbi enguk, “Nak sítà nek tí-samettok nandamik?” Eni-kaumbi, ³⁷ ama wapmañ patep nandiñgìmikta ñìndiñ niñgìmik, “Dìk inda-daklembi, amatam indangan yambi-dikñeukañ, nain wolonda nandi-nìmumbi, nìtoñ nanin nolì kìka dindimnan, nolì kìka kepmanan pipatekamìk.” ³⁸ Gan Yesuli enguk, “Sítì manda eamìk wolok kusei nìm nandi-daklembi naniamìk.”

Endi wìndiñ embi, yousìm mìlap bemep tilak wolok ñìndiñ enguk, “Nak tuk kimbìñ nambetat wìn sítì gìla nandekamik ba? Ba tuk iutat wìn sítì gìla indekamìk ba?” Yesuli wìndiñ eni-kaumbi, ³⁹ “Nìtì tuop” eñgìmik. Eumbi enguk, “Biañgan. Natna tuk nambetat wìn sítì bo nandekamik, ba tuk iutat wìn sítì bo indekamìk. ⁴⁰ Gan nindi kìtna sìnìk kandañ ba kìtna kepma kandañ pipalekak wìn nak ewa taleuktok tuop nìm. Pipapipat wìn Yambat en ikan tí-kìliñ embi eu tale-semguk.”

⁴¹ Tímbi gwañgwañii kít tambon tambon endi manda wìn nandimbi, Yoane gít Yakobo endi gìnani komba dìñguk. ⁴² Tímbi Yesuli eni-tiañeum bùmbi enguk, “Sìndi nandañ, kwet tuop yambi-dikñe ama ba ama loloñ endi giñgìtjii kindem nìm pat-yambi-dikñe. Endi ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañda nandi-semum nisilok kena gwañgwa silanin sìnìk tímimbi, kena gìm pat-emañ. ⁴³ Gan sìndok boñgìpsìnan wìndiñ nìm inda-samektok sanlet. No endi sìndok boñgìpsìnan ama wopum indaup nandìlakta, endi tìplaplapsì kuukak, ⁴⁴ ba telak damanjì

kuup nandilakta, amatam gitiik endok kena gwañgwa silanin kuukak.
⁴⁵ Ama Sisinik endi bo windiñgangot kulak. Endi amatam tiplaplae tiñimneliñdok nim, endi tambon tiplaplae ti-sembi, amatam asup endok kinjan kimb, yomsilok tuan ombi-tale-semektok indañguk.”

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endi Yesulok kusei nandi-dakleumbi timbi kindem dañguk

⁴⁶ Timbi Yesuli gwañgwañii ba amatam kimin wopum gita Jeliko it kwelan bi tombi diknem ñañguk. Winanin ñañilimbi, ama no dai kolan amatamda minem ba nanaña kitinat ti-kuñguk koi Batimaio, Timaiolok niñañ, endi telak pawañ pipakuk. ⁴⁷ Pipaliñilim nimb, eñgilañ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” Nimb nandim kusei kimp, Yesu Mesialok koi no plon kitinimbi eñguk, “Yesu, Devittok Niñañ, dik blan ti-namñ!”

Gembinat kitipalimbi, ⁴⁸ amatam asupti niñombimbi niñgilañ, “Gitakan pat!” Gan endi kwambañgan kitimbi eñguk, “Devittok Niñañ-o, blan ti-namñ!” ⁴⁹ Windiñ eumbi, Yesuli bi ipi enguk, “Kitinimim biwin.” Eumbi, ama dai kolan kitinimbi niñgilañ, “Nim misiwñ. Endi kitigamlak. Milapi ñau!” ⁵⁰ Eumbi, sauloñ kol palimbi, dikop mlapi, Yesuloñ ñañguk. ⁵¹ Ñaumbi, Yesuli ni-nandim eñguk, “Nak nek ti-gamittok bilañ?” Eumbi niñguk, “Nandaut loloñ. Nak nombo deiup nandilet.” ⁵² Eumbi niñguk, “Kindem a, ñau! Nanandi-kiliktiñgali gep timbim kindem dalañ.” Eumbi, wolongan ama wolok dai kindem daum deimbi, Yesu klem telak ñañguk tuop ñañguk .

11

Yesu Mesiali ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

¹ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi lo-ñakap, Jerusalem it kwet timbi dumalaumbi, kwet jañgin koi Oliv wolok loñgilañ. Loñipi, it kwet ti-pet, Betfage git Betani, wandiñ lo-tombi, Yesuli gwañgwañiit ti-pet eni-mupi ² enguk, “Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam lombi, wolongan doñki niñañ toali top bimb, kandetamik. Doñki endok plon ama noli no nim pipapi ñañguk. Kañbi pisap nañgipi biwit! ³ Tikap nimbek noli sambimbi, ‘Siti neta windiñ tamik?’ eumbi, ñindiñ nidekamik, ‘Molomdi kena mimbi, plastik kimili undanem butak.’ ”

⁴ Yesuli windiñ eumbi ñam, doñki niñañ telak yamanan top bimb, kañbi pisakamik. ⁵ Pisat-paliñilimbi, ama diwin wolok ikilañ endi eni-kañbi eñgilañ, “Siti nek tndepi, toa pisakamik?” ⁶ Eni-kaumbi, Yesuli manda eñguk windiñgan tambane-engimik. Eumbi yambium, ⁷ doñki niñañ Yesuloñ nañgipi ñañgimik. Ña-tombi, saulonji kiundip doñkilok plon kimilimbi, Yesuli wolok plon lo-pipapi ñañguk. ⁸ Timbi amatam asupti Yesu koi gñgit tike-lonelñdok saulonji telak plon samba eñgilañ, diwindi kli sap kena ginañ nanin dombi mep bimbi, windiñgot telak plon ipaneñgilañ.

⁹ Timbi amatam Yesu telak plon siñgi dama tim kle-ñañgilañ endi ñindiñ kitimbi ni-tike-loñgilañ,

“Yambattok koi tike-lowit!

Ama ñin Molomdok koi plon ni-mulimbi bi indalak

en ni-kindekindem ewit!

¹⁰ Sotni Devit endi gñgitñii kindem yambi-dikneñguk,

windiñgangot ama ñali ti-nimekak,

wala timbi en ni-kindekindem ewit!

Yambat kunum ginañ patak endok koi tike-lona!”

ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama git ama biesi diwin endi endoñ bim ²⁸ ni-kañbi eñgiliñ, “Dik kundit ñandin tñlañ win gembí ba nanandi denanin tikembi pat-tñlañ? Ba nindok manla pat-tñlañ?” ²⁹ Eumbi enguk, “Nak wíndiñgangot manda noñgan sinik saní-nandutet. Wí nanbímek, nak nindok manla kundit tñlet win tambon saní-dakleutet. ³⁰ Yoane tuk i-sem-i-sem endi kena tñguk win kunumdok ep tñdín ba amalok ep tñdín? Win nanímbímbi nandíwa.”

³¹ Wíndiñ eumbi, nisíñgan e-tañan tímbi eñgiliñ, “Níndi ‘kunumdok ep tñdín’ wíndiñ enambi eutak, ‘Tímbi neta endok mandan ním nandí-kíktí tñ-ñímgíliñ?’ ³² Gan nombo ‘amalok ep tñdín’ wíndiñ enambi, amatamdi nitek tñ-nímnetañ?” Wíndiñ embi mísíñgiliñ. Nekta, amatam gitíktí Yoanela nandum plofet biañgan tñgukta tímbi. ³³ Wíndiñda endi Yesu ñíndiñ tambane-níñgiliñ, “Yoaneli kena tñguk win kunumdok ep tñdín ba amalok ep tñdín win níndi ním nandamíñ.” Eumbi enguk, “Ale, wíndiñda nak bo nindok mandala kundit pat-tñlet win ním sanbetet.

12

Yesuli ama biesi Yambattok kena ka-dikñeñgiliñ endok ep tñdínji kolan eu dakleñguk

¹ Tímbi Yesuli kusei kímípi, eyout mandalí manda enguk. Eñípi, ñíndiñ enguk, “Ama nolí kwet nolok wain kap tñpimbi, dímbi kwambíñ tñguk. Tímbi wain tul wísi-dottok kwet no kíndipi, kawattí it ombap kloñ no kena ka-dikñelok kíndilím ikuk. Tímbi endi wain bien diwin gama indaum epeplok nandíñípi, ama diwin enbí taleumbi, kena gitík kisi plon kímíkkuk. Kímípi, ama en il kusei bímbi, kwet mayañgan sinik ñañguk.

² Ña-kuñlímbi, wain bien indaumbi, mepmeptok nain indañguk. Indaumbi, kena molomdi kena gwañgwa no wain bien diwin ep bí-ñímektok ní-mulím ñambi, kena ka-dikñe amalóñ ñañguk. ³ Ña-tombímbi, ka-dikñe ama endi bien ním mímbi, endi gwañgwa win tikem wípi, molomloñ sílak ní-mulímbi ñañguk. ⁴ Undane-ñaumbi, molomdi kena gwañgwa no bíndambo ní-mulímbi ñañguk. Ñaumbi, kumbam wíli tawaumbi, kundit mayetan tñ-ñímímbi, molomloñ undane-ñañguk. Ñaumbi, ⁵ molomdi kena gwañgwa no bíndambo ní-mulímbi, ka-dikñe endok kandañ ña-tombímbi wíli kímguk. Gan molomdi wandiñgan embi, kena gwañgwa asup bíndambo ení-mulím ñañgiliñ. Ñaumbi, endok plon wíndiñgangot ka-dikñeli kanjik tñ-sembi, diwin sílak yandípi, diwin yandípi kímgíliñ.

⁶ Tímbi molom enlok ama noñgan ku-ñímínguk, win enlok níñañ noñgan sinik en wakan gíñañlí nandí-koñgom tñ-ñímliñguk. Gan enda ñíndiñ kímít-nandí-ñímbi eñguk, ‘Ka-dikñe amalí natnalok níñana sinik en kañbi, nandum loloñ tímímbi wain bien mímbi, ním wíli kolaukak.’ Wíndiñ nandímbi, síngi sinik níñañ engan ka-dikñe amalóñ ní-mulímbi ñañguk. ⁷ Gan ka-dikñe kolasí endi níñañ win kañbi, nisíñgan ñíndiñ e-nandínanandí tímbi eñgiliñ, ‘Yakñesii, endi wakan kukapi, kena ñín kasíleukak, wala tímbi wítnam kímímbi, kena ñín níndok gíngít tímbekek.’ ⁸ Wíndiñ eñípi tñke-wíli kímímbi, kena pawañ joñgo kolím píñguk.”

⁹ Yesuli eyout manda wíndiñ tñ-sem-talembi ení-nandím eñguk, “Síndi nitek nandañ? Kena molom endi gíngít win nandímbi, nitek tímbekek? Endi bí-tombi, ka-dikñe kolan yandípi kímímbi, ka-dikñe kombín bíndambo ep indambi, wain kenañ endok kisi plon kímílekak.” ¹⁰ Yesuli wíndiñ embi, yousím enla manda ñíndiñ embi ení-nandínguk, “Yambattok manda youyoulín patak ñín síndi gama ním pinat-nandíñgiliñ bek?

'It ta no it t̄ndi amali kenan nimnat embi siñgi w̄limgiliñ wal̄i ta d̄iw̄in yapma klembi, it t̄ike-kwambiñ dalak.

¹¹ W̄in Wopumdi t̄imbi indaum kanambi, kundit ḡitik̄in t̄ilak.' ”

¹² Yesuli w̄indiñ eumbi, ama bies̄li “Eyout manda w̄in n̄inla elak” nandi-daklembi, t̄ikeneliñdok nandiñgiliñ, gan amatam k̄im̄in wopum endi mik t̄i-semneliñ wala m̄is̄imbi, kak, kañbimbi ñañgiliñ.

Yesu takisla tue-kambiñgiliñ

¹³ T̄imbi Juda ama bies̄li Falisi ama d̄iw̄in ḡita Elottok nolii d̄iw̄in Yesu mandali s̄isoñ t̄i-ñimneliñdok eni-muk̄iliñ. ¹⁴ Eni-mul̄imbi, Yesuloñ b̄im̄ n̄imbi eñgiliñ, “Endaut. N̄indi d̄ikok kusaka nandam̄iñ: d̄ik manda julun̄it n̄im pa elañ. D̄ik loloñ ba p̄imbiñ ḡitik̄kan s̄in̄ik Yambattok telak d̄ind̄im n̄in̄i-daut t̄i-n̄imbi, amali n̄itek nandi-gamneliñ wala n̄im m̄is̄ilañ. Ñala eumbi nandiña: n̄indi Sisa, Roma kwettok ama wapmañ mayañgan s̄in̄ik patak, enda takis m̄inem m̄inambi wal̄i tuop t̄ilak ba n̄im? ¹⁵ W̄in m̄ilok ba n̄im m̄ilok?” W̄indiñ eumbi, Yesuli julun̄it̄s̄ilok kusei nandi-daklembi enguk, “S̄indi neta mandali s̄isoñ t̄i-namañ? S̄indi m̄inem kwandai satnin no t̄imbi indaumbi, daut namumbi kawa.” ¹⁶ Eumbi, m̄inem t̄ike-b̄im̄ m̄ium kañbi eni-nandi-mbi eñguk, “Ama walan ba kot kundit w̄in nindoñ?” Eumbi, endi “Sisaloñ” n̄iñgiliñ. W̄indiñ n̄imbimbi ¹⁷ enguk, “Sisalok ḡiñḡit w̄in Sisa enla tambon m̄inekaliñ, ba Yambattok ḡiñḡit w̄in Yambat enla tambon m̄inekaliñ.” W̄indiñ eñ̄ipi, ama bies̄lok s̄isoñ makleumbi, ka-piasat t̄i-ñimgiliñ.

K̄imnan nanin m̄ilam̄ilatok plon Yesu ni-nandiñgiliñ

¹⁸ T̄imbi Sadusi ama d̄iw̄indi Yesuloñ b̄iñgiliñ. Endi k̄imnan nanin m̄ilam̄ilat w̄in n̄im patak eñ̄ipi eni-daut t̄i-sem-ta-kuañ. Endi Yesuloñ b̄imbi ni-nandi-m eñgiliñ, ¹⁹ “Endaut. Moseli Juda amatam n̄inda manda ñ̄indiñ yout-n̄imguk, ‘Ama noli tam t̄ikembi, yam̄in pap sembekta, kwayañli dallok kanjali t̄ikembi, dallok gwañgwa b̄isat ep t̄imbi indanekaliñ.’ ”

²⁰ Sadusi amali w̄indiñ embi yous̄im n̄iñgiliñ, “Damañgan dakwaya kit tambon t̄ipet kuñgiliñ. Endoñnan nanin tua endi dama tam t̄imbi, komblin n̄imnat, yam̄in papi sembiñguk. ²¹ Sembumbi, monali dallok kanjali t̄ikembi, w̄indiñgangot yam̄in papi sembiñguk. Sembumbi, gwik endok plon w̄indiñgangot inda-ñ̄im̄iñguk. ²² Dakwaya kit tambon t̄ipet endi tam wakangot t̄ikembi, yam̄in ḡitik̄ papi sembi-taleñgiliñ. T̄imbi siñgi s̄in̄ik kanjaks̄i wal̄i w̄indiñgot sembiñguk. ²³ Ama kit tambon t̄ipet ḡit̄ikkandi tam wakangot t̄ikeñgiliñda. T̄ikap, m̄ilam̄ilat nain indaukak, nain wolonda tam w̄in nindok s̄in̄ik t̄imbekak?”

²⁴ Sadusi amali w̄indiñ eumbi, Yesuli enguk, “S̄indi Yambattok manda wolok kusei ba Yambattok gemb̄in n̄im nandi-k̄iliñ eañ bek, wala t̄imbi k̄imnan nanin m̄ilam̄ilata nandumbi kelam dalak? ²⁵ Amatamdi k̄imnan nanin m̄ilapi, wapatam n̄im indanekaliñ. Endi kunumdok añelo nom̄ik silak kunekaliñ.

²⁶ T̄imbi Yambatti amatam k̄imnan nanin ep m̄im m̄ilatnekaliñ ba n̄im, wolok s̄indi Moseli kasat ñ̄in youkuk w̄in n̄im pinat-nandañ ba? Mose endi komba tip no wolok plon komba manben indaum kañbi ñañguk. Ñaumbi, Yambatti ama ikan sembiñgiliñ endok plon ñ̄indiñ n̄iñguk, ‘Nak Ablaamdok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambats̄i patet.’ Yambatti w̄indiñ eñ̄ipi, ²⁷ ñ̄indiñ eu dakleñguk: endi sembi-sem̄indok Yambat n̄im a, endi kaik kuañ endok Yambat. Nekta, ama

sembi-taleñgılıñ endi bo Yambattok dainan kaik kuañda timbi. Windiñda sindi mĩlamĩlat nim patak eañda, biañgan nandum kamalalak.”

Ama noli endikñe manda dek wali dama sinik tĩlak wala Yesu ni-kañguk

²⁸ Timbi Yesu gĩt Sadusi ama endi manda e-kle-kot-ti-paliñĩlimbi, endikñe manda nandi-tale ama no wolok bim yambiñguk. Yambiñguk, Yesuli manda tambon kindemgot tambane-enbim nandiñgukta ni-kañbi eñguk, “Yambatti endikñe manda gĩtik kimit-nimñguk, timbi nek ñali dama ti-sembi, diwin gĩtik yapma kle-talelak?” ²⁹ Eumbi tambane-niñguk, “Endikñe manda ñali dama sinik tĩlak, ‘Islael amatam sindi manda ñin nandiñguk ti-ke-kiliñ enekaliñ: Molom en noñgan. Endi nĩndok Yambatni, diwin no nim pakañ. ³⁰ Wala timbi dik ginaña gĩt waleña tip gĩt nanandiña gĩt gembina gĩtik Yambat Molomga endokgot bi-ñimekañ.’ ³¹ Timbi endikñe manda wandiñgan no ñindiñ patak, ‘Dik ditnala ti-gamlañ, wandiñgangot nokala ti-ñimekañ.’ Endikñe manda tipet wali endikñe manda diwin gĩtik yapma klembi pakamik.”

³² Yesuli wĩndiñ eumbi, endikñe manda nandi-tale amali “Waak!” embi niñguk, “Endaut, dik manda biañgan sinik elañ. Yambat en noñgangot, diwin no nim pakañ. ³³ Tiñipi, nĩndi endok gaut tapma sina dũmbi, nepek diwin wĩndiñgot tapma ti-ñimneñ win kindem. Gan tikap nĩndi ginañi gĩt nanandiñ gĩt gembini gĩtik endokgot bi-ñimneñ, ba nĩnla tinĩmamĩñ tuop wĩndiñgangot notniila ti-semneñ, win tapma kusei kusei yapma klembi, endok dainan kindem bien sinik.” ³⁴ Ama endi manda tambon wĩndiñ eumbi, Yesuli endok nanandiñ kindem kañbi niñguk, “Dik Yambattok gĩngĩt kindem indawĩñ.” Wĩndiñ nĩmbĩmbi, Juda ama biesili en mandali sisoñ ti-ñimnepi misĩmbi, nepek nola bĩndambo nim ni-kañgılıñ.

Yesuli endikñe manda nandi-tale ama endok mandanjĩ ba kunditsĩ kolan eu dakleñguk

³⁵ Timbi Yesuli tapma it sañ simba ginañ papi, amatam eni-daut ti-sem-tiñipi eni-kañbi eñguk, “Nĩtekte timbi, endikñe manda nandi-tale ama endi Mesia en Devittok komblingot eañ? ³⁶ Dĩndim Yali Devittok ginañ timbi tĩkileumbi, Devit en Mesiala ñindiñ eñguk, ‘Yambat Wopumdi nokok Wopumnala ñindiñ niñguk: Dik bimbi, kitna sinik kandañ pipapi, nakita amatam yambi-dikñe-kundekamik. Kuñipi, kanjĩtgai ep pi-yaliwambi, dikok kapmainan patnekalĩñ.’ ³⁷ Wĩndiñda Devit en Mesiala ‘Wopumna’ kitiñguk, wala timbi Mesia endi Devittok komblin sĩlaningot ba? Nim a. Endi Devittok Wopum.” Timbi ama kĩmin wopum Yesulok manda nandiñguk nandi-koñgom tĩngĩliñ.

³⁸ Timbi Yesuli eni-daut ti-sem-tiñipi enguk, “Sĩndi endikñe manda nandi-tale ama endok nandinandĩnjĩ ba ep tĩndĩnjĩ ka-kiliñ enekaliñ! Diwin endi amatamdi yabum loloñ tĩmbektok nandañ, wala timbi endi ama loloñ endok dasindasinjĩ pat-dasimbi, ‘tina nĩmbit’ tañ. Timbi endi amatamdi kĩmin kwelan we semĩpi, kosi tĩke-lonelĩnda nandañ. ³⁹ Tiñipi, it kiyau ginañ ba nana sina wopum ginañ endi ama loloñjĩlok pipapat plon patnepi nandañ. ⁴⁰ Endi tam kanjak juluñit ti-sembi, isi nepenepeksi yapma tĩkeañ, timbi amatamdok dausĩnan ti-kelakelamjĩ kot-taplinelĩndok nĩmolo ombap tañ. Endi ep tĩndĩnjĩ dĩndim walan tañ, wala timbi Yambatti tuan mĩlap sinik ombi-semekak.”

Yesuli tam kanjak nolok kundit kindem eu dakleñguk

⁴¹ Timbi Yesuli tapma it ginañ papi, minem Yambattok kĩmikiliñ wolok tambon kandañ pipakuk. Pipapi kañĩlimbi amatamdi bi, minem tapĩkot

kawat dñgwinda gñañ dasiu piñguk. Amatam kwilikwilinji wopum asupti bimbibi, minem wopungan kimilimbibi piñguk. ⁴² Tññilimbibi, tam kanjak pimbibiñen noli bimbibi, minem kwandai gim+n tipet kimilimbibi piñguk.

⁴³⁻⁴⁴ Timbibi Yesuli win kañbi, gwañgwañii kiti-semum biumbibi enguk, “Nak biañgan sanba: amatam diwin endi minem wopungan kolimbibi, wopum gama nisilok pat-semalak. Gan tam kanjak pimbibiñen ñali minem nana tualok palimik win gitik koli taleumbi, ñam nimnat, silanin sinik patak, wala timbi minem kimilak win diwin gitikkandi kimilaliñ win yapma kle-talelak.

Yesuli nain taletalenan nepek nek indaukak wolok eni-dakleñguk

13

Milaplok kusei kimikimilin

¹ Timbibi Yesuli gwañgwañii git tapma it sañ simba gñañ nanin pi-ñañpi, gwañgwañ noli tapma it kit youpi niñguk, “Ninindaut, ñi kawin! It gitik ñin engano kindem bien. Timbibi kawat wopum wopumdiñgan tindin.” ² Eumbi niñguk, “It wopum ñi yambilañ wala ganba: Juda amatamdok kanjiksiili bimbibi, it gitik ñin wiapi, kawat no nim biumbibi, kawat nolok plon palekak. Nim sinik.”

³ Yesuli windiñ embi, Jelusalem it kwet bimbi, Oliv kwet jañginnan loñguk. Lombi, tapma it tambon kandañ wolok pip palimbibi, Petlo, Yakobo, Yoane gita Andlu endiñgot endoñ bim ni-kambi eñgiliñ, ⁴ “Dik ninbimbibi nandina: nepek nek tapma ittok plon elañ win dawanda indaukak? Ba kundit nek ñali dama indaumbi ka-nandinekamaiñ: milap kusei gitik ip inda-nimep tilak?”

⁵ Timbibi Yesuli nepek indaukak wolok eni-dakleñipi eñguk, “Sindi kakiliñ embi kunekaliñ. Nim kañbi, ama noli tue-sambiumbi, julun mandan win nandi-ñimneliñ. ⁶ Ama asupti nokok kotna plon bi-indambibi, ‘Natna Mesia wakan’ embi, amatam asup tue-yambiumbi, julun mandanji nandi-kwambiñ danekaliñ. ⁷⁻⁸ Timbibi ama sambat diwindi milapi, sambat diwinda mik ti-semnekalin, timbi ama wapman diwindok sambatti milapi, wapma diwindok sambatta mik ti-semnekalin, wala timbi sindi miktok giñgiti nandinekalin, ba mik mayañgan indaumbi wolok giñgit nandinekalin. Windiñ nandiñipi, nim silikñembi misinekalin. Nepek win gitik biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen wali gama nim. Timbibi minjamnjat kwet nolok ba nolok timbekak, ba nana map inda-semekak.” Yesuli windiñ embi, e-yout manda enbi eñguk, “Nepek wi gitik indaukak win tamdi gwañgwa tikeup dama siñgin gawat lakalakat indañmlak wandiñ indaukak. Gan siñgi kandañ milap wopum sinik indaukak.

⁹ Nain wolonda sinila nitek kuañ win kakiliñ embi kunekaliñ. Kanjiksiili sepbi, mandala ama biesilok kisi plon sambiumbi, it kiyau gñañ sandipnekalin. Timbibi sindi nokok giñgitnai kuañda timbi yambi-dikñe ama ba ama wapman endok dausinan ipi, kusatna e-dakle-semnekalin.

¹⁰ Timbibi giñgit manda kindem win biañgan amatam gitikta dama eu pum ennekalin. Eni-taleumek, kwet nain taleukak.

¹¹ Timbibi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañgip ñañilimbibi, ‘Manda nitek enetamiñ?’ windiñ embi nandi-bendi-wopum itangan nim tinekalin. Nim a! Nain wolonda sininñgan manda win nim enekaliñ. Win Dindim Yalli ginanji tokñeumbi, Yambatti manda samekak win wakan enekaliñ.

¹² Wolonda naka timbi dalli kwayañ ba kwayañdi dal kanjiktok kisi plon

kimilimbi, yandip kimnekalin. Ba bepti wembe gwañgwañii kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekalin. Timbi wembe gwañgwal meñji besila kanjik ti-sembi, wandinngangot timbimbi yandipmi-kimnekalin. ¹³ Kotnala timbi ama gitikti nandi-kola wopungan ti-sami-kunekalin. Gan amatam mīlap win ba win ginnginsembi, kuañ tuop nep kwambiñ da-kuaña en wakan Yambatti ep mekak.”

Mīlap wopum sinik indaukak

¹⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan papait no tapma it ginañ, kimisip tindinnan, wandin loukak. Loumbi, Yambatti win kañbi, nandum pi-sinik taumbi, enlok il siñgi wilimekak. (No endi manda ñin pinapi, wolok kusei nandi-kilin eukak.) Sindi nepek kolan wi kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endi pimbi, kwet jañginnan lonekalin. ¹⁵ Timbi no endi it pawan papi, nepek nola it ginañ nombo nim loukak, ¹⁶ ba no endi kena ginañ papi, sauloñin tikeupi undane ilan nim naukak. ¹⁷ O wem! Nain wolonda tam gwañgwa minjipsat, ba gwañgwa num emañ endi blasinngandok. ¹⁸ Timbi sindi mīlap win gwi sasali nainnan nim indauktok nimolo ti-kunekalin. ¹⁹ Neta, nain wolonda mīlap wopum sinik indaukak. Yambatti kwet timbi indaņguknan bikap man ñandinngit mīlap wandin no nim indaņguk, timbi bindambo nim indaukak. ²⁰ Tikap Wopumdi nain win nim timbi dumalawimda, amatam gitikkan talenelin. Gan endi amatam ep danbi enlok ginngit kasileņguk enda wakan nandisembi, nain win ikan timbi dumalaņguk.

²¹ Nain wolonda ama noli ñandin bek sanbekta, ‘Yakñesii! Mesiali ñi patak’, ba ñandin sanbek, ‘Wi kawit! Endi da patak!’, sindi manda wala nandum tlal timbekak. ²² Neta, Mesia julunngan ba plofet ama julunngan indambi, nisilok kusasi timbi dakle-semnekalin dok amatam kundit engano sinik ep daut semum ka-silikñenekalin. Tikap endi tuopta, ama wali amatam Yambatti enlok ginngit ep danguk win ep timbi kamalanekalin. ²³ Gan sinila ka-kilin e-kunekalin. Nak nepek gitik indaukak wolok itangan sani-talelet.”

Mesialok tomtom nain win dawanda sinik indaukak win nimbek noli nim nandilak

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk,
 “Gan mīlap wopum win taleumek
 ‘wolonda maim dautti bip mumbi, yakipti bo nim saleumbi,
²⁵ kunum ginañ dimboņgipti pi-pinekalin.
 Timbi nepek nek kwambiñ kunum ginañ pakañ ep minjalimbi kwesi
 binekalin.’

²⁶ Timbi nain wolonda amatam gitikti kanekalin win: Amalok Niñan endi mulukua ginañ gembin wopum ba kolsalen walalannat pimbi inda-dakleukak. ²⁷ Wolonda endi amatam dembek dembek kuañ enlok ginngit ep kasileņguk endi wakan enloñ ep kimin kolektok añelo eni-mulim ñambi, kunum kwet kimili taleņguknan nanin ep kiutnekalin.

²⁸ Wandin ñala sindi komba konelok plon nanandi ñin epnekalin: kii gayam tukñat timbi, sak kaik indaumek, maim nain indaup tilak wandin nandañ. ²⁹ Wandinngangot mīlap gitik sanit win indaum kañbi, sin ñandin nandinekalin: Ama Sisinik endi inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bilak. ³⁰ Nak biaņgan sanba nandiwit: amatam man ñandinngit kuañ endoñnan nanin diwindi gama nim kimñilimbi, nepek win gitik indaukak. ³¹ Kunum kwet taleukak, gan nokok mandana gitikti nim paipi, papat kwambiñ palekak.

³² Nepek gitik win nain wolonda sinik indaukak win ama nimbek noli nim nandilak. Añelo kunum ginañ pakañ ba Yambattok Niñañ en bo win nim nandañ. Nim. Bep Yambat en noñgandiñgot nandilak. ³³ Sindi nain win dawanda sinik indaukak win nim nandañ, wala timbi ka-kiliñ embi mandim kunekaliñ! ³⁴ Nain indaukak win ñindiñ: ama noli il bimbi, kwet mayañgan ñaup tilak. Endi kena gwañgwañii kena molom molom dani-sembi, telak yama mandimandi endi ka-mandi-kiliñ ewiktok endikñe manda ni-talembi ñalak. ³⁵ Windiñda it molomdi nain dawanda sinik biukak win sindi nim nandañ. Endi kwet kilim eumbi, ba tim boñgip, ba puput noñgan kitumbi, ba kwet salaup timbimbi, ba salasalanan tombekak win sindi nim nandañda timbi ka-mandi-kiliñ e-kunekaliñ! ³⁶ Nim kañbi, dou-palimbi, molomdi platik sinik bi tombi, sep timbi indawik.

³⁷ Endikñe manda ñin sanlet win giñgitiñai gitikkan sindok: ka-mandi-kiliñ embi kunekaliñ.”

Yesu wili kimbibindambo mlakuk

14

Yesu kimbimlok ti-pañgipañgile ti-ñimgiliñ

¹ Timbi gwilat wopum tipetti ep timbi dumalañguk, win kamaikamai nain gita plaua wilibendi nimnat wolok gwilat. (Wolonda Israel amatandi Yambatti Isip kwelan nanin ep kimbikuk wolok pat-nandi-pakañ.) Gwilat wali sandap tipet wolok siñgi kandañ ep timbi dumalañlimbi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu telak gitak plon tikembi wili kimbektok telak yolonjimbi, ² ñindiñ eñgiliñ, “Gwilat ginañ windiñ tinambi, nim kindem daukak. Nim kañbi, amatam kimin wopum endi mlapi, gimbit tim, kesi tapma timbi, mik tineliñ.”

³ Timbi Yesuli Betani it kwelan ñambi, ama no damañgan wanda kwambiñ inda-ñimiñguk koi Simon endok ilnan nana na-pakuk. Paliñlimbi, tam no endi pama tul mindiñ kindem tuan wopum sinik win tike-bimbi, kawat kanim bim ombi-gilombi, pama tul win Yesulok kumbam plon yalimukuk. Yalimulimbi, ⁴ ama diwis wolok pakiliñ endi tamda gnanji komba dumbi nisigan eñgiliñ, “Neta sinik pama tul kindem ñin silak timbi kola-talelak? ⁵ Tuktok tuan win wopum sinik, minem 300 netepe. * Endi tuk win tualok kimitimda, minem walinin tikembi, ama pimbinienda emiwik.”

Windiñ embi, tam ni-ñombiñgiliñ, ⁶ gan Yesuli enguk, “Biu palen! Sindi neta mlap mañ? Endi ti-kindemkindem ti-namlak. ⁷ Ama pimbines endi nain tuop sin gita kuañ, wala timbi nain nola ba nola ep mi-pañgitanep nandañda kindem tineliñ. Gan natna nain tuop sin gita nim paletat, ⁸ wala timbi tam ñali man ñindiñgit nepek nek tuop ti-namek wolok tuop tik. Endi pama tul i-namik, win nak kimbambi nep kinditnekaliliñ wolok itangan piñgipna ti-pañgipañgile ti-namik. ⁹ Nak biañgan sanlet: dembek dembek ñanekaliñ tuop giñgit manda kindem ñin eu sataumbi, tam ñali nepek nek ti-namik wolok kasat wakit kwet tuop ti-sembi, tam endok kasat eu kaik taukak.”

¹⁰ Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endi Yesu bola ti-ñimektok tapma ama biesiloñ ñañguk. ¹¹ Ñambi, wolok tuop enbimbi nandim ginañji kindem daumbi, minem minepi ni-kwambiñ dañgiliñ. Timbi Judali kusei kimpipi, “Yesu bola ti-ñimektok nain kindem delok indauk?” embi mandinguk.

* **14:5:** Minem denali 300 win kena nain 300 wolok tuan.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii t-pañgipañgile t-semguk

¹² Plaua wilibendi nimnat sinjilok gwilat wolok kusei kimitimilinan Israe! amatamdi sipsip ninañ wipi, tapma timbi, Yambatti Isip kwelan nanin ep kimituk wolok mit-nandim pakañglin.

Gwilat win indaumbi, gwañgwañiili Yesu nikañbi eñglin, “Nindi delok ñambi, gwilat ñolok nana tiumit tiganneñdok nandilañ?” ¹³ Eumbi, Yesuli gwañgwañiit tipet enimupi enguk, “Siti Jerusalem it kwet ginañ lombi, ama noli tuk kambot bemi bi sep timbi indautak en kle ñandekamik. En kle ñaumbi, ¹⁴ it nolok ña loutak wolok molomla ñindiñ nandekamik, ‘Ninindautti ñindiñ elak: nak gwañgwanai gita it ginañ delok gwilattok nana nambetet?’ ¹⁵ Eumbi, it ginañ wopum no tikiliñ e-bimbin win gwat patak daut sametak. Wolok tiumit tinandekamik.” ¹⁶ Eumbi, gwañgwañiit tipet endi nandimbi, winanin ñam Jerusalem it kwelan loñgimik. Lo tumbi, Yesuli enguk wolok tuop inda-semumbi, gwilattok nana tiumit tinimik.

¹⁷ Timbi kwet kilim eumbi, Yesuli gwañgwañii 12 gita bimi, it ginañnan loñglin. ¹⁸ Lom nana napalinlimbi, Yesuli enguk, “Biañgan sanlet: sindoñnan nanin no nakita nana yakan nalak endi nak bola tinametak.” ¹⁹ Windin eumbi, ginañji mlataumbi, noñgan noñgandi ñindiñ niñglin, “Nakta nim bek?” ²⁰ Nimbimbi enguk, “Win gwañgwa 12 sindoñnan nanin no. Endi plaua dip tikembi, nakita tuk wina noñgan ginañ youpi nalak, en wakan. ²¹ Biañgan sinik. Manda youyulin patak wolok tuop Ama Sisinik win bola tinimbi wili kimbekak. Gan ama nin bola tinimetak en blangandok. Meñdi nim ap munda, win kindem.”

²² Timbi nana napalinlimbi, Yesuli plaua no tikem gwilam timbi, ombim gwañgwañiila embi enguk, “Tike nambit; ñin nokok gaumna.” ²³ Windin embi, wain wina no tikembi, gwilam titem emumbi, gitikkandi wina noñgan wolok ginañ nañglin. ²⁴ Nimbimbi enguk, “Ñin nokok wekatna. Nak amatam asup endok kinjan kimbimbi, wekatna yalimutet. Wali wakan toptop Yambatti amatamii git tilak win timbi kwambin dalak. ²⁵ Nak biañgan sinik sanlet: nak wain tuk kwelan nombo nim nambetat. Yambatti gñgiti indangan yambidikneukak wolondamek nak en gita papi, wain tuk komblin engano wi mek nambetat.”

²⁶ Timbi Yambat niwit-talo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañgin timbi dumalanepi pinanglin. ²⁷ Nañpi, Yesuli gwañgwañiila enbi enguk, “Yambattok manda no ñindiñ youyulin patak, ‘Nak kadikne ama wila kimbimbi, sipsipti papusenenekalin.’ Wala timbi sindi gitikkan siñgi wint-nambi pi ñanetañ. ²⁸ Gan Yambatti kimnan nanin nep mium mlattmek, telak dama tisanbi, Galili kwelan ñam wolok sambetat.” ²⁹ Eumbi, Petloli niñguk, “Ama diwin gitikti gambimbi pinanetañ bek, gan nakta nim sinik.” ³⁰ Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputti nain tipet nim kitumbi, dik nain tipet git no naka ‘En nim nandimlet’ eutañ.” ³¹ Eumbi, Petloli gñginembi niñguk, “Kindem dikita nep nulimbi kimbetet, gan nak dika ‘Nim nandimlet’ nim eutet. Nim sinik.” Eumbi, gwañgwañii gitikkandi windinngangot nitalanglin.

Yesu en kimbepi t-pañgipañgile tiñguk

³² Timbi Yesu git gwañgwañii endi ñambi, kwet no koi Getsemane wolok ña-tomglin. Tumbi, Yesuli gwañgwa diwinda enbi enguk, “Sindi ñolok pipalimbi, nak ñam nimolo timbi bitutet.” ³³ Windin embi, Petlo, Yakobo git Yoane yanañpi ñanguk. Nañpi, enlok plon nepek inda-nimetak wala

nandum mɪlata-sɪnɪk taumbi, gembɪñ piumbi ³⁴ enguk, “Gɪnañna nandiwa kola-sɪnɪk talak, kɪmbettok tuop nandiɫet. Sɪndi ñolok papi, ka-kɪliñ embi palit!”

³⁵ Yesuli wɪndiñ embi, lakat ñaña em kwelan pi-pɪmbi, telak no palekta, mɪlap bembendok nain wali en maklewɪk wala Yambat nɪmolo tɪ-ñɪmɪñguk. ³⁶ Endi enlok manda plon beula “Abba” kɪti-ñɪmbi nɪñguk, “O Bep! Dɪk nepenepek gɪtɪk tuop tɪ-talewɪñ, wala tɪmbi dɪk mɪlap ñin napma tɪke-namɪñ. Gan dɪk nokok nanandi nɪm kɪmit-kleukañ. Nɪm sɪnɪk. Dɪk nɪtek nandiɫañ, wolok tuopgan indawɪn.”

³⁷ Tɪmbi Yesuli gwañgwañii tɪpet gɪt no endoñ undane-bɪmbi, yambum dou-palɪmbi, Petlo nɪ-ñombɪm nɪñguk, “Simon, dɪk doulañ ba? Dɪk nain dumangan kaik paleñdok tuop nɪm ba?” Wɪndiñ embi enguk, ³⁸ “Biañgan sɪnɪk: gɪnanjɪli nepek kɪndem tɪmbepi nandiɫak, gan piñgɪpsɪli gembɪn nɪmnat, wala tɪmbi ka-kɪliñ embi, nɪmolo tɪmbɪt. Nɪm kañbi, tue-kambi plon pi-pɪneliñ.”

³⁹ Yesuli wɪndiñ embi, nombo yambim ñambi, nɪmolo dama tɪñguk wɪndiñgangot nombo tɪñguk. ⁴⁰ Nɪmolo tɪmbɪ taleumbi, nombo gwañgwañiiloñ undane-bɪm yambiñguk wɪn: dausi mɪlataumbi dou-pakɪliñ. Dounan nanin mɪlapi, manda nɪtek nɪneliñ wala nandum mɪlatañguk. ⁴¹ Tɪmbi Yesuli nombo ña nɪmolo tɪ-talembi, gwañgwañiiloñ undane-bɪumbi, nain tɪpet gɪt no tɪmbɪmbi enguk, “Sɪndi gamañgot doumbi sɪlak pat-nandi-tañ ba? Ip tuop. Nandañ: Ama Sɪsɪnɪk yom amalok kɪsi plon kɪmɪkɪmɪttok nain ip indalak. ⁴² Ñala mɪlalɪmbi ñana. Wɪ kawɪt: bola tɪ-namlok ama ip nɪp tɪmbɪ dumalalak.”

Yesu tɪkeñgɪliñ

⁴³ Wɪndiñ e-palɪñɪlɪmbi, wolongan Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, Judas Iskaliot, endi ama kɪmɪn wopum telak dama tɪ-semumbi bɪñgɪliñ, wɪn tapma ama biesɪ ba endɪkñe manda nandi-tale ama ba ama biesɪ dɪwɪn endi enɪ-mulɪmbi, kakit ba kwandi mep bɪñgɪliñ. ⁴⁴ Bola tɪndi ama endi damañgan sambat ñɪndiñ kɪmɪpi enguk, “Simumu tɪ-ñɪmambi, ama ip wakan embi, ña tɪke-kwambiñ dam tɪke-ñanekaliñ.” ⁴⁵ Wɪndiñ eñgukta kena gɪnañ tombi, dɪndɪmgan Yesuloñ bɪmbi, “Nɪnɪndaut, we!” embi, wopumgan simumu tɪ-ñɪmɪñguk. ⁴⁶ Wɪndiñ tɪ-ñɪmɪum kañbi, gembɪnat ñam tɪke-kwambiñ dañgɪliñ.

⁴⁷ Tɪmbi ama Yesu gɪta pakɪliñ endoñnan nanin noli kakil tiañe lambɪmbi, tapma amalok telak damanjɪlok kena gwañgwa sɪlanin wɪlepi, pawangot wɪlalɪm piñguk. ⁴⁸ Tɪmbi Yesuli enbi eñguk, “Sɪndi naka nandum kumbu ama sañan tɪmbɪmbi, kakit ba kwandi mep bɪ-tombi, nep mañ ba? ⁴⁹ Sandap tuop nak tapma it sañ simba gɪnañ lombi, sɪndok boñgɪpsɪnan papi, amatam enɪ-daut tɪ-sem-ta-bɪñɪlambɪ, nɪm nepgɪliñ. Gan manda youyoulɪn patak wolok tuop man inda-namɪwɪn.” ⁵⁰ Wɪndiñ eumbi, gwañgwañii gɪtɪkti en bɪmbi pim ñañgɪliñ.

⁵¹ Tɪmbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakɪt tɪkembɪ, ⁵² sandum tɪke-gɪlɪm dañgɪliñ. Gan endi sandum pɪsapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon kɪmɪkɪliñ

⁵³ Tɪmbi endi Yesu tɪkembɪ, tapma amalok telak damanjɪlok ilan nañgɪpi ñañgɪliñ. (Wandiñ tapma ama biesɪ ba ama biesɪ dɪwɪn ba endɪkñe manda nandi-tale ama gɪtɪk endi bɪm kɪmɪn tɪñgɪliñ.) ⁵⁴ Yesu tɪke-ñañɪlɪmbi, Petloli kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma

amalok telak damanjî endok sañ simba gînañnangan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanjî endok tîplaplailii gîta pipapi, komba seimbi pakuk.

⁵⁵ Tîmbi tapma ama biesî en gîta Juda amalok yambi-dîkñenji gîtik endî Yesu wîlî kîmbektok nandîñîpi, ama Yesulok siñgin sineliñdok yolonjî-tlakîlîñ. ⁵⁶ Neta, ama asuptî bîmbi, joñgo siñgin simbi, juluñît manda eñgîlîñ. Gan endî mandanjî walan noñgangot nîm eñgîlîñ, endî manda kusei kusei eñgîlîñ. ⁵⁷ Tîmbi ama dîwîndî bî indambi, joñgo siñgin simbi eñgîlîñ, ⁵⁸ “Nîndî manda no ñîndîñ eumbi nandîñgîmîñ, ‘Nak tapma it kîtti tîndîñ ñîñ wiapi, sandap tîpet gît no wolok gînañnangan wolok kîñjan kîtti nîm tîndîñ no mamba ilekak.’ Wîndîñ eumbi nandîñgîmîñ” eñgîlîñ. ⁵⁹ Gan mandanjîlok walan wîñ bo noñgan nîm.

⁶⁰ Tîmbi tapma amalok telak damanjî endî mîlapi indangan bî ipi, Yesu nî-nandîmbi eñguk, “Dîk manda tambon tuop nîm ewîñ ba? Ama walî dîkok manda eañ wîñ nandum nîtek tîlak?” ⁶¹ Eumbi, gitak papi, manda tambon no nîm nîñguk. Tîmbi wolongan tapma amalok telak damanjî endî Yesu ñîndîñ nî-nandîmbi eñguk, “Dîtna Mesia wakan, Yambat nî-kîndekîndem eamiñ endok Nîñañ ba?” ⁶² Nî-nandumbi Yesulî nîñguk, “Natna en wakan. Gamanda kanekaliñ wîñ: Ama Sîsînik endî Gembî Molomdok kii dîndîmnan pipalîmbi, yakan amatam yambi-dîkñendekamîk. Tîmbi en wakan kunum gînañ nanin mulukua plon undane-bîumbi kanekaliñ.”

⁶³ Eumbi, tapma amalok telak damanjî endî manda wîñ nandum pî-sînik taumbi, kusali tîmbi daklewîktok dasindasin wilapbi enguk, “Neta amala nombo enî-nandîmbi, ama ñolok kusali yout-lonjînetamîñ? ⁶⁴ Sîndî ip nandîlîñ, endî enla Yambat eñîpi, Yambat nî-tîke-pî-yalilak. Wala nîtek nandañ?” Eumbi, gîtikandî Yesu mandanlok kîñjan tîkewîktok nandîñgîlîñ tuop wîlî kîmbektok e-taleñgîlîñ. ⁶⁵ Tîmbi dîwîndî kusei kîmîpi, manjî iwît sua-ñîmbi, timan dai sandumdi masipbi, kîsîlî wîpi nîñgîlîñ, “Nîndî gwîtak nîñîmbîm indaumbi nandîna!” Tîmbi tîplaplaelî Yesu tîkembali, kîsî pîndîmdî wîkîlîñ.

Petlolî Yesula “Nak en nîm nandî-ñîmlet” eñguk

⁶⁶ Tîmbi Petlolî tapma amalok telak damanjîlok it pawan sañ simba gînañ palîñîlîmbi, ama wolok kena wembe nolî bîmbi, ⁶⁷ Petlolî komba sei-palîm kañbi, ka-kîlîñ embi nîñguk, “Dîk bo Yesu Nasalet nanin en gîta kulañ gambîlet.” ⁶⁸ Eumbi, Petlolî nîñguk, “Nîm a. Dîk nek elañ nak nîm nandîlet.” Wîndîñ embi, sañ simba telak yamanan pî-ñaumbi, wolongan puputtî kîtîñguk. ⁶⁹ Tîmbi kena wembe endî Petlo kañîpi, manda dama eñguk wîndîñgangot nombo embi, ama wolok pakîlîñda enbi eñguk, “Ama ñîñ Yesulok nol no ñakan.” ⁷⁰ Eumbi, Petlolî nombo “Nak nîm” embi gîñgîneñguk.

Tîmbi nain nîm ombataumbi, nombo ama wolok ikîlîñ endî nîñgîlîñ, “Dîk Galili naninda tîmbi dîk biañgan endok nol no.” ⁷¹ Nîmbîmbi, Petlolî manda kwambiñgan nombo nombo embi ñîndîñ enguk, “Biañgan sînik. Nak ama koi eañ wîñ nîm nandî-ñîmlet. Manda juluñît eletta, Yambattî kîndem nep tîmbî kolawa.” ⁷² Eumbi, wolongan puputtî kîtîmbi, nain tîpet tîmbîmbi, Petlolî Yesulî manda nîñguk wîñ nandî-sîwîkuk. Yesulî ñîndîñ nîñgukta, “Puputtî gama nain tîpet nîm kîtîñîlîmbi, dîk dama nain tîpet gît no naka ‘En nîm nandî-ñîmlet’ eutañ.” Petlolî manda wîñ nandî-tombi, sîmbai kolaumbi, kolan sînik kukuk.

15

Yesulí yom amalok kınjan tıkeñguk

¹ Kwet salaup tımbımbi, wolongan tapma ama biesı gıt ama biesı dıwın ba endıkñe manda nandı-tale ama, wın endı Juda amatamdok yambı-dıkñenjí gıtık endı kımın tımbi, Yesu nek tı-ñımmnelıñdok manda e-topgılıñ. E-topbi, Yesu kii top nañgıp ñambi, Judia kwettok yambı-dıkñe ama Pilato endok kii plon kımıkılıñ. ² Tımbi Pilatolı kañbi nı-nandım eñguk, “Ba dık Juda amatam endok ama wapmañ ba?” Eumbi tambane-nıñguk, “Dıtna elañ ip wakan.” ³ Tımbi tapma ama biesı endı Yesulok siñgin si-sınık tañgılıñ. ⁴ Wındıñ tımbımbi, Pilatolı Yesu nombo nı-nandıñıpi eñguk, “Endı dıkok manda asup embi, siñgiñga siyañ wın nandılañ. Dık manda tambon tuop nım ewıñ ba?” ⁵ Eumbi, manda no nım tambane-eumbi, Pilatolı wala nandı-bendi-tıñguk.

⁶ Gwılat tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatolı amatam nandı-sembi, ama nolok koi kıtıañgılıñ en wakan it kwambıñ gınañ nanin pısapi emlıñguk. ⁷ Nain wolonda ama no koi Balabas it kwambıñ gınañ pakuk. Endı nolii gıta Roma ama mik tı-sembi, dıwın yandıp kımğılıñ, wala tımbi ep imbi, it kwambıñ gınañ yambiumbi pakılıñ. ⁸ Tımbi amatam kımın gıtık endı Pilatolıñ lombi, kundit nek tı-semliñguk wındıñgangot nombo tı-semektok nı-nandıñgılıñ. ⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesı endı Yesu koi gıñgıtta kagımbıt tı-ñımbi, kusei wala en Pilatolok kii plon kımıkılıñda. Pilatolı wın nandımbi, amatam tambane-enguk, “Juda sındok ama wapmañ wın pısat-samettok nandañ ba?”

¹¹ Gan tapma ama biesılı amatam enı-munjupi eñgılıñ, “Sındı eumbi, endok kınjan Balabas pısat-sametak.” Tımbi amatamdı ama biesılı eñgılıñ tuopgan eumbi, ¹² Pilatolı nombo enı-nandımbi eñguk, “Wındıñ eañda tımbi, ama ñın Juda ama sındok ama wapmañ nıañ en wakan nek tı-ñımettok nandañ?” ¹³ Eumbi, nombo kıtımbi nıñgılıñ, “Kloñbat plon wılı kımın!” ¹⁴ Eumbi enguk, “Neta wındıñ tı-ñımet? Endı kundit kolan nek sınık tıñguk?” Eumbi, endı kwambıñgan kıtımbi eñgılıñ, “Kloñbat plon wılı kımın!” ¹⁵ Eumbi, wolongan Pilatolı nandı-sembi, gınanjı busukñanewıktok Balabas pısat-semguk. Pısat-sembi, Yesu waipnelıñdok enımbi, bıt gwılap pısıkñıttı waıpgılıñ. Taleumbi, kloñbat plon wıtnelıñdok ama sañasılok kısı plon kımıkuk.

Yesu tı-lakalaka e-tı-ñımbi, kloñbat plon wıkilıñ

¹⁶ Tımbi ama sañasılı Yesu tıkembi, nısılok sañ simba gınañ nañgıpi ñañgılıñ. Ña-tombi, nosii gıtık ep mın tımbi, ¹⁷ Yesu tı-lakalaka e-tı-ñımmnelıñdok sauloñ gımın ama wapmañdok sauloñ nomık wın dası-ñımbi, toa pısıkñıttı walı bondınem kumbam plon dası-mımbi, ama wapmañdok bundi walan tıñguk. ¹⁸ Dası-ñım-taleumbi, ama noñgan noñgandı bımbi nıñgılıñ, “We! Juda amalok ama wapma!” Wındıñ embi, ¹⁹ toñalı kumbam plon wıpi, iwıt sua-ñımbi, juluñjuluñ mılelem tı-ñımmıpi tı-kındem da-ñımgılıñ. ²⁰ Tı-lakalaka gıtık tı-tale-ñımbi, sauloñ gımın wın kiundılıñımbi, nombo enlok dasındasin dası-ñımbi, kloñbat plon wıtnepi nañgıp ñañgılıñ.

²¹ Ñañıpi, ama no telak plon tımbı indañgılıñ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande gıt Rufus endok beset. Endı Jelusalem it kwelan lambum kañbi, kaikan Yesuloñ kloñbat bemektok nı-gıñgıneumbi bemum ñañgılıñ. ²² Ñambi, kwet no koi Golgota (nıñılok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu nañgıpi ña-tomgılıñ. ²³ Ña-tombi, siñgin gawattok gwasap wain

tuk gít tambaneñgíliñ wín mi-kaumbi, ním nañguk. ²⁴ Tímbi kloñbat plon kímip wípi mambi ikuk. Wíndiñ ti-talembi, dasindasin danneliñdok satu sañala kolím ep indaumbi wolok tuop danbi epgíliñ.

²⁵ Nain wín 9 kilok tímbímbi, kloñbat plon wíkiñ. ²⁶ Tímbi kusalílok manda ñíndiñ palañ plon youpi, kumbam kusipnan wílim pakuk, “Juda ama endok ama wapma.” ²⁷⁻²⁸ Tíñipi, kumbu ama sañan típet Yesu gíta kloñbat plon yandípgíliñ, noli Yesulok kii dándimnan, noli kii kepmanan ep mambi ikímik. *

²⁹ Tímbi amatam wolok ñañambít tíngíliñ endí manda kusei kusei nímbi ní-lakalaka eñipi, kumbanjí dñgunembi níngíliñ, “Yíi! Dík tapma it wiatkopi, nain típet gít no wolok gíñañnangan nombo mambi ilepi eñguñ wín! Nítek? ³⁰ Gwílaka tíke-kímílepi, kloñbat plon nanin píwíñ!” ³¹ Tímbi tapma ama biesí gít endíkñe manda nandí-tale ama endí bo wíndíngot Yesulok plon e-sasale manda nisíngan embi eñgíliñ, “Nítek tímbi, endí ama díwín ep kímikuk, gan enlok síngin tuop ním tíke-kímítak. ³² Tíkap endí biañgan Mesia, Islael amatam endok ama wapmañ kulakta, man ñíndíngít kloñbat plon nanin píun. Wíndiñ tímbehta, kusali ka-nandímbi nandí-kílikti tíñmnetamíñ.” Tímbi ama típet en gíta yandípgíliñ endí bo ní-kolañgímik.

Yesu kímiguk

³³ Tímbi maim boñgípnan palím, kwet tuop kílim indaumbi ñakap 3 kilok tíkeñguk. ³⁴ 3 kilok tímbímbi, Yesulí enlok manda plon gembínat kítmímbi eñguk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”, wín nínilok manda plon “Yambatna Yambatna, nekta nambilañ?” ³⁵ Tímbi ama díwín kamañgan ikíliñ endí manda wín nandímbi eñgíliñ, “Yakñesii! Plofet Elia kítiñímlak.” ³⁶ Tímbi ama noli woñep ñambi, díliñ tuk kimbíñ gíñañ nanin no tíke-bím wain tuk kíitan gíñañ wísím, komba bem plon imbi, Yesulí nambektok sua eumbi loñguk. Loumbi eñguk, “Papa kana, Elialí bímbi tíkepíutak ba ním.” ³⁷ Tímbi Yesulí wopungan kítmímbi kímiguk.

³⁸ Nain wolonda tapma ilan it gíñañ delok Yambattí patak pa eañ wolok sandum wopum no tembím, it gíñañ masip bímbin pakuk. Tímbi Yesulí kímímbi, wolongan sandum wín boñgípgan blañganembi, gwat nanin wilap pí lap taleñguk. ³⁹ Tímbi ama sañasílok telak damanjí endí ama kloñbat plon yandípgíliñ yambí-pakuk. Yambí-papi, Yesulí kím walan engano kímiguk wín kañbi eñguk, “Biañgan síník, ama ñín Yambattok níñañ síník.”

⁴⁰⁻⁴¹ Tímbi tam asup Galili nanin Yesu gít yakan Jelusalem bíngíliñ endí bo wolok pakíliñ. Díwíndok kosí ñíndiñ: Malia Makdala nanin wakít Salome, tímbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Joses endok menjét. Yesulí Galili kwelan kulíñguk nain wolonda tam típet gít no walí en gíta kuñipi, típlaplae kena tí-ñímí-kulíñgíliñ. Tam walí gítík gíngíngan ipi ka-tuakíliñ.

Yesulok dalandan sumnan kímikíliñ

⁴² Tímlala tímbímbi, Sabat patnandí nain dumalaumbi, nepek gítík tí-jumít ba tí-díndím tíndílok nain típmín dañguk, wala tímbi ⁴³ Josep Alimatia nanin endí Yesulok dalandan platik sumnan kímílepi nandíñguk. Josep endí Juda amatamdok yambí-díkñe ama endoñnan nanin no, ep tíndín kíndem koi gíngílat. Tímbi endí bo nain Yambattí gíngítíñ indangan plon yambí-díkñeukak wala mandímandí kuñguk. Endí wakan mísímísi

* **15:27-28:** Nandí-tale ama díwíndí manda kusip no patgot tílak eañ. Manda wín ñíndiñ, “Wíndiñ tíngíliñda, manda no youyoulín patak walí inda-dakleñguk, wín ‘Enda nandum kolan tíndí ama no tíñguk’ wolok bien indañguk.”

wilambanembi, Pilatoloñ lombi, Yesulok dalandanla ni-nandiñguk. ⁴⁴ Ni-nandumbi, Pilatoli “Yesu ip kimik” manda win nandi-silikñembi, ama sañaslok telak damanji ni-tiañeum biumbi, “Yesu biañgan kimik ba nim?” wolok ni-nandiñguk. ⁴⁵ Ni-nandumbi, endi ni-dakle-ñimumbi, Pilatoli Josep nandi-ñimguk.

⁴⁶ Timbi Josepti ñambi, sandum satnin ombap no tuambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin timbi bindilim piumbi tike-ñambi, sandumdi timpi imguk. Im-talembi, kawat ginañ enlok gñgit kulukilinnan wolok ña kimikuk. Kimipi, kawat wopum no munjulimbi ña sum yama masipguk. ⁴⁷ Endi windiñ tñilimbi, Malia Makdala nanin gita Malia Joseslok meñ endi “Yesulok dalandan delok kimiletak?” windiñ kimit-nandimbi ka-tuakimik.

16

Yesuli kimnan nanin mlakuk

¹ Sabat patnandi nain taleumbi, Malia Makdala nanin en gita Malia Yakobo meñ timbi Salome, endi salasalanen kandañ ñam, Yesulok dalandan saple-ñimnelindok gwasap git pama tul tuambi ti-jumit tñgilñ.

² Kena nain kusei kimikimilinan sala mulum timbimbi, tam endi mlapi isi bimbi, Yesulok sum telak win kle ñañilimbi, kwet salañguk. ³ Endi telak plon ñañipi, nisñgan nandi-milatambi eñgilñ, “Nindi nip kimipi, kawat wopum sum yama masip patak win munjupi, dlitom nimetak?” ⁴ Windiñ eñipi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgilñ win: kawatti sum yama kimisip pakuk win ikan munjulimbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat win wopum sinik.

⁵ Timbi endi sum ginañ lombi, ama gwañgwa no kit dindim kandañ pipalim kañgilñ, endok dasindasin ombap satnin sinik. Tamdi ama win kañbi silikñeñgilñ. ⁶ Timbi endi enguk, “Nim silikñenelñ! Sindi Yesu Nasalet nanin kloñbat plon wikilñ en kanepi bañ, gan endi ñi nim patak. Kwel kinjangot ñi kawit! En ip mlalak. ⁷ Kak, ñawit! Sindi gwañgwañii git Petlo endoñ ñambi, ñindiñ enbit, ‘Yesuli manda dama sanguk wolok tuopgan endi telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñaumbi, wolok kanekalñ.’” ⁸ Eumbi, gembinji pi um blañblañ timbi, sum bim pi ñañgilñ. Pi ñañipi, misñgilñda timbi ama nola nepek nek indañguk wolok kasat nim ti-semgilñ.

*Yesuli noliiloñ indambi, kunum ginañ loñguk **

⁹ Kena nain kusei kimikimilinan Yesuli salasalanen kimnan nanin mlapi, dama sinik Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ endi yal kolan kit tambon tipet tam endoñ ginañ ep kle-kokuk.) Yesuli tam endoñ indaum ¹⁰ pi-ñambi, ama Yesu gita kuñgilñ endoñ ñañguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-palilimbi, nepek nek indañguk wolok tuop kasat ti-sembi ¹¹ eñguk, “Yesu kaik palimbi kat.” Gan amalí manda win nandumbi tlal tñguk.

¹² Wolok siñgi kandañ gwañgwañiit tipet endi Jerusalem it kwelan nanin pi-ñañilimbi, Yesu siñgin walan tikileumbi inda-semguk. ¹³ Inda-semum undane-ñambi, nosiila kasat ti-semgimik. Gan endi nandumbi, win bo tlalgot tñguk.

¹⁴ Timbi gwañgwañii 11 endi nana na-palilimbi, Yesuli siñgi endoñ bo inda-semguk. Inda-sembi, amatam en mlalimbi kañgilñ endok mandanji

* **16:8:** Nandi-tale ama diwindi ñindiñ eañ: Maleko en manda ñin nim youkuk.

nim nandi-kilik timbi, ginañ kwambi timbi, nandum tlal tñguk wala enombiñguk.

¹⁵ Timbi enguk, “Sindi kwet tuop ñambi, nokok giñgit manda kindem ñin amatam gitikta eu sapananeukak! ¹⁶ No endi miti tuk i-talembi, giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dalakta, en wakan Yambatti tikekimilekak. Gan no endi nandum tlal tilakta, enlok kusei timbi dakleumbi, tambon ombi-tikeukak. ¹⁷ Timbi Yambatti amatam giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dañ win ep timbi pañgitaumbi, kundit engano ñandin tinekaliñ: endi yal kolan nokok kotna plon ep kle-kopi, manda komblin kwet diwindoñ win enekaliñ. ¹⁸ Tikap endi malet sañan upmat kisi tike-lonelñ ba tuk kolan upmat nanelñ, nepek wali nim ep timbi kolanekaliñ. Timbi endi wakan ama jimbabat endok plon kisi kimipi ep timbi kindem danekaliñ.”

¹⁹ Wopum Yesuli manda win eni-taleumbi, Yambatti kunum ginañ tikeloñguk. Tike-loumbi, Yambat enlok kii dindimnan pip palimbi, yakan kunum kwet yambi-dikñeamik.

²⁰ Timbi gwañgwañiili kwet tuop ñambi, giñgit manda kindem eu piñguk. Windiñ timbimbi, Wopumdi mandanj kwambiñ dawiktok ep timbi pañgitaumbi, kundit engano sinik tñguliñ.

LUKA Ama Sisinnik Yesu indaņguk

Lukali gņņgıt manda kindem ama loloņ no koi Tiofilus endi pinalektok youkuk

¹ Yambatti nepek gıtık nındok boņgıpnınan tımbı indaņguk wolok kasat ama asuptı nanandınjılok tuop kiupi youkılıñ, ² wın kusei kımıkımılınan nanin nepek indaņguk wın dausılı kañbi, gıñgıt manda e-daut kena tıñgılıñ endi kasat wın tı-nımgılıñ, wolok tuop endi wındıñgangot kiupi youkılıñ. ³ Tımbı nak nepek gıtık indaņguk wın nain ombapgan e-lonjı kena tı-kılıñ eņgutta tımbı ñındıñ tımbettok nandılet: nak bo nepek indaņguk wolok kasat sambat plon kımıp youpi, lolona Tiofilus dıka yout-gametat. ⁴ Wındıñ tımbambi, ñındıñ nandı-dakleukañ: nepek wolok kasat tı-gamgılıñ walı białgan wındıñgan indaņgılıñ.

Eñalolı Yoane indauptok Sakalaiala nıñguk

⁵ Elottı Judia kwettok ama wapmañjı kuñlımbı, tapma ama no kuņguk koi Sakalaia. Endi telak dama no koi Abia endok sambat gıta tapma it gınañ kena pa tılıñguk. Tamın Elisabet endi bo Alondok* sambat. ⁶ Wapatam tıpet endi Yambattok dainan dındım sınık kumbı, Wopumdok endıkñe manda ba telak gıtık kımıt-kleņgımıkta yomjet no nım pat-semguk. ⁷ Gan Elisabet endi yamın pakukta tımbı endi gwaņgwanjet bısat nımnat papi, gılık sınık tıñgımık.

⁸ Nain nola ñındıñ indaņguk: Abialok sambat endi tapma ilan kena tındılok nain inda-semumbı, Sakalaialı bo Yambattoñ tapma tıñmepi lom pakuk. ⁹ Palıñlımbı, tapma amalı “Wopumdı pataknan nındı lombı, pama mılıñat sı-ñımetak?” embı, tapma ama nısılok ep tındınjı klembı, tımbı-ında sañala kokılıñ. Kolımbı, Sakalaia tımbı indaumbı, it gınañnan loņguk. ¹⁰ Pama mılıñat sınjilok nain indaumbı, amatam asuptı tapma it sañ jimba gınañ kımın tımbı, nımolo tı-pakılıñ. ¹¹ Tımbı Wopumdok eñalo nolı Sakalaialoñ inda-ñımımbı, pama sınjilok sısuat wolok kıt dındım kandañ ikuk. ¹² İlı kañbi ka-sılıkñembi, kolan mısiñguk. ¹³ Gan eñalolı ñındıñ nıñguk, “Sakalaia, dık nım mısiwiñ. Yambatti ikan nımoloņga nandıñgukta ñındıñ tı-gamekak: tamga Elisabet endi nıñaņga no apmıumbı, koi Yoane kıtıukañ. ¹⁴ Enda tımbı sımbaka kindem daumbı, sılısılı wopumdı gınaņga tokñeukak. Tımbı endok indaindıñla amatam asuptı bo sılısılı tı-ñımınekalıñ. ¹⁵ Kusei ñındıñda wındıñ tınekalıñ: Wopumdı enda nandum loloñ sınık tılak. Gwaņgwa walı kuņgun Wopum bı-ñımekakta tımbı wain ba tuk kimbıñ nım nambekak. Tımbı endi meñ sımbai gınañnan palıñlımbı, Dındım Woñdı tokñe-ñımumbı kuukak. ¹⁶ Endi İslael amatam asup gınañjı ep tımbı tambanembi, Wopum Yambatsıloñ undane ñanekalıñ. ¹⁷ Yambattok gembı ba Woñ plofet Elialoñ palmıñguk wındıñgangot nıñañgaloñ bo palmımbı, Wopumdok telak dama tımbekak. Endi bepsılok gınañjı tambaneumbı, gwaņgwanjıı nombo wale kindem tı-semnekalıñ, tımbı ama Yambattok manda wıkañ endok gınañjı tambaneumbı, ama dındım kuañ endok nanandınjı klenekalıñ. Wındıñ tıñıpi, endi Wopum bımbıñdok tı-paņgıpaņgıle tı-semekak.”

* 1:5: Alon wın tapma ama gıtık endok bep pañjı.

¹⁸ Tĩmbi Sakalaiali eñalola nĩmbi eñguk, “Mandañgala nĩtek nandi+wambi, biañgan tĩmbek? Nak gĩlik sĩnik tĩngut, tĩmbi tamna endi bo gwĩlat asupgan makleñguk wĩn!” ¹⁹ Eumbi nĩnguk, “Nak eñalo Gabliel, tĩmbi nak Yambattok ñasiñgan kuñipi, kena pa tĩlet. Tĩmbi nak dikiita manda embi, giñgĩt manda kindem ñĩn ganganlok embi, nani-mulĩmbi bit. ²⁰ Ale, dik nandi: giñgĩt manda ganit wolok tuop Yambatti nain kimikuknan indaukak. Gan dik mandana nim nanandi-kilik tĩlañda tĩmbi nak mañga kimsip gamambi, slak mañga kwap em palĩmbi, nepek ganit wali bien indaukak wolok tuop.” Eñaloli wĩndiñ eñguk.

²¹ Sakalaiali nain ombap tapma it gĩnañ sakñelam pakukta tĩmbi amatam mandipakiliñ endi nandi-bendi tĩ-ñĩmĩngĩliñ. ²² Tĩmbi endi sañ jimba gĩnañ piñguk nain wolonda endi manda enbektok tuop nim. Slak man kwap em papi, kittiñgot tĩngukta tĩmbi amatamdi “Endi tapma it gĩnañ nepek engano sĩnik no kañak” wĩndiñ nandiñgĩliñ.

²³ Tapma ilan kenan tĩndilok nainĩn taleumbi, Sakalaiali ilnan undane ñam ²⁴ pat-ta-ñaumbi, tamĩn Elisabet endi gwañgwa mĩnjip tĩnguk. Tĩmbi yakip kit tombon endi ilnan gitakan pat-sembi, ñĩndiñ eñguk, ²⁵ “Wopumdi nain ñĩndiñgĩt nandi-nambi, amatamdok dausĩnan maetna tĩmbi tale-namektok ñĩndiñ tĩmbi inda-namlak.”

Eñaloli Yesu indauptok Malia nĩnguk

²⁶ Elisabeti yakip kit tombon noñgan gwañgwa mĩnjip tĩ-paliñĩli, Yambatti eñalo Gabliel Nasalet it kwelan Galili kandañ patak wandiñ nĩmulĩmbi, ²⁷ tam sim no ama gĩta gama nim kuñgun koi Malia endoñ ñañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok komblin koi Josep tam sim wĩn endok giñgĩt wĩlĩmum pakuk. ²⁸ Eñaloli Malialoñ tombi we ñĩmĩmbi nĩnguk, “Wopumdi gĩnañ sĩloñ kindem tĩ-gambi, dikiita patak.” ²⁹ Wĩndiñ eu nandiĩmbi, gĩnan mĩlalĩmbi, nanandĩn nim dakleumbi, gĩnan gĩnañ “Manda wolok kusei wĩn nek?” embi, nanandi kena tĩnguk.

³⁰ Tĩmbi eñaloli nĩmbi eñguk, “Malia. Yambatti gĩnañ kindem tĩ-gambi nandi-gamlak, wala tĩmbi nim mĩsiwĩñ! ³¹ Nandiñ. Dik gwañgwa mĩnjip tĩmbi, gwañgwa tĩkeukañ endok koi Yesu kitiukañ. ³² Endi ama wopum palĩmbi, Yambat Loloñ Sĩnik endok nĩñañ nĩnekalĩñ. Bep pañ Devit endi Islael amatamdok ama wapmañji kuñguk, wĩndiñgangot Wopum Yambatti en ama wapmañji kĩmĩlĩm papi, ³³ nain taletalen nĩmnat Jekoptok sambat, wĩn Islael amatam, yambi-dikĩmbi, endok ama wapmañji kuukak.”

³⁴ Tĩmbi Maliali eñalo nĩ-nandiĩmbi eñguk, “Nepek wĩn nĩtek indaukak? Nak ama gĩta gama nim kuñgut, wala.” ³⁵ Eumbi tambane nĩnguk, “Dĩndĩm Woñdi dikoñnan piumbi, Yambat Loloñ Sĩnik endok gembĩnli gep tapliukak, wala tĩmbi gwañgwa apmekañ endi giñgi sĩnik, tĩmbi Yambat enlok Nĩñañ nĩnekalĩñ. ³⁶ Dikok sambatka tam no Elisabet en nandi-ñĩmĩlañ. Endi gĩlik, tĩmbi ‘En yamĩn’ wĩndiñ nĩngĩliñ, gan man ñĩndiñgĩt endi bo gwañgwa mĩnjipmat kuumbi, yakip kit tombon noñgan ñalak. ³⁷ Nekta, Yambatti nepek no tuop nim tĩmbek no nim patak.” ³⁸ Eumbi, Maliali tambane nĩnguk, “Ale. Nak Wopumdok kena wembe sĩlanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” Wĩndiñ eumbi, eñaloli en kañ bimbi ñañguk.

Maliali Elisabettoñ ñañguk

³⁹ Wolonda Maliali tĩ-wĩli dikĩne tĩmbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet piñĩlopĩlatnan platik sĩnik ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi, ⁴⁰ Sakalaialok ilnan lombi, endok tamĩn Elisabet we ñĩmĩnguk. ⁴¹ We

ñim+umbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabettok s+mbai g+inañ pakuk wali gembinatgan sasik tiñguk. Timbi D+indim Woñdi endok g+inañnan tokñeumbi, ⁴² wopungan kitimbi, ñind+ñ eñguk, “Tam n+ndok boñg+pninan dik wakan gw+lam gamgam+n, timbi gwañgwa t+keukañ w+n w+ndiñgangot gw+lam ikan m+m+n.” ⁴³ Elisabetti w+ndiñ embi yous+mbi n+ñguk, “Gan n+tek timbi dik Wopumnalok meñli tam p+mbiñen nak ñandin nokoñ bilañ? ⁴⁴ Nak Wopumnalok meñ ganlet w+n kusei ñind+ñda: nak dik we nameñ w+n nandit nain wolondañgan gwañgwa nokok s+mbatna g+inañ patak endi sil+sil+ timbi, sasik tik. ⁴⁵ Timbi Wopumdi nek ganguk wolok tuop indaukak w+n nandi-kwamb+ñ dambi t+ke-kulañda, amatam d+w+n yapma kle-patañ.”

Maliali Wopum ni-kindem dañguk

⁴⁶ Timbi Maliali ñind+ñ eñguk,
 “Walenal+ Wopum ni-loloñ elak,
⁴⁷ Yambat nep kim+tak enda g+inañna tipti nandi-koñgom ti-ñ+mlak.
⁴⁸⁻⁴⁹ Nekta, nak endok kena wemben p+mbiñen,
 gan endi wandingan embi nandi-namguk,
 w+n Yambat Gemb+ Molom endi kundit wopuwopum asup ti-namguk,
 wala timbi amatam man ñind+ñg+it kuañ ba siñgi kunekaliñ
 endi naka ‘amatam d+w+n yapma kle-patak’ w+ndiñ nan+nekal+ñ.
 Endi Yambat d+indim ba giñgi s+n+k,
⁵⁰ amatam giñgiñgan ti-ñ+mañ busuk mamasa ti-sembi,
 ama sambat no ba no siñgi indanekaliñ enda w+ndiñgangot ti-sem-ta-
 ñaukak.
⁵¹ Endi kundit gembinat pa tiñ+pi,
 ama g+inañji g+inañ nis+ila nandum loloñ tiñguk w+n ep timbi pa-
 puseneñg+liñ.
⁵² Endi ama wapmañ gemb+njiat pipapats+ apma t+ke-sembi,
 amatam kosi n+mnat enda kot g+ñg+it emguk.
⁵³ Endi amatam nepenepekta lonjiñg+liñ enda g+inañ siloñ ti-semumbi,
 nombo n+m lonjiñg+liñ,
 gan amatam nepek asup pat-semguk w+n eni-mul+mbi, slak p+m ñañg+liñ.
⁵⁴⁻⁵⁵ N+ndok bep pañniila eni-kwamb+ñ dañguk
 wolok tuop endi kena gwañgwañii Israael wakan epmi+ platambi,
 Ablaam g+ta kombliñii nandi-sembi,
 busuk mamasa nain taletalen n+mnat ti-semektok n+m nandi-kamalañguk.”
⁵⁶ Maliali w+ndiñ eu taleumbi, yak+p t+pet g+it no ba nek Elisabet g+ta papi,
 undanem ilnan ñañguk.

Elisabetti Yoane apguk

⁵⁷ Elisabetti gwañgwa t+ket+kelok nain indaumbi, niñañ apguk. ⁵⁸ Endok sambalii g+it ilnan nasiil+ Wopumdi g+inañ busuk ti-ñ+m+ñguk giñg+it w+n nandi+mbi, en g+ta sil+sil+ timbi, ⁵⁹ sande noñgan taleumbi, gwañgwa p+ñg+u d+ip domb+nepi b+ñg+liñ. B+mbi, beulok koi Sakalaia w+n kit+nepi eñg+liñ,
⁶⁰ gan meñli “W+n n+m” eñguk. Embi, “Koi Yoane kit+kit+lok” eñguk.
⁶¹ Eumbi n+ñg+liñ, “Sambatsettok boñg+ps+ninan ama no koi Yoane no n+m patak.” W+ndiñ embi, ⁶² k+tt+ñgan beu ni-nandi+mbi eñg+liñ, “Dik kot nek m+m+lok nandi+lañ?” Eumbi, ⁶³ kundit youyouttok nepenepela enb+mbi, t+ke b+ m+umbi, “Koi Yoane” youkuk. Youl+mbi, w+n kañbi nandi-bendi tiñg+liñ.
⁶⁴ Timbi wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei k+m+pi, manda embi, Yambat ni-kindem dañguk.

⁶⁵ Nepek wɪndiñ inda-ñim+umbi, il kwelnan nasili kundit wɪn kañbi misiñgɪliñ. Timbi nepek indaŋguk wolok giñgitti sapañanembi, Judia kwet jañgɪnnan tuop ña-taleŋguk. ⁶⁶ Timbi kasat wɪn nandiñgɪliñ endi gitik nandi-kwɪnakwɪnalembi, Wopumdi gwañgwa wɪn gembɪnli kasopmilak wɪn ka-nandi-tomgɪliñda ñindɪñ e-nandiñgɪliñ, “Gwañgwa wali bendi wopum dambi, ama nitein sinik indaukak?”

Sakalaiali Wopum Yambat ni-kindem daŋguk

⁶⁷ Timbi Dɪndim Woñdi Yoanelok beu Sakalaialok gɪnan tokñeumbi, Yambatti manda eelok niñguk wolok tuop embi, ñindɪñ eŋguk,

⁶⁸ “Nɪndi Wopum, Islaellok Yambat,

en kusei ñindɪñda ni-kindekindem ti-ñimɪna:

endi amatamñii nandi-nɪmbi,

toptop kolan gɪnañ nanin niɪp tuambi, niɪp kiɪmɪkuk.

⁶⁹ Endi enlok kena aman Devit endok kombliñii boñgɪpsɪnan nanin ama gembɪnat no niɪp kiɪmɪlektok timbi inda-nɪmguk,

⁷⁰ wɪn damañgan plofet amañiila enbɪmbi eñgɪliñ wolok tuop.

⁷¹ Endi kanjɪknii ba ama gitik nandi-kola ti-nɪmañ endok kisɪnan nanin niɪpma tikeuktok wɪndiñ tiñguk.

⁷² Endi bep pañnii busuk mamasa ti-sembi,

en gita toptop tiñguk wɪn niɪm nandi-kamalaukak.

⁷³ Endi enlok koi plon sotni Ablaam ñindɪñ ni-kwambɪñ daŋguk:

⁷⁴ endi nandi-nɪmbi, kanjɪkniilok kisɪnan nanin niɪpma tikembi,

niɪp timbi pañgɪtaumbi,

misiɪmisi niɪmnat ni-wowoñ tiñipi,

⁷⁵ kuamɪñ tuop endok dainan giñgɪtñiiñgot dɪndim ku-ta-lonekamɪñ.

⁷⁶ Timbi niñana dikok kandañ nak ñindɪñ elet:

Yambat Loloñ Sinik endi dik enlok plofet aman ganbekak.

Nekta, dik Wopumdok telak dama timbi,

telak ti-dɪndim e-ñimekañ,

⁷⁷ wɪn dik amatamñii ñindɪñ eni-daut ti-semekañ:

‘Wopumdi sepmektok nandi-lak, wolok tuop yomji bi-samekak.’

⁷⁸ Nɪndok Yambatni endi gɪnañ busuk molomda timbi wɪndiñ tilak.

Endi ama wɪn ni-mulɪmbi,

maim sonan wandin endi kunum gɪnañ nanin niñdoñ piɪmbi,

⁷⁹ ama yomjila timbi kilim gɪnañ kiɪmdok giñgɪt kuañ kolɪ sale-semalak,

endi busuktok telaknan niñnañgɪliɪmbi kunekamɪñ.”

Sakalaiali plofet manda wɪndiñ eŋguk.

⁸⁰ Timbi gwañgwa wali bendi wopum daumbi, gɪnan tipti wɪndiñgot gembɪlaŋguk. Timbi endi kwet ama niɪmnatnan ña ku-ta-ñakap, nain wɪn indaumbi, Israel amatamdok dausɪnan inda-dakleŋguk.

2

Yesu gwañgwa indaŋguk

¹ Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet gitik kiup ka-dikñeŋguk endi kwet tuop kot sambat timbektok nandiɪmbi, wolok tuop endikñe manda no kiɪmɪlim ñaŋguk. ² (Kwiliniusli Sisalok kapmainan Silia provinslok kandikñe ama kuñguk nain wolonda kot sambat wali indaŋguk. Damañgan wandin no niɪm tiɪndɪn.) ³ Wɪndiñda amatam gitikti kosi kiɪmɪtnepi bep pañ kasatsɪlok isi kuseinan ñaŋgɪliñ.

⁴ Josepti wɪndiñgangot tiñguk. Endi ama wapmañ damañgan kuñguk koi Devit endok sambatta timbi, Nasalet it kwet Galili kwelan patak wɪn

bimbi, Judia kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupi ñañguk. ⁵ Ñambi, Malia giñgít wílim+um papi, gwañgwa m+inj+p tínguk en nañgí+mbi, yakan koset k+míttepi ñañgím+k. ⁶ Ña tom paliñ+mbi, gwañgwa t+iket+kelok nain indaumbi, ⁷ Malial+ gwañgwa telak dama t+ikeñguk. T+kembi, sandumd+ t+m+p imbi, makauttok jawañ g+nañ k+m+kuk. W+in it kiyau tokñeñgukta t+mbi makauttok ilan lo pak+m+k.

⁸ T+mbi wandiñ kandañ sipsip kandikñe ama d+w+in end+ Betleem it kwet pawan pa kumbi, sipsip kauli-d+kñe kena tim ti-pak+liñ. Ti-paliñ+mbi, ⁹ Wopumd+ eñalo no n+mul+m endoñ b+ indaumbi, Wopumdok kolsalen walalan bien endok plon youl+m kañbi, kolan m+s+ñg+liñ. ¹⁰ Gan eñalol+ enguk, “S+ind+ n+m m+s+neliñ! Nak giñgít manda k+ndem no s+ndoñ t+ke b+ilet, t+mbi manda wal+ amatam g+tik g+nañj+ youl+mbi, s+lis+li t+nekal+ñ. Manda w+in ñ+ndiñ: ¹¹ ama ñ+n Yambat en amatamñii sepmektok n+mutak, w+in Mesia Wopumn+, end+ man tim ñolondañgan Devittok il kwel Betleem wolok inda-samlak. ¹² Nak manda biañgan elet w+in s+nd+ ñ+ndiñ ka-nand+metañ: s+nd+ gwañgwa g+m+n wakan t+mb+ indaumbi, sandumd+ t+m+p imbi, makauttok jawañ g+nañ k+m+lim pal+m kanetañ.” ¹³ Eñalol+ w+ndiñ eumbi, platik s+n+k eñalo k+m+n wopumd+ kunum g+nañ nanin p+ indambi, Yambat n+kindem dambi, ñ+ndiñ eñg+liñ, ¹⁴ “Kunum loloñen g+nañ Yambattok koi n+ta-low+it, t+mbi kwelan amatam g+nañ k+ndem ti-semalak endok kandañ busuk pat-semekak.”

¹⁵ T+mbi eñalol+ yambimbi, kunum g+nañ undane ña-taleumbi, sipsip kandikñe amal+ n+s+ñgan e-nand+ t+mbi eñg+liñ, “Yakñe! Nepek indalak w+in Wopum en n+n+daklelak, wala t+mbi Betleem ñambi kana!” ¹⁶ W+ndiñ embi, platik s+n+k ñambi, Malia g+it Josep ep t+mb+ indaumbi, gwañgwa w+in wakan makauttok jawañ g+nañ pal+m kañg+liñ. ¹⁷ Kañbi, eñalol+ gwañgwa wolok plon manda enguk w+in kasat ti-semg+liñ. ¹⁸ T+mbi amatam sipsip kandikñe amalok kasat w+in nand+ñg+liñ end+ g+tik nanand+ kena t+ñg+liñ. ¹⁹ Gan Malia end+la manda w+in g+tikgan g+n+an g+nañ dasimbi, nand+kwinakwinalembi pa kul+ñguk.

²⁰ T+mbi sipsip kandikñe amal+ undanem kenanj+n+an p+ ñañg+liñ. Ñañ+pi, nepek g+tik eñalol+ enguk wolok tuop indañgukta t+mbi end+ nepek g+tik nand+mbi kañg+liñ wolok Yambat n+kindem embi, koi n+ta-loñg+liñ.

²¹ Sande noñgan taleñ+mbi, gwañgwa g+m+n p+ñg+u d+p domb+ndomb+lok nain indaumbi, meñ beul+ koi Yesu k+t+ñg+m+k. End+ gama meñ s+mbai g+nañ n+m pal+ñ+mbi, eñalol+ koi wakan ikan k+t+ñguk.

Simeon g+ta Anal+ tapma ilan Yesu gwañgwa Mesia en wakan kadakleñg+m+k

²² Mosel+ end+kñe manda d+w+in k+m+kuk wal+ ñ+ndiñ elak: tam gwañgwa ikan t+iket+ken end+ n+tek t+mbi, b+indambo Yambattok dainan t+jamilambi, gumañ enloñ ñauk. End+kñe manda w+in k+m+it-klendem+ktok nain indaumbi, Malia g+ta Josep end+ gwañgwa t+kembi, Wopum enlok bi-ñ+m+ndepi Jelusalem ñañg+m+k. ²³ End+ Wopumdok end+kñe manda ñ+n tañgonendem+ktok w+ndiñ t+ñg+m+k, “S+nd+ ama ba ilalok gaut wapai telak dama indañ g+tik Wopum enlok bi-ñ+m+nekal+ñ.” ²⁴ T+mbi Wopumdok end+kñe mandal+ elak wolok tuop end+ “mambaip sim t+pet ba mon+k no mambaip wandin t+pet” tapma t+ndem+ktok nand+m ñañg+m+k.*

* 2:24: Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8

²⁵ Nain wolonda ama no Jerusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama dindim, Yambattok endikne manda kimit-klembi, ama nin Yambatti ni-mulimbi Israel amatam eni-busuk ti-semekak en mandimbi kuñguk. Timbi Dindim Woñdi en gita papi, ²⁶ ñindiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñpi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambiñ dañguk win kaukak. ²⁷ Timbi Dindim Woñdi Simeon tapma it sañ jimba ginañ ni-mulimbi lo pakuk. Palimbi, Yesu meñ beuli endikne mandali elak wolok tuop ti-ñimindemiktok en wandiñ tike ñaumbi, ²⁸ Simeondi gwañgwa win kañbi tike apmbi, Yambat we ñimimbi niñguk, ²⁹ “Molom, dik manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala timbi man ñindiñgit kena gwañgwañga nandi-namumbi, busukñenengan semba. ³⁰ Nak ama nindi gamanda amatangai nipmekak en ip dautnali kalet. ³¹ Dik en ikan nimb taleumbi ni-mulim amatam gitikti en kanekaliñ. ³² Timbi Israel amatangai ninda kot giñgit nimekak, ba amatam diwindok telaka koi sale-semekak.”

³³ Simeondi gwañgwala windiñ eumbi, meñ beuli win nandimbi, nanandi kena tiñgimik. ³⁴ Timbi Simeondi gwilam ti-sembi, Yesu meñ Maliala ñindiñ niñguk, “Nandiñ. Yambatti gwañgwa ñin nimb taleumbi, Israel amatam asup endi en kimit-kleañ ba nim wolok tuopgan Yambattok dainan pi pinekaliñ ba it-kwambiñ danekaliñ. Gwañgwa wali kimsalen no wandin Yambat en kimitkuk, gan amatam asupti siñgi wilmnekaliñ. ³⁵ Enda timbi amatam ginañ nanandinji sembun win timbi dakle-taleukak. Timbi nepek niñañgala inda-ñimekak kusei wala timbi simba gawatti kakit man pisikñat nomik waleña bo youlekak.” Simeondi windiñ eñguk.

³⁶ Timbi plofet tam gilik no kuñguk koi Ana endi bo tapma ilan pakuk. Endi Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapat timbimbi, gwilat kit tombon tipetgot yakan kuñgimik. Kukap, ³⁷ wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bikap, gwilat 84 gitik ombiñguk. Endi tapma ilan pat-kuñpi, tim sandap Yambat ni-wowon tiñpi, nanañ kimsipbi, nimolo pa tilñguk. ³⁸ Nain wolondañgan endi Yesu meñ beu gita Simeon yambimbi, endoñ bimbi, wolongan gwañgwa wala timbi Yambat we ñimimbi. Timbi amatam gitik Mesia Jerusalem nasi mlap ginañ nanin epmektok indaukak endok mandimandi kuñgiliñ enda Anal gwañgwa wolok indaindanla giñgit eni-ta-ñañguk.*

³⁹ Yesu meñ beuli Wopumdok endikne mandali elak wolok tuop ti-talembi, iset kwesetnan Nasalet Galili kwelan undane ñañgiliñ. ⁴⁰ Timbi gwañgwa win nanandin kindemli ginan tokneumbi, bendi kwambiñ daumbi, Yambatti ginañ kindem ti-ñimimbi.

Yesu gwañgwali Beulok ilan palektok nandiñguk

⁴¹ Gwilat tuop kamaikamai nain† indaliñgukta, Yesulok meñ beuli Jerusalem pa ñayañgimik. ⁴² Timbi Yesulok gwilat 12‡ timbimbi, tañgimik tuop klembi, Jerusalem londepi Yesu gita ñañgimik. ⁴³ Ña pakap, gwilat taleumbi, ilan undane ñandepi, Yesu gwañgwa en Jerusalem kandañ sakñelam pakuk win nim ka-nandimbi kañip ñañgimik. ⁴⁴ Endi “Tua en amatam asup telak ñañ endok boñgipsinan ñalak” windiñ nandiñpi, sandap noñgan nandi-bendi nimnat telak ñañgimik. Ñambi, kusei kimpipi, sambatsettok ba nosettok boñgipsinan lonjiñgimik. ⁴⁵ Lonji nim kañbi, undane Jerusalem ñañpi lonjiñgimik.

* **2:38:** Jerusalem win Israel amatam gitik endok plon e-yout tilak. † **2:41:** Gwilat wolonda Israel amatamdi Yambatti Isip kwelan epmiñguk win nandi-pakañ. ‡ **2:42:** Juda amatamdi ñindiñ nandiñgiliñ: gwañgwa no gwilat 12 ombilak en ip amalok jimba plon tomlak.

⁴⁶ Tim sandap t̄ipet ḡit no lonj̄lonj̄i kena t̄i-ñambi, gwañgwa tapma it sañ jimba ḡinañ t̄imbi indaumbi, kañḡim̄ik w̄in: endi endaut ama endok boñḡips̄inan pipapi, mandanj̄i nand̄imbi, wolok kuseila eni-nand̄i pa t̄iñguk. ⁴⁷ Endi mandanj̄i nand̄i-daklembi, k̄ndem tambane-semgukta t̄imbi ama endok mandan nand̄iñḡil̄iñ endi ḡit̄ikgand̄i nand̄i-s̄ilik̄ñembi, nanand̄i kena t̄iñḡil̄iñ. ⁴⁸ T̄imbi meñ beuli en kañbi ka-s̄ilik̄ñembi, meñli niñguk, “Gwañgwa kambak, nekta ñ̄ind̄iñ s̄in̄ik n̄lam̄itañ? Nand̄ilañ, beka niñi gep lonj̄i kuñ̄ipi, nand̄i-bend̄i wopum t̄i-gamam̄ik.” ⁴⁹ Eumbi enguk, “N̄itek t̄imbi nep lonj̄im kuam̄ik? Nak Bepnalok ilnan ñ̄olok palettok een w̄in s̄it̄i n̄im nand̄iñḡim̄ik ba?” ⁵⁰ W̄ind̄iñ eumbi, manda wolok kusei n̄im nand̄i-dakleñḡim̄ik. ⁵¹ T̄imbi walinin meñ beu ḡita p̄imbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuñguk. T̄imbi meñli nepek ḡit̄ik gwañgwalok plon indañguk w̄in ḡinan ḡinañ nand̄i-dasimbi k̄im̄it-nand̄i-kuñguk.

⁵² T̄imbi Yesulok p̄iñḡuli bend̄i wopum daumbi, nanand̄in bo w̄ind̄iñgangot t̄iñgukta Yambat ba amali bo w̄ind̄iñgot nand̄i-koñgom t̄i-ñ̄im̄iñḡil̄iñ.

3

Yoaneli Wopumdok telak t̄i-d̄ind̄ime kena t̄iñguk

¹ T̄imbi Sisa Taibelius endi Roma kwet tuop wolok ama wapmañj̄i kuumbi, gw̄ilat 15 t̄imbi dumalañguk. Wolonda Pontius Pilatoli Sisalok kapmai kumbi, Judia distrik ka-d̄ik̄ñeumbi, Elotti Galili distrik ka-d̄ik̄ñeñguk. T̄imbi Elottok konombal Filipti Itulia ḡit Tlakonitis distrik ka-d̄ik̄ñeumbi, Lisanasli Abilene distrik ka-d̄ik̄ñeñguk. ² T̄imbi Anas en ḡita Kaiafas endi tapma amalok telak damanj̄i kuñḡim̄ik. Nain wolonda Yoane Sakalalalok niñañ endi kwet ama n̄imnatnan kuñguk. Kuumbi, Yambatti manda n̄imb̄imbi, ³ Jodan tuk baliliñ tuop kuñ̄ipi, manda eu p̄imbi, amatamda ñ̄ind̄iñ enguk, “Yambatti yomji bi-samektok s̄indi ḡinañ tambatambattok tuk inekaliñ.”

⁴ Yoaneli kena t̄iñguk w̄in p̄lofet Aisaiali manda no youkuk wolok tuop indañguk. Endok mandan pepa kwasa ḡinañ ñ̄ind̄iñ youyoulin patak, “Ama noli kwet ama n̄imnatnan kuñ̄ipi, ñ̄ind̄iñ k̄it̄ilak, ‘Wopumdok telak t̄i-d̄ind̄im e-ñ̄im̄it!

Telak kelam t̄i-d̄ind̄im e-ñ̄im̄inekaliñ!

⁵ Kwet w̄il̄iñ ḡit̄ik taplium tokñeumbi,

kwet jañḡin ba kwet k̄im̄in ḡit̄ik t̄i-jamilenekaliñ.

T̄imbi telak kelam t̄i-d̄ind̄im embi,

telak lop̄ilat yout d̄ind̄imembi t̄imbi jambilaukak.

⁶ T̄imbi amatam ḡit̄ikgand̄i Yambatti telak n̄itek plon epma t̄ikeukak w̄in ka-nand̄inekaliñ.’”^{*}

Aisaiali manda w̄ind̄iñ youkut wolok tuop Yoaneli t̄iñguk.

⁷ T̄imbi nain tuop ama k̄im̄in wopumgand̄i Yoaneloñ b̄imbi, ḡinañ tambatambattok tuk i-semektok n̄imb̄imbi, ñ̄ind̄iñ pa en̄liñguk, “Malet sañandok kombliñii, s̄indi nokoñ b̄imbi, tukgot inel̄iñdok nandañ ba? Nindi sanb̄imbi, telak w̄ind̄iñ Yambattok gimbit inda-samekak w̄in makleneliñ? S̄indi kolanj̄lok k̄injanli sapma kleuktok nandañda, ⁸ ḡinañj̄i tambanembi, wolok bien kuñgunj̄nan t̄imbi indaumbi, ḡinañj̄i ḡinañ ñ̄ind̄iñ n̄im nand̄inekaliñ, ‘Bep pañ̄i Ablaam endok k̄indemla t̄imbi Yambattok gimbit maklenekam̄iñ.’ Nak sanba nand̄iw̄it: Yambatti k̄ndem

^{*} 3:6: Aisaia 40:3-5

kawat ñin ep tikileumbi, Ablaamdok komblinñii indaneliñ win! Wala timbi sindi bien kindem nim laliyañda, kilamek! ⁹ Kapinoño komba kuseinan ikan kimikimilin patak. Komba bien kindem nim pa laliyañ gitik win jimbim gilo-taleumbi, komba ginañ kol pi m dukak.”

¹⁰ Timbi amatamdi ni-nandimbi eñgiliñ, “Windiñda nitek tinekamiñ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “No endi kiupi tipet palmilakta, ama no kiupi nimnat enda no mllok. Ba nanala windiñgangot tilok.” ¹² Timbi takis epep ama diwin endi windiñgot tuk i-semektok bimbi ni-nandimbi eñgiliñ, “Endaut, nindi nitek tinekamiñ?” ¹³ Eumbi enguk, “Sindi gavmandi takis epneliñdok elak wolok tuopgot epbi, nim maklenekaliñ.” ¹⁴ Timbi mik amali windiñgangot ni-nandimbi eñgiliñ, “Timbi nindila nitek tinekamiñ?” Eumbi enguk, “Sindi ama nolok minem kasileneliñdok ti-piñpiñe nim tinimnekaliñ, ba manda plon siñgin joño nim sinekaliñ. Tambo sindi kenanjlok tuan samañ wala nandum tuop timbekak.”

¹⁵ Timbi amatam Yoanelok mandan nandiñgiliñ endok ginanji mlalimbi, ginañji ginañ ñindiñ eñgiliñ, ‘Mesia en wakan bek’. Windiñ nandikwinakwinalembi, nitek indawik wala mandiñgiliñ. ¹⁶ Timbi Yoaneli amatam gitikta ñindiñ tambane enguk, “Nakta tukgot i-sam ti-kulet. Gan ama no indaup tlak endok gembnli nak napma klelak. Endi wakan Dindim Woñ kombanat i-samekak. Timbi nak pimbiniñ ñandin ñali endok kesii gwilap kiundilimettok tuop nim. ¹⁷ Ama no plaua minjip git gwilap ep danbi, minjip wisikopi, gwilap ba kilikilik siu dilak, windiñgangot ama indaup tlak endi amatam ep danbi, giñgitñii epbi, diwin komba taletalen nimnat ginañ ep siu dinekaliñ.”

¹⁸ Yoaneli windiñ embi, molo manda diwin asup eñipi, giñgit manda kindem amatamda eni-ta-kuñguk. ¹⁹ Timbi ama wapmañ Elotti konombal Filip endok tamim Elodias matikeñguk ba ti-bomboe kusei kusei diwin tiñgukta timbi Yoaneli pa ni-ñombiñguk. ²⁰ Gan Elotti ti-bomboen win nim ka-daklembi, nombo yousimbi, Yoane tikembi, it kwambiñ ginañ kimilim piñguk.

²¹ Yoaneli amatam gitik ginañji tambineñgiliñ win tuk i-semñipi, Yesu bo tuk i-ñimñguk. Tuk i-ñimumbi, nimolo tinilimbi, kunum ginañ dili tombimbi, ²² Dindim Woñdi inda-daklembi, monik mambaip walan indambi, endok plon pi pipakuk. Timbi kunum ginañ nanin kitikiti no ñindiñ kitu piñguk, “Dik niñana noñgan sinik. Nak ginañnal gep kasilembi, dika walena kindem dalak.”

Yesu Mesialok bep pañiilok kot sambat

²³ Yesuli gwilat 30 nitepek ombimbi, kenan kusei kimikuk. Amatam enda nandiñgiliñ en Joseptok niñañ. Timbi Josep endi Elilok komblin, ²⁴ Eli win Matattok komblin, Matat win Livailok komblin, Livai win Melkilok komblin, Melki win Janailok komblin, Janai win Joseptok komblin, ²⁵ Josep win Matatiaslok komblin, Matatias win Amoslok komblin, Amos win Nahumlok komblin, Nahum win Eslilok komblin, Esli win Nagailok komblin, ²⁶ Nagai win Maattok komblin, Maat win Matatiaslok komblin, Matatias win Semeindok komblin, Semein win Joseptok komblin, Josek win Jodalok komblin, ²⁷ Joda win Joanandok komblin, Joanan win Resalok komblin, Resa win Selubabellok komblin, Selubabel win Sealtiellok komblin, Sealtiel win Nelilok komblin, ²⁸ Neli win Melkilok komblin, Melki win Adilok komblin, Adi win Kosamlok komblin, Kosam win Elmadamdok komblin, Elmadam win Erlok komblin, ²⁹ Er win Josualok komblin, Josua win Eliesellok komblin, Eliesel win Jolimlok komblin, Jolim win Matattok

komblin, Mattat w+n Livailok komblin, ³⁰ Livai w+n Simeondok komblin, Simeon w+n Judalok komblin, Juda w+n Joseptok komblin, Josep w+n Jonamllok komblin, Jonam w+n Eliakimlok komblin, ³¹ Eliakim w+n Melealok komblin, Melea w+n Menalok komblin, Mena w+n Matatalok komblin, Matata w+n Natandok komblin, Natan w+n Devittok komblin, ³² Devit w+n Jesilok komblin, Jesi w+n Obettok komblin, Obet w+n Boaslok komblin, Boas w+n Salmondok komblin, Salmon w+n Nasondok komblin, ³³ Nason w+n Aminadaptok komblin, Aminadap w+n Atmindok komblin, Atmin w+n Arnilok komblin, Arni w+n Heslondok komblin, Heslon w+n Peleslok komblin, Peles w+n Judalok komblin, ³⁴ Juda w+n Jekoptok komblin, Jekop w+n Aisaktok komblin, Aisak w+n Ablaamdok komblin, Ablaam w+n Telalok komblin, Tela w+n Nahollok komblin, ³⁵ Nahol w+n Seluktok komblin, Seluk w+n Reulok komblin, Reu w+n Pelektok komblin, Pelek w+n Ebellok komblin, Ebel w+n Selalok komblin, ³⁶ Sela w+n Kainandok komblin, Kainan w+n Alpaksattok komblin, Alpaksat w+n Semdok komblin, Sem w+n Noalok komblin, Noa w+n Lamettok komblin, ³⁷ Lamek w+n Metuselalok komblin, Metusela w+n Enoktok komblin, Enok w+n Jalettok komblin, Jalet w+n Maalalok komblin, Maalalel w+n Kainandok komblin, ³⁸ Kainan w+n Enoslok komblin, Enos w+n Settok komblin, Set w+n Adamdok komblin, t+mbi Adam w+n Yambatt+ t+mb+ indaŋguk.

4

Satand+ Yesu ti-kuyuk ti-ñ+m+ñguk

¹ T+mbi Yesul+ tuk i-taleumbi, D+ndim Woñdi g+nan g+nañ tokñe pal+mgukta nañg+limbi, Jodan tuk bim kwet ama n+mnatnan ña kuñguk.

² Wand+ñ tim sandap 40 dou m+lat ti-kuñ+limbi, Satand+ ti-kuyuk pa ti-ñ+m+ñguk. Nain wolonda nanañ no n+m nam, slak kuñ+limbi, tim sandap wal+ taleumbi, nanañ gawat tiñguk. ³ T+mbi Satand+ ñ+nd+ñ n+ñguk, “D+k Yambattok N+ñan s+n+kta, kusaka t+mbi dakleuktok kawat ñ+n n+mb+mbi, nanañ indaw+n!” ⁴ Eumbi tambane n+ñguk, “W+nd+ñ n+m. Yambattok manda no ñ+nd+ñ youyoul+n patak, ‘Ama nanañ+ñgot kuñgun m+uktok tuop n+m.’”✧

⁵ T+mbi Satand+ kwet loloñen nolok nañg+ip lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ w+n g+tikgan walawalan nom+ik nain dumangan daul+m+mbi

⁶ n+ñguk, “Kwet g+tik wolok gemb+n ba paman w+n nokok k+tnanan k+m+lim ka-d+kñelet, wala t+mbi ama nola ba nola m+m+llok nand+mbi, k+ndem kiinan k+m+let. Nepek g+tik w+n d+k gam-taletalelok nand+let, ⁷ w+n t+kap d+k kes+tnanan m+lelem ti-nameñda, nepenepek g+tik w+n d+kok g+ñg+it ti-taleutak.” ⁸ Eumbi tambane n+ñguk, “Yambattok manda no ñ+nd+ñ youyoul+n patak, ‘D+k Wopum Yambatka m+lelem ti-ñ+m+mbi, en noñgangot k+m+it-klelok.’”✧

⁹ T+mbi Satand+ Yesu nañg+ipi, Jusalem tapma it pend+im kusip plon lo k+m+ipi n+nguk, “D+k Yambattok N+ñañ s+n+kta, ñ+n+nanin d+kopi ma p+!

¹⁰ Kusei ñ+nd+ñda d+k n+m kolautañ: Yambatta manda no ñ+nd+ñ youyoul+n patak, ‘End+ eñaloñiilok k+s+nan gap+ipi, gamb+di+kñenel+ñdok enbekak.’ ¹¹ No w+n ñ+nd+ñ, ‘End+ k+s+li gep wit-ta-loumbi, kawatt+ kes+ika n+m gaulek.’”✧ ¹² Eumbi tambane n+ñguk, “Yambattok manda ñ+nd+ñ elak, ‘D+k Wopum Yambatka endok gemb+n inda-dakleuktok ti-kuyuk n+m ti-ñ+mekañ.’”✧

¹³ Satand+ ti-kuyuk kusei kusei g+tik ti-ñ+mum taleumbi, “Nain nolamek” embi kañ bimbi ñaŋguk.

Ama Sisínik Yesu endi enlok kuseiñin timbi dakleñguk

Yesuli enlok kuseiñin Nasalet it kwelan eu dakleñguk

¹⁴ Timbi Yesuli Galili kwelan undane ñambi, Dindim Woñdok gembí plon kulíñgukta endok gíñgít walí kwet kle-gímbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

¹⁵ Timbi endi kwet wolok kle-gímbut kuñipi, it kiyaunji gíñañ gíñgít manda eni-daut tí-sem pa tímímbi, amatam gítíktí koi gíñgít tíke-loñgíliñ.

¹⁶ Timbi Nasalet it kwet kandañ pap bendíñguknan bo ña tomguk. Tombi, Sabat patnandí nain indaumbi, ep tíndin klembi, it kiyau gíñañ loñguk. Lombi, manda pinat-semepi mílalímbi, ¹⁷ plofet Aisaialí manda youkuk wín tíkembí, enda míñgíliñ. Míumbi písapi, manda ñíndíñ pakuk wín tímímbi indaumbi pinat-semguk,

¹⁸ “Wopumdí gíñgít manda kíndem ama pímbíñesíla enbettok nanbí taleñguk,

wala tímímbi endok Woñdí gembín namlak.

Endí manda ñíndíñ ewa píuktok naní-mukuk:

toptop kolan plon pakañ wín písat-semnekalíñ,

ba dausí sípmí sípmín endok dausí tímímbi tom-semnekalíñ.

Tímímbi endí ñíndíñ tímíbettok naní-mukuk:

nak ama ep pí yalíumbi pímbíñen kuañ endok mílapsí tímímba taleukak,

¹⁹ ba Wopumdí amatamñii wale kíndem tí-semsemlok nain indalak wín ewa píukak.”✧

²⁰ Manda wíndíñ pinat-talembi, pepa kwasa wín kwasanembí, it kiyau kena amala bínda mímbi, amatam eni-daut tí-semektok pípakuk. Tímímbi it kiyau gíñañ pakíliñ endí gítíkgandí daut endañgot deíñgíliñ.

²¹ Tímímbi Yesuli kusei kímpí, manda ñíndíñ enguk, “Gíñgít manda pinalam nandañ walí man ñíndíñgít bien inda-daklelak.” ²² Wíndíñ eumbi, amatam gítíktí ní-kíndem dambí, mandan nandum galkñat síník tíñgukta nanandí kena tímímbi eñgíliñ, “Nítek tímímbi Joseptok níñgan walí manda wandin elak?” ²³ Eumbi enguk, “Biañganak, síndí eyout manda ñíndíñ nanínetañ, ‘Tímímbi kíndenda ama, dík dítnalok píñgípká tímímbi kíndem da-mek’, wín Kapaneam it kwelan kena tímímbi gíñgítka nandíñgímíñ, wíndíñgangot ñolok ika kuseinan tímímbi kana!”

²⁴ Wíndíñ embi yousímbi enguk, “Nak biañgan sanba: plofet ama no enlok ilnan nasiilí not nímbi pa tí-ñímañ. ²⁵ Síndí plofet Elia nek tíñguk wín nandí-ñímít: endí kuñíliñ, gwílat típet gít no gít yakíp kí tambon noñgan gwi no nímbi píumbi, kwet tuop nanañ map wopum indañguk. Nak biañgan sanlet: nain wolonda Israeél kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgíliñ, ²⁶ gan Yambattí Elia wín endoñ nímbi ní-mupí, endí Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuñguk endoññan ní-mulím ñambi tíke kímkuk. ²⁷ Tímímbi plofet Elisalí kuñíliñ, Israeél kwelan Juda amatam asuptí wanda kwambíñ yambo mawatsiat kuñgíliñ. Gan Elisalí endoñnan nanin no nímbi tímímbi kíndem dañguk, endí ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot tímímbi kíndem dañguk.”

²⁸ Tímímbi it kiyau gíñañ pakíliñdí Yesulok manda wín nandímbi, gíñañjí komba díumbi ²⁹ mílapi, en it kwet pawan kle munjulím ñañguk. Isí kwesí wín kwet kímbi plon pakukta, jímbíñ malapnan tíke nañgíp ñambi, munjut kolí píuktok ñañgíliñ. ³⁰ Gan endí undanembí, kímbi gítík boñgípsi gíñañ yapma klembi, walínin pí ñañguk. ³¹ Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili

✧ 4:19: Aisaia 61:1-2, 58:6

kwelan patak wandiñ pi tombi pakuk. Papi, Sabat patnandi nainda giñgit manda eni-daut sem pa tiliñguk. ³² Endi ama biesili manda gembinat eañ windiñ eñgukta timbi nandi-gitiñgitik tiliñguk.

Yesuli amatam ep timbi kindem daumbi, giñgit manda eu piñguk

³³ Sabat patnandi nain nola ama no yal kolanli ginan ginañ piñguk endi it kiyau ginañ lom pakuk. Endi wopungan kwawa tiliñguk, ³⁴ “Ei, Yesu Nasalet nanin, dik nekta nindoñ bilañ? Dik nip timbi kolaneñdok bilañ ba? Nak kusaka nandilet: dik Yambat enlok kena ama giñgi sinik win.”

³⁵ Windiñ eumbi, yal kolan win niñombiñipi eñguk, “Dik mañga masipbi, amalok ginan nanin lambim po ñau.” Eumbi, yal kolandi ama win munjut kolimbi, ama pakiliñ endok boñgipnan piñguk, gan yal endi ama win nim timbi kolaumbi, slak lambim po ñañguk. ³⁶ Timbi amatamdi kundit win kañbi ka-silikñembi, nanandi kena timbi, nisiñgan e-nandi timbi eñguk, “Kai, ama ñali manda nitnein sinik elak? Ama yambalat nomik endi yal kolan manda gembinat enbumbi lambim po ñañ!” ³⁷ Yesuli kundit wandin timbimbi, endok giñgit wali kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

³⁸ Yesuli it kiyau ginañ nanin pumbi, Simondok ilan loñguk. It wolok Simon yapman tam jibat timbi, piñgiu komba diumbi pakuk. Timbi Yesuli en timbi plap tauktok ni-nandumbi, ³⁹ tam pakuknan lombi mumuñembi, jibat niñombiumbi, tam win kañ biñguk. Windiñ timbimbi, tam piñgiu nandum pañgitaumbi, plapkan mlapi, Yesu git nolii yambi-dikñeñguk.

⁴⁰ Maim pumbi, Sabat patnandi nain taleumbi, amal nosii jibat kusei kusei inda-semguk win Yesuloñ yanañgip bumbi, kiili ama gitik noñgan noñgan ep kañbi, ep timbi kindem dañguk. ⁴¹ Tiliñguk, amatam asuptoñ yal kolanji wakit ep kle-semumbi, kwawa wopungan tiliñguk po ñambi, ñandiñ eñguk, “Dik Yambattok Niñañ sinik.” Yal kolan endi Yesu en Mesia Yambatti ni-mukuk windiñ nandi-ñimñguk, wala timbi enombimbi, manda eelok e-kimisip ti-semguk.

⁴² Kwet salaup timbimbi, Yesuli it bimbi, pi ña kwet ama nimnatnan ñambi pakuk. Timbi amal lonji kukap timbi indaumbi, tike kimbi dambi, en gita papatok niñguk, ⁴³ gan endi ñandiñ enguk, “Yambatti amatam yambi-dikñembi, ama wapmañji kulak wolok giñgit manda kindem ewa piuktok endi nani-mukuk, wala timbi nak it kwet diwinnan bo ñauttok een.” ⁴⁴ Windiñ embi yambik bimbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyauñji ginañ manda eu piñguk.

5

Petlo git noliili Yesulok mandala mikbalak asup tiañeñguk

¹ Nain nola Yesuli Genesalek tuk guañ kinanjatnan ilimbi, amatam kimin wopumdi Yambattok manda nandinepi kle-gimbupi, ñasi ñasiñgan tiliñguk. ² Timbi Yesuli kinanjatnan kikeñ tipet palim kañbi, mikbalak epep amal kikeñji bimbi, liksi wili pakiliñ yambiñguk. ³ Yambim endoñ ñambi, kikeñ nolok plon lombi, kikeñ molom Simon enda kambak munjulim ñaña euktok niñguk. Eumbi, windiñ timbimbi, wolok pipapi, giñgit manda eni-daut kenan yousimbi ti-semguk.

⁴ Ti-sem-talembi, Simon ñandiñ niñguk, “Dik tuk guañ boñgipnan ñambi, mikbalak epeplok liksi win mep kimilim ginañ ma piwit.” ⁵ Eumbi tambane niñguk, “Endaut, nindi tim ombap kena gim slakan timiñ, timbi mikbalak bien no nim epmimiñ. Gan dikok mandala joñgo bindambo lik mep kimilam pinetañ.” ⁶ Windiñ embi, endi liksi mep kimilim pumbi,

mikbalak asup sinik melimbi, lik blañganenepi tiñgilañ. Windiñ timbimbi,⁷ nosii diwin kikeñ nolok plon kuñgilañ endi bi ep pañgitaneliñdok kit wayo kot-semum bimbi, ep pañgitañgilañ. Timbi mikbalak kikeñ tipet wolok ginañ ep dasi tokñeumbi, kikeñ tipet tuk ginañ pindepi tiñgimik.

⁸ Timbi Simon Petlolì windiñ indaum kañbi, Yesu kesiinan milelem timbi niñguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambimbi ñau.”⁹ Kusei ñindiñda endi windiñ tiñguk: en wakìt ama gitik en gita kikeñ plon pakilañ endi mikbalak asup epgilañda timbi misimbi, nanandi kena tiñgilañ.¹⁰ Timbi Sebedilok niñañiit tipet Yakobo git Yoane Simon gita mikbalak epep kena pa tiñgimik endi windiñgangot tiñgimik. Timbi Yesulì Simon nimbi eñguk, “Nim misiwañ. Dik mikbalak tiatia tlañdi gamanda amatam eni-tiatia kena timbi kuukañ.” Windiñ eumbi,¹¹ endi kikeñ ep tiañeumbi, kinnanjat kwambiñnan loumbi, nepenepek gitik bi-talembi, Yesulok gwañgwa indambi, en kle kuñgilañ.

Yesulì ama jìmbat yambo mawalat no timbi kindem dañguk

¹² Yesulì Juda amatamdok it kwet no pakuk wandiñ kuñilimbi, ama no piñgìu gwìlap gitik yambo mawattì sipmiñguk endi bim Yesu kañbi, pi pim timan dai kwet plon kimip pindim papi, ni-kukulembi eñguk, “Wopum, tikap dik nep kimilep nandilañda, guma jìmbatna timbi taleumbi, kindem dawa.”¹³ Eumbi, kii kot suapi, ama win tike-kañbi niñguk, “Nak nandigamlet. Dik kindem da!” Eumbi, wolongan wanda kwambiñ walì pailimbi, kindem dañguk.¹⁴ Timbi Yesulì manda kwambiñ nimbi eñguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nim ti-semekañ. Nim sinik. Dik ñambi, gwìlapka tapma amala daulimumbi, jìmbatka talelak win gambidakleutak. Timbi amatamdi wandañga biañgan ip talek win gambinandineliñdok dik tapma timbekañ, win Moselì endikñe manda kimitnimguk wolok tuop.”

Yesulì windiñ eñguk,¹⁵ gan kena tiñguk wolok giñgittì sapañane sinik taumbi, amatam asupgandi mandan nandinepi ba jìmbatsì kle-semektok Yesuloñ bimbi, kimin pa tiañgilañ.¹⁶ Gan Yesulì wandingan embi, yambik bimbi, engan kwet ama nimnatnan ñam, nimolo pa tilìñguk.

Yesulì yom bimbilok gembì palmiñguk win daut semguk

¹⁷ Nain nola Yesulì amatam eni-daut ti-semñilimbi, Falisi ama git endikñe manda nandi-tale ama endi lo ñasiñgan pipakilañ. Endi Jelusalem ba it kwet gitik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin bimbin. Timbi Wopumdok gembin jìmbatsiat ep timbi kindem dalok Yesuloñ palmiñguk.¹⁸ Nain wolonda ama diwindi nosi no kii kesii dalandan taño plon tañgonem bimbi, Yesulì it pakuknan lom dainan kimitneliñdok ti-tlakilañ.¹⁹ Amatamdi it win tokñeñgilañda timbi endi it ginañnan bem loneliñdok tuop nim, wala timbi endi it pendim bat wolok lombi, pendim wiap blanganembi, toali taño plon top gilim dambi, bium pì amatam boñgipsinan Yesulok kuañnan piñguk.²⁰ Windiñ timbimbi, Yesulì nanandi kiliktinjlak bien ka-nandimbi, ama wala ñindiñ niñguk, “Notna, yomga gitik win bigam-taletalen.” Windiñ eumbi,²¹ endikñe manda nandi-tale git Falisi ama endi kusei kimipi, nisìñgan ñindiñ e-nandi tiñgilañ, “Yakii, ama manda winjit elak win en nin? Win Yambat en noñganliñgot yom bimbilok gembin palmilak yañ!” *

* **5:21:** Juda amalok nanandinjì win ñindiñ: no en Yambat esiesi-ñimlak endi tike pi yalilak.

²² Tĩmbi Yesulĩ gĩnañ nanandĩnjĩ ka-nandĩmbi enĩ-nandĩmbi eñguk, “Kusei nĩtekta sĩndĩ gĩnañjĩ gĩnañ wĩndĩñ e-nandĩ tañ? ²³ Gembĩ nĩm pat-namumda, nak ‘Yomga bi-gam-taletalen’ nĩmbambi, ba ‘Mĩlapi ñau’ nĩmbambi, bien kĩndem indauk ba? Nĩm ya! ²⁴ Gan nak Ama Sĩsĩnĩktĩ kwelan ñolok yom bimbilok gembĩn pat-namlak wĩn sĩndĩ nambĩ-daklenelĩñdok nak ñĩndĩñ tĩmbetet.” Wĩndĩñ eñĩpi, ama kii kesii dalandanla nĩmbi eñguk, “Nak ganlet: dĩk mĩlapi, ipatka tĩkembĩ, ikanan ñau.” Eumbi, ²⁵ wolongan ama walĩ dausĩnangan mĩlapi, ipal tĩkembĩ, ilnan ñañĩpi, Yambat nĩ-kĩndem dañguk. ²⁶ Tĩmbi amatam gĩtĩktĩ wĩn ka sĩlĩkĩmbi, nanandĩnjĩ nĩm dakleumbi, nepek mĩsĩmĩsĩn kañgĩlĩñ wala Yambat nĩ-ta-loñĩpi, nĩsĩngan ñĩndĩñ eñgĩlĩñ, “Man nepek gĩtikĩn indaumbi kamiñ.”

Yesulĩ yom ama ep tiañeupi indañguk

²⁷ Wolok siñgi kandañ Yesulĩ walinin pĩm ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan palĩmbi kañbi, ñĩndĩñ nĩnguk, “Dĩk bĩm nep kle ku.” Wĩndĩñ eumbi, ²⁸ Livailĩ kenalok nepenepel gĩtik wĩn bi-talembi mĩlapi, Yesu kleñguk.

²⁹ Tĩmbi endĩ ilnan nanañ si-jumut wopungan Yesulok tĩ-ñĩmĩmbi, wolongan takis epep ama ba ama dĩwĩn asupgan en gĩta nanañ yakan nañgĩlĩñ. ³⁰ Tĩmbi Falisi ama gĩt nosĩ dĩwĩn endĩkĩe manda nandĩ-taleñgĩlĩñ endĩ wĩn kañbi nandum pĩmbi, e-balep tĩmbi, Yesulok gwañgwañii ñĩndĩñ engĩlĩñ, “Sĩndĩ nekta takis epep ama ba ‘yom ama’ dĩwĩn en gĩta nanañ yakan nañ?” Eumbi, ³¹ Yesulĩ tambanem enguk, “Kĩndemsĩ endĩ gwasap amaloon nĩm ñañ, wĩn jĩmbatsĩat endĩngot gwasap amaloon ñañ. ³² Ama nĩsĩla nandum dĩndĩm tĩlak nak en enĩ-tiañelok kwelan nĩm indañgut, tambo nak yom ama enbambi, gĩnañjĩ tambanenelĩñdok indañgut.”

Yesulok nanandĩn ba ep tĩndĩn wĩn damanin wandin nĩm

³³ Tĩmbi ama dĩwĩndĩ Yesu ñĩndĩñ nĩngĩlĩñ, “Yoanelok gwañgwañii endĩ nain asup nanañ kĩmĩsipbi, nĩmolo kena pa tañ, tĩmbi Falisi amalok gwañgwanjii endĩ bo wĩndĩngangot tañ, gan nĩtekta dĩkok gwañgwañgailĩ nanañ kĩmĩsip nain no nĩm kĩmĩpi, kĩmĩsip pa tañ?” Eumbi, ³⁴ noliilok plon eyout manda ñĩndĩñ enbi eñguk, “Ama no tamĩn tĩlakta tĩmbi noliĩ gĩta na-sĩlĩsĩlĩ tĩñĩlĩmbi, sĩndĩ kĩndem noliilok nanañ kĩmĩsip tĩ-semnelĩñ ba? Nĩm ya! ³⁵ Gan nain indaumbi, kanjĩkĩilĩ ama wĩn yapma tĩkenekalĩñ. Tĩkeumek, noliilĩ blan tĩmbi, nanañ kĩmĩsip tĩnekalĩñ.”

³⁶ Wĩndĩñ embi yousĩmbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñĩndĩñ bo enguk, “Ama nolĩ dasindasin komblin blañganembi, kusip tĩkembĩ, dasindasin damanin mambupmeuk ba? Nĩm ya! Endĩ wĩndĩñ tĩmbekta, dasindasin komblin wĩn kola-ñĩmek, tĩmbi dasindasin kusip komblin wakĩt dasindasin damanin endok tuopset noñgan nĩm tĩmbek. ³⁷ Tĩmbi wain tul komblin wĩn meme gwĩlap damanin gĩnañ nĩm wĩlĩ gĩlolok. Wĩndĩñ tĩmbekta, wain tullĩ bendĩ wopum dambi, meme gwĩlap damanin tĩmbĩ tawa kolaumbi, wain kwelan poña pĩ-talewĩk. ³⁸ Wala tĩmbi wain tul komblin wĩn gwĩlap komblin gĩnañ pa wĩlĩ gĩlolok. ³⁹ Tĩmbi no en wain tuk damanin nañguk endĩ wala ‘Koñgom sĩnĩk’ embi, wain komblin wĩn nambepi kunjĩt talak.”

6

Yesulĩ Sabat patnandĩ nainnan nek tĩndĩlok eu talelak

¹ Sabat patnandi nain nola Yesuli plaua m+injip kenanan dikne ñañilimbi, gwañgwañii en gita ñañgilitiñ endi plaua bien mep pañgipi, m+injip kaik nañgilitiñ. ² Timbi Falisi ama diwindi win kañbi, nandum tuop nim timbimbi engilitiñ, “Nitek timbi sindi Sabattok endikne manda wipi, kena nim tindilok elak win tañ?”

³ Timbi Yesuli tambane enguk, “Endikne manda wiwittok kandañ sindi Devit gita noliil+ nanañ gawat paliñilimbi, nitek tiñguk wolok kasat win nim pinap nandañ ba? ⁴ Endi Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok binimim+n win mepi nañguk. Endikne mandali elak wolok tuop nanañ win tapma ama endiñgot nanalok, gan Devitti win joñgo mep nambi, noliila bo emumbi nañgilitiñ.”* ⁵ Windiñ embi yousimbi enguk, “Nak Ama Sis+nikti Sabat patnandi naindok molomda timbi wolonda nek guma tindilok win ewa talelak.”

⁶ Sabat patnandi nain no indaumbi, Yesuli it kiyau ginañ lombi, enidaut ti-paliñilimbi, ama no kii d+ndim dalandañguk endi bo wolok bim pakuk. ⁷ Timbi Falisi gita endikne manda nandi-tale ama endi Yesu kit yout ti-ñimneliñdok kusei lonjiñgilitiñ, windiñda endi Yesuli Sabat patnandi nainnan ama no timbi kindem dauk ba nim wolok ka-tuakilitiñ. ⁸ Gan Yesuli nanandinj+ win ka-nandimbi, ama kii dalandan win kiti-ñimimbi niñguk, “M+lap bimbi, ñolok it!” Windiñ eumbi m+lap, daus+nan ikuk. ⁹ Timbi Yesuli enbi eñguk, “Nak ñindiñ sani-nandutet: Sabattok endikne mandali nek tineñdok nandi-nimlak - ama timbi kindem dalok ba ama timbi kolalok, kuñgun tike-kimittok ba timbi kimlok?” Windiñ embi, ¹⁰ amatam wolok pakilitiñ yambi-ta-ña-talembi, ama kii dalandan ñindiñ niñguk, “Kika kot suat” nimbimbi, windiñ timbimbi, kiili salaptambi, kindem dañguk.

¹¹ Timbi gimbit wopumdi ama bies+lok ginañji tokneumbi, Yesu nitek timbi kolaneliñdok wala nis+ñgan e-nandi tiñgilitiñ.

Ama Sis+nik Yesu endi ama nin en kle-kuñgilitiñ eni-daut ti-semguk

Yesuli gwañgwa 12 ep danguk

¹² Nain wolonda Yesuli nimolo timbepi kwet jañg+nnan lombi, tim ombap Yambat nimolo ti-ñimimbi. ¹³ Kwet salaumbi, ama asup en kleañgilitiñ kiti-semum bimbi, endok boñgipsinan nanin ama 12got ep danbi, ‘enimumul+n’ kot emguk. ¹⁴ Ama ep danguk endok kosi ñindiñ: Simon (koi no Petlo kitiñguk), tim kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, tim Batlomio, ¹⁵ Matayo, Tomas, tim Yakobo Alifialok niñañ, tim Simon koi win ‘Selot ama’ kitiñgilitiñ, ¹⁶ tim Judas Yakobo niñañ, gita Judas Iskaliot, ama nin siñgi Yesu bola ti-ñimimbi.

Amatam nitein endi diwin yapma kle-pakañ?

¹⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii ep danguk en gita kwet jañg+nnan nanin pimbi, kwet kimbat nolok tombimbi, gwañgwañii asupgan diwindi en gita wandiñ pakilitiñ. Timbi endiñgot nim, win amatam kim+n wopum Judia kwet tuop nanin ba Jelusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet t+pet tuk kimb+ñ baliliñ pakam+knan nanin ¹⁸ endi Yesuli manda eumbi nandineliñdok ba jimbatsi ep kle-kot ti-semektok bi paliñimbi nandi-sembi, ama diwin yal kolandi m+lap emguk win bo ep timbi kindem dañguk. ¹⁹ Timbi amatam kim+n wopum endi Yambatti Yesu gemb+ m+umbi, amatam gitik ep

* **6:4:** Devitti endikne manda wikuk, gañgan Yambatti gimbit nim ti-ñimimbiñgukta timbi Yesuli Falisi amal+ enlok gwañgwañiila gimbit nim ti-semneliñdok eñguk.

tĩmbi kĩndem daumbi kañgĩliĩ, wala tĩmbi endi tĩke-ka tĩnelĩndok bañak lonjiñgĩliĩ.

²⁰ Tĩmbi Yesuli gwañgwañiiloñ dei yambĩmbi, ñĩndiĩ enguk, “Amatam nĩsĩla nandum pĩmbĩñen tĩlak sĩndi wakan Yambattok gĩñgĩtĩii indambi kuañ, wala tĩmbi sĩndi amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

²¹ Man ñĩndiĩngĩt nepenepekta lonji kuañ sĩndi wakan Yambatti sep tĩmbi tokñenekaliĩ, wala tĩmbi sĩndi amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

Man ñĩndiĩngĩt sĩmba blan plon kuañ sĩndi wakan sĩmba sasat plon kunekaliĩ, wala tĩmbi sĩndi amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

²² Sĩndi nak Ama Sĩsĩnik nep kle-kuañda tĩmbi amatamdi nandi-kola ti-samañ, ba nĩsĩlok boñgĩpsĩnan nanin sep kle-kotnelĩndok sani-suambapi, kosi tĩmbi kolalak, nain wolonda sĩndi amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

²³ Wĩndiĩ inda-samekaknan walenji kĩndem daumbi, sili-sili wopum inda-samumbi, kusei ñĩndiĩnda dikondikot tĩnekaliĩ: bep pañjii endi plofet ama damañgan kuñgĩliĩ endi wĩndiĩngangot pa ti-semumbi, tuanji wopum kunum gĩnañ kasĩleñgĩliĩ, tĩmbi sĩndi wĩndiĩngangot kasĩlenekaliĩ.

²⁴ Gan mĩnem kwĩlikwĩlinji wopum sĩndi blasĩngan, wĩn sĩndi ikan nepenepesi kĩndem gĩtik wĩn kasĩle-taleañ.

²⁵ Man ñĩndiĩngĩt nĩm ti-blamblaem kuañ sĩndi blasĩngan, wĩn sĩndi lonji ti-kunekaliĩ.

Man ñĩndiĩngĩt sĩmba sasat kĩndem plon kuañ sĩndi blasĩngan, wĩn sĩndi kukulembi, sĩmba blan plon kunekaliĩ.

²⁶ Amatam gĩtikti sĩndok kosi tĩke-lonekaliĩ wolonda sĩndi blasĩngan!

Neta, bep pañjiili plofet ama juluñgan endok kosi pa tĩke-loñgĩliĩ, gan Yambatti plofet ama wandin wĩn yalamĩkuk.”

Ep tĩndĩn kĩndem amatam tambon nĩmnat ti-sem ti-kunekaliĩ

²⁷ Yesuli yousĩmbi enguk, “Mandana tĩkembali kuañ sĩnda ñĩndiĩ sanlet: sĩndi kanjĩksii gĩnañ kĩndem ti-sem-ta-kunekaliĩ, wĩn nandi-kola ti-samañ endi ti-kĩndekĩndem ti-sem-ta-kunekaliĩ, ²⁸ yala ti-samañ endi gwĩlam ti-sem-ta-kunekaliĩ, kolan ti-samañ endi nĩmolo ti-sem-ta-kunekaliĩ.

²⁹ Ama noli bunga tambon wĩtakta, tambon bo wĩlektok tambane-ñĩmekañ. Ba noli sauloñga galom tĩke-gamlakta, kiupĩnga bo bi-ñĩmĩmbi tĩkeukak. ³⁰ Dik nepek nola gani-nandi tañ endi emekañ, ba noli nepenepeka galom mep gamlak ombi-gamektok nĩm ni-gĩngĩneukañ. ³¹ Ep tĩndĩn gĩtik dik nandi-galk tambu, amatamdi dika wĩndiĩ ti-gamnelĩndok nandi-semłañ, dik bo wĩndiĩngan ti-sem-ta-kuukañ.

³² Tĩkap dik amalĩ gĩnañ kĩndem ti-gamañ endañgot gĩnañ kĩndem ti-semĩnda, nekta Yambatti gani-kĩndem dawĩk? Yom ama endi bo wĩndiĩngangot pa tañ, wĩn endi ama nin gĩnañ kĩndem ti-semłak endi gĩnañ kĩndem ti-ñĩmañ. ³³ Ba tĩkap dik amalĩ kĩndem ti-gamañ endañgot kĩndem ti-semĩnda, nekta Yambatti gani-kĩndem dawĩk? Yom ama endi bo

windiñgangot pa tañ. ³⁴ Ba tikap dik ama nindi tambon ombi-gamneliñdok tuop win nandi-kwambiñ dalañ endañgot emiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo yom amala nepek emañ, win tambon wolok tuopgan ombi-semneliñdok windiñ pa tañ.

³⁵ Nim, windiñ nim tilok. Tambo sindi kanjiksi ginañ kindem git kundit kindem ti-sembi, nepek tambon nimnat embi, ombi-samneliñdok nim pa mandinekaliñ. Sindi windiñ tinekaliñda, tuanji wopum pat-samekak, timbi sindi Besi Yambat Loloñ Siniik endok ep tindiin klembi, wembe gwañgwañii kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi wakan ama kolan pa tañ ba simba kindem manda nim pa eañ enda kindem pa ti-semalak. ³⁶ Bepsiili amatam ginañ busuk ti-semalakta, windiñgangot sindi ginañ busuk ti-semnekaliñ.

³⁷ Sindi amatam eni-pi nim ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot sani-pi nim timbekak. Sindi amatam yom plon nim ep kimit ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot yom plon nim sep kimitlekak. Sindi amatam dok yomji bi-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti bo yomji bi-samekak. ³⁸ Sindi amatam plap ti-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot plap ti-samekak. Sindi plap tañ wolok tuop endi plap ti-sambi, nombu yousimbi, sam tokne siniik taumbi, diwin lamip piukak. Nekta, sindi amala nittek ti-semañ, wolok tuopgan Yambatti sinda bo ti-samekak.”

Ama man mambenji tipet endok telak nim klenekaliñ

³⁹ Timbi Yesuli yousimbi, eyout manda ñindiñ enguk, “Ama dai sipmisiipmim endi nol no dai sipmisiipmim gumañ nañgilek ba? Nim ya! Win niseti tipelat ban ginañ pindemik bek. ⁴⁰ Gwañgwa no endi ñindaulin nim maklelak, gan endi nandinandi kena timbi taleumek, endi ñindaulin dok tuop indauk bek.

⁴¹ Nittek timbi, dik nokalok dai ginañ kilikilik win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem patak win nim ka-daklelañ? ⁴² Dik komba bem dauka ginañ patak win nim kañbi, nittek nokala ñindiñ nimbeñ, ‘Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamiñ.’ Ama man mamben tipelat, dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle kopmek, siñgi kandañ ka-dindim embi, nokaloñ dai ginañ kilikilik patak win kindem kleu lambi-ñimek.

⁴³ Komba kindem no endi bien kolan nim pa lalilak, windiñgangot komba kolan no endi bien kindem nim pa lalilak. ⁴⁴ Komba wali nitin win bienli mek timbi daklelak. Kuañgimdi bien mandañ siniik indaumbi tikelok ba? Ba ginjatti bien gip indaumbi tikelok ba? Nim ya! ⁴⁵ Amalok kandañ win windiñgot: nepek endok ginan tokne patak wali wakan man ginañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek kindem ama kindemli ginan ginañ dasimñguk wali wakan bien kindem timbi indalak, timbi windiñgangot nepek kolan ama kolandi ginan ginañ dasimñguk wali wakan bien kolan timbi indalak.

⁴⁶ Nekta slakan ‘Wopumn’ manjiliñgot pa nanañ, gan manda sanlet win nim tañgoneañ? ⁴⁷ Ama no nokoñ bimbi, mandana tike kulak endi ama nitin win sani-daut ti-sametet. ⁴⁸ Endi ama it kwambiñ tiñguk wandin. Endi it kindiliñipi, ban ombap kindilim piumbi, ita mambi ilimbi, kawat ta kusei ginañ meli piumbi, gembinatgan youli gilim da-taleñguk. Timbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endi ti-kindem dañgukta timbi minjulim, sasik nim tiñguk. ⁴⁹ Timbi ama no mandana nandi-kimkimnelak endi ama it joñgonjoñgo kindikuk wandin. Endi it kindiliñipi, ta plongan

kimipi, joñgonjoño kindikuk. Timbi tuk gwam wopumdi it wolok plon suambi minjulimbi, plastik sinik gilom pimbi lileme-talenguk.”

Ama Sisirik Yesu endi ginañ busuk daut semguk

7

Yesuli mik ama telak damanjilok kena gwañgwa jimbalat timbi kindem dañguk

¹ Yesuli manda gitik win amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk. ² Wandin kandañ mik ama telak damanji no pakuk endok kena gwañgwa jimbawat wopum timbi, kimkimlok tuop tinjuk. Endi kena gwañgwa wala nandum loloñ sinik tinjukta timbi, ³ Yesulok gingit nandimbi, Judalok ama biesi diwin Yesulon eni-mukuk, win endi Yesu ni-tiañeum bimbi, kena gwañgwa jimbawat timbi kindem daupok windin tinjuk. ⁴ Timbi ama wali Yesulon ña tombi, mik ama telak damanjilok kasat tinimimbi ni-ginjinembi eñgiliñ, “Telak damanji win kindem tikekimileñdok tuop. ⁵ Nekta, endi Juda nindok sambat nim, ganmek ninda ginañ kindem pa tinimlak. Tinipi, it kiyauni win endinagan nip timbi plap taumbi indañguk.” ⁶ Windin eumbi nandi-sembi, en gita ñañguk.

Ñambi, telak damanjilok il timbi dumalaumbi, telak damanjili noli Yesulon eni-mupi, manda ñandin kimilimintjuk, “Wopum, slakan kesik gawat nim biwin. Nak kambak ñandin ñolok nekta nokok itnanangan bi nambeñ? ⁷ Nak bo daukanan bimbi la nandiwam mlatalak. Dik slak mandañgot eumbi, kena gwañgwana kindem dawin. ⁸ Natna bo ama lolonailok kapmai kulet, timbi nokok pimbi mñennai diwin kuañ. Nak mik ama nola ‘Ñau!’ nimbambi ñalak, ba nola ‘Bo!’ nimbambi pa bilak. Timbi kena gwañgwana ‘Kena ñin ti!’ nimbambi, kena win pa tlak.”

⁹ Timbi Yesuli telak damanjilok manda wala nandi-gititngitit embi, undane amatam kimin wopum en kle bingiliñ yambimbi, ñandin enguk, “Nak ñandin sanlet: Israel sindok boñgipinan bo nak ama nanandikilitinat ñandin no nim kañgut.” Windin eumbi, ¹⁰ telak damanjili noli eni-mukuk endi bindambo undanem ilan ña lombi, kena gwañgwa kindem dambi palimbi kañgiliñ.

Yesuli ama sim no kimnan nanin timbi mlakuk

¹¹ Nain nim ombataumbi, Yesuli it kwet no koi Nain wandin ñaumbi, gwañgwanii git amatam kimin wopumdi en gita yakan ñañgiliñ. ¹² Ñambi, it kwet sañ yama timbi dumalaumbi, ama dalandan no tañgonem pingiliñ. Win tam kanjak nolok ñinañ noñgan sinik endi sembinjuk. Timbi it kwet winasi asupti dalandan ba meñ ep klembi pingiliñ. ¹³ Timbi Wopumdi tam kanjak win kañbi, blan tinimimbi tinjuk, “Nim kuleñ.” ¹⁴ Windin eñpi, ña taño tike-kaumbi, ama tañgoneñgiliñdi kak winagan ilimbi, dalandanla tinjuk, “Ama sim, nak ‘Mlat!’ ganlet.” ¹⁵ Windin eumbi, gwañgwa wali bnda mlap pipapi, kusei kimipi manda eñguk. Timbi Yesuli meñla tinjuk, “Ñinañga ñin nañgipi ñau!” Eumbi nañgipi ñañguk.

¹⁶ Timbi amatam wi kañgiliñ endi gitik misimbi, Yambat ni-kindem dambi, nisinagan ñandin eñgiliñ, “Plofet wopum no boñgipni ginañ indañguk kulak” ba “Yambatti amatamni nip kimilektok bi inda-nimlak.” ¹⁷ Timbi nek indañguk wolok gingit wali sapakanembi, Judia kwelan ba kwet kle-gimbup pakañ tuop eu sataumbi ña-taleñguk.

Yesu git Yoane endi nin win nim nandi-dakle-semgiliñ

18 Yoane tuk ii-sem endok gwañgwañiili Yesuli kundit kusei kusei tiñguk wolok kasat gitik enla ti-ñimi-taleñgiliñ. 19 Timbi endi gwañgwa tipet kiti-semum biumbi, Yesula ñindiñ ni-nandiñdemiktok eni-mukuk, “Mesia biwiktok een win dik wakan ba? Ba ama nola mandineñ?” Windiñ embi eni-mulimbi, 20 Yesuloñ ña tombi niñgimik, “Yoane tuk ii-sem endi ñindiñ gani-nandiñda embi nini-mulimbi bamik, ‘Mesia biwiktok een win dik wakan ba? Ba ama nola mandineñ?’” 21 Nain wolonda Yesuli amatam jimbatsiat ba piñgip gawatsiat asup win ep timbi kindem dambi, yal kolanji win ep kle kot-sembe, ama asup dausi sipsipmin timbi tom-semguk. 22 Timbi endi Yoanelok manda tambon ñindiñ tambane enguk, “Siti ñambi, nepek dautsetti kamik ba pawanjetti nandamik wolok kasat ti-ñimdekamik: dausi sipsipmin dausi tombim kañ, timbi kesit nim kuañdi kesit kuañ. Amatam jibat yambo mawatsiat endok wandanji win ep timbi gilita-semalak, pawanji kamen pawanji tombim nandañ. Ama sembisembin bindambo kaitambi mlakañ, timbi ama pimbinesila giñgit manda kindem enbum nandañ. 23 Timbi no en kusatna nambi-nandiñbi, nandi-kolan nim ti-namlakta endi amatam diwin yapma kle-patak.”

24 Yoane gwañgwa tipet eni-mukuk endi undane pi ñaumbi, Yesuli kusei kimipi, ama kimin wopumda Yoanelok plon ñindiñ enguk, “Kwet silaninnan ñañgiliñ win sindi nek kanepi ñañgiliñ? Win sindi sasaleli pinjim pendilim ña-bi tilak win kanepi ñañgiliñ ba? 25 Tikap nimda, nek kanepi ñañgiliñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñañgiliñ ba? Nandañ: ama dasindasinji pamanjat ba pipapatsi kindem sinik endi ama wapmañdok isinan pa kuañ. 26 Windiñda sindi nek sinik kanepi ñañgiliñ? Plofet ama no kanepi ñañgiliñ ba? I wakanak. Timbi Yoanelok kandañ nak ñindiñ sanlet: endi plofet diwin yapma kle-talelak. 27 Win enda wakan Yambattok mandan ñindiñ youyoulin patak, ‘Nak giñgit ee amana no ni-mulam ñambi, telak dama ti-gambi, telak ti-dindim e-gamekak.’* Windiñ youyoulin patak, 28 timbi nak ñindiñ sanlet: ama gitik kwelan dama indañgiliñ endi Yoane nim makleañ, ganmek no en Yambattok giñgitiñiilok boñgipsinan pimbineñ sinik kulakta endi Yoane makle patak.”

29 Takis epep ama git amatam diwin endi manda win nandi-talembi, Yoanelok kii plon tuk iñgiliñda timbi Yambattok telak win dindim sinik timbi dakleñgiliñ. 30 Gan Falisi git endikñe manda nandi-tale ama endi ginañ tambatambattok tuk nim iñgiliñda timbi Yambatti nek tineliñdok nandiñguk wala nandum tlal tiñguk.

31 Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Windiñda timbi amatam man ñindiñgit kuañ endi nitein? Nak endok kusalala eyout manda nek ewit? 32 Win endi gwañgwa bisatti sañalala ipakanan pipapi, nosila kiti-sembe, ñindiñ enañ, ‘Nindi pakñuak penditnambi, sindi kap nim tilin, ba kap mano tiñitnambi, sindi ku-blamblae nim tilin.’ 33 Kusei ñindiñda nak sindok plon winindiñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endi indambi, nanañ kimsip pa tiñguk, tiñipi wain nim pa nalñguk wala sindi nandum tuop nim timbimbi, enda ñindiñ pa eañ, ‘Yal kolan endok ginañnan patak.’ 34 Timbi nak Ama Sisinikti indambi, nanañ ba wain nañipi, kimsip nim pa tilet, wala sindi nandum tuop nim timbimbi, ñindiñ pa eañ, ‘Ama ñin kawit! Timbi namba! Endi nanañ ba wain asup sinik pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not ti-semalak!’ 35 Sindi winindiñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandin kimit-klem kuañ endi nanandi win dindim sinik wakan daut nimañ.”

Yom tam noli Yesulok kesii wililimbi, yomin bi-ñimñguk

* 7:27: Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20

³⁶ Falisi ama noli Yesu nanañ en gita nambektok ni-tiañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ naneliñdok pi pakuk. ³⁷ Timbi yom tam no it kwet wolok kuñguk endi Yesula “Falisi amalok ilnan nanañ na patak” giñgit w+n nandiñgukta, piñgip saple mliñ kindem kanim kawat satnindi tindin no tikembi, it ginañ loñguk. ³⁸ Lombi, Yesulok kesiinan kandañ ñam papi kulimbi, dai tull pi Yesulok kesii youli gautaumbi, kumban sakti timbi kalandaumbi, kesii nain ombapgan simumuñ embi, piñgip saple mliññatti saple-ñimñguk. ³⁹ Timbi Falisi ama Yesu ni-tiañeñguk endi w+n kañbi, ginan ginañ ñindiñ eñguk, “Tam ñin endi yom tam no. Ama wali biañgan plofet ama kuumda, tam tike-kalak ñolok kusei ka-nandi-taleuk.”

⁴⁰ Timbi Yesuli Falisi ama endok nanandin w+n nandimbi niñguk, “Simon, nak manda no ganba nandi.” Eumbi niñguk, “Endaut, eumbi nandiwa.” ⁴¹ Eumbi niñguk, “Ama noli minem tambonlok ama tipetta emguk, nolok minem kwandai 500, timbi nolok minem kwandai 50.*” ⁴² Endi ombindemiktok tuop nimda, blan ti-sembi, kak tambon wiat-semguk. Windiñda endoñnan nanin nindi nol maklembi, minem molomda simba kindem ti-ñimekak?” ⁴³ Eumbi niñguk, “Minem kwandai 500 wialimñguk endi bek.” Eumbi, “W+n dindim elañ” nimbi, ⁴⁴ undanem tam kañbi, Simon niñguk, “Tam ñin kalañ ba? Nak dikok ika ginañ lambiwambi, dik ep tindini nim klembi, not nim ti-namini, w+n dik kesitna wilwilittok tuk no nim git-namini, gan endi kesitna dai tull wili pi, kumban sakti sapleum kalandalak. ⁴⁵ Dik kitna ba bumna no nim simumuñ ti-namini, gan nak it ginañ lambit wolondañgan endi kusei kimpipi, nim tindin w+n, kesitna simumuñ ti-namumbi, nain ñin bi tomlak. ⁴⁶ Dik kumbana tuk galk silanindi nim saple-namini, gan endi piñgip saple mliñ kindem bien wali kesitna saple-namik. ⁴⁷ Windiñda ñindiñ ganlet: tam ñali simbai kindem da-sinik talakta timbi windiñ ti-namlak. Wali ñindiñ daut nimplak: endok yomin asupgan himbin. Gan no endok yomin lakatgan himbinda endi lakat wolok tuop simbai kindem dalak.”

⁴⁸ Timbi tamda niñguk, “Yomga gitik bi-gam-taletalen.” Windiñ eumbi, ⁴⁹ ama gitik en gita nanañ nam pakiliñ endi kusei kimpipi, ginañji ginañ ñindiñ nandiñgiliñ, “Endi ama nin sinik, ñala yom bimbi bo pa tilak?” ⁵⁰ Timbi Yesuli tam niñguk, “Nanandi-kiliktiñgala timbi Yambatti kolan ginañ nanin gepma tikek, wala timbi busukñenengan ñaukañ.”

8

Tam diwindi bo Yesu klembi kuñgiliñ

¹ Wolok siñgi kandañ Yesuli kle-gimbut ñañipi, it kwet tip ba wopum wandiñ manda eu piumbi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok giñgit manda kindem eni-ta-kuñguk. Timbi gwañgwañii 12 endi en gita yakan kuñgiliñ. ² Timbi dama Yesuli tam jimbatsiat diw+n ep timbi kindem dañgiliñ ba yal kolanji ep kle kot-semguk endi bo en kle-kuñgiliñ. Tam no w+n Malia Makdala nanin (damañgan Yesuli yal kolan kit tambon tipet ep kle kolimñguk). ³ Timbi Yoana (endok wapai Kusa endi ama wapmañ Elottok it kauli-dikñeñguk) gita Susana wakit tam asup diw+n Yesu gita yakan ñañgiliñ. Tam wali Yesu git gwañgwañii plap ti-sembi, minemjili ep kasop ti-semmañgiliñ.

* **7:41:** Minem kwandai noñgan w+n kena nain noñgan wolok tuan. Ama wali minem kiulim palmñguk w+n wopum daupok kena mliñguk. Endok minem kena w+n wakan.

Ama Sisinik Yesu endi mandan nandim tike-kiliñ eneliñdok eñguk

Gñgít manda kindem win nanañ m+jip ama noli kena g+nañ kokuk wandin

⁴ Amatam it kwet nolok ba nolok endi Yesuloñ b+ k+m+in wopum tñ+il+mbi, eyout manda no ñ+nd+ñ enguk, ⁵ “Ama noli plaua nanañ m+jip kot-tikitiki timbektok kenan g+nañ ñañguk. Ña tom kol+ñ+il+mbi, m+jip d+w+ndi telak plon p+umbi, amal+ yali-ña-bi timb+mbi, mon+kti b+ na-taleñg+liñ. ⁶ T+mbi m+jip d+w+in kwet kawakawatlan p+mbi, tawam lamb+mbi, tuk n+mnatta t+mbi yañetambi k+m-taleñg+liñ. ⁷ T+mbi m+jip d+w+ndi koselek m+jipnan p+mbi, wak+it yakan tawa lamb+ñg+liñda koselekti ep tapliumbi k+mg+liñ. ⁸ M+jip d+w+in kwet kindem plon p+mbi, tawa lamb+mbi, bien asup laliñg+liñ, win bien 100 100 w+nd+ñ laliñg+liñ.” Yesuli w+nd+ñ embi yous+mbi, ñ+nd+ñ k+tiñguk, “No en pawañnat endi pawañ k+m+pi, nand+ t+ke-kiliñ eukak.”

⁹ T+mbi Yesu gwañgwañiil+ eyout manda eñguk wolok kusei nand+nepi n+kaumbi ¹⁰ enguk, “Yambatt+ nand+sambi, amatamñii n+tek yamb+ d+ikñelak win san+si+w+il+mbi nand+dakleañ. Gan nanand+in semb+in win nak amatam d+w+in end+la eyout mandaliñgot enba nand+añ. Win endi kañbi n+m ka-nand+tomnel+ñdok ba nand+mbi n+m nand+dakleneliñdok* w+nd+ñ pa tilet.

¹¹ T+mbi eyout manda et wolok kusei win ñ+nd+ñ: plaua m+jip win Yambattok manda. ¹² M+jip telak plon p+ñg+liñ win amatamdi Yambattok manda nand+ dasiumbi, Satandi b+mbi, g+nañj+ g+nañ manda patak win yolom t+ke-semalak. N+m kañbi, endi manda win t+ke-papi, Yambattok gñg+it indanel+ñda, Satandi w+nd+ñ ti-semalak. ¹³ M+jip kwet kawakawatlan p+ñg+liñ wandin wali manda nand+mbi sil+sil+inat kas+leañ. Gan endi win plaua m+jiptok kakai kwet g+nañnan n+m pilak wandin, wala t+mbi endi nain dumangan nanand+k+likti tañ, gan ti-kuyuk no inda-semumbi, nanand+k+liktiñj+ pip+lak. ¹⁴ M+jip koselek boñg+ps+nan p+ñg+liñ wandin wali Yambattok manda nand+m kuñ+il+mbi, kwelalok m+l+ap ba m+nem kw+il+kw+il+ ba nepenepek sil+sil+ pa emlak wali nanand+k+liktiñj+ makleumbi, bukaiñgot pakañ. ¹⁵ T+mbi m+jip kwet kindem g+nañ p+ñg+liñ wandin wali ama g+nañ nanand+in win kindem ba d+nd+m sin+ik, t+mbi endi manda win nand+dasi+mbi, t+ke-kwamb+ñ dambi gñg+in+em kuñ+pi, bienjat tañ.”

Sindi Yambattok manda telak n+tek plon nand+dakleañ win ka-kiliñ enekaliñ

¹⁶ T+mbi Yesuli yous+mbi enguk, “Ama noli kolsalen p+ndopi, kambotti n+m tapliw+ik ba doundoulak palapalat kapmainan n+m k+m+lek. Tambo endi kolsalen indañgan k+m+il+mbi, ama it g+nañ loañ kol+ sale-semek. Yambattok mandan w+nd+ñgangot kusei ñ+nd+ñda indañgan t+mbi daklelok: ¹⁷ endi amatam n+tek yamb+d+ikñelak w+nd+ñ kandañ nepek patsemb+in pakañ g+tik ep t+mbi indañgan indanekealiñ, t+mbi nanand+ semb+in g+tik win bo eu tawaukak. ¹⁸ Wala t+mbi sindi Yambattok mandan telak n+tek nand+mbi nand+dakleañ win ka-kiliñ enekaliñ. No en endok mandan nand+mbi t+ke kulakta, Yambatt+ yous+ m+mbi, nanand+in t+mbi pañg+taumbi nand+dakleukak. Gan no en mandan win n+m t+ke kulakta, nanand+in palmektok nand+lak win apma t+ke-ñ+mumbi, slak palekak.”

Yambattok manda k+m+it-kleañdi Yesulok meñ kwayañii sin+ik tañ

* 8:10: Aisaia 6:9-10

19 Tĩmbi Yesulok meñ kwayañii endi Yesu kanepi bĩngĩliĩ, gan amatam kĩmĩn wopumdi masip pakĩliĩnda tĩmbi ñasiĩngan bĩmbĩlok tuop nĩm. 20 Tĩmbi amalĩ Yesu ñĩndĩĩ nĩngĩliĩ, “Meĩga kwayañgailĩ gambĩnep nandĩmbi bĩliĩ, pawan ikaĩ.” 21 Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambatok manda nandĩmbi kĩmĩt-kleaĩ endĩla mek nokok mena kwayanai taĩ.”

Ama Siniik Yesu endi gembĩn daut semguk

Sasale gĩta tuk guaĩdi Yesulok man taĩgoneĩgĩmik

22 Nain nola Yesulĩ gwaĩngwaĩii gĩta kĩkeĩ plon lombi enguk, “Tuk guaĩ dĩkĩembi, tambon kandaĩ ñana” eumbi, wolok ñanepi ñaĩngĩliĩ. 23 Ñaĩpi, douli tĩmbĩ gwaseim douĩguk. Dou palĩmbi, kwet jaĩngĩnnan nanin sasale wopungan tuk guaĩnan pĩm pendĩliĩmbi, tuk kĩmĩn gĩtik mĩlap tawambi, kĩkeĩ gĩnaĩ pĩm tokĩeumbi, mĩlap wopum gĩnaĩ pakĩliĩ. 24 Tĩmbi gwaĩngwaĩiili dounan nanin tĩmbi sĩlikĩembi nĩngĩliĩ, “Bep bep, nĩndi ip kĩmnepi tamĩ!” Eumbi mĩlapi, sasale wakĩt tuk kĩmĩn wopungan lopĩlat sĩnik wĩn enombĩumbi, sasaleli kĩlp eumbi, tukti busukĩnenengan pakuk. 25 Tĩmbi gwaĩngwaĩiila ñĩndĩĩ enguk, “Nekta nĩm nandĩ-kĩlikti taĩ?”

Wĩndĩĩ eumbi mĩsĩmbi, nanandĩ kena tĩmbi, nĩsi waliĩngan ñĩndĩĩ enandĩ tĩngĩliĩ, “Ama ñĩn en nin sĩnik, ñala sasale gĩt tukta bo manda kwambiĩ enbumbi, man taĩgoneamĩk?”

Yesulĩ yal kolan asup ama nolok gĩnan gĩnaĩ nanin ep kleĩguk

26 Yesu gĩt gwaĩngwaĩii endi tuk guaĩ dĩkĩembi, Gelasa amatamdok kwet Galili distrik dat kandaĩ patak wandĩĩ ña suaĩngĩliĩ. 27 Tĩmbi Yesulĩ kwet kwambiĩnan loumbi, ama walinin no yal kolannat endi endoĩ bĩnguk. Ama wali nain ombapgan it ba dasindasin ka-mĩsĩmbi, biatan ama sumnan dou-mĩlat tĩmbi kulĩnguk. 28 Endi Yesu kaĩbi, kesiinan pi pĩm papi, kwawa tĩmbĩmbi, yal kolandi Yesu ka-nandĩ-tomgukta amalok man plon wopungan ñĩndĩĩ kitiĩmbi nĩnguk, “O Yesu, Yambat Loloĩ Siniik endok Nĩñaĩ, dĩk nek ti-namepi bĩlaĩ? Dĩk nandĩ-nambi, kena gĩm nĩm namĩĩ.”

29 Yesulĩ yal kolan ama wĩn bim poĩauktok manda kwambiĩ nĩngukta yal wali wĩndĩĩ eĩnguk.

Yal kolan ama wolok gĩnan gĩnaĩnan pakĩliĩ endi ni-gĩngĩneumbi, ti-kelakelam pa tĩliĩnguk, wala tĩmbi amalĩ nain asup sen kwambiĩli kii kesii topbi, nĩm pi ñauktok ka-dĩkĩneaĩngĩliĩ, gan endi sen tĩmbi dĩkĩeumbi, yal kolandi ni-kleumbi, kwet ama nĩmnatnan ña kulĩnguk. 30 Tĩmbi Yesulĩ ni-nandĩmbi eĩnguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asupti endok gĩnan pi-ñĩmĩngĩliĩnda tĩmbi “Kotna Kĩmĩn Gĩtik” nĩnguk. 31 Tĩmbi yal kolandi ñĩndĩĩ nĩmbi eĩngĩliĩ, “Dĩk jĩmbĩĩ ñaneĩdok nĩm nĩnĩ-muleĩ” wĩndĩĩ embi ni-gĩngĩne tĩngĩliĩ.

32 Kwet klokloĩnen wandĩĩ bit asupti mina-pakĩliĩnda tĩmbi yalli Yesu ñĩndĩĩ ni-gĩngĩneĩngĩliĩ, “Dĩk nandĩ-nĩmumbi, bit endok gĩnaĩjĩnan pĩneĩ.” Eumbi nandĩ-semguk. 33 Nandĩ-semumbi, ama gĩnan nanin poĩambi, bĩttok gĩnaĩjĩnan pĩumbi, bit kĩmĩn wopumdi kwet kloĩnan wolok woĩep pi ñambi, tuk guaĩnan pĩmbi, tuk nambi kĩm-taleĩngĩliĩ. 34 Wĩndĩĩ tĩmbĩmbi, bit yambĩndĩkĩe amalĩ nek indaĩnguk wĩn kaĩbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña ti-semgĩliĩ.

35 Tĩmbi amatamdi nepek indaĩnguk wĩn kanepi Yesuloĩ bĩmbi kaĩngĩliĩ wĩn: ama dama yal kolannat kulĩnguk endok nanandĩn dakleumbi, dasindasi dasĩmbi, Yesulok kesiinan pipalĩm kaĩbi mĩsĩngĩliĩ. 36 Tĩmbi nepek nek indaĩnguk wĩn dausĩli kaĩngĩliĩ endi ama yal kolannat kulĩnguk nĩtek kĩndem daĩnguk wolok kasat amatam diwĩnda ti-semgĩliĩ. 37 Wĩndĩĩ

timbimbi, Gelasa nasi gitikgandi Yesu kundit tñguk wala kolan misimbi, kwesi biuktok ni-nandiñgilañ. Ni-nandumbi nandi-sembi, yambim ñauktok kikeñ plon loñguk. ³⁸ Timbi ama yal kolannat kuliñguk endi Yesu gita kuuktok ni-nandi tñguk, gan Yesuli ilan ni-mupi, ñindiñ niñguk, ³⁹ “Dik ikanan undanem ñambi, Yambatti kundit engano sinik ti-gamik wolok kasat amatamda ti-semekañ.” Eumbi, walinin pimbi, it kwelan undanem ñambi, Yesuli nepek ti-ñimñguk win amatam gitikta kasat ti-semguk.

Yesuli tam jimbalat no timbi kindem daumbi, wembe no kimnan nanin timbi milakuk

⁴⁰ Yesuli bindambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandi pakilañ gitik endi silisili timbi, not ti-ñimñgilañ. ⁴¹ Timbi it kiyaulok kandikñe ama no koi Jailus endi Yesuloñ bimbi, kesiinan pi pindim dou papi, kakukulembi, enlok ilnan nañgip ñauktok niñguk, ⁴² win wemban noñgan sinik gwilat 12 en kimbepi tñgukta timbi windiñ tñguk. Timbi Yesuli nandi-ñimimbi, en gita ñañilimbi, amatam kle ñañgilañ endi kle-gimbupi ñasiñgan ñasiñgan tñgilañ.

⁴³ Timbi tam no tam jibat inda-ñimimbi, ama noli en timbi kindem dauktok tuop nimda ti-tlalimbi, gwilat 12 ombiñguk.* ⁴⁴ Endi Yesu siñgin kandañgan timbi dumalaumbi, dasindasinlok bleblem ti-ke-kaumbi, wolongan wekaili kalandañguk. ⁴⁵ Timbi Yesuli enguk, “Nindi neplak?” eumbi, amatam gitikti “Nim nim” eumbi, Petloñ niñguk, “Bep, dik amatam kimin wopumdi gep kle gimgim embi, ñasiñgan ñasiñgan tañ win!” ⁴⁶ Gan Yesuli giñginembi enguk, “Nimbek ñali kindem dauktok nepmimbi, gembinali kena timbim nandi-let win!” ⁴⁷ Windiñ eumbi, tam endi pat-sembektok tuop nim win nandi-daklembi, blañblañem bimbi, Yesu kesiinan pi papi, amatam dausinan kusei nekta ti-ke-kañbi, wolongan kindem dañguk wolok kasat ti-ñimimbi ni-siwikuk. ⁴⁸ Timbi Yesuli niñguk, “Wembana, nanandikilitiñgal gep timbi kindem dalañ, ñala busukñeñgan ñau.”

⁴⁹ Yesuli manda windiñ eñilimbi, ama noli it kiyau kandikñelok ilnan nanin manda tikembi, Jailusloñ bimbi niñguk, “Wembañga ip sembik, wala timbi endaut nimbimbi, slakan wandiñ kesik gawat nim ñauk.” ⁵⁰ Gan Yesuli mandan win tikembi, Jailus ñindiñ niñguk, “Nim misiwñ, nandikilitiñgot ti-namñ. Timbi wembañga kindem dautak.” ⁵¹ Windiñ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it ginañnan ama diwin nim loneliñdok e-kimisip ti-sembi, Petlo, Yoane, Yakobo tim wembelok meñ beu endiñgot yanañgilim loñgilañ.

⁵² Timbi amatam it ginañnan pakilañ endi gitik wembela kut-blambla embi mano ti pakilañ, gan Yesuli enda ñindiñ enguk, “Wembe ñin nim sembik, endi slak dou patak, wala timbi mano nim timbit.” ⁵³ Windiñ eumbi, wolok pakilañdi wembe win ikan sembñguk win ka-nandiñgilañda timbi Yesulok mandala nandum tlat timbimbi, tikile manda niñgilañ. ⁵⁴ Gan Yesuli wembe kii plon tikembi kiti-ñimimbi niñguk, “Wembe, dik milat!” Eumbi, ⁵⁵ wembe wolok ginañ tipti undane bi pumbi, wolongan milakuk. Milalimbi, Yesuli nanañ no mumbi nambektok enguk. ⁵⁶ Timbi wembe meñ beuli kundit win kañbi ka-silikñembi, nanandiñjet nim dakleñguk. Gan Yesuli eni-kimisip ti-sembi, nepek indañguk win ama nola nim enineliñdok enguk.

* **8:43:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Endi minem kwilikwilili gitik gwasap amala em-taleñguk.”

Ama Sisinik Yesu endi gwañgwañii kena embi, en nin win dausinan timbi kwambiñ dañguk

9

Yesuli gwañgwañii 12 kenala eni-mukuk

¹ Timbi Yesuli gwañgwañii 12 kiti-semum biumbi, yal kolan gitik ep kleklelok ba jibat kusei kusei ep timbi kindem dalok gemb embi, ² amatam ep timbi kindem danelindok ba Yambatti yambi-dikñelak wolok giñgit eu piuktok eni-mukuk. ³ Eni-mupi enguk, “Telak ñanepi nepek no nim mep ñanekaliñ, win toñanj ba liksi ba nanañ ba minem ba kiupi diwin nim epbi ñanekaliñ. ⁴ It kwet nolok tombimbi, it molom noli sanitiañeumbi, endok ilnan lonekaliñ tuop, it wolokgot dou-milat timbi, walinin pim it kwet nolok ñanekaliñ. ⁵ Ba it kwet noli not nim ti-samnekalinda, it kwet win binekaliñ wolonda sindi Yambatti enda nandum pi-sinik talak win daut semnelindok winasilok dausinan kesi si plon kilikilik wiñgan wip mamañeum piumbi ñanekaliñ.” ⁶ Timbi gwañgwañiili Yesu bimbi, it kwet kle-gimbut ñambi, kwet tuop giñgit manda kindem eu piumbi, amatam ep timbi kindem dañgiliñ.

Elotti Yesu win nin sinik win nim nandi-dakleñguk

⁷ Timbi Galili kwettok kandikne ama Elot endi Yesu git gwañgwañii nepek engano sinik gitik tiñgiliñ wolok kasat nandimbi, kusei ñindinda endok nanandin nim dakleñguk: ama diwindi “Yoane tuk ii-sem endi kimnan nanin mlakuk” windiñ pa eñgiliñ, ⁸ diwindi “Elia bindambo indauktok mandingimñ endi wakan indañguk” windiñ pa eñgiliñ, timbi diwindi “Plofet ama damañgan sembiñguk no kimnan nanin mlakuk” windiñ pa eñgiliñ. ⁹ Timbi Elotti eñguk, “Yoane win nak ewambi, bim wili dikñeñguk. Windinda timbi ama ñin endok koi giñgitti nokok pawaña ginañ piñguk win nin sinik?” Windiñ embi, Yesu kaupok telak pa lonjiñguk.

Yesuli ama 5,000 nanañ emguk

¹⁰ Timbi enimumulin endi Yesuloñ undanem bimbi, kena nek tiñgiliñ wolok kasat ti-ñimumbi yanañgiliñ, nisñgot it kwet no koi Bet-saida kandañ ñañgiliñ. ¹¹ Timbi amatam kimin wopumdi giñgit win nandiñgiliñda endi Yesu klembi, ñañguknan ñañgiliñ. Ña tombimbi, Yesuli yambimbi not ti-sembi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok plon manda embi, amatam ep timbi kindem danelindok ni-nandiñgiliñ win ep timbi kindem dañguk.

¹² Timbi timlala timbimbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi niñgiliñ, “Ñin kwet silaninnan pakamñ, wala dik amatam eni-mulimbi, it kwet ba kanda it ñasiñgan pakañnan ñambi, nanañ tuk ba doundou it timbi indawin.” ¹³ Eumbi enguk, “Sin ep towiwit!” Eumbi niñgiliñ, “Nindi plaua nanañ kit tambon git mikbalak tipetgot pat-nimlak. Ba dik nindi ñambi, amatam gitik ñolok nanañ tuaneñdok windiñ nandi-ninilañ ba?” ¹⁴ Amatam asup kimin ti-pakiliñ, gan amalok kwinakwinatsi win 5,000 ba nek. Kusei wala timbi gwañgwañiili windiñ eñgiliñ. Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Amatam ep danbimbi, kimin no 50 no 50 windiñ pipalit.” ¹⁵ Windiñ eumbi, wolok tuop ep danbimbi pi pakiliñ. ¹⁶ Timbi Yesuli plaua kit tambon gita mikbalak tipet win epbi, kunum plon deium loubi, Yambat we ñimimbi, nanañ win ombimbi, amatam dani-semnelindok gwañgwañiila emguk. Eumbi,

17 giti kgandi nañgiliñ. Na tokñe-taleumbi, nanañ na tla biñgiliñ w+n gamap dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñgiliñ.

Petloli Yesulok kusei e-dakleñguk

18 Nain nola Yesuli engan nimolo kena ti-pap b+mbi, gwañgwañii en gita pakiliñ enda eni-nandi+mbi eñguk, “Amatamdi naka nin pa nanañ?”

19 Eumbi tambane niñgiliñ, “Asupti dika Yoane tuk ii-sem pa ganañ, ba diwindi Elia b+ndambo indañguk w+ndiñ pa eañ. Timbi diwindi plofet damanin no mlapi kulak w+ndiñ pa eañ.” 20 W+ndiñ eumbi, nisila eni-nandi+mbi eñguk, “Gan sinla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petloli “Dik Mesia Yambatti ganbi taleñguk” w+ndiñ niñguk, 21 gan Yesuli enla Mesia sinik w+n ama nola nim eninelindok kim+sip kwambiñ ti-sembi 22 yousimbi enguk, “Nak Ama Sis+nik nepek ñ+ndiñ inda-namektok een: Juda nindok ama biesi, tapma ama biesi gita endikñe manda nandi-tale ama endi nambum tuop nim timb+mbi, siñgi wit-nambi, piñgip gawat asupgan nambi, nuli kimbambi, sandap tipet git no timb+mbi, Yambatti nep timbim mlaletat.”

23 Timbi Yesuli ama gitikta ñ+ndiñ enguk, “No en nokok giñgit indam kuupi nandilakta, endi enlok nanandin siñgi wilimbi, sandap noñgan noñgan kloñbal+ tike bemi, nak nep kle kuuktok elet. 24 Nekta, no en w+ndiñ nim timbi, kwelalok kuñgun enlok tike kamaiupi nandilakta, kuñgu kwambiñ wali pailimekak. Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun biuktok ti-pañgitam patakta, kuñgu kwambiñ wali palmekak.

25 Tikap amali kwelalok nepenepek kusei kusei gitik ep kasileñlipi, kuñgun kolalak ba pailimlak, nepenepek wali en nitik timbi londauk? W+n tuop nim. 26 Tikap kwelan ñolok ama noli naka ba mandanala mayektalakta, endi kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Sis+nikti undane bi t+mbi, nakit Bepna ba kunumdok eñalo nindok nul+nul+n wali nep gimbulimbi, wolonda nak ama wala mayekta-ñ+m+mbi, siñgi wilmetat. 27 Gan nak biañgan sanlet: ñi ikañ s+ndoñnan nanin diw+n endi gama kaik kuñipi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñelak w+n kanekaliñ.”

Yesulok piñgiu walan engano tikileñguk

28 Yesuli w+ndiñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane git Yakobo yanañgipi, nimolo timbepi kwet jañgin nolok loñguk. 29 Lombi, nimolo tiñilimbi, mam dai walan engano sinik tikileumbi, dasindasinli bo satnin sinik kol+ saleñguk. 30 Timbi platik sinik ama tipet, Mose git Elia, endi Yesu gita manda embi ikimik. 31 Kunum nul+nul+nli ep gimbulimbi, Yesuli kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñgimik, w+n endi Yambattok nanandin kim+it-kleñipi, Jerusalem kimbektok tiñguk. 32 Eñilimbi, Petlo git noliit endi douli ep timbi gwaseimbi dou pakiliñ.

Pakap silikñembi, Yesulok nul+nul+n wak+it ama tipet en gita ikimik yambiñgiliñ. 33 Timbi ama tipet endi Yesu bim ñañilimbi, Petloli Yesu niñguk, “Bep, ñi pakamiñ w+n kindem sinik. Ñala it jala tipet git no kinditna, dikok no, Elialok no, Moselok no.” Petloli manda eñguk wolok kusei nim nandi-dakleñipi, joñgo eñguk. 34 Eñilimbi, mulukual+ indambi ep timilimbi, gwañgwal+ mis+ñgiliñ. 35 Timbi mulukua g+nañnan kitikiti noli kitimbi enguk, “Ñ+n nokok niñana. Nak en kenana timbektok kasileñgut; sindi endok mandan tike-kiliñ e-kunekaliñ.” 36 Manda eu taleumbi, gwañgwal+ Yesu engan ilimbi kañgiliñ. Timbi nepek kañgiliñ wala manji gal+umbi, nain wolonda ama nola kasat nim ti-ñ+m+ñgiliñ.

Yesuli gwañgwa nolok yal kolan no kle kolimñguk

³⁷ Kwet salaumbi, Yesu gít gwañgwañii típet gít no endí kwet jañgínnan nanin pí-taleumbi, amatam kímín wopum en mandí-pakíliñ endí kanepi bíñgíliñ. ³⁸ Tímbe ama no boñgipsinan pakuk endí kítí-ñímímbe eñguk, “Endaut, nak dík níñana noñgan síník wín nandí-ñímeñdok ganí-kukulelet. ³⁹ Nain nain yal kolan nolí tíke-kwambíñ dam tí-lamílimbi, platik síník kwawa wopum tímbe, gembí kolímbe, man payak pa lambílak. Tíñípi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kíndem pa patak. ⁴⁰ Wíndíñda tímbe nak gwañgwañgailí yal kolan wín klenelíñdok ení-kukulelet, gan endí yal kolan wín klenepi tí ním kambí bilíñ.”

⁴¹ Tímbe Yesulí tambane eñguk, “Amatam man ñíndíñgít kuañ síndí ama kelakelamesí, tímbe nanandí-kílikínjé ním pat-samlak. Nak sín gíta kuñgula kunjít tílet. Nain nítek síník gamañgot sín gítañgan kuwambi, nanandí-kílikítí inda-samekak?” Wíndíñ embe, gwañgwa beula nímbe eñguk, “Níñañga nañgíp ñolok bo.” ⁴² Nañgíp bíñílimbi, yal kolanlí tíke kolímbe, kwelan pímbi, gembí kokuk. Gan Yesulí yal ní-ñombímbe kle kolím ñaumbi, gwañgwa tímbe kíndem daumbi, bíndambo beulok kíinan kímíkuk. ⁴³ Tímbe amatam gítík endí Yambattok gembín wopum wandín kañbí ka-gítíñgítík embe, nanandínjé ním dakleñguk.

Yesulí en ba gwañgwañiilok kusasi ení-kaik tañguk

Amatamdí nepenepek gítík tíñguk wala nanandí kena tíñílimbi, Yesulí gwañgwañiila enbe eñguk, ⁴⁴ “Síndí pawanjé kímípi, manda ñín sanbep tílet wín ním nandí-kamalanekalíñ. Nak Ama Sísiník kanjéknaílok kísinan napítnelíñdok een.” ⁴⁵ Gan gwañgwañiilí Yesu nek eñguk wín ním nandí-dakleñgíliñ. Manda wolok kuseí kímísembí-semínda tímbe ním nandí-kíliñ embe, Yesu ní-nandínepi mísíñgíliñ.

⁴⁶ Tímbe endí kuseí kímípi, nísílok boñgipsinan nindí loloñ síník tílak wala e-ka-lamít tíñgíliñ. ⁴⁷ Tímbe Yesulí gíñañ nanandínjé ka-nandí-daklembi, gwañgwa mínam no tíke tiañe bímbi, en gíta kímíli ílimbi, ⁴⁸ ñíndíñ enguk, “No en síndok boñgipsinan pímbíñen síník kulakta walí wakan loloñ síník, wala tímbe no en nak nandí-nambí, gwañgwa ñándín nola not tí-ñímlakta, endí naka not tí-namlak, tímbe no en naka not tí-namlakta endí Yambatta not tí-ñímlak, wín Yambat nín nak naní-mukuk enda not tí-ñímlak.”

⁴⁹ Tímbe Yoanelí níñguk, “Bep, ama nolí díkok koka kítímbe, yal kolan ep kleumbi kañgímíñ, gan endí nín gíta ním kuñípi, ním gep klelak, wala tímbe níndí ní-kímísíp tí ním kañ bíñgímíñ.” ⁵⁰ Wíndíñ eumbi, Yesulí níñguk, “No en kanjék ním tí-samlakta endí not tí-samlak, wala tímbe síndí slakan ní-kímísíp ním tí-ñímnekalíñ.”

Yesu kle-kuñgu walí mílapmat

⁵¹ Yesu kunum gíñañ nañgíp lololok nain tímbe dumalañílimbi, nandí-gembílañípi, Jelusalem ñauktok ñañguk. ⁵² Ñañípi, ama díwín ení-mulímbe, telak dama ñañgíliñ. Wín Yesu gít nolílok tí-jumut tí-semnelíñdok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomgíliñ. ⁵³ Gan Yesulí Jelusalem ñaup tíñgukta tímbe wínasílí enda ním ní-tiañenelíñdok nandíñgíliñ. Wíndíñ tímbeímbe, ⁵⁴ Yesulok gwañgwañiit Yakobo gít Yoane endí wín nandímbe, ní-nandímbe eñgímík, “Wopum, ní-tí kítí ní-nandíndambi, komba kunum gínan nanin pímbi, ep díum talenelíñdok nandílañ ba?” ⁵⁵ Eumbi tíkíle yambímbe, gwañgwa típet wín enombíumbi ⁵⁶ yousímbe, it kwet nolok ñañgíliñ.

⁵⁷ Telaknan ñañípi, ama nolí Yesula ñíndíñ níñguk, “Dík wandíñ ba wandíñ ñaupí, ñaukañ tuop gep kle kuutat.” ⁵⁸ Eumbi níñguk, “Klinalok

toñgaut endi tombañjat, ba monik kunum plon kuañ endi bo isiat, gan nak Ama Sisirikgan it nim pat-namlak.”

⁵⁹ Timbi Yesuli ama nola ñindiñ ñiñguk, “Bi nak nep kle ku!” Gan ama wali ñindiñ tambane ñiñguk, “Wopum, dik nandi-namumbi, dama ñambi, betna kindiletat.” ⁶⁰ Eumbi ñiñguk, “Yambiumbi, kimikimim* nis nosii ep kinditnekalñ. Gan dikta ñambi, Yambatti amatam indañgan yambidikñeukak wolok giñgit eu piukak.”

⁶¹ Timbi ama noli bo Yesula nimbi eñguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandilet, gan nandi-namum dama ilan ñambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat.” ⁶² Eumbi ñiñguk, “No en kena kusei kimipi, glimona pa tlak endi Yambattok kapmainan kena tindilok tuop nim.”

Ama Sisirik Yesulok gwañgwañiili nitek kuñgulok

10

Gwañgwañiili kenanji nitek tindilok elak

¹ Siñgi Yesuli bindambo gwañgwa 70 enbi taleumbi, endi it kwelan ba kwet ñaup eñguk tuop wandiñ gwañgwañiili tipet tipet telak dama ñaneliñdok eni-mupi, ² ñindiñ enguk, “Bien mepmeptok win asup, gan kena tindilok ama win lakat, wala timbi sindi kena molom nimolo ti-ñimumbi, kena ama diwin ep timbi indaumbi, kenan ginañ eni-mulimbi ñanekaliñ. ³ Ñawit! Ñambi, ñindiñ nandinekaliñ: sindi sipsip niñañ wandin kamot moyen sañan endok boñgipsinan nak sani-mulambi ña kunekaliñ. ⁴ Sindi ñanepi, minem wakit lik ba kesis gwilap win nim mep ñanekaliñ. Timbi telak plon ama yambimbi, manda manda nim ti-semnekalñ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñindiñ eninekaliñ, ‘Busuk pat-samun.’ ⁶ Tikap busuk molom noli it wolok kulakta, busuk mandanjili enda gwilam ti-ñimekak. Tikap ninda, busuk mandanji wali sinloñ undane biukak. ⁷ Sindi it pimbiñ nim kunekaliñ. Kena tindin ama enda tuan ombi-milok, wala timbi it lonekaliñ wolokgot pipat-milat timbi, nanañ tuk sep towiumbi nanekaliñ wali wakan tuanji tlak.

⁸ It kwet nolok ña tombimbi sep tiañemi, nanañ samumbi nanekaliñ. ⁹ Timbi wandiñ ama jimbatsiat ep timbi kindem dambi, winasila ñindiñ eni-ti-kunekaliñ, ‘Yambatti indañgan sambidikñeuktok nainñin dumalatalelak.’ ¹⁰ Timbi nain nola it kwet nolok ña tomñilimbi, sep tiañem not nim ti-samumbi, wolonda sindi ipakanan ñambi, ñindiñ eninekaliñ, ¹¹ ‘Niti sindok plap no nim tike ñamik, win sindok kilikilikisili kesitnetnan galilak win bo wip mamañendambi piumbi, sinlok pat-samekak. Ganmek sindi ñindiñ nandiwit: Yambatti indañgan sambidikñeuktok nainñin dumalatalelak.’ Sindi winasila wandiñ eninekaliñ.* ¹² Nak ñindiñ sanlet: tombon ombi-tiketikelok nainnan amatam siñgi wit-samsamin endok tombonjili kolan tindin Sodom it kwelan kuñgiliñ endok tombonji maklelak.

¹³ Kolasin git Betsaida nasi sindi kilañmet! Yambatti salamilekak! Nak kundit gembinat asup sindok kandañ tiñgut wali Tilo ba Sidon it kwelan indaumba, platik sinik winasili ginanji tambanemi, blandok dasindasin dasimbi, kwiliñ plon pipatneliñ.† Gan sindi ginañji nim tambaneñgiliñ, ¹⁴ wala timbi Yambatti amatam yambi-danbekak wolonda sindi tombon

* **9:60:** Yesuli kimikimimnla eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunji nimnat enda eñguk.

* **10:11:** Wandiñ tineliñda, winasila ñindiñ daut semneliñ: no en gwañgwalok mandanji siñgi wit-semañ endi Yambatta siñgi wilmañ. † **10:13:** Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat nim.

ombi-tikenekaliñ wali Tilo gıt Sidon nasi tombonji makleukak. ¹⁵ Timbi Kapaneam nasi, sındi ‘Yambatti kunum gınañ nıp loukak’ wındiñ nım nandinekaliñ! Nım sınık, sındi jımbiñ sep kolı pınekalıñ.”†

¹⁶ Timbi Yesulı yousımbi, gwañgwañiila enguk, “No en mandanjı nandı-tıke-kılıñ eukak endı nokok mandana nandı-tıke-kılıñ eukak. Timbi no en siñgi wıt-samekak endı naka siñgi wıt-namekak. Gan no en naka siñgi wıt-namekak endı Yambatta siñgi wılimekak, wın Yambat nındi nak nanı-mukuk enda siñgi wılimekak.”

¹⁷ Timbi gwañgwa 70 Yesulı kena tındılok enı-mukuk endı sılsılı plon undane bımbi nımbi eñgiliñ, “Wopum, nındi ñambi, dıkok koka plon kena tınambi, yalı kolan endı bo mandanı pa tañgoneañ yañ!” ¹⁸ Eumbi enguk, “Nak Satandı pıumbi ka-tuakut wın pısapısatti kunum gınañ nanin pılak wandin. ¹⁹ Nandañ: sındi malet ba kauñ ep yalinelıñdok ba kanjıknı Satan endok gembın gıtık tıke-pı yalinelıñdok nak ikan gembı sam-taleñgut pat-samlak, wala tımbi nepek nolı sep tımbı kolauktok tuop nım. ²⁰ Gañgan sındi yal kolandı manjı tañgoneañ wala sılsılı nım tınekalıñ. Nım. Sındok kosı kunumdok kot sambat gınañ youyoulın patak wala mek nandı-koñgom tınekalıñ.”

²¹ Nain wolonda Dındım Woñdı Yesulok gınannan sılsılı wopum tımbı tokñe-ñımbi, ñındiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñındiñda gani-kındem dalet: dık nanandıñga ama nanandınjıat ba nandı-daklenjıat enda kımısembıñguñ, wandıgan embı wın amatam nanandınjı nımnat enda tımbı dakle-semguñ. Biañgan sınık, Bep, dık wındiñ tımbepı nandıñguñ tuop tıñguñ.” ²² Timbi amatamda ñındiñ enguk, “Bepnalı gembın ba nanandıñ gıtık wın naka nam-taleñguk. En noñganlıñgot nak Nıññañ nıtein wın nandı-namlak. Timbi nak wakıt ama nin nak ep kasılembı, Bep daut semlet nındiñgot Bep en nıtein wın nandı-ñımbıñ.”

²³ Yesulı gwañgwañi gıta nısiñgan palıñlımbı, ñındiñ enguk, “Amatam nındi nepek sındi kañ wolok tuop dausılı kañ endı amatam dıwın yapma kle-pakañ. ²⁴ Kusei ñındiñda wındiñ sanlet: plofet ama gıta ama wapmañ damañgan kuñgiliñ asuptı nepek sındi kañ wın kanepı nandı-koñgom tıñgiliñ, gan endı nım kañgiliñ, ba manda sındi nandañ wın nandı-nepı nandı-koñgom tıñgiliñ, gan endı nım nandıñgiliñ.”

Samalia amalı ama no not tı-ñımbıñguk wındiñgan gınañ busuk tı-kulok

²⁵ Nain nola endıkñe manda nandı-tale ama nolı Yesuloñ bı indambi, Yesulok nanandıñ ka-nanduktok e-ka tımbi nıñguk, “Endaut, nak nıtek tımbı, kuñgu taletalen nımnat wın kasılewıt?” ²⁶ Eumbi nı-nandımbı eñguk, “Endıkñe manda nıtek youyoulın patak? Wın nımbımbı nandına.” ²⁷ Eumbi, ñın tambane nıñguk, “Dık gınañga ba gınañga tip, gembıñga ba nanandıñga wın Wopum Yambatka endok gıtık bı-ñım-taleumbı palmekak. Timbi dıtnala nandılañ, wındiñgangot nokala nandı-ñımekañ.”✧ ²⁸ Wındiñ eumbi, Yesulı nıñguk, “Manda wın tambane elañ wın dındım sınık. Dık wındiñgan tı-ta-kulañda, kuñgu kwambıñ pakamekak.”

²⁹ Timbi ama wali ‘Endıkñe manda kımıt-kle-taleñgut’ wındiñ inda-dakleuktok Yesula ñındiñ nı-nandımbı eñguk, “Timbi nında nandıwambi, notna tımbekak?” ³⁰ Eumbi, Yesulı tambane eyout manda no ñındiñ eñguk, “Ama nolı Jerusalem nanin Jeliko it kwelan pım ñaupı, telaknan ñañıpi, ama piñdası endok kısınan loñguk. Loumbı wıpi, dasindasin gıt kwılıkwılı

† **10:15:** Yesulı Kapaneam it kwelan kuñıpi dou-mılat tıñguk, gan wınası asuptı nanandı-kılıkti nım tı-ñımbıñgiliñ. ✧ **10:27:** Lo 6:5, Wok Pris 19:18

gitiikan lom tike-nim talembi, ama en kak bim ñaumbi, kimbepi ti pakuk. ³¹ Paliñilimbi, ñindin indaņguk: tapma ama noli telak wolokgan pim ñambi ka-kimnemb, giņgiņgan ñambi, makle ñaņguk. ³² Ñaumbi, tapma ittok kena ama noli bo wolok bi tomguk endi windiņgangot ka-kimnemb, giņgiņgan ñambi, makle ñaņguk. ³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñaņguk endi ama win pakuknan bi sua kañbi, blan ti-ñimbi, ³⁴ endoņnan ñambi, wandan win tuk galknat wakıt wain tukti wıłipi timilimıņguk. Tı-talembi, enlok doņki plon kimilim loumbi naņgıp ñambi, patnandi ilan kimipi ka-dikñeņguk. ³⁵ Salaumbi kaņıp ñaupi, kena nain tıpet wolok tuan minem jimbi, patnandi it molom mımbi, ñindin niņguk, ‘Dik ama ñin ka-dikñeukañ, timbi minem gamlet wali nain nıtepektok tuop. Makleukakta, siņgi undane bimbi, yousimbi gametat.’ ”

³⁶ Yesuli windin embi, endikñe manda nandi-tale ama ni-nandimbi eņguk, “Ama tıpet git no endi ama nin piņdasılok kisınan loņguk win kaņgilıñ. Dik nıtek nandılañ, endoņnan nanin ama nin endi ama wolok nol sınık indalak?” ³⁷ Eumbi niņguk, “Ginañ busuk ti-ñimıņguk en.” Timbi Yesuli niņguk, “Dik bo ñambi, windiņgangot ti-kuukañ.”

Malialı Wopumdok mandan nandiņguk windin tılok

³⁸ Timbi Yesuli gwaņgwañii git Jelusalem ñanepi, telaknan ñaņipi, it kwet nolok tombimbi, tam no koi Mata endi ilnan ni-tiañeumbi loņguk. ³⁹ Loumbi, Matalok dalañ koi Malia endi Wopumdok kesiinan bi pipapi, mandan nandi-pakuk. ⁴⁰ Gan Mata endıla nanañ neknek ti-jumupi, glimona timbi, Yesuloñ indambi ni-ñombımbi niņguk, “Wopum. Dalana nambiumbi, natnaņgan nanañ ti-jumut kena tılet. Dik wala nim nandılañ ba? Nımbım bim, nep kimilin.” ⁴¹ Eumbi, Wopumdi tambane niņguk, “Mata Mata. Dik nepek asuptok nandi-bendi wopum timbi, gınaņga mlatalak, ⁴² gan dik nepek noņgangotta tıpkalañ. Malia endıla win ep tındi kindem kasılelak win nim apma tıkelok.

11

Bep Yambatta nıtek nimolo ti-ñımlok

¹ Timbi nain nola Yesuli kwet nolok nimolo tiņguk. Timbi taleumbi, gwaņgwañiılok nanin noli nımbi eņguk, “Wopum, Yoanelı gwaņgwañiıla nımololok sambat daut semguk, windiņgangot dik bo daut nımiñ.” ² Eumbi enguk, “Sındi nimolo tıñipi, ñindin enekalıñ,

‘Bep, dikok koka win giņgiņgan ti-gamlok.

Dik amatam gitık nıp timbi giņgıtkai indaneñ.

³ Dik sandap noņgan noņgan wolok nanañ nımiñ.

⁴ Nındi amatamdi yom ti-nımañ win gitık bi-semamiñ,

wala timbi dik bo yomni bi-nımiñ.

Dik ti-kuyuk plon nim nımbiwıñ.’ ”

⁵⁻⁶ Windin embi yousimbi enguk, “Tıkap dik tim boņgıpnan noka noloñ ñambi, kıtıu sılıkñeumbi, ñindin nımben, ‘Nokok notna noli telak bıkap itnanan bıumbi, nanañ towıupi yolonjılet, wala timbi dik nanañ tıpet git no namıñ, timbi siņgimek tambon ombı-gamet.’ ⁷ Windin eumbi, noka it gınaņgan dou patak endi ñindin tambane ganbek bek, ‘Dik nekta douñatnan nanin nep sılıkñelañ? It yama wesak ip kekakñet, timbi wembe gwaņgwanailı bo ip dou-talelıñ, wala timbi nıtek mlapi gametat?’

⁸ Nak ñindin ganba: endi windin ganbi, dik endok nolla timbi nim nandi-gamek bek, gaņgan giņgıneņgala timbi endi joņgo mlapi, nepek

nekta tipikalañ wïn dika gamekak. ⁹ Wïndiñda nak sïnla ñïndiñ sanba nandiwït: Yambatta nïmolo ti-ñimñipi, nepek nola ni ti-kunekaliñda wïn kasilenekaliñ, nepek nola lonji ti-kunekaliñda wïn kanekaliñ, timbi yama wesak wït ti-kunekaliñda pisat-samekak. ¹⁰ Nekta, ama Yambattok plapta ni-nandañ endok kandañ wïn ñïndiñ: ni-nandi tañdi kasileañ, lonjilonji tañdi kañ, ba yama wesak wïkañ enda pisat-semalak.

¹¹ Ba sïndoñ nanin bep nindi niñañli mikbalakta ni-nandumbi, malet miwïk ba? ¹² Ba puput mïnjïpta ni-nandumbi, kauñ miwïk ba? ¹³ Sïndi kolan tïndi ama, gañgan nepenepek kindem wembe gwañgwanjiila pa emañ. Wïndiñda nitek timbi kunum Bepsi endi ama nindi Dïndim Woñ kasileneliñdok ni-nandañ enda nïm emek? Nïm ya, endi sapma klembi, e-nandañ tuop emekak.”

Yesu gembïlok kusai wïn ka-daklelok

¹⁴ Nain nola Yesuli ama nolok gïnañnan yal kolan pi-ñimïmbi man sipmïnguk wïn ni-kle-kolïmbi po ñañguk. Ñaumbi, ama wali manda eumbi, amatamdi kundit wïn kañgïliñ endi ka piasat timbi, nanandi kena tïngïliñ. ¹⁵ Gan diwïndi ñïndiñ eñgïliñ, “Endi yal kolan pa ep klelak wïn yal kolandok telak damanji Belsebul endok gembïn plon tïlak.” ¹⁶ Timbi diwïndi ti-kuyuk ti-ñimbi, Yambattok gembïn palmïlak wïn timbi daklesemektok jimba kundit no timbektok niñgïliñ.

¹⁷ Gan Yesuli gïnañ nanandïnji wïn ka-nandi-daklembi enguk, “Ama wapmañ nolok gïngïtïiili tambïpi, nisïngan mineliñda endi biañgan kolatalenekaliñ. Timbi sambat noli bo wïndiñgangot tïneliñda endi bo tawam papusenembi kolanekaliñ. ¹⁸ Wïndiñgangot tïkap Belsebul, wïn Satan, endok sambaliili tambïpi, nisïngan miañda, kenanjili nitek kwambiñ dauk? Wïn tuop nïm. Wïndiñda tïkap nak mandanjïlok tuop klembi, Belsebullok gembïnli yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan tïmba kolauk.

¹⁹ Timbi nepek no wïn ñïndiñ: tïkap Belsebuli gembï namumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindi nosii gembï emumbi, endi yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? Nïm bek. Wïndiñda nitek timbi nokok plon wïndiñ eañ? Sïndi naka manda juluiñit nanañ wïn nosiili wakan timbi dakle-samnekalïñ. ²⁰ Gan tïkap nak biañgan Yambattok gembïnli yal kolan pa ep kleletta, ñïndiñ inda-daklelak: sïndi Yambatti sambï-dïkñelak endok gembïn wïn ikan boñgïpsiinan ka-nandañ.

²¹ Ama gembïnat noli miktok nepenepek gitik tiwïli dikñembi, ili kadikñe-kiliñ elakta, giñgïtïii ep timbi kolaneliñdok tuop nïm. ²² Endi miktok nepenepele wali tïke kamaiuktok nandïlak, gan ama no noli wolok gembïn maklelak endi ama woloñ bïmbi, mik ti-ñimïmbi maklelakta, endi miktok nepenepele wakït giñgïtïii gitik apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

²³ Timbi miktok kandañ wïn ñïndiñ: no en not nïm ti-namlakta endi kanjik ti-namlak, timbi nindi nakïta kena nïm timbi, giñgïtnai ep kïmïn tïlakta endi ep kleum papuseneañ.”

²⁴ Yesuli wïndiñ embi yousïmbi enguk, “Tïkap yal kolan noli ama gïnan gïnañ nanin lambï poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjïmbi kuwïk. Lonji tïlapbi, ñïndiñ ewïk, ‘Nak bïndambo undane ñambi, pakutnan lowa.’ ²⁵ Wïndiñ embi, ña kawïk wïn: it wïn ikan jamimbi ti-dïndïm em bïmbin palek. ²⁶ Wïndiñ kañbi ñambi, yal kolan en makleañ kit

* **11:22:** Yesuli eyout manda miktok plon eñguk wïn enla wakït Satandok plon eñguk; Satan en ama gembïnat wandin, gan Yesulok gembïnli endok gembïn maklelak.

tombon t̄pet yanañḡil̄im b̄imbi, it wand̄iñ lombi, wolok kunel̄iñ.† W̄ind̄iñ t̄imb̄imbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgand̄i ama w̄in t̄imbi kolaumbi, siñgi yal kolan asupt̄i t̄imbi kola s̄in̄ik tauk.”

Yambattok mandan nand̄imbi t̄ike kuañd̄i amatam d̄iw̄in yapma kle pakañ

²⁷ Yesul̄i manda w̄ind̄iñ eumbi, tam no amatam k̄im̄in t̄i-pak̄il̄iñ endok boñḡips̄inan pakuk end̄i k̄it̄imbi, ñ̄ind̄iñ n̄iñguk, “Tam gapbi, num gamguk end̄i amatam d̄iw̄in yapma klembi patak.” ²⁸ Gan Yesul̄i tamdok mannan t̄ikembi, ñ̄ind̄iñ eñguk, “W̄in amatam Yambattok mandan nand̄imbi tañgoneañ end̄i wakan amatam d̄iw̄in yapma kle pakañ.”

²⁹ Amatamd̄i yousiyousi pa b̄iñ̄il̄imbi, k̄im̄in wopumgan indaumbi, Yesul̄i kusei k̄im̄ipi, ñ̄ind̄iñ enguk, “Amatam man ñ̄ind̄iñḡit kuañ s̄ind̄i kolas̄i. S̄ind̄i kusatna kañbi nambi-daklenel̄iñdok jimba kundit no kanel̄iñdok embi ḡiñḡineañ, gan jimba kundit no n̄im daut samum kanekal̄iñ. N̄im s̄in̄ik. W̄in Yonalok jimba kunditgot kanekal̄iñ. ³⁰ Nepek nek Yonala indañ̄im̄iñguk w̄in Ninive nasila ñ̄ind̄iñ daut semguk: w̄in Yambatt̄i n̄i-mul̄imbi b̄iñguk. W̄ind̄iñgangot nak Ama Sis̄in̄ik nepek nek inda-namekak w̄in amatam man ñ̄ind̄iñḡit kuañ s̄inda ñ̄ind̄iñ daut samekak: w̄in Yambatt̄i nani-mul̄imbi indañgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmal̄i manda plon lololok nainnan amatam man ñ̄ind̄iñḡit kuañ s̄in ḡita m̄ilapi, kusasi t̄imbi dakleukak. End̄i ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nand̄i-daklelok molom t̄imb̄imbi, endok mandan nanduktok kwet mayañgan s̄in̄ik nanin endoñ ñ̄añguk. Gañgan s̄ind̄i ama Solomon maklelak endok mandan nand̄i-k̄im̄k̄im̄neañ, wala t̄imbi k̄injan t̄ikenekal̄iñ. ³² T̄imbi Ninive nasil̄i manda plon lololok nainnan amatam man ñ̄ind̄iñḡit kuañ s̄in ḡita m̄ilapi, kusasi t̄imbi dakleukak. End̄i Yonalok mandala ḡinañj̄i tambaneñḡil̄iñ, gañgan s̄ind̄i ama Yona maklelak endok mandala w̄ind̄iñ n̄im tañ, wala t̄imbi k̄injan t̄ikenekal̄iñ.

³³ Ama nol̄i kolsalen p̄indopi, kambott̄i n̄im tapliw̄ik ba kwet semb̄in nolok n̄im k̄im̄ilek. Tambo end̄i indañgan k̄im̄ipi, ama it ḡinañ loañ kol̄i sale-semlok w̄ind̄iñ t̄imbek. ³⁴ Daukal̄i p̄iñḡipkalok kolsale wandin. Daukal̄i k̄indemda, Yambatt̄i kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi, ḡinañga ḡit̄ik kol̄i salelak. Daukal̄i kolanda, ḡinañga ḡinañ k̄il̄im mulumgot pakamlak. ³⁵ Wala t̄imbi kilañmek! N̄im kañbi, kolsalen kas̄ileup nand̄iñguñ, gan k̄il̄im ikan kas̄ileum pakamlak. ³⁶ W̄ind̄iñda t̄ikap kolsalend̄i ḡinañga ḡit̄ik tokñeumbi, k̄il̄im no n̄im pakamlakta, sipalakt̄i kol̄i sale-gamlak w̄ind̄iñgan d̄ik bo kol̄i salelañ.”

Ama bies̄ilok juluñ̄its̄ilok telak n̄im kle-kulok

³⁷ Yesul̄i manda eu taleumbi, Falisi ama nol̄i nanañ yakan nandem̄iktok n̄i-tiañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk. ³⁸ Gan end̄i dama kii n̄im wil̄ikukta t̄imbi‡ Falisi ama wal̄i nand̄i-bend̄i t̄imb̄imbi, ³⁹ Wopumd̄i n̄iñguk, “Falisi s̄ind̄i jawañ ba tuk w̄itna w̄in pawangot pa wil̄ikañ wandin, gan s̄ind̄i ḡinañj̄i ḡinañ kolan ba t̄i-piñpiñel̄i tokñem patak. ⁴⁰ S̄ind̄i ama kamas̄i! Yambatt̄i nepek pawan t̄imb̄i indañguk, w̄ind̄iñgangot end̄i ḡinañ n̄im t̄imbi indañguk ba? ⁴¹ Pawandok nepek wala nand̄i-bend̄i wopum n̄im t̄inekal̄iñ. Tambo s̄ind̄i ḡinañj̄i w̄in p̄imb̄iñes̄ila bi-sembi, ep k̄im̄itnekal̄iñ. W̄ind̄iñ t̄inel̄iñda, ḡinañj̄i ḡit ep t̄ind̄inj̄i t̄ipet wal̄i Yambattok dainan jamilan indaukak.

† 11:26: It w̄in ama ḡinanlok walan.

‡ 11:38: Falisi amal̄i Yambattok dainan jamilan

indanel̄iñdok k̄isi pa wil̄ikañḡil̄iñ.

⁴² Falisi sindi nanañ kena ginañ nanin gitik win tambipi, gwasap ba yaya win bo kit tambon tambon tambipi, Yambattok tambon pa mañ, gan ginañjili en nim kasileañ, ba ep tandin dindim nim pa tañ, wala timbi sindi kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sindi Yambatta tambon mñipi, enda ba amatamda ginañji emneliñ ñak! ⁴³ Falisi sindi it kiyau ginañ pitit damañgot pitneliñdok nandañ, timbi kimili tuanan amatamdi we sambi, giñgiñgan ti-samneliñdok nandañ, wala timbi kilañmet! ⁴⁴ Amatamdi sum sembin no nim ka-nandi-daklembi, wolok plon joñgo yalimbi kolayañ. Sindi sum sembin wandin, gan amatamdi nepenepek kolanli sindok ginañji tokñelak win nim ka-nandi-dakleañ, wala timbi kilañmet!”

⁴⁵ Timbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesula niñguk, “Endaut, dik Falisi amala windiñ enlañda, nanda bo giñgiñgan nim ti-nimlañ.”

⁴⁶ Eumbi enguk, “Endikñe nandi-tale ama sindi amatam nepek mlap** tañgonelñdok pa emum mlataumbi, ep timbi pañgitaneliñdok kit kimit no nim pa ti-semañ, wala timbi kilañmet! Yambatti sindi bo sambekak.

⁴⁷ Sindi kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiili yandip kimgiliñ endok sum gwatnam win sindi timbi kaik talak. ⁴⁸ Endi yandip kimgiliñ, timbi sindi sum gwatnamji timbi kaik tañ, wala timbi bep pañjiili plofet amala nek ti-semgiliñ win sindi ka nandum kindem sinik tilakta sin inda-dakleañ.

⁴⁹ Kusei windiñda Yambat nanandi-tale molom endi ñindiñ eñguk, ‘Nak plofet ba giñgit ee ama Israel amatamdoñ eni-mulam ñaumbi, endoñnan nanin diwin ep timbi kolaneliñdok kle-gimgim embi, diwin yandip kimnekalñ.’ ⁵⁰ Wala timbi plofet ama gitik kwet kusei kimikimilinan nanin bikap man ñindiñgit yandip kimgiliñ endok wekatsilok tuan kolan win amatam man ñindiñgit kuañ sindi ombi-tikenekaliñ. ⁵¹ Win Abellok plon kusei kimpipi, Sakalaia ama nin sisuat git tapma it wolok boñgipsetnan wili kimguk endok plon talelak endok kimkimjilok tuan kolanla nak biañgan ñindiñ sanlet: amatam man ñindiñgit kuañ sindi win ombi-tikenekaliñ.

⁵² Yambatta nanandilok telak wali it wandin. No en wolok ginañ lolakta endi Yambattok kusei ka-nandi-daklembi nandi-ñimlak. Endikñe manda nandi-tale ama sindi it wolok yama ki win kimit kimbñ dañ, gan ginañ nim loñgiliñ, timbi amatamdi bo lonep nandiñgiliñ win kimsip ti-semgiliñ, wala timbi kilañmet!” ⁵³ Yesuli windiñ eu taleumbi, walinin pi ñaumbi, Falisi git endikñe nandi-tale ama endi kusei kimpipi, kanjik kolan sinik ti-ñimbi, ni-nandi kusei kusei tñipi, ⁵⁴ kit yout tneliñdok enlok mandanli sisoñ ti-ñimnep nandimbi, mandimandi ti-ñimgiliñ.

12

¹ Nain wolonda amatam asup kwinakwinattok tuop nim endi bo Yesu loñ kimin timbi kle-gimbupi, tambo yali tiñgiliñ. Timbi Yesuli kusei kimpipi, dama gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Sindi Falisi amalok plaua kimilimbendinjila ka-kiliñ embi kunekaliñ. Win endi manji mambenji tipelat, timbi ep tandinji juluiñt tañ wala elet. Nim kañbi, sindi bo windiñgangot tneliñ. ² Biañgan sinik, nepek kimsisembin gitik win Yambatti timbi indañgan indaumbi, nanandi sembin gitik win timbi dakleukak. ³ Windiñda sindi manda kilim ginañ eñgiliñ win maim plon eu indaukak, timbi sindi nepek no it ginañnan manda janjak eñgiliñ win ipakanan wopungan eu piukak.”

§ 11:44: Namba 19:11-22 ñindiñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepek tike-kalakta endi Yambattok dainan jamilan nim indalak. ** 11:46: Nepek mlap win endikñe manda mlap wolok walan.

Yambat endañgot mis-i-ñimlok

⁴ Yesulí yousimbi enguk, “Notnai, nak ñindíñ sanba: amali piñgipsiñgot wíli kímnelíñ, gan siñgi kandañ sep tímbe kolanelíñdok gembí no ñim pat-semalak enda ñim misinekaliñ. ⁵ Tambo ninda mis-i-ñimlok wín daut sametet: Yambatti ama wíli kímbe, siñgi kandañ jímbeñ kólí piuktok gembín palmílak enda misimisí ti-ñimlok. Biañgan síník sanlet: endañgot mek misinekaliñ. ⁶ Moník tiptip kí tóbongot wín minem gímín tipetti tuatuan, gañgan Yambatti noñgan no ñim kamala-ñimlak. ⁷ Síndí endok dainan loloñ síník, moník asup yapma kleañ, tímbe endí kumbanjí saktok kwínakwínatsí wín bo nandí-talelak, wala tímbe amala nombo ñim mis-semnekaliñ.

⁸ Sanba nandíwít. No en amalok dausinan ‘Nak Yesulok giñgít’ wíndíñ e-daklelakta, nak Ama Sísiníktí Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘Endí nokok giñgít’ wíndíñ e-dakleutat. ⁹ Gan no en amalok dausinan naka ‘En ñim nandí-ñimlet’ elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘En ñim nandí-ñimlet’ eutat. ¹⁰ Tímbe no en Ama Sísiník naní-kolalakta, endok yomín wín kíndem bi-ñimlok, gan no en Díndím Woñ ní-lakalakae tilakta, endok yomín wín kímílim palmekak.

¹¹⁻¹² Amali manda plon sepmbi, it kiyau gíñañ ba gavmandok dainan ba lolonjiilok dausinan sapítnekaliñ. Nain wolongan síník Díndím Woñdí manda nek eelok wín daut samekak, wala tímbe wolonda síndí nandí-bendí wopum tímbe, ñindíñ ñim enekaliñ, ‘Ñindí manda nek enetamiñ?’ Ba ‘Nek tambane eninetamiñ?’ ”

Minem kwílikwíli ka-galkta ñim tilok

¹³ Tímbe ama kímín wopum boñgipsinan ama nolí Yesu ñimbe eñguk, “Endaut, datnalí betnettók kii bimbín wín en noñganlíñgot ep kulak, wala tímbe dík ñimbeñ, nokok tambon danbí namín.” ¹⁴ Eumbi níñguk, “Notna, ba ama nolí nak sambí-danbettók ba nepenepeset daní-samettók nanbí taleñguk ba? Ñim ya, wín nokok kena ñim.” ¹⁵ Wíndíñ embi yousimbi, amatamda enguk, “Nepek tokñetokñen walí kuñgu kíndem ñim samlak, wala tímbe síndí ka-kíliñ embi, kuñgunjí ka-díkñe-kíliñ enekaliñ. Ñim kañbí, kwílikwíli ba nepek nola ka-galkta tinelíñ.”

¹⁶ Wíndíñ embi, eyout manda no ñindíñ embi enguk, “Ama minem kwílikwíli asupmat endok nanañ kenan bien lali kíndem daumbi, ¹⁷ nanandín gíñañ ñindíñ nandí-kwínakwínaleñguk, ‘Nítek tilok? Nanañ bien asup ñalí it kawai wólok gíñañjínan wísi-kolettók tuop ñim!’ Wíndíñ nandímbe ¹⁸ eñguk, ‘Kombíkmek nandílet: nak wísi-kot it kawai gítík wín wiapi, komblín wopum asupgan kíndipi, nanañ ba kwílikwíli gítík pat-namlak wín wólok wísi-koletat. ¹⁹ Tíñípi, natnala ñindíñ eutat: Ip ñak! Nak nepenepék kíndem gwílat asuptók kímíp kiulambi pat-namlakta tímbe kíndem pat-nandímbe, na sílísíli tímbebetat!’ ²⁰ Gan Yambatti tambon ñindíñ níñguk, ‘Dík kamen, man tim ñolondañgan kuñguña gapma tíkelok. Tímbe nepek tí-jumut tíñguñ walí nindók tímbekek?’ ” ²¹ Yesulí eyout manda wíndíñ embi, yousimbi enguk, “No en kwelan ñolok kwílikwíli asup palmektók ep kiutak, gan nepek Yambattók dainan tuannat no ñim palmílakta, endí ama kamen wandín.”

Piñgíp ka-díkñela nandí-bendí wopum ñim tilok

²²⁻²³ Tímbe Yesulí yousimbi, gwañgwañiila ñindíñ enguk, “Nepek tokñetokñen walí kuñgu kíndem ñim samlakta tímbe nak kuñgunjílok ba piñgípsílok kandañ ñindíñ sanlet: wín kuñgu ba piñgíp walí bien tilak,

nanañ ba dasindasin walı nım, wala tımbi sındı nanañ nek nanekalıñ ba dasindasi nek dasinekalıñ wala nandı-bendı wopum nım tınekalıñ.

²⁴ Sındı monık ooe yambım nandıwıt: endı nanañ tıpi-bimbi met nañ wındıñ nım pa tañ, tımbi endı wısi-kot it bo nım pat-semlak, gañgan Yambattı tuopkan ep towilak. Sındıla endok dainan monık yapma kleañda, nıtek tımbi nım sep towiuk? ²⁵ Tımbi sındoñnan nanin no endı nandı-bendı wopumli kuñgun lakat yousum ombatawık ba? Nım ya! ²⁶ Sındı nepek tip kambak wandin tındılok tuop nım, wındıñda kusei nekta nepek dıwın wala nandı-bendı wopum pa tañ?

²⁷ Pama klinan indañ wın yambım nandıwıt! Nak ñındıñ sanba: endı kena meñ nım tañ, ba dasindasinjı bo nım pa youkañ, gañgan endok pamanjılı ama wapmañ Solomondı dasindasin kındem sınık pa dasılıñguk endok paman wın maklelak. ²⁸ Kli nepek pamanat kena gınañ man lambı indaumbi, desa dombımbi ep siu dınekalıñ wandin wın bo Yambattı dasindasinjı kındem emlak, nıtekta tımbi endı sındok dasindasinjı nım tımbi inda-samek? Wın nım nandañda, sındok nanandı-kılıktınjı wın lakat sınık pat-samlak!

²⁹⁻³⁰ Amatam Yambat nım nandı-kılıktı mañ endok nanandınjılı nanañ tuk nepek wandindokgot pat-semlak. Bepsılı ikan ñındıñ nandı-talelak: nepek gıtık wın nım pat-samekta sındı kunelıñdok tuop nım, wala tımbi sındı amatam dıwındı tañ wındıñ nım tınekalıñ, ba nandı-bendı wopum nım tınekalıñ. ³¹ Tambo sındok nanandınjılı Ama Wapmañjılok gıñgıt kuñgulokgot pat-samekak, tımbi nepek wandin walı bo kuñgunjılok inda-samekak.”

Ama Sısınık endok tomtomlok tı-pañgıtam kulok

³² Tımbi Yesulı gwañgwañiila enbi eñguk, “Kıkesmın tip, sındok Bepsılı ñındıñ tındıla nandum kındem dañguk: en ama wapmañjı kumbi, sındı en gıta kandıkñe kena tınelıñdok nandımbi, wolok tuop tıñguk, wala tımbi sındı mısımısi nımnat kunekalıñ. ³³ Sındı nepenepesi pat-samlak wın tuatualok kımıpi, mınem walinin tıkembi, pımbıñesıla emnekalıñ. Wındıñ tınekalıñda, tuanjı nım taleukak wın kunum gınañ pat-samekak. Kumbu amalı wın kumbu tınelıñdok tuop nım, ba kwınakamdı wın nım tımbi kolaukakta tımbi walı mınem lıksı nım kolawık wandin. Sındı kwelalok nepenepek wala galk nım nandınekalıñ. Tambo sındı nepek nek Yambattok dainan loloñ sınık wala galk nandınekalıñ. ³⁴ Kusei ñındıñda: nepek gınañjılı kasıleum pataknan kandañ gınañ nanandınjılı bo wandıñ pat-samekak.

³⁵⁻³⁶ Kena gwañgwalı molomjılı nanañ sı-jumut tındınnan nanin undane ilan bımbi, wesak wılbımbi, platik sınık pısalımmelıñdok mandımandı pa tañ, wındıñgangot sındı kolsalenjı pındolım dıumbi, kena tındılok tı-pañgıtam kunekalıñ. ³⁷ Kena gwañgwalı wındıñ tı-kuñılımbi, molomjılı undane bımbi kalak wın: kena gwañgwañiili gama kaik papi, mandı pakañ. Kena gwañgwa wandin walı gwañgwa dıwın yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomjılı kena tındılok tı-pañgıtıpañgıtı tımbi, nanañ nanelıñdok enı-tiañembi, nananjı kle-semekak. ³⁸ Wın tim bomup ba puputtı kusei kımıpi kıtılaknan undane bımbi, kena gwañgwalı gama kaik palıñılımbi ep tımbi indaukta, gwañgwa walı wakan dıwın yapma kle pakañ.

³⁹ Tımbi sındı nepek ñın nım nandı-kamalanekalıñ: it molomdı kumbu amalı nain nekta sınık bıwık wın nım nandılak. Nandıwımda! endı kaik kuñıpi, il wiapi, gınañ loup tımbımbi kımısıp tı-ñımek. ⁴⁰ Wındıñgangot

sindi ‘Ama Sisinikti man nim tombek bek’ windiñ nandiñlimbi, wolongan kaikan bi tombekak. Windañda timbi sindi tomtomnalok ti-pañgitam kunekaliñ.”

⁴¹ Timbi Petloli niñguk, “Wopum, eyout manda elañ win nindokgot ba amatam gitiktok?” ⁴² Eumbi tambane eñguk, “Manda win kandikne ama matañgotañgolat nanandin kindem palmilak wandin wala elet. Win en wakan molomñili kena gwañgwañi diwin yambi-diknelok nimb taleumbi, nanañ mepmettok nain dindim sinik dani-semektok nilak. Molomñili kena manda windiñ nimb, ⁴³ ña kukap undane bimb kalak win: kena gwañwali nek timbektok niñguk wolok tuopkan tiñgukta endi gwañgwa diwin yapma kle patak. ⁴⁴ Nak biañgan kena gwañgwa enda ñindiñ sanlet: molomñili nepenepel gitik win endi ka-dikneuktok nimb taleukak.

⁴⁵ Gan tikap kena gwañgwa wali ginan ginañ ñindiñ nanduk, ‘Molomnali ña saknelambi, platik nim bukak’ windiñ nandimb, kusei kimipi, kena wembe gwañgwa diwin joñgo yandipbi, nanañ ba tuk kwambiñ wopum nañbi, kamakama timbekta, nek inda-ñimek? ⁴⁶ Kena gwañgwa molomñili kena nain nekta ba nain nekta sinik bukak win nim nandilakta timbi endi nim mandipalambi, nain wolondañgan molomñili undane bukak. Bimb, ep tindin kolan win kañbi, wolok kinjan ti-lamipi, amatam Molom nim kimik-kleañ en gita tuanji kolan ombi-semekak.

⁴⁷ Tikap kena gwañgwa wali molomñilok mandan nandiñguk, gan nim tañgoneñguk ba nim ti-pañgipañgile tiñgukta, en nain ombapgan waipmlok. ⁴⁸ Gan tikap endi molomñilok mandan win nim nandiñgukta makleumbi, nain dumangan waipmlok. Windañgangot tikap Yambatti ama nola gwilam asup miminda endi wolok tuopkan tambon ombimlok nandilak, ba endok kiinan kena wopum kimikimilinda, endi wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandilak.”

Yesuli amatam ep tambilektok indañguk

⁴⁹ Yesuli yousimbi enguk, “Nak komba kwelan kimilam diuktok indañgutta ñindiñ nandilet: komba wali ikan dualimda, win kindem sinik. ⁵⁰ Gan nak dama tuk walan no* iilok nanbi taletalen. Tuk win gama nim iñgutta timbi mlap wali ginaña timbi mlatalak. ⁵¹ Sindi nak amatam kwelan ep timba busukñenengan kuneliñdok indañgut windiñ nandañ ba? Windiñ nim. Nak ñindiñ sanba nandiwit: tambo nak amatam ep tambilettok indañgut. Naka timbi ⁵² man ñindiñgitta kusei kimipi, kundit ñindiñ inda-ta-ñaukak: sambat kit meñ noñgan yakan pa kuañ endi tambipi, kimin tipet indambi, tipetti tambon, tipet git noli tambon windiñ ipi, nisinñgan tambon tambon kanjik ti-kunekaliñ. ⁵³ Windiñ tambipi, bep niñan endi nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi me wemba endi bo nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi nambin tam git yapman tam endi nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik.”

Yambattok manda dindimgan nandilok

⁵⁴ Yesuli amatam kimin wopumda yousim ñindiñ bo enguk, “Sindi mulukuali tuk kimbñ kandañ indam bumbi kañbi, wolongan ñindiñ pa eañ, ‘Gwi butak’ windiñ eumbi, wolok tuop indalak. ⁵⁵ Timbi sindi sasaleli klinan kandañ nanin pendip bumbi kañbi, ñindiñ pa eañ, ‘Maim kunduwat diutak’ windiñ eumbi, wolok tuopkan indalak. ⁵⁶ Ama manji mambenji tipelat! Sindi kunum git kwettok plon nek indalak win kañbi,

* **12:50:** Tuk win mlap ba piñgip gawat Yesuli bembektok tiñguk wala elak.

maim iletak ba gwi piutak win ka-kiliñ eañ. Gan nitekta timbi sindi man ñindiñgit nepek nek indalak win kañbi, kenanalok kusei nim ka-nandi-dakleañ? ⁵⁷ Ba kusei nekta sinlok ep tindingji plon nek ñali dindim sinik win bo nim ka-danbi, wolok tuop tañ?

⁵⁸ Tikap ama noli manda plon gapilep timbimbi, siti telaknan yakan ñañpi, mandanjet e-salendemiktok nika timbekañ. Nim kañbi endi giñginembi, gep tiañembi, manda kandanloñ gapilimbi, endi bo tem dumandok kiinan gapilimbi, endi gepmbi, it kwambiñnan gapilek. ⁵⁹ Biañgan ganlet, dik it kwambiñ ginañ papi, minem nitek ombi-ñimlok een win gitik ombi-mi-taleuñ wolok tuop.”

13

Ginanji nim tambanenekaliñda kolanekaliñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bi pakiliñ endoñnan nanin diwindi Yesula kasat ñindiñ ti-ñimgiliñ: Galili ama diwindi tapma ilan tapma tiñlimbi, Pilatoli eum yandipmum kimbimbi, wekatsili pimbi, tapma gauttok wekatsili wakit kiukuk. Kasat windiñ ti-ñim+umbi ² tambane enguk, “Milap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjili Galili ama diwisilok yom makleñguk, sindi windiñ nandañ ba? ³ Nak ñindiñ sanba: nanandinjji win dindim nim. Gan sindok kandañ, tikap sindi ginañji nim tambanem kunekaliñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ. ⁴ Timbi amatam 18 Siloam kandañ kimgiliñ win endok kandañ nitek? It ombap jingini gilombi, ep kot tapliñguk. Endok kolanji amatam diwin gitik Jelusalem kuañ endok kolanji makleñguk, sindi windiñ nandañ ba? ⁵ Nak ñindiñ sanba: nanandinjji win dindim nim. Gan sindok kandañ, tikap sindi ginanji nim tambanenekaliñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ.”

⁶ Timbi Yesuli eyout manda no ñindiñ enguk, “Ama nolok wain kenan ginañ fik komba no tipium pakuk. Timbi kena molomdi komba win kanandi timbepi bñguk, gan endi bien no nim lali palimbi kañguk. Bien nimnat kañbi, ⁷ kena kandikñe amala nimbi eñguk, ‘Kalañ: gwilat tipet git no gitik wolok ginañnan nak ñañambi timbi, komba bienda yolonjilet, gan endi bien no nim lalilak. Neta slakan sinik kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombi kot!’ ⁸ Eumbi nñguk, ‘Molomna. Biumbi, gwilat noñgangot nombo yousi-mum palin. Palimbi, nak kwet tambipi, kuseinan makauttok tem kimpipi kautat. ⁹ Gwilat no wolondamek bien laliukak bek. Tikap nimda, komba win kindem dombi kolekañ.’”

Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak

Yambattok kandikñe win nitein?

¹⁰ Sabat patnandi nain nola Yesuli it kiyau nolok ginañnan amatam enidaut ti-sem pakuk. ¹¹ Timbi tam no yal kolandi pi-ñim+imbi, jibat siñgin sait ginañ timbi inda-ñim+umbi, en dindim ilektok tuop nim, wala timbi gwilat 18 wolok tuop plindambi pa kulñguk, endi bo wolok bi pakuk. ¹² Palimbi, Yesuli tam win kañbi kiti-ñim+um bumbi nñguk, “Tam, jibat gep top-kiliñ eñguk wali ip taleumbi, siñgiñga pañeun.” Windiñ eñpi, ¹³ kii endok plon kimilimbi, wolongan siñgin sait ti-dindim embi, kusei kimpipi, Yambat ni-kindem dañguk.

¹⁴ Yesuli Sabat patnandi nainnan tam win timbi kindem dañgukta timbi it kiyaulok telak dama endi ginañ komba dumbi, amatam enombimbi, ñindiñ eñguk, “Sandap kit tambon noñgan win kena tindinglok pat-samlak, wolonda endi sep timbi kindem daneliñdok binekaliñ, Sabat patnandi

nainnan n+m.” ¹⁵ W+ndiñ eumbi, Wopumdi tambane ñ+ndiñ n+nguk, “Ama manji mambenji t+pelat! S+ndi g+tik makauk ba doñkinji w+n Sabat patnandi nainnan is+nan ep p+sapi, tuk naneliñdok pa yanañg+kañ. ¹⁶ Gan tam ñ+n Ablaamdok kombliñ endok kandañ w+n n+tek? Satandi gw+lat 18 g+tik topm+umbi ku-ta-b+lak, t+mbi s+ndi en Sabat patnandi nainnan n+m p+sal+mlok nandañ ba?” ¹⁷ W+ndiñ eumbi, kanjikñii g+tik+ mayek tam pal+mbi, amatam g+tik endi kundit k+ndem s+s+nik t+liñguk g+tik wala silis+li t+ñg+liñ.

¹⁸ T+mbi Yesuli yous+mbi enguk, “Yambattok kand+kñe w+n n+tein? Kand+kñe wal+ n+tek bend+lak nak wolok plon eyout manda nek eut? ¹⁹ W+n mastat m+nj+p ama noli t+kembi, kenan g+nañ kokuk wandin. M+nj+p tipnam wal+ lambi bendi wopum dambi, komba wopum t+mb+mbi, mon+kti isi kii gayam plon t+ñg+liñ.”

²⁰ W+ndiñ embi, b+ndambo ñ+ndiñ enguk, “Nak Yambattok kand+kñe w+n n+tein eut? ²¹ W+n plaua k+m+l+mbendi tam noli t+kembi, plaua kw+lan wopumgan wak+ti kiupi tambaneñguk wandin. Papalem kaumbi, k+m+l+mbendi lakatgot wal+ plaua g+tik w+n t+mbi bendi lambiñguk.”

Kunumdok yama gik s+nik wolok lololok

²² Yesuli Jelusalem ñaupi, it kwet wopum ba tip wandiñ ñañ+pi, amatam eni-daut t+semguk. ²³ T+mbi ama noli n+kañbi eñguk, “Wopum, w+n ama lakat endiñgot Yambatti kolanj+lak tuan wiat-semumbi, kunum g+nañ lonekaliñ ba n+tek?” Eumbi enguk, ²⁴ “Nak ñ+ndiñ sanlet: amatam asupti Yambattok kandañ ñanepi wit n+m kanekaliñ, wala t+mbi s+ndi yama gik s+nik wolok loneliñdok gemb+ kotnekal+ñ. ²⁵ It molom endi m+lapi, yama sip taleumek, s+ndi b+ it pawan ipi, wesak w+pi n+nekal+ñ, ‘Wopum, yama p+sat-n+m+ñ.’ Eumbi, tambon ñ+ndiñ sanbekak, ‘Nak n+m nandi-samlet. S+ndi denasi?’ Sanb+ nandi+mbi, ²⁶ kusei k+m+pi, manda tambon ñ+ndiñ n+nekal+ñ, ‘N+ndi d+ki+ta yakan nanañ tuk nañg+m+ñ, t+mbi d+ik n+ndok ipakanan g+ñg+ti manda e-daut t+ñguñ.’ ²⁷ Gan endi ñ+ndiñ sanbekak, ‘Nak ñ+ndiñ sanlet: s+ndi denasi w+n nak n+m nandi-samlet. Kolan t+ndi g+tik s+ndi nambim ña-talewit!’

²⁸ T+mbi k+m+sip t+samgukta t+mbi s+ndi kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jekop g+ti plofet g+tik endi Yambat g+ta kuñ+l+mbi yamb+nekal+ñ, wolondamek s+ndi wandiñ kukulembi, manji si-g+l+m danekaliñ.

²⁹ T+ñ+l+mbi, Yambattok g+ñg+t+ñi+li kwet tambon tambon taletalenan nanin en g+ta kuneliñdok b+mbi, nanañ si-jumut t+nd+nnan pipapi nanekaliñ.

³⁰ Nandañ: wolonda ñ+ndiñ indaukak: ama nin enda nandum siñgi kuañ endoñnan nanin d+wis+li dama t+nekal+ñ, t+mbi damandaman kuañ endoñnan nanin d+wis+li siñgi t+nekal+ñ.”

Yesuli Jelusalem it kwetta blan t+ñ+m+ñguk

³¹ Nain wolongan Falisi ama d+w+ndi Yesuloñ b+mbi n+ñg+liñ, “Elott+ gw+l+li k+mbeñdok nandi+lak, wala t+mbi d+ik ñaliniñ p+ ñau.” ³² Eumbi enguk, “S+ndi ñambi, kamot moyen wala ñ+ndiñ n+mb+ti, ‘Nandi+lañ, nak man g+ti desa j+mbatsiat ep t+mba k+ndem dambi, yal kolan ep kle-sembi, siñgi nombo yous+ ñambi, kenana t+mba taleukak.’ S+ndi ña w+ndiñ n+mbi nandi+w+n. ³³ Biañganak, plofet ama Jelusalemgot yand+p k+m+k+mlok, kwet nolok n+m, wala t+mbi nak man ba desa ba sisa telaknan yous+ ñañalok een.

³⁴ O Jelusalem nasi, s+ndi blasiñgandok. S+ndi plofet ama pa yand+p k+mañ, t+mbi ama s+ndoñ eni-mumul+ñ bañ w+n kawatti yand+p+m+um k+mañ. Puputti n+ñañii ep k+m+ñ t+mbi, papauli ep kamañlak, w+ndiñgangot nain asupgan natnaloñ sep k+m+ñ t+mbettok nandiñgut, gan s+ndi n+m

nandi-namgılıñ. ³⁵ Nandañ! Wopumdi sindok kwesi bimbi, nombo nım sep kamaiukak. Timbi nak ñındıñ sanba: sindı nombo nım nambınekalıñ. Nım sınık. Sindı nokok plon ñındıñ enekalıñ, ‘Wopumdi ama nı-mulım nındoñ bilak en gwılam mılok!’^{*} wolondamek nombo nambınekalıñ.”

14

Plap kenalı Sabbatok endıkñe manda kımıt-klekle wın maklelak

¹ Sabat patnandı nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok nı-tiañeumbi ña lo palımbi, nanañ beulok noliılı ka-tuakılıñ. ² Timbi ama no kii kesii bendımbendınat endı Yesulok dainan bı indaumbi ³ kañbi, endıkñe manda nandı-tale ama gıt Falisi ama enı-nandımbi eñguk, “Endıkñe mandalı nek tıneñdok nandı-nımlak - Sabat nainnan ama kındem tımbı kındem dalok ba nım?” ⁴ Wındıñ eumbi, manda no nım tambane nımbımbi, ama wın tıkembi, tımbı kındem dambi nı-mulım ñañguk. ⁵ Timbi Yesulı enı-nandımbi eñguk, “Sabat patnandı nainnan nıñañjı ba makauksı noli tuk ban gınañ pıukta, sındoñnan nanin nin endı platikan nım tiañeum lambek?” ⁶ Wındıñ eumbi, manda tambon tambane nınelıñdok lonjıñgılıñ.

Kayombıneañ ba plap tañdı tuan tıkenekalıñ

⁷ Timbi ama enı-tiatiañen endı ama lolondok pitit plon pipatnelıñdok pilımbi, Yesulı wın kañbi, eyout manda no ñındıñ enguk, ⁸ “Ama noli nanañ sina tılaknan gep tiañeumbi, dık dıtnalok nanandıñgala ama lolondok pitit plon nım pipaleñ. Nım kañbi, ama loloñga no nanañ molomdı nı-tiañeñguk endı bımbi, ⁹ sıtet tıpelat sep tiañeñguk endı gambımbi, ñındıñ ganbek, ‘Endok pitit wın, bı-ñımbi, nolok pit.’ Wındıñ gambımbi, dık sıñgi mayek tımbımbi, ganı-mulım sıñgi sınık ña pipaleñ. ¹⁰ Wındıñda tımbi, tambon gep tiañenekalıñ wolonda dık pitit sıñgi sınık wolok pilekañ. Wındıñ tımbıñda, nanañ molomdı gambımbi ñındıñ ganbek, ‘Notna, dık lo, pitit dama tıke.’ Wındıñ gambımbi, dık ama dıwın no gıta yakan nanañ nalañ endok dausınan kot gıñgıt tıkeukañ. ¹¹ Nekta, ama gıtık nısilok kosi gıñgıt tıke-loañda endok kosi gıñgıt tıke-pıukak, tımbi no en kayombınem kulakta en tıke-loukak.”

¹² Timbi Yesulı yousımbi, ama nı-tiañeñguk enda ñındıñ nıñguk, “Dık nanañ sina tip ba wopum tıñıpi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai ba dıkok kwekanan nası mınem kwılıkwılınjıat wandısı wın nım pa enı-tiañeukañ. Nım kañbi, endı bo tombon gep tiañembi, nepek nek tıñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombı-gamum tıke-taleuñ. ¹³ Tambon dık nanañ sina tıñıpi, ama pımbıñesi wakıt ama kısı ba kesısı ba dausı kolan wandısı enı-tiañeukañ. ¹⁴ Endı tombon ombı-gamnelıñdok tuop nım, gan ama dındım endı kımnan nanin mılatnekalıñ wolondamek Yambattı tuañga kındem ombı-gamumbi, amatam dıwın yapma kle palekañ.”

Yambattok nı-tiañela e-tembı manda nım elok

¹⁵ Timbi ama Yesu gıta yakan nanañ nañgılıñ endoñnan nanin noli manda wın nandımbi, ñındıñ nıñguk, “No en Yambattı nanañ sina wopum gıñgıtıñilok tı-semekak wın nambekakta endı amatam dıwın yapma kle patak.” Wındıñ eumbi, ¹⁶ Yesulı nıñguk, “Nain nola ama noli nanañ sina wopum tımbepi, amatam asup sınık enı-tiañeñguk. ¹⁷ Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no nı-mulımbi, enı-tiatiañen endoñ ñambi enguk, ‘Nepenepek gıtık ip tıwılı dıkñemiñda tımbi sindı bıwıt!’ ¹⁸ Gan endı noñgan noñgandı kusei kımıpi, e-tembı manda nımbi eñgılıñ. Ama dama ña kañguk endı ñındıñ nıñguk, ‘Nak kwet sanoñgat no tuañgut wın ña

^{*} 13:35: Kap 118:26

kauttok een, kusei wala tĩmbi nak nĩm bĩmbĩlok dĩk nokok blan mandana molomgala nĩmbekañ.’¹⁹ Tĩmbi ama noloñ ñaumbi, endĩ ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Nak makauk wapai kĩt tombon tombon kena emettok ep tuañgut wĩn yanañgĩpi tĩkatĩka tĩmbepi ñaupi tĩlet, kusei wala tĩmbi nak nĩm bĩmbĩlok dĩk nokok blan mandana molomgala nĩmbekañ.’²⁰ Tĩmbi noli bo ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Nak tam kombĩkan tĩngutta tĩmbi ñañalok tuop nĩm.’

²¹ Tĩmbi kena gwañgwalĩ undane bĩmbi, enĩ-tiatiañen endĩ nek eñgĩliñ wolok kasat gĩtik wĩn molomñĩla tĩ-ñĩmĩnguk. Tĩmbi nanañ beulĩ gĩnañ komba dĩumbi, kena gwañgwan ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Dĩk platik sĩnik it kwettok telak tip ba wopum wandĩñ ñambi, ama pĩmbĩñesĩ wakĩt ama kĩsĩ ba kesĩsĩ kolan ba dausĩ sipsipmĩn yambĩmbi yanañgĩlĩm bĩwit.’ Wĩndĩñ eumbi, wolok tuopgan tĩmbi, undanem bĩmbi²² nĩmbi eñguk, ‘Molomna, mandañga ip biennat tĩlak, gan it gĩnañ gama nĩm tokñek.’²³ Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Bĩndambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñĩpi, amatam yambetañ wĩn enĩ-gĩngĩneumbi, itna gĩnañ tokñenelĩndok bĩwit.’²⁴ Nak ñĩndĩñ sanlet: ama dama enĩ-tiatiañen endoñnan nanin noli nanañ tĩ-jumut tĩ-semĩt wĩn lakat no nĩm nanekalĩñ.’”

Yesu julunjuluñ nĩm kle-kulok

²⁵ Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum asuptĩ Yesu ñañguknan kle ñañĩlĩmbi undane yambĩmbi, ñĩndĩñ enguk,²⁶ “No en nakĩta kuupi nandĩlak, gan naka tĩmbi meñ beu wakĩt tamĩn ba wembe gwañgwañĩi ba dal kwayañĩi ba wiwii ba enlok kuñgun wĩn bo siñgi nĩm wĩt-semĩlakta, endĩ nokok gwañgwana sĩnik kuuktok tuop nĩm.²⁷ Tĩmbi no en enlok kloñbal nĩm tĩke bembĩ, nak nep kle kulakta, endĩ nokok gwañgwana sĩnik kuuktok tuop nĩm.

²⁸ Tĩkap sĩndoñnan nanin noli it wopumgan kĩndilep nandĩwikta, endĩ dama pipapi, ittok tuanla nandĩmbi, mĩnem palmĩlak walĩ it wĩn tĩmbi taleuktok tuop ba nĩm wĩn ka-nandĩwik.²⁹ Nĩm kañ, yop tambi, it kusei kĩmĩlek, gan endĩ it tĩmbi taleuktok tuop nĩm, tĩmbi ama it wĩn ka-nandañ endĩ gĩtĩktĩ kusei kĩmĩpi nĩ-lakalaka embi,³⁰ ñĩndĩñ enelĩñ, ‘Ama ñalĩ it plapkan kusei kĩmĩpi kĩndikuk, gan nĩtekta nĩm tĩmbi talelak?’³¹ Ba tĩkap ama wapmañ no endĩ ama wapmañ nol nola mik tĩ-ñĩmepi ñauk, endĩ nĩtek tĩmbek? Endĩ dama pipapi nandĩ-kĩliñ embi, endok ama lakatgot endĩ dĩwĩndok ama asupgan mik tĩ-semnelĩndok tuop ba nĩm.³² Tĩkap nĩmda, kanjĩkĩlĩ gama mayañgan palĩñĩlĩmbi, ama wapmañ walĩ kanjĩkĩlĩloñ manda kĩmĩlĩm ñaumbi nĩmbek, ‘Busuk inda-nĩmektok nĩtek tĩmbet?’

³³ Wĩndĩñgangot sĩndĩ gĩngĩtsii ba nepenepesĩ gĩtik pat-samlak wĩn siñgi wĩlmĩnelĩndok nĩm tĩ-pañgĩtam pakañda, sĩndĩ nokok gwañgwanaĩ sĩnik kunelĩndok tuop nĩm.³⁴ Palañ wĩn nepek koñgom sĩnik. Gan wolok koñgomlĩ talewikta, nĩtek tĩnambi, nombo koñgom dawĩk? Wĩndĩñ tĩndĩlok tuop nĩm!³⁵ Palañ wandin wĩn nana kena gĩnañ ba gwĩlañgwĩlam gĩnañ kena nĩmnat, slak kolĩm ñalok.*

No en pawañnat endĩ pawañ kĩmĩpi, mandana nandĩ-kĩliñ eukak.”

15

Yom amalĩ gĩnañ tambanelak enda tĩmbi sĩlĩsĩlĩ wopum indalak

¹ Tĩmbi takis epep ama ba yom ama asupgandĩ Yesulok mandan nandĩnepi pa baañgĩlĩñ. Wĩndĩñ tĩmbĩmbi,² Falisi ama gĩt endĩkñe manda nandĩ-tale ama endĩ yambĩmbi nandum pĩumbi, Yesula nĩ-wolwolk embi

* **14:35:** No en Yesu julunjuluñ klelak endĩ palañ koñgom nĩmnat wandin.

eñgılıñ, “Ama walı yom ama not ti-sembi, en gıta pipat-mılat tımbi, nanañ yakan pa nalak.” ³ Wındıñ eumbi, Yesulı eyout manda no ñındıñ enguk, ⁴ “Tıkap sındon nanin ama nolı sipsip 100 yambi-dıkneñlımbi, noñgan nolı pailekta, biwık ba? Nım ya! Endı 99 dıwın wın kwet kli pataknan yambium kli na-palımbi, noñgan pailak wın lonjı ñakap tımbı indauk wolok tuop. ⁵ Tımbı indambi, walen kındem daumbi, bupum mımbi undane ñauk. Ña ⁶ ilnan tombi, nolı ba il kwelnan nasii kiti-semum bımbi enbek, ‘Sipsip pailak wın ip tımba indakta tımbi, bı nakıta sılsılı tımbıt!’ ⁷ Nak sanba nandıwıt: ama walı sipsip pait-palımbi tımbı indağuk wala sılsılı wopum tığuk, wındıngangot yom ama noñgan no endı gınañ tambanelak enda tımbi kunum gınañ sılsılı wopum sınık indaukak. Gan ama 99 endı ikan dındım kuañda tımbi gınañ tambatambatta nım nandañ enda tımbi sılsılı lakatgot indaukak.”

⁸ Yesulı wındıñ embi yousımbi enguk, “Tıkap tam nolok mınem kwandai satnı* kıt tambon tambon palmek, tımbi noñgan no pailekta, kak biwık ba? Nım ya. Endı kolsalen pındopi, it jamımbi, lonjı-kılıñ embi, tımbı indauk wolok tuop. ⁹ Tımbı indaumbi, nolı ba il kwelnan nasii kiti-semum bımbi enbek, ‘Mınemna pailak wın ip tımba indakta tımbi bı nakıta sılsılı tımbıt!’ ¹⁰ Nak ñındıñ sanba nandıwıt: tam walı mınem kwandai pailımbi tımbı indağuk wala sılsılı tığuk, wındıngangot yom ama noñgan no endı gınañ tambanelak enda tımbi Yambattok eñaloñiilok boñıpsınan sılsılı indalak.”

¹¹ Tımbi Yesulı yousımbi enguk, “Ama no endok nıñañıit tıpet pakımık. ¹² Pakap, monalı beula ñındıñ nığuk, ‘Bep, dık mınem kwılıkwılı ba kwet pakamlak wın itağan danbi, nokok tambon namıñ.’ Eumbi, nepek gıtık wın danbi emguk. ¹³ Monalı nain nım ombataumbi, beulı nepenepek mığuk wın tualok kımıt-talembi, mınem gıtık epmbi, kwet mayağan ñambi pat-tı-kuğuk. Kumbi, nandı-kamala-kuñıpi, mınem epğuk wın gıtık kot-taleğuk. ¹⁴ Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandıñ nanañ map wopum indağuk. Indaumbi, gwağwa walı nanañla lonjı nım kañbi, ¹⁵ ama wınanin noloñ ña pa galıumbi, bıltı yambi-dıkneuktok kena gınañ nı-mulım ñağuk. ¹⁶ Ña kena tı-kuñıpi, nanañ gawat tılığukta tımbi bıttok nanañ wın bo ep nanalok galk nandılığuk, gan enlok nanañ nepek no nım pa maağılıñ.

¹⁷ Wındıñ tı-kukap, gınañ nanandın tombımbi, ñındıñ nandığuk, ‘Ama betnalok mınem kena tı-ñımañ gıtık endok nanañ tuk wın mılapkan pat-semalak, gan nak endok nıñañlı ñolok nanañnala kımbepe pa tılet. ¹⁸ Wındıñda nak kwet ñın bımbi, bındambo betnaloñ ña tombi, ñındıñ nımbetat: Bep, nak Kunum Molom gıt dık sıta yom tı-samgut, ¹⁹ wala tımbi nak ñandin ñalı nombo nıñañga sınık kuuptok tuop nım, slak nandı-namumbi, mınem kena tı-gambi kuutat.’ ²⁰ Wındıñ nandımbi mılapı, wolongan beuloñ ñauktok ñağuk.

Ñakap, kambak mayağan il tımbı dumalaum bımbi, beulı kağuk. Kañbi ka-daklembi, blan tı-ñımbi, woñep ñam apbi, sımumuñ tı-ñımığuk. ²¹ Tımbi nıñañlı ñındıñ nığuk, ‘Bep, nak Kunum Molom gıt dık sıta yom tı-samgut, wala tımbi nak ñandin ñalı nombo dıkok nıñañga sınık kuuptok tuop nım.’ ²² Gan beulı nandı-kımnembi, kena gwağwañiila ñındıñ enguk,

* **15:8:** Mınem kwandai satnı walı kena nain noğandok tuan. † **15:15:** Juda amalı bıtta nandum nepek kolan papait tımbımbi, nım nayağılıñ ba tıkekağılıñ ba ep towıyağılıñ.

‘Sindi platik sinik ñambi, dasindasi engano pamanat win tike bimbida si-ñimti, timbi besa pamanat kii niñañ plon dasi-ñimtimbi, kesi gwilap wakiti dasi-ñimti. ²³ Timbi makauk niñañ kitti towium bendi wopum da-kiliñe patak win tike bim wip, sina wopum timbi, silisili tina. ²⁴ Neta, niñana ñin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi, kaik patak.’ Windiñ eumbi, kusei kimipi, silisili wopum tiñgiliñ.

²⁵ Tiñilimbi, tuanli kena ginañ pakuk wali ilan undane bim, it timbi dumalaumbi, amatamdi kap tiumbi nandiñguk. ²⁶ Nandimbi, kena gwañgwa no kiti-ñimtimbi bumbi, ni-nandi asup timbi, ñindiñ ni-kañguk, ‘Wi nek indalak?’ ²⁷ Eumbi niñguk, ‘Kwayaña mona ip bik patak. Timbi piñg+u gwilap no nim kolañgukta besetti eumbi, makauk niñañ kitti towium bendi wopum dañguk win wipi, nanañ si-na tamañ.’ Windiñ eumbi, ²⁸ tual wala nandu piumbi, ginañ komba diumbi, it ginañnan nim lololok giñgineñguk.

Timbi beuli piñg+u, tualoñ ñambi, ni-busumbusuk ti-ñimbi, it ginañ louktok ni-nandiñpi ni-giñgineñguk. ²⁹ Gan tual tambane niñguk, ‘Nandiñ. Gwilat asupgan ñin nak kena gwañgwa silanin nomik kena ti-gam-tabimbi, mandaña no nim wikut, ganmek dik notnai git silisili tineñdok meme niñañ kambak no nim namguñ. ³⁰ Gan niñañga mona ñali tam telak joñgo kuañ en gita kumbi, minemga na-taleñguk en wandin wali bumbi, dik eumbi, makauk niñañ kitti towium bendi wopum dañguk win dombimbi si-ñimañ.’ ³¹ Eumbi, beuli niñguk, ‘Niñana, dik nepek nola nim lonjilañ. Nain tuop dik noñganli nakita kulañ, timbi nepenepek gitik patnamlak win dikok giñgit. ³² Kwayaña ñin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi kaik patak. Nitekte walen+ nim kindem daumbi, na silisili nim tineñ?’ ”

16

Minem kwilikwili nandi-daklenat ka-dikñelok

¹ Timbi Yesuli gwañgwañiila eyout manda no ñindiñ enguk, ‘Ama kwilikwili wopumat noli minem kwilikwili kena aman nolok kiinan ka-dikñeuktok kimiti-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama diwindi kandikñelok plon kit yout manda ñindiñ niñgiliñ, ‘Endi nepenepeka ep timbi pailektok tilak.’ Windiñ eumbi, ² kandikñe kiti-ñimtimbi bumbi niñguk, ‘Dikok plon manda eum nandit win nitek? Dik kandikñe kena nombo ti-nameñdok tuop nim, wala timbi yout sambat timbimbi, minem kwilikwili lok kusei dakleun.’

³ Timbi kandikñeli ginan ginañ ñindiñ nandiñguk, ‘Molomnali kandikñe kena napma tikelak, wala timbi nak nitek timbetat? Neta, nak kwet diplindi plilok gemb+ no nim pat-namlakta, timbi minem kwilikwili kitiñnatta maetalet. ⁴ O, kombikmek nandiñlet! Tikap nak man windiñ windiñ timbetta, molomnali kenala nep kleukak, wolondamek amali not ti-nambi, isinan gumañ nani-tiañeneliñ bek.’

⁵ Windiñ embi, molomñilok tombon tike-kuñgiliñ noñgan noñgan kiti-semum bumbi, nola ni-kañbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?’ ⁶ Eumbi niñguk, ‘Oliv komba tul win wili gilo tindiñ win kwet kambot* 100 wolok tuop.’ Eumbi ñindiñ niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, platik sinik pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.’ ⁷ Windiñ embi, no ni-nandimbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?’ Eumbi niñguk, ‘Plaua minjip kimika tindiñ win lik 100 wolok tuop.’ Eumbi niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok

* 16:6: Kwet kambot wandin no win 37 lita ba nek.

kundit youkuñ ñin tikembi, tambon 80 ombeñdok yout.' Kandikñeli wíndiñ eñguk. ⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok giñgít kuañ endi siñginji tike-kimítnelíñdok kundit ti-kindem dambi, ama Yambattok kolsalen gíñañ kuañ wín yapma kleañ, wala tímbi molomli kandikñe kelamdi nitek tínguk wín nandi-tombi, ñíndiñ eñguk, 'Ama walí enlok siñgin tike-kimílektok kundit ti-kindem dañguk.' ”

⁹ Yesuli eyout manda wíndiñ embi yousimbi enguk, “Nak ñíndiñ sanba: síndi wíndiñgangot kwelalok minem kwílikwíli pat-samlak walí amatam not ti-sembi, ep kimítnekaliñ. Wíndiñ tínekaliñda, kwelalok nepenepek gítik kena mí-taleumek, kuñgu taletalen nímnatnan sanítiañeum lonekaliñ. ¹⁰ No en nepek sílanin kiinan kímílim patak wín kadikñe-kíliñ elak walí wakan nepek bien wopum wíndiñgangot kadikñe-kíliñ elak. Ba no en nepek sílanin kiinan kímílim patak wín díndimngan ním kadikñelak walí wakan nepek bien wopum wíndiñgangot díndimngan ním kadikñe-kíliñ elak. ¹¹ Wíndiñda tíkap síndi kwelalok minem kwílikwíli sílanin wín ním kadikñe-kíliñ eñgíliñda, nindi nepek Yambattok dainan biennat wín síndok kísinan kadikñenelíñdok kímílekak? No ním. ¹² Ba tíkap síndi ama nolok nepek kísinan kímíkuk wín ním kadikñe-kíliñ eñgíliñda, nindi nepek no sínlak pat-samektok samekak? Wín bo ním.

¹³ Kena gwañgwa sílanin endi molomñiit típet endok kena tí-semektok tuop ním. Wíndiñ tímbehta, endi molomñín nola nandum pímbiñen tímbiñbi, nandi-kunjít tí-ñímek, tímbi molomñín no wín gíñañlí kasilembi, tike-kwambíñ dauk. Wíndiñgangot síndi Yambat ba minem kwílikwíli lok kena típelatkan tí-kunelíñdok tuop ním.”

Yambattok dainan matañgotañgoli minem kwílikwíli maklelak

¹⁴ Falisi ama minem kwílikwíli lok nandi-koñgom tíañgíliñ endi Yesuli manda wolok plon eu pímbi nandiñipi, tima giak tí-ñímímbi, ní-sasale manda eñgíliñ. ¹⁵ Tímbi Yesuli enguk, “Síndi amatamdok dausínan díndim walan pa tañ, gan Yambatti gíñañ nanandínji nítein wín sambí-dakle-talembi, kusei ñíndiñda nandum tuop ním tí-samlak: nepek amalí nandum loloñ síník tílak walí Yambattok dainan kolan papait síník pa tílak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endi gama ním indañlímbi, Moselok endikñe manda gíta plofet amalí manda youkíliñ wín eu pímbi, amatamdi kímít-kleñgíliñ. Tímbi Yoanelí indañguk wolok siñgi kandañ Yambatti amatam nítek yambí-dikñelak wolok giñgít manda kindem eu pímbi, amatamdi endok giñgít indanelíñdok gembí kokañ. ¹⁷ Gan endikñe manda gítíkti gama papat kwambíñ pakañ. Kunum kwet endi kindem paitekamík, gan endikñe manda endíla lakat síník no ním paitnekaliñ. Ním síník. ¹⁸ Wíndiñda no en tamín kle-kopi, komblin tíkelak, endi Yambattok dainan telak joñgo kulak, tímbi no en tam kle-kokolín no tíkelak, endi wíndiñgangot telak joñgo kulak.”

Mínem kwílikwíli kunumdok yama ním písalekak

¹⁹ Tímbi Yesuli kasat no ñíndiñ tí-semguk, “Ama minem kwílikwíli wopumnat no kuñguk. Endi dasindasin pamanat tuan wopum pa dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tíliñguk. ²⁰ Endok telak yamanan ama pímbiñen no kímílim pakuk, koi Lasalos.† Wandali endok píñgiu gwílap gítik tímbi kolaumbi, ²¹ nanañla papi, ama kwílikwílinattok íli gíñañ nanañ na-tlapi, tí na gílam gíñañ mep kokañ wín nambepi nandiñguk. Tímbi wíndiñgot ním. Kamottí bo bímbi, wandan bíndaañgíliñ.

† 16:20: Kot Lasalos wolok walan wín “Yambatti tike-kímítak en”.

22 Tĩmbi wĩnana ama pĩmbĩnen endĩ sembumbi, eñalolĩ gĩnan tip naĩngĩt-lombi, endok paĩn Ablaam gĩta kĩmĩlĩm pakuk. Tĩmbi ama kwĩlĩkwĩlĩnat endĩ bo sembumbi kĩndit taplĩngĩlĩn. Kĩndit taplimbi, 23 kolandok gĩngĩt tĩmbi, piĩngĩp gawat wopum nandĩ pakuk. Papi, deium loumbi, Ablaamdĩ Lasalos gĩta yakan mayaĩngan sĩnk palĩmbi yambĩnguk. 24 Yambĩmbi, kĩtĩu loumbi niĩnguk, ‘Bep paĩ Ablaam! Nak komba galk ñolok gĩnana papi, piĩngĩp gawat wopum nandĩlet. Dĩk blan nandĩ-nambi, Lasalos ni-mulĩmbi, kii niĩnana kusiptĩ tuk gĩnana youp bĩmbi, mambena plon kĩmĩlĩm busukĩnewĩn.’ 25 Gan Ablaamdĩ tambane niĩnguk, ‘Niĩnana, dĩa nĩm nandĩ-kamalaukaĩ: sītĩ dama kaik pakĩmĩknan dĩa pipapat kĩndem kasĩle-taleĩngũ, tĩmbi Lasalosĩ nepek kolan kusei kusei inda-ñĩmĩmbi, blan plon pakuk. Gan man ñĩn endĩ ñolok busuk plon patak, tĩmbi dĩa piĩngĩp gawat wopum nandĩlaĩ. 26 Tĩmbi wĩngot nĩm. Masimasip no kĩmĩkĩmĩlĩn, wĩn kwet jambĩlan nĩndok ba sĩndok boĩngĩpnĩnan patak, tĩmbi nĩndoĩnan ba sĩndoĩnan nanin nolĩ wĩn dĩa kĩnĩmbi, tambo ñaneĩndok tuop nĩm.’

27 Ablaamdĩ wĩndĩn eumbi, ama walĩ nombo kĩtĩ-nandĩmbi niĩnguk, ‘Bep. Wĩndĩnda dĩa kĩndem Lasalos ni-mulĩmbi, bepnalok ilan ñambi, 28 kwayanai kĩtĩ tambon pakaĩ wĩn molo manda enbĩmbi, endĩ kuĩngunjĩ tĩ-dĩndĩm ewĩt. Nĩm kaĩbi, endĩ bo kwet kolan ñolokgan pĩmbi, piĩngĩp gawat wopum nandĩnelĩn a!’ 29 Eumbi niĩnguk, ‘Neta Lasalosĩ ñauktok elañ? Kwayaĩngailĩ Mose gĩt plofet amalĩ manda youyoulĩn wĩn gĩtĩk pat-semalak. Manda wĩn wakan nandĩmbi kĩmĩt-klenekalĩn.’ 30 Eumbi, ama walĩ Ablaamda nĩmbi eĩnguk, ‘Bep. Wĩn tuop nĩm. Gan ama sembĩsembĩn nolĩ endoĩ ñaukta, gĩnanaĩ kĩndem tambanenekalĩn.’ 31 Eumbi niĩnguk, ‘Tĩkap endĩ Mose gĩt plofet ama endok mandanjĩ nandĩ-kĩmneyaĩnda, ama nolĩ kĩmnan nanin mĩlapi, molo manda enbĩm, walĩ bo nĩm dakle-semek.’”

17

Kuĩngu nĩtek kuamĩn wĩn ka-kĩlĩn elok

1 Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩiila ñĩndĩn enguk, “Nepek kusei kuseilĩ mek amatamda inda-sembi, ep tiaĩneum yom taĩ. Gan ama kusei nĩndĩ tĩ-kuyuk plon enĩ-tiaĩnelak endĩ blangan. 2 Kawat wopum no ama wolok bim plon tembĩmbi, tuk kimbĩn gĩnana youp munjup kolĩm piwĩk walĩ mĩlap, gan tĩkap endĩ gĩngĩtna koi nĩmnat ñandĩn no tĩmbĩm yom plon pipĩlakta, Yambattĩ kĩnjan mĩlap wopum ombĩ-mĩmbi, mĩlata-sĩnk taukak. 3 Wala tĩmbi kuĩngunjĩ ka-kĩlĩn enekalĩn.

Tĩkap noka nolĩ yom tĩlakta, ep tĩndĩn kolan wĩn biuktok manda kwambĩn nĩmbekaĩn, tĩmbi yomĩnla nandum blalaumbi, siĩngi wĩtakta, yomĩn bi-ñĩmekañ. 4 Tĩmbi endĩ sandap noĩngan gĩnana nain asup yom tĩ-gamek, tĩmbi nombo nain nĩtek yom tĩ-gamguk tuop ñĩndĩn ganbek, ‘Nak yomnala nandĩwam blalaumbi, siĩngi wĩtet’ eumbi, dĩa yomĩn bi-ñĩmekañ.”

5 Tĩmbi ama enĩ-mumulĩn endĩ Wopumda ñĩndĩn niĩngĩlĩn, “Dĩa nanandĩ-kĩlĩktĩnĩ tĩmbĩ wopum da-nĩmĩn.” 6 Eumbi tambane enguk, “Tĩkap nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ lakat mastat mĩnjĩp nomĩk pat-samekta, kĩndem komba kakai sakĩnen ñala ñĩndĩn nĩnelĩn, ‘Dĩa kakatka tamapi ñam, tuk kimbĩn gĩnana pĩmbi, tĩpi kwambĩn da!’ Wĩndĩn nĩmbĩmbi, komba walĩ wolongan mandanjĩ taĩngonewĩk.”

7 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Tĩkap kena gwaĩngwa sĩlanin no nanaĩ kena ba sipsip yambĩ-dĩkĩne kena tĩ-samekta, kena gĩnana nanin undane ilan bĩmbi, sĩndoĩnan nanin nolĩ ‘Platik sĩnk bĩmbi, nanaĩngan ñĩn na!’ wĩndĩn nĩmbek ba? 8 Nĩm ya. Tambo endĩ ñĩndĩn nĩmbek, ‘Dĩa nanaĩ

ti-jumut ti-nambi, dasindasiñga ti-dindim timbi, nanañ tuk mep bi kle-namum nambamek, ditnalok siñgimek kle na.' ⁹ Timbi kena gwañgwali molomdok mandan tañgoneumbi, molomdi ni-kindem dawik ba? Nim ya. ¹⁰ Wala timbi sindi windiñgangot nepek Molomjili manda sanguk win gitik tañgone-taleañda, ñindiñ enekaliñ, 'Nindi kena gwañgwa ñandin ñali kenaniñgot tiñgimiñ, ninda nini-kindem dalok tuop nim.' "

Yambatta kot giñgit milok

¹¹ Timbi Yesuli gwañgwañii git Jelusalem ñaupi, kwet tipet, Samalia git Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñaṅguk. ¹² Nambi, it kwet nolok loup tiñlambi, ama kit tambon tambon endi ña Yesu timbi dumalañgiliñ. Endi jibat yambo mawatsiat, amatamdi yambi-misimisi taañgiliñda timbi mayaṅgan ipi ¹³ kit-ñimmbi niñgiliñ, "Yesu, ama wopum, dik blan tinimbi nandi-nimiñ." ¹⁴ Windiñ kitumbi yambi, Moselok endikñe manda klenelindok embi enguk, "Sindi gwilapsi tapma amala daut semnepi ñawit!" Windiñ eumbi ñañlambi, wolongan wandanj gilitañguk.

¹⁵ Timbi gwilapsi kaum kindem daumbi, endoñnan nanin noli noli yambimbi, Yambat wopungan ni-ta-lo tiñpi, Yesuloñ undane biñguk. ¹⁶ Ama win endi Juda ama nim, endi Samalia nanin. Endi Yesulok kesiinan bi pi pambi, kwet plon pindim papi, simba kindemda manda niñguk. ¹⁷ Eumbi, Yesuli amatam en gita pakiliñ ñindiñ enguk, "Nak ama kit tambon tambon ep timba kindem daliñ bek, gaṅgan ama kit tambon tipet tipet endi delok pakañ?" ¹⁸ Nitakta timbi ama sambat nolok ñali engangot undane bimbibi, Yambat koi giñgit milak?" ¹⁹ Windiñ embi niñguk, "Nanandi-kiliktiñgalì gep timbi kindem dalañ. Kindem a, milapi ñau!"

Yambatti indañgan nimbidi-kñeukak wolok ti-pañgipaṅgilelok

Ama Sisinikti indañgan bi inda-dakleukak

²⁰⁻²¹ Yambatti dawanda kusei kimpipi, amatam indañgan yambidi-kñeukak wala Falisi amalì Yesu ni-nandumbi, ñindiñ tambane enguk, "Endi ikan boñgipsinan papi sambidi-kñelak, wala timbi sindi nepek wolok kusei kimitimmit win dausili kanelindok tuop nim, ba amalì nosiila ñindiñ nim eninekaliñ, 'Yakñesi, endi ñolok patak' ba 'Da patak'."

²² Windiñ embi yousimbi, gwañgwañiila enguk, "Milap nain indaukuk wolonda sindi Ama Sisini k nak nain dumangangot nambinepi nandikoṅgom tinekaliñ, gan nim nambinekaliñ. ²³ Timbi diwindi naka 'En ñandiñ patak' ba 'Wandiñ patak' windiñ saninekaliñ, gan sindi nandikimnemi, nim woñepi ep klenekaliñ. ²⁴ Kusei ñindiñda: pisapisatti bayak eumbi, kunum kwet kusei kimitimlìnan nanin ñam taleṅguknan sale-talelak, windiñgangot Ama Sisini nokok nainna indaumbi, indañgan tombetat. ²⁵ Gan dama nak piñgip gawat ba milap kusei kusei bemambi, amatam man ñindiñgit kuañ endi siñgi wit-namnekaliñ. Windiñ indanamektok een.

²⁶ Amatamdi Noalok nainnan tuk gwam wopum gama nim indañlambi nittek kuñgiliñ, windiñgangot endi nak Ama Sisini gama nim tomñlambi kunekaliñ. ²⁷ Endi nanañ tuk nambi, wapatam tiñlambi, Noali kikeñ ginañ loṅguk wolok tuop. Timbi tuk gwam wopumdi suam ep walaimbi, yandip kim-taleṅguk. ²⁸ Lotilok nainnan windiñgangot indañguk: amatamdi nanañ tuk nayañgiliñ, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it kindikindit kena pa taañgiliñ, ²⁹ gan Lotilì Sodom it kwet biñguk sandap

wolonda komba g̃it kawat kombanat kunum g̃inañ nanin gwi nomik p̃im yandip̃bi, ep diumbi k̃im-taleñg̃iliñ.

³⁰ Noa ba Lotilok nainnan m̃lapti amatam kaikan inda-semguk, w̃indiñgangot nak Ama S̃is̃iñikt̃i tombi inda-dakleutatnan m̃lapti inda-semekak. ³¹ Sandap wolonda isi pawan ba kenanji g̃inañ pakañ enda ñ̃indiñ t̃inel̃ñdok nak elet: endi nepenepesi mep ñ̃anel̃ñdok isi g̃inañ ñim lonekaliñ ba undane isiñan ñim ñ̃anekaliñ. ³² Loti tam̃inloñ m̃lap inda-ñ̃imiñguk w̃in s̃indi ñim nandi-kamalanekaliñ. ³³ No en kwelalok kuñgun enlok t̃ike kamaiuktok gemb̃i kotakta, kunumdok kuñgun pail̃imekak. T̃imbi no en naka t̃imbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun wal̃i palmekak. ³⁴ Nak ñ̃indiñ sanlet: nain wolonda amatam t̃ipetti tim ipat noñgan plon dou pal̃imbi, no mat̃ikembi, no bium palekak. ³⁵⁻³⁶ T̃imbi tam t̃ipet endi yakan nanañ m̃indi pal̃iñl̃imbi, no mat̃ikembi, no bium palekak.”*

³⁷ T̃imbi gwañgwañiil̃i ni-nandĩm̃bi eñg̃iliñ, “Wopum, w̃in dendiñ indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñ̃indiñ enbi eñguk, “Nepek k̃im̃k̃im̃in patakñan moñik oeoeli k̃im̃in t̃imb̃imbi, nepek delok patak w̃in inda-daklelak.”

18

Ñimolo t̃i-ta-kuumbi, Ama S̃is̃iñik en b̃i tombekak

¹ T̃imbi gwañgwañiil̃i nain tuop ñimolo t̃imbi g̃iñg̃iñembi, ñim nandi-m̃latanel̃ñdok Yesuli eyout manda no ñ̃indiñ enbi ² eñguk, “It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endi amala ñim nandi-sem̃liñguk, ba Yambatta bo giñgiñgan ñim t̃i-ñ̃im̃liñguk. ³ T̃imbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk endi manda kandanloñ nain nain b̃imbi, ñ̃indiñ ñliñguk, ‘D̃ik nandi-nambi, kanjikna ni-g̃iñg̃ineumbi, tambonna endok kandañ patak w̃in ombi-namekak.’ ⁴ W̃indiñ eumbi, kandanl̃i nandi-k̃im̃nembi kul̃iñguk. Kukapi, siñgimek enla ñ̃indiñ eñguk, ‘Nak ama ñim nandi-semlet, ba Yambatta bo giñgiñgan ñim t̃i-ñ̃im̃let. ⁵ Gan wandingan embi, tam kanjak ñ̃ali nain nain m̃lap ñ̃in pa namlakta t̃imbi nak joñgo t̃ike-k̃im̃l̃ambi, tambon kak t̃ikeukak. Ñim kañbi, nain tuop g̃iñg̃ine b̃iumbi j̃iklotaut.’ ”

⁶ Wopumd̃i eyout manda w̃indiñ t̃i-sem̃bi, gwañgwañiila enguk, “S̃indi kandan ama kelamd̃i nek eñguk w̃in nandañ ba? Endi tam g̃iñg̃inen w̃in t̃ike-k̃im̃lepi eñguk. ⁷ T̃imbi Yambatti amatam enlok ep kas̃ileñguk w̃in nek t̃i-semekak? Endi g̃iñg̃it̃ñiil̃i tim sandap k̃iti-ñ̃i-mañ w̃in nain ombapgan nandi-k̃im̃nembi, ñim ep k̃im̃lek ba? Ñim ya. ⁸ Nak ñ̃indiñ sanlet: nain ñim ombataumbi, platik s̃iñik ep k̃im̃lekak. Gan nak Ama S̃is̃iñikt̃i b̃i tommeke, nak wolonda amatam nanandi-k̃il̃ikt̃inj̃iat diw̃in kwelan ep t̃imba indanekaliñ ba ñim?”

Kayomb̃iñembi kuañ endi Yambattok dainan d̃ind̃im indañ

⁹ T̃imbi Yesuli yous̃imbi, eyout manda no eñguk, w̃in ama endi d̃ind̃im w̃indiñ nandi-kwambiñ dambi, diw̃inda nandum p̃imb̃iñen t̃lak ama wandisi wala ñ̃indiñ enguk, ¹⁰ “Nain nola ama t̃ipet, w̃in Falisi ama no, t̃imbi takis epep ama no, endi ñimolo t̃indepi tapma it g̃inañ loñg̃im̃k. ¹¹ Falisi ama endi lom ipi, g̃inan g̃inañ enla ñ̃indiñ ñimolo t̃imbi eñguk, ‘Yambat. Ama diw̃in g̃it̃ik endi m̃inem tiatia telak juluñgan k̃im̃it-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joñgo pa kuañ. Gan nak endi wandin

* **17:35-36:** Nandi-tale ama diw̃indi manda kusip no gamañgot patak eañ. W̃in ñ̃indiñ, “Nain wolonda ama t̃ipet endi kena g̃inañ yakan pal̃iñl̃imbi, no mat̃ikembi, no bium palekak.”

nim, ba takis epep ama da patak en wandin bo nim, wala timbi simba kindemda manda ganlet. ¹² Sande noñgan ginañ nak sandap tipet endikñe manda klembi, nanañ gitik kimisipbi patet, ba nepenepek gitik epmilet win kit tambon tambon tambipi, noñgan win dikok pa gamlet.’ ¹³ Gan takis epep ama endi mayañgan sinik ipi, kunum ginañ deium lolola misimbi, yominlok simba gawat tinipi, kuañ wipi, ñindiñ nñguk, ‘Yambat. Nak ama yomat, dik mamasa ti-namiñ.’ ”

¹⁴ Yesuli eyout manda win ti-sem-talembi enguk, “Nak ñindiñ sanlet: ama ñali Yambattok dainan dindim indambi, ilnan ñaṅguk, Falisi ama endila nim. Neta, ama gitik nisilok kosi giñgit tike-loañda Yambatti ep tike-pilak, gan no en kayombinelakta en Yambatti tike-lolak.”

Ama nitnein endi Kunum Molomdok giñgit indaukak?

¹⁵ Timbi amatamdi Yesuli ñakñak bo ep kaupatok nandimbi, endoñ yanañgipi biñgiliñ. Biumbi, gwañgwañiili yambimbi enombimbi eni-kimisip ti-semgiliñ, ¹⁶ gan Yesuli kiti-semum biumbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Win ama ñandisi ñala wakan Yambatti enlok giñgitñii yambidikñelak, wala timbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ biwit. Telak masip nim ti-semneliñ. ¹⁷ Nak biañgan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwañgwa bisat nomik nim kuup nandilakta, endi endok giñgit nim indaukak. Nim sinik.”

¹⁸ Timbi Judalok telak dama noli Yesula ñindiñ nñguk, “Endaut kindem, nak kuñgu taletalen nimnat kasileuttok ep tindin nittek kleut?” ¹⁹ Eumbi nñguk, “Nekta naka kindem nanlañ? Yambat en noñganliñgot kindem sinik. ²⁰ Dik endikñe manda ip nandi-talelañ: dik ama nolok tamın gita joñgo nim kundekamik, dik ama wili kim nim timbekañ, ba kumbu nim timbekañ, ba ama nolok siñgin joñgo nim siukañ, timbi meñga bekala giñgiñgan ti-sem-ta-kuukañ.”* ²¹ Windiñ eumbi nñguk, “Manda elañ win gitik nak ikan tip plongan kusei kimpipi, tañgonem ti-ta-bilet.”

²² Yesuli manda win nandimbi, ñindiñ nñguk, “Kindem, gan nepek noñgangot gama timbeñdok patak win ñindiñ: dik nepenepek gitik pakamlak win tualok kimilim tua-taleumbi, minem win danbi, ama pimbiñesila emekañ. Windiñ timbeñda, tambon tuañga wopum kunum ginañ pakamekak. Ale, windiñ timbi taleumbi, bim nak nep kle-kuukañ.” ²³ Windiñ eu nandimbi, minem kwilikwiliñ asup sinik palmiñgukta timbi ginan milatañguk.

²⁴ Yesuli win kañbi enguk, “Ama minem kwilikwiliñjat Yambattok giñgit indaneliñdok nandañ endi gliñgliñnat. ²⁵ Kamel noli lik bemdok ginañ minam wolok ña tombep nandumda endi gliñgliñ timbek. Gan ama kwilikwili wopumnat noli Yambattok giñgit indambi, endok kapmainan kuup nandilakta endi gliñgliñ wopum sinik timbek.” ²⁶ Windiñ eumbi, manda nandiñgiliñ endi ñindiñ eñgiliñ, “Ei, tikap windiñda, ama noli kuñgu taletalen nimnat kasileuptok tuop no nim patak!”* ²⁷ Timbi Yesuli enguk, “Nepek no amali timbektok tuop nim win Yambatti tuop ti-talewik.”

²⁸ Timbi Petloli nñguk, “Nindok kandañ bo nittek? Nindi nepenepet ba giñgitñii gitik pat-nimañ win yambi-talembi, dik gep kle-kuamiñ win!” ²⁹ Eumbi enguk, “Nak biañgan sinik sanba nandiwit: ama gitik Yambattok giñgit indam kuneliñdok isi ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menjii bepsi ba gwañganji bisat yambi-taleañ endok kandañ win ñindiñ: ³⁰ endi giñgitñii

* **18:20:** Kisim Bek 20:12-16 * **18:26:** Juda amalok nanandiñji no win ñindiñ: tikap minem kwilikwiliñ asup pat-semilakta, ñindiñ inda-daklelak: Yambattok gwilamdi endok plon patak.

yambiñg+liñ wolok k+njan kwelangan yousi-semum kasilenekaliñ, timbi giñg+tsii kombliñ wali giñg+tsii damanin w+n yapma klelak. Timbi nain gamaña indaukakan endi kuñgu taletalen n+mnat kasilenekaliñ.”

Yesu en k+mbi milalekak wala gwañgwañiila eni-kaik tañguk

³¹ Yesuli gwañgwañii 12 wali nis+ñgan patneliñdok yanañg+pi, ñ+ndiñ enguk, “Nandañ: n+ndi Jelusalem ñaneñdok ñamiñ, timbi wolok plofet amalí Ama Sis+nik nokok plon manda gi+ik youyoul+n wolok tuopkan indaukak. ³² Juda amalí ama sambat nolok kis+nan napil+mbi, endi nanilakalaka embi, kolan ti-nambi, iwitti nep suambi, ³³ kolan sin+ik nep waipbi, nulim k+mbetat. Timbi maim t+pet gi+ no ñaumbi, b+ndambo k+mnan nanin kaitambi m+laletat.” ³⁴ Yesuli w+ndiñ eñguk, gan gwañgwañiil+ nek inda-ñ+mekak w+n n+m nandi-dakleñg+liñ. Manda wolok kusei k+m+sembi-semum pakukta timbi endi w+n n+m nandi-kiliñ eñg+liñ.

Ama dai sisipm+n nolí Yesu en Mesia w+n nandi-dakleñguk

³⁵ Yesuli Jeliko it kwet timbi dumalaumbi, ama dai sisipm+n no telak pawan pipapi, k+tinat ti pakuk. ³⁶ Papi, amatam asup makleum nandi+mbi, eni-nandi+mbi eñguk, “Ñ+n nek tañ?” ³⁷ Eumbi niñg+liñ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” W+ndiñ eumbi ³⁸ k+ti-ñ+m+mbi eñguk, “Yesu, Devittok Kombliñ, dik naka gi+nañ busuk ti-namiñ!” W+ndiñ k+ti+umbi, ³⁹ telak dama tiñg+liñdi ni-ñomb+mbi eñg+liñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama wali wopungan k+ti+mbi eñguk, “Devittok Kombliñ-o, dik naka gi+nañ busuk ti-namiñ!”

⁴⁰ Timbi Yesuli w+ñgan bi ipi, ama w+n nañg+pi endoñ bineliñdok eumbi, nañg+pi ñasiñgan bi+mbi ni-nandi+mbi eñguk, ⁴¹ “Nak nek ti-gamettok nandi+mbi?” Eumbi niñguk, “Wopum, nak b+ndambo dau deiuptok nandi+mbi.” ⁴² W+ndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “W+ndiñda b+ndambo dei! Nanandi-k+li+kt+ñgalí gep timbi k+ndem dalañ.” ⁴³ W+ndiñ eumbi, wolongan dai tomb+mbi deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot giñg+it m+ñguk. Timbi amatamdi kundit w+n kañg+liñ endi bo Yambat ni-ta-lo tiñg+liñ ñ.

19

Ama Sis+nik endi ama pait-papal ep lonj+mbi epmektok indañguk

¹ Timbi Yesuli Jeliko it kwelan tombi, dikñe ñaupi ñañguk. ² It kwet wandiñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endi takis epep amalok telak damanji no, en m+nem kw+li+kw+li wopum palmiñguk. ³ Endi Yesu kaupok nandi-koñgom tiñguk, gan endi ama dumanda timbi ama k+m+n gi+ikti masimasip ti-ñ+m+mbi, kauktok tuop n+m. ⁴ W+ndiñda endi yapma klembi, dama woñep ñambi, komba endi lololok tuop nolok plon lombi, “Yesuli telak ñolok b+utak” w+ndiñ nandi+mbi, kauktok mand+mbi pakuk.

⁵ Timbi Yesuli kwet wolok ña tombi, deium loumbi, Sakius kañbi niñguk, “Sakius. Platit pi! Nak man ñ+n dikok ilan ñam palettok elet.” ⁶ Eumbi nandi+mbi, platit sin+ik pi+mbi, Yesu silis+inat ilnan ni-tiañeumbi loñguk. ⁷ Timbi amatam w+ kañg+liñ endi gi+ik kusei k+m+pi, e-balep timbi eñg+liñ, “Endi yom amalok ilan pap dowepi loñak.” ⁸ Gan Sakiusli m+lap ipi, Wopum ñ+ndiñ niñguk, “Wopum, nak ñ+ndiñ timbep nandi+mbi: nak nepenepetna tamb+pi, tambon ama pi+mbiñes+la emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepesi juluñ timbi epgutta, nak b+ndambo nain t+pet t+pet ombi-semetat.” ⁹ Yesuli manda w+n nandi+mbi niñguk, “Ama ñal+ bo Ablaamdok

komblin* kulakta tĩmbi Yambatti sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma tĩkeumbi, kĩndem pakañ. ¹⁰ Nak Ama Sisinĩkti amatam pait-papal enda wakan ep lonjĩmbi epmektok indaĩgut.”

Ama Wapmañli undanem bĩmbi, giñgĩtĩilok tuanjĩ ombĩ-semekak

¹¹ Yesuli Jelusalem tĩmbi dumalaĩgukta tĩmbi amatamdi ñĩndiñ nandiĩgĩliñ, ‘Yambatti kusei kĩmĩpi, indaĩgan nĩmbi-dĩkĩeupi tĩlak.’ Kusei wĩndiñda tĩmbi Yesuli yousĩmbi, eyout manda no amatam mandan nandi pakiĩliñ enda ñĩndiñ enbi ¹² eĩguk, ‘Ama loloñ noli kwet kulĩĩguknan wolok ama wapmañ indauktok nandiĩguk. Kusei wala tĩmbi endi ama wapmañji nĩmbi taleuktok kwet mayaĩgan ñambi, nombo undane bĩuktok eĩguk. ¹³ Embi, kena gwaĩgwañii endoĩnan nanin kĩt tambon tambon kiti-semum bĩumbi, ama noĩgan noĩgan mĩnem lĩk noĩgan† embi enguk, ‘Sĩndi mĩnem ñĩn tĩkembali, kena mĩñĩlimbi, nak ñam undane bĩutat wolok tuop.’ Wĩndiñ embi ñaĩguk. ¹⁴ Tĩmbi endok giñgĩtĩii nandi-kunjita ti-ñĩmĩĩgĩliñ endi ama diwĩn ep danbi, en kle ñambi, ñĩndiñ eneliĩndok eni-mukĩliñ, ‘Nĩndi ama ñĩn endi ama wapmañni kuuptok nĩm nandamĩñ.’

¹⁵ Tĩmbi ama wĩn ama wapmañji nĩmbi taleumbi, ilnan undanem bĩĩguk. Bĩmbi, kena gwaĩgwa mĩnem emĩemĩn endi mĩnem wĩn nĩtek ka-dĩkĩeum bendiĩguk wĩn ka-nanduktok endi kiti-semum bĩneliĩndok eĩguk. ¹⁶ Eumbi, dama bĩĩgukti ñĩndiñ nĩĩguk, ‘Molom, dĩk mĩnem lĩk noĩgan namguñ, gan nak kenanewambi, mĩnem lĩk kiti tambon tambon ikan yousĩmbi indaĩguk.’ ¹⁷ Wĩndiñ eumbi nĩĩguk, ‘Kena gwaĩgwa kĩndem dĩk kundit kĩndem sĩnik tĩĩguñ. Dĩk nepek tip mĩnam wĩn ka-dĩkĩe-kĩliñ eĩguñda tĩmbi it kwet kiti tambon tambon yambi-dĩkĩeũndok ganba talelak.’ ¹⁸ Tĩmbi ama noli bĩmbi nĩĩguk, ‘Molom, dĩk mĩnem lĩk noĩgan namguñ, gan nak kenanewambi, mĩnem lĩk kiti tambon ikan yousĩmbi indaĩguk.’ ¹⁹ Wĩndiñ eumbi nĩĩguk, ‘Ale, dĩk it kwet kiti tombongot yambi-dĩkĩeukañ.’

²⁰ Tĩmbi ama noli bo bĩmbi nĩĩguk, ‘Mĩnemga ñĩn. Nak wĩn sandumdi tĩmĩpi biwam pakuk. ²¹ Nekta, dĩk ama kunduwat, dĩk kena nĩm tĩĩguñdi ama nolok kena meĩdok bien epep pa tĩlañ, wala tĩmbi nandi-mĩsi-gambi, wĩndiñ tĩĩgut.’ ²² Wĩndiñ eumbi nĩĩguk, ‘Kena gwaĩgwa kolan dĩk, dĩtnalok mandaĩga waliĩgan manda plon gapĩletak. Dĩk naka nandum nak ama kunduwat, kena nĩm tĩĩguttĩ ama nolok kena meĩdok bien epep pa tĩlet wĩndiñ nandi-namlañ ba? ²³ Tĩkap wĩndiñda, kusei nekta dĩk mĩnemna tĩkembali, mĩnem ilan nĩm kĩmĩkuñ? Kĩmĩĩmda, mĩnem wali kenaneumbi, bien indaumbi bĩmbi epmet ñak.’ ²⁴ Wĩndiñ embi, ama wolok ikĩliñ enda ñĩndiñ enguk, ‘Mĩnem mĩĩgut wĩn lom tĩkembali, ama nin mĩnem lĩk kiti tambon tambon palmĩlak enda mĩwĩt.’ ²⁵ Eumbi nĩĩgĩliñ, ‘Wopum, endi ikan kiti tambon tambon palmĩlak wĩn!’ ²⁶ Wĩndiñ eumbi enguk, ‘Nak ñĩndiñ sanba: no en nepek ka-dĩkĩelok mĩmĩn wĩn tĩke kulakta, enda nombo yousĩmbi mĩlok, tĩmbi no en wĩn nĩm tĩke kulakta, endok nepek palmĩlak wĩn apma tĩke-ñĩmlok. ²⁷ Tĩmbi kanjĩknai yambi-dĩkĩeuttok nĩm nandi-namgĩliñ wĩn sĩndi ñolok yanaĩgĩp bĩmbi, dautnanangan yandiĩpmi kĩmbĩt.’ ”

Ama Sisinik Yesu endi Jelusalem gĩnañnan ama wapmañ wandin kena tĩĩguk

* **19:9:** Sambat ñolok gĩnañ ‘Ablaamdok komblin’ manda wolok walan tĩpet: Sakius endi Juda ama, tĩmbi Ablaamdi Yambat nandi-kĩĩkti ti-ñĩmĩĩguk wĩndiĩgangot tĩĩguk. † **19:13:** Mĩnem lĩk noĩgan gĩnañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

Yesulí ama wapmañ nomík Jelusalem loñguk

²⁸ Yesulí wíndiñ eu taleumbi, Jelusalem it kwet tímbe dumalauktok yousímbe ñañguk. ²⁹ Ñakap, kwet kímín koi Oliv wolok lombi, Betfage gít Betani it kwet ep tímbe dumalaumbi, gwañgwañiit típet eni-mupi ³⁰ enguk, “Sítí it kwet da wolok ñawít. Ña tombi, doñki nñañ no toalí toptopmín palímbe kandetamík. Doñki nñañ wín gítikñin, wín ama nolí wolok plon no ním pipakíliñ. Wín tímbe indaumbi písapi nañgíp bíwít. ³¹ Tíkap ama nolí ‘Nekta písakamík?’ sani-nandumbi, ñíndiñ níndekamík, ‘Wopumdi wala elak.’”

³² Tímbe ama típet eni-mukuk endí ñambi, enguk wolok tuop tímbe indañgímík. ³³ Tímbe doñki nñañ písaliñípi, molomñiilí engíliñ, “Sítí nekta ñín písakamík?” ³⁴ Eumbi, “Wopumdi ñala elak” eñgímík. Eum nandi-semumbi, ³⁵ Yesuloñ nañgíp ña tombi, sauloñjet doñki nñañlok plon kímípi, Yesu tímbe plaptaumbi, wolok plon lo pipakuk. ³⁶ Pipalím nañgíp ñaumbi, koi tíke-lonelíndok amatamdi sauloñjí telak ñañguknan sambat plon ipane-ta-ñañgíliñ.

³⁷ Tímbe Yesulí Jelusalem tímbe dumalaumbi, Oliv kwet kímín klok-loñennan píñímbi, amatam kímín wopum en kle kuñgíliñ endí kusei kímípi kot tímbe, e-sílisíli tíngíliñ. Endí kundilí gembínat gítík tímbe kañgíliñ wala tímbe Yambat wopumgan ní-kíndekíndem embi, ³⁸ ñíndiñ eñgíliñ,

“Wopumdi ama wapmañ ní-mulím níndoñ bílak

enda gwílam mílok!✠

Kunum Molom Loloñ síník busuk nímlak

endok koi ní-ta-lona!”

Wíndiñ kítí-kolímbe, ³⁹ Falisi ama nindi amatam kímín wopumdok boñgípsínan ñañgíliñ endoñnan nasi díwín endí manda wala nandum píumbi, Yesula níngíliñ, “Endaut, gwañgwañgai enombíumbi bíwít!”

⁴⁰ Eumbi tambane enguk, “Nak ñíndiñ sanba: tíkap endí binetaña, kawattí gítík ñalí kítínetañ.”

⁴¹ Tímbe Yesulí Jelusalem tímbe dumalaumbi, it kwet wín kañbi, kut-blambla embi, ⁴² ñíndiñ eñguk, “Jelusalem nasi, man ñíndiñgít telak nek ñalí busuk tímbe inda-samek wín nandínelíñ ñak!† Gan walí dausínan sembín palímbe, ní m ka-dakleañ. ⁴³ Kusei ñíndiñda wíndiñ sanlet: nain inda-samumbi, kanjíksiilí bímbi, kwet tuop masip samnelíndok sañ wandin sep gímbe embi, dí m pawan kwet kímíli loubi, dí m makleumbi, míkñat síndoñ lonekalíñ. ⁴⁴ Lombi, isí kwesí wakít wembe gwañgwanjii wolok kuañ síndi sandípi, sep tímbe kola-talenekalíñ. Tímbe isí wialímbe, kawát nolí nollok plon ní m galí kwambíñ dambi palekak. Yambattí sep plaptauktok síndoñ bínguk, gan síndi kilanjí wín ní m ka-nandí-dakleñgíliñda tímbe kanjíksiilí wíndiñ tí-samnekalíñ.”

Yesulí nindi manda nímbímbe kena tínguk wala Juda ama biesíli ní-kañgíliñ

⁴⁵ Tímbe Yesulí tapma it sañ jimba gíñañ lombi, ama nepenepek tuatualok kímíkíliñ yambímbe, gíñañ komba díumbi, kusei kímípi, walinin ep kle kolíñípi ⁴⁶ enguk, “Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñíndiñ youyoulín patak, ‘Nokok itnalí ní molo tí-namnamlok it palekak’,✠ gan síndi wín tímbe, kumbu ama píndasi endok pat-sembe it nomík tílak.”

✠ 19:38: Kap 118:26 † 19:42: Yambattí epma tíkeuktok Yesu ní-mukuk wín nandí-kwambíñ daumda, Yambat gíta busuk inda-semek. ✠ 19:46: Aisaia 56:7

⁴⁷ Tĩmbi Yesulĩ sandap tuop tapma ilan ñambi, amatam eni-daut ti-semñĩĩmbi, tapma ama biesi gĩt endikĩne manda nandi-tale ama ba Judalok telak damanji endi en wĩli kimmeliñdok telak lonjiñgĩliñ, ⁴⁸ gan amatamdi endok mandan nandineliñdok en gĩta galiñgĩliñda tĩmbi ama biesi en wĩtneliñdok telak no nĩm kañgĩli ñ.

20

¹ Nain nola Yesulĩ tapma ilan amatam eni-daut ti-sembi, giñgĩt manda kindem eniñĩĩmbi, tapma ama biesi wakĩt endikĩne manda nandi-tale ama ba ama biesi diwĩn endi kanep bĩmbi, ² ñĩndiñ ni-nandiñgĩliñ, “Di-k tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tĩlañ wĩn nindi wĩndiñ tĩndĩlok gembĩ gamguk ba ganbĩ taleñguk wĩn nĩnbĩm nandi-na.” ³ Eumbi tambane enguk, “Nak bo ekaeka no sani-nandi-wambi nanbĩ nandi-wa: ⁴ nindi Yoane nĩmbĩ taleumbi, tuk ii-sem kena tiñguk? Wĩn Kunum Molomdi ba ama noli?” ⁵ Eumbi, nisiñgan manda e-kle-kot tĩmbi eñgĩliñ, “ ‘Kunum Molomdi’ wĩndiñ nĩnam, ñĩndiñ nĩnbetak, ‘Wĩndiñda sĩndi kusei nekta mandan nĩm nandi-kwambiñ dañgĩliñ?’ ⁶ Ba ‘Ama noli Yoane nĩmbĩ taleñguk’ wĩndiñ nĩnam, amatam nin Yoane wĩn plofet ama nandi-kwambiñ dañ endi kawatti nĩndip kimmetañ.” Wĩndiñ embi, ⁷ ñĩndiñ tambane niñgĩliñ, “Wĩn nindi nĩmbĩ taleñguk wĩn nĩm nandamĩ.” Eumbi ⁸ enguk, “Ale, nak bo nindi nanbĩ taleumbi, kundit ñĩn pa tĩlet wĩn bo nĩm sanbetet.”

Yesulĩ ama biesi endi wain kena kandikĩne ama kolan wandin eñguk

⁹ Tĩmbi Yesulĩ kusei kĩmĩpi, amatamda eyout manda no ñĩndiñ enguk, “Ama noli wain kena tiñguk. Wain tĩpi-talembi, kenan wĩn kandikĩne amalok kĩsĩnan kĩmĩpi, nain ombapgan kwet mayañgan nolok ña ku-uptok ñañguk. ¹⁰ Bien epeplok nain indaumbi, kena gwañgwa sĩlanin no bien diwĩn epmektok kandikĩne amaloni ni-mulĩm ñañguk. Ña tombĩmbi, kandikĩne amalĩ waipbi, slak undane ñauktok ni-mukĩliñ. Ni-mulĩm ñaumbi, ¹¹ molomli nombo kena gwañgwa sĩlanin no ni-mulĩm ña tombĩmbi, en bo waipbi, siñgi mayek ti-lamĩpi, slak undane ñauktok ni-mukĩliñ. ¹² Tĩmbi molomdi nombo kena gwañgwa sĩlanin no ni-mukuk wĩn endi wĩt wekat mĩmbi kle kokĩliñ.

¹³ Wĩnaña wain kena molomdi enla embi eñguk, ‘Nĩtek tĩlok? Ip nandi-let: nak nĩñana noñgangot wale kindem ti-ñĩmlet en ni-mulam ñaumeke, giñgiñgan ti-ñĩmbi, bien nandi-ñĩmumbi epmek bek.’ Wĩndiñ embi, nĩñañ ni-mulĩm ñaumbi, ¹⁴ kandikĩneli nĩñañ wĩn kañbi, nisiñgan enandi tĩmbi eñgĩliñ, ‘Ñaliñgan beulok kii gwatnam bimbĩn kasĩleupi bĩlak bek. Wĩtnam kĩmbĩmbi, kena ñali nĩndok giñgĩt tĩmbekak.’ Wĩndiñ embi, ¹⁵ wain kena pawan munjĩmunjĩt ti pĩmbi, wĩli kĩmguk.

Sĩndi nĩtek nandañ, kandikĩneli wĩndiñ tiñgĩliñda tĩmbi wain kena molomdi nĩtek ti-semekak? ¹⁶ Endi bĩmbi, kandikĩne wĩn gĩtik yandĩpmĩ kĩm-taleumbi, kenan wĩn kandikĩne ama diwĩn nolok kĩsĩnan kĩmĩlekak wĩn!” Tĩmbi amatamdi manda wala nandum pĩmbi eñgĩliñ, “E e, wĩn nĩm! Wĩndiñ nĩm tĩndĩlok!” ¹⁷ Gan Yesulĩ dai gembĩnatgan yambĩmbi enguk, “Tĩkap wĩndiñda, manda youyulĩn ñali nek plon e-yout tĩlak?

‘It kindikĩndit amalĩ ta kawatti tĩndĩn wĩn siñgi wĩli-mgĩliñ

wali wakan ta bien sĩnik,

ta diwĩn gĩtik yapma klelak.’*

* **20:17:** Kap 118:22, wain kena molomdok nĩñañ wakĩt it ta wali Yesulok walan.

18 Tĩmbi ta wolok kandañ wĩn ñĩndiñ: no en ta wolok plon pi wilekta, endi lĩlimeukak, tĩmbi ta wali ama nolok plon pi wilekta, wali gakñeukak.”

19 Tĩmbi endikñe manda nandi-tale ama gĩt tapma ama biesi endi Yesuli eyout manda wĩn nisila eñguk wĩn nandi-daklembi, nain wolondañgan tĩkenep nandiñgĩliñ, gan endi amatamda mĩsĩmbi, kak biñgĩliñ.

Takis minem kimikimittok Yesu ni-nandiñgĩliñ

20 Endikñe manda nandi-tale ama gĩt tapma ama biesi endi Yesu Roma ama Judia kwet ka-dikñeñguk endok kiinan kimĩtneliñdok telak lonjĩñgĩliñ, wala tĩmbi endi Yesuli nek tĩñguk ba manda nek eñguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tĩke ku tañ wĩn eni-mulĩmbi, Yesuloñ ñañgĩliñ. Ñambi, mandali sisoñ tĩ-ñĩmĩneliñdok dĩndim walan julũngan tĩñipi, 21 nĩmbi eñgĩliñ, “Endaut, nĩndi nandi-gamamĩñ, dik manda elañ ba e-daut tĩlañ wĩn dĩndim sinik, tĩmbi ama loloñ ba pĩmbiñen gĩtik manda telal noñgan plon enbi, Yambat nĩtek kimĩt-kleneliñdok biañgan eni-daut pa tĩ-semłañ. 22 Wĩndiñda dik nĩnbĩ nandi-na: endikñe mandali takis minem Sisala mĩmĩlok nandi-nĩmlak ba nĩm?” 23 Eumbi, tĩ-kuyuksĩ ka-daklembi enguk, 24 “Mĩnem kwandai satnin no daut namit!” Eumbi daulĩmĩum kañbi eni-kañguk, “Ama walan gĩt koi kundit wolok patak wĩn nindoñ?” Eumbi tambane “Sisaloñ” nĩñgĩliñ. 25 Eumbi enguk, “Wĩndiñda Sisalok gĩñgĩt wĩn Sisala tambane mĩnekalĩñ, tĩmbi Yambattok gĩñgĩt wĩn Yambatta tambane mĩnekalĩñ.” 26 Wĩndiñ eumbi, amatamdok dausĩnan mandali sisoñ tĩ-ñĩmĩneliñdok tuop nĩm endi Yesulok mandala nanandi kena tĩmbi, kwap em pakĩliñ.

Kimnan nanin mĩlamĩlattok Yesu ni-nandiñgĩliñ

27 Sadusi amali “Ama sembĩsembĩn endi nĩm mĩlamĩlattok” wĩndiñ pa eañ endoñnan nanin dĩwĩndi Yesuloñ bĩmbi 28 ni-nandiĩmbi eñgĩliñ, “Endaut, Moseli endikñe manda yout-nĩmguk wali ñĩndiñ tĩneñdok elak: tĩkap ama noli tamĩnnat yamĩn papi sembekta, endok dal ba kwayañli endok tam kanjak wĩn tĩkembĩ, endok gwañgwa bĩsat ep tĩmbi inda-ñĩmĩnekalĩñ.✧ 29 Ale, nain nola dakwaya kit tambon tĩpet kuñgĩliñ. Kuñipi, tualĩ tam tĩkembĩ, yamĩn papi sembĩñguk. Sembumbi, 30-31 mona gĩt gwik endi bo tam wakangot tĩkembĩ sembĩñgĩmĩk. Wĩn dakwaya kit tambon tĩpet endi gĩtik tam wĩn tĩkembĩ, yamĩn papi sembĩ-taleñgĩliñ. 32 Tĩmbi siñgi tam endi bo lakat papalembi sembĩñguk. 33 Ale, ama dakwaya kit tambon tĩpet endi tam noñgangot wĩn tĩkeñgĩliñda tĩmbi, ama sembĩsembĩn kimnan nanin kaitambi mĩlatnekalĩñ nain wolonda tam wĩn endi nĩndok tam sinik tĩmbekak?”

34 Tĩmbi Yesuli enguk, “Amatam kwelan kuañ endi wapatam pa tañ, 35 gan Yambatti amatam nandum tuop tĩ-semumbi, jimba nolok nainnan kuneliñdok kimnan nanin ep tĩmbi mĩlatnekalĩñ endi wapatam nĩm tĩnekalĩñ, 36 endi eñaloli kuañ wĩndiñgangot kunekaliñ. Tĩmbi Yambatti kimnan nanin ep tĩmbi mĩlakĩliñda tĩmbi endi enlok wembe gwañgwañii kumbi, bĩndambo sembĩneliñdok tuop nĩm. 37 Tĩmbi Moseli bo ñĩndiñ nĩnĩ-daklelak: ama sembĩsembĩn endi kimnan nanin pa mĩlakañ. Neta, komba mambenli komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat tĩñipi, Wopumda ñĩndiñ elak, en ‘Abłamdok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat’.✧ 38 Wĩndiñda tĩmbi endi gĩtik Yambattok dainan kuñgunjĩat, wala

tĩmbi Yambat endi ama kaik kuañ endok Yambat, ama sembisembĩn endok Yambat nĩm.”†

³⁹ Tĩmbi endikĩe manda nandi-tale ama diwĩndi ñĩndiñ tambane niñgĩliñ, “Endaut, dik manda kindem bien elañ.” ⁴⁰ Tĩmbi bĩndambo ni-nandĩnelĩndok misĩmbi, kak biñgĩliñ.

Yesuli enlok kuseiñla eni-nandiñguk

⁴¹ Tĩmbi Yesuli ñĩndiñ eni-nandiñguk, “Nĩtekte tĩmbi Mesia endi Devittok Komblin sĩnik wĩndiñ pa eañ? ⁴² Kusei ñĩndiñda wĩndiñ sani-kalet: Yambatti Mesiala manda no niñguk wĩn Devit en Kap gĩnañ ñĩndiñ youkuk, ‘Molomdi nokok Wopumna ñĩndiñ niñguk,

Dik kitna dĩndim kandañ pipalĩmbi,

⁴³ kanjikgai wĩn ep pĩmbi,

kesĩka kapmai yapĩletat wolok tuop.’‡

⁴⁴ Devitti Mesia ‘Wopumna’ niñgukta, Mesia endi nĩtek Devittok komblin?”

Kuñgu nĩtein wali Yambattok dainan tuop tĩlak

⁴⁵ Amatam gĩtik nandi paliñĩlĩmbi, Yesuli gwañgwañiila ñĩndiñ enguk, ⁴⁶ “Sĩndi endikĩe manda nandi-tale ama yambi-nandi-kĩliñ embi kunekaliñ. Endi ama loloñ nisĩlok dasindasin ombap dasĩmbi ña-bi tĩnep nandañ, ba amatam ipakanan kĩmĩn kokañ endi giñgiñgan ti-semnelĩndok nandañ. Tĩmbi nanañ sina wopumnan ba it kiyau gĩnañ endi pitit kindem damandama patakngot pitnepi nandañ. ⁴⁷ Tĩmbi endi tam kanjak juluñgan ti-sembi, isi ba nepenepesi yolom ep semañ, tĩmbi dĩndim walan tĩnelĩndok nĩmolo ombap pa tañ. Juluñtsĩla tĩmbi kĩnjan yousi-semum ombi-tĩkenekali.”

21

¹ Tĩmbi Yesuli deium loubi, amatam mĩnem kwĩlĩkwĩlĩnjĩat tapĩkot mĩnem dĩngwinda gĩnañ kĩmĩlĩm pĩumbi yambiñguk. ² Tĩmbi tam kanjak pĩmbiñen no endi bo bĩmbi, mĩnem gĩmĩn tĩpet kĩmĩlĩm pĩumbi kañbi ³ enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak pĩmbiñen ñali mĩnem kĩmĩlak wali amatam diwĩn gĩtikti mĩnem kĩmĩlaliñ wĩn yapma klelak. ⁴ Neta, diwĩn gĩtik endi nepek tokñetokñengan pat-semmlaknan nanin tĩkembĩ, lakatgot tapĩkot kĩmĩlaliñ, gan tam pĩmbiñen endi nĩmĩninnan nanin nepek kuñgun ka-dĩkĩelok tuop palmĩk wĩn gĩtik kĩmĩlak.”

Nain taletalenan nek indaukak?

Nain taleup tĩñĩlĩmbi nĩtek indaukak?

⁵ Tĩmbi ama diwĩndi tapma it kañbi, wala ñĩndiñ eñgĩliñ: it wĩn kawat kindemli tĩndĩn, ba nepenepek tuan loloñ tapma mĩmĩn pakuk wala tĩmbi pama walalan indaũguk. Tĩmbi Yesuli enguk, ⁶ “Sĩndi nepek neta daukañga tañ wolok nak ñĩndiñ sanba: nain indaumbi, kawat gĩtik ñĩn mep kolĩm kwelan pĩumbi, kawat noli nolok plon no nĩm gali patnekaliñ.” ⁷ Wĩndiñ eumbi ni-nandiĩmbi eñgĩliñ, “Endaut, nepek wĩn nain nekta sĩnik indaukak, ba jimba kundit nek ñali indaumbi kañbi, nepek wali indaupi tĩlak wĩn nandĩnekamĩñ?”

⁸ Tĩmbi enguk, “Sĩndi ka-kĩliñ embi kunekaliñ! Nĩm kañbi, juluñ amali juluñ ti-sammelĩñ. Ama asupti nokok kotna plon bĩmbi, ñĩndiñ enekaliñ, ‘Nak Mesia wakan’, ba ‘Nain ip dumalalak’. Sĩndi ama wĩndiñ pa eañ

† **20:38:** Yambat endi ama piñgĩpsi sembisembĩn, gan gĩnañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, tĩmbi endi nain taletalenan piñgĩpsi bo tĩmbi kaik taumbi kunekaliñ. ‡ **20:43:** Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii dĩndim kandañ pipatak endi koi giñgĩlat ba gembĩ wopumnat.

win nım ep kle-kunekaliñ. ⁹ Tımbi kantri nolok gınañ ba kantri dıwındok boñgıpsınan mik indaumbi, wolok gıñgıt nandınekalıñ, wolonda sındı nım mısı-kolanekaliñ. Nepek wandısı walı damandama indauktok een, gan nain taletalen walı wolongan nım indaukak.”

¹⁰ Tımbi yousımbi enguk, “Kantri nolı kantri nola mik tı-semumbi, ama wapmañjılok sambalıılı nısıñgan minekalıñ. ¹¹ Tımbi nain wolonda kwet kwet kenıñ wopum ba nanañ map ba jımbat kusei kusei indaumbi, kım tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-mısımısın wopum indanekaliñ.

¹² Nepek gıtık walı gamañ nım indañlımbi, endı naka tımbi sep tımbi kolanelıñdok sep kle-gımgım embi sepbi, it kiyaunji gınañ manda plon sapıpi, it kwambıñji gınañ sep kımlımbi, ama wapmañ ba kandıkñe ama endoñ sanañgılm ñambi, mandala dausınan itnekalıñ. ¹³ Nain wolonda gıñgıt manda kındem ama wala enınelıñdok kilanjı indaukak. ¹⁴⁻¹⁵ Nain wolonda natna nanandı sambı, manji tımba londaumbi, kanjıksıi gıtık endı sındok mandanjı nandımbi, mandanjı wıtnelıñdok ba manda walı juluñgan win tımbi indauktok telal lonjnekalıñ. Kusei wala tımbi sındı gınañji gınañ ñındıñ nandı-kwambıñ danekaliñ, ‘Nındı manda nek enambi, nıp kasopmeukak wala itañgan nandı-kwınakwınale nım tınekamıñ’.

¹⁶ Menji besi ba dasii kwayañjii ba wekat dıpsı ba nosii endı bo bola tı-samumbi, kanjıksıılı sındoñnan nanın dıwin sandıp kımnekalıñ. ¹⁷ Kwet tuop amatamdı naka tımbi nandı-kunjıt pa tı-samnekalıñ, ¹⁸ gañgan Yambattok dainan kumbanjı sak noñgan no nım pailekak.* ¹⁹ Sındı gılm dambi kunekaliñda, kuñgu kwambıñji kasılenekaliñ.

²⁰ Sındı kanekaliñ win: mik amalı bımbi, Jerusalem kle-gımbutnekalıñ. Nain wolonda it kwet win tımbi kolauktok nain dumalalak wındıñ kanandınekalıñ. ²¹ Ka-nandımbi, ñındıñ tınekalıñ: Judia kwelan pakañ endı kwet jangınnan pi ñanekaliñ, tımbi Jerusalem pakañ endı bo walinin pi ñanekaliñ, tımbi kwet nolok pakañ endı Jerusalem nım lonekalıñ. Kusei ñındıñda wındıñ tınekalıñ: ²² manda gıtık it kwet wolok plon youyoulın patak wolok bien indauktok Jerusalem nasılı nain wolonda kolanjılok kınjan tıkenekaliñ. ²³ Nain win kolan sınıkta tımbi tam gwañgwa mınjıpsıat ba tam ñakñakta num emañ endı blasıñgındok. Mılap wopum sınık kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatamdoñ inda-semumbi, ²⁴ dıwin kakıttı yandıpmıum kımnekalıñ, dıwin ep topbi yanañgılmıbi, kwet kwet ña-talenekalıñ. Tımbi kwet nolok nasılı Jerusalem it kwet ma tıkembi, ep pi-yalı-ta-ñaumbi, Yambattı nain kımıtsemguk win taleukak wolok tuop.”

Ama Sısınık endok tomtom nain

²⁵ Tımbi Yesulı yousımbi enguk, “Tımbi nepek gıtıkñın kusei kusei maim, yakıp ba domboñgıp plon indaukak, ba kwelan tuk kimbıñdı tawambi, gıñgılı wopum kıtıkak. Kusei wala tımbi kwet kwet kuañdı gınañji mılataumbi, nanandınjı nım dakleukak. ²⁶ Tımbi nepek kwambıñ kunum plon pakañ, win maim, yakıp, domboñgıp nek, ep minjalımbi jılopbı, kwesı binekalıñ, wala tımbi nepek kolan nek kwetta inda-ñımekak wala amatamdı mısımısınıpi mandı-ta-kuñıpi, kım katap tınekalıñ. ²⁷ Wınaña kanekaliñ win: nak Ama Sısınıktı mulukua gınañ pi tombı, gembı ba nulınulın wopumna tımba dakleukak. ²⁸ Nepek mılap wandısı wakan kusei

* **21:18:** Manda wolok kusei win ñındıñ: Yambattı amalı nek tı-samnekalıñ win nandı-talelak.

kimip indaumbi, Yambatti sapma tikeukak wolok nain timbi dumalaukak wala timbi sindi deium loumbi nandi-pañgitanekaliñ.”

²⁹ Timbi Yesuli eyout manda no ñindiñ embi enguk, “Sindi komba fik† ba komba diwin nandi-siwitnekalñ. ³⁰ Endi mindinji tawa lambi dapmumbi, maim nain indaup tilak win sindi dausili kañbi nandi-dakleyañ. ³¹ Windingangot mlap wali indaumbi kañbi, ñindiñ nandi-daklenekaliñ, ‘Nain nim ombataumbi, Yambatti amatamñii indağan yambi-dikneukak’. ³² Nak biağan sanba: ama sambat man ñindiñgit kuañ endi gama nim kim-taleñlimbi, nepek gitik ñali inda-taleukak. ³³ Kunum kwet endi talendekamik, gan nokok mandanali nim taleukak. Nim sinik.

³⁴ Sinla kuñgunji ka-dikne-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, nanandinjili tuk kimbñ ba nana sinat ba kwelalok mlap wolokgot pat-samumbi, Ama Sisinik nokok tomtomnala nandi-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek. ³⁵ Sisoñli gaut gembinat kaikan tikelak, windingangot nain wopum wali amatam gitik kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak. ³⁶ Wala timbi sindi nain tuop ka-kiliñ embi, gemb pat-samektok nimolo ti-kuñpi, nepek inda-samekak win gumañ maklembi, Ama Sisinik nokok dautnanan siñgi misi nimnat indambi itnekalñ.”

³⁷ Yesuli sandap tuop tapma ilan lombi, amatam eni-daut pa ti-semguk, timbi kilim elinguk tuop endi pi Oliv kwet jağan kadañ ñambi doulinguk.

³⁸ Kwet salaumbi, amatam gitik endi tapma ilan lombi, Yesulok mandan nandineliñdok endoñ pa bñañgñliñ.

Ama Sisinik Yesu wali kimbimbi, kimnan nanin mlakuk

22

Yesu kinkimlok ti-pañgipañgile ti-ñimñgñliñ

¹ Plaua nanañ kimilimbendi nimnat nanalok gwilat, koi no kamaikamai nain, win timbi dumalañguk. ² Timbi tapma ama biesi git endikne manda nandi-tale ama endi amatam yambi-misimisi ti-semñipi, Yesu wali kimbektok telak gitak no lonjñgñliñ.

³ Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no win Judas, koi no Iskaliot kitañgñliñ. Satandi endok gnan gnañ pmbi nañgñlimbi, ⁴ nolii yambimbi, tapma ama biesi ba ama tapma it kamaikamai tiñgñliñ endok telak damanji endoñnan ñambi, telak nitek timbi, Yesu bola ti-ñimumbi tikeneñdok en gita e-nandi tiñguk. ⁵ Timbim simbasi kindem daumbi, bolalok tuan win minem minepi e-kwambiñ daumbi, ⁶ Judasli gnañ noğan timbi nandi-tale-sembi, “Kindem” eñguk. Embi, amatam kim+n gitiktok dausinan yambi-sembimbi, bola ti-ñimektok nain kindem no lonjñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

⁷ Plaua nanañ kimilimbendi nimnat nanalok gwilat wolok kusei kimikimilinan kamaikamai gwilat pa indalak. Nain wolonda endikne mandali sipsip nñañ noğan noğan tapma amalok dausinan wali kimeñdok elak. Sandap win indaumbi, ⁸ Yesuli Petlo git Yoane eni-mupi enguk, “Siti ñambi, gwilat ñolok nanañ ti-jumut ti-nimumbi nanetamiñ.” ⁹ Eumbi nandimbi eñgimik, “Dik delok ti-jumut tindendok nandilañ?” ¹⁰ Eumbi tambane enguk, “Nandamik. Siti Jerusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk

† 21:29: Plofet amali komba fik plon manda youkñliñ endi nain asupgan Juda amatamdok plon e-yout tiñgñliñ.

kambot bem ñautak en tĩmbi indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi, ¹¹ it beula ñĩndĩñ nĩndekamĩk, ‘Nĩnĩndautti ñĩndĩñ ganĩ-nandĩk: it gĩnañ wĩn delok patak nakĩt gwañgwanai gwĩlattok nanañ naneñdok nandĩlañ?’ Wĩndĩñ eumbi, ¹² endĩ it gĩnañ wopum no plon patak ti-kĩliñ e-bimbin wĩn daut sametak. Wolok nanañ tuk ti-jumut tĩndekamĩk!’ ¹³ Yesulĩ wĩndĩñ eumbi, gwañgwañiitti ñambi kañgĩmĩk wĩn: nepek gĩtik Yesulĩ enguk wolok tuopgan indaũguk. Wĩndĩñ kañbi, gwĩlattok nanañ ti-jumut tĩngĩmĩk.

¹⁴ Tĩmbi nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en gĩta gwañgwañii kena tĩndĩlok enĩ-mumulĩn endĩ it gĩnañ wandĩñ lombi, nanañ nanelĩñdok pi pakĩliñ. ¹⁵ Pi palĩñĩpi, Yesulĩ enguk, ‘Nak gamañ mĩlap wopum bembetat. Gan dama nak kamaikamai gwĩlat ñolok nanañ sĩn gĩta nambepi nain ombapgan nandĩ-koñgom ti-ta-bĩngut. ¹⁶ Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ sanlet: nak gwĩlat ñandin ñolok nanañ kwelan nombo nĩm nambetat. Wĩn nain taletalenan Yambatti amatam indaũgan yambi-dĩkñeumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo gĩngĩtnai gĩt yakan nanañ ñandin nambetat.’

¹⁷ Tĩmbi endĩ wĩtna no tĩkembali, Yambat we ñĩmĩmbi, gwañgwañiila enguk, ‘Sĩndĩ wain tuk ñĩn tĩkembali, sĩn tambo mĩñ tĩmbi nambĩt! ¹⁸ Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ sanlet: sandap ñĩn taleumbi, nak wain tuk nombo nĩm nambetat. Wĩn Yambatti amatam indaũgan yambi-dĩkñeukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.’ ¹⁹ Wĩndĩñ embi, plaua no tĩkembali, Yambat we-ñĩmbi, ombi embi enguk, ‘Ñĩne nokok piñgĩpna nak tapma ti-samlet. Sĩndĩ nandĩ-sĩwĩt-namnelĩñdok plaua tĩke ombĩmbi, na ti-kunekaliñ.’ ²⁰ Nambi taleumbi, Yesulĩ wĩndĩñgangot wain wĩtna no tĩkembali enguk, ‘Wain tuk ñalĩ toptop kombliin Yambatti amatamĩii gĩta tĩlak wolok walan. Nak wekatnalĩ tapma tĩmbi yalĩmĩt-samĩpi, toptop wĩn tĩmba kwambĩñ dalak.’

²¹ Yesulĩ wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, ‘Yakñesi! Ama bola ti-nam-tĩ-namlok endĩ nakĩta papi, yakan nanañ namĩk. ²² Nak Ama Sĩsĩnĩktĩ telak kĩmĩt-namnamĩn wĩn klembi, kĩm plon loutat. Gan ama bola ti-namlak en blangandok, Yambatti kĩnjan ombĩ-mekak.’ ²³ Wĩndĩñ eumbi, wolongan gwañgwalĩ ‘Nĩndoñnan nanin nĩndĩ kolan wandin tĩmbek?’ embi, nĩsĩñgan manda e-nandĩ tĩngĩliñ.

²⁴ Tĩñĩpi endoñnan nanin nĩndĩ sĩnĩk amatamdok dausĩnan loloñ sĩnĩk wala bo nĩsĩñgan e-dombĩ-tañan tĩngĩliñ. ²⁵ Tĩmbi Yesulĩ enguk, ‘Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambĩndĩkñenjii endĩ gĩngĩtsii gembĩnatgan joñgo joñgo pa yambĩ-dĩkñeañ, gañgan endĩ amatamdĩ ‘Kĩndem ti-nĩmañ’ wĩndĩñ enĩnelĩñdok nandañ. ²⁶ Gan sĩndok kandañ wĩndĩñ nĩm tĩlok. Nĩm sĩnĩk. Tambo sĩndok boñgĩpsĩnan lolonjĩli ama piĩmbĩñen nomĩk kuukak, tĩmbi telak damanjĩli tĩplaplape nomĩk kuuptok elet. ²⁷ Sĩndĩ nĩtek nandañ? Amatamdok dausĩnan nĩndĩ loloñ sĩnĩk, wĩn ama slak pipapi nanañ nalak endĩ loloñ, ba ama tĩplaplap ti-ñĩmlak endĩ loloñ? Wĩn slak pipapi nalak walĩ mek loloñ sĩnĩk, gañgan natna sĩndok boñgĩpsĩnan tĩplaplapsĩ nomĩk kulet.

²⁸ Nak mĩlap plon kuñĩlambi, sĩndĩ wakan nakĩta gali-kwambĩñ dambi ku-ta-bañ. ²⁹ Tĩmbi Bepnalĩ amatamĩii yambi-dĩkñeuttok nanbĩ taleñguk, wĩndĩñgangot natna sĩndĩ bo wĩndĩñ tĩnelĩñdok sanba talelak. ³⁰ Wĩn nak amatam indaũgan yambi-dĩkñewamek, sĩndĩ kĩndem nakĩta yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pipapi, Islaellok sambat 12 yambĩ-danĩnelĩñdok wĩndĩñ tĩlet.’

³¹ Tĩmbi Yesulĩ eñguk, “Simon, Simon, dĩk nandĩ: plaua mĩnjĩp kĩlĩkĩlĩknat amalĩ bien epmektok ep papusenelak, wĩndĩngangot Satandĩ nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ pi piuktok ti-kuyuk ti-samep nandĩmbi, sĩndok Yam-batta nĩ-nandĩmbi, nandĩ-nĩm-taleñguk. ³² Gan nak nanandĩ-kĩlĩktĩngalĩ nĩm pi piuktok nĩmolo ikan ti-gam-talet. Tĩmbi dĩk undane bĩmbi, nombo nakĩt galĩ-kwambiñ damek, nokai ep gembĩlaukañ.” ³³ Eumbi nĩnguk, “Wopum, nak dĩkĩta it kwambiñ gĩnañ ba kĩmnan lololok ti-pañgĩtam patet.” ³⁴ Eumbi tambane nĩnguk, “Petlo, nak ganba nandĩ: puputtĩ man tim gama nĩm kitiñĩlĩmbi, dĩk naka ‘Nak en nĩm nandĩ-nĩmlet’ embi, nain tĩpet gĩt no e-sembi ti-nametañ.”

³⁵ Wĩndĩñ embi yousĩmbi enĩ-nandĩmbi eñguk, “Nak kena tĩndĩlok sanĩ-mupi, mĩnem wakĩt lĩk ba kesĩsĩ gwĩlap nĩm mep ñanelĩñdok sanĩ-mulam ñañgĩlĩñ, nain wolonda sĩndĩ nepek nola tĩpĩkañgĩlĩñ ba nĩm?” Eumbi, tambane nĩngĩlĩñ, “Nepek no nĩm.” ³⁶ Tĩmbi yousĩmbi enguk, “Gan nain ñĩndĩngĩtta no en mĩnemñĩn palmĩlakta wĩn tĩke-kuukak, tĩmbi lĩl wĩndĩngot. Tĩmbi no en kakit ombap nĩm palmĩlakta, wolok tambon sauloñĩn tuatualok kĩmĩpi, kĩnjan kakit no tĩkeukak. ³⁷ Kusei ñĩndĩñda tĩmbi wĩndĩñ elet: manda no ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Enda nandum kolan tĩndĩ ama tĩlak’, tĩmbi manda wolok tuop inda-namektok een. Biañganak: manda nokok plon youyoulĩn patak wolok bien indaupi tĩlak.” ³⁸ Eumbi nĩngĩlĩñ, “Wopum, kakit ombap tĩpet pat-nĩmlak ñĩ ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok kĩmkĩmlak naindĩ dumalaumbi, ti-pañgĩpañgĩle tĩnguk

³⁹ Tĩmbi Yesulĩ walinin pi ñambi, tim tuop tĩlĩnguk wolok tuop Oliv kwet jañgĩnnan ñaumbi, gwañgwañiilĩ kle ñañgĩlĩñ. ⁴⁰ Ña kwet wolok tombi enguk, “Sĩndĩ ti-kuyuk nĩm inda-samektok nĩmolo ti-kunekalĩñ.” ⁴¹ Wĩndĩñ embi yambĩk bĩmbi, kawat kolĩm ñalak wolok tuop ñambi, mĩlelem tĩmbi, nĩmolo ñĩndĩñ tĩnguk, ⁴² “Bep, dĩk nandum kĩndem dalakta, wĩtna* ñĩn napma tĩke. Gan wandingan embi, nokok nanandĩ nĩm klewĩñ, wĩn dĩtna nĩtek inda-namektok nandĩlañ wolok tuop inda-namĩn.” ⁴³ Tĩmbi kunum gĩnañ nanin eñalo nolĩ endoñ pi indambi, gembĩ mĩnguk. ⁴⁴ Tĩmbi sĩmba gawattĩ makleumbi dĩngunembĩ, nĩmolo gembĩnatgan ti-palĩmbi, kokoptĩ wekat nomĩk kwelan pi-top pi-top tĩmbi piñguk.†

⁴⁵ Nĩmolo tĩkap mĩlapi, gwañgwañiiloñ ñambi yambĩnguk wĩn: endĩ blandĩ ep tĩmbi gwasaeumbi dou pakĩlĩñ. ⁴⁶ Dou palĩmbi enguk, “Sĩndĩ nekta dou pakañ? Mĩlapi, ti-kuyuk nĩm inda-samektok nĩmolo tĩmbĩt.”

Yesu bola ti-ñĩmĩmbi tĩkeñgĩlĩñ

⁴⁷ Yesulĩ wĩndĩñ eñĩlĩmbi, ama kĩmĩn no endoñ bĩ inda-semgĩlĩñ. Endok gwañgwañiilĩ 12 endoñnan nanin no koi Judas endĩ damandama ti-sembi, sĩmumuñ ti-ñĩmektok endoñ bĩnguk. ⁴⁸ Gan Yesulĩ nĩnguk, “Judas, dĩk sĩmumuñdañgan Ama Sĩsĩnik bola ti-nametañ ba?” ⁴⁹ Tĩmbi endok nolĩlĩ nepek indaup tĩnguk wĩn kañĩpi nĩngĩlĩñ, “Wopum, kakittĩ yandĩpnemĩñ ba?” ⁵⁰ Wĩndĩñ eñĩpi, endoñnan nanin nolĩ tapma amalok telak damanjĩ endok kena gwañgwan kakittĩ wĩlepi, pawan kii dĩndĩm kandañ nanin wĩlalĩm dĩkñe piñguk. ⁵¹ Tĩmbi Yesulĩ wĩ kañbi enguk, “Biwĩt!” Wĩndĩñ embi, ama wolok pawanlok kĩnjannan kiilĩ tĩke-kaumbi, kĩndem dañguk.

* **22:42:** Wĩtna wĩn mĩlap ba piñgĩu gawat Yesu inda-ñĩmĩuktok tĩnguk wolok walan. † **22:44:** Nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ Luka en manda ñĩn nĩm youkuk wĩndĩñ eañ.

⁵² Wɨndiñ tɨmbi, tapma ama biesi wakıt ama tapma it kamaikamai tıaņgılıñ ba ama biesi dıwın no en tıkenepi bıñgılıñ enda ñındiñ enguk, “Sındi naka nandumbi, nak ama piñpiñen tımbambi, kakıt ba dimba nek mepi, nepnelıñdok bañ ba?” ⁵³ Nak nain nain tapma ilan sın gıtaņgan kuñımbi, no nım nep kañgılıñ. Gan man tim ñın kılım mulum molomdı gembınat kuñımbi, nepnelıñdok sındok nain inda-samlak.”

Petloli Yesula ‘Nak en nım nandi-ñımlet’ eņguk

⁵⁴ Tımbi endi Yesu tıkembi ña, tapma amalok telak damanjılok ilan lonelıñdok naņgıp ñaņgılıñ. Telaknan ñañımbi, Petloli kambak mayaņgan ep klembi ñaņguk. ⁵⁵ Tımbi ama dıwısilı sañ jimba boņgıpnan komba no simbi, pipap sei-palıñımbi, Petloli wolokgan pımbi, en gıta pipakuk. ⁵⁶ Pipalıñımbi, kena wembe nolı kombalok kolsalen duakuk gınañ pipalımbi, daut kwambiñ kañbi eņguk, “Ama ñalı bo en gıtaņgan pa kulak.” ⁵⁷ Eumbi, Petloli e-sembi tımbi, tamda niņguk, “Nak en nım nandi-ñımlet.” ⁵⁸ Wındiñ embi, nain gama nım ombataumbi, ama nolı kañbi niņguk, “Dık bo endok nosı no wakan.” Eumbi, Petloli niņguk, “Nak nım.”

⁵⁹ Lakat papaleumbi, ama nolı bo giñgınebi eņguk, “Biaņgan sınık: ama ñalı en gıta pa kulak. Neta, endi bo Galili nanin!” ⁶⁰ Gan Petloli ñındiñ tambane niņguk, “Dık nek elañ nak nım nandılet.” Eñımbi, wolongan puputtı kıtıņguk. ⁶¹ Kıtıumbi, Wopumdı undanembi, Petlo dındımgan kaumbi, Wopumdı manda niņguk wın nandi-tomguk. Manda wın ñındiñ, “Man tim puputtı gama nım kıtıñımbi, dık nain tıpet gıt no naka ‘Nak en nım nandi-ñımlet’ eutañ.” Manda wın nandi-sıwıpi, ⁶² sımbai kımbımbi, walinin pı ñambi, mano kwılım tıņguk.

⁶³ Tımbi ama Yesu ka-dıkñe pakılıñ endi kusei kımıpi, ni-suambapi waıpi, ⁶⁴ timan dai bo masıpi niñgılıñ, “Dık plofet manda embi, nıdı gutak wın nınbı nandına!” ⁶⁵ Wındiñ embi, manda winjıt kusei kusei nımbi, koi ni-kolañgılıñ.

Yesu manda plon kımıkılıñ

⁶⁶ Kwet salaumbi, Juda amatamdok ama biesi en gıta tapma ama biesi gıt endıkñe manda nandi-tale ama endi kımın tı-palımbi, Yesu naņgıpi dausınan lumbi, nıkañbi eņgılıñ, ⁶⁷ “Dık Mesia sınık kulañda, nınbım nandına.” Eumbi enguk, “Nak wındiñ sanbetta, sındı mandana nım nandi-kwambiñ danetañ. ⁶⁸ Ba nepek nola sanı-nandutta, tambon nım tambane nanınetañ. ⁶⁹ Gan nain nım ombataumbi, nak Ama Sısınıktı Yambat Gembı Molom kii dındımnan pipaletat.”[☆] ⁷⁰ Eu nandımbi, gıtıkgandı ñındiñ niñgılıñ, “Wındiñda dık Yambattok Nıñañ wındiñ elañ ba?” Eumbi enguk, “Nak nım, wın sın eañ wakan.” ⁷¹ Eumbi, nısıņgan e-nandi tımbi eņgılıñ, “Nındıla ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu pıumbi nandamıñ, wala tımbi wın inda-dakleuktok ama nola nombo nım lonjınetamıñ.”

23

¹ Tımbi kımın tı-pakılıñ gıtıkgandı mılapı, Yesu Pilatoloñ naņgıpi, ² kusei kımıpi, kıt yout tımbi, ñındiñ eņgılıñ, “Nındi ama ñolok kusei ñındiñ ka-nandamıñ: endi amatamnıı ep tımbı kamalalak. Tımbi takis mınem Roma ama wapmañ Sisala mımılok wın endi nını-kımısip pa tı-nımlak, tıñıpi bo enla ñındiñ pa elak, ‘Natna Mesia, ama wapma.’ ” ³ Tımbi Pilatoli Yesu ni-nandımbi eņguk, “Dık Juda amalok ama wapmañjı ba?” Eumbi niņguk, “Dıtna elañ i wakan.” ⁴ Eumbi, Pilatoli tapma ama biesıla ba ama

[☆] 22:69: Kap 110:1

kim̄in wopum enda enbi eñguk, “Nak ama ñolok endikñe manda w̄iw̄it bien no n̄im kalet.” ⁵ Gan endi giñginembi niñgiliñ, “Endi Judia kwet tuop amatam eni-daut ti-semñipi, Galili kwelan kusei kim̄ipi b̄im Jerusalem ñolok amatam ginanj̄i ep timbi mlatak.”

⁶ Pilatoli manda win nandiñgukta eni-nandimbi eñguk, “Ama ñin Galili nanin ba?” ⁷ Eumbi, “Oñ” eñgiliñ. Eumbi, Pilatoli nandi-tomguk win: Yesu win kwet Elotti ka-dikñeñguk walinin. Timbi Elotti bo nain wolonda Jerusalem pakukta timbi Pilatoli Yesu endoñ nañgip ñaneliñdok eñguk. Eumbi nañgip ñam tombimbi, ⁸ Elotti en kañbi, kusei ñindinda simbai kindem dañguk: Yesulok giñgitti nain asup pawan ginañ piumbi, endok dainan kundit engano timbektok nandiñgukta timbi endi nain ombapgan en kauktok mandañguk. ⁹ Wala timbi endi manda kusei kusei ni-nandiñguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-kimkimneñipi, tambon no n̄im tambanem niñguk. ¹⁰ Tiñipi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi ñasiñgan ipi, siñgin gembinatgan siñgiliñ. ¹¹ Timbi Elot git mik amañii endi ni-tike-pi-yalimbi, manda sañala ti-ñimñgiliñ. Windiñ timbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasi-ñimimbi, nombo nañgipi, Pilatoloñ undane ñañgiliñ. ¹² Pilato git Elot endi dama n̄i setkan kanj̄ik tiñipi kuñgimik, gan sandap wolondañgan endi not tiñgimik.

¹³ Timbi Pilatoli tapma ama biesi wak̄it Juda amalok kandikñenji ba amatam kim̄in gitik k̄iti-semum b̄imbi ¹⁴ enguk, “Sindi ama ñin nokoññan nañgip b̄imbi, endi amatam ep timbi kamalalak w̄indiñ naniliñ, gan nak sindok dausinan endok kusei timba dakle-taleumbi, ñindiñ sanlet: manda gitik endok plon e-yout tañ wolok bien no n̄im kalet. ¹⁵ Elotti w̄indiñgangot tik. Neta, endi eumbi, ama ñin bindambo n̄indoñ nañgip bañ. Win ñindiñ: endi kimkimlok kolan no n̄im tiñguk, ¹⁶⁻¹⁷ wala timbi nak nanandilokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.”*

¹⁸ Gan amatam gitikgandi ka-kwawañganembi eñgiliñ, “Barabas pisatnimbi, ama ñin w̄ili kimb̄in.” ¹⁹ (Barabas endila nolii gita Jerusalem it kwelan papi, gavman mik ti-sem̄bi, ama no w̄ili kimgukta timbi it kwamb̄iñ ginañ kim̄im pakuk.) ²⁰ Timbi Pilatoli Yesu pisalimektok nandimbi, amatamda nombo enguk. ²¹ Gan endi ñindiñ k̄itik̄itiñipi niñgiliñ, “Kloñbat plon w̄ili kimb̄in!” ²² Timbi Pilatoli mandanj̄i makleumbi, nain tipet git no timbimbi, ñindiñ enguk, “Nekta sinik? Endi kolan nek sinik tiñguk? Nak timba dakleumbi, endi kimbektok bien no n̄im kalet, wala timbi nak nanandilokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.” ²³ Gan amatamdi giñginembi, Yesu kloñbat plon w̄ili kimkimlok embi, kwambiñgan k̄it̄imbi, manda sala wopum timbi, Pilatolok mandan w̄ili piñguk. ²⁴ Wala timbi Pilatoli nandimbi, manda eñgiliñ wolok bien indauptok eñguk. ²⁵ Endi e-giñginenji la mandanj̄i tañgonembi, Barabas en nin gavman mik ti-sem̄bi, ama w̄ili kimgukta timbi it kwamb̄iñ ginañ kim̄ikiliñ en wakan amatamda pisapi emguk. Gan Yesu endila win amatamdok mandanj̄i la Pilatoli en mik amalok kisinan w̄ili kimneliñdok kim̄ikuk.

Yesu kloñbat plon w̄ikiliñ

²⁶ Endi Yesu walinin nañgip piñipi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon timbi indañgiliñ. Endi kena ginañ nanin b̄imbi tikembi, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon kim̄ipi, en klem ñañalok ni-giñgineñgiliñ.

* **23:16-17:** Nandi-tale ama diw̄indi manda kusip no patak eañ. Manda win ñindiñ, “Kamaikamai gw̄ilat tuop kandikñenji la ama no it kwamb̄iñ ginañ nanin pisat-semsemlok een.”

²⁷ Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum en kleĩngĩliĩ endok boĩngĩpsĩnan tam dĩwĩndĩ kut-blambla embi, mano ti-ĩĩmĩĩngĩliĩ. ²⁸ Wĩndĩĩ tĩmbĩmbi, Yesulĩ undanem yambĩmbi enguk, “Jelusalem tam, sĩndĩ naka blan nĩm tĩmbi kutnelĩĩ. Tambo sĩndĩ kusei nĩndĩĩnda sĩnla ba wembe gwaĩngwanjiila kulĩt: ²⁹ mĩlap nain no indaumbi, amatamdĩ nĩndĩĩ enekalĩĩ, ‘Tamdĩ yamĩn papi, gwaĩngwa nĩm apgĩliĩ ba num nĩm emgĩliĩ endĩ tam dĩwĩn yapma kle pakaĩ.’ ³⁰ Wolongan endĩ kwet jaĩngĩnla nĩndĩĩ enĩnekalĩĩ, ‘Sĩndĩ gĩlombi, nĩndok plon pĩwit!’, ba kwet kĩmĩnda nĩndĩĩ enĩnekalĩĩ, ‘Sĩndĩ nĩndĩp tapliwit!’”[✠] ³¹ Komba kaikta amalĩ nepek nĩandin ti-ĩĩmaĩnda, kĩmkĩmĩnla nĩtek inda-ĩĩmekak?”[†]

³² Tĩmbi ama tĩpet, endĩ kolan tĩndĩn ama, endĩ bo Yesu gĩta yandĩpnelĩĩndok yanaĩngĩpi nĩngĩliĩ. ³³ Nĩkap, kwet no koi Kumban Kwandat wandĩĩ nĩ tombi, Yesu kloĩbat plon wĩpi, kolan tĩndĩn tombon tombon yakan en gĩta yandĩpbi ep tembĩngĩliĩ. ³⁴ Tĩmbi Yesulĩ nĩmolo nombo nombo tĩmbi, nĩndĩĩ eĩnguk, “Bep, endĩ nek taĩ wolok kusei nĩm nandĩdakleaiĩda tĩmbi yomjĩ bi-semĩĩ.” Tĩmbi mik amalĩ Yesulok dasindasin ep dannelĩĩndok nĩsĩngan tĩmbi-inda saĩnala tĩngĩliĩ.

³⁵ Kloĩbat plon ep tembĩm biu palĩmbi, amatamdĩ ipi, daukaĩnga tĩngĩliĩ, Juda ama biesĩli bo e-lakalakae tĩmbi eĩngĩliĩ, “Endĩ amatam ep kĩmĩkuk. Endĩ biaĩngan Mesia wĩn Yambattĩ nĩmbĩ taleĩnguk en sĩnĩkta, kĩndem kusei tĩmbi dakleumbi, enlok siĩngĩn tĩke-kĩmĩn.” ³⁶ Tĩmbi mik amalĩ wĩndĩngot manda saĩnala ti-ĩĩmgĩliĩ, wĩn endĩ endoĩn bĩmbi, wain tuk kimbĩn miwet tĩĩpi, ³⁷ nĩngĩliĩ, “Tĩkap dĩk Juda amalok ama wapmaĩjĩla, kĩndem siĩngĩnga tĩke-kĩmĩt!” ³⁸ Tĩmbi Yesulok kusal kumbam mĩndĩĩnan komba plon nĩndĩĩ youp wĩp bium pakuk, “Nĩn Juda amalok ama wapmaĩjĩ.”

³⁹ Tĩmbi kolan tĩndĩn ama tĩpet Yesu gĩta kloĩbat plon ep tembũ pakĩmĩk endoĩnan nanin nolĩ Yesu nĩ-kolambi eĩnguk, “Dĩk Mesia wakan ba? Wĩndĩĩnda dĩtnalok siĩngĩnga tĩke-kĩmĩliĩnĩpi, nĩtĩ wakĩt nĩp kĩmĩt!” ⁴⁰ Gan nollĩ nĩ-ĩĩombĩmbi nĩnguk, “En wĩli kĩmkĩmlok eu taleĩĩ, wĩndĩngangot dĩk ti-gamaĩ, wala tĩmbi dĩk Yambattĩ nek ti-gamekak wala nĩm mĩsĩlaĩ ba? ⁴¹ Nĩtĩ kundit kolan tĩngĩmĩkta tĩmbi tuan dĩndĩmgan nĩakan ombi-tĩkeamĩk, gan ama nĩalĩ kolan no nĩm tĩnguk.” ⁴² Wĩndĩĩ embi, Yesula nĩnguk, “Yesu, dĩk kusei kĩmĩpi, amatamgai yambĩ-dĩkĩneĩpi, nak nandĩ-namekaĩ.” ⁴³ Eumbi nĩnguk, “Nak biaĩngan ganlet: dĩk man sandap nĩlondaĩngan nakĩta kunum walalan gĩnaĩ paletaĩ.”

Yesu kloĩbat plon kĩmguk

⁴⁴⁻⁴⁵ Tĩmbi kwet boĩngĩp taumbi, maim bipmĩumbi, kwet tuop kĩlĩm e palĩnĩlĩmbi, 3 kilok tĩnguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boĩngĩp plon wilapmĩumbi, pan tĩpet indaĩnguk. ⁴⁶ Tĩmbi Yesulĩ wopungan kĩtĩmbi eĩnguk, “Bep, nak gĩnaĩna tip kĩka plon kĩmĩtet.”[✠] Wĩndĩĩ eu taleumbi kĩmguk. ⁴⁷ Tĩmbĩmbi, mik amalok telak damanjĩli nepek indaĩnguk wĩn ka-nandĩ-talembi, Yambat nĩ-ta-lombi eĩnguk, “Biaĩngan ama nĩn ama dĩndĩm no.” ⁴⁸ Tĩmbi ama kĩmĩn gĩtĩk nepek wĩn kanelĩĩndok bĩngĩliĩ endĩ nek indaĩnguk wĩn gĩtĩk ka-nandĩmbi, sĩmba gawat tĩngĩliĩnda tĩmbi kuanjĩ wĩwĩlembi, isĩnan undane nĩngĩliĩ. ⁴⁹ Gan Yesulok nolii gĩt tam nin Galili nanin en klem bĩngĩliĩ endĩ kambak mayaĩngan ipi, nepek indaĩnguk wĩn ka-nandĩ tĩngĩliĩ.

✠ **23:30:** Hosea 10:8 † **23:31:** Yesulĩ eyout manda wĩn enla eĩnguk. Manda wĩlok walan wĩn nĩndĩĩ, “Amatamdĩ nepek nĩandin ama yom nĩmnatta ti-ĩĩmaĩnda, ama yomjĩat gĩnaĩjĩ nĩm tambaneĩngĩliĩ enda Yambattĩ nĩtek ti-semekak?” ✠ **23:46:** Kap 31:5

Yesu tapliñgiliñ

⁵⁰ Ama no kuñguk koi Josep, ama kɨndem ba dɨndɨm no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endɨ ama biesɨ Juda amatam yambi-dɨkñeñgɨliñ endok sambat, ⁵¹ gan noliilɨ Yesulok plon manda nek e-topgɨliñ ba kundit nek tɨ-ñɨmɨñgɨliñ endɨ en gɨta gɨnañ noñgan nɨm tɨñguk. Endɨ Yambatti amatam indañgan yambi-dɨkñeukak wala nandɨ-koñgomnatgan mandɨ pa tɨliñguk. ⁵² Ama walɨ Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanla nɨ-nandumbi nandɨ-ñɨmɨñguk. ⁵³ Nandɨ-ñɨmɨmbi ñambi, kloñbat plon nanin tamat tɨke-pɨmbi, sandum satninlɨ tɨmɨp imbi, tɨke ñambi, sum no kawat gɨnañ kulukululɨnan kɨmɨkuk. Sum wɨn ama no gama nɨm kɨmɨkɨliñ.

⁵⁴ Wɨn Sabat patnandɨ nain indaup tɨmbɨmbi, tɨwilɨndɨkñe nain dumalañgukta endɨ wɨndɨñ tɨñguk. ⁵⁵ Tɨmbi tam Yesu gɨta Galili nanin bɨmbɨn endɨ Josep klembi, sum ba Joseptɨ telak nɨtek plon Yesulok dalandan kɨmɨkuk wɨn ka-talembi, ⁵⁶ ilan undane ñañgɨliñ. Ñambi, gwasap ba pɨñgɨp saple mɨliñ kɨndem Yesulok dalandanlok tɨ-jumupi, endɨkñe manda tañgonembi, Sabatta pat-nandɨ tɨñgɨliñ.

24

Yesulɨ kɨmnan nanin mɨlakuk

¹ Kena nain kusei kɨmɨkɨmɨliñnan kwet salaup tɨmbɨmbi, tamdɨ gwasap mɨliñ kɨndem tɨ-jumut tɨñgɨliñ wɨn epbi, Yesulok sumnan ñañgɨliñ. ² Ñam tombi kañgɨliñ wɨn: kawat sum dai masipmɨmɨn wɨn manjaneum tambon kandañ ña pakuk. ³ Tɨmbi endɨ sum tombañ gɨnañ loñgɨliñ, gan Wopum Yesulok dalandan nɨm palɨm kañgɨliñ. ⁴ Nɨm kañbi, nek indañguk wala nanandɨnjɨ nɨm dakleñɨliñmbi, plastik sɨnɨk ama tɨpet dasindasinjet kolsalennat endɨ endoñ indambi ikɨmɨk. ⁵ Tɨmbi tamdɨ yambi-sɨliñkñembi, kolan mɨsɨñɨpi, mɨlelem tɨ-sembi, dausɨ kwelan deiumbi, tɨpetti engɨmɨk, “Sɨndɨ ama kaik patak enda nekta sembisembɨn endok boñgɨpsɨnan bɨ lonjañ? ⁶ Endɨ ñolok nɨm patak, ikan mɨlalak. Endɨ dama Galili kwelan gama paliñɨpi, manda ñɨn sanguk wɨn nandɨ-tombit, ⁷ ‘Nak Ama Sɨsɨnɨk nepbi, yom amalok kɨsɨnan napɨliñmbi, kloñbat plon nulɨ kɨmbambi, sandap tɨpet gɨt no ñaumbi, kɨmnan nanin bɨndambo mɨlalettok een.’ ”

Eñalolɨ wɨndɨñ eumbi, ⁸ tamdɨ Yesulɨ manda eñguk wɨn nandɨ-tombi, ⁹ sumnan nanin undane pɨ ñambi, Yesulok gwañgwañii 11 gɨta nosii dɨwɨn yambɨmbi, nepek gɨtik inda-semguk wolok kasat tɨ-semgɨliñ. ¹⁰ Wɨn Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wakɨt tam dɨwɨn en gɨta pakɨliñ walɨ wakan ama nin Yesulɨ kenalok enɨmumulɨn endoñ ñambi, kasat tɨ-sem pa tɨñgɨliñ, ¹¹ gan enɨmumulɨn endɨ tamdok mandala nandum tlal tɨmbɨmbi, nɨm nandɨ-kwambɨñ dañgɨliñ. ¹² Petlolɨ wandingan embi mɨlapi, sumnan woñep ñambi mumuñem paunjɨnem, gɨnañ deium loumbi kañguk wɨn: sandum Yesulok dalandan tɨmɨp imimɨn walɨñgot pakuk. Wɨndɨñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek wɨn indañguk wolok nanandɨ kena tɨñguk.

Yesulok noliit tɨpet Emaus telaknan ñañɨliñmbi, en inda-semguk

¹³ Tɨmbi sandap wolondañgan Yesulok noliit tɨpet endɨ Jelusalem bimbi, Emaus ñandepi ñañgɨmɨk. It kwet wɨn 11 kilomita wolok tuop Jelusalem tɨmbi dumalaum patak. ¹⁴ Tɨm ñañɨpi, nɨsetkan nepek gɨtik indañguk wolok manda e-nandɨ tɨñgɨmɨk. ¹⁵ Manda eu ñañambɨ tɨmbi, e-kle-kot tɨm pa ñañɨliñmbi, Yesu en wakan siñginjetnan ep tɨmbi dumalaumbi, en gɨta

yakan ñañguk. ¹⁶ Gan nepek nolì daset masipmìmbi, nìm ka-nandì-tomgìmk.

¹⁷ Tìmbi endì eni-nandìmbi eñguk, “Sìtì manda nektok e-kle-kot tìñipi ñamìk?” Eumbi, gitakan sìnìk ipi, dei-blambla embi pakìmk. ¹⁸ Tìmbi endoñnan nanin no koi Kleopas endì Yesu nì-kañbi eñguk, “Ama yok asupgan Jelusalem bì pakañ. Endoñnan nanin dìk noñganlì kena nain lap kandañ wandìñ nepek indañguk wìn nìm nandìlañ ba?” ¹⁹ Eumbi, “Wìn nek indañguk?” wìndìñ eni-kañguk. Eni-kaumbi, tambane nìngìmk, “Nepek Yesu Nasalet nanin enda inda-ñìmìnguk wala eamìk. Endì plofet ama no, tìmbi manda gembìnat eñguk ba kundit engano tìnguk walì amatamda ñìndìñ daut semguk: Yambattì enda nandum loloñ sìnìk. ²⁰⁻²¹ Nìndì ñìndìñ nandì-kwambiñ dambi mandìngìmìñ: Yambattì Yesu en wakan Islael amatam nìndì kolan gìnañ nanin nìpma tìkeuktok nìmbi taleñguk, gan nìndok tapma ama biesì ba nìmbìndìkñenlì en Roma amalok kìsìnan kìmìlìmbi, wìlì kìmbektok manda embi, kloñbat plon wìlìm kìnguk.

Nepek wìn ikan sisañgan inda-ñìmìmbi, biañgan kìm-sìnìk tañguk. ²² Tìmbi wakangot nìm. Nìndoñnan nanin tam dìwìn endì nìp tìmbi sìlìkñenembi, nanandìnì nìm daklelak. Man salasalanan sìnìk endì sumnan ñalìñ, ²³ gan Yesulok dalandan nìm kañbi undane bìmbi, ñìndìñ nìnìlìñ, ‘Nìndì nepek engano kamìñ, wìn eñalolì Yesu kaik patak nìnìmbìm yambìmìñ.’ Tamdì wìndìñ eumbi, ²⁴ nìndoñnan nanin ama dìwìn endì bo sumnan ñambi kalìñ wìn, nepek tamdì sumda nìnìlìñ wolok tuop palak. Gan Yesu en nìm kalìñ.”

²⁵ Tìmbi Yesulì enguk, “Sìndì ama kamasi, plofet amalok mandanjì gìtìk gìnañjì gìnañ baiñgan baiñgan pa nandì-dasiañ. ²⁶ Endì Mesialì amatam epmektok mìlap wakan bembìmbi, Yambattì koi gìngìt wopum mìuktok youkìlìñ.” ²⁷ Yesulì wìndìñ embi, Moselok plon kusei kìmìpi, Mose en wakìt plofet ama dìwìndì Yesu enlok plon manda youkìlìñ gìtìk wìn eni-dakleñguk. Eni-dakleñlìmbi ñakap, ²⁸ it kwet ama tìpettì ñandep nandìngìmk wìn tìmbi dumalañguk. Tìmbi endì kaum Yesulì gamañgot yousìm ñauktok tìmbìmbi, ²⁹ tìke-kimbì dambi nìngìmk, “Kak, nìkìta pat! Maim ip pìmbi kìlìm elak.” Wìndìñ nì-gìngìneumbi, en gìta palep it gìnañ loñguk.

³⁰ Tìmbi nanañ nanep tìñlìmbi, Yesulì plaua nanañ no tìkembì, Yambat we-ñìmìmbi ombìmbi emum tìkeñgìmk. ³¹ Tìkeñìpi, daset tombìmbi ka-nandì-tombìmbi, dasetnangan paikuk. ³² Tìmbi endì nìsetkan e-nandì tìmbi eñgìmk, “Biañgan sìnìk. Endì telaknan nìkìta bìñìpi, manda embi, Yambattok manda wolok bien nìnì-dakleñlìmbi, walenet biañgan mìlalak!” ³³ Wìndìñ eñìpi, wolongan mìlapi, Jelusalem undane ñañgìmk. Ña tombi, Yesulok gwañgwañii 11 gìt amatam dìwìn en gìta kìmìn tì pakìlìñ ep tìmbi indañgìlìñ. ³⁴ Tìmbi amatam walì ama tìpetta ñìndìñ engìlìñ, “Wopumdì biañgan kìmnan nanin mìlapi, Simondoñ indañak!” ³⁵ Wìndìñ eumbi, ama tìpet endì telaknan nek indañguk wolok kasat tì-sembi engìmk, “Endì plaua nanañ no ombìmbi nìmumek, nìtì ka-nandì-tommìk.”

Yesulì gwañgwañiiloñ inda-semguk

³⁶ Gwañgwañiilì gamañgot endañgan manda e-palìñlìmbi, Yesu en wakan boñgìpsìnan bì indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ³⁷ Wìndìñ eumbi, ka piasat tìmbi, kolan mìsìñìpi, “Ama wale kamìñ” embi nandìngìlìñ. ³⁸ Tìmbi endì enguk, “Neta gìnañjì mìlataumbi, gìnañ tìpet tañ? ³⁹ Kìtna kesìtna kawìt, ñìn natna sìnìk yañ! Gwìlatna tìke-kañbi,

ñindíñ nambi-daklewít: nak gaumna gít kwandatna nat, gan wale tip endí gaum ba kwandatsí ním nat.”⁴⁰ Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kañgíliñ. ⁴¹ Kañbi, sílisíli gít nandí-bendíli gínañjì tokñeñgukta tímbi gama ním nandí-kwambiñ dañgíliñ. Tímbi endí ení-kañbi eñguk, “Síndok nanañ no patak ba?”⁴² Eumbi, míkbalak sinjin pan no míumbi ⁴³ tíkembi, dausínangan nañguk.

⁴⁴ Tímbi gwañgwañiila enbi eñguk, “Nak dama sín gíta kuñípi, ñindíñ sangut: Mose wakít plofet ama ba ama díwín gítík endí nokok plon eyout tímbi, manda youkíliñ patak manda gítík wolok bien indauptok een.”⁴⁵ Wíndíñ embi, Yambattok manda youyoulín patak wolok kusei nandí-kíliñ enelíndok nanandínjì tímbi pañgítaumbi ⁴⁶ enguk, “Nepek ñindíñ indauktok youyoulín patak: Mesialí píngíp gawat bembí kímbi, sandap típet gít no tímíbmbi, kímnan nanin mílalekak. ⁴⁷ Tímbi nolíli: Jelusalem it kwelan kusei kímípi, endok koi plon amatam gítík kwet tuop kuañ enda ñindíñ eu píukak, ‘Síndí gínañjì tambanenekalínda, Yambattí yomjì bi-samekak.’ Wíndíñ indauktok youyoulín. ⁴⁸ Síndí mek nepek gítík wín indañguk ba indaukak wolok gembí ipi e-daklenekalíñ. ⁴⁹ Nandíwít! Bepnalí nek samektok e-kwambiñ dañguk wín natna ní-mulambi, síndoñ píukak. Gan síndí Jelusalem ñíngan papi mandíñlímbi, Yambattok gembín kunum gínañ nanin wín dasindasin nomík dasi-samekak wolok tuop.” *

Yesulí kunum gínañ loñguk

⁵⁰ Tímbi Yesulí gwañgwañii yanañgípi, Betani it kwet kandañ ñam tómbi, kii tíke-lómbi, ep gwílam tí-semguk. ⁵¹ Ep gwílam tí-semñípi yambík biumbi, Yambattí kunum gínañ tíke-lóumbi loñguk. ⁵² Loñlímbi, gwañgwañiili mílelem tí-ñímbi, sílisíli wopum tíñípi, Jelusalem it kwelan undane ñañgíliñ. ⁵³ Ñambi, sandap tuop tapma it sañ jimba gínañ lómbi, wolok Yambat ní-kíndem dambí kuñgíliñ.

* **24:49:** Manda ñolok walan wín ñindíñ, “Yambattok gembín, wín Díndím Woñ, kunum gínañ nanin inda-sembi pat-semekak.”

Giñgít manda kindem Yoaneli youkuk Eundakle manda

Yoane giñgít manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tike-louptok nim nandimbi, kimít-sembimbi, enlok plon ñindañ e-yout tiñguk, “gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakít Maleko ba Lukali giñgít manda kasatsi win ikan youkiliñ, wala timbi Yesuli kundit engano tiñguk asup win Yoaneli lapipi, diwin no biennat sinik wingot youpi, ñindañ eñguk, “kundit youyoulin patak wali kusei ñindañda youyoulin: sindi manda ñin pinat nandi timbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, win nandi-kwambiñ danekaliñ, timbi nandi-kwambiñ dañipi, endok giñgítñii kuañda timbi kuñgu sisinik win kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk win Yoaneli windiñgangot lapipi, tipetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakít kuñgu sisinik ba nandi-kilitlok plon manda asup ñindañ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sisinik, timbi nepek giñgítik ep timbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sisinik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi mlamilat ba kuñgu molom; timbi endi sipsiplok kandikñenji kindem ba wain komba sisinik en wakan. Nin endi Yesu nandi-kiliti tiñmílak, endi kuñgu sisinik kasilembi, papat kwambiñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wilmílak, endi kimlok giñgít kulak, timbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk (1)

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ win timbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim mlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk

Yesu, win Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sinik indañguk

¹ Kwet nain kusei kimikimilinan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat git yakan kuñgimik, en bo Yambat. ² En wakan kusei kimikimilinan Kunum Yambat gita yakan kuñguk, ³ timbi endok mandanla nepek giñgítik ep timbi inda-taleñguk, win telak nolok plon nepek no nim timbi indaindan. ⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sisinik wolok kusei, timbi kuñgu wali amatamdok kolsalen sisinik. ⁵ Timbi kolsalen wali kilm ginañ koli sale-tañambi, kilimdi en makleuktok tuop nim.

⁶⁻⁷ Kolsalen wolok gembin ilimektok Kunum Yambatti ama no koi Yoane * ni-mulim bi indambi, kolsalen wolok kusei eni-daklembi, amatam gitikgandi endok mandan nandimbi, kolsalen win nandi-kiliti tiñmíneliñdok windiñ tiñguk. ⁸ Kolsalen win Yoane en nim, tambo endi kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indañguk. ⁹ Kolsalen sisinik, nindi amatam gitik koli sale-semhlak, endi kwelan indaupi tiñguk.

* **1:6-7:** Yoane giñgít manda kindem youkuktí ñolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

10 Man Mandanli kwet ñin timbi indaŋguk, timbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuŋguk, ganmek kwelalok amatamdi en win nin sinik win nim ka-nandi-tomgiliñ. 11 Win endi enlok kwelnan wingan pi indambi kuŋguk, gaŋgan enlok amatamñiili siŋgi wilm+ñg+liñ. 12 Gan ama en not tiñm+ñg+liñ, win endok koi tike-kwambiñ daŋg+liñ, endi gitik Man Mandanli ep timbi paŋg+taumbi, Kunum Yambattok gwaŋgwa bisalii indaŋg+liñ. 13 Win endi meñ beptok wekat sinik nim indaŋg+liñ, ba amalok ka-galksila ba nanandinjila nim, tambo Kunum Yambat engan ep timb+mbi, enlok gwaŋgwa bisalii indaŋg+liñ.

14 Man Mandanli kwelan ama gw+lap ba gaummat indambi, nindok boŋg+pninan dou m+lat tiŋguk. Timbi nindi dautn+li kañ+tnambi, endi enlok kusal engano win timbi inda-dakleumbi kaŋg+m+ñ, win endi Bep Yambattok Niñañ engano sinik. Bep en ni-mulim pim indambi, yous+yousiŋgan Beulok ginan siloñ ba kusal sisinik win timbi inda-dakleŋguk.

15 Endok plon Yoaneli ñindiñ e-daklembi kitimbi eŋguk, “Win ama wala wakan nak ñindiñ sangut, ‘Ama nokok siŋgi kandañ indalak endi nak gama nim indañ+lambi ikan pakuk, wala timbi endi nak napma klelak.’”

16 Timbi Man Mandanli ginañ siloñ molom sinikta timbi bisik kusei kuseili nindi gitiktok nain nain inda-nimguk. 17 Win Moseli Kunum Yambattok endikne mandan Juda nindok bep pañniila emguk, timbi Yesu Kistolli Kunum Yambattok ginan siloñ ba kusal sisinik win timbi inda-dakleŋguk. 18 Nimbek noli Bep Yambat nain nola no nim kaŋg+liñ. Win enlok Niñañ engano sinik en wakan Bep Yambattok kusal timbi inda-dakleŋguk. Neta, endi bo Yambat sinik, timbi Beu gita ñasiŋgan sinik patak.

*Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak ti-dindim eŋguk
(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)*

19 Juda ama biesi Jerusalem pak+liñ endi Yoanelok kusal, win endi Mesia indaindalok een en wakan ba no, win nandi-dakleneliñdok nandiñg+liñ, wala timbi endi tapma ama git Livai ama † diwin Yoaneloñ eni-mulim ña tumbi, “Dik nin sinik?” ni-nandiñg+liñ. Timbi Yoaneli ñindiñ tambane enguk: 20 endi enlok kusal nim kim+it-sem+mbi, endi e-daklembi enguk, “Natna win Mesia nim.” 21 Windiñ eumbi, ni-nandi+mbi eŋg+liñ, “Tikap dik Mesia ninda, dik nin sinik? Ba dik plofet Elia b+ndambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en nim.” Eumbi niñg+liñ, “Windiñda dik plofet Mose nomik win indauktok een en ba?” ✧ Eumbi, “Nak en bo nimgot” enguk. 22 Windiñ eŋgukta, b+ndambo ni-nandi+mbi eŋg+liñ, “Dik nin sinik? Nindi ama ni+ni-muk+liñ enda manda tambon enineñdok dik kusaka ninbim nand+na. Dik ditnala nittek elañ?” 23 Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisaiali youyoulin win kim+it-klembi, ñindiñ enguk, “‘Ama no kwet ama nimnatnan papi, Wopumdok telal ti-dindim ewit! windiñ kitilak’ ✧ win natna wakan.”

24 Timbi Falisi amali ama eni-mul+mbi biñg+liñ wali 25 Yoane ñindiñ ni-nandiñg+liñ, “Tikap dik Mesia en nim, ba Elia ba plofet win bo nim, windiñda dik nekta amatam tuk pa i-sem+lañ?” 26 Eumbi tambane enguk, “Nak win tukgot pa i-semlet, gan ama no sindok boŋg+psinan kulak - sin endok kusal nim ka-nandi-dakleañ - 27 endi wakan nokok singi kandañ indaupi tilak, timbi nak pimbiñen ñandin ñali endok kes+i gw+laplok toan p+sal+mettok tuop nim.”

† **1:19:** Ablaamdok lan Jekop endok niñañiiloñnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tiplapape kena kusei kusei tiñañg+liñ endok kosi “Livai ama” kitik+in. (Namba 3:17-37) ✧ **1:21:** Malakai 4:5, Lo 18:15 ✧ **1:23:** Aisaia 40:3

²⁸ Wïn Yoaneli Betani it kwet, Jodan tuk maim lambilambin kandañ papi, tuk i-semliñguk kwet wolok wïndiñ indañguk.

Yoaneli Yesula Kunum Yambattok Sipsip Niñan sinik wïndiñ e-dakleñguk

²⁹ Kwet salaumbi, Yoaneli Yesu bi um kañbi, noliila ñïndiñ enguk, “Wï kawit: en Kunum Yambattok Sipsip Niñan, nin endi kwelalok amatam gitik endok yomjilok milap wïn apma tike-taleukak! † ³⁰ Wïn ama walañgan nak ñïndiñ eñgut, ‘Ama nindi nokok singi kandañ indalak, endi nak gama nim indañilambi ikan pakuk, wala timbi endi nak napma klelak.’ ³¹ Dama natna bo en nin sinik wïn nim ka-dakleñgut, gan endok kusal Israel amatamda timba inda-dakleuktok nak ñolok bïmbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei kimkut.”

³² Timbi Yoaneli yousïmbi, Yesulok plon ñïndiñ e-dakleñguk, “Dïndim Woñdi mambaip wandin kunum gïnañ nanin pïmbi, endok plon pi palim kañgut. ³³ Damañgan nak bo en Mesia wïn nim nandiñmiñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nani-mukukti ñïndiñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnal pi palimbi kaukañ en wakandi amatam Dïndim Woñli i-semekak.’

³⁴ Eumbi, natna dautnal wïndiñ indaumbi ka-taleletta timbi ñïndiñ pa e-daklelet: ñin Kunum Yambattok Niñan sinik.”

³⁵ Salaunda Yoaneli kwet pakuknan wolok bïdambo ñam ikuk. Timbi gwañgwa en kle-ta-kuñgïliñ endoñnan nanin tipetti en gïta ikimik. Iliñilimbi, ³⁶ Yoaneli Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ñïndiñ enguk, “Wïn kandemik! Kunum Yambattok Sipsip Niñan wakan ñak!”

³⁷ Eumbi, endi manda wïn nandiïmbi, Yesu kle ñañgïmik. ³⁸ Timbi Yesuli tambanembi, ama tipet en kle biïmbi yambïmbi, eni-nandiïmbi eñguk, “Sitï nekta bamik?” Eumbi niñgïmik, “Rabai” (wïn nïndok mandani plon ‘endaut’), “dik it delok dou milat pa tïlañ?” ³⁹ Eumbi enguk, “Bïmbi kandemik!” Yesuli wïndiñ eumbi, endi en kle ña it wïn kañgïmik. 4 kilok timbïmbi, en gïta palimbi, tim tïnguk.

⁴⁰ Ama tipet Yoanelok mandan nandiïmbi, Yesu kle ñañgïmik, endoñnan nanin no wïn Simon Petlolok kwayañ koi Andlu. ⁴¹ Endi Yesu gïta pakap kañbimbi, dïndïmgan ñam dal Simon lonji-ta-ña kañbi niñguk, “Nitï Mesia ip kamik.” (Mesia wïn Glik manda plon Klisto kitiañ.) ⁴² Wïndiñ embi nañgïliimbi, Yesuloñ ña tomgïmik. Ña tombïmbi, Yesuli Simon daut kwambïñ kañbi niñguk, “Dik Simon Yoanelok niñan. Koka komblin Sifas kitïnekalïñ.” (Kot ‘Sifas’ wïn Grik manda plon Petlo.) §

Filip git Natanaelli Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñan, wïn kandi-tomgïmik

⁴³ Salaumbi, Yesuli Galili kwelan ñaupi nandiïmbi ñañguk. Ñañpi, Filip timbi indaumbi niñguk, “Dik bi nak nep kle kuukañ.” ⁴⁴ (Filiptok it kwet wïn Betsaida, wïn Andlu git Petlo endok iset kweset.) ⁴⁵ Timbi Filipti ña Natanael timbi indaumbi niñguk, “Ama waliñgan Moseli endikñe manda gïnañ ba plofet amalï bo indauktok youyoulin, wïn Mesia en nandi ip kamiñ. En Joseptoñ niñan koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.” ⁴⁶ Eumbi ni-nandiïmbi eñguk, “Akai! Ba nepek kindem no it kwet koi giñgïli nïmnat wandinnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filipti niñguk, “Ditna bïmek ka!”

† **1:29:** Kunum Yambatti yomji bi-semektok Juda amalï sipsip ba gaut diwïn no yandiïpi, tapma tïñmañgïliñ. Gan gauttok wekailï amalok yom wilit-semum taleuktok tuop nim, wala timbi Kunum Yambatti enlok niñan Yesu amatam kolanjilok tuan apma tikeuktok ni-mulim pim indambi, sipsip niñan wandin kim-semguk. § **1:42:** Kot tipet wolok kusaset wïn ‘kawat’.

⁴⁷ Tĩmbi Yesuli Natanael bĩum kañbi, endok plon ñĩndĩñ eñguk, “Yakñe! Ama ñĩn endi Israeel ama sisĩnik. Juluñit endok plon no ñĩm palmĩlak.”
⁴⁸ Wĩndĩñ eumbi ñĩ-nandĩmbi eñguk, “Nĩtek tĩmbi dĩk nokok kusatna wandin nandĩ-namlañ?” Eumbi ñĩñguk, “Filipti gama ñĩm kiti-gamñĩlĩmbi, dĩk komba fik kapmainan pipalĩmbi gambĩt.”
⁴⁹ Natanaelli manda wĩn nandĩmbi ñĩñguk, “Endaut. Dĩk Kunum Yambattok Nĩñañ sĩnik, Israeel ñĩndok Ama Wapmañĩ mandĩ pakamĩñ wĩn dĩk wakan!”
⁵⁰ Eumbi, Yesuli tambane ñĩñguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalĩm gambĩt wĩndĩñ ganĩtta tĩmbi, dĩk wĩndĩñ nandĩ-kwambĩñ dalañ ba? Dĩk nepek gĩtikĩn dĩwĩn siñgimek indaumbi kaukañ walĩ man nek indalak wĩn makleukak.”
⁵¹ Tĩmbi yousĩmbi ñĩñguk, “Wĩn biañgan sĩnik. Nak ñĩndĩñ sanlet: sĩndi kanekalĩñ, wĩn kunum yama dĩli tombĩmbi, Kunum Yambattok eñaloñiili kwelan nanin kunum gĩnañ lombi, nak Ama Sisĩnik nokoñnan undane pĩmbi, wĩndĩñ lo ña pi pa tĩnekalĩñ.” **

Yesulok mandan ba kundil walĩ endi Kunum Yambattok Nĩñañ wĩn tĩmbi inda-dakleñguk

2

Yesuli tuk tĩmbĩm wain indañguk

¹ Kena nain tĩpet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandĩñ ama noli kĩkokot tĩmbi, nanañ sina wopum tĩñguk. Yesu meñli wandĩñ pakuk,
² tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañi bo eni-tiañeum bĩmbi, wandĩñ pakĩliñ. ³ Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñli Yesula ñĩndĩñ ñĩñguk, “Wain ememlok wĩn ip talek.”
⁴ Eumbi tambane ñĩñguk, “Me, wĩn nokok nepek ñĩm. Kusatna tĩmba inda-daklelok nain wĩn gama ñĩm indak.”
⁵ Eumbi, Yesu meñli it wolok kena gwañgwala ñĩndĩñ enguk, “Endi nepek no sanbĩmbi, wolok tuop tĩnekalĩñ!”

⁶ Tĩmbi it wolok gĩnañ kawat kambot tuknat kit tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum wĩn 80 ba 120 lita, wolok tuop. Wĩn Kunum Yambattok dainan ti-jamilan tĩndĩlok Juda amatamdi tuk walĩ kisi kesisi, nepek dĩwĩn wakit wĩlikañgĩliñ. ⁷ Tĩmbi Yesuli kambot wĩn kañbi, kena gwañgwala enguk, “Kambot ñi pakañ wĩn tuk gĩt-talewit!” Eumbi, kambot gĩtik wĩn gĩlĩm man plon tokñe-taleumbi ⁸ enguk, “Ale, tuk lakat no kambot gĩnañ nanin gĩpi, nanañ kandĩkñe amaloni tĩke ñawit!” Eñguk wolok tuop tĩke ñambi, ⁹ nanañ kandĩkñe amala mĩmbi, tuk walĩ ikan wain indañguk wĩn nakanaka tĩñguk. Nakanaka tĩmbi, wain tuk wĩn denanin wĩn ñĩm nandĩñguk, wĩn kena gwañgwa gĩkĩliñ endiñgot nandĩñgĩliñ, wala tĩmbi kandĩkñeli ama kĩkokot tĩñguk wĩn kitiñĩmbi ¹⁰ ñĩñguk, “Kĩmĩn beu gĩtikĩ wain tuk kĩndem wĩn dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama tĩmbĩmbi, wain kolan siñgimek danbi pa emañ. Gan dĩk wain tuk kĩndem tĩke-kimbĩñ dambi, kombĩtmek tĩke bĩlañ.”

¹¹ Yesuli Galili kandañ, Kana it kwelan tuk tĩmbi wain indañguk walĩ endok jimba kundil dama sisĩnik. Kundil wĩn tĩñpi, enlok kusal engano wĩn tĩmbi inda-dakleumbi, gwañgwañiili kañbi nandĩ-kwambĩñ dañgĩliñ.

¹² Sina walĩ taleumbi, Yesu meñ kwayañi ba gwañgwañi endi Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nitepekgot yakan wandĩñ pakĩliñ.

** **1:51:** Jekopti Kunum Yambattok eñaloñiili lat plon lombi pĩmbi kañbi ka-nandĩ-dakleñguk, wĩn Yambattĩ en kasileñguk (Stat 28:12-15), wĩndĩñgangot Yesulok gwañgwañiili Yambattĩ Yesu kasileñguk wĩn ka-nandĩ-tomnekalĩñ.

*Yesuli Beulok il giñgiñgan nim tiñgiliñda ep kle-kokuk
(Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)*

¹³ Juda amatamdok Kamaikamai gwilat wali indaup timbimbi, Yesuli gwañgwañii gita Jerusalem lo ñañguk. ¹⁴ Ña tombi, tapma it sañ jimba ginañ lombi yambiñguk, win ama diwindi tapmalok makauk wakit sipsip ba mambaip tualok ep bi yapikiliñ, timbi ama diwindi minem walan kusei kusei tombo miñ kena ti-pakiliñ. * Yesuli win yambiñguk, ¹⁵ toa no binjanum gilim daumbi, ama wakit makauk ba sipsip gitik win tapma it sañ jimba ginan nanin yandip kleum poña-taleumbi, ama minem tombo miñ kena ti-pakiliñ endok minem kwandainji gitik win wili papuseneumbi, endok kimikimitsi ep tambokuk. ¹⁶ Timbi endi ama mambaip tualok kimikiliñ win enombimbi eñguk, “Ei! Nepenepek gitik ñin platikan mep ña-talewit, timbi nokok Bepnalok il ñin timbim kimili tua it silanin inda-tablak, windiñ nombo nim tinekaliñ!” ¹⁷ Windiñ eumbi, gwañgwañiili plofet manda no Kap nolok ginañ youyoulin patak win nandi-siwikiliñ. Manda wolok ginañ Mesiali Kunum Yambatta ñindiñ niñguk, “Nak dikok ika tikekimbini dambi, it wali giñgi sinik palektok giñgineletta timbi kuñguna kolaukak.” ✧

¹⁸ Yesuli tapma ilan windiñ tiñgukta timbi Juda ama biesili nimbi eñgiliñ, “Dik jimba kundit nittek timbimbi ka-dakleamini, win Kunum Yambatti tapma it kandikne kena wandin tindilok ganbi taleñguk?” ¹⁹ Eumbi tambane enguk, “Sindi Kunum Yambattok il ñin wialimbi, sandap tipet git no wolok ginañnan nak bindambo mamba ilekak.” ²⁰ Eumbi niñgiliñ, “Akai! Nindila tapma it ñin gwilat 46 ginañnan kindit-ta-bamini, gan dikta sandap tipet git no wolok ginañnan mambi ilepi elañ ba?” ²¹ Gan Yesuli tapma itta sinik nim eñguk, tambo endi enlok piñgula eñguk. ²² Timbi Kunum Yambatti en kimnan nanin timbi mlakuk, wolok siñgi kandañ gwañgwañiili manda win eñguk win nandi-siwipi, Mesialok mlamlat plon manda youyoulin patak wakit manda Yesu en eñguk win nandi-kwambiñ dañgiliñ.

Yesuli amatam gitiktok kusasì nandi-talelak

²³ Yesuli Kamaikamai gwilatta Jerusalem it kwelan paliñipi, jimba kundit asup timbimbi, amatam asupti win kañgiliñda timbi en win Mesia sinik win nandi-kwambiñ dañgiliñ. ²⁴ Gan Yesu endila amatamdok nanandinji plon nim panjañganeñguk, ²⁵ win kusei ñindiñda: amatam gitik endi nitein win Yesu en nandi-kiliñ eñguk, timbi endok ginañ nanandinji yambinandi-dakle-taleñgukta timbi, nisilok kusasì plon nimbek noli Yesula nanandi miuktok tuop nim.

3

Kuñgu taletalen nimnat wolok kusei win Yesu en wakan

¹ It kiyau wopum Juda amatam yambi-dikneñgiliñ, endoñnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus. ² Endi tim nola Yesuloñ bimbi niñguk, “Endaut. Nindi gambi-nandi-dakleamini, win Kunum Yambatti dik endaut kuuñdok gani-mupi, dikita patak. Neta, jimba kundit dik pa tilañ, wandin win ama noli nisilok gembinji plon tineliñdok tuop nim.” ³ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Win biañgan sinik. Timbi Kunum Yambattok kandañ nak ñindiñ ganba: tikap ama noli indainda komblin bindambo nim

* **2:14:** Ama minem tombo miñ kena tiñgiliñ endi amatamdok minem tikembi, wolok kinjan tapma ittok minem emumbi, amatamdi wali tapmalok gaut tuañgiliñ ba tapikot kimikiliñ. ✧ **2:17:** Kap 69:9

indaukta, endi endok giñgít indauktok tuop nim.” ⁴ Eumbi, Nikodemusli ni-nandiñbi eñguk, “Akai, ama gilikti indainda komblin win telak nitek plon tuop indauk? Endi meñlok simbai ginañ bindambo piumbi, meñli apmektok tuop nim bek.” ⁵ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Win biañgan sinitik. Nak niñdiniñ ganba nandi: tikap Kunum Yambatti tuk wakít Woñinli ama nim timbi kaiktaumbi, indainda komblin indaukta, endi Kunum Yambattok giñgít indauktok tuop nim. ⁶ Win amalok piñgu gwilap win enlok meñ beuloñnan nanin, timbi ginañ tiptok kuñgu sinitik win Dindim Woñloñnan nanin.

⁷ Nak ‘Sindi indainda komblin indaneliñdok’ ganit, wala nandi-gitiñgítip nim timbekañ. ⁸ Sasaleli enlok nanandin klembi, pendip ñalak. Wali denanin bimbi delok ñalak win dik nanduñdok tuop nim, dik giñgiliñgot pa nandiñlañ. Winiñgangot Dindim Woñdi telak nitek plon amala kuñgu sinitik win miumbi, komblin indalak, win ama noli kauktok ba nandi-dakleuktok tuop nim.” ⁹ Nikodemusli ni-nandiñbi eñguk, “Woñdi kuñgu sinitik milak wali nitek indauk?” ¹⁰ Eumbi tambane niñguk, “Dik Israel amatamdok endautsi loloñ, gañgan nepek win nim nandi-daklelañ bek? ¹¹ Biañgan ñak. Nak niñdiniñ ganba: nindi nepek nandi-kiliñ eamiñ wolok plon manda eamiñ, ba nepek dautniñli kañgimiñ wolok gembin ikamiñ, gan sindi nindok mandani nim pa nandi-dasiañ. ¹² Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat ti-samgut, gan sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañda timbi, nitek plon pañgítambi, nepek kunum ginañ indañ win sanbam nandi-kwambiñ daneliñ? ¹³ Ganmek sindoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandiñlok wandiñ no nim loñgiliñ. Nim. Nak Ama Sinitik noñganliñgot kunum ginañ kukap, kwelan ñolok piñgutta timbi kunumdok nepek gitik win nandi-talelet.

¹⁴⁻¹⁵ Timbi nak nandi-kilikti ti-namañdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sinitik nak nep lololok elak. Win Israel amatamdi kwet silaninnan kuñilimbi, amatam maletti eium kimnep tiñgiliñ win ep kimilektok Moseli malet walawalan no timbi, komba bem mioñ nolok plon tike-lo mambi ikuk, ✧ walan winiñgangot amatamdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok nep mambi loutat.”

¹⁶ Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano sinitik ep galk tañguk win niñdiniñ timbi inda-dakleñguk: endi enlok Niñañ engano sinitik amatamda kim-semektok ni-mulimbi indañguk. Winiñda no en Niñañ nandi-kilikti tiñmilakta, endi kolandok giñgít nim timbekak, tambo endi kuñgu taletalen nimnat win kasileukak. ¹⁷ Win Kunum Yambatti Niñañ amatamdok kolanjilok kinjan eu taleuktok kwelan nim ni-mukuk, tambo endi kolanjilok kinjannan nanin yapma tikeuktok ni-mulimbi indañguk. ¹⁸ Nin endi Niñañ nandi-kilikti tiñmimbi kulakta, Kunum Yambatti yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok nim eu talelak. Gan nin endi Niñañ nim nandi-kilikti tiñmimbi kulakta, endi Kunum Yambattok Niñañ engano sinitik endok koi nim nandi-kilikti tilakta timbi, Kunum Yambatti ikan yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok eu taleñguk. ¹⁹ Winiñ tiñguk win kusei niñdiniñda: endi kolsalen kwelan ikan ni-mulimbi indañguk, gan kuñgunji kolanda timbi amatamdi kolsalen siñgi wiliñbi, kilim kasileñgiliñ. ²⁰ Neta, ama gitik ti-mipmile tañ endi ep tindinjilok kusei inda-dakleñmek wala misiniñpi, kolsalenla nandi-kunjit sinitik tambi makleañ. ²¹ Gan nin endi Kunum Yambattok kusal sinitik win kimit-klembi, tike-kwambiñ dalakta, endi Kunum Yambat tañgoneñpi, kundit kindem pa tilak wali inda-dakleuktok kolsalen ginañ pa bilak.

✧ 3:14-15: Namba 21:6-9

Yesuli Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

²² Kamaikamai gwilat taleumbi, Yesuli gwañgwañii yanañgipi, Jelusalem nanin pĩmbi, Judia kwelan ña tombi, nain diwĩn gwañgwañii gĩta wandiñ kuñipi, amatam tuk i-semliñguk. ²³⁻²⁴ Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambiñ gĩnañ gama nĩm kĩmĩkĩliñda tĩmbi, endi bo kena wĩn ti-ta-kuñguk, wĩn it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta tĩmbi, endi tuk no koi Aion wolok palĩmbi, amatamdi yousiyousiñgan endoñ bĩumbi, tuk i-semliñguk.

²⁵ Tĩmbi nain nola Yoanelok gwañgwañii diwĩn gĩt Juda ama noli kusei kĩmĩpi, kisi kesisi ba nepek kusei kusei diwĩn wĩn nĩtek wĩlĩpi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon e-tañan tiñgĩliñ. ²⁶ Wĩndiñ tĩmbi, Yoaneloñ ñambi niñgĩliñ, “Endaut, ama wali ba, dikita Jodan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa nin-dakleñguñ, wĩn Yesu endi bo nain ñĩndiñgĩtañgan tuk i-sem-i-sem kena tĩmbĩmbi, amatam gĩtĩkti endoñ pa ñañ yañ!” ²⁷ Eumbi tambane enguk, “Wĩn kindem. Tikap Kunum Molomdi ama nĩm tĩke gwĩlam tiñmekta, kenanlok bien wali indañmektok tuop nĩm. ²⁸ Sini la nak ñĩndiñ ewambi nandiñgĩliñ, ‘Nak Mesia en nĩm, tambo nak endok telak dama tiñmettok nani-mulĩmbi bĩ indañgut.’ ²⁹ Mesia nĩtok plon nak e-yout manda nĩtek ewit? Mesia wĩn, endi ama no tam gĩñgĩt wĩlimĩmĩn wandin. Tĩmbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandĩlak wandin natna Yesulok gembĩn ipi, amatamdi endok mandan nandĩnepi ñañ wĩn nandĩlet, nain wolonda nandi-sĩliĩliĩ nokok gĩnañna tokñelak. ³⁰ Neta, Kunum Yambatti endok koi gĩñgĩt wali wopum daumbi, nokok kotna gĩñgĩt wali pipi euktok nandĩlak.”

Kunum gĩnañ nanin pĩmbi indañguk wĩn Yesu en wakan

³¹ Kunum gĩnañ nanin pĩmbi indalakti ama gĩtik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwettok gĩñgĩtĩii, tĩmbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum gĩnañ nanin pĩmbi indañguktĩ wandin nĩm, tambo endi kwelan ama gĩtik yapma klembi, ³² nepek kunum gĩnañ kañguk ba nandiñguk wolok plon elak, gañgan mandan wĩn noñgan noñgandĩngot nandi-dasiañ. ³³⁻³⁴ Kunum Yambatti Niñañ ni-mukuk enda Dĩndĩm Woñ tokñetokñen mĩlakta tĩmbi, Woñ wali tĩmbi pañgĩtaumbi, Kunum Yambattok mandan-got pa elak, wala tĩmbi nin endi mandan wĩn nandi-dasilak, endi ñĩndiñ tĩmbi inda-daklelak: endi Kunum Yambatti biañgan molom sĩnik wĩndiñ nandi-kwambiñ dalakta. ³⁵ Bepi Niñañ tĩke-galk talak, tĩmbi endi nepek gĩtiñgĩtik endok kiinan kĩmĩpi, ka-dikñeuktok nĩmbi taleñguk. ³⁶ Wĩndiñda tĩmbi nin endi Kunum Yambattok Niñañ nandi-kĩlikti tiñmĩlak, endi kuñgu taletalen nĩmnat wĩn ikan ñĩndiñgĩtañgan kasĩlembi kulak, gan nin endi Niñañdok mandan nĩm tikembi kĩmit-klelak, endi kuñgu sĩsĩnik wĩn nĩm kasĩleukak. Tambo, Kunum Yambatti ikan yomĩnlok kĩnjan tambon ombi-tĩkeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasili Yesu en Mesia wĩn nandi-kwambiñ dañgĩliñ

¹⁻² Tĩmbi manda no ñĩndiñ eu sapakñaneñguk, “Amatamdi Yesulok gwañgwañii indaumbi, tuk i-sem-lak, endok kwĩnakwĩnatsĩli Yoanelok gwañgwañii yapma klelak.” (Gan wĩn Yesuli tuk i-sem-i-sem kena nĩm tiñguk, wĩn endok gwañgwañiilĩngot amatam tuk i-sem pa tiñgĩliñ.) Tĩmbi manda wali Falisi amalok pawanji gĩnañ piñguk wĩn Yesuli nandi-tomguk, wolonda ³ endi Judia kwet bimbi, Galili kwelan bĩndambo undane ñaupi ñañguk. ⁴ Ñambi nandiñguk, wĩn “Samalia distrik dama dikñeuttok.”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Samalia kwelan ñañĩpi, it kwet no koi Sikal wĩn tĩmbi dumalaumbi, Juda gĩt Samalia nasilok bep pañjĩ Jekoptĩ kwet no ñĩñañ Joseptok biñmĩnguk wolok tomguk. * ⁶ Tĩmbi Jekoptĩ tuk ban no kĩnditbium wolok pakuk, wala tĩmbi Yesulĩ telak ombapgan biñgukta tĩmbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup tĩmbĩmbi, ⁷ Samalia tam noli tuk gĩlep biũm kañbi ñĩnguk, “Dĩk tuk gĩt nam!” ⁸ (Gwañgwañii endĩla it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñgĩliñ.) ⁹ Yesulĩ wĩndĩñ eumbi, Juda amatamdi Samalia en gĩta not ñĩm tañda tĩmbi tam wali nandi-sĩlikĩembi ñĩnguk, “Nĩtekte tĩmbi dĩk Juda amali nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?” ¹⁰ Eumbi, Yesulĩ tambane ñĩnguk, “Kunum Yambattĩ amatam nek sĩloñ tambongan ememlok nandĩlak wĩn dĩk nandi-dakleumda, ba nin sĩnik tukta ganlak wĩn kanandi-tombĩmda, dĩtna naka tukta nanbĩmbi, nak tuk ama tĩmbĩ kaiktalok wĩn gumañ gamam.”

¹¹ Tĩmbi tamdi ñĩnguk, “Ama wopum, tuk ban ñĩn ombap sĩnik, tĩmbi tuk gĩngĩttok bo ñĩm pakamlakta tĩmbi, dĩk tuk ama tĩmbĩ kaiktalok elañ wĩn denanin gĩletañ? ¹² Sotnĩ Jekop endĩ wakan tuk ban ñĩn kĩndit-ñĩmbi, en wakĩt ñĩñañii ba sipsip bulmakauñiili tuk ñakan nayañgĩliñ. Nĩtek tĩmbi dĩk gumañ en makleũndok nandĩlañ?” ¹³ Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ tambane ñĩnguk, “Amatam gĩtĩktĩ tuk ñolok gĩpi pa nañ, endok binjĩ bĩndambo kalandaukak. ¹⁴ Gan no en tuk natna mĩwambi nambekak, endok bim nombo ñĩm kalandañmekak. Tambo tuk nak mĩmĩlok pat-namlak, wali endok gĩnan gĩnañ tuk dai no wandin indambi, tĩmbĩ kaiktaumbi, papat kwambĩngan kuukak.”

¹⁵ Tĩmbi tamdi manda wolok kusei ñĩm nandi-tombi ñĩnguk, “Ama wopum, dĩk tuk wĩn naka namekañ! Nĩm kañbi, nak nombo tukta kĩmbi, tuk gĩlepi, slakan ñandĩñ yousĩyousĩ biut.” ¹⁶ Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ ñĩnguk, “Ale, dĩk ña, wapaka kĩtĩ nañgĩpi, en gĩta undane bĩukañ.” ¹⁷ Eumbi ñĩnguk, “Nak wapatna ñĩm nat.” Eumbi, Yesulĩ ñĩnguk, “Dĩk wapaka ñĩm nat elañ, wĩn dĩndĩm sĩnik. ¹⁸ Gan dĩk wapakai epguñ wĩn kĩt tambon gĩtĩk, tĩmbi ama nin en gĩta man ñĩndĩngĩt kulañ, endĩ dĩkok wapaka ñĩm, wala tĩmbi manda elañ wĩn biañgan sĩnik.”

¹⁹ Yesulĩ wĩndĩñ eũgukta tĩmbi tam wali ñĩnguk, “Ama wopum, nak gambĩ-nandĩlet, wĩn dĩk plofet ama no. ²⁰ Wĩndĩñda nak gani-nandĩwa: kwet jañgĩn da patak wolok Samalia ñĩnlok bep pañniili Kunum Yambat mĩlelem tiñmañgĩliñ. Nĩtek tĩmbi Juda sĩndĩ amatamdi Jelusalem it kwelangot Kunum Yambat mĩlelem tiñmĩnelĩndok pa eañ?” ²¹ Eumbi Yesulĩ tambane ñĩnguk, “Tam, dĩk manda ñĩn dĩka ganlet wĩn nandi-kwambĩñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdi kwet jañgĩn ñolokgot ba Jelusalem it kwet wolokgot Bep Yambat ñĩm mĩlelem tiñmĩnekalĩñ. ²² Samalia sĩndĩla Kunum Yambat mĩlelem tiñmañ, endok kusal ñĩm nandi-kĩliñ eañ, gan Juda ama ñĩndĩla nin sĩnik mĩlelem tiñmamĩñ en nandĩñmamĩñ, wĩn kusei ñĩndĩñda: Kunum Yambattĩ amatam gĩtĩk kolanjĩlok mĩlapnan nanin yapma tĩketĩkelok kenan wĩn Juda ñĩndok kandañ kusei kĩmĩkuk.

²³ Tĩmbi ñĩm ombataumbi, nain wĩn ip inda-talelak, wolonda ñĩwowoñ tĩndĩlok ama sĩsĩnik endĩ Beptok kusal sĩsĩnik wĩn nandi-kĩliñ eumbi, Woñĩnli ep tĩmbi pañgĩtaumbi, ñĩwowoñ tiñmĩnekalĩñ. Wĩn ama wandin wala Beptĩ yambĩ-galk tambi, ñĩwowoñ tiñmĩnelĩndok ep kasĩleup nandĩlak. ²⁴ Kunum Yambat en ama ñĩm, endĩ Woñ sĩnikta tĩmbi en mĩlelem tiñmĩlok wolok telak biañgan sĩsĩnik noñgangot patak. Wĩn

* 4:5: Manda wali Stat 48:22 gĩt Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

ñindiñ: endok kusal sisinik win nandi-kiliñ eumbi, Woñinli ep timbi pañgitaumbi, ni-wowoñ ti-ñimlok.”²⁵ Timbi tamdi niñguk, “Nak nandilet win Mesia, koi no Klisto kitiañ, endi indauktok een. Timbi endi indamek, nepek gitik nini-dakle ti-nim-taleukak.”²⁶ Timbi Yesuli niñguk, “Nak nindi manda ganlet win Mesia en wakan.”

²⁷ Wolongan endok gwañgwañiili undane bi tombi kañgiliñ, win Yesuli tam gita manda e-nandi tiñguk, timbi ka-silikñembi, nanandi kena tiñgiliñ. Gan endoñnan nanin noli Yesu ñindiñ no nim ni-kañgiliñ, “Dik nekta lonjimbini nandilañ?” ba “Kusei nekta tam ñakita manda e-nandi tilañ?”

²⁸ Timbi tam wali tuk kambot tike-biñguk win wolok biu palimbi, it kwelan undane ñambi, amatamda ñindiñ eni-ta-kuñguk,²⁹ “Sindi nakita tuk bannan ñambi, ama no nokok ep tindinalok kusei gitik nani-talelak en bim kawit! En Mesia wakan bek?”³⁰ Windiñ eumbi, amatamdi it kwet bimbi, Yesu kanepi ñañgiliñ.

³¹ Amatamdi gama nim bi tomñilimbi, gwañgwañiili Yesu ni-giñgimbi eñgiliñ, “Ninindaut, nanañga na!”³² Gan Yesuli tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak win sindi nim ka-nandi-dakleañ.”³³ Windiñ eumbi, nisinigan ñindiñ e-nandi tiñgiliñ, “Ama noli nanañ ep bim mik ba?”

³⁴ Timbi Yesuli eni-daklembi eñguk, “Nak nin nani-mukuk endok man tañgoneñipi, kenan timbettok namguk win gitik timba taleukak, wali wakan nokok nanañna tilak.”

³⁵ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Amatamdi ñindiñ pa eañ, ‘Yakip tipet tipet taleumbi, nanañ mepmeptok nain indaukaka.’ Gan nak ñindiñ sanlet, sindi dausi deium ñaumbi, amatam nindoñ binep tañ win yambit: endi kena ginañ nanañ bien epeptok ikan gilitalak wandin.”³⁶ No en amatam wandin kuñgu taletalen nimnatnan yanañgitak, endi ama bien epep kena timbi, tuan kindem kasilelak wandin. Windiñda timbi tipitipi tilak gita bien epep tilakti yakan bienla silisili tamik.³⁷ Manda no ñindiñ pa eañ, ‘Ama noli tipitipi timbimbi, noli bien epep pa tilak.’ Win kusei ñindiñda timbi manda wali sindok kandañ bien tilak:³⁸ sindi kena noli tiñgiliñ wolok bien epneliñdok nak sani-mulam ñañgiliñ, win diwin noli kena meñ tiñgiliñ, timbi sindi endok kenanjlok bien kasileañ.”

³⁹ Samalia tamdi eñguk, “Endi nokok ep tindina gitik nani-dakle-talelak,” windiñ eñgukta timbi endok ilnan nasi asupti Yesu en Mesia sinik windiñ win nandi-kwambiñ dañgiliñ.⁴⁰ Windiñda timbi endi Yesuloñ bi tomgiliñ, endi Yesuli en gita kuuptok giñgimbi, ni-tiañeumbi nandi-sembi, isi kwesinan sandap tipet kumbi,⁴¹ giñgit manda enguk. Timbi manda eñgukta timbi amatam asupgan sinikti Yesu en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dambi,⁴² tamda ñindiñ niñgiliñ, “Win dikok mandañgalañgot timbi nindi nombo nim nandi-kwambiñ damiñ. Tambo, nindi ninlok pawannili endok mandan nandimbi, ñindiñ nandi-dakleamiñ: biañgan sinik, ñine Mesia nin kwelalok amatam gitik kolanjlok kinjannan nanin yapma tikeukak en wakan.”

*Yesuli kena ama nolok niñañ timbi kindem dañguk
(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

⁴³ Yesuli Samalia kwelan sandap tipet pakap, Galili kwelan ñaupi ñañguk.⁴⁴ Endi damañgan ñindiñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasili giñgigan nim pa tiñmañ.”⁴⁵ Windiñda endi Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda winasi endi bo Kamaikamai gwilatta Jelusalem ñambi, Yesuli nepek nek wolok tiñguk win gitik kañgiliñda timbi enda not tiñmiñgiliñ.

⁴⁶ Yesulí Galili kwelan kuñipi, Kana it kwet wolok damañgan tuk tím̄bim wain indañguk, wandiñ kandañ endi b̄indambo ñam pakuk. Tím̄bi Kapaneam it kwet wali Kana ñasiñgan pakuk, wandiñ ama wapmañdok kena ama noli kuñguk. Endok niñañdi j̄imbat t̄iñgukta tím̄bi, ⁴⁷ endi Yesulí Judia kwelan nanin p̄imbi, Galili b̄i tomguk wolok ḡiñḡit nandimbi, wolongan endoñ b̄iñguk. B̄imbi, ni-ḡiñḡinembi, ñ̄indiñ eñguk, “Wandingan, d̄ik nakita Kapaneam ñambi, nokok niñana sembepi tilak w̄in tím̄bi kindem daw̄in.” ⁴⁸ W̄indiñ eñgukta tím̄bi Yesulí ñ̄indiñ niñguk, “T̄ikap amatam s̄indi j̄imba kundit ba kundit ḡitik̄in daut samambi n̄im kañda, s̄indi nak n̄im nandi-k̄il̄ikt̄i t̄i-namañ.” ⁴⁹ W̄indiñ eumbi tambane niñguk, “Wopum, n̄im kañbi niñana sembekta, plapgan b̄iumbi ñanda.” ⁵⁰ Gan Yesulí tambane niñguk, “D̄ik ñau. Niñañga ip kindem dam kulak.”

Tím̄bi ama wali Yesulí manda niñguk w̄in nandi-kwambiñ dambi, ilan ñaupi ñañguk. ⁵¹ Ñañ̄il̄imbi, endok kena gwañgwañiil̄i en telaknan b̄i tím̄bi indaumbi, ñ̄indiñ niñḡil̄iñ, “D̄ikok niñañga ip kindem dak kulak.” ⁵² Eumbi, nain nekta s̄in̄ik kindem dañguk wala eni-nandumbi niñḡil̄iñ, “Desa 1 kilok timlala tím̄bimbi, siñgin komba diñgukt̄i busukñeñguk.” ⁵³ Eumbi, beuli ka-nandi-dakleñguk, w̄in 1 kilok timlala s̄in̄ik Yesulí “Niñañga kindem dam kulak” w̄indiñ niñguk. Tím̄bi en ḡita amatam endok ilnan kuñḡil̄iñ endi ḡit̄ikt̄i Yesu nandi-k̄il̄ikt̄i t̄iñm̄iñḡil̄iñ.

⁵⁴ Yesulí Judia kwelan nanin Galili kwelan undane b̄i tombi, b̄indambo j̄imba kundit w̄in tím̄bimbi, nain t̄ipet indañguk.

5

Yesulí tuk ban baliliñnan ama no tím̄bi kindem dañguk

¹ Nain n̄itepek ñaumbi, Juda amatamdok gw̄ilat no tím̄bi dumalaumbi, Yesulí Galili kwet bimbi, Jelusalem undane ñam pakuk. ² Jelusalem it kwettok sañ yama nolok koi w̄in Sipsiplok Yama, * tím̄bi yama wolok ñasiñgan tuk ban no patak, wolok koi w̄in Judalok mandanj̄i plon Betesta k̄it̄iañ. Tuk ban wali palanda k̄it̄i tambongot, † ³⁻⁴ tím̄bi palanda wolok plon amatam j̄imbatsiat asup, w̄in amatam dausi sipsipm̄in, ba kesisi kolan ba p̄iñḡips̄i dalandañguk endi pak̄il̄iñ. ‡

⁵ Ama no gw̄ilat 38 ḡit̄ik j̄imbat t̄ikeñgukta endi bo wolok pakuk. ⁶ Yesulí tuk bannan ña tombi, ama w̄in kañbi ka-nandiñguk, w̄in endi nain ombapgan wolok pakañguk. W̄indiñda endi ñ̄indiñ ni-nandimbi eñguk, “D̄ik kindem dauñdok nandi-galk tilañ ba?” ⁷ Eumbi, ama j̄imbalatt̄i tambane niñguk, “Wopum, tuk̄t̄i sas̄ik tím̄bimbi, notna noli nepmu plaptaumbi, tuk ḡinañ p̄ut ñak! N̄imda tím̄bi, natnañgan p̄imb̄ilok gliñgliñ tím̄bambi, d̄iw̄in noli napma klembi, dama pa pañ.” ⁸ W̄indiñ eumbi, Yesulí niñguk, “D̄ik m̄ilapi, ipaka t̄ikembi ñau.” ⁹ Tím̄bi wolongan ama wali kindem dambi m̄ilapi, ipal t̄ikembi ñañguk.

W̄in Sabat patnand̄i nainda w̄indiñ indañgukta tím̄bi, ¹⁰ Juda ama bies̄il̄i ama kindem dañgukta ñ̄indiñ ni-ḡiñḡinembi eñḡil̄iñ, “Man Sabat yañ! D̄ik n̄itek tím̄bi endik̄ne manda w̄ipi, ipaka t̄ikembi ñalañ?” ¹¹ Eumbi tambane

* **5:2:** Yama wolok sipsip yanañḡil̄im lo-p̄it pa t̄iñḡil̄iñ. † **5:2:** Nandi-tale amali eañ, w̄in tuk ban w̄in wopum s̄in̄ik, amali t̄ind̄in, tím̄bi ban w̄in palandal̄i tamb̄il̄imbi, tuk̄t̄i tambon tambon pak̄im̄ik, tím̄bi palandal̄i tuk ban w̄in ep kle-ḡimbut pakuk. ‡ **5:3-4:** Nandi-tale ama d̄iw̄ind̄i manda kusip no gamañgot patak eañ. W̄in ñ̄indiñ, “Endi tuk sas̄ik tím̄bektok mand̄i-pakañḡil̄iñ. W̄in kusei ñ̄indiñda: nain no ba nola Wopumdok eñalo noli tuknan p̄imbi, tuk tím̄bi sas̄ik t̄iñguk, tím̄bi nin endi tuk ḡinañ dama p̄il̄iñguk endiñgot j̄imbat w̄in ba w̄in inda-semguk wali tale-sem̄l̄iñguk.”

enguk, “Ama nep tĩmbi kĩndem dat endi ñĩndiñ nanĩk, “Dĩk ipaka tĩkembali ñau.” ¹² Eumbi ni-nandiñgĩliñ, “Ama nindi ‘Ipaka tĩkembali ñau’ ganĩk?” ¹³ Gan Yesuli kĩmĩn wopum wolok pakĩliñ endok boñgĩpsĩnan paikukta tĩmbi, ama kĩndem dañguktĩ en nin sĩnik wĩn nĩm nandi-ñĩm-ñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesuli ama wĩn tapma it sañ jimba gĩnañ tĩmbi indaumbi niñguk, “Nandiñlañ, dĩk ip kĩndem dañguñda, yom nombo nĩm tĩmbekañ. Nĩm kañbi, mĩlap wopum sĩnik noli gepmek!” ¹⁵ Eumbi, amali walinin pĩm ña Juda ama biesĩloñ ñambi, Yesuli tĩmbi kĩndem dañguk wĩndiñ eumbi nandiñgĩliñ.

Kunum Yambattok Niñañ ba kuñgu sĩsĩniktok kusei wĩn Yesu en wakan

¹⁶ Yesuli kundit wandisi Sabat patnandi nainda pa tĩliñgukta tĩmbi, Juda ama biesĩli kusei kĩmĩpi, mĩlap pa mĩñgĩliñ. ¹⁷ Tĩmbi Yesuli enlok ep tĩndĩn kasopmeuktok ama biesĩla ñĩndiñ enguk, “Bepnali yousiyousiñgan kena ti-ta-kulakta tĩmbi nak bo wĩndiñgangot ti-ta-kuutat.” ¹⁸ Kusei wala tĩmbi Juda ama biesĩli Yesu wĩli kĩmbektok telak lonji-sĩnik tañgĩliñ. Wĩn endi Sabattok endikĩne manda lapĩkuk walañgot nĩm. Wĩn endi Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, wali en tĩmbĩmbi, endi Kunum Yambat gĩt tuopset noñgan tĩñgukta tĩmbi wĩli kĩmbektok telak lonjiñgĩliñ.

¹⁹ Tĩmbi Yesuli ñĩndiñ tambane enguk, “Manda et wali biañgan sĩnik. Tĩmbi ñĩndiñgot sanba: nak Kunum Yambattok Niñañdi natnalok nanandiñala nepek no tĩmbettok tuop nĩm. Tambo nokok Bepnali nepek nek tĩmbĩmbi kalet, wĩngot gumañ tĩmbet. Wĩn Bepti nepek nek pa tĩlak, wĩndiñgangot nak endok Niñañdi pa tĩlet. ²⁰ Tĩmbi endi gĩnañli nep kasĩlembi, enlok ep tĩndĩn gĩtik wĩn daut namum kañbi pa tĩlet. Tĩmbi sĩndi ka-sĩlikĩmbi, nanandi kena tĩneliñdok, endi kundit gĩtikĩn daut namum kañbi tĩmbetat, tĩmbi wali kundit damañgan tĩñgut wĩn makle tĩnekalĩñ.

²¹ Wĩn ñĩndiñ: Bepnali ama kĩmnan nanin ep tĩmbi mĩlalĩmbi, kuñgu emlak, wĩndiñgangot nak endok Niñañli bo ama ninda kuñgu emepi nandiñlet enda emlet. ²² Tĩmbi wĩngot nĩm. Bepti ama no nĩm yambi-danlak. Tambo amali kuñgulok ba kĩmkĩmlok wĩn eu taletale kena wĩn Bepti nokok kĩtnanan kĩmĩt-taleñguk. ²³ Wĩn kusei ñĩndiñda: endi enda kot gĩñgĩt mañ gĩtikĩt nak Niñañda wĩndiñgangot kot gĩñgĩt namneliñdok nandiñlak. No en gĩñgĩnembi, nak Niñan kot gĩñgĩt nĩm namlak, endi Bep nani-mukuk enda bo kot gĩñgĩt nĩm pa mĩlak. ²⁴ Wĩn biañgan sĩnik.

Tĩmbi ñĩndiñ sanba nandiñwĩt: nin endi nokok mandana kĩmĩt-klembi, Bep nani-mukuk en nandi-kĩlikti tĩñmĩlak, endi kuñgu taletalen nĩmnat wĩn ikan palmĩlak. Wĩn endi damañgan kĩmlok gĩñgĩt kuñguk, gan kuñgu sĩsĩnik wolok gĩñgĩt ikan indambi kulak, tĩmbi yomĩnlok kĩnjan tambon nĩm ombi-tĩkeukak. ²⁵ Manda wali biañgan sĩnik.

Tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: nain indaup tĩlak wolonda amatam endok gĩnañji tip kĩmkĩmĩn endi nak Kunum Yambattok Niñañ nokok mandana nandiñekaliñ. Biañgan ñak, nain wĩn ikan indak, tĩmbi mandana nandi-dasiñdi papat kwambiñgan kunekaliñ. ²⁶ Wĩn kusei ñĩndiñda: nokok Bepna en kuñgu molomdi amatam ep tĩmbi kaiktaumbi, kuñgu ememlok gembĩn palmĩlakta, tĩmbi nak endok Niñañdi wĩndiñgangot tĩmbettok endi gembĩn wĩn naka bo namguk. ²⁷ Tĩmbi nak Ama Sĩsĩnikta tĩmbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbi taleumbi, endi kuñgulok ba kĩmkĩmlok manda wĩn nak ewa taleukak.

²⁸ Sĩndi wala nanandi kena nombo nĩm tĩnekalĩñ, wĩn kusei ñĩndiñda: nain indaukak wolonda sembĩsembĩn gĩtik endi nokok mana malap nandiñbi, ²⁹ sumji binekalĩñ, wĩn kĩndem tĩndi endi mĩlapi, kuñgu

kwambiñ kunekaliñ, timbi kolan tindi endi milapi, nak mandanji ewa taleumbi, endi kolanjilok tambon ombi-tikenekaliñ. ³⁰ Nak natnalok nanandinala nepek no timbeptok tuop nim. Win Bepnali nitek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-dani tilet. Timbi nak telak dindim plon yambi-dani tilet, win kusei nindinda: nak natnalok nanandinana nim kimik-klelet, tambo Bep nani-mukuk endok man tañgonembi kimik-klelet.”

Yesulok kusal timbi inda-dakleuktok asup patak

³¹ Timbi Yesuli yousimbi, ama biesila enguk, “Tikap nak noñganliñgot natnalok kusatna e-daklewamda, sindi wala nandum biañgan nim tilak.

³² Gan kusatna e-daklelok no patak, win Bepna en wakan. Timbi nak nindin nandi-daklelet: endi manda nokok plon elak wali biañgan sinik tilak.

³³ Timbi sini nokok kusatna timbi inda-daklenelindok ama eni-mulimbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ nam nandingiliñ, wolonda Yoaneli kusatna sisinik win sani-dakleñguk. ³⁴ Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nim panjañganelet, ganmek sindi Yoanelok mandan nandi-dasiumbi, Kunum Yambatti kolanjilok kinjannan nanin sapma tikeuktok nak Yoanelok mandan win sani-kaikta tilet. ³⁵ Sipalakti duapi koli salelak, windiñgan Yoaneli nokok kusatna timbi sale-samumbi, sini nain dumangan endok mandanla timbi nandi-koñgomnat silisili wopungan tingiliñ.

³⁶ Kusatna timba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, timbi wali Yoanelok mandan maklelak. Win nokok Bepnali nak kena timba taleuktok namguk, win nak kundit pa tilet, wali wakan endi nak nani-mulimbi indañgut win timbi inda-daklelak.

³⁷ Timbi wingot nim. Bepna nani-mukuk endi bo kusatna timbi inda-daklelak. Sindi nain nola endok man malap nim nandingiliñ, ba endok walan nim kañgiliñ. ³⁸ Timbi endok mandan sindok ginañji ginañ nim nandi-dasium patak, win kusei nindinda: endi nak wakan nani-mulimbi indañgut, ganmek sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañ.

³⁹ Sindi kuñgu taletalen nimnat wolok telak win manda youyoulin ginañ timbi inda-samektok nandañda timbi manda win pinat-lonji kena pa ti-kiliñ eañ, timbi manda wali wakan nokok kusatna eu daklelak, ⁴⁰ gañgan sindi ginginembi, nak sep timba pañgitaumbi, kuñgu sisinik win kasilenelindok nokoñ nim pa bañ.

⁴¹ Amali kot gingit namañ ba nim namañ, nak wala nandi-koñgom nim pa tilet. ⁴² Gan sindok kandañla windin nim. Nak nandi-kiliñ ti-sambi, sambinandi-daklelet, win sindok ginañjili Kunum Yambat nim kasileañ. ⁴³ Neta, nokok Bepnali nani-mulimbi, endok kinjannan sindoñ biñgut, ganmek sindi siñgi wawit pa ti-namañ. Gan tikap ama noli enlok nanandinla sindoñ bilakta, sindi not pa tiñmañ. ⁴⁴ Sindi nosiili kot gingit samañ wala nandi-koñgom pa tañ, gan Kunum Yambat noñgan sinikti kot gingit samektok sin gemb nim pa kokañ. Windinda timbi sindi nitek nokok mandana nandi-kwambiñ daneliñ?

⁴⁵ Bepnalok dainan nindi sinik mandali sep youpi sani-kolaukak? Win nak nim! Sindi windin nim nandi-namnekalin. Win ama sindi sep kimelektok nandi-kwambiñ dañ, win Mose en wakan mandali sep youlekkak! ⁴⁶ Endi nokok plon manda youkuk, wala timbi tikap sindi endok mandan nandi-kwambiñ daumda, nokok mandana bo nandi-kwambiñ daneliñ. ⁴⁷ Gan tikap sindi Moseli manda youkuk win nim nandi-kwambiñ dañda, nokok mandana nitek nandi-kwambiñ daneliñ?”

6

*Yesulí ama 5,000 wakít tam gít gwañgwa bisat nanañ ep towiñguk
(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)*

¹ Tímbi Yesulí Galili kwelan undanem bí pakap, nain nola kíkēñ tíkēmbi, Galili tuk guañ, wolok koi no Taibelias, wín díkēmbi, tombon kandañ gwañgwañii gíta wandíñ ñañguk. ² Tímbi amatam kímín wopumdí Yesulí jimba kundit ama jimbatsiatta tí-semliñguk wín pa kayañgíliñda tímbi, en kle-gímgím embi ñañgíliñ. ³ Tímbi Yesulí tambon kandañ ña tombi, kwet jañgín nolok lombi, gwañgwañii gíta pip pakuk. ⁴ (Nain wolonda Juda amatamdok gwílat wopum no, koi Kamaikamai gwílat, walí dumalañguk.)

⁵ Tímbi Yesulí deium ñaumbi, amatam kímín wopum endoñ bímbi yambímbi, Filipta ní-nandímbi eñguk, “Níndí nanañ denanin tuambi, amatam ñandin síník ep towineñ?” ⁶ (Endí amatam ep towiuktok nandí-sambat ikan tíñguk, gan Filiptok nanandí-kíliktín ka-nanduktok wíndíñ eñguk.) ⁷ Tímbi Filiptí tambane níñguk, “Tíkapi níndí kena tímbi, sandap 200 wolok tuan pat-nímumda, mínem walí plaua nanañ tuanambi, amatam noñgan noñganlí lakatgot nanelíñda, walí gama tuop nímbi tí-semek.”

⁸ Tímbi Yesulok gwañgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayañ, endí Yesu ñíndíñ níñguk, ⁹ “Gwañgwa no ñín patak, endok plaua nanañ wín bali kwílanlí tíndín kímbongot gít míkbalak sinjin típet palmílak. Gan plaua gít míkbalak wandín walí amatam asupgan pakañ nítek tuop tí-semek?”

¹⁰ Tímbi Yesulí gwañgwañii enbímbi, endí amatamdí pip patnelíñdok enbímbi pipakíliñ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) Tímbi ama endok kwínakwínatsí wín 5,000 ba nítepek. ¹¹ Tímbi Yesulí plaua nanañ wín epbi, Kunum Yambat weñmímbi, amatam wolok pipakíliñ enda daní-semnelíñdok gwañgwañiila emguk. Emu taleumbi, míkbalak típetta wíndíñgangot tíñguk. Tímbi amatamdí nandí-galksílok tuop epbi nañgíliñ.

¹² Na tokñeumbi, Yesulí gwañgwañiila enguk, “Nanañ nambímbi, díp pat-ta-ñalak wín kiulít! Ním kañbi, binam pap kolauk.” ¹³ Wíndíñda endí amatamdí nanañ na-tílap bíñgíliñ wín kiukíliñ, wín plaua nanañ kímbongot wolok dípdíplí sandíñ lík 12 tokñeñgíliñ.

¹⁴ Amatamdí Yesulí jimba kundit wín tímbím kañgíliñda tímbi manda ñíndíñ eu satañguk, “Biañgan síník, Kunum Yambattí plofet ní-mulím kwelan indauktok een ☆ wín ama ip ñakan síník!” ¹⁵ Endí wíndíñ eumbi, Yesulí yambí-nandíñguk, wín amatamdí en kaikgan tíkēmbi, ama wapmañjí wíndíñ mambí ilektok nandí-sambat tíñgíliñ, wala tímbi endí yambík bímbi, bíndambo engan kwet jañgínnan loñguk.

*Yesulí tuk guañ plon yalimbi ñañguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

¹⁶ Tímlala tímbímbi, Yesulok gwañgwañiilí kwet jañgínnan nanin tuk guañnan pímbi pakíliñ. ¹⁷ Pakap, kwet kílim eumbi, Yesulí endoñ gama nímbi bíñgukta tímbi endí kíkēñ plon lombi, tuk guañ díkēmbi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgíliñ. ¹⁸ Ñañlímbi, sasale wopum bímbi, tuk pendílimbi, tuktok gembíndí wopumgan mílakuk. ¹⁹ Endí 5 ba 6 kilomita wolok tuop kíndit ñambi kañgíliñ, wín Yesu kesíktí tuk plon yaliyali bímbi, kíkēñ tímbi dumalaum kañbi mísíñgíliñ. ²⁰ Gan Yesulí enguk, “Nín natna síník, nímbi mísínelíñ.” Wíndíñ eumbi, ²¹ gwañgwañiilí kíkēñ gíñañ nañgíp lonelíñdok nandí-koñgom tíñgíliñ, tímbi wolongan kíkēndí kwet ñanepi ñañgíliñ wandíñ ña suañguk.

☆ 6:14: Lo 18:15,18

Kuñgulok nanañ biañgan sisinik win Yesu en wakan

²² Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakiliñ endi ka-nandi-tomgiliñ, win “Desa kikeñ noñganliñgot ñolok pakuk, gan Yesuli wolok plon nim loñguk. Win gwañgwañii nisiñgot wolok plon lombi ña-taleñgiliñ.” ²³ Timbi kikeñ diwindi Taibelias it kwelan nanin b+mbi, Yesuli Kunum Yambat weñm+mbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasiñgan bi tomgiliñ.

²⁴ Timbi amatamdi ka-nandi-tomgiliñ, win Yesu git gwañgwañiili kwet wolok nombo nim pakiliñ, wala timbi endi kikeñ wandiñ bi tomgiliñ wolok plon lombi, Yesu lonj+nepi Kapaneam it kwelan ñañgiliñ. ²⁵ Nambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ timbi indaumbi, ni-nandi+mbi eñgiliñ, “Endaut, dik dawanda ñandiñ biñ?” ²⁶ Timbi Yesuli e-nandinji win nandi-kimnemi, ñandiñ tambane enguk, “Ba sindi nak jimba kundit asup timbam kañbi, kusatna nandi-dakleñgiliñda timbi nep lonjañ ba? Win biañgan nim! Nak sanlet, win sindi nandi-galks+lok tuop nanañ na tokñeñgiliñ, walañgot timbi nep lonjañ.

²⁷ Sindi nanañ kolalak wandin kasileneliñdok kena boñgit nim tinekaliñ. Tambo sindi nanañ wali sep timbi kaiktaumbi, kuñgu taletalen nimnat samlak win kasileneliñdok giñginemi, kena boñgit tinekaliñ. Timbi nak Ama Sisinikti nanañ wakan sametat, win kusei ñandiñda: Bep Yambatti nak wandiñ timbettok nanbi taleñguk.” ²⁸ Wandiñ eumbi, endi ni-nandiñgiliñ, “Ale, nindi Kunum Yambattok kenan tineñdok nittek sinik t+lok?” ²⁹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endi ñandiñ tneliñdok nandi-samlak: sindi endi ama nin ni-mulim pi indañguk, win natna nandi-kilikti ti-nam-ta-kunekaliñ.”

³⁰⁻³¹ Amatamdi manda win nandi+mbi, ñandiñ ni-nandiñgiliñ, “Ale, dik jimba kundit nek sinik no timbim kañmek, dik manda biañgan elañ win gumañ nandi-kwambiñ daneñ? Win ñandiñ youyoulin patak, ‘Endi nanañ kunum ginañ nanin emum nayañgiliñ,’ * wala timbi Mose endila nindok bep pañniila nanañ koi mana win kwet silaninnan emumbi nayañgiliñ. Wandiñda ditna kundit engano nek sinik daut nimetañ?” ³² Eumbi tambane enguk, “Endi nanañ win nayañgiliñ win biañgan sinik, gan nak ñandiñ sanba: nanañ kunum ginañ nanin emguk win Mose nim. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sisinik win kunum ginañ nanin pa samlak. ³³ Win kusei ñandiñda: nek ñali kunum ginañ nanin p+mbi, kwelalok amatam kuñgu sisinik emlak, wali nanañ biañgan sisinik Kunum Yambat en pa samlak wakan.” ³⁴ Eumbi niñgiliñ, “Wopum, dik nain tuop nanañ win nimekañ.” ³⁵ Eumbi enguk, “Kuñgu sisinik wolok nanañ win natna wakan. No en nokoñ b+mbi, nep yous+mbi, nandi-kilikti ti-namlakta, endok ginan tipm+nl+ nanañ tukta nombo nim kimbekak.

³⁶ Gan nak sangut wolok tuop sindi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gañgan nim nandi-kilikti tañ. ³⁷ Bepnali amatam nokok kitnanan yapitak, endi gitikti nokok kandañ bi-talenekaliñ. Timbi nokok kandañ bañ win nak endoñnan nanin no nim ep kleutat. Nim sinik. ³⁸ Win kusei ñandiñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum ginañ nanin kwelan ñin nim piñgut. Tambo Bepnali nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut. ³⁹ Timbi endok man mandan win ñandiñ: amatam nokok kitnanan yapit-taleñguk, endoñnan nanin wali no nim pait-talenekaliñ. Tambo nak endi gitik ep kama+mbi, nain taletalennan kimnan nanin epma m+lat-talenekaliñ. ⁴⁰ Win Bepnali ñandiñ inda+ptok nandi-galk talak:

* 6:30-31: Naimaia 9:15, Kap 78:24, 105:40

amatam nin endok Niñañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-kilikti ti-namañ, endi gitik kuñgu taletalen nimnat win kasilenekaliñ, timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin epma mlalatekalin.

⁴¹ Yesuli “Nanañ kunum ginañ nanin piñguk win natna” windin eñgukta timbi, Juda ama biesli kusei kimpipi, endok plon e-balep timbi, ⁴² nisinagan e-nandi timbi eñgiliñ, “En Yesu yañ, Joseptok niñañ win, timbi nindi endok meñ beu nandi-semamñ! Nitakta timbi ama wandin wali kunum ginañ nanin kwelan piñguk windin pa elak?” ⁴³ Eumbi tambane enguk, “Sindi sinlok boñgipsinan e-balembalep nombo nim timbit. ⁴⁴ Bep nin nak nanimukuk en amatam nokoñ nim yanañgimda, ama noli nokoñ bimbibi, nep kle kuneliñdok tuop nim. Timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin ep timba mlalatekalin. ⁴⁵ Plofet amal manda youkiliñ wolok ginañ nindi youyoulin patak, ‘Kunum Yambatti amatam gitik eni-daut ti-sembi, nanandi emekak.’ ✧ Windinda timbi amatam Bepti nanandi emlak win nandimbi nandi-dasiañ, endi gitikti nokoñ bimbibi, nep kle kuañ.

⁴⁶ Ama noli Bep daili kañguk windin nim sanlet. Win nak Bep git kukap kwelan pi indangut, nak noñgandigot en kañgut. ⁴⁷ Win biañgan sinik. Timbi nindi sanlet: nin endi nandi-kilikti ti-nam-kulakta, endi Bep git papat kwambinagan kulak. ⁴⁸ Kuñgu sisinik wolok nanañ win natna wakan. ⁴⁹ Sindok bep pañjili kwet silaninnan kuñipi, nanañ koi mana kunum ginañ nanin piñguk win nayañgiliñ, gañgan endi sembi-taleñgiliñ. ⁵⁰ Gan nanañ sisinik kunum ginañ nanin piñguk wali mana wandin nim. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi nim sembekak.”

⁵¹ Yesuli yousimbi enguk, “Nanañ kunum ginañ nanin pimbi, kuñgu sisinik win pa samlak win natna wakan. No en nanañ win pa nalakta, endi papat kwambinagan kuukak. Nanañ win nokok piñgipna, timbi kwelalok amatamdi papat kwambinagan kuneliñdok nak tapma ti-semetat.”

⁵² Yesuli windin eñgukta timbi Juda ama biesli ginañji komba dumbi, kusei kimpipi, nisinagan e-tañan timbi, nindi eñgiliñ, “Ama wandin wali enlok piñgiu ninda nimnum naneñdok telak no nim patak!” ⁵³ Eumbi enguk, “Manda et wali biañgan sinik. Timbi nindiñgot sanlet: tikap sindi Ama Sisinik nokok piñgipna git wekatna nim nanekalinnda, kuñgu sisinik wali nim pat-samekak. ⁵⁴ Gan nokok piñgipna git wekatna na-ta-kulakti kuñgu taletalen nimnat win ip palmilak, timbi nain taletalennan natna en kimnan nanin timba mlalekak. ⁵⁵ Win kusei nindi: nokok piñgipna git wekatna wali nanañ tuk sisinik. ⁵⁶ Windinda timbi nin endi nokok piñgipna git wekatna na-ta-kulak, endi nakita gali-kwambin dambi kulak, timbi nak en gita gali-kwambin dambi kulet. ⁵⁷ Bep kuñgu molomdi nanimupi, kuñgu namgukta timbi kulet. Windinangot nin endi nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu sisinik win ip pa miletta timbi endi papat kwambinagan kuukak. ⁵⁸ Nanañ kunum ginañ nanin piñguk win natna wakan. Nanañ ñali bep pañdi nanañ koi mana win nambi, kukap sembingiliñ wandin nim. Tambo nin endi nanañ nin pa nalakta, endi papat kwambinagan kuukak.”

⁵⁹ Yesuli Kapaneam it kwelan papi, it kiyau ginañ amatam eni-daut ti-semguk, wolonda endi manda windin eñguk.

Manda kuñgu taletalen nimnat win timbi inda-nimlak wolok kusei win Yesu en wakan

⁶⁰ Amatamdi Yesuli enlok piñgiu git wekai nanala manda eum nandimbi, en kle-kuñgiliñ, endoñnan nanin asupti nindi eñgiliñ, “Manda nin mlap sinik yañ. Nindi sinik kindem nandi-dasiuk?” ⁶¹ Gan endi e-balep windin

✧ 6:45: Aisaia 54:13

tĩngilĩn wĩn Yesulĩ enlok gĩnan gĩnañ ikan nandĩ-daklembi enguk, “Manda walĩ sindok nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ tĩmbi kolalak ba? ⁶² Wĩndĩnda tĩmbi tĩkap sindĩ nak Ama Sĩsĩnĩktĩ dama pakutnan undane lowambi nambĩnelĩnda, nĩtek nandĩ-namnelĩn? ⁶³ Wĩn Kunum Yambattok Woñĩn walĩ wakan kuĩngu sĩsĩnĩk wĩn samlak, tĩmbi kwelan ama nolĩ wolok sep plaptauktok tuop nĩm. Wĩn natna manda sanĩ-talelet walĩ sep tĩmbi paĩngĩtaumbi, sindĩ Woñĩ wakĩt kuĩngu sĩsĩnĩk wĩn gumañ kasĩleañ. ⁶⁴ Ganmek sĩndoñnan nanin dĩwĩndĩ nokok mandana nĩm nandĩ-dasiañ.” (Yesulĩ manda wĩn eĩguk wĩn kusei ñĩndĩnda: endĩ kenan kusei kĩmĩkuknan ikan yambĩ-nandĩ-dakleĩguk, wĩn ama nĩndĩ en nĩm nandĩ-kĩlĩktĩ tĩmĩngĩlĩn, ba nin sĩnĩktĩ en kanjĩkĩĩllok kĩsĩnan kĩmĩlekak.) ⁶⁵ Tĩmbi yousĩmbi enguk, “Amatam dĩwĩndĩ nokok mandana nĩm nandĩ-dasiañda tĩmbi nak ñĩndĩn ikan sanĩt: tĩkap Beptĩ ama no nĩm nandĩ-taleñmekta, endĩ nokoñ bĩmbi, nep kle-kuuktok tuop nĩm.”

⁶⁶ Yesulĩ manda wĩndĩn eu taleumbi, en kle-kuĩngĩlĩn nanin asuptĩ en siĩgi wĩlĩm ñambi, en gĩta nombo nĩm kuĩngĩlĩn. ⁶⁷ Wĩndĩnda tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwañii 12 enĩ-nandĩmbi eĩguk, “Ba sindĩ bo nak nambĩk bĩmbi, ñanepi nandañ ba?” ⁶⁸ Eumbi, Simon Petlolĩ tambane nĩnguk, “Wopum, nĩndĩ dĩk gambineñda, nĩndoñ sĩnĩk ñaneñ? Neta, manda kuĩngu taletalen nĩmnat wĩn tĩmbi inda-nĩmlak wĩn dĩk noĩngandĩngot pa nĩnĩlañ. ⁶⁹ Tĩmbi nĩndĩla ikan gambĩ-nandĩ-daklembi, nandĩ-kwambĩn damĩn, wĩn dĩk wakan Kunum Yambattĩ gep danbi ganĩ-mukuk.”

⁷⁰ Tĩmbi Yesulĩ tambane enguk, “Natnaĩngan gwaĩngwa 12 sep kasĩleĩngut. Ganmek sĩndoñnan nanin nolĩ kolan molomdok gĩngĩt kulak.” ⁷¹ Wĩndĩn eĩguk wĩn Simon Iskaliottok nĩñañ Judas enda eĩguk. Wĩn kusei ñĩndĩnda: Judas endĩ gwaĩngwa 12 endoñnan nanin no, ganmek endĩ Yesu kanjĩkĩĩllok kĩsĩnan kĩmĩlepi tĩnguk.

7

Yesulok kwayaĩĩlĩ en nĩm nandĩ-kĩlĩktĩ tĩmĩngĩlĩn

¹ Wolok siĩgi kandañ Juda ama biesĩlĩ Yesu wĩlĩ kĩmnelĩndok telak lonjĩngĩlĩnda tĩmbi, endĩ Judia kwelan nombo nĩm kuĩngulok nandĩmbi, Galili kwet wandĩn kandañ kle-gĩmbut ñambi kuĩnguk.

² Tĩmbi Juda amatamdok gwĩlat no, wĩn gonjala it gĩnañ papattok gwĩlat * walĩ dumalaĩnguk. Gwĩlat wĩn Jelusalem indauptok tĩngukta tĩmbi,

³ Yesulok kwayaĩĩlĩ ñĩndĩn nĩngĩlĩn, “Dĩk ñalinin pĩmbi, gwĩlatta Judia kwelan ñambi, kundit engano pa tĩlañ wĩn wolok tĩmbekañ. Wĩndĩnda amatam gep kle-kuañ endĩ wĩn gumañ kanelĩn. ⁴ Neta, kot gĩngĩt tĩkeuktok nandĩlaktĩ kena pat-sembeĩn nĩm pa tĩlak. Dĩk kundit wandin pa tĩlañda tĩmbi, kwelan kuañ gĩtĩk enda dĩkok kusaka tĩmbi inda-dakle-semun.” ⁵ (Yesulok kwayaĩĩlĩ bo en Mesia sĩnĩk wĩn nĩm nandĩ-kwambĩn daĩngĩlĩnda tĩmbi manda wĩndĩn eĩngĩlĩn.)

⁶ Wĩndĩnda Yesulĩ tambane enguk, “Nokok nainna gama nĩm indaĩnguk, gan sĩndĩla gwĩlatta nain no ba nola ñanepi ñanelĩn, walĩ bo kĩndemgot. ⁷ Wĩn kwelalok gĩngĩtĩĩlĩ kusei nĩmnat nĩtek tĩmbi sambĩ-kunjit tĩ-samnelĩn, gan nakta endok kunditsĩ kolan wĩn ewa dakle-ta-kuletta tĩmbi, endĩ nambĩ-kunjitta pa tĩ-namañ. ⁸ Sĩndĩ sĩngan gwĩlatta Jelusalem ñanekalĩn, gan nakta nainna gama nĩm indaĩngukta tĩmbi nĩm ñautat.” ⁹ Wĩndĩn embi, Galili kwelan wĩngan pakuk.

* **7:2:** Bep paĩjĩlĩ kwet sĩlaninnan kuĩpi, sel isĩ gĩnañ dou-mĩlat tĩngĩlĩn, nain wĩn nandĩ-kaiktanelĩndok Juda amalĩ gonjala it gĩnañ papattok gwĩlat wolonda gonjala it kĩndipi, wolok dou mĩlat tĩngĩlĩn (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

Yesulok mandan ba kundil w'in Kunum Yambattoñnan nanin

¹⁰ Yesulok kwayañiili Jelusalem gwilatla ña-taleumbi, endi bo ñañguk, gan endi indañgan nim ñañguk, endi pat-sembin gitañgitak ñañguk. ¹¹ Timbi gwilat wolonda Juda ama biesili en lonjimbibi, “Ama w'in dek?” embi, e-nandi-ta-kuñgiliñ. ¹² Timbi kimin wopumdok boñgipsinan asupti Yesulok plon manda janjat eñgiliñ. D>windi “Endi ama kindem” windiñ eumbi, d>windi ñindiñ eñgiliñ, “Nim, endi amatam nanandinji timbi kamalalak.” ¹³ Gan Juda ama biesila misinñgiliñda timbi ama noli Yesulok plon manda indañgan no nim eñgiliñ.

¹⁴ Gwilat ip palim boñgiptaumbi, Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, kusei kimpipi, amatam eni-daut ti-semguk. ¹⁵ Timbi Juda ama biesili endok mandan nandimbibi, nanandi kena timbi eñgiliñ, “Endikñe manda nandi-tale ama noli en nim ni-daulimiñguk, gan nitek timbi nandinandi wopum wandin palmilak?” ¹⁶ Windiñ eumbi, Yesuli tambane enguk, “Nak nanandi emlet w'in natnaloñnan nanin nim, w'in Kunum Yambat nindi nani-mukuk endoñnan nanin. ¹⁷ Timbi no endi Kunum Yambattok man kimik-kleuptok nandimbibi kimik-klelak, endi ka-nandi-dakleukak, w'in nanandi wali denanin sinik, w'in Kunum Yambattoñnan nanin, ba ama silanin no nomik natnalok nanandinala pa elet. ¹⁸ Enlok nanandinla manda elakti enlok koi giñgit tike-louptok windiñ pa tilak. Gan nin endi ni-mukuk endok koi giñgit tike-louptok kena tilak, endi biañgan molom, julunit endok kandañ no nim palmilak.

¹⁹ Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan sindok bep pañjiila eni-daut ti-semguk w'in pat-samlak, gañgan sindoñnan nanin noli manda gitik w'in no nim kimik-klean. Windiñda timbi sindi kusei nekta nak sinik nepbi, nilim kimbettok telak lonjañ?” ²⁰ Eumbi, kimin gitikti tambane niñgiliñ, “Nindi gwili kimbeñdok telak lonjilak? Yal kolandi pi-gamumbi, e-kamakama tilañ!” ²¹ Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandi nainnan kundit engano noñgan tiñgutta timbi, sindi gitik wala nandum pumbi, nanandi kena tañ. ²² Sindok kandañ, sindi niñañjiilok siñginji dip gwilap w'in Sabat patnandi nainnan bo pa dombañ, Moseli bep pañjiila enguk wolok tuop. (Gan dombi kundit telak w'in Moseloni nanin nim, w'in sindok bep pañjiiloni nanin.) ²³ Tikap sindi Moselok endikñe mandan w'in nim w'itneliñdok niñañjiilok siñginji dip gwilap w'in Sabat patnandi nainnan bo kindem pa dombañda, nitek timbi sindi nak Sabat patnandi nainnan ama nolok siñgin gitik timba kindem da-taleñguk, wala gimbit ti-namañ? ²⁴ Sindi yop tamba, ama dausiliñgot yambi-danbi, yom plon nombo nim yapitnekalin. Tambo sindi nek wali Kunum Yambattok dainan dindim sinik wolok tuop ama yambi-danbi, dindim gan tinekalin.”

Amatamdi Yesu en Mesia ba nim wala ginañ t'pet t'ñgiliñ

²⁵ Wolonda Jelusalem nasi d>windi kusei kimpipi, nisinñgan Yesulok plon ñindiñ e-nandi timbi eñgiliñ, “Nindok ama biesili ama w>wittok nandañ w'in ñakan bek. ²⁶ Nitek timbi endi ñolok indañgan ipi, manda samakgan elak, timbi ama biesili enda manda no nim niañ? Ba endi en Mesia sinik windiñ biañgan nandi-ñimañ bek? ²⁷ Gan nitek? Mesia en indaume, endi denanin w'in no nim nandiñm'nekalin, gan nindila ama ñolok il kusei w'in nandiñmamain.”

²⁸ Windiñda timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ amatam eni-daut ti-semñipi, manda tambon ñindiñ wopungan eu piñguk, “Sindi nokok kusatna nandi-nambi, nak denanin w'in biañgan nandi-namañ ba? Gan nak natnalok nanandinala nim bi indañgut. Tambo nin nak nani-mukuk, endi

biañgan molom s+n+k. S+nd+la en n+m nand+iñmañ, ²⁹ gan nakta en nand+i-k+iñ t+iñm+let, w+in kusei ñ+iñd+iñda: nak en g+ta palambi nani-mul+mbi, p+i indañgut.”

³⁰ Yesul+i Kunum Yambattoknan nanin p+iñguk w+ind+iñ eñgukta t+mbi ama d+iw+ind+i en t+kenepi t+i-t+lak+i+iñ, gan endok k+i+m+k+i+mlok nain+iñ gama n+m indañgukta t+mbi, amal+i en t+kenel+iñdok tuop n+m. ³¹ Ganmek k+i+m+iñ g+i+t+i+k endok boñg+i+p+s+nan amatam asupt+i Yesu en Mesia s+n+k w+in nand+i-kwambi+iñ dambi, n+i+s+iñgan ñ+iñd+iñ eñg+i+l+iñ, “Ama ñali Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa t+lak! Ama noli indam, en makleuktok tuop n+m bek ya.”

³² K+i+m+iñ g+i+t+i+k+i Yesulok plon manda janjat w+ind+iñ eumbi, Falisi amal+i w+in nand+i+mbi, tapma ama bies+la enb+i+mbi, end+i tapma ittok kamaikamai ama d+iw+in yakan eni-mul+mbi, Yesu t+kenepi ñañg+i+l+iñ. ³³ T+mbi Yesul+i eñguk, “Nak nain dumangangot s+n g+ta gama paletat. Pakap, nani-mukuk endoñ undane ñawambi, ³⁴ s+nd+i nak nep lonj+i+mbi, n+m namb+i+nekal+iñ, t+mbi nak paletatnan s+nd+i ñanel+iñdok tuop n+m.” ³⁵ W+ind+iñ eumbi, Juda ama bies+i+l+i n+i+s+iñgan ñ+iñd+iñ e-nand+iñg+i+l+iñ, “N+iñd+i en lonj+i+mbi n+m kanekamiñ, w+ind+iñ elakta t+mbi end+i dend+iñ ñaupi elak? Ba end+i n+iñdok notnii d+iw+in papusenem papi, Grik amalok boñg+i+p+s+nan kuañ endoñ ñambi, Grik ama eni-daut t+i-semepi elak ba? ³⁶ T+mbi n+iñd+i lonj+i+nekam+iñ, gan n+m kanekamiñ, t+mbi n+iñd+i end+i palekaknan ñaneñdok tuop n+m w+ind+iñ elak, manda wolok kusei w+in n+tek?”

Kuñgulok tuk biañgan s+i+s+n+k wolok kusei w+in Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gw+lat wolok nain taletalen wal+i loloñ s+n+k. Sandap wolonda Yesul+i tapma it sañ jimba g+nañ m+lap ipi, k+i+t+i-koli p+i+mbi eñguk, “No en tukta k+i+m+lakta, end+i nokoñ b+i+mbi namb+iñ! ³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoul+iñ patak, wolok tuop nin end+i naka nand+i-k+i+l+i+k+i t+i-namlakta, ‘tuk en t+mbi k+i+k+i+tauktok wal+i endok g+nan g+nañ tokñe map p+i-ne-ta-ñaukak.’” ³⁹ Yesul+i tuktok plon eñguk, w+in end+i D+iñd+i+m Woñlok plon eñguk. (W+in Yesu nand+i-k+i+l+i+k+i t+i-ñ+i+mañd+i Woñ w+in kas+ilenepi t+iñg+i+l+iñ, gan nain wolonda Kunum Yambatt+i Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama n+m t+ke-loñgukta t+mbi D+iñd+i+m Woñ gama n+m ni-mul+mbi, kwelan p+iñguk.)

⁴⁰ Yesul+i w+ind+iñ eumbi nand+iñg+i+l+iñ, wolonda d+iw+ind+i ñ+iñd+iñ eñg+i+l+iñ, “Biañgan s+n+k, ama ñali plofet indaindalok een ip en wakan.” ⁴¹ T+mbi d+iw+ind+i eñg+i+l+iñ, “End+i Mesia s+n+k.” Gan d+iw+ind+i ñ+iñd+iñ eñg+i+l+iñ, “N+m ya! Mesial+i Galili kwelan n+m indauktok een! ⁴² Manda youyoul+iñ patak wal+i ñ+iñd+iñ elak: Mesial+i Devittok komblin, t+mbi endok il kusei Betleem wand+iñ indaukak.” ⁴³ W+ind+iñda t+mbi amatamd+i Yesu en nin wala embi tamb+i+k+i+l+iñ. ⁴⁴ T+mbi d+iw+ind+i en t+kenel+iñdok nand+i-galk t+iñg+i+l+iñ, gan ama noli en n+m t+ke-kañg+i+l+iñ.

Juda ama bies+i+l+i g+iñg+i+nembi, Yesu n+m nand+i-k+i+l+i+k+i t+iñmiñg+i+l+iñ

⁴⁵ T+mbi tapma it kamaikamai amal+i undanembi, tapma ama bies+i g+i+t Falisi amaloiñ ña tomb+i+mbi, end+i eni-kañbi eñg+i+l+iñ, “Kusei nekta s+nd+i en n+m t+ke nañg+i+pi bañ?” ⁴⁶ Eumbi tambane eng+i+l+iñ, “Manda elak wandin ama noli no n+m eumbi nand+iñg+i+m+iñ!” ⁴⁷ Eumbi, Falisi amal+i enomb+i+mbi eñg+i+l+iñ, “N+m kañbi, end+i s+nda bo juluiñ t+i-samek. ⁴⁸ Ba kand+i+kñe ama g+i+t Falisi ama n+iñdoñnan nanin noli Yesu w+in nand+i-k+i+l+i+k+i t+iñmiñg+i+l+iñ ba? N+m yañ! ⁴⁹ W+in k+i+m+iñ g+i+t+i+k, n+iñd+i Moselok end+i+kñe manda n+m nand+i-dakleañda t+mbi j+i+m+b+iñdok g+iñg+i+t kunel+iñdok nand+i-semamiñ, end+i wakan Yesu nand+i-k+i+l+i+k+i t+iñmañ.”

⁵⁰ Tĩmbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindi damañgan tim no Yesu kauptok ñaņguk, endi ñĩndiñ enguk, ⁵¹ “Nĩndok endikñe mandanli ñĩndiñ tineñdok elak: nĩndi yop tambi, ama kit yout tamĩñ tambon manda ena taleumbi, wĩndiñ nĩm tĩñmĩlok. Tambo nĩndi endok ep tĩndĩn wĩn eu inda-dakleuktok nain mĩmbi, endok kusal wĩn ka-nandi-daklembi, wolo siņgi kandañmek endok mandan ena talelak.” ⁵² Eumbi, noliili tambane nĩņgĩliñ, “Nĩm kañbi, dĩtna bo endok nol no Galili nanin! Tĩkap dik manda youyoulin patak wĩn pinat-lonjĩlonjĩ tĩmbeñda, dik ka-dakleuñ, wĩn Galili kwelan plofet ama no nĩm indaneliñdok een.” ⁵³ Wĩndiñ eumbi, endi walinin pĩm ñambi, isiñan ña-taleņgĩliñ.

8

¹ Gan Yesu endila Oliv kwet jaņgĩnnan ñambi loņguk.

Tam telak joņgo kuņguk no Yesuloñ naņgĩpi bĩņgĩliñ

² Kwet salawa salawa tĩmbĩmbi, Yesuli tapma it sañ jimba gĩnañ bĩndambo undane loumbi, amatam gĩtĩkti endoñ bĩm kle-gĩmbulĩmbi, endi pip papi, kusei kĩmĩpi eni-daut ti-semguk. ³ Tĩñĩliĩmbi, endikñe manda nandi-tale ama gĩt Falisi ama diwĩn endi tam wapaiat no telak joņgo kuum kañbi tĩkeņgĩliñ wĩn naņgĩp bĩmbi, amatam Yesulok mandan nandi-pakĩliñ endok boņgĩpsĩnan kĩmĩlim ilĩmbi, ⁴ Yesula nĩmbi eņgĩliñ, “Endaut, tam ñĩn telak joņgo kuñĩliĩmbi tĩkeumbi, naņgĩpi bamĩñ. ⁵ Moselok endikñe mandali tam wandisi wĩn kawatti yandip kĩm tĩndĩlok nĩnlak. Ale, dikta nĩtek ti-ñĩmĩneñdok ewiñ?” ⁶ Endi Yesu manda plon kĩmĩtneliñdok kusei lonjĩmbi, mandanjili sisoñ tĩñmĩnep nandĩmbi, wĩndiñ ni-nandiñgĩliñ. * Gan Yesuli nandi-kĩmnembi, mumuñanembi, kwet kwĩliñ plon kii nĩñanli kundit youkuk. ⁷ Tĩñĩliĩmbi, nombo nombo ni-nandumbi, mĩlap ipi enguk, “Sĩndoñnan nanin nindi yom no nĩm tĩņguk, wandin wali kĩndem telak dama ti-sambi, kawat tĩke kopi wĩlin.”

⁸ Tĩmbi Yesuli bĩndambo mumuñanembi, kwet kwĩliñ plon kii nĩñanli kundit youkuk. ⁹ Tĩmbi amalĩ manda wĩn nandĩmbi, endi kusei kĩmĩpi, noņgan noņgandĩ walinin pĩm ñaņgĩliñ, wĩn ama gwĩlatsĩ wopum endi dama ñaumbi, diwĩndi bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gĩta tam endiņgot pakĩmĩk. ¹⁰ Tĩmbĩmbi Yesuli mĩlap deimbi, tam ni-nandĩmbi eņguk, “Tam, ama kit yout ti-gamliñ endi dek? Ba dikok yomgalok tambon ombi-tĩkeuñdok ama noli nombo nĩm elak ba?” ¹¹ Eumbi nĩņguk, “Wopum, no nĩm.” Tĩmbi Yesuli nĩņguk, “Nak bo dik tamboņga ombi-tĩkeuñdok nĩm elet. Kĩndem a, ñau, tĩmbi yom nombo nĩm ti-ta-kuukañ.”

Kolsalen nindi kuņgu sĩsĩnik nĩmlak wĩn Yesu en wakan

¹² Tĩmbi Yesuli bĩndambo amatamda manda enbi eņguk, “Kwelan kuañdok kolsalen wĩn natna. No en nak nep kle-kulakta, endi nain no ba nola kĩlim gĩnañ nĩm kuukak. Tambo endi kolsalen kuņgu sĩsĩnik mĩlak wali palmekak.” ¹³ Tĩmbi Falisi amalĩ manda wala nandum pĩmbi nĩņgĩliñ, “Dĩtnalok kusaka e-daklelañda tĩmbi manda elañ wali biaņgan nĩm tĩlak.” ¹⁴ Eumbi tambane enguk, “Wĩndiñ nĩm. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanali biaņgan tĩlak, wĩn kusei ñĩndiñda:

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamdi endikñe manda tĩpet kĩmĩt-klembi, kapmainan kuņgĩliñ. Moselok endikñe mandanli tam telak joņgo kuañ wĩn kawatti yandip kĩmĩneliñdok eņguk, gan Roma nasilok endikñe mandanli wala kĩmĩsip tĩņguk. Tĩkap Yesuli tam wĩn wali kĩmbektok eukta, endi Romalok endikñe mandan wĩn wĩlek, gan tĩkap endi nĩm wali kĩmbektok eukta, endi Moselok endikñe mandan wĩn wĩlek, tĩmbi amatam en kle-kuņgĩliñ asupti siņgi wĩlimneliñ.

nak denanin biñgut ba dendin ñautat win nandi-talelet. Gan sindila nak denanin biñgut ba dendin ñautat win nim nandañ. ¹⁵ Timbi sinlok nanandinjilok tuop ama pa yambi-dani ti-semañ, gan nakta windin nim pa tilet. ¹⁶ Gan tikap nak ka-dani kena timbetta, nak win natnañgan nim timbet, tambo Bep nak nani-mukuk en nit ka-dani kena win yakan tamik, wala timbi wali dindim euk. ¹⁷ Timbi sinlok endikne mandanji ginañ manda no ñindin youyoulin patak: tikap ama tpetti nepek nolok plon gembipi, manda noñgan eamikta, endok mandanjet wali biañgan. ¹⁸ Ale, sindi nokok mandanala windinñgangot nandum biañgan timbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, timbi Bep nani-mukuk endi bo gembipi it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

¹⁹ Yesuli windin eumbi, endi ni-nandimbi eñgiliñ, “Timbi dikok bepka gembipi it-gamlak endi dek?” Eumbi enguk, “Sindi nak nim nandi-namañ, ba nokok Bepna bo nim nandi-ñimañ. Neta, tikap sindi nak nin sinik win nandi-namumda, nokok Bepna en bo ip nandinmineliñ.”

²⁰ Yesuli tapma it sañ jimba ginañ papi, tapikot minem dasiyañgiliñ kandañ wolok pipapi, amatam en-daut ti-semñipi, manda win eñguk. Ganmek en wali kimmneliñdok nain wali gama nim indañgukta timbi, ama noli en nim tikeñgiliñ.

Yesu en kunum ginañ nanin win eu inda-dakleñguk

²¹ Timbi Yesuli yousimbi, ñindin enguk, “Nain nim ombataumbi, nak sambim ñautat, timbi sindi Mesia lonji-tilapi, sindok yomji gama pat-samumbi kimmnekalin. Timbi natna ñautatnan sindi ñaneliñdok tuop nim.” † ²² Windin eñgukta timbi Juda ama biesili nisinñgan ñindin eñgiliñ, “Endi elak, win endi ñaukakan nandi ñaneñdok tuop nim. Windin elakta timbi endi enlok kuñgun timbi kolauktok elak ba nittek?”

²³ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Sindila kwelan nanin, gan nakta kunum ginañ nanin. Sindila kwet ñolok giñgit, gan nakta kwet ñolok giñgit nim. ²⁴ Kusei wala timbi nak ñindin sanit: sindok yomji gama pat-samumbi kimmnekalin. Win tikap sindi nokok kusatna papat kwambiñ ‡ win nim nandi-kwambiñ dañda, sindok yomji biañgan pat-samumbi kimmnekalin ñak.” ²⁵ Eumbi ni-nandinñgiliñ, “Dik nin sinik win ninbi nandina.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Win nak kena kusei kimmikimlinan eñgut ip wakan. ²⁶ Nak sindok kusasi timba inda-dakleumbi sani-danbettok manda asupgan gumañ ewit. Timbi manda elet wali biañgan sinik. Neta, nani-mukukti biañgan molom sinik, timbi nak endi manda nanbimbi nandilet, windinñgangot kwelan kuañda pa enlet.”

²⁷ Yesuli Bep Yambattok plon manda enguk win nim nandi-dakleñgiliñda timbi ²⁸ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi nak Ama Sisirik kloñbat plon nep lomek, ñindin nambi-nandinnekalin: kusatna sangut win natna, timbi natnalok nanandinala nepek no nim pa tilet, tambo Bepti nanandi namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet. ²⁹ Timbi nani-mukuk en wakan nakita pat-ta-kulak, win endi nokok ep tindina gitik win kau kindem dalakta timbi nain nola nak nim nambiñguk.” ³⁰ Manda windin eñlambi, amatam asupti en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dañgiliñ.

† **8:21:** Manda wolok walan win ñindin: Yesuli kimbi, kunum ginañ loukak, gan nin endi Yesu en Mesia sinik win nim nandi-kwambiñ dañ, endi ep kimmilektok Mesia nola lonji-ta-kuñpi, nisilok yomjila timbi kunum ginañ loneliñdok tuop nim. ‡ **8:24:** Grik mandali nim inda-daklelak, gan nandi-tale ama asupti nandañ, win Yesuli enlok kusal plon e-yout tiñguk, endi Kunum Yambat windin eñguk.

Yesuli nin yomjɨnan nanin ep pɨsatak endi Kunum Yambattok sambalii sɨnik samaktangan kuañ

³¹ Tɨmbi Yesuli Juda ama nin ip nandi-kɨlɨkti tɨñmɨñgɨliñ endi ñɨndiñ enguk, “Tɨkap sɨndi nokok mandana kɨmɨt-kle tɨ-ta-kuañda, sɨndi nokok gwañgwanai biañgan sɨsɨnik, ³² tɨmbi Kunum Yambattok kusal sɨsɨnik wɨn ka-nandi-talenekaliñ. Tɨmbi wali sep pɨsalɨmbi, sɨndi samaktangan kunekaliñ.” ³³ Eumbi, endi manda wala nandum pɨumbi, tambane nɨñgɨliñ, “Nɨndi Ablaamdok komblinñii, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa sɨlanin no nɨm kuñgɨmɨñ. Nɨtek tɨmbi dɨk elañ, wɨn wali nɨp pɨsalɨmbi, samaktangan kunekamɨñ?” ³⁴ Eumbi tambane enguk, “Sɨndi Ablaamdok komblinñii wɨn biañgan sɨnik. Gan nak ñɨndiñ sanba: amatam yom tɨ-kuañ gɨtɨk endi yomjɨli ep topmumbi, kena gwañgwa sɨlanin wandin wolok kapmainan kuañ.

³⁵ Tɨmbi sɨndi yomlok kena gwañgwa sɨlanin kuañda tɨmbi Kunum Yambattok ilan pipapat kwambiñ nɨm pat-samlak, gan nak Molomdok Nɨñañdi Bepnalok ilan papat kwambiñgan kulet. ³⁶ Wɨndiñda tɨmbi tɨkap sɨndi nak nandi-tale-namneliñda, nak Molomdok Nɨñañdi yomdok toptopnan nanin sep pɨsalambi, sɨndi biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekaliñ.”

Amalok ep tɨndɨnjɨli bepsi sɨsɨniktok kusal wɨn tɨmbi inda-daklelak

³⁷ Tɨmbi Yesuli yousɨmbi enguk, “Sɨndi Ablaamdok sambalii wɨn nandi-samlet, ganmek sɨndi nokok mandana nɨm nandi-dasiañda tɨmbi nɨli kɨmbettok telak lonjañ. ³⁸ Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan sɨndiɨa sɨnlok bepsiɨi sanguk wolok tuopkan pa tañ.” ³⁹ Eumbi tambane nɨñgɨliñ, “Nɨnɨlok bep pañni wɨn Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tɨkap Ablaamdi sɨndok bep pañji sɨsɨnik palɨmda, sɨndi endok telak kɨndem wɨn ikan kɨmɨt-klembi kuneliñ. ⁴⁰ Gan nɨtek? Nak Kunum Yambattok kusal sɨsɨnik wɨn endoñnan nanin kasɨleñgut wakangot pa sanlet, gañgan sɨndi nɨli kɨmbettok telak lonjañ wɨn! Ablaamdi kundit wandin no nɨm tɨñguk, ⁴¹ wala tɨmbi endi sɨndok bep pañji sɨsɨnik nɨm. Sɨndok bepsi sɨsɨnik no patak, tɨmbi sɨndi endok wekai pa kleañ.” Wɨndiñ eñgukta tɨmbi nɨñgɨliñ, “Nɨnɨlok meni patni Salali telak joñgo wandin no nɨm kuñpi nɨpguk. Nɨm sɨnik. Nɨndi Ablaamdok komblinñii, wala tɨmbi Kunum Yambat en noñgandi nɨndok Bepni sɨsɨnik.” ⁴² Wɨndiñ eumbi enguk, “Tɨkap Kunum Yambatti biañgan sɨndok Bepsi sɨsɨnik palɨmda, sɨndi gɨnañjɨli nep kasɨleneliñ. Wɨn kusei ñɨndiñda: wɨn Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pɨmbi, kwelan ñolok indañgut patet. Tɨmbi natnalok nanandɨnala wɨndiñ nɨm tɨñgut. Tambo endi nak nani-mulɨmbi pɨ indañgut.

⁴³ Nak manda elet wɨn sɨndi kusei nekta nɨm nandi-dakleañ? Wɨn kusei ñɨndiñda: sɨndi nokok mandana nandi-dasindasila kunjɨt pa tañ. ⁴⁴ Sɨndi wɨn bepsi Satan endok komblinñii, tɨmbi endok wekai klembi, endi nɨtek tɨmbep nandi-galk talak wɨn sɨndi tɨnep nandañ. Nain kusei kɨmɨkɨmɨlinan nanin endi amatam ep tɨmbi kola tɨ-ta-bɨlak. Tɨmbi juluñit molom sɨsɨnikta tɨmbi endi kusei sɨsɨnik wɨn nain no ba nola nɨm pa kɨmɨt-klelak. Tambo endi juluñit molom gɨtɨktok kusei, wala tɨmbi juluñi manda elak wɨn enlok gɨnañ nanandɨn klembi pa elak. ⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sɨsɨnik wɨn sanletta tɨmbi, sɨndi nokok mandana nɨm nandi-kwambiñ dañ. ⁴⁶ Sɨndoñnan nanin noli nak kolan tɨñgut wɨn tɨmbi inda-dakleuktok tuop nɨm. Wɨndiñda tɨmbi nak endok kusal sɨsɨnik wɨn sanletta, sɨndi nɨtekta tɨmbi mandana nɨm nandi-kwambiñ dañ? ⁴⁷ Kunum

Yambattok giñgitiñiili endok mandan pa nandi-dasiañ, gan sindila endok giñgitiñi nım kuañda tımbi wındiñ nım pa tañ.”

Yesu papat kwambiñgan kulakti Ablaam maklelak

⁴⁸ Tımbi Juda ama Yesulok mandan nandi pakiliñ endi ñındiñ niñgılıñ, “Dik Samalia ama pımbiñen yal kolannat wındiñ eñgımıñ, wın nındi manda biañgan eñgımıñ yañ!” ⁴⁹ Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nımnat. Tambo nokok kuñgunalı ba mandanalı Bepnalok koi giñgıt tımba wopum dalak, ganmek sindila nokok kotna giñgıt tımbi kolalak. ⁵⁰ Natna kotna giñgıt tıke-louptok kena nım pa tılet. Tambo no patak nokok kotnalı giñgıt tıkeuptok nandiłak, tımbi endi wakan amatam gıtık yambi-danbekak. ⁵¹ Wın biañgan sınık.

Tımbi nak ñındiñ sanba: no en nokok mandana kımıt-klembi kulakta, endok plon kım nım indañmekak. Nım sınık.” ⁵² Wındiñ eumbi, Juda amalı amalok piñgıpsi sılanin wala eumbi, wındiñ nandiñpi niñgılıñ, “Dik yal kolanganat wın ip gambi-nandi-dakleamıñ! Ablaam gıta plofet ama endi sembi-taleñgılıñ, gañgan dik wın ñındiñ elañ, ‘No en nokok mandana kımıt-klembi kulakta, endok plon kım nım indañmekak.’ ⁵³ Diki nındok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nım ya! En gıt plofet amalı sembi-taleñgılıñ, wala tımbi dik wandin walı dıtnala nandum nin sınık tımbımbi, manda wandin elañ?” ⁵⁴ Eumbi, Yesulı tambane enguk, “Natna kotna giñgıt tıke-lowamda, walı tıal tımbek. Wın nokok Bepnalı wakan kotna giñgıt pa tıke-lolak. Sındi en sındok Yambatsı kıtıañ, ⁵⁵ gan en nım nandi-kılıñ eañ. Natna en nandi-kılıñ tıñmılet. Tıkap nak ‘en nım nandi-kılıñ elet’ wındiñ ewamda, sındi nomık manda juluñgan eut. Gan nak en nandi-kılıñ tıñmımbi, endok mandan kımıt-klembi kulet.

⁵⁶ Sındok bep pañji Ablaam endıla nandiñguk, wın nak kwelan indam kuwambi kauktok, tımbi wala sılısılı wopum tıñguk. Tımbi endi wındiñ indaumbi kañguk, wolonda simbai kındem dañguk.” ⁵⁷ Wındiñ eumbi niñgılıñ, “Akae! dik gama gwılat 50 nım maklelañdı nıtek tımbi ‘nak Ablaam kañgut’ wındiñ elañ?” ⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Wın biañgan sınık. Tımbi nak ñındiñ sanlet: Ablaamdı gama nım indañılımbi, nak papat kwambiñgan kuletti ikan pakut.” Yesulı enla wındiñ eumbi, ⁵⁹ Juda amalı endi Kunum Yambat ni-tıke-pi-yalılak wındiñ nandiñmbi, wıtnelıñdok kawat mekılıñ, gan endi yambi-sembiñmbi, tapma it sañ jimba gınañ nanin pım ñañguk.

9

Yesulı dausi sisipmın kuañ endok dausi tımbı tombektok indañguk

¹ Nain nola Yesulı telaknan ñañpi, ama no meñ simbai gınañ nanin dai sisipmın indañguk wın kañguk. ² Tımbi endok gwañgwañiili ni-kañbi eñgılıñ, “Nıñındaut, wın enlok yomda ba meñ beulok yomjetta tımbi dai sisipmın indañguk?” ³ Eumbi enguk, “Wın enlok ba meñ beulok yomla tımbi nım, wın Kunum Yambattı tıke-kımılıñılımbi, amatamdı endok kundil engano sınık wın ka-daklenelıñdok dai sisipmın indañguk. ⁴ Tımbi nındi Bep nak nani-mukuk endok kundil engano wın gama sala palıñılımbi tılok. Nain nım ombataumbi, kılım eumbi, ama nolı kena no tımbektok tuop nım. ⁵ Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenji wakan.”

⁶ Wındiñ eu taleumbi, kwet plon iwıt suambi, kwet gıt tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmın dai gwılap plon saplembi, ⁷ ñındiñ niñguk, “Dik Siloam tuk guañnan ñambi, timańga daut wılit.” (Kot Siloam

win ninilok mandaninan ‘ni-mumuln’.) Timbi ama wali ñambi, timan daut wililambi, dai tombimbi, kindem deimbi, ilnan undane ñaṅguk.

⁸ Timbi endok nolii git ama diwin nin endi dama minemda kitinat ti-semñilumbi kaṅgiliñ, endi en kañbi, nisifigan e-nandi timbi eṅgiliñ, “Ama kwelan pipapi, minemda kitinat tilifiguk en wakan bek.” ⁹ Eumbi, diwindi eṅgiliñ, “En ñak,” timbi diwindi ñindiñ pa eṅgiliñ, “Nim yañ, ama no en nomik.” Timbi endi enguk, “Win natna ñakan.” ¹⁰ Eumbi ninandimbi eṅgiliñ, “Windiñda dik nitek timbi dauka tombimbi deilañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama koi Yesu kitiañ endi kwet tike ganji timbi, nokok dautna gwilap plon saplembi, ñindiñ nanik, ‘Dik Siloam tuk guaṅnan ñambi, timaṅga daut wilit.’ Wolok tuop nak ñambi, wililambi, dautna tomik.” ¹² Windiñ eumbi, endok noliil “Ama win dek?” ni-kaumbi, “Nak en nim nandiñmilet” enguk.

¹³ Timbi endi ama dama dai sisipmin kuṅguk win naṅgipi, Falisi amaloñ ñaṅgiliñ. ¹⁴ Win Sabat patnandi nainnan Yesuli kiili ganji timbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk, ¹⁵ wala timbi Falisi amal wala nandum piumbi, endi bo kusei kimpipi, telak nitek plon dai tomguk wala ni-kaumbi, ñindiñ tambane enguk, “Endi ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut wilipi deilet.”

¹⁶ Windiñda Falisi ama diwindi Yesula ñindiñ eṅgiliñ, “Ama wali Sabat patnandi naindok endikne manda maklembi, kena pa tilak, wala timbi Kunum Yambatti en nim ni-mulim bim indaṅguk.” Gan diwindi ñindiñ eṅgiliñ, “Nitek timbi yom amal jimba kundit wandin gumañ pa timbek?” Windiñ embi, nisifigan tambikiliñ. ¹⁷ Windiñda endi ama dai sisipmin indaṅguk enda binda ninandimbi eṅgiliñ, “Win endi ditnalok dauka timbi tomguk, wala timbi ditna ama wala nitek sinik elañ?” Eumbi enguk, “Nak enda nandiwam endi plofet ama no tilak.”

¹⁸ Gan ama wali dai sisipmin kuumbi, endok dai tomguk, win Juda ama biesili gama nim nandi-kwambiñ daṅgiliñ, wala timbi endi ama wolok meñ beu kit-semum biumbi ¹⁹ eni-nandiṅgiliñ, “Ñine sitok niñañjet ba? Timbi siti dai sisipmin indaṅguk windiñ eamik ba? Windiñda nitek timbi endi man ñindiṅgit deilak?” ²⁰ Eumbi tambane engimik, “En nitok niñanet, dai sisipmin indaindan win nandiñmamik. ²¹ Gan nitek timbi man ñindiṅgit deilak, ba nindi sinik endok dai timbi tomguk, winda mek nitila nim nandi-dakleamik. Win enla ni-kawit! Endi ip bendimbi, ama tilakta timbi kindem enlok kusei e-dakleutak.” ²² Juda ama biesili ikan e-toptopmin, win tikap ama noli Yesula en Mesia sinik win indaṅgan eukta, ama biesili en it kiyau ginañ nanin kle-kolimbi, pawan pa kuuk. Kusei wala timbi ama wolok meñ beuli Juda ama biesila misimbi, ²³ ñindiñ eṅgimik, “Endi ip bendimbi, ama tilakta timbi enla ni-kawit!”

²⁴ Timbi ama biesili ama dai sisipmin kuṅguk win bindambo kitinmum biumbi niṅgiliñ, “Nindi ama wala yom ama sinik windiñ nandiñmamini, wala timbi dik manda biaṅgan embi, dikok daukali tomguk, wala Kunum Yambat en wakan ni-kindem daukañ, ama win nim.” ²⁵ Eumbi tambane enguk, “Endi yom ama ba nim, win nak nim nandilet. Gan nak nepek no nandi-kiliñ elet win ñindiñ: nak dautna sisipmin kuṅgutti man deilet.” ²⁶ Eumbi yousimbi ni-kaṅgiliñ, “Nitek ti-gamguk? Ba nitek timbi dauka timbi tomguk?” ²⁷ Eumbi tambane enguk, “Nak win ikan sani-talet, gan sindi nandinepi kunjit tilifin. Nekta manda kilik wangan bindambo sanbam nandinepi eañ? Nim kañbi sindi bo endok gwaṅgwañii indaneliñdok nandineliñ?”

²⁸ Tĩmbi ama biesĩli ni-suambapi eñgĩliĩ, “Dĩkta ama wolok gwañgwan, gan nĩndĩla Moselok gwañgwañii. ²⁹ Tĩmbi nĩndĩla ka-nandĩ-dakleamĩĩ, wĩn Kunum Yambattĩ Mosela kena manda nĩnguk, gan ama wolok kena tĩndĩlok gembĩn wĩn denanin wĩn nĩm nandĩĩmamĩĩ.” ³⁰ Eumbi tambane enguk, “Akai! Nĩn nepek gĩtikĩnin sĩnik yañ! Sĩndĩ endok gembĩn wĩn denanin wĩn nĩm nandĩĩmañ, ganmek endĩ nokok dautna tĩmbĩ tomguk! ³¹ Nĩndĩ gĩtik nandĩ-dakleamĩĩ, wĩn Kunum Yambattĩ yom ama nĩm nandĩ-semlak. Tambo nin endĩ Kunum Yambat kĩmĩt-klembi, man tañgonekulakta, Kunum Yambattĩ endok nĩmolo wĩn nandĩmbi nandĩĩmĩlak. ³² Ba kwet kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan nanin bĩkap man nĩndĩngĩt, ama no dai sisipmĩn indaindan endok dai tĩmbĩ tomguk, wolok kasat no ip nandĩngĩmĩĩ ba? Nĩm ya! ³³ Wĩndĩĩnda tĩkap ama ñali Kunum Yambattoknan nanin nĩm bĩumda, nepek wandin no tĩmbektok tuop nĩm.” ³⁴ Wĩndĩĩ eumbi, ama biesĩli tambane nĩngĩliĩ, “Dĩk meñgalok simbai gĩnañ nanin yom ama indañguñdĩ kulañ wandin wali nĩnda nĩtek tĩmbi nanandĩ nĩmeñdok nandĩlañ?” Wĩndĩĩ embi kle-kokĩliĩ.

³⁵ Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn kle-kokĩliĩ wolok kasat wĩn nandĩmbi, ama wĩn kaupok ñambi, tĩmbĩ indaumbi, nĩ-nandĩmbi eñguk, “Dĩk Ama Sĩsĩnik enda nandĩ-kĩlĩktĩ tĩĩmĩlañ ba?” ³⁶ Eumbi tambane nĩnguk, “Ama wopum, nak en nandĩ-kĩlĩktĩ tĩĩmettok Ama Sĩsĩnik wĩn nin, wĩn dĩk nanbĩm nandĩwa.” ³⁷ Eumbi nĩnguk, “Dĩk en ip kalañ ñak. Biañgan sĩnik, nak manda ganlet natna Ama Sĩsĩnik wakan.” ³⁸ Wĩndĩĩ eumbi nĩnguk, “Wopum. Nak nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-gamlet.” Wĩndĩĩ eĩpi, mĩlelem tĩĩmĩnguk.

³⁹ Tĩmbi Yesulĩ nĩndĩĩ eñguk, “Nak kusei nĩndĩĩnda tĩmbi kwelan indañgut: naka tĩmbi dausĩ sisipmĩn kuañ endok dausĩ tombĩmbi, deimbi ka-daklenekalĩĩ, tĩmbi nin endĩ nĩndĩĩ nandañ, ‘nĩndĩ dautnĩ deimbi ka-dakleamĩĩ,’ endĩ dausĩ sisipmĩn papat kwambĩngan kunekalĩĩ. Tĩmbi endĩ ka-dakleañ ba nĩm, wolok tuopgan Kunum Yambattĩ yambĩ-danbekak.” *

⁴⁰ Tĩmbi Falisi ama dĩwĩn Yesu gĩta pakĩliĩ endĩ manda wĩn nandĩmbi nĩngĩliĩ, “Nĩtek? Nĩndĩ dautnĩ sisipmĩn nĩme!” ⁴¹ Eumbi enguk, “Tĩkap sĩndĩ ‘Nĩm ka-dakleamĩĩ’ wĩndĩĩ eumda, sĩndok yomjĩlok mĩlap nĩm pat-samum, gan sĩndĩ ‘Ka-dakleamĩĩ’ wĩndĩĩ juluñgan eañda tĩmbi, sĩndok yomjĩlok mĩlap wĩn kĩmĩlim pat-samlak.”

10

Sipsip kandĩkĩenjĩ kĩndem wĩn Yesu en wakan

¹ Yesulĩ yousĩmbi, Falisi amala enguk, “Manda elet wali biañgan sĩnik. Tĩmbi nĩndĩĩ sanlet: nin endĩ sipsip sañ gĩnañ loupi, yamanan nĩm loñĩpi, nolok joñgo lapĩpi pĩuk, endĩ kumbu ama ba tĩ-pĩĩpiĩen. ² Gan nin endĩ yamanan lolak, endĩ sipsiplok kandĩkĩenjĩ en wakan. ³ Ama endĩ yamanan bĩumbi, yama kandĩkĩe amalĩ yama pa pĩsalĩmlak, tĩmbi sipsiptĩ endok man pa kĩmĩt-kleañ, wĩn endĩ enlok sipsipĩilok kosĩ kĩtĩ-semum bĩumbi, yanañgĩlĩmbi, kwelan pĩmbi ñañ. ⁴ Kwelan pĩ ña-taleumbi, kandĩkĩenjĩlĩ telak dama tĩ-semlak, tĩmbi sipsiptĩ endok man malap nandĩĩmañda tĩmbi en pa kle ñañ. ⁵ Gan endĩ ama gĩtikĩnin no nĩm kle ñanelĩĩ. Tambo endĩ man malap walan no nandañda tĩmbi mĩsĩmbi pi ñanelĩĩ.”

⁶ Yesulĩ Falisi amala eyout manda wĩndĩĩ enguk, gan endĩ manda wolok kusei wĩn nĩm nandĩ-dakleñgĩliĩ. ⁷ Wĩndĩĩnda tĩmbi Yesulĩ bĩndambo enbi

* **9:39:** Yesulĩ gĩnañ tiplok daila manda wandin embi, nĩndĩĩ eñguk: no en Yesulok kusal sĩsĩnik wĩn nĩm ka-daklembi, nĩm nandĩ-kĩlĩktĩ tĩĩmĩlak, endĩ ama dai sisipmĩn wandin, tĩmbi Kunum Yambattĩ endok tombon ombĩĩmekak.

eñguk, “Manda walí biañgan sínik. Tímbi ñíndíñ sanlet: sipsiptí Bep Yambattoñ lololok yama wín natna. ⁸ Nak gama ním indañlambi, ama nindí sipsiploñ bímbi, juluña gan yambi-díkñeñgíliñ, endí kumbu ama ba tí-piñpiñen ama, gan sipsiptí endok mandanjí ním nandí-dasimbi kímít-kleñgíliñ. ⁹ Nak noñgandí yama wakan. No en nokoñ bímbi, Bep Yambattok sañ gíñañ lolakta, en ním kolauktok nak en tíke-kamaiutat, tímbi endí mísímísí nímnat kumbi, nepek nola ním lonjukak. ¹⁰ Kumbu amalí sipsip kumbu tíndílok ba yandíp kímlok ba ep tímbi kolanelíñdok walañgot pa bílak. Gan natna indañgut, wín nokok gíñgítñailí kuñgu sísiník wakít bísítk tokñetokñen walí endok pat-semektok indañgut.”

¹¹ Tímbi Yesulí yousímbe eñguk, “Natna wín sipsiplok kandíkñenjí kíndem. Kandíkñe kíndem endí sipsipñíila tímbi nandí-koñgomnat kímsemek. ¹² Gan ama nin mínem kenañgot pa tílak, endíla sipsiplok kandíkñenjí ba bepsí ním. Endí kamot moyendí bímbi kalakta, mísímbe, sipsip yambimbi pim ñaumbi, kamottí sipsip ep sí kleumbi papuseneañ. ¹³ Ama walí mínem kenañgot tímbi, sipsip ním nandí-semlakta tímbi wíndíñ pa tílak. ¹⁴⁻¹⁵ Gan natnala sipsiplok kandíkñenjí kíndem. Beptí nandí-kíliñ tí-namumbi, nak nandí-kíliñ tíñmílet, wíndíñgangot nokok gíñgítñaila nandí-kíliñ tí-semambi, endí naka nandí-kíliñ tí-namañ. Tímbi wíngot ním. Nokok sipsipñaila tímbi nandí-koñgomnat kímsemetat. ¹⁶ Tímbi sipsip ñalañgot ním a. Sipsip díwín no wakít pat-namañ. Endí sañ ñolok gíñañ nanin ním, gan nak endí wakít yanañgít bímbílok. Endí nokok mana malapna nandímbe, nep kímít-kleumbi, nokok sipsipnai gítíkti kíkésímín noñgan indaumbi, nak noñgandí endok kandíkñenjí kuutat.

¹⁷ Bepnalí nep kasílembi, gíñañlí nandí-koñgom pa tí-namlak wín kusei ñíndíñda: nak kímnan nanin bíndambo mílalettok nandí-koñgomnat kímбетat. ¹⁸ Nak ním nandí-tale-semamda, ama nolí nílí kímnelíñdok tuop ním, gan nak nandí-tale-sembe, nandí-koñgomnat kímбетat. Wín Bepnalí nokok kuñguna bímbi, bíndambo tíketíkkelok gembí nambi, wíndíñ tímbettok nani-díkñeñguk.”

¹⁹ Yesulí wíndíñ eñgukta tímbi Juda amatamdí nísíñgan bíndambo tambípi, ²⁰ asuptí ñíndíñ eñgíliñ, “Yal kolan nolí endok gínan gíñañ pímbi, kamakama tílak. Endok mandan slakan neta nandílok?” ²¹ Tímbi díwíndí eñgíliñ, “Ama yal kolannat nolí manda wandin ním euk. Tímbi wíngot ním. Yal kolan nolí dai sísipmín endok dai tímbi tombektok tuop ním ya!”

Juda amatam asuptí Yesu en Kunum Yambattok Níñañ wín ním nandíkwambíñ dañgíliñ

²² Tímbi gwílat no Jelusalem indañguk wolonda Juda amatamdí bep pañjilí tapma it tímbi kaiktañguk * nain wín nandí-kaikta pa tañ. Gwí sasale nain tímbímbe, ²³ Yesulí tapma it sañ jimba gíñañ Solomondok palanda plon ñañambít tíñlímbi, ²⁴ Juda amatamdí bímbi, en klem gímbup papi níñgíliñ, “Dík kok kusaka nain nítek gamañgot kímít-sembe, níndí díka nin síník wala gíñañ típet tamíñ? Tíkáp dík Mesia síníkta, kusaka indangan níni-dakleukañ.” ²⁵ Eumbi tambane enguk, “Nak wín ikan sangut, gan síndí ním nandíkwambíñ da-namañ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tílet walí mek kusatna tímbi inda-daklelak, ²⁶ gan síndí sipsipnai nímda tímbi wín ním nandíkwambíñ dañ. ²⁷ Nokok sipsipñailí

* **10:22:** Damañgan nain nola Silia nasilí mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nísílok yambatsíla bíep tapma tíñmíñgíliñ, kusei wala tímbi ití kolanñguk. Juda amalí Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wín bíndambo tímbi kaiktañguk.

mandana nandi-dasimbi kimit-kleañ. Win nak nandi-kiliñ ti-semlet, timbi endi nak nep kimit-klembi kuañ. ²⁸ Timbi nak kuñgu taletalen nimnat emlet, timbi endi kolandok giñgit nombo nim tinekaliñ, timbi ama noli nokok kitnanan nanin no nim kiwlap timbi epmekak. ²⁹ Win nokok Bepna, nin endi giñgitnai kitnanan yapikuk, endi mek nepek gitikgan yapma kletalelak, wala timbi ama noli Bepnalok kiinan nanin giñgitnai kiwlap timbi, epneliñdok tuop nim. ³⁰ Bep niti noñgan tamik.”

³¹ Manda wala timbi amatamdi bindambo kawatti wili kimmeliñdok kawat mekiñ, ³² gan Yesuli enguk, “Nak kundit kindem kusei kusei Beptoñ nanin sindok dusinanan timbambi kañgiliñ. Sindi kundit nek sinikta timbi kawatti nitnepi tañ?” ³³ Eumbi tambane niñgiliñ, “Win kundit kindem nola timbi windiñ nim tamiñ. Win dik kwelan ama silanin wandin wali ditnala Kunum Yambat eñipi, en nitike-pi-yalilañda timbi nindi kawatti gwitnepi tamiñ.” ³⁴ Windiñ eumbi, Yesuli enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolak plon e-yout timbi, niñdiñ tambane enguk, “Sindok endikne mandanji ginañ youyoulin patak, win Kunum Yambatti ama diwinda niñdiñ enguk, ‘Nak sangut win sindi yambat’.

✧ ³⁵ Timbi nindi nandamiñ, manda youyoulin patak wali nain tuop biañgan sinik. Ale, tikap Kunum Yambat en wakan ama silaninda manda embi, endok kosi ‘yambat’ kitigukta, ³⁶ nittek timbi sindi nak kit yout ti-namañ, timbi ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ windiñ eñgukta timbi nak en nitike-pi-yalilet windiñ eañ? Win Bepti en wakan nak enlok kenan tindlok nak nep kasilembi, nani-mulimbi, kwelan pi indañgut.

³⁷ Kindem a, tikap nak Bepnalok kenan nim pa tiletta, kak, nak endok Niñañ win nim nandi-kwambiñ danekaliñ. ³⁸ Gan tikap nak Bepnalok kenan win tiletta, nak endok Niñañ win nandi-kwambiñ danekaliñ. Win sindi nokok mandanala timbi win nim nandi-kwambiñ daneliñ bek, ganmek nokok kunditnala timbi win nandi-kwambiñ dawit. Windiñ tineliñda, sindi ka-daklembi nandi-daklenekaliñ, win Bepti nokok ginañ patak, timbi nak endok ginañ patet.” ³⁹ Yesuli windiñ eñgukta timbi amatamdi bindambo tike ñanep nandiñgiliñ, gan endi kisinan nanin jilop paipi ñañguk.

⁴⁰ Timbi Yesuli Jodan tuk dikñembi, maim lambilak kandañnan undane ñambi, Yoaneli damañgan tuk i-sem-i-sem kena tiñguknan wandiñ ña kuñguk. Kuñilimbi, ⁴¹ amatam asupti endoñ bimbi, nisisingan niñdiñ eñgiliñ, “Yoaneli jimba kundit engano no nim tiñguk, ganmek endi ama ñolak plon manda eñguk gitik wali biañgan sinik.” ⁴² Windiñ eñipi, wolok pakiliñ asupti Yesu en Mesia win nandi-kwambiñ dañgiliñ.

11

Milamilat ba kuñgu molom win Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endi jibat wopum ti-pakuk. Lasalosli wiwiit Malia git Mata en gita Betani it kwelan kuñguk, timbi Malia win tam nin endi siñgimek Wopumdok kesi piñgip siple mliñnatti wili pi, kumbam sakti timbi kalandañguk. ✧ Lasalosli jibat ti-paliñilimbi, ³ endok wiwiitti Yesuloñ manda niñdiñ kimitim loñguk, “Wopum, dik nandi: noka ginañgal kasilelañ endi jibat tilak.” ⁴ Timbi Yesuli kasat win nandimbi, niñdiñ eñguk, “Jibat indañmñguk wali endi kimbektok nim. Tambo wali Kunum Yambattok koi giñgit wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Niñañ nokok kusatna engano win timbi inda-dakleuktok indañmñguk.”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Mata wakĩt dalañ Malia ba wiu Lasalos wĩn ep galk tañguk. ⁶ Wĩndĩnda tĩmbi endĩ ‘Lasalosĩ jĩmbat tĩlak’ gĩngĩt wĩn nandĩmbi, kwet pakuk wolok sandap tĩpet nombo yousĩm pakuk. ⁷ Pakap, gwañgwañiila enguk, “Bĩmbi, Judia kwelan bĩndambo undane ñana.” ⁸ Eumbi nĩngĩlĩñ, “Nĩnĩndaut, Judia nasilĩ kawattĩ gwĩtnep tĩngĩlĩñ, nain nĩm ombataumbi, dĩk bĩndambo wandĩñ undane ñauñdok elañ ba?” ⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan gĩnañ aua 12got kwetti sala patak. Wala tĩmbi sandap kulaktĩ kwet ñolok kolsalen kalakta tĩmbi yout-kasalam nĩm pa tĩlak. ¹⁰ Gan tim kulaktĩ kolsalen nĩm palmĩlakta tĩmbi yout-kasalam pa tĩlak.”

¹¹ Yesulĩ wĩndĩñ eñĩpi, yousĩmbi enguk, “Notnĩ Lasalosĩ dou patak, gan nak ñambi, tĩmba silĩkñem mĩlalekak.” ¹² Eumbi, gwañgwañiilĩ nĩngĩlĩñ, “Wopum, tĩkap endĩ dou patakta, jĩmbalĩ taleumbi, kĩndem daukak.” ¹³ Wĩn Yesulĩ Lasaloslok kĩmdok plon e-yout tĩnguk, gan gwañgwañiilĩ endĩ dou silanin wala elak wĩndĩñ nandĩngĩlĩñ. ¹⁴ Wĩndĩnda tĩmbi Yesulĩ indañgan enĩ-daklembi eñguk, “Lasalosĩ ip sembĩk, ¹⁵ gan sĩnda tĩmbi nak en gĩta nĩm pakut wala sĩmbatnalĩ kĩndem dalak. Wĩn kusei ñĩndĩnda: nain ñolonda nokok kusatna nandĩ-kwambĩñ da-sĩn tanelĩñdok nainjĩ indalak. Gan man ñĩn endoñ ñana.” ¹⁶ Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endĩ gwañgwa dĩwĩnda ñĩndĩñ enguk, “Ale, wĩndĩnda nĩndĩ bo ñambi, nĩnĩndaut en gĩta kĩmna.”

¹⁷ Tĩmbi Yesulĩ Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosĩ nain tĩpet tĩpet ikan sum gĩnañ taplium pakuk wolok kasat nandĩnguk. ¹⁸ Betani wĩn mayañgan nĩm, 3 kilomita ba nĩtek Jelusalem tĩmbi dumalaum patak, ¹⁹ wala tĩmbi amatam asuptĩ Jelusalem bimbi, Malia gĩt Matalok wiset sembĩngukta tĩmbi enĩ-kĩlĩktĩ tĩnepi endoñ bĩ taleñgĩlĩñ. ²⁰ Tĩmbi nimbek nolĩ Matala “Yesu bĩlak” wĩndĩñ nĩmbi nandĩmbi, endĩ telak plon ña tĩmbi indañguk, gan Malialĩ ilan pipakuk. ²¹ Tĩmbi Matalĩ Yesula nĩnguk, “Wopum, dĩk ñolok palĩmda, witnalĩ nĩm sembek. ²² Ganmek man ñĩndĩngĩtañgan ñĩndĩñ nandĩlet: dĩk Kunum Yambatta nĩtek tĩmbektok nĩ-nandutañda, nandĩ-gametak.” ²³ Eumbi nĩnguk, “Dĩkok wikalĩ bĩndambo kĩmnan nanin mĩlapĩ kuukak.” ²⁴ Eumbi, Matalĩ nĩnguk, “Kunum Yambattĩ nain taletalennan amatam gĩtĩk ep tĩmbi mĩlatnekalĩñ, wolondamek nokok witnalĩ bo mĩlalekak wĩnda nak nandĩ-daklelet ñak.” ²⁵ Eumbi nĩnguk, “Amatam ep mĩlamĩlat ba kuñgu ememlok molom wĩn natna ñakan. Wala tĩmbi naka nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namlaktĩ kĩmbek bek, ganmek kuñgun sĩsĩnk walĩ gama palmekak. ²⁶ Wĩn amatam kaik papi, naka nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namañ gĩtĩk endĩ sembĩnelĩñ, ganmek kĩm biañgan walĩ nain no ba nola nĩm inda-semekak. Dĩk wĩn nandĩ-kwambĩñ dalañ ba?” ²⁷ Eumbi, Matalĩ nĩnguk, “Wopum, biañgan ñak! Tĩmbi nak manda ñĩn bo nandĩ-kwambĩñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Nĩñañ, nin kwelan ñolok indauptok een, wĩn dĩtna wakan.”

²⁸ Matalĩ wĩndĩñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kĩtĩñmĩmbi, manda janjat tĩmbi, ñĩndĩñ nĩnguk, “Nĩnĩndauttĩ bĩ tombi, kĩtĩ-gamlak.” ²⁹ Eu nandĩmbi, wolongan platik mĩlapĩ, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ (Yesulĩ it kwet gĩnañ gama nĩm loñguk, tambo endĩ Matalĩ en tĩmbi indañguk wolok pakuk.) ³¹ Tĩmbi Jelusalem nasi, nĩndĩ Malia gĩta it gĩnañ papi, nĩ-kĩlĩktĩ tĩngĩlĩñ, endĩ Malia platik sĩnk mĩlapĩ, pawan pĩm ñaumbi kañgĩlĩñ. Kañbi, “Endĩ sumnan kut-blamblan eup ñalak” wĩndĩñ nandĩmbi, kle ñañgĩlĩñ.

³² Tĩmbi Malialĩ Yesu pakuknan ña tombi kañguk, wolonda endĩ kesĩinan mĩlelem tĩmbi nĩnguk, “Wopum, dĩk ñolok palĩmda, witnalĩ nĩm sembek!”

³³ Wíndiñ eu taleumbi, kut-blamblan eñguk, tĩmbi Jelusalem nasi en gita bĩngĩliñ endi bo mano tĩngĩliñ. Tĩmbi Yesuli wĩn yambiñguk, wolonda endok gĩnañli mĩlata-sĩnik taumbi, blan ba gimbit walan wandin deiñguk. ³⁴ Tĩmbi eni-nandiñguk, “Delok kĩmĩlim patak?” Eumbi nĩngĩliñ, “Wopum, ñĩn bi ka.” ³⁵ Tĩmbi Yesuli sumdok telaknan ñaĩpi, dai tullĩ piñguk. ³⁶ Wĩndiñda Jelusalem nasili nĩsiñgan ñĩndiñ eñgĩliñ, “Wĩ kawit! Endi Lasalos gĩnañli sĩnik tĩke-kasileñguk yañ.” ³⁷ Gan endoñnan nanin diwĩndi ñĩndiñ eñgĩliñ, “Nĩtek tĩmbi ama dai sipsipmĩn endok dai tĩmbi tomguktĩ ama ñĩn nĩm tĩke-kĩmĩlimbi sembĩnguk?”

³⁸ Tĩmbi Yesuli bĩndambo gĩnañ mĩlata sĩnik taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos wĩn kawat tombañ nolok gĩnañ kĩmĩpi, yama wĩn kawat wopumdi masip bimbin. ³⁹ Tĩmbi Yesuli enguk, “Kawat tĩke ñawit!” Eumbi, ama sembĩsembĩndok wiu Mata endi tambane nĩnguk, “Wopum, nain tĩpet tĩpet ikan sembĩ-pakukta tĩmbi ip mĩliñ tilak yañ!” ⁴⁰ Eumbi, Yesuli nĩnguk, “Nak ikan ñĩndiñ ganit: tĩkap dik naka nandi-kĩlĩkti tĩ-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano wĩn inda-dakleumbi kautañ.” ⁴¹ Wĩndiñda ama diwĩndi kawat wĩn tĩke ñaumbi, Yesuli deium loumbi, ñĩndiñ eñguk, “Bep, dik nokok nĩmolona ikan nandi-namlañ, wala tĩmbi nak we ganlet. ⁴² Dik nain tuop nandi-namlañ, wĩn natna nandi-talelet. Gan nak amatam ñolok ikañ endi nandi-sembi, endi ditna wakan nani-mulĩm indaĩgut wĩn nandi-kwambiñ daneliñdok wĩndiñ et.” ⁴³ Wĩndiñ eu taleumbi, wopungan kĩtĩmbi eñguk, “Lasalos, dik pi!” ⁴⁴ Eumbi, kĩmguktĩ kaiktambi piñguk. Tĩmbi kii kesĩ ba kumbam wĩn sandumdi tapli imimĩnda tĩmbi Yesuli enguk, “Sandum piĩsalĩm, samakgan kuwĩn.”

*Yesu amatamdok kĩnjan wĩli kĩmneliñdok telak lonjĩngĩliñ
(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)*

⁴⁵ Wĩndiñda Jelusalem nasi Malia kanep bĩngĩliñ endoñnan nanin asuptĩ Yesuli Lasalos nĩtek tĩñmĩnguk wĩn ka-nandiñgĩliñda tĩmbi en Mesia sĩnik wĩn nandi-kwambiñ daĩngĩliñ. ⁴⁶ Gan diwĩndi Falisi amaloiñ ñambi, Yesuli nĩtek tĩnguk wolok kasat tĩ-semgĩliñ.

⁴⁷ Wĩndiñda tapma ama biesĩ gĩt Falisi ama endi Judalok it kiyau wopumdok ama gĩtik kiti-semum biumbi, kĩmĩn tĩmbi, nĩsiñgan Yesulok plon ñĩndiñ e-nandi tĩngĩliñ, “Nĩtek tilok? Ama wali jimba kundit asupgan sĩnik pa tilak wĩn! ⁴⁸ Tĩkap nĩndi binambi, wĩndiñgot tĩ-kuukta, amatam gĩtikgandi en Mesia wĩndiñ nandi-kwambiñ dambi, endi tĩmbi kusei kĩmĩpi, nĩndok kandĩkĩnenii Roma nasi mik tĩ-semumbi, endi bĩmbi, nĩndok tapma it wakĩt ama sambat ñĩn nĩpma tĩkeumbi kolanekamĩñ.”

⁴⁹ Tĩmbi ama biesĩ endoñnan nanin no, wĩn Kaiafas, endi gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanjĩ kuñguk, tĩmbi endi ñĩndiñ enguk, “Sĩndi ka-nandi-daklenjĩ nĩmnat yañ! ⁵⁰ Nĩm kaĩbi Juda ama nĩn gĩtik kola-taleneñ, wala tĩmbi wĩn sĩndok kandañ kĩndem, tĩkap ama noĩnganliñgot amatam gĩtiktok kĩnjanni kĩm-nĩmek. Sĩndi wĩn nĩm ka-nandi-dakleañ bek.” ⁵¹ Kaiafasli wĩndiñ eñguk, gan endi manda wĩn enlok nanandĩnla nĩm eñguk. Tambo endi gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanjĩ pakukta, plofet manda eĩpi, ñĩndiñ eñguk: Yesuli Juda amatamdok kĩnjan kĩm-semepi tĩnguk. ⁵² Tĩmbi endokgot nĩm. Endi Kunum Yambattok gĩngĩtĩnii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulĩmbi, sambat noĩngan tĩneliñdok kĩmbepi tĩnguk. ⁵³ Kaiafasli wĩndiñ eñgukta tĩmbi Juda ama biesĩli sandap wolondaĩngan kusei kĩmĩpi, nĩsiñgan e-sambat tĩ-kumbi, Yesu wĩli kĩmneliñdok telak lonjĩngĩliñ.

⁵⁴ Wɨndiñda tɨmbi Yesuli Jelusalem nasi endok boñgɨpsinan indañgan nombo nɨm kuñguk. Tambo endi walinin pɨm ñambi, kwet no kwet sɨlanin ñasiñgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwañii gɨta kuñguk.

⁵⁵ Tɨmbi Juda amatamdok Kamaikamai gwɨlat dumalaumbi, amatam asupti isi kwesi bimbi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaneliñdok itañgan tapma ilan ti-pañgɨpañgɨle tɨnepi Jelusalem lo ñañgɨliñ. ⁵⁶ Ñambi, Yesu lonjɨmbi, tapma it sañ jɨmba gɨnañ ipi, nɨsiñgan ñɨndiñ eñgɨliñ, “Sɨndi nɨtek nandañ? Endi gwɨlatta nɨm bɨukak bek.” ⁵⁷ Wɨndiñ eñgɨliñ wɨn kusei ñɨndiñda: tapma ama biesi gɨt Falisi amali Yesu tɨkeneliñdok manda kwambiñ no ñɨndiñ eu satañguk, “Tɨkap ama noli Yesu delok patak wɨn nandɨlakta, wɨn nɨnbi nandɨmbi, en tɨkeneñdok.”

12

*Maliali Yesu kimkɨmlok ti-pañgɨpañgɨle tɨñmiñguk
(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)*

¹ Kamaikamai gwɨlat gama nɨm indañɨlɨmbi, sandap kit tambon noñgan gama palɨmbi, Yesuli nolii gɨt Betani it kwelan ña tomguk. Betani wɨn Lasalos, nin Yesuli kɨmnan nanin tɨmbi mɨlakuk, endok il kwel. ² Yesuli wolok tombɨmbi, nanañ sina ti-ñɨmɨmbi, Yesu gɨta nanañ nañgɨliñ endoñnan nanin no wɨn Lasalos, tɨmbi Matali yambi-dikñeñguk. Nanañ na-paliñɨlɨmbi, ³ Maliali wɨliñgɨlo no tɨkɨmbi, Yesuloñ ña indambi, pɨñgɨp saple mɨliñ kɨndem tuan loloñ sɨnɨk endok kesi plon yalɨmɨpi, kumbam sakti tɨmbi kalandañguk. Tɨmbi pɨñgɨp saplelok mɨliñ kɨndem wali it gɨtik wɨn tokñeñguk. *

⁴ Tɨmbi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endi siñgi kandañ Yesu kanjɨkñiilok kɨsinan kɨmɨkuk, endi Maliali kundit tɨñguk wala nandum pɨmbi eñguk, ⁵ “Yakai! Nɨndi pɨñgɨp saple wɨn tuatualok kɨmɨtnem tuaumda, gwɨlat noñgandok kena naindok tuan walinin epbi, gumañ pɨmbɨñesɨla emneñ!” ⁶ Gan endi ama pɨmbɨñesɨla nɨm nandi-semguk, tambo endi kumbu pa tɨñgukta tɨmbi wɨndiñ eñguk. Wɨn amatamdɨ Yesu gɨt gwañgwañiila mɨnem emgɨliñ wɨn Judasli ka-dikñembi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ Tɨmbi Yesuli Judasla nɨmbi eñguk, “Maliala mɨlap nɨm mɨwiñ! Wɨn nak kɨmbambi, nep kɨndit taplinekalɨñ, wolok itañgan nokok pɨñgɨpna ti-pañgɨpañgɨle ti-namektok endi pɨñgɨp saple wɨn tuatualok nɨm kɨmɨkuk. ⁸ Pɨmbɨñesɨli nain tuop sɨn gɨta kuumbi, kɨndem ep kɨmɨtnekalɨñ, gan nakta kwelan ñolok sɨn gɨta papat kwambiñgan nɨm kuutat.”

Tapma ama biesɨli Lasalos bo wɨli kɨmneliñdok e-sambat tɨñgɨliñ

⁹ Tɨmbi Jelusalem nasi asupgan sɨnɨk endi Yesu Betani it kwelan pakuk wolok gɨñgɨt nandɨmbi, kanepi bɨñgɨliñ. Tɨmbi engot nɨm. Endi Yesuli Lasalos kɨmnan nanin tɨmbi mɨlakuk en bo kanepi bɨñgɨliñ. ¹⁰⁻¹¹ Wɨn Lasalosla tɨmbi amatam asupti Yesulok kandañ ña-talembi, nandi-kɨlikti tɨñmiñgɨliñ, wala tɨmbi tapma ama biesɨli Lasalos bo wɨli kɨmneliñdok e-sambat tɨñgɨliñ.

*Yesuli ama wapmañ wandin Jelusalem loñguk
(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)*

* **12:3:** Wɨn wɨtna tɨpet ba nɨtek wolok tuop Maliali pɨñgɨp saple koi ‘nad’ kɨtañ wɨn Yesulok kesi plon yalɨmɨkuk.

¹² Kwet salaumbi, amatam kımın gıtık gwılatta Jelusalem bıñgılıñ endi Yesuli wolok loupı tıñguk manda wın nandıñgılıñ. ¹³ Nandımbi, Yesulok koi gıñgıt tıke-loneliñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombım epbi, it kwet bimbi, telaknan tımbı indauktok ñambi, ñındıñ kıtımbi eñgılıñ, “Hosana! Nı-ta-lona!

Ama ñın Wopumdok koi plon bıumbi, Kunum Yambattı gwılam tıñmın!

Endi Israel nındok Ama Wapmañni! ✧

¹⁴ Tımbi Yesuli doñki sim no tımbı indaumbi, wolok plon pipapi ñağguk. Wın plofet manda ñındıñ youyoulın patak wolok tuop indağguk,

¹⁵ “Saion nasi sındı nım mısıneliñ! Wı kawıt!

Sındok ama wapmañjı doñki nıññañ plon pipapi bılak.” ✧

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiili nek indağguk wolok walan gama nım nandı-dakleñgılıñ. Wın Kunum Yambattı Yesu kımnan nanin tımbı mılapi, endok pipapal engano wolok undane loğguk, wolok siñgi kandañmek endi nandı-tomgılıñ, wın plofet amalı Yesulok plon wındıñ indauktok youyoulın, tımbi wolok tuopgan indañmıñguk.)

¹⁷ Tımbi kımın wopum Yesuli Lasalos kıtıñmımbi, kımnan nanin tımbı mılapi, sum gınañnan nanin lambumbi kağgılıñ, endi yousımbi, nek indağguk wın e-saktağgılıñ. ¹⁸ Kımın gıtık Kamaikamai gwılatta Jelusalem bıñgılıñ, endi Yesu telak plon tımbı indaneliñdok ñağgılıñ, wın kusei ñındıñda: Yesuli jimba kundit wandin tıñguk wolok gıñgıt sapakñeumbi, endi nandımbi, telak plon tımbı indaneliñdok ñağgılıñ. Ñaumbi, ¹⁹ Falisi amalı wın kañbi, nandum tuop nım tımbımbi, nisıñgan ñındıñ eñgılıñ, “Wı kawıt! Kwelan kuañ gıtıktı en ip klem kunepi ñañ! Nındı nek kusei kusei tamıñ, walı bien nımnat wandin inda-daklelak!”

Yesuli enlok kımıñıla plofet manda enguk

²⁰ Amatam gwılatta Kunum Yambat mılelem tıñmıneliñdok Jelusalem bıñgılıñ endok boñgıpsınan Grik ama dıwın pakılıñ. ²¹ Filip endi Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, tımbi sambat walı endoñ bımbi nıñgılıñ, “Ama wopum, nındı Yesu kanep nandıñ.” ²² Eumbi, Filiptı ñambi, Andlu nımbı nandumbi, yakan Yesuloñ ñambi, eñgılıñ wolok tuop nıñgımık.

²³ Tımbi Yesuli ñındıñ tambane enguk, “Nak Ama Sısınık nokok pipatna engano wolok undane louttok nain walı ip inda-talelak. ²⁴ Wın biağgan sınık. Tımbi ñındıñ sanlet: tıkap nanañ mınjıptı kwelan nım pımbi kımbekta, en noğgangot palek. Gan tıkap endi kımbekta, endi bien asup laliuk. ²⁵ Nin endi enlok kuğgun tıke-kımbıñ dalakta, endok kuğgun papat kwambıñgan nım palmekak. Gan nin endi kwelan ñolok kumbi, naka tımbi kuğgun enlok nım tıke-kımbıñ dalakta, walı wakan kuğgun wın tıke kamaimbi, papat kwambıñgan palmekak. ²⁶ Wın no en nokok kena gwañgwana kulakta, endi nak nep kle kuwın. Nak nep kle kuñpi, natna patetnan endi bo palekak. Tımbi nokok Bepnalı kena gwañgwana kuañ gıtıktı kot gıñgıt emekak.”

²⁷ Tımbi Yesuli enlok kımıla kımıt-nandımbi yousımbi eñguk, “Man nokok gınañna mılataumbi, nıtek ewıt? ‘Bep, dık mılap inda-namep tılak ñın napma tıke’ wındıñ ewıt ba? Nım a. Wın nak mılap wın bemettok indağgutta tımbi wındıñ nım eutet. ²⁸ Tambo nak ñındıñ elet, ‘Bep, dıkok kusaka engano wın tımbı inda-dakleumbi, kokalı wopum dawın.’ ”

Yesuli wındıñ eumbi, kunum gınañ nanin manda nolı ñındıñ eu pıñguk, “Nokok kusatna engano wın ikan tımba inda-dakleumbi, kotnalı wopum

dañguk, timbi wɪndiñgangot bindambo timbetat.”²⁹ Kimɪn gɪtik wolok pakɪliñ endi kitikiti wɪn nandimbi, diwɪndi “Dɪlɪmat kitɪlak” eumbi, diwɪndi “Eñalo noli manda nilak” wɪndiñ eñgɪliñ.³⁰ Timbi Yesuli tambane enguk, “Manda wali nak nep timbi plaptauktok nim, wali sindi sep timbi plaptauktok pilak.”³¹ Man ñɪndiñgɪt nain inda-taleumbi, ñɪndiñ indaukak: Kunum Yambatti kwelalok amatam gɪtik yambi-danbi, tambonji ombi-tikeneliñdok eu taleukak, timbi kwet ñolok kandikñe Satan en wakan wɪli piukak.³² Gan natnalok kandañ wɪn ñɪndiñ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gɪtikti nokoñ bimbɪlok telak dɪli-tomsemetat.”³³ Yesuli wɪndiñ eñguk, wɪn endi kimkim nitein kimbektok wɪn e-dakleñguk.

³⁴ Timbi amatamdi tambane niñgɪliñ, “Manda youyoulin patak wali Mesia papat kwambiñgan kuuktok eumbi pa nandiñgɪmiñ. Nitek timbi dik Ama Sisɪnik kloñbat plon tike-loumbi kimbektok elañ? Dik Ama Sisɪnik nitein wandin ñala manda wɪn elañ?”³⁵ Timbi Yesuli enlok plon manda embi, ñɪndiñ enguk, “Kolsalenli nain dumangangot gama sindok boñgɪpsɪnan pat-samekak. Nim kañbi kilɪmdi sapma kleuk, wala timbi sindi kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gɪnañ yousɪmbi kunekaliñ. Neta, kilɪm gɪnañ kulakti dendin ñalak wala nim nandidaklelak.”³⁶ Wɪndiñda timbi kolsalendok kuseili sɪn gɪta gama paliñɪmbi, sindi kolsalen molom indaneliñdok en nandi-kɪlikti tiñmɪnekalɪñ.”

Yesuli wɪndiñ eu taleumbi, amatam yambik bim ñambi, yambi-semɪm pa kuñguk.

Yesu nim nandi-kɪlikti tiñmañdi tuanji ombi-tikenekaliñ

³⁷ Yesuli jimba kundit asupgan amatamdok dausɪnan ip tiñguk, gan asupti wandigan embi gɪñgɪnembɪ, en Mesia wɪn nim nandi-kwambiñ dañgɪliñ.³⁸ Wɪn plofet Aisaiali manda no youkuk patak wali bien timbektok wɪndiñ indañguk. Manda wɪn ñɪndiñ,

“Wopum, nɪndi gɪñgɪt manda eñgɪmiñ
wɪn amatam tɪpet sɪnikti nandi-kwambiñ dañgɪliñ,
ba dikok gembɪñga daut semguñ wɪn ka-dakleñgɪliñ.” ✧

³⁹ Endi Yesu nandi-kɪlikti tiñmɪneliñdok tuop nim. Wolok kusei wɪn Aisaiali ñɪndiñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambatti endok dausi masipbi,
gɪnañji timba kwambiñ dañguk.
Nim kañbi, endi dausɪli nokok kunditna kañbi,
gɪnañjɪli nandi-kɪliñ embi,
tambanem, nokoñ bɪumbi,
natna ep timba kaikta-talenekaliñ.” ✧

⁴¹ Aisaiali wɪndiñ youkuk, wɪn kusei ñɪndiñda: Kunum Yambatti Mesialok kusal engano wɪn Aisaia itañgan daulɪmɪum kañbi, endi nepek eukak ba timbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama biesɪlok boñgɪpsɪnan bo asupti Yesu nandi-kɪlikti tiñmɪñgɪliñ, gan endi Falisi amala mɪsɪñgɪliñda timbi wɪn nim e-indañgɪliñ. Nim kañbi, endi it kiyau gɪnañ nanin ep kle-kolɪmbi, pawan kuneliñ.⁴³ Ama wali amatam eni-kindem dañ wala nandi-galk wopum tiñgɪliñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-galk wopum wandin nim timbi, nandi-kɪliktiñji kimɪt-semɪñgɪliñ.

⁴⁴ Tĩmbi Yesulĩ wopumgan kitĩmbi, ñĩndĩñ eu piñguk, “Nak nandĩ-kĩlĩkti ti-namlaktĩ nakgot nĩm nandĩ-kĩlĩkti ti-namlak, tambo endĩ Bep nak nanĩ-mukuk en bo nandĩ-kĩlĩkti tiñmĩlak. ⁴⁵ Wĩndĩñgangot nak nambĩlaktĩ nanĩ-mukuk en bo kalak. ⁴⁶ Amatam nak nandĩ-kĩlĩkti ti-namañ, endĩ kĩlĩm gĩnañ nombo nĩm kuneliñdok nak kolsalen wandin kwelan pi indañgut. ⁴⁷ Nak kwelan kuañ yambĩ-danbi, endok kolanjĩlok tambon ewa taleuktok nĩm indañgut. Tambo nak kolanjĩlok tambonnan nanin yapma ti-keuttok indañgut. Kusei wala tĩmbi ti-ka-ama noli nokok mandana nandĩ-kĩmki-mnelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak wĩndĩñ nĩm tĩlet. ⁴⁸ Tambo nin endĩ nak siñgi wĩt-nambi, nokok mandana nĩm nandĩ-dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, wĩn nak manda eñgut walĩ wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombĩ-ti-keuttok eu taleukak. ⁴⁹ Wĩn kusei ñĩndĩñda: nak natnalok nanandĩnala manda nĩm eñgut. Tambo Bep nak nanĩ-mukuk en wakan nak manda nek ba nĩtek eelok wĩn nanĩ-dĩkñeñguk. ⁵⁰ Tĩmbi nak ñĩndĩñ nandĩ-kĩliñ elet: endĩ manda euttok nanĩ-dĩkñeñguk, manda walĩ amatam ep tĩmbĩmbi, kuñgu taletalen nĩmnat kunekaliñ. Wĩndĩñda tĩmbi nak endĩ manda nĩtek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesulĩ kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

13

Yesulĩ gwañgwañiilok kesĩsĩ wĩlĩt-semguk

¹ Kamaikamai gwĩlat indaup tĩmbĩmbi, Yesulĩ kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañguk wĩn ka-nandĩ-dakleñguk. Endĩ ama nin kwelan ñolok en kĩmĩt-kle kuñgĩliñ wĩn ep galk ti-ta-bĩñguk, tĩmbi yousĩmbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tĩñguk wĩn daut semguk.

² Yesu gĩt gwañgwañii endĩ tim nanañ na-paliñĩlĩmbi, ñĩndĩñ indañguk: Satandĩ Judas, Simon Iskaliottok niññañ, enda ikan gĩnan gĩnañ nanandĩ mĩmbi, Yesu kanjĩkñiilok kĩsĩnan kĩmĩlektok niñguk. ³ Gañgan Yesulĩ nandĩñguk, wĩn Bepĩ nepek gĩtik endok kiinan kĩmĩlĩmbi ka-dĩkñeñguk, tĩmbi endĩ Kunum Yambattoñnan nanin piñguktĩ endoñ undane louptok tĩñguk. Wĩndĩñ nandĩñpi, ⁴ nanañ na-pakĩliñnan nanin mĩlapi, dasindasin ombap kiundĩp kĩmĩpi, tĩmbĩkalanda no tikembi, boñgĩunan temguk. ⁵ Tĩñpi, tuk jawañ gĩnañ wĩlĩ pi-umbi, kusei kĩmĩpi, gwañgwañii kesĩsĩ wĩlĩt-sembi, tĩmbĩkalanda boñgĩunan temguk walĩ tĩmbĩ kalandañguk.

⁶ Wĩndĩñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloli bĩ tombĩmbi niñguk, “Wopum, nĩm kañbi diki nokok kesĩtna wĩlĩlep tĩmbeñ a.” ⁷ Eumbi tambane niñguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei wĩn dik man ñĩndĩñgĩta nĩm nandĩ-daklelañ, gan gamamek nandĩ-tombekañ.” ⁸ Eumbi, Petloli kĩmĩsip tĩñmĩmbi niñguk, “Dik nain no ba nola nokok kesĩtna no nĩm wĩlĩt-namekañ.” Eumbi, Yesulĩ niñguk, “Ti-ka-ama nak nĩm wĩlĩt-gametetta, dik nokok gĩñgĩt yousĩm kuuñdok tuop nĩm.” ⁹ Eumbi, Simon Petloli niñguk, “Wopum, ti-ka-ama wĩndĩñda, dik nandĩ-nambi, kesĩtnañgot nĩm wĩlĩt-nameñ, tambo dik nokok kĩtna ba kumbana wakĩt wĩlĩt-namekañ!” ¹⁰ Eumbi, Yesulĩ niñguk, “Nin endĩ tuk ikan ik, endĩ jamilan sĩsĩnik, gan kesĩñgot wĩlĩwĩlĩttok. Tĩmbi gĩnañjĩlok kandañ sĩndĩ jamilan sĩnik, gan gĩtik sĩnik nĩm.” ¹¹ Yesulĩ nin sĩnikĩ en kanjĩkñiilok kĩsĩnan kĩmĩpi tĩñguk wĩn ikan ka-nandĩñgukta tĩmbi ñĩndĩñ eñguk, “sĩndĩ gĩtik sĩnik jamilan nĩm.”

¹² Yesulĩ gwañgwañiilok kesĩsĩ wĩlĩt-talembi, dasindasin ombap bĩndambo dasĩmbi, kwel kĩnjannan undane ña pip papi enĩ-nandĩñguk,

“Sindi nak nek ti-samit wolok kusei ka-nandi-tomañ ba nim? Win ñindiñ: ¹³ nak sindok Sanindautsi ba Wopumji kuletta timbi sindi ‘Ninindaut’ ba ‘Wopum’ naniañ win dindim eañ. ¹⁴ Windiñda tikap nak sindok Wopumji ba Sanindautsili sindok kesisi wilit-sam-taleletta, singan kesisi tambo wiliim ti-ta-kulok. ¹⁵ Nak telak win daut samit, win sindi bo nak nomik kosi giñgit win biu piumbi, nak ti-samit windiñgan sindi tambo tike-kimit ti-kunekaliñ. ¹⁶ Biañgan ñak. Nak ñindiñ sanlet: kena gwañgwa silanindi molomjilok kapmainan kuañ, timbi ama kena tindilok eni-mulim ñañ endi bo nin eni-mukuk endok kapmainan kuañ. * ¹⁷ Sindi nepek sanit wolok walan ip nandi-dakleañda, tikap sindi wolok tuop ti-kunekaliñda, sindi Kunum Yambattok dainan amatam diwin yapma kle-patnekaliñ.”

Ama nin Yesu kanjikñiilok kisinan kimipi tiñguk win inda-dakleñguk (Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nak sindi gitik amatam diwin yapma kle-patnekaliñ windiñ nim elet. Nak ama nitein nokok gwañgwanai kuneliñdok ep kasileñgut win nandi-dakle-samlet, timbi nak nin kasileñgut win plofet manda no youyulin patak wali bien timbektok kasileñgut. Win ñindiñ, ‘Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik tinamlak.’ ✨ ¹⁹ Nak man ñin wolok plon itañgan kasat ti-samlet, win kusei ñindiñda: windiñ inda-namumek, sindi nokok kusatna papat kwambiñ win nandi-kwambiñ danekaliñ. ²⁰ Nak kusatnala elet wali biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi nak ama ni-mukut enda not tinimlak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not tinamlak, timbi nin endi not tinamlak, endi nak nani-mukuk enda bo not tinimlak.”

²¹ Yesuli windiñ e-talembi, ginañ mlata-sinik taumbi, indañgan e-daklembi enguk, “Manda et wali biañgan sinik, win nak ñindiñ sanlet: sindoñnan nanin noli bola tinambi, kanjiknailok kisinan napiletak.”

²² Timbi gwañgwañiil Yesuli ninda sinik eñguk wala gama nim nandi-daklembi, nandi-bendi wopum timbi, tambo ka tiñgiliñ. ²³ Timbi endoñnan nanin no, win gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk † endi Yesulok ñasiñgan kii dindim kandañ pakuk, ²⁴ wala timbi Petloli enda kiil walawala timbi niñguk, “Ninda sinik elak win dik ni-ka!” ²⁵ Windiñ timbimbi, gwañgwa wali Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, “Wopum, win nin?” ²⁶ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nak plaua nanañ dip ñin wita ginañ wisimbi, miwam nambetak en wakan.” Windiñ eñpi, plaua nanañ dip win wisimbi, Judas Simon Iskaliottok niñañda mumbi ²⁷ tikeumbi, wolongan Satandi Judaslok ginañ pi-ñimiñguk. Timbi Yesuli niñguk, “Dik nepek timbep tlañ win platik sinik ti.”

²⁸ Endi windiñ eñguk, gan nanañ na-pakiliñ diwin noli endi kusei nekta windiñ niñguk win nim nandi-dakleñgiliñ. Nim nandi-daklembi, ²⁹ Judasli endok minemji ka-dikñeñgukta timbi diwindi Yesuli Judasla ñindiñ ba nek niñguk windiñ nandiñgiliñ, “Dik ñambi, gwilatta nek nanalok tikipkamiñ win tua,” ba “Pimbiñesla minem em.” ³⁰ Timbi Judasli nanañ dip win tike-talembi, wolongan walinin kilim ginañ pim ñañguk.

Yesuli gwañgwañii tambo tike-galk tneliñdok eni-dikñeñguk

³¹ Judasli walinin ip pim ñaumbi, Yesuli gwañgwañii diwin ñindiñ enguk, “Ama Sisinik nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tilak,

* **13:16:** Manda wolok walan win ñindiñ: tikap Yesuli siñgin tike-pimbi, gwañgwañii ep kimikukta, endok gwañgwañiil tambo windiñgangot tilok. ✨ **13:18:** Kap 41:9 † **13:23:** Yoaneli enlok plon e-yout tiñguk, gan enlok koi tike-louktok nim nandiñmibi, eu inda-dakleñguk.

tĩmbi nek inda-namepi tĩlak, wali Kunum Yambattok kusal engano wĩn tĩmbi inda-dakleukak. ³² Tĩkap nak endok kusal engano wĩn tĩmba inda-daklelakta, nain nĩm ombataumbi, endi bo nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

³³ Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sĩn gĩta kuutat. Kukap ñawambi, sĩndi nep lonjĩnekalĩñ, gan nak Juda ama biesĩla engut wĩndiñgangot sĩnda ñĩndiñ sanlet, ‘Nak ñautatnan sĩndi ñaneliñdok tuop nĩm.’ ³⁴ Wĩndiñda tĩmbi nak endikĩne manda komblin sanbi, sĩndi gĩnañjĩli tambo tĩke-galk tĩneliñdok sani-dikĩnelet, wĩn nak sep galk ti-samgutti ti-samlet, telak wolok tuopgan sĩndi bo tambo tĩke-galk tĩnekalĩñ. ³⁵ Tĩkap sĩndi wĩndiñ ti-kunekaliñda, amatam gĩtĩkti sĩndi nokok gwañgwanai kuañ wĩn sambĩ-nandi-tomnekaliñ.”

*Yesuli Petlolok e-sembiñ wĩn eu indañguk
(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)*

³⁶ Tĩmbi Simon Petloli Yesu ni-nandiñguk, “Wopum, dik dendiñ ñaukañ?” Eumbi tambane niñguk, “Nak ñautatnan dik man ñĩn nep klem ñauñdok tuop nĩm, gan gamamek dik nep klembi ñaukañ.” ³⁷ Eumbi ni-nandiñguk, “Wopum, nĩtek tĩmbi nak man ñĩn gep klem ñauttok tuop nĩm? Nak kuñguna bimbi, kĩm-gamettok pañgĩtam patet.” ³⁸ Wĩndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ba dikok kuñguña bimbi, kĩm-nametañ ba? Wĩn biañgan nĩm! Nak ñĩndiñ ganlet: puputti gamañ nĩm kitiñĩlĩmbi, dik naka nain tĩpet gĩt no e-sembi ti-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lololok telak noñgangot wĩn Yesu en wakan

¹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila ñĩndiñ enguk, “Gĩnañjĩ mĩlataumbi, nandi-bendi wopum tañ wĩndiñ nombo nĩm tĩnekalĩñ. Tambo sĩndi Kunum Yambattok plon panjañganembi, wĩndiñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekaliñ. ² Nokok Bepnalok il kuseinan it gĩnañ asup patak. Nĩm palĩmda, nak ñĩndiñ nĩm sanbet, ‘Nak ñambi, it ti-wĩli dikĩne ti-sametati.’ ³ Tĩmbi nak ñambi, it ti-wĩli dikĩne ti-sam-talemek, undane bĩmbi, sanañgĩlambĩ, sĩndi bo natna kuutatnan kuneliñdok ñanekamiñ. ⁴ Tĩmbi nak kwet delok ñautat, wolok telak wĩn sĩndi ip nandi-taleañ.”

⁵ Tĩmbi Tomasli niñguk, “Wopum, dik dendiñ ñaukañ wĩn nĩndi nĩm nandi-dakleamĩñ, wala tĩmbi telak wĩn nĩtek nandi-dakleneñ?” ⁶ Eumbi niñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sisĩnĩktok kusei, ba kuñgu sisĩnĩktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wĩn no nĩm sĩnĩk patak. ⁷ Sĩndi nak nandi-kĩliñe ti-namumda, Bepna bo nandiñmĩneliñ. Tĩmbi sĩndi man kusei kĩmĩpi, en nandi-kĩliñ tĩñmañ. Biañgan ñak, sĩndi en ikan kañgĩliñ.”

⁸ Tĩmbi Filipti niñguk, “Wopum, dik Bep daut nĩmumbi, nandiña tuop ti-nĩmek.” ⁹ Eumbi niñguk, “Filip, nak nain ombapgan sĩn gĩta ip kuñgut, ganmek dik nokok kusatna gama nĩm nambi-nandi-tomlañ ba? No en nak nambiñguktĩ Bep ip kañguk. Wĩndiñda dik nekta ‘Bep daut nĩmekañ’ elañ? ¹⁰ Bepĩ nokok gĩnañ palĩmbi, nak endok gĩnañ patet. Dik wĩn nĩm nandi-kwambiñ dalañ ba? Nĩti noñgan tamĩkta tĩmbi nak manda sanlet wĩn natnalok nanandĩnala nĩm pa elet. Tambo Bep nokok gĩnañ patakti enlok kenan pa tĩlak. ¹¹ Bepĩ nokok gĩnañ palĩmbi, nak endok gĩnañ patet, sĩndi manda wĩn nandi-kwambiñ da-kunekaliñ. Tĩkap sĩndi nak wĩndiñ eletta

* **14:6:** Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalak wĩn daut nĩmlak, endok kusal wĩn tĩmbi inda-dakle-nĩmlak, tĩmbi kuñgu sisĩnĩk nĩmlak.

tĩmbi wĩn nandi-kwambiĩ daneliĩndok tuop nĩmda, kundit ep tĩmbambi kaĩngĩliĩnda tĩmbi wĩndiĩ tĩnekalĩ. ¹² Biaĩngan sĩnik, sĩndi kunditnala tĩmbi wĩndiĩ tĩnekalĩ.

Tĩmbi kundit tĩndĩlok kandaĩ nak ñĩndiĩ sanlet: nin endi nak nandi-kĩlikti ti-nam ti-kulakta, endi bo kena ba kundit natna tĩlet wĩndiĩngangot tĩmbekak. Tĩmbi endok kenan ba kundil walĩ natna kena ba kundit tĩĩgut wĩn makleukak. Wĩn kusei ñĩndiĩnda: nak Bepnaloĩ loutat. ¹³ Lowambi, sĩndi nokok kotnalok plon kitĩ-nambi, nek ba nek ti-samettok nani-nandiĩ, wolok tuop nak Nĩĩndi Bepnalok kusal engano wĩn tĩmba inda-dakleuktok ti-sametat. ¹⁴ Wĩn tĩkap sĩndi nokok gĩĩngĩtnai kuaĩnda tĩmbi nek ba nek ti-samettok nani-nandi-nekalĩnda, natna wĩn ti-sametat.”

Yesuli Dĩndim Woĩ ni-mulim piuptok e-kwambiĩ daĩnguk

¹⁵ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwaĩngwaĩiila ñĩndiĩ enguk, “Tĩkap sĩndi gĩnaĩjĩli nep galk taĩnda, nak sĩndi nek tĩneliĩndok sani-dĩkĩnelet wolok tuop ti-kunekaliĩ. ¹⁶ Tĩmbi nak Bepta ni-nandi-wambi, endi sĩndok Paĩngembĩlanji no ni-mulim piumbi, nokok kĩnjan sĩn gĩta papat kwambiĩngan kuukak. ¹⁷ Nak Dĩndim Woĩ Beptok kusal sĩsĩnik wĩn tĩmbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok gĩĩngĩtĩii endi la en nĩm ka-nandaĩ ba en nĩm nandiĩmaĩ, wala tĩmbi endi en kasĩleneliĩndok tuop nĩm. Gan Woĩ walĩ sĩn gĩta kulak, tĩmbi sĩndok gĩnaĩji gĩnaĩ piĩmbi, palekakta tĩmbi sĩndi la en nandi-kĩliĩ tĩĩmaĩ.

¹⁸ Nak sambiwambi, paĩngembĩlanji nĩmnat nomĩk nĩm kunekaliĩ. Nĩm. Nak sĩndoĩ undane biutat. ¹⁹ Wĩn nain nĩm ombataumbi, kwelalok gĩĩngĩtĩiili nombo nĩm nambi-nekalĩ, gan sĩndi la bĩndambo nambi-nekalĩ. Tĩmbi nak papat kwambiĩngan kuletta tĩmbi sĩndi bo kunekaliĩ. ²⁰ Sĩndi bĩndambo nambi-mek, ñĩndiĩ ka-nandi-daklenekalĩ: nak Beptok gĩnaĩ patet, tĩmbi sĩndi nokok gĩnaĩ palĩmbi, nak sĩndok gĩnaĩ patet. ²¹ Nin endi nokok endi-kĩne mandana nandi-dasĩmbi kĩmĩt-kle-kulakta, endi wakan gĩnaĩli nep galk tambi, nep kasĩlelak. Tĩmbi nin endi wĩndiĩ ti-namlak, en wakan Bepnali tĩke-galk taukak, tĩmbi natna bo en tĩke-galk tambi, nokok kusatna tĩmba inda-dakle-ĩĩmekak.”

²² Tĩmbi Judas no, wĩn Judas Iskaliot en nĩm, walĩ Yesu ni-nandiĩmbi eĩnguk, “Wopum, nĩtek tĩmbi dĩkok kusaka wĩn nĩndaĩngot tĩmbi inda-dakle-nĩmep elaiĩ, gan kwelalok amatam di-wĩnda nĩm?” ²³ Tĩmbi Yesuli tambane niĩnguk, “Tĩkap noli gĩnaĩli nep kasĩle-kulakta, endi nokok mandana kĩmĩt-kle-kulak. Tĩmbi Bepnali ama wandin wĩn tĩke-galk tambi, Bep niti endoĩ bĩmbi, en gĩta yakan papat kwambiĩngan kundekamĩk. ²⁴ Gan nin endi gĩnaĩli nĩm nep kasĩle-kulakta, endi nokok mandana nĩm kĩmĩt-klelak. Tĩmbi manda sanbambi nandaĩ wolok kandaĩ wĩn ñĩndiĩ: wĩn natnalok manda nĩm, wĩn Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sĩn gĩta kuĩpi, nepek gĩtik wĩn sani-ta-bĩlet. ²⁶ Gan gamanda Bepti sĩndok Paĩngembĩlanji, wĩn Dĩndim Woĩ, ni-mulim piĩmbi, nokok kĩnjannan sĩn gĩta kuukak. Tĩmbi endi wakan nepenepek gĩtik sani-daut ti-sambi, natna manda sangut gĩtik wĩn tĩmbi kaikta-samumbi, bĩnda nandi-tomnekalĩ.

²⁷ Nak sambik bĩmbi, nokok busukna bĩsĩkĩat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak walĩ busuk kwelan nanin wandin nĩm. Nak busuk wĩn samletta tĩmbi sĩndok gĩnaĩjĩli mĩlataumbi, mĩsĩmĩsĩ nĩm tĩnekalĩ. ²⁸ Nak manda ñĩndiĩ ikan sanbambi nandiĩ, ‘Nak sambik bĩmbi, ñakap, sĩndoĩ bĩndambo undane biutat.’ Sĩndi gĩnaĩjĩli biaĩngan nep galk tambi, nep kasĩle-kuumda, nak Beptoĩ ñautat wala sĩndi naka tĩmbi nandi-sĩlĩsĩli tĩneliĩ. Neta, Bepnali nak napma klembi, loloĩ sĩnik

patakta. ²⁹ Nepek gamamek indaukak wïn nak man ñïn itañgan sani-talelet, wïn kusei ñïndiñda: nak sanit wolok tuop indaukak, wolondamek sïndi nak manda biañgan elet wïn gumañ nandi-kwambiñ danekaliñ.

³⁰ Nak sïn gïta manda nombo yousïm sansanlok nain lakatgot pat-namlak, wïn kusei ñïndiñda: kwettok kandïkñe ama Satan endï nep tïmbï kolauttok bïupi tilak. Endï nepek no ti-namektok gembï nïm palmïlak, ³¹ gan nak wandingan embi nïm kïmïsip tïñmïlet. Tambo nak Bepna gïnañnalï kasïlelet wïn kwelan kuañdï nambi-nandi-daklenelïñdok Bepnalï nani-dïkñeñguk wolok tuopgan tïlet.

Ale, ip mïlapi, pïm ñana.”

15

Wain komba sisïnik wïn Yesu en wakan

¹ Tïmbi Yesulï yousïmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Natna wain komba sisïnik, tïmbi nokok Bepnalï wain kenalok kandïkñe ama. ² Endï nokok kïtna gayam bien nïm laliañ gïtik wïn dombïmbi, ep kolïm ñalak. Tïmbi nokok kïtna gayam bien laliañ walï bien lali-sïnik tanelïñdok endï tï-dïndïme kena pa tilak. ³ Tïmbi komba kii gayam bien lalilalilok tï-dïndïm eañ, wandin nak manda sanbambi nandi-dasiñgïlïñ walï ikan sep tï-dïndïm eumbi, Kunum Yambattok dainan dïndïm indañgïlïñ.

⁴ Tïkap kii gayamdï komba plon nïm yousïm patakta, walï engan bien laliuktok tuop nïm, wïndïñgangot tïkap sïndï natnalok plon nïm yousïm pakañda, bienjï lalinelïñdok tuop nïm. Wïndïñda tïmbi sïndï natnalok plon yousïmbi pat-ta-kunekalïñ, tïmbi natna sïndok plon yousïmbi pat-ta-kuutat. ⁵ Natna wain komba, tïmbi sïndï nokok kïtna gayam. Nin endï nokoñ yousumbi, nak bo endoñ yousïletta, walï wakan bien asup pa lalilak. Wïn kusei ñïndiñda: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no nïm patak. ⁶ Tïkap ama noli nokoñ nïm yousïmbi patakta, endï komba gayam dombï kokottok wandin: wïn tïke kolïmbi, yañetaumbi, kii gayam dïwïn gïta ep kiupi, komba gïnañ ep siu dïndïlok. ⁷ Tïkap sïndï nokoñ yousïm pakañ, tïmbi nokok mandana nandi-dasiñgïlïñ wïn kïmit-kle-kuañda, sïndï Kunum Yambatti wïndïñ ba wïndïñ tï-samektok nandañ wala kïndem nï-nandumbi, nandi-samekak. ⁸ Nandi-samumbi, sïndï telak wïndïñ plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanai kuañ wïndïñ inda-daklelak, tïmbi nokok Bepnalï kot gïñgït tikelak.”

⁹ Yesulï yousïmbi, gwañgwañiila enguk, “Beptï nep galk tañguk, wïndïñgangot nak sep galk tañgut. Tïmbi nak yousïmbi, sep galk tañauttok sïndï nokoñ yousïm patnekalïñ. ¹⁰ Wïn natna Bepnalok endïkñe mandan kïmit-kle-talembi, endoñ yousïm patet, tïmbi endï yousïyousïñgan nep galk talak, wïndïñgangot tïkap sïndï nokok endïkñe mandana kïmit-kleañda, sïndï nokoñ yousïm patnekalïñ, tïmbi nak yousïyousïñgan sep galk tautat. ¹¹ Wïn nak sïmba sasat nandiïlet wïn sïndï bo nandiïmbi, gïnanjï gïnañ tokñeumbi pat-samektok nandiïlet, wala tïmbi nokok mandana kïmit-klenelïñdok sanit. ¹² Tïmbi endïkñe mandana wïn ñïndiñ: nak sep galk tañgut, wïndïñgangot sïndï gïnañjïlï tambo tïke-galk tï-ta-kunekalïñ.

¹³ Tïkap ama noli noliila ep galk tambï kïm-semekta, endï ep galk tïndïlok telak dïwïn gïtik patak wïn makle-sïn tauk. ¹⁴ Tïmbi tïkap sïndï nokok endïkñe mandana kïmit-kle-kuañda, sïndï nokok notnai sïnik inda-dakleañ. ¹⁵ Nak sïnda kena gwañgwa nombo nïm sanlet, tambo nak sïnda nokok notnai sani-talelet. Wïn kusei ñïndiñda: kena gwañgwalï molomdï nek nandi-sambat tilak wïn nïm nandiïlak, gan nokok Bepnalï nepek

gitiñgitiik nanguk win nak sinda sani-dakle-talewambi, sindi ikan nandi-taleañ. ¹⁶ Sindi nak nim nep kasileñgiliñ. Tambo natna sep kasilembi, ñindiñ taneliñdok sep dangut: sindi ñambi, bienji timbi indaukak, win bien papat kwambiñgan palekak wandin. Windiñ indaumek, sindi nokok kotna plon Bep kitimimbi, nepek no ba no ti-samektok ni-nandañ, endi wolok tuop sinik ti-samekak. ¹⁷ Nak endikñe manda ñin bindambo sanba nandiwit: sindi ginañjili tambo tike-galk ti-ta-kunekaliñ.”

Gwañgwañiilok mɩlap inda-semekak wala Yesuli eu inda-semguk

¹⁸ Yesuli bindambo yousimbi, ñindiñ enguk, “Amatam kwelalok giñgit kuañdi nandi-kunjitta ti-samumbi, wolonda sindi nim nandi-kamalanekaliñ, win kwelalok giñgit kuañdi dama naka ip nandi-kunjitta ti-namgiliñ. ¹⁹ Sindi kwelalok giñgit kuumda, endi sinda nandum endok nosii timbimbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgipsinan nanin sep kasilewambi, sindi natnalok giñgitnai kumbi, kwelalok giñgit nombo nim kuañ. Kusei wala timbi endi sinda nandi-kunjitta ti-samañ. ²⁰ Sindi manda ñin dama sangut win nandi-tombit, ‘Kena gwañgwa silanindi molomjɩlok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala timbi tikap kwelalok giñgitiñiil nak nep timbi kolauttok nep kle-gimjim eñgiliñda, windiñgangot sindi bo sep timbi kolaneliñdok sep kle-gimjim enekaliñ, timbi tikap endi nokok mandana nandi-dasimbi kimik-kleñgiliñda, windiñgangot endi sindok mandanji bo nandi-dasimbi kimik-klenekaliñ. ²¹ Endi Bep nani-mukuk en nim nandi-kiliñ tiñmañ, wala timbi sindi nokok giñgitnai kuañda timbi endi kolan wandin win ti-samnekaliñ.

²² Nak indambi, Bepnalok mandan engut win ikan nim enbamda, yomjɩlok mɩlap nim pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta timbi endi yom tindiɩlok e-tembi manda no nim pat-semalak. ²³ Naka nandi-kunjitta ti-namlakti Bepnala bo nandi-kunjitta tiñmilak. ²⁴ Ba nak kundit gembinat gitikñin amal nim tindiñ endok boñgipsinan nim pa timbamda, yomjɩlok mɩlap nim pat-semek. Gan endi kundit win kañgiliñ, ganmek Bep nita nandi-kunjitta ti-nimgiliñ, wala timbi yomjɩlok mɩlap kimilim pat-semalak. ²⁵ Endok endikñe mandanji ginañ ñindiñ youyulñn patak, ‘Endi naka slakan nandi-kunjitta ti-namgiliñ,’ ✧ timbi manda wali bien timbektok endi windiñ ti-namgiliñ.”

Yesuli Dindiim Woñdi gwañgwañii ep timbi pañgitauktok e-kwambiñ dañguk

²⁶ Yesuli yousimbi enguk, “Siñgimek nak sindok Pañgembilanji win Beptok kandañ nanin ni-muletat. Woñ wali Beptoñnan nanin pimbi, endok kusal sisinik win timbi inda-daklelak. Pimek, nokok kusatna e-dakle timbekak, ²⁷ timbi sini bo nokok kusatna e-dakle ti-ta-kunekaliñ. Win kusei ñindiñda: sindi nak kena kusei kimikut naningan nakita ku-ta-bañ.

16

¹ Nepek kolan sanit wandin wali inda-samumek, sindok nandi-kiliktiñji wolonda nim pi piuktok nak manda gitik win sanit. ² Endi it kiyaunji ginañ nanin sep kle-kolimbi, pawan kunekaliñ. Timbi windiñgot nim. Nain indaumbi, nin endi sindoñnan nanin no wili kimbekakta, endi ‘telak wolok plon Kunum Yambat kimik-klelet’ em nandukak, gan endi timbi kamalaukak. ³ Endi Bep niti nim nandi-kiliñ ti-nimañda timbi windiñ

* **15:20:** Manda wolok walan win ñindiñ: kena molomda nittek indañmilak, wolok tuopgan endok kena gwañganla indañmilak. ✧ **15:25:** Kap 35:19, 69:4

ti-samnekalíñ. ⁴ Nepek gamamek indaukak, wín nak man ñín itañgan sani-talelet. Wín kusei ñíndíñda: nak sanít wolok tuop ti-samnekalíñ, wolondamek nak endok plon manda sangut wín síndí nandí-tomnekalíñ.

Nak sín gíta kuñgutta tímbi kena kusei kímíkut wolonda nepek wolok kasat gama ním ti-sangut. ⁵ Gan man ñíndíñgít nak Bep naní-mukuk endoñnan ñaupí tilet, gañgan síndoñnan nanin nolí ‘Dík dendíñ ñaukañ?’ wíndíñ no ním naní-nandañ. ⁶ Tambo nak ñañalok manda mílap wandin sanletta tímbi, símba gawattí síndok gínanjí tokñelak. ⁷ Gan nak manda ñíndíñ elet walí biañgan tilak: nak sambí ñautat wolok bien walí síndoñ inda-samekak. Neta, tíkap nak ním sambí ñautta, Pañgembílalí síndoñ ním b+wík. Tíkap nak sambí ñautatta, nak en ní-mulambí, síndoñ b+ukak. ⁸ Bímek, kwelalok gíñgítñiila tímbi dakle-semumbí, nandí-kwambíñ danekalíñ, wín yom wín nek síník, ba nin endí wín díndím síník, ba Kunum Yambattí nítek síník yambí-danbekak wín endí ním nandí-daklembí, nandum kamalalak. ⁹ Wín ñíndíñ: endí nak ním nandí-kílikítí tí-namañ, walí yom biañgan sí-síník. ¹⁰ Tímbi díndím kuñgulok kandañ wín ñíndíñ: nak Beptoñ undane ñawambí, síndí nombo ním nambínekalíñ, walí nak díndím síník wín tímbi inda-dakleukak. ¹¹ Tímbi ka-daní kenalok kandañ wín ñíndíñ: Kunum Yambattí kwet ñolok kandíkñe ama Satan íkan ka-danbí, tambon ombí-tíkeuktok eu taleñgukta tímbi amatam bo yambí-danbekak.

¹² Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñíndíñgít síndí wín gítík nandí-daklembí, nandí-dasinéñdók tuop ním. ¹³ Gan Woñdí Kunum Yambattok kusal sí-síník wín tímbi inda-daklelak. Endí pímek, síndok nanandínjí ep tímbi pañgítaumbí, Yambattok kusal sí-síník wín nandí-daklenekalíñ. Wín kusei ñíndíñda: Woñdí enlok nanandínla manda no ním eukak, tambo manda nítek nímmbímbí nandílak wolok tuop endí eukak, ba nepek nek síñgimek indaukak wín sanbí indaukak. ¹⁴ Tímbi endí nak manda nímmbambí nandílak wín sanbí indaukakta tímbi, endí nokok kusatna engano wín tímbi inda-dakleukak. ¹⁵ Bep nítok nanandínet wín noñganda tímbi nak ñíndíñ sanít, ‘Nak manda Woñda nímmbambí nandílak wín sínda saní-dakleukak.’ ”

Mílapsílok kíñjannan sílísílí gwañgwañiiloñ inda-semekak

¹⁶ Yesulí yousímbí enguk, “Nain ním ombataumbí, síndí nombo ním nambínekalíñ, tímbi nain ním ombataumbí, bíndambo nambínekalíñ.”

¹⁷ Wíndíñ eumbí, endok gwañgwañí díwíndí ní-síñgan ñíndíñ eñgíliñ, “Endí ñíndíñ elak, ‘Nain ním ombataumbí, níndí nombo ním kanekamíñ, tímbi nain ním ombataumbí, bíndambo en kanekamíñ,’ tímbi ‘Endí Beptoñ undane ñaukakta tímbi wíndíñ indaukak.’ Manda wolok walan walí nek plon e-yout tilak?” ¹⁸ Wíndíñ eñpí, ní-síñgan e-nandíñgíliñ, “‘Nain ním ombatalak’ manda wolok walan wí nítek? Nek elak wín níndí ním nandí-dakleamíñ.”

¹⁹ Tímbi endí wala ní-nandínelíñdók nandumbí, Yesulí yambí-nandí-daklembí enguk, “Nak ñíndíñ sanít, ‘Nain ním ombataumbí, síndí nombo ním nambínekalíñ, tímbi nain ním ombataumbí, bíndambo nambínekalíñ.’ Wín manda wolok kuseila síngan e-nandí tañ ba? ²⁰ Manda et walí biañgan síník. Tímbi nak ñíndíñ sanlet: nak kímbambí, síndí kut-blamblan embí, mano tínekalíñ, gan kwelalok gíñgítñiilí sílísílí tínekalíñ. Tímbi síndok gínañjí mílata síník taumbí patnekalíñ, gan síndí bíndambo nímmbí, síndok nandí-mílapsílok kíñjannan sílísílí inda-samekak.

²¹ Wín tamdí gwañgwa tíkelak wandin inda-samekak. Endok píñgíp gawat tíndílok nainíñ indalakta tímbi gínan mílata síník taumbí patak, gan endí gwañgwa tíkemek, gwañgwan indañmílak walí sílísílí mímbí,

mɪlap wɪn ip kamalalak. ²² Wɪndiñgangot nain ñolonda sɪndok gɪnañji mɪlatalak, gan nak bɪndambo bi sambambi nambɪnekalɪñ, wolonda walenjɪli bo kɪndem daumbi, sɪlɪsɪlɪli gɪnañji tokñeukak, tɪmbi ama nolɪ sɪndok sɪlɪsɪlɪnjɪ solom tɪkenelɪñdok tuop nɪm. ²³ Nain wɪn indaumek, sɪndɪ nepek nolok plon nombo nɪm nak nanɪ-nandɪnekalɪñ. Wɪn biañgan sɪnɪk. Tɪmbi nak ñɪndɪñ sanlet: sɪndɪ nepek no ba nola nokok Bepnala nɪ-nandɪnekalɪñ, wolok tuop endɪ nokok kotna plon samekak. ²⁴ Sɪndɪ nokok kotna plon enda nepek nola nɪm nɪ-nandɪ-ta-biñgɪliñ. Ale, man ñɪn sɪndɪ kɪndem gɪñgɪnembi, nɪ-nandɪ tɪ-ta-kunekalɪñ, tɪmbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandɪ-sɪlɪsɪlɪli gɪnañji tokñeukak.”

Mɪlap kusei kusei indaukak, gan Yesulɪ kwettok gembɪn kolan wɪn ip wɪli pɪñguk

²⁵ Yesulɪ yousɪmbi, ñɪndɪñ enguk, “Nak manda sanɪ-ta-bɪlet wɪn eyout mandalɪñgot sanɪñgut, gan nain indaumbi, nak manda eñɪpi, eyout manda nombo nɪm sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat tɪ-sametat. ²⁶ Nain wolonda sɪndɪ nokok kotna plon Bep nɪ-nandɪnekalɪñ. Nak Bepɪ sep kɪmɪlektok nɪ-nandutɪ wɪndɪñ nɪm sanlet, tambo ñɪndɪñ sanlet: wɪn sɪn en nɪ-nandɪnekalɪñ. ²⁷ Wɪn kusei ñɪndɪñda: sɪndɪ gɪnañjɪli nak nep galk tambɪ, nak Beptoñnan nanɪn pɪñgut wɪn nandɪ-kwambiñ da-kuañda tɪmbi endɪ sep galk tambɪ, nɪ-nandɪnjɪ nandɪ-samekak. ²⁸ Nak en gɪta pakap kwelan pɪmbi indañgutta, man ñɪn kwet ñɪn bɪmbi, endoñ undane loupi tɪlet.” ²⁹ Wɪndɪñ eumbi, gwañgwañiilɪ nɪñgɪliñ, “Ei! man ip dɪk eyout manda bɪmbi, manda indañgan nɪnɪlañ wɪn! ³⁰ Man ñɪn nɪndɪ gambɪ-nandamɪñ, wɪn dɪk nepek gɪtɪñgɪtɪk nandɪ-talelañ, tɪmbi nɪndɪ gama nɪm ganɪ-nandɪnambɪ, dɪk ikan nɪndok nanandɪnɪ ka-nandɪ-daklelañ. Kusei wala tɪmbi nɪndɪ dɪk Kunum Yambattoñnan nanɪn pɪñguñ wɪn nandɪ-kwambiñ damɪñ.”

³¹ Tɪmbi Yesulɪ tambane enguk, “Ba sɪndɪ biañgan ip nandɪ-kwambiñ da-namañ ba? ³² Nandañ! Nɪm ombataumbi, nain ñɪn ip inda-talelak: nokok kanjɪknailɪ sep kleumbi, sɪndɪ nak nambium, natnañgan palambi, sɪndɪ noñgan noñgandɪ papusenembi, isɪnan pi ña-talenetañ, ganmek nokok Bepnalɪ nakɪta patakta tɪmbi nak natnañgan nɪm paletet. ³³ Sɪndɪ nokok gɪnañ kuañda tɪmbi busuk bɪsɪkñat wɪn kasɪleumbi pat-samektok nak manda wɪn sanɪt. Kwelan ñolok mɪlap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembɪn kolan wɪn ip wɪla pɪñgukta tɪmbi sɪndok sɪmbatsɪ saleun.”

17

Yesulɪ enla ba gwañgwañiila nɪmolo tɪñguk

¹ Yesulɪ manda wɪn eu taleumbi, kunum gɪnañ deium loumbi, Beula nɪmolo ñɪndɪñ tɪñmɪñguk, “Ambep, nak mɪlap bembɪ, kɪmbettok nain ip indalak. Dɪk nandɪ-namumbi, nak dɪkok Nɪññañgalɪ kusaka engano wɪn tɪmba inda-dakleuktok dɪk bo nokok kusatna engano wɪn tɪmbɪ inda-dakleukañ. ² Dɪk ama nep kɪmɪt-klenelɪñdok namguñ, tɪmbi nak kuñgu taletalen nɪmnat enda emettok nandɪñguñ, wala tɪmbi dɪk nak amatam gɪtɪk yambi-dɪkñeuttok napɪkuñ. ³ Tɪmbi kuñgu taletalen nɪmnat wolok walan wɪn ñɪndɪñ: endɪ Kunum Yambat sɪsɪnɪk noñgangot dɪk nandɪ-kɪliñ tɪ-gamañ, tɪmbi Yesu Mesia dɪk nanɪ-mukuñ naka nandɪ-kɪliñ tɪ-namañ. ⁴ Dɪk naka kena tɪmbettok namguñ wɪn gɪtɪk tɪmba taleñguk, tɪmbi telak wolok plon dɪtnalok kusaka engano wɪn kwelan ñolok tɪmba inda-dakleñguk. ⁵ Ale, Bep, man ñɪn dɪk nandɪ-nambɪ, natnalok kusatna engano wɪn ñɪndɪñ tɪmbɪ inda-daklewɪn: kwet gama nɪm indañɪlɪmbi,

pat-namlak wïn emambi pat-semalak. ²³ Wïn endi noñgan sïn+k inda-talembi, noñgan tïneliñdok nak endok gïnañ palambi, dïk nokok gïnañ patañ. Endi wïndiñgan noñgan tïnekalïñ, wolonda kwelan kuañ gïtïktï kanandi-daklenekalïñ, wïn dïk wakan nani-mukuñ, tïmbi dïk nak nep galk tañguñ, wïndiñgangot nak nandi-kilïktï tï-namañ wïn ep galk tañguñ.

²⁴ Kunum kwet gama nïm indañlïmbi, dïk nak nep galk tañguñda tïmbi pipapat engano wïn namguñ pat-namlak. Bep, nak ñïndiñ indauktok nandi-galk talet: amatam nakïta kuneliñdok namguñ, endi bo natna kuutatnan nakïta kumbi, nokok pipapat engano wïn kanekalïñ. ²⁵ Bep ep tïndin dïndim molom, kwelalok gïñgïtñiilï dïka nïm nandi-gamañ, gan nakta nandi-kilïñ tï-gamlet, tïmbi dïk nani-mulïmbi indañgut wïn nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ. ²⁶ Nak dïkok kusaka engano wïn daut semgut, tïmbi yousïmbi daut sem-ta-ñautat. Wïn dïk nak nep galk talañ, wïndiñgan endi bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en gïta kuuttok wïndiñgan tï-semetat.”

Yesulï enlok kusal tïmbi inda-dakleuktok kim mïlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk

18

Yesu tïkeñgïlïñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesulï nïmolo tïmbi taleumbi, gwañgwañii gït pakilïñnan nanin pïm ñambi, tuk no koi Kitlon wïn dïkñembi, oliv komba kena no wandiñ pakuknan ña tomgïlïñ. ² Endi wolok nain asup kimïn tañgïlïñda tïmbi Judas Yesu endok kanjikñiilok kisïnan kimïlepi tïñguk endi bo kwet wïn nandiñguk. ³ Wïndiñda tapma ama biesi gït Falisi amalï tapma ittok kamaikamai ama dïwïn enï-mukilïñ en wakït Romalok mik ama dïwïn Judasli ep kiulïmbi, endi tou gït sipalak ep pïndopi, mïktok nepenepek epmumbi, Judasli yanañgïlïmbi, kwet wolok bïñgïlïñ. ⁴ Bïmbi, Yesulï nïtek indañmektok wïn ikan nandi-taleñpi, ña ep tïmbi indaumbi enguk, “Sïndi nin lonjañ?” ⁵ Eumbi tambane nïñgïlïñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “Wïn nak ñakan.” (Tïmbi Judas Yesu kanjikñiilok kisïnan kimïkuk endi ama wolok boñgïpsïnan ikuk.)

⁶ Yesulï “Wïn nak ñakan” wïndiñ eumbi, wolongan amalï nandi-silïkñembi, siñgisiñgilok ñambi, pi pï-taleñgïlïñ. ⁷ Wïndiñ tïmbïmbi, bïndambo enï-nandiïmbi eñguk, “Sïndi nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” wïndiñ nïñgïlïñ. ⁸ Eumbi, Yesulï tambane enguk, “Wïn nak ñakan wïn ikan sanït. Wïndiñda tïkap sïndi nak nep lonjañda, notnai ñïn yambiumbi ñawït.” ⁹ Yesulï manda wïndiñ eñguk, wïn endi dama Beula ñïndiñ nïñguk wali bien tïmbektok eñguk, “Dïk ama nakïta kuneliñdok namguñ wïn nak yambi-dïkñewambi, no nïm paikïlïñ.”

¹⁰ Tïmbi Simon Petloli kakit tïke bïñguk wïn tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin no koi Malkus endok pawan kït dïndim kandañ nanin wïlalïm pi pïñguk. ¹¹ Wïndiñ tïmbïmbi, Yesulï Petlola nïñguk, “Dïkok kakitka kwelnan suaum pïwïn. Bepnalï engan mïlap ñïn kimït-namguk wïn nïtekta tïmbi nïm bembet?”

¹² Tïmbi mik ama wakït endok telak damanji ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tïkembi, kii imbi ¹³ nañgïpi, ama no koi Anas endoñ dama ñañgïlïñ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwïlat wolonda tapma amalok telak damanji kuñguk. ¹⁴ Wïn Kaiafas en wakan Juda ama

biesila nanandi dama ñindiñ emguk, “Ama noñganliñgot amatam gitiñtok kinjanji kimbek win kindem.”

Petloli Yesula “Ñim nandimilet” eñguk

(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

¹⁵ Yesu nañgip ñañilimbi, Simon Petlo git Yesulok gwañgwa no * endi siñgi klem ñañgimik. Tapma amalok telak damanji endok sambaliili gwañgwa no win nandimñgiliñ, wala timbi endi telak damalok il sañ jimba ginañ Yesu kindem klem loñguk, ¹⁶ gan Petloli telak yama pawan ikuk. Timbi gwañgwa nin telak damanjilok sambaliili nandimñgiliñ endi pi ñambi, telak yama kandikne wembela Petlolok plon manda nimbimbi, yama pisalimbi, gwañgwa wali Petlo nañgimbi, ginañ loñgimik. ¹⁷ Loumbi, yama kandikne wembe wali Petlo ni-kañbi eñguk, “Ñim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi niñguk, “E, nak nim.”

¹⁸ Sasale tiñgukta timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa git tapma ittok kamaikamai ama endi komba sim ipi, sei-palimbi, Petlo endi bo boñgipsinan ña ipi, komba sei-pakuk.

Tapma amalok telak damanji Yesu ni-nandimilet tiñguk

(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)

¹⁹ Timbi Anas tapma amalok telak damanji damañgan pakuk endi Yesu ni-kañbi, endok gwañgwañilok plon ba manda e-daut tilñguk wolok plon ni-nandimilet tiñguk. ²⁰ Timbi Yesuli ñindiñ tambane niñguk, “Nak amatam gitikta indañgan manda engut, win Juda amatam gitikti it kiyajunji ginañ ba tapma ilan kimin tañ wolok nain tuop manda eni-daut ti-semba-kuñgut, timbi nak kwet sembinnan nepek no nim engut. ²¹ Wala timbi nekta naka nani-nandilañ? Manda enbambi nandimñgiliñ enda eni-kaukañ; endi mek nak nek engut win nandañ.” ²² Windiñ eumbi, kamaikamai ama ñasiñgan ikiliñ endoñnan nanin noli Yesu timan dai plon wipi niñguk, “Dik tapma amalok telak damanji enda nitakta manda windiñ tambane nilañ?” ²³ Eumbi tambane niñguk, “Manda ewa kamalalakta, win kusei nani-dakleumbi nandawa, ba dindim eletta, dik nekta slakan nitañ?” ²⁴ Timbi Anasli eumbi, Yesu kii im-bimbini nañgip ñambi, tapma amalok telak damanji Kaiafas endoñ ñañgiliñ.

Petloli Yesula ‘Ñim nandimilet’ bindambo eñguk

(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)

²⁵ Timbi Simon Petloli komba sei-palimbi, ni-nandimbi eñgiliñ, “Ñim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi, e-kimit-sembimbi enguk, “E, nak nim.” ²⁶ Timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa no, win ama nindok pawan Petloli wili dikneñguk endok wekai dipti Petlola ñindiñ niñguk, “Dik oliv komba kena ginañ en gita kuumbi gambit win!” ²⁷ Eumbi, bindambo “Win nak nim” eumbi, wolongan puputti kitñguk.

Pilatoli Yesu ama wapmañ kuñgunla ni-nandimilet tiñguk

(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)

²⁸ Kwet salaumbi, Juda ama biesili Kaiafaslok il bimbi, pim ñambi, Yesu nañgipi, kandikne ama Pilatolok ilan ñañgiliñ, gan il ginañ nim loñgiliñ, win kusei ñindiñda: endi Roma ama Pilatolok il ginañ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gwilattok nanañ sandap wolonda naneliñdok tuop nim. It ginañ nim lombi, sañ jimba ginañ palimbi, ²⁹ Pilatoli pim, endoñ ñambi, eni-nandimbi eñguk, “Sindi ama ñala manda

* **18:15:** Yoaneli gwañgwa ninda youkuk endi enla eñguk.

nitek embi, kit yout tñmañ?”³⁰ Eumbi tambane niñgiliñ, “Endi kolan tindi ama nim palimda, dikok kikanan slakan nim kimitneñ.”³¹ Eumbi, Pilatoli enguk, “Tikap windinda, sin en tikembi, sinlok endikne mandanji kimiklembi, manda plon kimilit.” Eumbi, ama biesili niñgiliñ, “Juda nindok endikne mandanili en kimikimlok elak, * gan Roma sindok endikne mandanili nindi sep lapipi, windiñ tineñdok kimsip patak.”³² Juda ama biesili Pilatola windiñ niñgiliñ, wali timbi inda-dakleñguk, win Yesuli damañgan kimkim nitein kimbektok e-dakleñguk, manda wali bien timbep tñguk. *

³³ Timbi kandikne Pilatoli ama biesilok mandanji nandi-talembi, kandikne amalok it ginañ undane lombi, Yesu kitinim bumbi nandimbi enguk, “Ba dik ñakan Juda amatamdok ama wapmañji ba?”³⁴ Eumbi tambane nanditnguk, “Ba dik manda win ditnalok nananditngala elañ, ba diwindok manji klembi elañ?”³⁵ Eumbi niñguk, “Natna Juda ama nim, wala timbi dikok kusaka nitek nandi-gamet? Win ditnalok amatamgai git tapma ama biesili gepbi, nokok kitnanan gapikañ. Dik nitek sinik tñguñ?”³⁶ Eumbi tambane niñguk, “Nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim. Win kwet ñolok palimda, nokok kena gwañwanaili kanjiknai mik ti-semumbi, endi nitek plon nepbi, Juda ama biesilok kisinan napitneliñ? Gan nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim.”

³⁷ Timbi Pilatoli niñguk, “Windinda ditna ama wapmañ windiñ elañ ba?” Eumbi tambane niñguk, “Naka ama wapmañ nanlañ win dindim elañ. Win kusei biañgan sisinik win e-dakle kena timbettok menali napmumbi, kwelan indañgut. Timbi nin endi kusei biañgan sisinik win tike-kwambiñ dalok nandi-galk tañ gitik endi nokok mandana nandimbi nandi-dasiañ.”³⁸ Eumbi, Pilatoli niñguk, “Kusei biañgan sisinik win nek sinik?”

Pilatoli Yesulok kolan no nim timbi indañguk, ganmek kimbektok eu taleñguk

(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

Timbi Pilatoli bindambo pimbi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no nim timba indalak.”³⁹ Gan nak sindok ep tindinji no kimiklembi, Kamaikamai gwilat tuop ama no it kwambiñ ginañ nanin sindok pa pisat-samlet, wala timbi sindi nak ama ñin Juda amatamdok ama wapmañji ninin en pisat-samettok nandañ ba?”⁴⁰ Windiñ eumbi, endi kwawañganembi, tambane niñgiliñ, “Nim yañ! Barabas kak pisat-nimiñ!” Barabas win endi ama piñpiñen nin Roma ama mik ti-semliñguk. *

19

¹ Wolongan Pilatoli eumbi, mik amali toa pisik asupnat gaut gwilapti tindin wali Yesu waipgiliñ. ² Timbi ama wapmañ walan esilimipi, toa no pisiknat wali bondinemi, kumbannan kimili pumbi, sauloñ gimin dasi-miñgiliñ. ³ Windiñ tñipi, ama noñgan noñgan endoñ biñgiliñ tuop endi walan noñgangot timbi, “Judalok ama wapmañji, we!” windiñ nimbini, timan dai plon kit pindim wikiliñ.

⁴ Timbi Pilatoli bindambo pimbi, kimin gitiktoñ ñambi enguk, “Nandiwit: nak en sindoñ nañgip biwambi, sindi ñindiñ ka-nandiwit: nakta endok yominlok bien lonji nim kañ bilet.”⁵ Timbi Yesu en toa pisiknat bondinen git sauloñ giminnat wakit pi ilimbi, Pilatoli daut sembi enguk, “Ama ñin

kawit!” ⁶ Wɨndiñ eumbi, tapma ama biesi git tapma ittok kamaikamai amali Yesu kañgiliñ, wolongan endi wopungan kitimbi eñgiliñ, “Kloñbat plon wili kimbɨn!” Eumbi, Pilatoli manjɨnan tikembi enguk, “Nakta endok yomɨn yolonjiletta timbi sindi en tikembi, kloñbat plon wilit.” ⁷ Timbi Juda ama biesili tambane niñgiliñ, “Endi enla ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ wɨndiñ pa elak, timbi endikñe manda pat-nɨmlak walinin noli ama wandisi wɨn yandip kɨmneliñdok elak.”

⁸ Timbi Pilatoli Yesulok plon manda wandin wɨn nandiñguk wolonda endi wili kɨmneliñdok eu taletalela misi sɨnik tambi, ⁹ Yesu it gɨnañ nañgip lombi, ni-kañbi eñguk, “Dik denanin sɨnik?” Gan Yesuli tambon no nɨm tambane niñguk, ¹⁰ wala timbi Pilatoli niñguk, “Nitek? Ba dik manda tambon no nɨm nanlañ ba? Nak dik slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon kɨmbeñdok gembɨ pat-namlak, wɨn dik nɨm nandi-daklelañ ba?” ¹¹ Timbi Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti gembɨ nɨm gamumda, nepek no ti-nameñdok gembɨ no nɨm pakamek. Kusei wala timbi ama nin nak dikok kɨkanan napikuk endok yomɨnli dikok yomga maklelak.” *

¹² Pilatoli manda wala timbi Yesu kañbiuktok telak lonjiñguk, gan Juda ama biesili kwawa timbi kitimbi, Pilatola niñgiliñ, “No en enla ama wapmañ elak, endi Roma ama wapmañ Sisala kanjik tiñmɨmbi e-ta-pi tiñmilak. Wɨndiñda tikap dik ama ñɨn kañbiutañda, dik bo Sisalok nol nɨm indalañ.” ¹³ Pilatoli manda wɨndiñ nandiɨmbi, wolongan endi Yesulok mandan eu taleuktok en nañgip pɨmbi, ka-dani amalok pitit plon pipakuk, kwet kawat pɨndimli galgalɨn wolok. (Juda amalok mandanjɨnan kwet wolok koi wɨn Gabata.)

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amali Kamaikamai gwɨlattok nepek gitik ti-jumit tiñliɨmbi, kwet boñgip taumbi, Pilatoli pitit plon pipapi, Juda amatamda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, sindok ama wapmañji ñɨn kawit!” ¹⁵ Eumbi, endi kitimbi eñgiliñ, “Nañgip ñawit! Nañgip ñawit! Nañgip ñambi, kloñbat plon wili kimbɨn!” Timbi Pilatoli enguk, “Nitek? Sindok ama wapmañji ñakan ñak! Ba nak en kloñbat plon wili kɨmneliñdok eut ba?” Eumbi, tapma ama biesili ñɨndiñ tambane niñgiliñ, “Nimbek no en nɨndok ama wapmañni nɨm, Sisa en noñgan.” ¹⁶ Wolongan Pilatoli nandi-sembe, Yesu kloñbat plon wili kɨmneliñdok kɨsɨnan kɨmɨkuk.

Yesu kloñbat plon wili kɨmiñguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

¹⁷ Wɨndiñda mik amali Yesu walinin nañgip ñambi, enlok kloñbat mɨum bembɨmbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjɨnan Golgata, wandiñ nañgip ñambi, ¹⁸ kloñbat plon wikiliñ. Timbi kolan tɨndi ama tɨpet wakita yandipbi, no tombon no tombon, tim Yesu en endok boñgipsetnan ep samba embi, mambi ikiliñ.

¹⁹ Timbi Pilatoli eu taleumbi, Yesulok kumbam mɨndiñ plon kundit ñɨndiñ youp kɨmɨkiliñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañji.” ²⁰ Kundit wɨn Juda wakit Roma ba Grik endok mandanjɨ plon youp kɨmɨkiliñ, timbi Yesu wikiliñ wɨn it kwet ñasɨñgan pakukta timbi Juda ama asupgandi manda wɨn kañbi pinakiliñ. ²¹ Timbi Juda amalok tapma ama biesili kundit wala kañ nandum tuop nɨm timbɨmbi, Pilato nɨmbi eñgiliñ, “Dik ‘Juda amalok ama wapmañji’ wɨndiñ nɨm yout. Tambo ñɨndiñ yout,

* **19:11:** Yesuli tapma amalok telak damanji Kaiafas endok plon e-yout tiñguk bek.

‘Ama ñali en ‘Nak Juda amalok ama wapmañji’ eñguk.’” Wɪndiñ eumbi,
²² Pilatoli tambane enguk, “Ewam youlaliñ wɪndiñgan palin.”

²³ Tɪmbi mik amali Yesu kloñbat plon wɪt-talembi, endok dasindasin tɪpet tɪpet wɪn ep danbi, molom tuop tuop epgɪliñ. Tɪmbi endi wɪndiñgot endok kiupɪn ombap tɪkembali kañgɪliñ, wɪn kiupɪ wɪn sandum noñgandɪñgot tɪndɪn, dɪmbo nɪmnat, ²⁴ wala tɪmbi endi wala kau kindem daumbi, nɪsiñgan ñɪndiñ eñgɪliñ, “Wɪn wilapnambi kolauk, wala tɪmbi molom nin sɪnik wɪn indauktok nɪndi tɪmbi-indalok sañala tɪna!” Wɪndiñ embi, tɪmbi-inda sañala tɪmbɪmbi, kiupɪ wolok molom indaumbi, manda ñɪndiñ youyoulin patak wali bien tɪñguk,

“Endi nokok dasindasina ep danbi, sandumnala tɪmbi tɪmbi-inda sañala tɪñgɪliñ.” ✧
 Wolok tuopgan mik amali tɪñgɪliñ.

²⁵ Tɪmbi Yesulok meñ wakɪt meñlok dalañ, ba Klopas tamɪn koi Malia, tɪmbi Malia Makdala nanin endi Yesulok kloñbali kuseinan ikɪliñ. ²⁶ Tɪmbi Yesuli enlok meñ gɪt gwañgwan nin gɪnañli kasɪleñguk wɪn endi ñasiñgan ilɪmbi kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñɪndiñ nɪñguk, “Tam, ñɪn dɪkok nɪñañga wakan.” ²⁷ Wɪndiñ em tambanembi, gwañgwa wala ñɪndiñ nɪñguk, “Ñɪn dɪkok meñga wakan.” Tɪmbi nain wolonda gwañgwa wali Yesulok meñ nañgɪlɪmbi, endok ilnan ñaumbi ka-dɪkñeñguk.

²⁸ Wolok siñgi kandañ Yesuli nandiñguk, wɪn endi kena nek tɪmbektok indañguk wɪn gɪtik ip tɪmbi taleñguk. Tɪmbi manda enlok plon youyoulin patak wali bien tɪmbektok endi ñɪndiñ eñguk, “Tukta kɪmlet.” ✧

²⁹ Tɪmbi kwet kambot nolok gɪnañ wain tuk kɪmbiñ wɪlɪmbi, wolok pakuk. Wɪndiñda ama noli nepek busukñanen tuk tiañelok no tɪkembali, wali wain tuk gɪnañ wɪsɪmbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak gɪnañ kɪmɪpi, man plon kɪmɪlɪm loumbi nañguk. ³⁰ Wain tuk kɪmbiñ wɪn nañbi eñguk, “Ip tɪmba talelak.” Wɪndiñ eñpi, kumbam bium gwasei pɪumbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan kɪmɪpi kɪmɪñguk.

³¹ Sandap wolonda Sabat patnandi nain wopum indaup tɪmbɪmbi, Juda amatamdi wolok tɪ-pañgɪpañgɪle tɪñgɪliñ. Tɪmbi Juda ama biesɪli ama kloñbat plon yandɪpmɪum pakɪliñ endok pɪñgɪpsɪli Sabat nainnan yousɪm papatta nandum tuop nɪm tɪmbɪmbi, Pilatoloñ ñambi nɪñgɪliñ, “Dɪk kindem nandi-nɪmbi, mik amala enbɪmbi, endi endok kesɪsi kwandat wɪli gɪlosemum platikan kɪmbɪmbi, pɪñgɪpsɪ ep pɪmbi, ep ñawɪt.” Wɪndiñ eumbi, Pilatoli mik amala enbɪmbi, ³² endi ama tɪpet Yesu gɪt yandɪpgɪliñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wɪli gɪloumbi, siñgi nolok wɪndiñgot tɪñgɪliñ. ³³ Tɪmbi Yesuloñ bɪm kañgɪliñ, wɪn en ikan kɪmɪñguk. Wɪndiñ kañbi, endok kesɪi kwandai nɪm wɪli gɪloñguk. ³⁴ Gan mik ama noli bambau kandañ basamdi youli tombɪmbi, wolongan wekat gɪt tukti yalɪmulɪmbi, Yesuli biañgan kɪmɪñguk wɪn inda-dakleñguk.

³⁵ Wɪn sɪndi bo nandi-kɪlikti tɪneliñdok nepek wɪn dailiñgan indaum kañguktɪ wolok gembɪn ipi elak. Endok e-dakle mandan wali biañgan tɪlak, tɪmbi endi manda biañgan elak wɪn ikan nandi-talelak. ³⁶ Nepek nek indañguk wali manda youyoulin patak wali bien tɪmbektok indañguk. Neta, manda noli ñɪndiñ elak, “Kwandai no nɪm wɪli gɪlolok,” ✧ ³⁷ tɪmbi no wɪn ñɪndiñ, “Endi ama youli tomtomɪn enda daut deinekaliñ.” ✧

Yesu sum gɪnañ kɪmɪkɪliñ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

✧ 19:24: Kap 22:18 ✧ 19:28: Kap 22:15, 69:21 ✧ 19:36: Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20 ✧ 19:37: Sekeraia 12:10

³⁸ Josep Alimatia nanin † endi Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesila misañgukta timbi gitañgitak pat-sembiñguk. Yesu kimsañgukta endi Pilatoloñ ñambi, ñindiñ n-nandiñguk, “Nak Yesulok dalandan kindem tike ñawit ba?” Eumbi nandi-ñimumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin bindipi, tike ñañguk. ³⁹ Timbi Nikodemus ‡ damañgan tim nola Yesu ña kañguk endi bo biñguk. Endi gwasap mliñ kindem walan tpet 30 kilo ba nitek kiukiulin win ep biñguk. ⁴⁰ Ama tpet endi Yesulok dalandan tikembi, Juda amal dalandanjlok plon pa tañ telak win klembi, gwasap endok plon kimpipi, sandum satnindi timip imgimik.

⁴¹ Yesu kloñbat plon wikiliñ kwet wolok ñasiñgan gwatnam kena no pakuk, timbi kena wolok ginañ sum kawat tombañ gitikñin no pakuk, wolok ama dalandan gama no nim kimitimilin. ⁴² Sabat patnandi nain win indaup timbimbi, sum ñasiñgan pakukta timbi endi Yesulok dalandan wolok tike ña kimpipi, sum telak yama masipgimik.

20

Yesulok dalandan sum ginañ nim pakuk

(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)

¹ Kena nain kusei kimitimilinan kwet gama nim salañlimbi, Malia Makdala nanin endi Yesulok sumnan ñambi kañguk, win kawat sum telak yama masimasipmwin win tike lo tambon kimitim pakuk. ² Windiñ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo git gwañgwa no Yesuli ginañli tike-kasileliñguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin tike ñambi, delok kimitim patak win nindi nim nandamiñ.”

³ Wolongan Petlo git nol endi iset bimbi, sumnan ñandepi ⁴ yakan woñep ñañgimik, gan nol wali Petlo maklembi, dama sumnan tomguk. ⁵ Tombi, telak yama pawan mumuñembi, ginañ deium loumbi, sandum Yesulok dalandan timitimilin win kañguk, gan ginañ nim loñguk. ⁶ Timbi Simon Petloli siñgi klem bi tombi, sum ginañ lombi kañguk, win Yesulok kwel kinjannan sandumliñgot pakuk. ⁷ Sandum no endok kumbam imimwin wali diwin no git nim pakuk. Tambo sandum win engan kwasanembi, giñgiñgan kimitim pakuk. ⁸ Timbi gwañgwa dama sumnan tomguk endi windiñgot ginañ lombi, nepenepek gitik win kañbi, Yesu mlakuk win nandi-kwambiñ dañguk. ⁹ (Nain wolonda endi Kunum Yambattok mandanli Mesiali kimmnan nanin mlalektok elak win gama nim nandi-tomgiliñ.)

Yesuli Malia Makdala nanin endoñ indañguk

(Maleko 16:9-11)

¹⁰ Timbi gwañgwa tpet endi isetnan undane ñañgimik, ¹¹ gan Malia Makdala nanin endi sumnan undane bi tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. Tiñipi mumuñembi, sum ginañ deium loumbi, ¹² eñalo tpet dasin-dasinjet satnin win yambiñguk. Endi Yesulok kwel kinjannan pipakimik, noli kumbam kandañ pilimbi, noli kesii kandañ pipakuk. ¹³ Pipapi niñgimik, “Tam, dik neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan tike ñam, delok kimitim patak win nim nandilet.” ¹⁴ Windiñ eñipi undanembi, Yesu siñgi kandañ ilimbi kañguk, gan endi en gama nim ka-nandi-tomguk. ¹⁵ Timbi Yesuli ni-kañbi eñguk, “Tam, dik

† **19:38:** Josep Alimatia nanin endi Juda amatamdok kandikñenji ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51) ‡ **19:39:** Nikodemus endi Juda amatamdok kandikñenji ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

neta kut-blamblan elañ? Ba ninda lonjilañ?” Ni-kaumbi, Maliali “Kena kandikñe ama kalet” wíndiñ nandimbi niñguk, “Ama wopum. Tikap dik ñali tike ñañañda, nanbi nandimbi, dik kwet delok kimilañnan ñambi, natna tike ñam kindit tapliutet.”

¹⁶ Tímbi Yesuli Malialok koi kitiumbi, endi tikile ka-nandi-tombi, Juda mandanjnan “Rabonai” niñguk. (Wín ninilok mandanjnan ‘Nokok nandautna’.) ¹⁷ Maliali Yesula wíndiñ kitiumbi, tike-kaumbi, Yesuli niñguk, “Nambik bi! Nak gama Bepnaloiñ nim undane loñgut, wala tímbi nombo nim nep kawíñ. Dik nokok kwayanailoiñ * ñambi, ñindiñ enbekañ, ‘Wín nokok Betna git sindok Bepsi, nokok Yambatna git sindok Yambatsi, nak endoiñ undane loupi tilet.’” ¹⁸ Tímbi Malia Makdala nanin endi Yesulok gwañgwañiiloiñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesuli manda niñguk win wakan kasat ti-semumbi nandiñgíliñ.

Yesuli gwañgwañiiloiñ inda sembi ti-semguk

(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)

¹⁹ Kena nain kusei kimitimilinan sandap wolonda kwet kilim eumbi, Yesulok gwañgwañiili kimin ti-pakiliñ. Endi Juda ama biesila misinñgíliñda tímbi it yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakiliñ. Paliñtímbi, Yesu en boñgipsinan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ²⁰ Wíndiñ e-talembi, enlok kii bim tipet wakít bambau gilín daut semumbi, endi Wopum en wakan win ka-nandi-tom sinik tambi, silisilili tokñe-semguk. ²¹ Tímbi Yesuli bindambo enguk, “Busuk pat-samun. Bepsi nak nani-mukuk, wíndiñgangot nak bo sindi sani-mutet.” ²² Wíndiñ e-talembi, man woñli ep pendipi enguk, “Sindok ginañji ginañ Dindim Woñ kasilewit! Kasile-talemek, ²³ Woñ wali daut samlak, win Kunum Yambatti ama nolok yomin biñmíñguk ba nim, tímbi wolok tuop sindi amatamda kindem ñindiñ endakle-semnekalíñ, ‘Yomjilok mlap win wiat-taletalen,’ ba ‘Yomjilok mlap win kimitim pat-samlak.’”

²⁴ Yesuli inda-semguk wolonda endok gwañgwañii 12 endoiñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endi nolii git nim pakuk. ²⁵ Nim pakukta, endok nolili ñindiñ niñgíliñ, “Nindi Wopum kañgimíñ!” Gan endi enguk, “Tikap nak dautnalí biliñdok gil endok kii bim plon nim kautat, tímbi kitna niñañli kii bim wandan ginañnan nim suaetat, tímbi bambau wanda win nim tike-kautatta, sindi nek eañ win nak nim sinik nandi-kwambiñ dautat.”

²⁶ Sande noñgan taleumbi, gwañgwalí bindambo it ginañnan kimin tímbimbi, Tomasli en gita yakan pakiliñ. Endi yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakiliñ, ganmek Yesuli bindambo boñgipsinan b indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ²⁷ Wíndiñ eñipi, Tomasla kii bim daulimímbi niñguk, “Kika niñañ kitna gil plon kimpipi, kitna ka! Tímbi kika kot suapi, nokok bambatna tike-nandi! Dik nandi-bendi nombo nim tímbekañ, tambo nak kaik patet win nandi-kwambiñ daukañ!” ²⁸ Eumbi tambane niñguk, “Dik nokok Wopumna git Yambatna.” ²⁹ Eumbi, Yesuli niñguk, “Ba dik nambilañda tímbi nandi-kilikti ti-namlañ ba? Nin endi nim nambañ, gan wandingan embi nandi-kilikti ti-namañ, endi Bepnalok dainan amatam diwin yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñin youyoulin patak

³⁰ Yesuli gwañgwañiilok dausinan jimba kundit diwin asupgan tíñguk, gan win pepa ñolok ginañnan nim youyoulin patak. ³¹ Gan kundit youyoulin patak walí kusei ñindiñda youyoulin: sindi manda ñin pinat

* **20:17:** Yesuli enlok kwayañiila eñguk, win endi gwañgwañiilok plon e-yout tíñguk.

nandi tĩmbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, wĩn nandi-kwambiñ danekaliñ, tĩmbi nandi-kwambiñ dañipi, endok giñgĩtĩii kuañda tĩmbi kuñgu sĩsĩnik wĩn kasilenekaliñ.

21

Yesuli tuk gwañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

¹ Yesuli gwañgwañiiloñ dama Jelusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endi bĩndambo Galili kwelan tuk gwañ koi Taibelias wolok inda-semguk. Wĩn ñĩndiñ: ² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) giť Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wakĩt Sebedilok niñañiit tĩpet ba Yesulok gwañgwañiit tĩpet no yakan kĩmĩn ti-pakĩliñ. ³ Paliñĩliĩmbi, Simon Petloli noliila enguk, “Nak mĩkbalak lolonjĩla ñautet.” Eumbi niñgĩliñ, “Nĩndi dikĩta yakan ñanetamiñ.” Wĩndiñ embi, walinin pĩm ñambi, kĩkeñ plon lom ñambi, mĩkbalak lĩk tiatia kena tiñgĩliñ, gan tim ombap wolonda mĩkbalak no niĩm epgĩliñ.

⁴ Kwet salaup tĩmbĩmbi, gwañgwañiili Yesu kĩnanjatnan palĩmbi kañgĩliñ, gan endi en Yesu wĩn niĩm ka-nandi-tomgĩliñ. ⁵ Tĩmbi Yesuli kiti-sembi enguk, “Notnai! Ba sĩndi mĩkbalak no niĩm epmĩliñ ba?” Eumbi, “Niĩm epmamiñ” wĩndiñ niĩmbĩmbi, ⁶ endi enguk, “Ale. Lĩksi kĩkeñ kit dĩndĩm kandañ kolĩ piĩmbi epnetañ.” Eumbi, endi bĩndambo lĩk wĩn kolĩ piĩmbi, mĩkbalak asup epgĩliñda tĩmbi lĩk wĩn tiañeum kĩkeñ plon lambĩlambĩlok tuop niĩm.

⁷ Wolongan Yesuli gwañgwa gĩnañli tĩke-kasĩleañguk endi Petlola ñĩndiñ niñguk, “Wĩn Wopum engan!” Simon Petloli manda “Wopum” wĩndiñ nandiĩmbi, dasindasin kiundip biñguk wĩn tĩke dasĩmbi, Yesuloñ ñaupi, tuk gwañ gĩnañ dikokuk. ⁸ Tĩmbi gwañgwa diwĩndi Petlo kĩkeñ plon klembi, mĩkbalak lĩk tokñetokñen wĩn tiañembi, kĩnanjatnan bi tomgĩliñ. Kwet wĩn mayañgan sĩnik niĩm, 100 mita ba nĩtek wolok tuop. ⁹ Kĩnanjatnan piĩmbi, komba di-papal kañgĩliñ, tĩmbi komba galk plon mĩkbalak wakĩt plaua nanañ diwĩn palĩmbi kañgĩliñ. ¹⁰ Tĩmbi Yesuli enguk, “Mĩkbalak kombĩkan epmĩliñ diwĩn ep biwĩt!” ¹¹ Eumbi, Simon Petloli kĩkeñ plon lombi, mĩkbalak lĩk tiañeumbi, tuk pawan kĩnanjatnan lambiñguk. Mĩkbalak wopum sĩnik 153 giťik wali pi lĩk tĩmbi tokñeñgĩliñ, ganmek lĩk wali niĩm blañganeñguk.

¹² Tĩmbi Yesuli biĩm, nanañ naneliñdok enguk. Gwañgwañiili en Wopum wĩn ip nandiñmiñgĩliñda tĩmbi, endi giťik wali “Dĩk nin?” wĩndiñ ni-nandiñep miĩsiñgĩliñ. ¹³ Tĩmbi Yesuli biĩmbi, plaua wakĩt mĩkbalak epi, emumbi nañgĩliñ.

¹⁴ Yesuli kĩmnan nanin mĩlakuk wolok siñgi kandañ endi gwañgwañiiloñ wĩndiñ inda-semumbi, nain tĩpet giť no tiñguk.

Yesuli Petlola endok giñgĩtĩii yambi-dĩkñeuktok niñguk

¹⁵ Nanañ nanbi taleumbi, Yesuli Simon Petlo ni-nandiĩmbi eñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik nokok gwañgwanai diwĩn ñĩn yapma klembi, gĩnañgali nak nep kasĩle-sĩnik talañ ba?” Eumbi niñguk, “Tĩmbi, Wopum, nak gĩnañnali dik gep kasĩlelet wĩn dik ip nandiñlañ.” Wĩndiñ eumbi, Yesuli enlok giñgĩtĩiilok plon Petlola ñĩndiñ niñguk, “Nokok sipsip niñanai ep towi ti-ta-kuukañ.”

¹⁶ Tĩmbi bĩndambo ni-nandumbi, nain tĩpet tiñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik gĩnañgali nak nep kasĩle-sĩnik talañ ba?” Eumbi niñguk, “Tĩmbi, Wopum, nak gĩnañnali dik gep kasĩlelet wĩn dik ip nandiñlañ.” Wĩndiñ eumbi niñguk, “Nokok sipsipnai yambi-dĩkñe ti-ta-kuukañ.”

¹⁷ Tĩmbi bĩdambo nĩ-nandumbi, nain tĩpet gĩt no tĩnguk, “Simon Yoanelok nĩñañ, dĩk gĩnañgalĩ nak nep kasilelañ ba?” Yesulĩ “Dĩk gĩnañgalĩ nak nep kasilelañ ba?” wĩndĩñ eumbi, nain tĩpet gĩt no tĩngukta tĩmbi, Petlolĩ gĩnañ kolaumbi nĩnguk, “Wopum, dĩk nepek gĩtik ip nandĩ-talembi, nak gĩnañnalĩ dĩk gep kasilelet wĩn nambi-nandĩlañ.” Eumbi, Yesulĩ nĩnguk, “Nokok sipsipnai ep towĩ tĩ-ta-kuukañ. ¹⁸ Wĩn biañgan tĩmbekañ.

Tĩmbi nak ñĩndĩñ ganba nandĩ. Dĩk sim plon papi, dĩtñañgan bĩngwĩlap tembi, delok ñaupĩ nandĩlĩñguñ wolok tuopkan samasamakgan ñalĩñguñ, gan dĩk gĩlik tĩmbekañ nain wolonda dĩk kĩka tĩke-loumbi, nimbek nolĩ gep topmbi, kwet nĩm ñañalok nandĩ-galk talañnan ganañgĩlĩmbi ñaukañ.” ¹⁹ (Yesulĩ wĩndĩñ embi, Petlolĩ Kunum Yambattok koi gĩngĩt mĩuktok telak nĩtek plon kĩmbekak wĩn tĩmbi inda-dakleñguk.) Tĩmbi yousĩmbi, ñĩndĩñ nĩnguk, “Dĩk nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñĩn youkuk endok mandan

²⁰ Tĩmbi Petlolĩ tambanem kañguk, wĩn Yesulĩ gwañgwa nin gĩnañlĩ tĩke-kasileñguk endĩ ep klem bĩnguk. (Endĩ gwĩlattok nanañ yakan na-pakĩlĩñ, wolonda gwañgwa walĩ wakan Yesulok plon panjañganembi nĩ-nandĩmbi eñguk, “Wopum, wĩn nindĩ sĩnik dĩk kanjĩkkailok kĩsĩnan gapilekak?”)

²¹ Petlolĩ gwañgwa wĩn kañbi, Yesu nĩ-nandĩmbi eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ nĩtek indañmekak?” ²² Eumbi nĩnguk, “Tĩkap nak undanem bĩ tombetat, endĩ wolok tuop yousĩmbi kuuktok nandĩñmetta, walĩ dĩkok nepek nĩm. Dĩkta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Tĩmbi manda walĩ Yesu kĩmĩt-kle-kuañgĩlĩñ endok boñgĩpsĩnan sapañeumbi, ama walĩ nĩm kĩmbekak wĩndĩñ nandĩñgĩlĩñ. Gan Yesulĩ Petlola ñĩndĩñ nĩm nĩmbi eñguk, “Gwañgwa walĩ nĩm kĩmbekak.” Tambo endĩ ñĩndĩñgot eñguk, “Tĩkap nak undanem bĩ tombetat, endĩ wolok tuop yousĩmbi kuuktok nandĩñmetta, walĩ dĩkok nepek nĩm.”

²⁴ Gwañgwa walĩ wakan nepek gĩtik wolok gembĩn ipi, ñolok yout-talelak. Tĩmbi nĩndĩ mandan youkuk wala nandĩna biañgan sĩnik tĩlak.

²⁵ Yesulĩ kundit kusei kusei asup dĩwĩn no wakĩt tĩnguk. Tĩmbi nak ñĩndĩñ nandĩlet: nĩndĩ kundit gĩtĩngĩtik wĩn youtnamda, pepa asup sĩnik indaumbi, nĩndĩ kwet tuop tuop pepa gĩtik wĩn kĩmĩtneñdok kwet lonjĩneñ.